STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 06298

ALE VERK

David Bergelson

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

דוד בערגעלסאָן

אלע ווערק

פארלאג איקוף
בוענאס איירעס

הילע און בערגעלסאָן-בילד
געצייכנט פון לעאָן פאָך

David Berguelson

OBRAS COMPLETAS

Tomo I

© Copyright 1961 by Editorial ICUF, Buenos Aires

Queda hecho el depósito
que previene la ley 11.723

IMPRESO EN ARGENTINA
PRINTED IN ARGENTINE

דוד בערגעלסאָן

אַלע ווערק

באַנד 1

- אַרום וואָקזאַל
- נאָך אַלעמען

פון פאַרלאַג

צום 75סטן געבוירנטאָג פון דוד בערגעלסאָן און 50 יאָר זינט עס איז דערשינען זיין ערשטע געדרוקטע שאַפונג, וואָס איז אויסגעפאַלן אין 1959, האָט דער פאַרלאַג „איקוף״ באַשלאָסן אַרויסצוגעבן אַ נייע אויפלאַגע פון דוד בערגעלסאָנס אַלע ווערק.

וועגן דער וויכטיקייט און צייטמעסיקייט פון דער דאָזיקער אויסגאַבע איז פּאַקטיש נישט נייטיק צו אַרגומענטירן. בערגעלסאָנס ווערק קאָנדענסירן אַ שטיק יידיש לעבן אין מזרח־אייראָפּע אויף אַ צייטאָפּשניט פון דעם האַלבן יאָרהונדערט פון גרויסע וועלט־אויפטרייסלונגען און סאָציאַלע טראַנספאָרמאַציעס, וועלכע האָבן פונדאַמענטאַל געווירקט אויך אין דער יידישער סביבה. דוד בערגעלסאָן האָט מיט זיין שאַרפן אויג אַריינגעבליקט אין לעבן, און אויף זיין אייגנאַרטיקן אופן האָט ער דאָס דאָזיקע לעבן פאַרפיקסירט אין ברייטע לייוונטן און מייסטערהאַפטע מיניאַטורן פון ערשטקלאַסיקן קינסטלערישן ווערט.

אויף אַ טיף פּסיכאָלאָגישן אופן שילדערט אונדז בערגעלסאָן אין זיינע ערשטע ווערק דעם צעפאַלונגס־פּראָצעס, וואָס איז פאָר זיינע אויגן פאָרגעקומען אין דער סביבה פונעם קליינבירגערטום, בעת אין די שפּעטערדיקע מייסטערהאַפטע קרעאַציעס שילדערט ער שוין דאָס נייע אויפגייענדיקע לעבן אונטער דער ווירקונג פון די גרויסע סאָציאַלע פאַרענדערונגען, וואָס קומען פאָר. דערפאַר זענען זיינע ערשטע שאַפונגען אין אַ גרויסער מאָס באַהערשט פון פּעסימיזם, דורכגעדרונגען מיט די אַנטוישונגען פון זיינע העלדן, און אין די שפּעטערדיקע שלאָגט דער טאָן פון נייעם פולסירנדיקן לעבן, צוזאַמען מיט די קאָנפליקטן, וואָס די ניי־אָנקומענדיקע צייט ברענגט אַריין אין דעם אַלטן לעבנס־שטייגער.

בערגעלסאָן איז געווען אַ גרויסער הומאַניסטישער און רעאַליסטישער שרייבער, און גלייכצייטיק אויך אַ גרויסער וואָרטמייסטער און טאַלאַנטפולער מאָלער. זיינע שאַפונגען, וואָס שפּיגלען אָפּ אַ וויכטיקע עפּאָכע אינעם יידישן לעבן, מיט אַלע אירע ניואַנסן און פאַרענדערונגען, שטעלן מיט זיך פאָר, אַלע צוזאַמענגענומען, אַ מאָנומענטאַל ווערק פון אויסערגעוויינלעכן ווערט.

מיטן צוטרעטן אַרויסצוגעבן אַ פולע אויסגאַבע פון דוד בערגעלסאָנס ווערק, שטעלט זיך דער פאַרלאַג „איקוף״ פאָר אַ ציל מקרב

צו זיין טויזנטער יִדישע לייענער צום רייכן קוואַל וואָס בערגעלסאָן האָט אונדז איבערגעלאָזט. דער „איקוף“ וויל דערמיט אויך אויפ־שטעלן אַ דויערהאַפטיקן מאָנומענט פאַר דעם שרייבער, וואָס איז אומגעקומען דורך דער בעריאָוושטשינע, אין אַן אויסנאַמלעכן מאָמענט אין דער געשיכטע פון אונדזער צייט.

זאָל די דאָזיקע אויסגאַבע פון דוד בערגעלסאָנס ווערק זיין אַ דענקמאָל לדורות פאַר דעם גרויסן קינסטלערישן כראָניקער פונעם יִדישן לעבן אין מזרח־אייראָפּע אין דער ערשטער העלפט פונעם צוואַנציקסטן יאָרהונדערט; פאַר דעם, וואָס איז געגאַנגען אין די פוס־טריט פון די געשעענישן און אַף זיין אייגענעם אופן זיי אָפּגעשפּיגלט און באַשריבן מיט אַן אומפאַרגלייכלעכער מייסטערשאַפט. לייענ־דיק זיינע שאַפונגען, לאָמיר זיך דורכדרינגען מיט בערגעלסאָנס טיף־הומאַניסטישער באַציִונג צום מענטשן און מיט זיין גרויסער פאַרשטענדעניש פאַר דעם אומפאַרמיידלעכן, כאָטש אָפט אומ־ברחמנותדיקן, געשיכטלעכן פּראָצעס.

פאַרלאַג „איקוף“

ביאָ־ביבליאָגראַפישע דאַטן וועגן ד. בערגעלסאָן

דוד בערגעלסאָן איז געבוירן געוואָרן דעם 12טן אויגוסט 1884 י. אינעם שטעטעלע אָכרימאָווע (רוסיש — סאַרנע), נאָענט פון אומאַן, קיעווער גובערניע. זיין פאָטער, רפאל, אַ פאַרמעגלעכער וואַלד־ און תבואה־סוחר און רעליגיעזער ייד, איז געשטאָרבן, ווען דוד איז אַלט געווען קוים 4 יאָר. מיט צען יאָר שפּעטער איז אויך געשטאָרבן זיין מוטער, וואָס איז געווען אַן אינטערעסאַנטע פיגור, מיט אַ געוויסן דערציילערישן טאַלאַנט. בערגעלסאָן האַלט זיך אויף ביי זיינע חתונה־געהאַטע ברידער.

זיין ערשטע בילדונג האָט ער — פון 4 יאָר אָן — באַקומען אין חדר. ער לערנט זיך אָבער אויך, ביי אַ צווייטן לערער, רוסיש און רעכענען. שוין צו 10־12 יאָר הייבט ער זיך אָן באַקאַנען מיט דער העברעישער און רוסישער ליטעראַטור, ווי אויך מיט די אייראָפּעישע קלאַסיקער, וואָס עס האָט אַ גרויסע ווירקונג אויף דער אויספאָרמירונג פון בערגעלסאָנס קינסטלערישער וועלט־אַנשויונג

צו 17 יאָר פאָרט בערגעלסאָן אַריבער קיין קיעוו, דערנאָך קיין אָדעס, וואַרשע און צוריק קיין קיעוו, וווּ עס פאַרכאַפּט אים די רעוואָלוציע פון 1905—1906. ער פאָלגט נאָך די געשעענישן, אָבער אַריענטירט זיך ווייניק אין די פּאָליטישע פּאַרטיי־קאַמפן. ער שטודירט „עקסטערן״, אָבער פאַלט דורך ביי די עקזאַמענס.

שרייבן הייבט אָן בערגעלסאָן נאָך אין אָכרימאָווע, צו 13־14 יאָר, אין העברעיש און רוסיש. דעם שטויס צו שרייבן אין יידיש האָט אים געגעבן דער פּרעסע־אַרבעטער דוד מאַגאַזיניק, זיין נאָענטער חבר. זיינע ערשטע אַרבעטן — „ריקות״ אין העברעיש, און „די דריטע״, „דער טויבער״ א״א אין יידיש —, וועלכע ער שיקט אין פאַרשיידענע רעדאַקציעס, בלייבן ליגן אין שופלאָד. ערשט אין 1909 דערשיינט אין פאַרלאַג „פּראָגרעס״, וואַרשע, זיין גרעסערע דערציילונג „אַרום וואָקזאַל״ — געדרוקט אויף אייגענעם חשבון — און זי רופט גלייך אַרויס באַגייסטערטע אָפּשאַצונגען פון א. וויטער, ש. ניגער, א. רייזען, נ. מייזיל א״א. אַ יאָר שפּעטער דערשיינט „דער טויבער״ (כראָנאָלאָגיש געשריבן פריער ווי „אַרום וואָקזאַל״, אין 1906) אין קיעווער „אַלמאַנאַך״, אויך פינאַנצירט פון בערגעלסאָנען. אין די ווייטערדיקע יאָרן דערשיינען: זיין גרויסער ראָמאַן „נאָך אַלעמען״ (1913), די דערציילונגען „אין אַ פאַרגרעבטער שטאָט״, „אין פאַרטונקלטע צייטן״, „יוסף שור״ א״א, „אָפּגאַנג״ (1920) און אַ ריי קריטיש־פּובליציסטישע אַרטיקלען, ווי „בריוו צו דער יונגער יידישער אינטעליגענץ״ א״א.

בערגעלסאָנס ערשטע דערציילונגען און ראָמאַנען — מיטן אויסנאַם פון „דער טויבער״, וווּ ער ברענגט אַרויס אַן אַרבעטער־טיפּ און זיין פּרימיטיוון פּראָטעסט קעגן די אונטערדריקער וואָס ווערן קעגן אים באַגאַנגען — שפּיגלען הויפּטזאַכלעך אָפּ

דוד בערגעלסאָן

דעם צעפֿאַלונגס־פּראָצעס אין דער בורזשואַזער און קלייַנבירגערלעך־אינטעליגענטישער סבֿיבֿה פֿון שטעטל, מיט איר גאַנצער פּוסטקייט און אינהאַלטלאָזיקייט, אויסגעהוילט פֿון יעדן אידעאַל אָדער פּערספּעקטיוו.

אין פֿאַרלויף פֿון דער ערשטער וועלט־מלחמה רייַסט בערגעלסאָן כמעט אינגאַנצן איבער זייַן שרייַבן, ווייַל — ווי ער האָט געזאָגט —, ווען אַרום גיסט זיך בלוט, איז דאָס וויכטיקער פֿון אַלערלייַ „טעמעס", שטאַרקער פֿון אַלערלייַ „קונסט־טראַנסן". אגב, האָט דעמאָלט די צאַרישע רעגירונג אָפּגעשטעלט אַלע ייִדישע אויסגאַבעס. שפּעטער, ווען עס ברעכט אויס די רעוואָלוציע, זאָגט ער, אַז קיין שום קונסט קען נישט קאָנקורירן מיט די געשעענישן — זיי זייַנען איבערצייַגנדיקער, שטאַרקער. זיי זייַנען אַלייַן די גרעסטע קונסט.

נאָך דער פֿעבֿרואַר־רעוואָלוציע פֿון 1917 איז דוד בערגעלסאָן דער מיטגרינדער פֿון דער קיִעווער קולטור־ליגע. ער לעבט דורך דעם בירגער־קריג, שחיטות און פּאָגראָמען אין אוקראַיִנע, וואָס ער שפּיגלט אָפּ אין זייַנע שפּעטערדיקע דערציילונגען פֿון באַנד „שטורעמטעג" און אַנדערע.

סוף 1919 פֿאָרט ער אַריבער קיין מאָסקווע און אין מאַי 1920 — קיין בערלין. דאָרט דערשייַנט זייַן ראָמאַן „נאָך אַלעמען" אין דער דייַטשער איבערזעצונג פֿון עליאַסבערג, וואָס ווערט שטאַרק געלויבט דורך דער קריטיק, פֿאַרגלייַכנדיק אים מיט זייַנע שאַפֿונגען צו טאָמאַס מאַן, הערמאַן באַנג, פֿלאָבער. דאָרט דערשייַנט אויך אַן אויפֿלאַגע פֿון זייַנע ווערק אין ייִדיש (פֿאַרלאַג „וואָסטאָק") און אַן איבערזעצונג פֿון „נאָך אַלעמען" אין רוסיש. אין 1925 דערשייַנט אין 2 ביכלעך זייַן נאָוועלע „אין שפּאַן", דאָס צווייטע קאָנפֿיסקירט דורך דער פּוילישער צענזור. ער אַרבעט מיט אין ניו־יאָרקער „פֿאָרווערטס", מיט וועלכן ער רייַסט איבער אין 1926 צוליבן אַנטיסאָוועטישן קורס פֿון דער צייַטונג און ווערט אַ מיטאַרבעטער פֿון דער מאָרגן־פֿרייַהייט. ער פֿאַרעפֿנטלעכט אַ דעקלאַראַציע בריוו, אין וועלכן ער דריקט אויס זייַן אָנערקענונג פֿאַר די צילן פֿון דער פּראָלעטאַרישער רעוואָלוציע. ער באַגריסט דעם ראַטנפֿאַרבאַנד און שליסט זיך אָן אין די רייען פֿון דער סאָוועטישער ליטעראַטור.

בערגעלסאָנס דערנענטערונג צו דער סאָציאַליסטישער ווירקלעכקייט איז בולט צו זען פֿון זייַנע ווערק „מדת הדין" און די דערציילונגען פֿון „שטורעמטעג", „וועלט אויס, וועלט איין", און „צוגווינטן", בעת פֿריִער האָט ער געהאַט געזאָגט: „מיר האָט זיך אויסגעדוכט, אַז מיטן „אָפּגאַנג" שרייַב איך דאָס לעצטע ווערק. מער האָב איך נישט וואָס צו זאָגן, וואָס צו שרייַבן... כ'האָב אין די פֿריִערדיקע ווערק געוויזן דעם סוף פֿונעם שטעטל, דעם סוף פֿון דער בורזשואַזיע און אירע פֿאַרשיידענע שיכטן און שאַטירונגען. איצט געוויזן דעם טויט פֿון דער אינטעליגענץ, וואָס האָט נישט אַפֿילו צו וועמען צו רעדן... משה רעדט דאָך שוין בלויז צו אַ טויטן — צו מלכן..."

דער קער אין אַ נייַער ריכטונג גיט בערגעלסאָנען נייַעם אימפּעט און נייַעם לעבעדיקן שטאָף. ער נעמט זיך צו שרייַבן דעם 5־בענדיקן ראָמאַן „בייַם דניעפּער" (דערשינען בלויז 2 בענד) און פֿאַרעפֿנטלעכט דערציילונגען פֿון נייַעם סאָוועטישן לעבן אין וועלכן ער גלידערט זיך איין אין די דרייַסיקער יאָרן, ווי „בירעבידזשאַנער" א"א.

ביאָ־ביבליאָגראַפֿישע דאַטן

אין די בלוטיקע יאָרן פֿון דער צווייטער וועלט־מלחמה קעגן נאַציזם ווערט בערגעלסאָן אַן אַקטיווער מיטגליד אינעם יידישן אַנטיפֿאַשיסטישן קאָמיטעט. ער פֿאַרעפֿנטלעכט אין „אייניקייט" אַ היפּשע צאָל פּובליציסטישע אַרטיקלען און שרייבט זיינע נייע דערציילונגען אַף מלחמה־טעמעס. אין יענער צייט שאַפֿט ער אויך די **פּיעסע „לא אמות כי אחיה" („איך לעב") און די היסטאָרישע דראַמע „פּרינץ ראובני".** זיינע נאָך מלחמה־דערציילונגען — „צווישן וועלטן" א״אַ — זיינען געווידמעט דער נייער פּראָבלעמאַטיק, וואָס דער דאָזיקער פּעריאָד האָט אַרויסגערוקט פֿאַר דעם יידיש־סאָוועטישן מענטשן. בערגעלסאָן ווערט אַלץ מער באַליבט צווישן די יידישע מאַסן אין דער גאַנצער וועלט און מיט רעכט זאָגן אים די יידיש־סאָוועטישע שרייבער און קינסטלער צו זיין 60סטן געבוירנטאָג, אין 1944: „אין אַלע לענדער, ווו עס וווינען יידישע מאַסן, ווערסטו געאַכט און געשעצט, ווי איינער פֿון די גרעסטע מייסטערס אונדזערע, ווי איינער פֿון די בעסטע שעפֿער פֿון דער יידישער קולטור. אַזוינע ווערק, ווי „אַרום וואָקזאַל", „נאָך אַלעמען", „שטורעמטעג", „באַם דניעפּער", „מבראַט נאָך טראָיט" — באַרייכערן אונדזער ליטעראַטור, אונדזער שפּראַך, אונדזער קולטור".

דער דראַסטישער אופֿן אַף וועלכן עס איז איבערגעריסן געוואָרן אין 1948 דער שעפֿערישער וועג פֿון דוד בערגעלסאָן, צוליב דער נידערטרעכטיקער פּראָוואָקאַציע און דער אומגלייבלעכער פֿאַרשווערונג, וואָס אינערלעכע און אויסערלעכע שונאים האָבן אָרגאַניזירט קעגן די בעסטע זין פֿון די סאָוועטישע פֿעלקער, און זיין פֿריי־צייטיקער טויט אין 1952, זיינען געווען אַ שווערער און ווייטיקלעכער קלאַפּ פֿאַר דער יידישער און אויך פֿאַר דער אַלגעמיינער ליטעראַטור. ער האָט לײַדער נישט **דערלעבט די רעהאַביליטאַציע פֿון די אומשולדיקע קרבנות פֿון יענעם טראַגישן פּעריאָד**, וואָס איז שפּעטער געקומען, און די ברייטע אָנערקענונג, וואָס ער האָט פֿאַרדינט **אין דער ראַטנפֿאַרבאַנדישער ליטעראַרישער וועלט.**

דוד בערגעלסאָנס אָנדענק לעבט הײַנט מער ווי שטענדיק אין דער יידישער און אוניווערסאַלער ליטעראַטור. זיין סוביעקטיווער אופֿן פֿון אַריינדרינגען אין דער סביבה און זיין פּסיכאָלאָגישע פֿאַרטיפֿונג פֿון די געשילדערטע פּערסאָנאַזשן שטעלן אים אַוועק צווישן די גרויסע רעאַליסטישע שרייבער. זיינע שאַפֿונגען שטעלן מיט זיך פֿאָר אַ מאָנומענטאַל און דויערהאַפֿטיק ווערק, וואָס פֿאַראייביקט אַף שטענדיק דעם נאָמען פֿון דוד בערגעלסאָן.

ארום וואָקזאַל

געשריבן אין 1907-8

אין פֿאַרשידענע אָרעמע שטעטלעך הייבן זיך אָן ציִען שמאָלע וועגן און שניידן דורך פֿאַרשלאָפֿענע דערפֿער. אַף שטילע גרינע בערג דראַפּען זיך די וועגן, צום גרונט פֿון טיפֿע טאָלן נידערן זיי אַראָפּ און ווייט, ווייט באַ דער הייך פֿון אַ קליינעם באַרג, קומען זיך די וועגן צונויף און בוקן זיך פֿון דאָרטן צום שטיינערנעם און רויטן וואָקזאַל.

אַ הויכער איז ער דער וואָקזאַל, אַ רויטער און אַ צוויי־גאָרנדיקער. און שטיין שטייט ער דאָ פֿון יאָרן אַ פֿאַרגליווערטער און טויטער און ווייזט דער געגנט אויס, ווי אַ פֿאַרכישופֿטער היטער, וועלכן ס'האָט אַמאָל עמעץ אַף אַ שפּיצל פֿאַרשלעפֿערט מיט אַן אייביקן מעלאַנכאָלישן דרימל. יענער אומבאַקאַנטער און שווייגנדיק בייזער, וואָס האָט אַמאָל אויף אים דעם שלאָף אָנגעוואָרפֿן, איז שוין לאַנג אַ שוכן־עפֿר, די ביינער זיינע זענען שוין אין דער פֿייכטער ערד טונקל געוואָרן. און דער וואָקזאַל קאָן זיך נאָך אַלץ פֿונעם דרימל נישט באַפֿרייען. דרימלענדיק היט ער אָפּ די וועגן, וואָס בוקן זיך צו אים, די נאָענטע און ווייטע בערגלעך און טאָלן מיט יענעם שיינעם און צעוואָרפֿענעם דאָרף, וואָס ליגט אין דער טיף פֿון אַ לאַנגן טאָל, און דראַפּעט זיך שוין פֿון יאָרנלאַנג אַף די שיפּועים פֿון די צוויי שכנישע בערג און קאָן זיך נאָך אַלץ ביז זייערע שפּיצן נישט אַרויפֿדראַפּען. דערפֿאַר, וואָס דאָס דאָרף מיט דער געגנט האָבן געשוויגן, האָט אויך געשוויגן דער אַלטער פֿאַרגליווערטער וואָקזאַל און מיט אַ באַהאַלטענער בענקשאַפֿט אַריינגעקוקט אין דער טיפֿעניש פֿון דער בלויער און אומבאַקאַנטער ווייטקייט, גלייך ווי די ווייטקייט וואָלט דאָ אין גאַנצן דער עיקר געווען און נאָר פֿון איר האָט אין איינעם אַ טאָג געדאַרפֿט אַ שטאַרקער און שטאָלצער העלפֿער זיך מיט גערויש אַרומטראָגן אין אַלע שלאָפֿנדיקע ווינקעלעך און מיט זיין קראַפֿט און מאַכט צום לעבן אומקערן אַלץ, וואָס איז דאָ שוין פֿון יאָרן פֿאַרשטיינערט און פֿאַרשמאַכט. נאָר די ווייטקייט איז תּמיד רויִק געווען, תּמיד מרה־שחורהדיק און תּמיד שטיל, און נמאס איז איר שוין געווען צו קוקן אַף דער שלעפֿעריקער געגנט, און אַליין איז זי שוין אויך שלעפֿעריק געווען.

דערפאַר האָט זי אָפט אַ נודנעם געגעץ געטאָן, געכאַפּט פּאַמעלעך איר גרויס, אַלט און ליידיק מויל און מיט גרויס פוילקייט אויסגעשפּיגן אַ לאַנגן און לויפנדיקן פּאַסאַזשיר־צוג. פון ווייט איז דער צוג געלאָפן און געטראָגן האָט ער מיט זיך אַ גוטע און פריילעכע בשורה פאַרן וואָקזאַל און פאַר דער געגנט, און געאײַלט האָט ער זיך די בשורה צו ברענגען. אָבער נאָך אינעם ערשטן טרויעריקן אָפּהילכן פון זיין לאַנגן און פריילעכן פייף האָט ער זיך שוין איבערצייגט, אַז די מרה־שחורה איז דאָ זייער טיף און אייביק. ער איז שוין צום וואָקזאַל צוגעקראָכן פּאַמעלעך מיט אַ געפּאַלענעם געמיט און דאָרטן שטיין געבליבן מיט אַ שווערן און לאַנגן זיפץ פון דער באַפרייטער און הייסער פּאַרע פונעם טאָרמאָז.

— אומזיסט... אומזיסט... און פאַרפאַלן... אַלץ פאַרפאַלן — האָט זיך אַ טויבער קלאַנג צוזאַמען מיטן זיפץ אַרומגעטראָגן.

און באַ די רייזנדע, וואָס אין צוג, האָט זיך דערפאַר מאָדנע פאַר־קוועטשט דאָס האַרץ, און אַ בלאַז האָט אַף זיי געטאָן מיט טרויער. זיי האָבן באַלד אַרויסגעשטעקט זייערע אומבאַקאַנטע פּנימער און שווייגנדיק באַ־טראַכט דעם אַלטן און שלעפעריקן וואָקזאַל. אַזוי פּוסט, מרה־שחורהדיק און נודנע איז דאָ געווען; ס׳האָט זיך קיינעם נישט געוואָלט רעדן און פונעם אָרט זיך אַ ריר טאָן. און די מענטשן האָבן געשוויגן, געשטאַנען אָן אַ שום באַוועגונג און שוין אויסגעזען אַזוי מעלאַנכאָליש און שלעפעריק, ווי אַליין דער אַלטער פאַרשטיינערטער וואָקזאַל. עטלעכע פאַרטיפטע אין חלומות זענען דאָ פּאַמעלעך אַרומגעגאַנגען און שווייגנדיק געקוקט אַף די פאַר־חלומטע רייזנדע. זיי האָבן נישט געוווּסט פון וואַנען און וווהין די רייזנדע פאָרן, מיט וואָס זיי פאַרנעמען זיך און וועגן וואָס זיי קלערן. דערפאַר האָבן זיי געהאַט דרך־ארץ, געשוויגן און געוואָלט אויסזען פיינער און לייטישער, ווי זיי זענען. און נמאס איז די וואָקזאַל־דינער נישט געווען צו ציִען זיך מיט זייער גאַנצער הייך, נמאס איז דעם טרעגער, וואָס איז באַם גלאָק גע־שטאַנען, נישט געוואָרן אַרויסצושטעקן זיין שטאַלצע ברוסט פאָרויס, נמאָס איז אויך קיין מאָל נישט געוואָרן די יונגע קאָמיסיאָנערן צו שטיין מיט ערנסטע פּנימער אָן אַ זייט און כאַפּן אַלע מאָל אַ קוק אַף אַ שיינער דורכ־פאָרנדיקער נקבה. ערגעץ ווו אָפן וואָקזאַל זענען פאַרקלערטע סוחרים געשטאַנען. זיי האָבן געקוקט אָפן צוג, געביסן די בערד און געטראַכט וועגן זייערע מסחרים; ערגעץ ווו איז אַ שוואַרצער, נידעריקער און איבערגע־שראָקענער מעקלער געשטאַנען. ער האָט אויך געשוויגן, אויך געקוקט אַף

דעם צוג און פאַרטיפט געווען אין איבערגעשראָקענע, נישט קיין זיכערע געדאַנקען פון אַ יורד. וועגן צוג האָט ער געקלערט, וועגן די אומבאַקאַנטע און שווייַגנדיקע רייזנדע און וועגן דעם, וואָס ער האָט אויך אַמאָל געלט געהאַט און געדענקט שוין איצט נישט, ווי אַרום ער האָט עס באַקומען און ווי אַרום פאַרלוירן.

נאָך איין גרויער אויסגעדינטער משולח, אַ בלינדער אַף איין אויג, איז איינער אַליין געזעסן אַף אַ באַנק, געקלאַפּט מיט זיין אַלטן שטעקן אינעם האַרטן שטיינערנעם וואָקזאַלפּלאַץ און געגנודעט. אפשר איז ער דאָ דער איינציקער געווען, וועמען ס'האָט זיך די אַרומיקע פּוסטקייט צוגעגעסן און וועלכער האָט געוואָלט עמעצן דערציילן וועגן זיין אָרעמקייט, וועגן זיין תמיד אָפענעם און בלינדן אויג, וועגן זיינע קינדער, וואָס זענען אין אַמעריקע, און וועגן זיין ווייב, וועלכע איז שוין צענדליקער יאָרן טויט. נאָר קיינער איז צו אים נישט צוגעגאַנגען און קיינער האָט אַף אים נישט געקוקט. ער האָט דערפאַר קינדערשן שכל באַקומען און זיך געשפּילט מיט די טויטע קלעפּ פון זיין שטעקן. און אַז די שפּיל איז אים נמאס געוואָרן, האָט ער מיט זיין איינציקן אָפענעם אויג געקוקט און געזען, ווי פּיניע ליסאַק גייט צו אַ פרעמדן סוחר צו, פאַרקרימט זיך, ווי אַף אַ נדבה בעטן, און איז אים אַף שטום־לשון מודיע:

— כ'בין פּיניע ליסאַק, כ'האָב שוין אַמאָל געלט געהאַט און איצט אַ מעקלער געוואָרן... אפשר וועט איר עפּעס קויפן?

נאָר דער פרעמדער סוחר קוקט אַף אים נישט, און פּיניע גלייכט זיין פּנים נישט אויס. ווען דער צוג גייט אָפּ, דערזעען די סוחרים, אַז ליסאַקס פּנים איז נאָך פאַרקרימט. זיי ווינקען צו אים פונוויטן און שמייכלען.

— ווי איר זעט מיך אַ ייִדן, שווערט זיך לוי פּיוניאַק, אַ הויכער, איינגעהויקערקער מעקלער מיט גרויסע, אַרויסגעקראָכענע און ווערטלדיקע אויגן, ער האָט שוין אַ פּנים פון אַ קבצן.

אַרום אים שטייען קאָמיסיאָנערן, סוחרים און מעקלערס און באַווייזנדיק געלע, פאַררויכערטע ציינער, לאַכן זיי אַף אַ קול. דער געלעכטער קלינגט שטיל אָפּ אַף דעם ליידיקן וואָקזאַלפּלאַץ און וועקט אין יעדערן פון זיי אַ פרייד פאַר זיין אייגענער צוקונפט. ס'לאַכט נישט נאָר איין פּיוניאַק. אַן איינגעהויקערטער, ברייטביינערדיקער שטייט ער רויק אינמיטן בינטל, די הענט פאַרלייגט אין די אַרבל און דעם קאָפּ עטוואָס אין אַ זייט.

פאַמעלעך גייט צו צום בינטל אברהמטשיק קויפמאַן, אַ דיקער סוחרי־

שער בחור מיט ברייטע נגידישע פּלייצעס. זיינע הענט זענען פאַרלייגט הינ־טער די פּאָלעס פון זיין נייעם רעקל, דער קאָפּ אַרויסגערוקט פאָרויס און אַף זיין דיקן פּנים ליגט אַ שטענדיקער שמייכל. אַ רויקער איז דער שמייכל, אַ פוילער און אַ זיכערער. ער וואַרפט זיך יעדערן אין די אויגן און גיט צו וויסן:

— כאַפּט זיך נישט, און קלערט נישט, אַז איר וועט מיך אָפּנאַרן.

די וואָקזאַלייט ווייסן, אַז קויפּמאַנס אַנצוג איז אַ טייערער, אַז זיין פאָטער איז אַ קמצן און דער נגיד פון דעם נאָענטן שטעטל, אַז ער אַליין איז אַ בחור, אַ סוחר און פאַרמאָגט שוין היפּש געלט. דערפאַר פילט זיך לעבן זיי אברהמטשיק היימיש און פריי און שמייכלט צו בשעת זיי קלאַפּן אים פריינטלעך אויף זיינע נגידישע פּלייצעס. שמייכלענדיק באַטראַכט ער ליסאַקן פון דער זייט, הערט אויס די ווערטלעך און זאָגט פּאַמעלעך און רויק:

— ער האָט נאָך אַ טכוירענעם טולופּ. ווען ער וויל, וואָלט איך אים פאַרן טולופּ הונדערט קלינגענדיקע „געסיליקט“, וואָלט ער ווידער אַ נגיד געוואָרן. חברה לאַכן און באַ פיוניאַקן טוען אַ ציטער די ווערטלדיקע אויגן און ווערן מיטאַמאָל ערנסט.

— וואָס, וואונדערט ער זיך, ווילסט דעם טולופּ? אָט מעקלער איך אים אויס.

ער לאָזט זיך אויף צו כלומרשט לויפן צו ליסאַקן.

*

פאַראַן נאָך אַ צווייטע זייט וואָקזאַל, ווו קיין סוחרים דרייען זיך נישט אַרום. זיצנדיק אויף די איינגעשפּאַנטע בריטשקעס, דרימלען דאָרטן אונ־טערגעגאַרטלטע שמייסערס און מיט אוממענטשלעכער געדולד וואַרטן זיי אַף זייערע אַנקומענדיקע בעלי־בתים. אַז אַ בעל־הבית קומט אָן, קריכט ער באַלד אַף זיין בריטשקע אַרויף און טוט דעם שמייסער אַ שלעפּ פאַרן אַרבל. דער שמייסער כאַפּט זיך אויף און טוט אַ טרייב די פערד. די בריטשקע הייבט זיך אָן צו וויגן, און דער בעל־הבית ווערט גיך אַנטדרימלט נאָך די פערד לויפן שוין צווישן גרינע פעלדער, אַנגעוואָרפענע בערג, און קליינע פאַרוואַקסענע טאָלן. אַף די העלדזער פון די פערד קלינגען איינטאָ־ניק די גלעקלעך, און ווען דער בעל־הבית כאַפּט זיך אויף, הערט ער אַ פאַרשלאָפענער אויס, ווי די גלעקער דערציילן די פעלד־שטילקייט אַלץ, וואָס ער האָט פאַר דער צייט פון זיין נסיעה געזען. ער פאַרגעסט, אַז ער פאָרט אַהיים און ווערט ווידער אַנטשלאָפן. ערגעץ ווייט, אין אַ שטעטל,

וואָס אין אַ טאָל, קוקט אַף אים אַרויס אַ שטוב מיט אירע פּענצטערס, חדרים און מענטשן. און אַ קליין קינד זיינס לויפט דאָרטן באָרוועס אַרום און באַרימט זיך, אַז ער וועט באַלד אַ מתנה באַקומען.

און ער וויגט זיך נאָך אַלץ אַף דער לויפנדיקער בריטשקע, וויגט זיך און דרימלט.

I

אַ וואַרעמער פרילינג האָט איין מאָל אַ שמייכל געטאָן אַרום וואָקזאַל מיט זיינע פאַרשלאָפענע סוחרים און אַף זיין פרילינג־לשון געפרעגט:

— באַווייזן אַ קונץ?

דער וואָקזאַל האָט זיך נישט הערנדיק געמאַכט און ווידער געדרימלט.

און די סוחרים האָבן אין דעם שמייכל געזען אַ סימן אַף אַ זאַט יאָר און מורא געהאַט צו האַנדלען.

אַרום זיי האָבן אונטער פאַרחלומטע הימלען געדרימלט גרינע באַאַר־בעטע פעלדער. אַף די פעלדער זיינען נאָענטע און ווייטע בערגלעך געלעגן און געהערט, ווי שטיל ווינטן סודען זיך מיט זייער גראָז.

וועגן דעם, וואָס אַלץ וועט בזול זיין האָבן זיך די ווינטן מיטן גראָז געסודעט.

ערגעץ אין אַ גרינעם טאָל, וואָס הינטער אַ שטילן דאָרף האָבן זיך צוויי פאַרבנדיקע סוחרים באַגעגנט, זיך אָפּגעשטעלט און זיך פונאַנדער־געשמועסט אָפן קול:

— פונוואַנען פאַרט מען? פון דער קאַצעביפּקער פערמע?

— און איר? פון די שלאַכטעקעס, מן הסתם?

— פונוואַנען דען? אַ טאַפּ געטאָן דעם וואָגן.

— נו?

— וואָס נו?... דער גוי בעט זיך.

— וויפל וואַגאָנעס וועט ער האָבן?

— קיין מעשה נישט.

— דהיינו?

— וואָס האָסטו וואָס צו קלערן, קוק...

און ביידע סוחרים האָבן זיך פאַרקוקט אַף די גרינע פעלדער, וואָס

אין די זייטן פון דעם שמאָלן וועג. דאָס גראָז איז דאָרטן געווען שטאַרק באַשעפּטיקט מיטן וואַקסן, זיך געבוקט מיט לאַנגזאַמע און שטילע שאָקלען און איבערגעחזרט אַלץ אײן טיפע און קורצע כוונה:

— אַ געוועטעניש... אַ געוועטעניש!

דאָך האָט אינמיטן פרילינג פלוצים אויפגעהערט צו רעגענען און דאָס גראָז האָט אָנגעהויבן פאַרדאַרט ווערן.

ווען אַף דעם וואָקזאַל האָבן די סוחרים די „זאַסוכע" דערפילט, האָט שוין דער שטויב געוואַקסן אַף דיביימער און אַף די גרעזער, זיך מיט די ברענענדיקע ווינטן אַרומגעטראָגן אין אַוויר און טונקל געמאַכט די שיין פון לאַנגע און הייסע זומערטעג. די סוחרים זענען שוין געווען פאַרשמירט, אָפּגעברענט און דערשראָקן באַשעפּטיקט. דער שטויב איז שוין געלעגן באַ זיי אַף די פּנימער און די בערד, און אין די רויטע נישט דערשלאָפענע אויגן, נאָר זיי האָבן נאָך אַלץ אַרומגעשנאָרעט אין דער גרויסער וואָקזאַל־סביבה און אויסגעכאַפּט איינער באַם צווייטן די קניות, זיך פון צייט צו צייט באַוויזן אַף דעם וואָקזאַל, זיך דאָרטן געלאָדן, געזידלט, פאַרקויפט און צוריק געקויפט.

גרויסשטעטיקע סוחרים זענען יעדן טאָג מיט די צוגן אָנגעקומען און אין איילעניש געהאַנדלט מיט פאַרשמירטע און אָפּגעברענטע וואָקזאַל־לייט. שטייענדיק אַף די טרעפּלעך פון אַ פאַרקייענדיקן צוג האָט נאָך איינער צו אַ וואָקזאַל־סוחר געשריגן:

— איז געענדיקט? שיקט איר מאָרגן אַרויס!

דער וואָקזאַל־סוחר האָט געפּרוּווט ענטפערן אַפן קול, נאָר הינטער די לאַנגע אָפּגייענדיקע וואַגאָנעס האָבן שוין הויך געקלאַפּט די רעדער. ער האָט זיין קול נישט דערקאָנט און נאָר געשאָקלט מיטן קאָפּ:

— געענדיקט, געענדיקט.

זיין מוח האָט נאָך וועגן דער מכירה געקלערט און די פאַרטראַכטע אויגן האָבן געקוקט אַהין, ווו דער צוג ווערט פאַרשוווּנדן, אַהין, ווו ווילדע ווינטן און שטויב־שטראָמען יאָגן דעם צוג נאָך און מאַכן דעם הימל מיט חעם אַוויר טונקל. ער האָט שוין געפילט, אַז עמעץ האָט זיך אין דער מכירה אָפּגענאַרט, נאָר ער האָט נישט געוווּסט ווער: ער, צי יענער גרויסשטעטיקער סוחר, ווײַלכן ס׳האָט צוזאַמען מיטן צוג נאָר וואָס איינגעשלונגען די וואָלקנ־דיקע ווייטקייט.

און אַ בינטל סוחרים זענען שוין אַרום אים געשטאַנען און אים באַ־שיט מיט שאלות:

— וואָס, פאַרקויפט?

— טאַקע?

— ווי טייער?

דער סוחר האָט נישט פאַרשטאַנען, וואָס מען פרעגט אים און ווי פון שלאָף געפרעגט:

— אַ?...

*

ווען די סוחרים האָבן שוין אַלץ אין געגנט אויפגעראַמט און דאָס איבערגעפּעקלט אין פאַרשידענע ווייטע גובערניעס, איז אַפן וואָקזאַל ווי־דער שטיל און רויִק געוואָרן. די מעקלערס זענען ווידער אַרומגעגאַנגען פוסט און פּאַס און געשמועסט פון דער אומגעוויינלעכער מהפכה.

אלי דערבאַרעמדיקער, אַ הויכער און דאַרער יונגערמאַן, אַ משכיל, אַ גוטער און בעל־מדות מיט צוויי קולות: איינס אַ גראָבס, אַ מאַנסבילש, דאָס צווייטע אַ דינס און ווייבעריש, האָט דעם זומער אַ קערבל צען טויזנט באַקומען. צום וואָקזאַל איז ער געפאָרן מיט זיינע אייגענע פערד און איי־גענעם שמייסער און געטרונקען טיי אין „ערשטן קלאַס".

שלומקע פערל, אַ יונגערמאַן אַ שווינדלער, נישט לאַנג געטראָגן גע־לאַטעטע הויזן און געבעטלט אַ ציגאַר טיטון, האָט געהאַנדלט אַפן גבירישן אופן, געקויפט און פאַרקויפט וואַגאָנעסווייז.

חיים מענדל מאַרגוליס, אַ ייד אַ פּאָסעסאָר און אַ „גרויסער פּאַרלע־בער" מיט אַן איידל פריציש פּנים און אויך אַזעלכע איידעלע פריצישע מאַנירן האָט פיל געלט אָנגעזעצט, און קיינער האָט נישט געוווּסט צי אים אַליין איז פון דעם אָנזעץ־געלט געבליבן. צום וואָקזאַל איז ער, ווי פריִער, געקומען מיטן נייעם פאַעטאָן און הייסע פּאָר פערד, ווי פריִער זיך געפירט ברייט און געהאַט עסקים מיט די דורכפאָרנדיקע רייכע פריצים. צוליב אים איז אָפט מאָל אַפן וואָקזאַל אַראָפּגעקומען חנינא שפּירא, אַ רייכער ברייטביינערדיקער און הוסטנדיקער בעל־הלוואה. גלעטנדיק זיין געלע און פאַרפּלאָנטערטע באָרד, האָט זיך חנינאַ איינזאַם אַרומגעדרייט אַפן וואָקזאַל־פּלאַץ; די וואָקזאַל־לייט האָבן אַף אים געקוקט פונדערווייטנס און צוגע־שמייכלט. ס'האָט זיך געמאַכט, אַז די חברה איז אויפגעלייגט געוואָרן: מ'האָט דעמאָלט באַטראַכט אַף פּיוניאַקן דעם נייעם שוואַרצן פּאַלטאָ און אים צו

חנינאַן אונטערגעשיקט. האָט פּיוניאַק געפּאָלגט, אים אָפּגעשטעלט און געפרעגט:

— עפּעס האָט איר, רב חנינא, אַ פּנים, ווי איר לאָדט זיך באַם „מיראָוואָי" און דער משפט דאַרף זיין דעם זעכצנטן. וואָס איז די מעשה, אַ?

דער עולם האָט ווילד הנאה געהאַט און געלאַכט. און דער הויכער וואָקזאַל האָט דעם געלעכטער גלייכגילטיק אויסגעהערט און ווידער גע־דרימלט. חנינא האָט געוואָלט עפּעס ענטפערן, זיך באַטראַכט אַז ס'איז נישט כדאי, געטאָן אַ הוסט און אַ סמאַרע מיט דער נאָז. פון היסח־הדעת וועגן האָט ער פאַמעלעך פון דער פאַלטאָ־קעשענע אַרויסגענומען אַ פאַרשמאָ־צעוועטס און צונויפגעלייגט שטיקל פּאַפּיר, דאָס צוגעטראָגן צו זיינע גרויסע און קורצזיכטיקע אויגן און דאָס באַשמעקט מיט דער נאָז, גלייך ווי אָט דאָס שטיקל פּאַפּיר האָט עמעץ נאָר וואָס אַף אַ שפּיצל אַריינגעוואָרפן צו אים אין קעשענע, און ער אַליין וואָלט דערפאַר מורא געהאַט, ווי פאַר אַ מסוכנדיקער באָמבע.

אין מיטן פלאַץ, ווי אַ פאַרגעסענער און איבערגעלאָזטער, איז געשטאַ־נען בייניש רובינשטיין, אַ מיטלוווקסיקער און שוואַרצער יונגערמאַן מיט אַ קליינעם פאַרוואַקסענעם שטערן, טיפע שוואַרצע אויגן און אַ קליינע, שפּי־ציקע נאָז.

אַליין איז ער אַ למדן, אַ יחסן און אַ שטאַרק פרייער. נישט לאַנג האָט ער חתונה געהאַט מיט דעם צווייטן ווייב און גענומען דאָס צווייטע מאָל נדן. זי, אַ קליינע, אַ גרינע, אַן אויפגעקומענעם גבירס אַ טאָכטער, און ער, אַ שטיק קמצן מיט בידעריק צוגעשוירענע באַקן און פאַרבליבענע בית־המדרש־שטייפקייט. ס'טוט אים באַנג הלמאַי סוחרים פאַרדינען און ער עסט גרייט געלט, ער האָט דערפאַר די סוחרים פיינט, טראַכט פיל און בייסט די נעגל. צייטנווייז גייט צו אים צו אַברהמטשיק קויפמאַן קלאַפּט אים פריינט־לעך אין די פּלייצעס און קוקט אים שמייכלענדיק אַריין אין זיין פאַר־מוחטן פּנים.

— בייניש, — שרייט ער צו אים, — אייך איז גוט.

באַ בייבישן לייכטן זיך און שמייכלען עטוואָס די טיפע און שוואַרצע אויגן. ער ווייסט נישט צי ער זאָל זיך באַליידיקן, צי ניין, נאָר אַברהמטשיק האָט שוין פאַמעלעך אַוועקגעשפּאַנט, די הענט אונטערן פידזשאַק און דעם קאָפּ עטוואָס פאָרויס. ער האָט דעם זומער גוט פאַרדינט, אַוועקגעשלעפּט דערצו באַם קאַרגן פאָטער אַ היפּשע סומע און אָפּגעקויפט דעם רעזערוואַר,

וואָס באַם וואָקזאַל. אַליין איז ער געוואָרן קרעפּטיקער, דאָס פּנים לויטע־רער און דער שמייכל פּוילער. ער באַגעגנט איציק־ברוכן, כאַפּט אים פאַר די הענט, שאָקלט אים אַהין און צוריק און פרעגט קריצנדיק מיט די ציינער:

— נו, איציקל, באַדאַרף מען זיך מוטשן, אַ?

אַמאָל האָבן זיי געלערנט אין איין חדר. איציק פלעגט אים שטענדיק אָפּנאַרן, אויסשמירן זיין פּנים מיט סאַזשע און צוקלעפּן צו די פּלייצעס אַ ווייסן פּאַפּיר מיט גרויסע און שוואַרצע אותיות: דוראַק. נאָכדעם איז איציק אַוועקגעפאָרן און געוואָרן אַן עקסטערן. ער האָט זיך לאַנג געוואַלגערט אין די גרויסע שטעט און דאָרטן לאַנג געלערנט. זיין קלענערער ברודער איז שוין אַריין אין אוניווערסיטעט און ער האָט געלערנט. דער פאָטער, אַ ליטוואַק פון די ערשטע קאָמיסיאָנערן, איז אַלט געוואָרן און ער האָט נאָך אַלץ געלערנט. דער פאָטער איז געשטאָרבן, האָט ער זיך צוליב דער מוטער געזעגנט מיט די גרויסע שטעט און אַראָפּגעקומען אַף דעם וואָקזאַל. די וואָקזאַל־לייט האָבן פאַר אים דרך־ארץ דערפאַר, וואָס ער איז אַ ניי־אָנגעקו־מענער, אַ הויכער, אַ געזונטער און טראָגט לאַנגע האָר, און אויך דערפאַר, וואָס ער איז אין די ווייטע שטעט אַ רעוואָלוציאָנער געווען און האָט מיט זיי ווייניק שייכות. אברהמטשיקן שטופּט ער פון זיך אָפּ מיט אַ שמייכל און רוימט אים אין אויער:

— ס'אַראַ רחמנות אַף דיר, אַברהמטשיק. אַזאַ געזונטער ביסטו, אַזאַ קרעפּטיקער און — אַזאַ שוטה.

אברהמטשיק הערט רויק אויס, צעלאַכט זיך אָפן קול און באַלוינט אים ווידער מיט אַ פריינטלעכן קלאַפּ אין די פּלייצעס.

II

אין דעם זומער האָט אברהמטשיק אַ שטוב געבויט.

געבויט האָט ער פּאַמעלעך און פויל, ווי פּאַמעלעך און פויל ס'זענען געווען זיין פעטער מוח מיט די שמעלצעדיקע סוחרישע געדאַנקען. דאָך איז שוין אין אָנהייב אלול לעבן רעזערוואַר, אַ ביסל אָן אַ זייט פונעם וואָקזאַל, געשטאַנען אַ היפּשע הויכע און איינגאָרנדיקע שטוב, געטראָגן אַף זיך מיט אַ מהיכי־תיתי־מינע דעם ווייסן און פלאַטשיקן דאַך און ערנסט באַ־טראַכט די דורכפאָרנדיקע פורן, גלייך ווי אין איר פאָדערשטער וואַנט

וואָלטן נישט געווען קיין פיר לאַנגע און גלעזערנע פענצטער, נאָר גאָר פיר גרויסע און שטאַרק אָפענע אויגן. באָרוועסע פויערישע קינדער האָבן דאָ נישט ווייט ווייסע געגנד אַף דעם גראָז געפּאַשעט, זיי פלעגן אָפט מאָל צו די אָפענע פענצטער צוגיין, באַטראַכטן די פינף געפּאַרבטע, געשפּאַלירטע און ליידיקע חדרים, און זיך צוהערן, ווי ס'הילכן דאָרט די שטיינדלעך, וועלכע זיי וואַרפן בגבֿהה אַריין. אַף דעם געשניצטן און נישט דערענדיקטן באַלקאָן איז צייטנווייז געשטאַנען אברהמטשיק אַליין, די הענט פאַרלייגט אונטערן פּידזשאַק, דעם קאָפּ עטוואָס אָנגעבויגן און שמייכלענדיק געווינקען צו די דורכפאָרנדיקע קאָמיסיאָנערן און סוחרים. די סוחרים האָבן נישט פאַרגונען, דער באַלקאָן האָט זיך אָבער ביסלעכווייז געענדיקט. דעמאָלט האָט אברהמטשיק געמאַכט אַ בחורישן חנוכּת־הבית, און פונעם נאָענטן שטעטל זענען אַראָפּגעקומען געבעטענע און אומגעבעטענע געסט.

ענג איינגעזעצטע אין צווי גרויסע, בעל־עגלהשע פאַעטאָנעס, ס'רוב מיידלעך מיט אָפּגעטראָגענע היטעלעך, זענען די געסט מיט אַ ליאַרעם און געפּילדער צוגעפאָרן צו דער נייער און ליידיקער שטוב און געבליבן זיצן אין די פאַעטאָנעס.

זיי האָבן זיך געשעמט אַראָפּצוקריכן דערפאַר, וואָס דער בעל־הבית איז געווען אַ בחור און אַ ווילד־פרעמדער. זיי האָבן דערפאַר געלאַכט, געווען שטאַרק רויט און זיך היגטנאַרום געקנייפּט. דערנאָך האָבן זיי זיך אַוועק־געלאָזט אַפן וואַקזאַלפּלאַץ און אַרומשפּאַנענדיק, האַלב־שעמעוודיק געגרי־זשעט וואָלועלע, צוגעשימלטע קאָנפעקטן.

צווישן זיי איז אַ הויכע און געזונטע געגאַנגען אברהמטשיקס שוועס־טער, אַ מיידל פון אַ יאָר זיבעצן, און שטאַרק געמאַכט מיט אירע לאַנגע און אומגעוויינלעך גרויסע הענט. איר פּנים איז געווען אַ מאַנסבילשער, דער גאַנג אַ מאַנסבילשער און די מאַנירן מאַנסבילשע. קוקנדיק אַף איר האָט זיך געדאַכט, אַז ווען זי איז נאָך אַ קינד געווען, האָט זיך עמעץ טועה געווען און פאַרביטן די מאַנסבילשע קליידער אַף ווייבערשע, נאָר סוף־כּל־סוף וועט מען זיך אַרומזען און זי וועט מוזן אָפּשערן איר לאַנגן צאָפּ און צוריק אָנטאָן אַ פּידזשאַק מיט לאַנגע הויזן.

די קאָמיסיאָנערן האָבן געקוקט אַף די אומגעוויינלעכע געסט, זיך גע־ווערטלט און גערעדט ניבול־פּה, און בייניש רובינשטיין איז אַ צעטראָגענער געשטאַנען אין אַ זייט און פאַרטראַכטערהייט געביסן די נעגל. ס'האָט אים פאַרדראָסן דאָס, וואָס אברהמטשיק האָט אַף דעם וואָקזאַל אַראָפּגעבראַכט

אַזוי פיל מיידלעך מיט געזונטע רויטע פּנימער. ער האָט געפונען איציק ברוכן, צו אים שמייכלענדיק אַ ווונק געטאָן און געפרעגט:

— ווי איז אייער מיינונג, איציק?

ער האָט תמיד ליב געהאַט צו רעדן טיף מיט האַלבע ווערטער און אָנהייבן פון דער מיט.

— אַט־אַ דאָס מיידעלע, האָט איציק אָנגעוויזן, האָט אַ שיין פּנים אַ געזונטס און אַ רויטס.

ער האָט זיך פאַרטראַכט און פאַמעלעך געענדיקט:

— אַ שיינס, נאָר אַ נאַרישס.

אַ יונגער קאָמיסיאָנער מיט אַ שטאַרק רויט פּנים, ווי באַ אַ קצב, האָט די מיידלעך אָפּגעשטעלט און מיט זיי אַ שמועס פאַרפירט. די מיידלעך האָבן זיך פונאַנדערגעלאַכט, זיך פאַרשעמט און פונאַנדערגעלאָפן אין פאַרשידענע זייטן פונעם גרויסן וואָקזאַלפּלאַץ.

— נו, איציק? — האָט רובינשטיין ווידער געפרעגט.

נאָר איציק האָט נאָך אַלץ געשוויגן. ער האָט פון אים קיין אויג נישט אַראָפּגענומען און אים באַטראַכט מיט דרך־ארץ: אַ הויכער און אַ קרעפּטי־קער, אָנגעקומענער פון אַ פרעמדער און ווייטער וועלט. און קיין זאַך באַ־רירט אים נישט...

— פאַראַן באַ אייך גוטע מידות — האָט ער אים געלויבט. און נאָך אַ ווײַלע טראַכטן צוגעגעבן:

— איר האָט דאָך קיינעם נישט פיינט, איציק?

איציק האָט זיך אומגעקוקט און געענטפערט:

— כ׳האָב פיינט זויערן באָרשט, נאַראָנים און מענטשן, וועלכע ווייסן נישט, וואָס זיי ווילן.

רובינשטיינס אָנגעבלאָזענע און נידעריק צוגעשווירענע באַקן זענען מיטאַמאָל רויט געוואָרן. ער האָט זיך מאָדנע פאַרקרימט און אַ שמייכל געטאָן.

— עט, איציק.

נאָר איציק איז שוין לעבן אים נישט געווען און רובינשטיין האָט פּלוצים דערפילט, אַז ער איז אַ קליין איינזאַם באַשעפעניש, וואָס טרינקט זיך אין אים פון גיפטיקער שנאה, וואָס בשעת ער טרינקט זיך, וואַרגט אים עמעץ הינטנאַרום פאַרן האַלדז, וואַרגט אים פאַמעלעך אָן מיטלייד און אַלע טאָג שטאַרקער. און ער אַליין ווייסט נישט ווער ס׳וואַרגט אים און

קיינמאָל וועט ער דאָס נישט וויסן, און נישט וויסנדיק וועט ער אַמאָל ברוין און בלוי ווערן, אַרויסשטעקן אויך אַזאַ מין ברוינע און בלויע צונג און אַרויסלאָזן פון זיך די נשמה, אַזוי מיאוס און נאַריש, ווי מיאוס און נאַריש ער האָט זי צו זיך אַריינגענומען, ווי מיאוס און נאַריש ער האָט מיט איר די גאַנצע צייט געלעבט.

ער האָט אָנגעהויבן מיט מער אימפּעט בייסן די נעגל, געקוקט מיט שטאַרק פאַרקלערטע אויגן און געוואָלט אָפּן קאָפּ צונויפרעכענען וויפל געלט ער פאַרמאָגט. ס׳האָט זיך אים נישט ווילנדיק געקלערט וועגן די סוחרים, וועלכע זענען אין דעם זומער רייך געוואָרן, וועגן חיים־מענדל מאַרגוליס, פון וועלכן ס׳קומט אים היפּש געלט און וועגן וואָס ער אַליין טוט גאָרנישט, דרייט זיך אַרום אַף דעם וואָקזאַל און עסט גרייט געלט.

— אַ קבצן, — האָט ער צו זיך אַליין אַ שמייכל געטאָן, — אַ מלאכה צו ווערן אַ קבצן?

איינזאַם האָט ער אַרומגעבלאָנדזשעט אַף דעם וואָקזאַלפּלאַץ און פאַרמעלעך צוגעשפּאַנט ביז דער צווייטער זייט וואָקזאַל, ווו די קאָמיסיאָנערן און סוחרים האָבן זיך שוין אַרויפגעזעצט אַף די גרויסע, בעל־עגלהשע בריקעס און אָפּגעפאָרן אין נאָענטן שטעטל אַף נאַכטלעגער.

פון איין גרויסער ענג אָנגעזעצטער בריטשקע האָט פּיוניאַק אַרויסגעשטעקט צו אים זיין גרויסן קאָפּ און אַ געשריי געטאָן:

— נו, בייניש, אַרויף, אַהיים, צום ווייב.

נאָר ער האָט זיך נישט געריירט און געטראַכט, אַז זיין ווייב איז אַ קליינע, אַ גרינע מיט אַ גראָבלעכע, עטוואָס פאַרריסענע נאָז, אַז יעדעס מאָל, ווען זי דאַרף צו דער שפּייז־שאַפע האָבן, דראַפּעט זי זיך אַף אַ בענקל, פאַלט אַראָפּ און צעברעכט עפּעס; אַז זי איז עפּעס אַ משונהדיקע און אַ קראַנקע, וואָס וועט קיינמאָל מיט אים קיין קינדער נישט האָבן, און ער וועט דאַרפן תמיד קוקן אַף איר גרינעם פּנים און פאַרריסענער נאָז; זען ווי זי ברעכט טעלער און גלעזער.

ס׳איז פאַרגאַנגען די זון. אַ גרויסע און שטאַרק רויטע האָט זי זיך נאָך איין מאָל באַוויזן אַף דעם עק פונעם וואָלקנדיקן מערב, אָנגעצונדן די געלע בלעטלעך, וואָס אַף די שפּיצן פון איינציקע אַקאַציע־ביימער און זיך באַהאַלטן הינטער אַ וויטן און נאַקעטן באַרג.

— פאַני רובינשטיין, — האָט זיך נאָך עמעץ צו אים געווענדט, — איר בלייבט אַפנאַכט דאָ?

נאָר ער האָט נישט אָפּגעענטפערט און געקוקט אַהין, ווו צווישן דריי בעל־עגלהשע פורן האָט זיך נאָך איינזאַם אַרומגעדרייט דער קליינער פּיניע ליסאַק, אָן אָנגעטאָענער אין זיין לאַנגן שוואַרצן ראָק. ער האָט נישט געהאַט צו באַצאָלן פאַר דער פור, האָבן דערפאַר די בעלי־עגלות אַף אים נישט געקוקט און אים נישט געוואָלט בעמען. אלי דערבאַרעמדיקער האָט אים אַרויפגענומען אַף זיין פור און אים געזעצט גלייך מיט דעם אָנטרייבער. דער אָנטרייבער, אַ היפּשער פויערישער בחור מיט שוואַרצע הענט, ווי באַ אַ שוסטער, איז דערפאַר ברוגז געוואָרן. ער האָט ליסאַקן הינטנאָרום גע־שטאָרצעט מיט אַן עלנבויגן, געקוקט אַף אים מיט בייזע אויגן און גע־קריצט מיט די ציינער. און ליסאַק איז געזעסן אַן איינגעהויקערטער, אַ שווייגנדיקער, מיט אַ שוואַרצן, איבערגעשראָקענעם און שטאַרק דאַנקבאַרן פּנים.

ס'איז אַוועקגעפאָרן די לעצטע פול אָנגעזעצטע פור. ער האָט געקוקט אַף די פריילעכע פּנימער פון די, וואָס פאָרן צולעצט אַהיים; געזען ווי דער בעל־עגלה וויל די אָפּגעפאָרענע פורן דעריאָגן און שמייסט דערפאַר זיינע מאָגערע פערד; ווי דאָס קליינע פאַרנאַכט־ווינטל יאָגט זיך נאָך דער פור און פאַרטרייבט דעם שטויב צום שטעטל צו.

פונעם וואָקזאַל איז אַרויסגעגאַנגען דער הויכער און גלייכער זשאַנ־דאַרם. נאָך אים האָט אַ שטאַרקן קלאַפּ געטאָן די טיר, גלייך ווי דער וואָק־זאַל וואָלט נישט באַשטאַנען פון חדרים און קאָרידאָרן, נאָר פון איין גרויסע און פוסטע פּאַס. דערזעענדיק רובינשטיינען אַן איינזאַמען און פאַרמוחטן, האָט ער אים אַרומגעקוקט געוואָלט עפּעס זאָגן. נאָר ער האָט זיך באַלד באַטראַכט, אַז ס'פּאַסט נישט פאַר אים, און זיך מיט אַמאָל געלאָזט גיין אַהיים שטאָלץ און גרייט אַף אַלץ, גלייך ווי פון דעם גאַנצן ליידיקן פּלאַץ און הויכע, שאָקלענדיקעביימער וואָלטן אַף אים אַרויסגעקוקט טויזנטער אָפענע אויגן פון זיין נאַטשאַלסטוואָ.

קוקנדיק אַהין ווו די פורן דראַפּען זיך איינע נאָך דער צווייטער אַף דעם באַרג און ווערן איינגעזונקען אינעם וואָלקנדיקן האָריזאָנט, האָט זיך בייניש דערפילט מאָדנע איבערגעבליבן און פאַרגעסן. ער האָט געזען פאַר זיך דאָס אינעם האָריזאָנט באַהאַלטענע שטעטל, גלייך ווי ער וואָלט איצט דאָרטן געשטאַנען, געזען ווי מען טרייבט די טשערעדע איבער דער לאַנ־גער און שמאָלער גאַס, ווי ווייבער זיצן אין די אָפענע טירן, וואַרטן אַף די פאָרנדיקע מאַנען און קלאָגן אַף דער פריַער אלול־קעלט.

דאָרטן אין עק גאַס שטייט די שטוב זײַנע. זי איז אַרומגעצאַמט מיט אַ נידעריקן פּאַרקן, און אַף דער טיר הענגט אַ שלעסל. ווען ער קומט איצט אָן, וואָלט ער דאָס שלעסל אַ טאַפּ געטאָן, אַרײַנגעקוקט דורך דעם פֿאַרמאַכטן פענצטער אין דער פוסטער שטוב און זיך געלאָזט דאָס ווײַב זוכן. ער וואָלט זי געפונען בײַ איר פֿאָטער. זי וואָלט זיך נישט דערפֿרייט און וואָלט נישט טרויעריקער געוואָרן און דאָס פּנים אירס וואָלט, ווי תּמיד, מרה־שחורהדיק גרין געווען, נאָר די שוויגער וואָלט זיך אויפגעהויבן און געזאָגט:

— זע נאָר, בייניש איז געקומען! גיי, טאָכטער, גיב אים טיי.

און זיי וואָלטן געגאַנגען.

און ווײַט, ווײַט, פון יענער זײַט האָריזאָנט, ליגט נאָך אַ שטעטל. ס'שלינגט דאָס אײַן די נאַכט. אין יענעם שטעטל איז אויך אַ לאַנגע גאַס פֿאַראַן, נאָר אַ ברייטע איז זי און אַ קרומע.

דאָרטן אינמיטן גאַס שטייט זײַן פֿאָטערס שטוב, אַן אַלטע און אַן אויסגעקרימטע מיט שטאַרק אויסגעקרימטע פענצטער. אין יענער שטוב איז ער געבוירן געוואָרן און אין דעם נאָענטן אַלטן בית־המדרש זײַנע יונגע יאָרן פֿאַרבראַכט. זײַן פֿאָטער זיצט איצט געוויס אין בית־המדרש און ייִדן האָבן פֿאַר אים דרך־ארץ, אַ יחסן, קלערן זיי, און אַ סך געלט האָט אַ מאָל זײַן שווער געהאַט.

און ער שטייט דאָ בײַם פּוסטן וואָקזאַל. ער האָט נישט קיין היים, און אין יענער שטוב, אַף וועלכער ס'הענגט דאָס שלעסל, איז שטיל און פּוסט, פּוסט...

*

פון דעמאָלט אָן איז בייניש רובינשטיין שוין מער צו זיך אין שטעטל נישט געפֿאָרן. נישט ווײַט פונעם וואָקזאַל האָט ער זיך בײַ אַ פּויער אַ חדר אָפּגעדונגען און דעם אַ נאָמען געגעבן „די היים".

אַף צו להכעיס דער גרינער און משוגעהדיק קראַנקער ווײַב, האָט ער דאָס געטאָן און אַף צו להכעיס נאָך עמעצן, אַ שטאַרק שלעכטן און פֿאַר־מיאוסטן, וועגן וועלכן ער האָט טראַכטן נישט געוואָלט. אפֿשר איז דער עמעץ זײַן אַנגעבלאָזענע שוויגער געווען, וועלכע האָט געמוזט זײַן ווײַב אַף צו לעבן געבן. אָבער נישט דאָס ווײַב, נישט די אַנגעבלאָזענע און קאַרגע שוויגער האָבן בײַ אים געפֿרעגט, פֿאַר וואָס ער וויל אַהיים נישט קומען; אַזוי קליין איז ער שוין בײַ זיי אין די אויגן געווען, און באַמערקט האָבן זיי

אָפּילו נישט, צי ער קומט אַהיים, צי נײן. ער האָט זיך דערפֿאַר נאָך מער פֿאַרעקשנט און נישט געשריבן קיין בריוו.

אַף דעם וואָקזאַל איז דאָס לעבן געקראָכן פּאַמעלעך און נודנע. אַלע גאַנץ פֿרי זענען זיך די סוחרים צונויפֿגעפֿאָרן. נאָך דעם הונגער האָבן זיי אַף דעם וואָקזאַל קיין אַרבעט נישט געהאַט, זיך אַ גאַנצן טאָג געוועדטלט מיט די מעקלערס, און באַגלייט מיט די אויגן די לאַנגע, ברוגזע פּאַסאַזשיר־צוגן. ער האָט מיט די סוחרים ווינציק שייכות געהאַט, דערפֿאַר וואָס זיי אַלע זענען צופֿרידן געווען פֿון דעם, וואָס ער דערלייגט געלט און האָט אַ מיאוס ווייב. אַזעלכע שלעכטע און פֿאַרביסענע זענען זיי געווען, און פֿאַר־דינט האָבן זיי אַלע, חוץ אים... ער האָט זיי טאַקע דערפֿאַר שטאַרק פֿײַנט געהאַט און זיך געהאַלטן מיט זיי פֿון דער ווייטנס. דאָך איז יעדן פֿאַרנאַכט, ווען די סוחרים זענען זיך פֿונאַנדערגעפֿאָרן, איז אַף דעם וואָקזאַל נאָך פּוסטער און אומעטיקער געוואָרן. ער האָט דעמאָלט איינזאַם אַרומגעבלאָנדזשעט אַף דעם ליידיקן פּלאַץ און זיך געפֿילט, ווי אַ באַליידיקטער און פֿאַרגעסענער. געטראַכט האָט זיך אים דעמאָלט טרויעריק און נישט גוט: וועגן זײַן פּוסטער שטוב, וואָס שטייט דאָרטן איינזאַם צווישן די פֿריילעכע שטיבער פֿונעם לעבעדיקן שטעטל, וועגן דעם שלעסל, וואָס הענגט דאָרטן אַף דער טיר, און וועגן דעם, וואָס ער וועט זיך דאָ אייביק אַרומבלאָנקען אַן איינזאַמער, אַ טרויעריקער און אַ שווייגנדיקער. די וואָקזאַל־דינער האָט ער זיך, ווי ס'האָט אויסגעוויזן, גיך צוגעגעסן. זיי האָבן אים אָפּילו גאָר נישט געזאָגט, נאָר דורכגייענדיק פֿאַרביי דעם בענקל, אַף וועלכן ער איז געזעסן, האָבן זיי אַף אים קורצע און בייזע בליקן געוואָרפֿן און ווי געפֿרעגט: וואָס וואַל־גערט זיך נאָך אָט־דער דאָ?

אָפּילו דעם טרעגער, וועלכער האָט יעדן פֿאַרנאַכט דעם ליידיקן פּלאַץ אָפּגעקערט, האָט ער זיך שוין אויך אײַנגעגעסן. דאַכט זיך, וואָס האָט ער געהאַט צו פֿאַרקערן דעם שטויב גלייך צו אים אין פּנים און צו קוקן אַף אים מיט בייזע אויגן? נאָר ס'האָט אים פֿאַרדראָסן: בלאָנקעט זיך אַ מענטש גלאַט אַזוי אַרום, סוחרים פֿאָרן אַהיים אַוועק, צו ווייב און קינדער פֿאָרן זיי, און דער וואַלגערט זיך ווי אַ הונט, צוליב וואָס? צוליב וועמען? פֿאַרנאַכטן זענען ווי אויף צו להכעיס געגאַנגען קילע, וואָלקנדיקע, אלולדיקע; שטילע ווינטן האָבן מרה־שחורהדיק אַרומגעבלאָנדזשעט איינעם טונקעלן אויר און די הויכע, גלייכע טאָפּאָליעס, וועלכע זענען אַנטקעגן אין סעדל אין צוויי שורות, ווי סאָלדאַטן, געשטאַנען, האָבן זיך געשאָקלט, נאָר די בלעטלעך

זייערע האָבן זיך אַף זייערע לינקע זייטלעך איבערגעקערט, זיך געטרייסלט און שטיל געדאַוונט.

אַמאָל פלעגט צום וואָקזאַל צולויפן אַברהמטשיק קויפמאַן, כאַפּן אַ קוק ציִ מיט דעם משא־צוג איז אים ברעטער מיט קעראָסין אָנגעקומען און באַלד לויפן צוריק צום רעזערוואַר. ווען ס'איז אין דרויסן פינצטער געוואָרן, האָט זיך געזען, ווי דאָרטן ווייט לייכט זיך אין זיין שטיבל; און געהערט האָט זיך אין דער שטילקייט און פוסטקייט, ווי ס'היט אים דאָרטן אַף זיין אַלטער סטרוזש און קלאַפּט דאָרטן פאַמעלעך אינעם דרימלדיקן הילצערנעם פּאַרקן.

אַף דעם עק פון דעם וואָקזאַלפּלאַץ פלעגט זיך אַמאָל באַווייזן איציק ברוך און עמעצן שלעפּן ער זאָל זיך מיט אים צו דעם פלומפּ באָדן גיין; אַזאַ קרעפּטיקער און אומפאַרשטאַנדיקער איז דער קאַלטבלוטיקער בחור געווען, און געבאָדן האָט ער זיך נאָך אַקוראַט צוויי מאָל אין טאָג, כאָטש אין טייך איז שוין דאָס וואַסער שטאַרק קאַלט געווען און געשניטן דאָס לייב ווי מיט מעסערס. זיינע פּאַרדינסטן האָט ער אַלע מאָל זיין מוטער מיט די שטאָט־בעלי־עגלות אָפּגעשיקט, אַליין געזעסן באַם וואָקזאַל, זיך מיט קיינעם נישט אָנגעקערט און געהאַט אַלץ איין פּנים אי שבת אי וואָך. איין מאָל באַנאַכט איז בייניש צו אים אַריינגעגאַנגען און אים געטראָפן ליגנדיק אַף דער נידעריקער קאַנאַפּע מיטן פּנים צו דער סטעליע.

— ס'איז אייך אומעטיק? — האָט ער אים געפרעגט.

נאָר איציק האָט געענטפערט: — ניין, און ווידער געקוקט אַף דער סטעליע. ער איז באַ אים דעמאָלט אָפּגעזעסן אַ פּאָר שעה און נאָך דעם אָנגעהויבן אַריינצוקומען צו אים אַלע אָוונט. איציק האָט ס'רוב געשוויגן און געקוקט אַף דער סטעליע מיט גרויס אינטערעס, גלייך ווי ער וואָלט אין אירע טונקעלע ווינקלען געזען יענע גרויסע און ווייטע שטעט, אין וועלכע ער האָט זיין יוגנט איבערגעלאָזט; ס'האָט אים נישט באַרירט, וואָס די וואָקזאַל־סוחרים פּאַרדינען, און צופרידן איז ער נישט געווען דערפון, וואָס ער דערלייגט. טאַקע דערפאַר האָט ער זיך לעבן איציקן געפילט גרינג און פריי און איז גיך געוווינט געוואָרן דערצו, וואָס ער האָט גערעדט און איציק האָט געשוויגן.

איין מאָל איז ער באַ איציקן שפּעט פּאַרזעסן און געבליבן נעכטיקן. ער האָט זיך טאַקע דאָס מאָל אויסדערציילט פאַר איציקן. נאָר איציק האָט, ווי געוויינלעך, געשוויגן און אַ פּנים געהאַט, ווי מען רעדט נישט צו אים;

די לאָמפּ איז געווען אַרומגענומען מיט אַ רויטן פּאַפּיר, דירפאַר זענען אין חדר רויט געווען דער אַויר, די ווענט, דער טיש מיטן זודיקן סאַמאָוואַר און אָנגעגאָסענע גלעזער טיי און איציק אַליין װעלכער איז, ווי תמיד, געלעגן אַף דער נידעריקער קאַנאַפּע, די הענט אונטערן קאָפּ און די אויגן צו דער סטעליע. אַזוי שטיל איז אין חדר געווען, אַזוי אָנגענעם, וואָס אין נאָענטן קאָרידאָר קוויטשעט אין דער פינצטער אַ קליינער חזיר און וואָס אין דער צווייטער העלפט פון דער שטוב שרייט דער גוישער בעל־הבית און קריגט זיך דאָרטן מיט זיין יונג און שיין ווייב. דאָך האָט צווישן דער שטילקייט און רויקייט שטאַרק גענאָגט דאָס הארץ, זיך געפּרעסט און ווי געטאָן. בייניש רובינשטיין האָט שוין געדעדט שטיל און אין זיין אַראָפּגעלאָזטן קול האָט זיך געהערט אַן איינגעהאַלטענער קלאָג:

— איר פאַרשטייט, איציק! מען שטעלט אייך אַנידער און מען זאָגט אייך: נאַ קוק און ווער צעזעצט. די זאַך איז פּשוט.

אַף זיין פּנים איז פאַרקילט געוואָרן אַ פאַרדראָס, אַ פאַרדראָס אַף זיין ווייב, אַ פאַרדראָס אַף די סוחרים, וועלכע פאַרדינען, אַ פאַרדראָס אַף דעם גאַנצן לעבן, וועלכעס פירט זיך נישט אַזוי ווי ס׳דאַרף צו זיין און טוט אַלץ אויף צו להכעיס. די טיפע און קליינע אויגן האָבן געלויכטן און אויסגעזען באַליידיקט און הילפלאָז.

— אומעטום זעסטו אַזעלכע דברים־אחרים, ווי אברהמטשיק קויפמאַן, און ס׳איז זיי גוט און זיי שמייכלען.

נאָר איציק האָט זיך פּלוצים אויסגעצויגן מיט זיין גאַנצער קרעפּ־טיקער לענג, געטאָן אַ גענעץ אַפן קול און אויסגעצויגן צו אים אַ פּאָר פאַרמאַכטע און קרעפּטיקע הענט.

— מ׳זאָגט, רובינשטיין, אַז די ערשטע ווייב איירע איז געווען אַ שיינע און אַ קלוגע.

באַ רובינשטיינען האָבן די קליינע אויגן שטאַרקער צו לייכטן אָנגעהויבן. ער האָט געוואָלט זאָגן: און היינט לעב איך מיט אַזאַ מיאוסער און נאַרישער; ער האָט זיך אָבער איינגעהאַלטן און געשוויגן.

ס׳איז אַריינגעקומען דעם בעל־הביתס שיינע און יונגע ווייב. זי האָט צוגעשטעלט בענקלעך צו דער קאַנאַפּע און מיט אירע פולע האַלב־נאַקעטע הענט געמאַכט אַ געלעגער. ער האָט זיך האַלב אויסגעטאָן און זיך געלייגט באַ דער וואַנט. נאָך דעם האָט איציק פאַרלאָשן די לאָמפּ, זיך אויסגעצויגן לעבן אים און באַלד אַנטשלאָפן געוואָרן. דער קליינער חזיר האָט זיך פאַר־

שטופּט אין טיפן ווינקל פון דעם פינצטערן קאָרידאָר, זיך דאָרטן צונויפ־געקנייטשט און אויפגעהערט צו קוויטשען. מיטאַמאָל איז געוואָרן שטיל און פּוסט, און דורך די נידעריקע, האַלב־פאַרהאַנגענע פענצטער האָט אַריינ־געקוקט די שוואַרצע, וואָלקנדיקע און קילע אלול־נאַכט, זיך געצויגן ווייט, ווייט און געדרימלט. פון יענער זייט איז דורכגעגאַנגען דער אַנגעפּעלצטער בעל־הבית מיטן לאַמטערן אונטערן אָרעם און פאַמעלעך אַוועקגעשפּאַנט ערגעץ אַף דער דריטער וויאָרסט, ווו ער האָט איינער אַליין באַדאַרפט אָפּ־שטיין די גאַנצע נאַכט. מ׳האָט נאָך לאַנג געזען ווי באַם אַוועקגייענדיקן צי־טערט דער לאַמטערן אונטערן אָרעם, בייגט זיך און פינקלט, ווי אַ גרויס רויט און פייערדיק אויג, וואָס קאָן ערגעץ אַוועקגיין, זיך ערגעץ באַהאַלטן, אָבער קיינמאָל נישט אויסגעלאָשן ווערן. ס׳האָט ווידער גענאָגט דאָס האַרץ און דער מוח האָט געטראַכט וועגן דעם ערשטן פאַרשטאָרבענעם ווייב. אַזאַ שיינע איז זי געווען, אַ שטילע און אַ ווייכע מיט אויך אַזעלכע שטילע און ווייכע געפילן, און ליב געהאַט האָט זי אים, דעם שוואַרצן און נישט שיינעם, מיט די נידעריק צוגעשווירענע באַקן און אָפּגעביסענע נעגל. ער האָט זי, ווי ס׳האָט אויסגעזען, שטאַרק ליב געהאַט. וואָרעם ווען ער זאָל זי נישט געווען ליב האָבן, וואָלט ער זיך, בשעת זי איז געשטאָרבן, נישט געווען אַזוי שטאַרק איבערגעשראָקן, וואָלט נישט געווען אַרויסגעלאָפן אַף דער גאַס, ווי אַ חסר־דעה און וואָלט דאָרטן נישט געווען אָפּגעשריגן גאַנצע צוויי שעה „גוואַלד“, אַזוי אַז אַלע ווייבער זאָלן זיך צונויפלויפן. אַ מענטש שרייט נישט אומ־זיסט און איבערהויפּט ער, ביינִיש רובינשטיין. דאָך איז ער באַלד נאָך איר טויט צו זיין פאָטער געקומען, צעריסן איר שיין בילד, וואָס זי האָט אים נאָך כלהווייז געשענקט, און די שטיקלעך פאַרשטופּט ערגעץ אונטער אַ פּלאַט פון אַ טיש, און אין פיר חדשים אַרום האָט ער מיט דער צווייטער ווייב חתונה געהאַט און גענומען דאָס צווייטע מאָל נדן. ווען ער איז מיט איר אין אַ פאָר חדשים אַרום צום פאָטער צוגאַסט געקומען, האָט די מוטער, אַ קלוגע און לייטישע ייִדענע, איר כבוד אָפּגעגעבן, ווי אַן אַנגעלייגטער שנור, נאָר זיין קלענערע שוועסטער, אַ געזונט קליינשטעטלדיק מיידל מיט אַ בראָדעווקע אונטער דער נאָז, האָט זיך איין מאָל צעווײנט אַפן קול און געקלאָגט ווי אַף אַ מת:

— אוי, אויסגעביטן האָסטו!

און זי, די נייַ אויסגעביטענע, איז דעמאָלט געווען אין צווייטן חדר, אַלץ אויסגעהערט און אַפילו ברוגז נישט געוואָרן. אַזאַ הילצערנע און לע־

בעדיק־טויטע איז זי געווען... איינמאָל, ווען מ'האָט דעם טיש איבערגע־טראָגן, זענען די שטיקלעך פון דעם צעריסענעם בילד אַרויסגעפאַלן. דאָס ווייב האָט זיי אויפגעהויבן און זיי באַטראַכט. אַף איין שטיקל איז געווען נאָר איין אויג, וואָס האָט געקוקט רויק און אָן שום פאַרוואורף.

— פון וועמעס בילד איז דאָס? — האָט זי אים געפרעגט.

ער איז דעמאָלט שטאַרק רויט געוואָרן און אין האַלדז האָט אים מאָדנע געוואָרגן. נאָר ענטפערן האָט ער געמוזט, אָבער אַף זיין ווייב האָט זיין ענט־פער קיין שום ווירקונג נישט געמאַכט, און אים האָט דערפאַר אויך שטאַרק פאַרדראָסן אַף איר; ער האָט געוואָלט, אַז די שוועסטער זאָל זיך פאַר איר אין די אויגן נאָך אַמאָל צעכליפּען: „אויסגעביטן, אויסגעביטן האָסטו".

ווען ער האָט שוין אָנגעהויבן דרימלען, האָט פּלוצים עמעץ אָנגעהויבן קלאַפּן אין אַ פענצטער פון דער צווייטער האַלבער שטוב. ער האָט אַ ציטער געטאָן און אויפגעעפנט די פאַרשלאָפענע אויגן. שטילע קלעפּ האָבן זיך דאָרטן פאַמעלעך געשאָטן אַף אַ דינער, גלעזערנער שויב. די שויב האָט געציטערט מיט אַ שלעפעריק קול און עפּעס קאַלטבלוטיק אויסדערציילט דער נאַכט, און די נאַכט האָט געשוויגן און געהערט. נאָך דעם האָט זיך געהערט, ווי מען עפנט פאַמעלעך די טיר פונעם פינצטערן פאַרהויז און מען סודעט זיך דאָרטן שטיל דורך, ווי עמעץ גייט פונעם קאָרידאָר אַרויס און גייט באַלד צוריק אַריין.

— אָט אַ שד! — האָט אַ מורמל געטאָן פונעם שלאָף איציק, זיך דורכ־געוואָרפן און אים עטוואָס צוגעקוועטשט צו דער וואַנט.

— ווער? — האָט ער באַ איציקן געפרעגט.

— אַברהמטשיק, — האָט ווי פונעם שלאָף איציק געענטפערט, — אַלע נאַכט... — און באַלד איז ער שוין געשלאָפן און אין חדר האָט זיך שוין געהערט, ווי ער עטעמט גלייך און פעסט.

— אברהמטשיק? — בייניש רובינשטיין האָט זיך נישט געגלייבט און זיינע טיפע און קליינע אויגן האָבן אין דער פינצטער געלויכטן מיט אַ שמייכל פון דערשטוינונג. שפּעטער, ווען ס'איז פאַר אים קלאָר געוואָרן, אַז אין דער צווייטער, פינצטערער, האַלבער זייט שטוב איז איצט פאַראַן אברהמטשיק מיט יענער יונגער און שיינער גויע, וועלכע האָט זיך דאָ נישט לאַנג אַרומגעדרייט און צוגעשטעלט בענקלעך מיט פולע האַלב־נאַקעטע הענט, האָט ער שוין געטראַכט, אַז דער זעלביקער פעטער און תמיד שמייכ־

לענדיקער אַברהמטשיק האָט געלט, אַ רעזערוואַר, אַ נייע שטוב מיט ניי מעבל.

— אַ חזיר האָט דאָס אַ ביסל פון עולם־הזה הנאה. נישט אומזיסט שמייכלט ער.

ער האָט אים נישט מקנא געווען, נאָר ס׳האָט אים גלאַט אַזוי פאַר־דראָסן און ער האָט ליגנדיק אין בעט געביסן די נעגל.

— פאַר וואָס קומט דאָס אים?

און גאַנץ פרי, ווען ער האָט איציקן באַם וואָקזאַל באַגעגנט, האָט ער אים אָפּגעשטעלט און געזאָגט:

— אָט וועט איר זען: אַברהמטשיק וועט נאָך האָבן אַ שיין ווייב אויך. איציק האָט צום אָנהייב נישט פאַרשטאַנען וועגן וואָס ס׳גייט. ער האָט זיך אָבער באַלד דערמאָנט און גלאַט אַזוי אויסגעשפּיגן.

III

פּיניע ליסאַק האָט זיך איינגעהויקערט, אַרומגעקוקט צי ס׳קוקט אים קיין מענטש נישט נאָך און שטילערהייט זיינע ביינער פון וואָקזאַל אָפּגעטראָגן. אויף דעם וואָקזאַל איז ער שוין סיי ווי סיי איבעריק געווען און געלעדט האָט ער שוין נישט מיט קיינעם און מורא געהאַט האָט ער שוין פאַר יעדערן. אַ שטיק צייט האָבן די סוחרים טאַקע זיין פּליטה נישט באַמערקט; מען האָט זיך אָבער צום סוף אומגעקוקט און זיך געוווּנדערט:

— הערט אַ מעשה?!

— איך זע אים שוין אָבער טאַקע אַ שטיק צייט נישט — האָט זיך דאָס מאָל צום עולם צוגעשאַרט לוי פּיוניאַק און געגעבן צו וויסן:

— וואָס, פּיניע ליסאַק? — ער גייט אַרום אין די הייזער.

אַ מזיק, אָט דער איינגעהויקערטער פּיוניאַק; קיין זאַך איז פון זיינע אויגן נישט צוגעדעקט. און אַ מינע אַ פאַרוווּנדערטע באַווייזט ער נאָך דערצו. גלייך ווי ער וואָלט וועלן זאָגן:

— אַ בושה כ׳לעבן, אַזאַ נאַרישקייט נישט צו וויסן.

און אַז דער נאַיווער עולם האָט זיך נאָך אַלץ נישט געגלייבט, האָט ער קאַלטבלוטיק די הענט אין די אַרבל אַריינגעשטעקט, דעם קאָפּ פּאַמעלעך אַף

דער ברוסט אַראָפּגעלאָזט און, נישט קוקנדיק אַף קיינעם, אַפּן קול אויס־געשריגן:

— נחום פּיאַטקע! ווו ביסטו ערגעץ?!

האָט זיך צוגערוקט אַ רויטער יונגערמאַן מיט אַ רויט קײלעכדיק פּנים מיט אַ פאַרבונדענער באַק און שטאַרק בלאַסע ליפּן און עדות געזאָגט:

— מיין שוויגער אַליין האָט אים אין אָדעס געזען; ער גייט אַרום אַף דעם לימאַן און זאָגט, אַז ער איז פון די קאַליבעלאָדער נשרפים.

דערמאָנט, האָט פּיוניאַק גלאַט אַזוי אַ הוסט געטאָן און נישט אויפּ־הייבנדיק דעם קאָפּ, פּאַמעלעך אַוועקגעשפּאַנט.

און די סוחרים זענען נאָך פאַרוווּנדערטע געווען און מיט עטוואָס שמייכלענדיקע פּנימער זיך געקוקט אין די אויגן.

זיי האָבן שוין געגלייבט, געשוויגן און געקלערט וועגן ליסאַקס שוואַרץ און איבערגעשראָקן פּנים, וואָס בלאָנקעט ערגעץ אַרום ווייט, ווייט הינטער די פּלייצעס, און פאַרקרימט זיך פאַר אָפּגעברענטע ווייבער, וואָס שמירן זיך אַלע טאָג דאָס לייב מיט בלאָטע:

— פון די קאַליבעלאָדער נשרפים.

און לעבן זיי איז נאָך געשטאַנען דער רויטער יונגערמאַן מיטן קײ־לעכדיקן פּנים און שטאַרק בלאַסע ליפּן און זיך ערנסט געשווירן:

— זאָל איך אַזוי אַ גוט יאָר האָבן.

ס׳איז געווען מאָדנע אַף דער נשמה.

אין אַ פּאָר וואָכן אַרום, ווען די צוגן זענען איין מאָל אָפּגעגאַנגען און אַפּן וואָקזאַל האָט שוין דער עולם אָנגעהויבן קלענער ווערן, האָבן די סוחרים באַמערקט ליסאַקס ווייב. אַ שוואַנגערע און אַ גראָבע מיט גלאַטע, געלע האָר און אויך אַזאַ גלאַט און געלבלעך פּנים איז זי געשטאַנען מיטן פּנים צו דער וואַנט און שטיל, אָן אַ קול און אָן לשון געוויינט. די סוחרים האָבן זיך אַרומ־געדרייט פונוויטנס, געכאַפּט אַ קוק אַף אירע פּלייצעס, וואָס האָבן געציטערט, און זיך דערמאָנט, אַז נישט לאַנג האָבן אירע האָר מיט פאַרפום געשמעקט און אַליין איז זי געזעסן מיט ליסאַקן אין קליינעם קאַבינעט און זיך אין מסחר געמישט. זיי זענען טאַקע גערירט געוואָרן און איר געמאַכט אַ נדבה. צונויפגענומען די נדבה האָט אלי דערבאַרעמדיקער אַליין; ער האָט צו יעדן געשמייכלט מיט זיינע גוטע אויגן און צוגעגאַנגען מיט זיין דינעם, ווייבערשן קול:

— אַף אַזאַ זאַך דאַרף מען צומאַכן די אויגן און געבן. — און סוחרים האָבן רחמנות באַקומען און געגעבן.

ווען מען איז נאָך דעם אויך צו בייניש רובינשטיין צוגעגאַנגען, האָט פּיוניאַק אַריינגערוקט די די נאָז און צוגעמורמלט:

— גיט, גיט, אי״ה באַ אייך, וועלן מיר אויך געבן.

דער עולם האָט הנאה געהאַט און געלאַכט, און באַ ביינישן האָבן די טיפע אויגן אַ ציטער געטאָן און מיט אַמאָל צו לייכטן אָנגעהויבן.

דאַכט זיך, וואָס האָט צו אים אָט די ברייטביינערדיקע און איינגע־הויקערטע בריאה, ער האָט אים קיינמאָל קיין שלעכטס נישט געטאָן. ער איז דערפאַר אַף אַלע סוחרים אין כעס געווען, אָנגעוויזן אַף ליסאַקס ווייב און אים מודיע געווען:

— אָט דעם ווייבלס מאַן האָבן זיי פּאַר אַ קבצן געמאַכט. אים האָבן זיי קיין אָדעס נדבות בעטן משלח געווען און איר מאַכן זיי דאָ אַ נדבה. ער האָט זיך מיט באַליידיקטע אויגן אַף די סוחרים אומגעקוקט און אַף שטום־לשון געפרעגט באַ העכטן:

— גוט אַזוי, האַ?

העכט האָט געקוקט אַף דעם כליפּעדיקן ווייבל מיט זיין אונטערגע־הויבענעם פּנים, היפּשער נאָז און צענומענע נאַזלעכער, וואָס זענען באַ אים תמיד צענומען געווען און דאָס פּנים אונטערגעהויבן גלייך, ווי עמעץ וואָלט אים מיט גרויס ליבע האַלטן פּאַר זיין שוואַרץ און נאַרוואָס שפּראַצנדיק בערדל און וואָלט באַ אים מיט ליבע פרעגן:

— זאָג־זשע נאַר, מיין קינד: וואָס האָסטו היינט אין חדר געלערנט? נישט לאַנג איז ער פון טשערניגאָווער גובערניע אַ פּאַרטיע קלייען קויפן אַראָפּגעקומען. ער האָט מיט סוחרים קיין גרויסע אינטערעסן נישט געהאַט, האָבן זיי אים אַ נאָמען געגעבן „דער יום־טובדיקער“.

אפשר האָבן זיי אים דעם נאָמען געגעבן דערפאַר, וואָס ער האָט תמיד אַ שוואַרצן און נייעם סורדוט געטראָגן און גערעדט מיט גרויסע הפסקות און מיט אַ ניגון פון פּרק, ווי אַן ערלעכער ייִד אום שבת, און אפשר גאָר דערפאַר, וואָס זיין טונקל פּנים איז זעלבסט יום־טובדיק געווען און מיט עפּעס וואָס, ווי זיידנס, גלאַטעס געווען באַצויגן.

אַ מאָדנער נפש איז דער העכט געווען. ער האָט פיינט געהאַט האַנדל און סוחרים מיט אַלע איידעלע געפילן פון זיין האַרץ און אַליין אַ סוחר געווען.

געהאַט ערגעץ אַ ווייבעלע אין טשערניגאָווער גובערניע, אַ קליינינקע און אַ שיינינקע.

זי האָט אים געשריבן, אַז זי האָט אים ליב און ער האָט איר געענט־פערט, אַז קלייען „האַלט אַ מקח".

*

פון די ביימער זענען געפאַלן האַלב־געלע, האַלב־פאַרטריקנטע בלעט־לעך. פאַלנדיק האָבן זיי זיך נאָך עטלעכע מאָל אין אַויר איבערגעקערט, פאַמעלעך אַרומגעשוועבט אין אַלע זייטן פון דער נאָענטער לופט און סוף־כל־סוף ליגן געבליבן אַף דעם וואָקזאַלפּלאַץ, געפאַלענע און דערשלאָגנדיק־פרעגנדיקע:

— איז אָט־דאָס, הייסט עס, דער סוף?

ס'האָט זיי געענטפערט אַ קער פון אַ בעזעם מיט אַ בלאָז פון דעם קילן, חושכדיקן בין־השמשות־ווינט. זיי האָבן זיך אַוועקגעקייקלט ערגעץ ווייט אי־בער די רעלסן, געפלויגן פון איין אָרט אַף דעם צווייטן, און פון די האַלב־נאַקעטע ביימער זענען אַף דעם וואָקזאַלפּלאַץ געפאַלן נייע בלעטער, און אויך אַזעלכע האַלב־געלע און האַלב־פאַרטריקנטע, טרויעריקע פאַרנאַכטן האָבן זיך באַם וואָקזאַל אָנגעהויבן. די ברואים האָבן זיך כלומרשט געשעמט אויסצוזאָגן, אַז זיי האָבן פאַר די פאַרנאַכטן מורא, און דאָך זענען זיי זיך אַלע פאַר פחד פונעם וואָקזאַל פונאַנדערגעלאָפן, זיך אַריינגעכאַפּט אין באַ־לייכטענע וואַרעמע שטיבעלעך און איבערגעלאָזט בייניש רובינשטיינען איי־נעם אַליין.

זיי האָבן זיך דאָרטן רויק געטרונקען טיי, פאַמעלעך געשמייכלט צו די שטוב־מענטשן, געהאַלטן אַ קינד אַף די הענט, דערצו געצמאָקעט, גע־רעדט, כדי דעם טרויער פון יענער זייט באַלויכטענעם פענצטער צו פאַר־טרייבן. האָט זיך דער טרויער פון דאָרטן צום וואָקזאַל פאַרקליבן און דאָ פאַרשפּרייט זיין מרה־שחורהדיקע שליטה. צוזאַמען מיט דער גלייכער רעלסן־שנור און הויכע סלופּעס פון טעלעגראַף האָט ער זיך אַלץ העכער און הע־כער אַף דער ערד געדראָפּעט און צוזאַמען מיט זיי שטעקן געבליבן אינעם ווייטן עק הימל, וואָס אין האָריזאָנט. די רעלסן מיט די סלופּעס האָט לאַנג־זאַם איינגעשלונגען די אָנקומענדיקע נאַכט. און דער טרויער האָט פון זיך די לעבעדיקע נאָך אַ זכר געלאָזט, אַ לאַנגע שורה פון רויטע לאַמטערנעס, וואָס האָבן געציטערט און זיך געבוקט אַהין, פון וואַנען ס'איז געקראָכן די נאַכט. לאַנגע משא־צוגן זענען באַם וואָקזאַל געשטאַנען, שווערע זענען זיי

געוועזן און אַף עמעצן ברוגזע. זיי האָבן זיך פּאַמעלעך און שווער צוגערוקט, דערהערט אַ פּייף פון אַן אַנגעפּעלצטן און שלאָפנדיקן קאָנדוקטאָר, און ווי־דער שטיין געבליבן ברוגזע און שווייגנדיקע. האָט בייניש רובינשטיין אַף די משא־צוגן געקוקט און געקלערט:

— אַנגעפּאַקטע וואַגאָנעס, פון וועלכע סוחרים האָבן הנאה געהאַט, וואַגאָנעס מיט ברעטער און האָלצוואַרג פון אַברהמטשיקס וועגן און פונוועגן פיל אַנדערע זאַטע אַברהמטשיקס, וואָס געפינען זיך אַף ווייטע, אומעטיקע און האַלב־שלאָפנדיקע וואָקזאַלן. מענטשן האָבן פונעם לעבן הנאה.

און לעבן אים, אַפן ליידיקן וואָקזאַלפּלאַץ האָבן נאָך אַרומגעשפּאַנט ישראל־זאַזאָלי, אַ רויט אַנגעשטאָפּט־רייך דאָרפס־יִידל און נישט ווייט פון אים, דער איינציקער פאַרשפּעטיקטער וואָקזאַל־גימנאַזיסט. זאַזאָלי האָט פאַר־טראַכטערהייט גערעדט מיט זיך, ווי מיט אַ זייטיקן, און זיך אַליין אָפּט מכבד געוועזן מיט אַ וואַרעמען „רוח אין טאַטן״. און דער גימנאַזיסט האָט נאָך אַלץ האַרציק געטענהט מיט דעם שיינעם מיידל, וואָס האָט אַף דעם וואָקזאַל ביכער און בלעטער פאַרקויפט. אפשר האָט ער איר דאָס דערציילט, פאַר וואָס ער איז ביז אַזאַ שפּעטער צייט אַף דעם וואָקזאַל געבליבן און איר געוואָלט איינרעדן, אַז זי מעג אים ליב האָבן, נישט קוקנדיק אַף זיין פאַר־ריסענע נאָז, אומגעלומפּערטע הייך און גרויסע, גלעזערנע אויגן.

ס׳איז געוועזן אומעטיק צו הערן.

האָט בייניש געפּרוווט אין אַ ביסל אַריינקוקן, איז נאָך אומעטיקער געוואָרן. אַמאָל האָט ער געקאָנט גאַנצע טעג אַריינקוקן און לערנען, און היינט ...

עפּנט ער נאָר אַ ביסל אויף, אַזוי דערמאָנט ער זיך אין די יִינגלשע יאָרן, אין דעם, וואָס זיין ערשט ווייב האָט ליב געהאַט אַנצושפּאַרן איר קאָפּ אַף זיין אַקסל, פאַרמאַכן די אויגן און שווייגן, שווייגן... און אַלץ קריכט, קריכט צו, ביז דעם נייעם משונהדיק קראַנקן ווייב מיט דער גראָבער שווי־גער. ס׳דאַכט זיך, אַז זי רעדט דאָ גאָר נאָענט מיט איר פאַלשן קול:

— זע נאָר, בייניש איז געקומען? גיי, טאָכטער, גיב אים טיי.

וויל ער אַף צו להכעיס וועגן זיי נישט טראַכטן און שפּאַנט פּאַמעלעך אַוועק צו מאיר העכט.

מאיר העכט האָט אויך אַמאָל פיל געלערנט און געלייענט און היינט רויכערט ער פּאַפּיראָסן און טראַכט.

— דאָס לעבן, זאָגט ער, איז מער אינטערעסאַנט פאַר יעדן בוך. — און

דאָס פּנים זיינס, דאָס טונקל־זיידנס און אונטערגעהויבנס איז דעמאָלט אַזוי ערנסט און שטאָלץ און די אויגן זיינע זענען דעמאָלט גרויס, שטאַרק גרויס.

און אַ ווונדערלעכע און אַלטע מעשה דערציילט ער דעמאָלט, אַ מעשה מיט אַ פּויפּסט, וועלכער האָט אַף דער נאַטור אָנגעוויזן און געזאָגט:

— אָט דאָס זענען מיינע ביכער.

האָט זיך בייניש איינמאָל דערמאָנט אין זיין אייגן לעבן: אַן אָרעם, אַ שוואַרץ לעבן. און פּאַר אַ האַלבן קבצן האָט דאָס אים שוין געמאַכט, און מענטשן וועלן שוין באַלד חוזק מאַכן פון אים. ער האָט אַ ביטערן שמייכל געטאָן:

— נו, און מיין לעבן, אַ?

זענען באַ מאיר העכט די אויגן נאָך גרעסער געוואָרן און נאָך מער גלאַנצן אָנגעהויבן:

— און אייער לעבן, האָט ער רייכערנדיק דעם פּאַפּיראָס, צו אים מיטן קאָפּ צוגעשאָקלט, און יעדן מענטשנס לעבן, האַ האַ... גוט איז געווען אַזוי צו קלערן אים, העכטן. געלט האָט ער נישקשהדיק פּאַרדינט און אַ ווייבעלע האָט ער געהאַט אַ לעבעדיקע, אַ קליינינקע און אַ שייניקע. ווען זי איז צו אים איין מאָל אַף עטלעכע טעג אַראָפּגעקומען, האָט זי צו אים די גאַנצע צייט געשמייכלט מיט אירע בלויע און פריילעכע אייגעלעך און געשפּילט מיט אים אין „פּאַטשערלעך“. ער האָט יעדעס מאָל אירע קליינע אויפגעבלאָזענע הענטלעך אָנגעפּאַטשט אַזוי שטאַרק, אַז זיי זענען העליש־רויט געוואָרן און זי האָט אַוועקלויפנדיק פון אים געשריגן:

— גיי, כ'האָב דיך שוין פיינט!

זי האָט מיט אים אויך אַלע אָוונט באַם וואָקזאַל אַרומגעשפּאַצירט, אַריינגעקוקט מיט קוועלנדיקע אויגן אין זיין טונקל־זיידענעם פּנים, און אים אַלץ דערציילט וווּנדערלעכע און מאָדנע פריילעכע מעשהלעך, וואָס האָבן זיך אָפּגעטאָן אַלץ דאָרטן, אין טשערניגאָווער גובערניע.

חברה האָבן פון אים קיין אויג נישט אַראָפּגענומען און זיך פּאַר קנאה געוווערטלט:

— אַ קליינס און אַ שיינס...

— אַ?!...

און אברהמטשיק איז דעמאָלט אַלע טאָג אין זיין נייעם קאָסטיום צום וואָקזאַל געקומען.

פיוניאַק האָט אים אַפילו איין מאָל אָפּגעשטעלט און אויסגעשריגן אין דער הויך:

— גוט יום־טוב אייך, רב אַבֿרהמטשיק!

האָט ער צו פּיוניאַקן מיט זיין זאָטן און פוילן שמייכל געקוקט און אָנגעוויזן אַף העכטס ווייבל.

— ווילסט אויך אַזעלכע? — האָבן צו אים פּיוניאַקס ווערטלדיקע אויגן געוווּנקען.

און אים, ביינישן, האָט זיך שטאַרק געוואָלט צוגיין צו אַברהמטשיקן און זאָגן:

— העכטן קומט אַזאַ ווייבל, פּאַרשטייסט? ער איז אַ יונגערמאַן מיט מעלות, אָבער דו, גראָבער הזיר...

ער האָט זיך אָבער באַלד דערמאָנט אין אַברהמטשיקס טרפהנע הצלחה און אָנגעהויבן צו בייסן די נעגל.

ס'איז שוין פאַר אים אַלץ קלאָר געווען.

אַלע וועלן לעבן גליקלעך און זיין און נאָר ער... ער האָט אין נאָענטן שטעטל אַ שטוב, אַף דער טיר פון וועלכער עס הענגט אַ שלעסל. ער האָט דאָרטן אויך אַ משוגהדיק קראַנקע ווייב, וואָס שרייבט, אַז זי איז אי געזונט אי נישט געזונט, אַז נישט לאַנג איז זי פון עפּעס אַראָפּגעפאַלן, זיך געטאָן אַ שטאַרקן קלאַפּ און צעבראָכן די גרויסע פאָרצעלייענע וואַזע. און די געשעפטן זיינע... די געשעפטן?!

*

ס'האָט זיך געצויגן דער לאַנגזאַמער האַרבסט. קורצע און טונקעלע טעג אָן זונען און אָן הימלען, לאַנגע מעת־לעתדיקע רעגנס מיט פרישע און שוואַרצע שבת־בראשיתדיקע בלאָטעס. די וואָקזאַל־בעלי־עגלות האָבן דאָס אַ ביסל טרחא געהאַט, געהאַלטן אין איין בינדן די האַרטע פערדישע ווידלען, זיך געהילט אין גראָבע און נאַסע רעדנעס, און מורא געהאַט פאַר די פינצטערע נעכט, ווי פאַרן מלאַך־המות.

— אוממעגלעך צו פאָרן — האָבן זיי, שמייסנדיק די פערד, געזיפצט, כאָטש נעם אַרויס די אויגן, וויאָ!...

דאָרטן אין יענע שטעטלעך, וווהין זיי האָבן די פאַרשוינען געפירט, זענען שוין יינגלעך געגאַנגען באַנאַכט אין חדר, באַלויכטן מיט זייערע לאָמטערנדלעך די אויסגעקנעטענע בלאָטע און זיך פאַר פריילעכקייט צוגעזונגען:

— הנה לא ינום ולא ישן שומר ישראל...

און דאָ האָט דער נעפּל דעם טונקל באַלויכטענעם און שטאַרק אָפּגע־וואַשענעם וואָקזאַל געשלונגען און אים אָפּגעזונדערט פון דער גאַנצער געגנט.

די דורכפאָרנדיקע זענען אויך ווייניקער געוואָרן און ביי־נישן איז גע־ווען שרעקלעך אומעטיק.

מאיר העכט איז אַף אַ פאָר וואָכן פונעם וואָקזאַל אָפּגעפאָרן; אַברהמ־טשיק האָט שוין ערגעץ אַ שיינע כלה געהאַט און זיך באַרימט, אַז שבת־חנוכה וועט באַ אים די חתונה זיין. און איציק? אַ מאָדנע לעבן האָט ער דאָ געפירט. אַן איינזאַמס און אומבאַוווּסטזיניקס, ווי אומבאַוווּסטזיניק ס׳איז גע־ווען זיין לעבן אין יענע גרויסע און ווייטע שטעט, פון וועלכע ער איז צום וואָקזאַל אַראָפּגעקומען. דעם גאַנצן טאָג איז ער באַם וואָקזאַל פאַרנומען גע־ווען, און פאַרנאַכט האָט ער אַ גראָבן שטעקן אין האַנט גענומען, און נישט אויסרעדנדיק צו קיינעם אַ וואָרט, פאַמעלעך אַוועקגעשפּאַנט אין יענעם צע־שפּרייטן דאָרף, וואָס האָט זיך געדראָפּעט, אַף זיינע צוויי שכנישע בערג. צו וועמען איז ער דאָרטן געגאַנגען? קיין יידן האָבן דאָך דאָרטן נישט געוווינט, חוץ חיים מענדל מאַרגוליס, דער פּאָסעסאָר, וואָס האָט געהאַט אַ פּריציש פּנים מיט פּריצישע מאַנירן און באַוווינט דעם גרויסן און שיינעם פּרי־צישן הויף.

IV

אין איין פּראָסטיקן און וואָכעדיקן בין־השמשות האָבן די וואָקזאַללייט באַמערקט אַברהמטשיקן בשעת ער איז אָנגעקומען מיט אַ לאַנגן פּאַסאַזשיר־צוג. זיי האָבן מיטאַמאָל באַקומען שטאַרק נייגעריקע פּנימער, זיך אַרומ־געשטעלט אַרום אים און געשלעפּט: דער פאַר די פּלייצעס און דער פאַר די הענט.

— נו, אברהמטשיק, ווו איז זי?

מען האָט אים געשטופּט און געשליידערט פון איינעם צום צווייטן. ער האָט געהאַלטן אַ פּעקל אין האַנט, געשמייכלט און געשריגן:

— זע נאָר, ווי ס׳כאַפּט זיי דער רוח אַוועק?! וואַרט, האָט צייט... באַלד אָבער האָבן זיך די סוחרים אַרומגעקוקט און מיט אַמאָל שטיל געבליבן.

אַ מיטלוויקסיק און גלייך מיידל איז געשטאַנען לעבן אַברהמטשיקן און אָן ווערטער זיי געפרעגט:

— איז דאָס, הייסט עס, זענט איר וואָקזאַל־סוחרים?

זי האָט געהאַט אַן איידל שוואַרצחנעוודיק פּנים און אויגן שוואַרצע און קלוגע, וואָס האָבן געלויכטן און געטובלט זיך אין חלומות.

דאָס איז געווען „זי", אַברהמטשיקס ווייבל.

יונגוואַרג איז טאַקע דערפאַר רויט געוואָרן און עלטערע האָבן זיך הינטנאַרום געקנייפּט. ס׳האָט זיך געמאַכט, אַ קניפּ איז פאַרבלאָנדזשעט געוואָרן צו אַברהמטשיקן, האָט ער שיר־שיר נישט אַ געשריי געטאָן, זיך אַרומגעקוקט און נישט געוווּסט וועמען ער דאַרף פאַר דעם קניפּ אָפּדאַנקען: באַ אַלע סוחרים זענען די פּנימער געווען ערנסטע און לייטישע, און די אויגן זייערע האָבן עפּעס מאָדנע געפינקלט. זיי האָבן זיך, אָפּנים, נישט איינגאַנצן גוט געפילט.

האָט זיי אַברהמטשיק דערפאַר געוואָלט ווייזן, אַז ער איז מיט איר גאָר היימיש, זי גענומען אונטער דער האַנט און מיט איר אַוועקגעשפּאַנט אַהיים צום רעזערוואַר.

די סוחרים זענען ווי פון עפּעס וואָס ניצול געוואָרן און נאָכגעקוקט די אָפּגייענדיקע מיט פריילעכע און ווערטלדיקע פּנימער.

דער ערשטער איז פון זיין ערנסטקייט און אַרטיקייט באַפרייט געוואָרן לוי פּיווניאַק; ער האָט פאַרלייגט די הענט אין די אַרבל און געזאָגט זיין מיינונג:

— נישט שטאַרק שיין, אָבער כלל נישט מיאוס און אַ פּאָר אייגלעך.

האָט זיך באַלד נאָך עמעץ אַרויסגעכאַפּט:

— און אַ פּאָר...

האָבן איבער דעם לעצטן וואָרט אַ ציטער געטאָן די סוחרישע מוחות און מיטאַמאָל פאַרטומלט געוואָרן:

— דווקא אַן איידעלע, נאַר...

— אַ?

— וואָס זאָגסטו?

מען האָט שוין גערעדט מיט האַלבע ווערטער, מיט ווונקען און תנועות פון פינגער, און הונגעריקע מוחות זענען שוין שיכור געווען און שוין געוועבט אין דער פינצטער דאָס, וואָס די ווונקען מיט די תנועות האָבן געמאָלט.

— וואָרט צו.

ס׳האָט גערעדט אַ הויכער און געזונטער קאָמיסיאָנער מיט אַ פעט, רויט נאַריש פּנים און גרויסע פאַרדרייטע וואָנצעס. נאַריש איז זיין פּנים

געווען דווקא אַף דעם אָרט, ווו ס׳האָבן דאָס באַדעקט די שוואַרצע און פאַר־דרייטע וואָגנצעס. דערפאַר האָבן דאָס פרעמדע מענטשן נישט באַלד באַ־מערקט און געפילט אַ טעמפּן פּחד פאַר זיין הויכקייט און געזונטקייט. אין דעם משך פון זיין פּוסטן לעבן האָט ער פיל אינטריגעס געהאַט מיט אויך אַזעלכע געזונטע און גאַרישע ווייבלעך, איז ער דערפאַר שטענדיק געווען שטאָלץ און זיכער.

ס׳איז אים געפעלן אַברהמטשיקס שיינע ווייבל, האָט ער זיך באַרימט, אַז ער וועט שוין געשווינד מיט איר אַן אינטריגע פאַרפירן. און די סוחרים האָבן אים געגלייבט און מקנא געווען.

אין אַ פּאָר שעה אַרום איז אַברהמטשיק שוין ווידער באַם וואָקזאַל געווען. די וואָקזאַללייט האָבן אים שוין ווידער איינער צום צווייטן גע־שליידערט, און ער האָט געשמייכלט און שוין געענטפערט אַף יעדן קניפּ און שטורך.

אין דער פּינצטער האָט איינער, נאָך גאָר אַ יונגער מיט ווייכן מאָך אַף דעם אָרט פון וואָגנצעס געטאָן אַ הוסט און אַן אַנדערער, אַן עלטערער און אַ גרויסער „בקי״ האָט אויסגעשריגן אַפן קול:

— כ׳האָב פיינט אַן איידעלע נקבה, פאַרשטייסט?

דער עולם האָט זיך מיטאַמאָל צעלאַכט, און צוזאַמען מיט אים האָט שוין געלאַכט אַברהמטשיק אַליין, גלייך ווי די איידעלע און חנוודיקע נקבה, וועגן וועלכער מען האָט זיך דאָ געווערטלט, וואָלט מיט אים נישט מער קיין שייכות געהאַט, ווי מיט די איבעריקע, און אַף דעם וואָקזאַל וואָלט זי אַראָפּגעבראַכט נישט ער, נאָר גאָר אַ צווייטער, זייטיקער און פרעמדער, וועלכער איז שוין דאָ איצט מער נישט געווען. עמעץ האָט אים דערפאַר פריינטלעך אַ קלאַפּ געטאָן אין די פּלייצעס; צווישן קלאַפּעריי און רעש פון נעם אָפּגייענדיקן משא־צוג האָט זיך געהערט אַ צוגעוואָרגענער „מאַלאַדיעץ״ און זיך איבערגעחזרט הויך און ווייט:

— מאַלאַדיעץ! מאַלאַדיעץ!

דעמאָלט האָט זיך בייניש רובינשטיין דערמאָנט אין יענער שיינער גויע, צו וועלכער אַברהמטשיק האָט איינמאָל באַנאַכט אין פענצטער גע־קלאַפּט. זיינע אויגן האָבן שוין געלויכטן און מיט כעס געפרעגט:

— האָב איך דען פריִער נישט געוווסט?

און לעבן אים איז נאָך עמעץ געשטאַנען, געשאָקלט צו אים מיטן קאָפּ און זיך געוווּנדערט:

— אַזאַ שיינע, אַ?

און אַ צווייטער האָט זיין שטערן שטאַרק פאַרקנייטשט און צו פאַר־שטיין געגעבן:

— שוטה, טאָ וואָס־זשע איז דאָ דער חידוש?

די אויפגערודערטע וואָקזאַללייט האָבן געפּילדערט.

זיי האָבן זיך געשטופּט, געשליידערט און געשלעפּט אַברהמטשיקן צו דעם באַלויכטעטענעם צווייטן קלאַס, אַהין, וווּ באַם טיש, אַן אָנגעשטעלטן מיט פלעשלעך, איז נאָך געשטאַנען דער אָנגעברוגזטער טאָטער און נאָך גע־האַלטן זיין האַנט באַ איין גרין פלעשל.

קליינע און מיאוסע זענען זיי געווען און ער איז, ווי איינער פון זיי, קליין און מיאוס געווען. ס'איז נישט געווען ווהין פונעם וואָקזאַל אַוועק־צוגיין, איז ער דאָ געשטאַנען, געהערט פיוניאַקס ווערטלדיק קול מיט יע־נעם צווייטן קול, וואָס שאַצט אָפּ אין געלט די לאַנגע פאַרשיכורטע נאַכט, וואָס שטייט פאַרן זאַטן אַברהמטשיקן און שרייט צו אים:

— ס'קומט, ס'קומט פון דיר, אַברהמטשיק!

*

ס'איז שוין אויף דעם וואָקזאַלפלאַץ געווען קאַלט און פוסט. נאָר אין איינעם פון זיינע שטאַרק פינצטערע עקן זענען נאָך עטלעכע אויסגעטרונ־קענע סוחרים געשטאַנען און צווישן זיי צווי, וועלכע האָבן זיך געקריגט פאַר אַ מכירה באַ אַ פריץ.

פון דאָרטן האָט דער קאַלטער ווינט אַלע מאָל געבראַכט אָפּגעריסענע סוחרישע קולות און זיי צעשפּרייט אין פאַרשידענע עקן פונעם פינצטערן און קאַלטן אויר:

— הלוואי זאָלסטו כאָטש האַלב פאַרקרענקען, וויפל דו האָסט מיר קאַליע געמאַכט.

אַ לאַנגע שורה פון אָנגעצונדענע לאַמטערנעס זענען געווען שווייגנ־דיקע עדות פון דער קללה. אין יעדערן פון זיי האָט פאַמעלעך געציטערט דער קליינער פלאַם, זיך געבויגט און געשאָקלט, ווי קליינע מענטשלעכע קעפּ, גלייך ווי יענער, אומבאַוווּסטער, וואָס אין דער פינצטער, וואָלט באַ זיי גובה עדות זיין און זיי וואָלטן אים ענטפערן:

— געהערט, געהערט.

עמעץ איז פון יענעם שטאַרק פינצטערן עק אַרויסגעקראָכן, זיך אין דער פינצטער איינגעהויקערט און פאַרקרימט און נאָך פון וויטנס אויסגע־

שטרעקט די האַנט נאָך אַ נדבה. נאָר ביניש האָט אים קיין נדבה נישט גע־געבן און זיך אַוועקגעדרייט אין אַ זייט און שוין בשעת מעשה געפּילט, ווי ס׳רייצט זיך מיט אים עמעץ אַ שטאַרק שלעכטער און פאַרעקשנטער:

— גיב יאָ, גיב נישט, סיי ווי סיי וועסטו, ביניש, זיין אַ קבצן.

ער האָט געביסן די נעגל און פאַמעלעך אַוועקגעשפּאַנט פונעם וואַקזאַל. מוראדיקע געדאַנקען האָבן אים געפּרעסט דעם מוח:

ער וועט זיין אַ קבצן, אַזאַ מרה־שחורהדיקער און איבערגעשראָקענער קבצן, ווי פּיניע ליסאַק. די וואַקזאַלליט וועלן לאַכן פון אים אַזוי, ווי זיי לאַכן פון ליסאַקן. ער וועט שוין דאָ נישט זיין. ער וועט זיך וואַלגערן ער־געץ אַן אַפּגעריסענער מרה־שחורהדיקער און פאַר כעס משוגענער, און דער אַלטער און רויטער וואַקזאַל וועט נאָך שטיין אַף דעם זעלביקן אָרט, קוקן מיט זיינע פאַרגליווערטע און האַלב־אָפענע אויגן אַף די אַנקומענדיקע און אַפּגייענדיקע צוגן, אַף די באַשעפטיקטע און פריילעכע סוחרים.

אַרום איז געוואַקסן דאָס פינצטערניש, אַ שוואַרצע און אַ טיפע האָט זי אַנגעפּילט דעם קאַלטן אַוויר, צוגעדעקט די פאַרוואַלקנטע הימלען און איינ־געשלונגען די הייזער, די ביימער און רעלסן. פון יענער זייט פינצטערניש האָט ערגעץ געפּרוווט אַ פייף טאָן איינער פון די רעזערוו־לאָקאָמאָטיוון, זיך אין דער מיט איבערגעריסן און באַלד אַטשוויגן געוואָרן מיט אַ שווערן און הייזעריקן זיפץ. דעם זיפץ האָט באַלד אונטערגעכאַפּט דער קאַלטער ווינט, אים פאַרטראָגן אין קליינעם וועלדל, וואָס אין דרום־זייט וואַקזאַל און דאָרט אויפגערודערט די נאַכט־שטילקייט, וואָס צווישן די דרימלדיקע און אַפּגעפאַ־לענע ביימער.

אַף אַ רגע האָט זיך נישט ווילנדיק אויפגעכאַפּט דאָס וועלדל, אַריינגע־וואָרפן אַ נישט־ווילנדיקן בליק אין דער טיפקייט פון דער שוואַרצער נאַכט און באַלד ווידער איינגעשלאָפן מיט אַ שטאַרקן און טיפן שלאָף, אַזוי אַז ער האָט שוין נישט געפילט, ווי איבער דעם קאַלטן ווינט שאָקלט ער זיך איינ־גאַנצן, בייגט זיך און קניט מיט אַלע זיינע געדיכטע און נאַקעטע ביימער.

רובינשטיין האָט נאָך אַלץ געשפּאַנט פאַמעלעך און פאַרטראַכט און דאָך האָט ער אין יעדער רגע געדענקט, אַז דאָס שפּאַנט ער, ביניש רובינ־שטיין, וועלכער טרינקט זיך און גייט צום גרונט מיט זיין גאַנצן פאַרמעגן — און לעבן; וועלכער איז שוין דריי מאָנאַטן נישט געווען אין דער היים, נישט געזען דאָס ווייב און נישט גערעדט מיט איר.

אין דער פינצטערניש, וואָס הינטער די פלייצעס, האָט געהודעט דער

גרויסער וואָקזאַל־גלאָק. ער האָט דאָרטן מלחמה געהאַלטן מיטן ווינט און דערציילט פּאַמעלעך און קאַלטבלוטיק וועגן אַ לאַנגן צוג, וואָס רוקט זיך שוין ערגעץ שנעל און שניידט דורך די פינצטערע נאַכט. ווי אַן ענטפער אַף דער דערציילונג זענען פון דער פינצטערניש באַלד אַרויסגעקראָכן צוויי וווקסיקע, אָנגעפּעלצטע און נישט קיין אויסגעשלאָפענע קאָנדוקטאָרן. באַ ביידע האָבן אונטער די אָרעמס געציטערט די רויט־גרינע לאַמטערנעס און ביידע האָבן געשוויגן און געפילט ווי ס׳פּאַטשט זיי אין פּנים דער ווינט. דאָס פינצטערניש וואָס אַנטקעגן האָט אויסגעזען צופרידן צו זיין דערמיט, וואָס די צוויי אומרויִקע און וווקסיקע ברואים זענען שוין ענדלעך פון איר אַרויסגעקראָכן; זי איז דערפאַר שטאַרקער און טיפער געוואָרן. אויסגעלאָשענע וואָקזאַל־שטיבלעך, אָפּגעבליאַקעוועטע און ווי קברים טרויעריק, זענען דאָרטן אין אַ לאַנגער שורה געשטאַנען. דרימלען האָבן די שטיבלעך געוואָלט, דרימלען גרינג און רויִק, ווי גרינג און רויִק ס׳האָבן אין זיי גע־דרימלט די אָנגעהאָרעוועטע ברואים, האָט זיי אָבער דער קאַלטער ווינט געוועקט.

ס׳איז אים איינעם אַליין אומעטיק געווען. נאָר דאָרטן, אין דער לינקער זייט פון דער פינצטערניש, ווו קיין געביידע חוץ דעם רעזערוואואַר איז שוין נישט געווען, איז אָפּגעזונדערט און פאַרטראַכט געשטאַנען אַברהמטשיקס שיינע און באַלויכטענע שטוב, און ווי געפילט, אַז ווייט, ווייט הינטער איר שטיינערנער און בלינדער וואַנט ליגט די שוואַרצע און קאַלטע נאַכט. ציט זיך איבערן גרויסן שטח פון פאַרפרוירענע פעלדער, פאַרטריקנטע טאָלן און נאַקעטע בערג. רובינשטיין האָט זיך אַרומגעדרייט באַ דער שטוב און זי באַטראַכט:

— אַ שיינע שטוב. אַ שיינע און אַ קליינע.

אַ שמאָלע שיין האָט זיך דורכגעשלאָגן דורך די אויסנווייניקסטע לאָדנס פון די ערשטע דריי פענצטער. די לאָדנס פון די איבעריקע צוויי פענצטער זענען געווען אָפן. ס׳איז דאָרטן געווען פינצטער. נאָר פּלוצים האָט די פינצטערע נאַכט אַ ציטער געטאָן און די פענצטער זענען מיטאַמאָל באַלויכטן געוואָרן. ער האָט דאָרטן דערזען אַברהמטשיקס ווייבל. אַן אָנגעצונדן ליכט האָט זי אין האַנט געהאַלטן. שווייגנדיק און ברוגזדיק האָבן אַף איר געקוקט צוויי בעטן, צוויי שאַפעס און טישלעך. זי האָט עטוואָס פאַרויס אויסגעצויגן איר גלייכן קערפּער און דאָס מעבל באַטראַכט. נאָך דעם האָט זי זיך פּאָר עפּעס וואָס דערשראָקן און זיך מיטאַמאָל אַ כאַפּ געטאָן צוריק. דאָס ליכט

איז פון איר האַנט אַרויסגעפאַלן און פאַרלאָשן געוואָרן. ס׳איז אין חדר ווידער פינצטער געוואָרן. בייניש האָט געפילט ווי ס׳קלאַפּט אין אים דאָס האַרץ:

— אַריינגיין? — האָט ער געקלערט.

און באַלד האָט ער זיך פאַרשעמט פאַר דער מחשבה און זיך פאַר־ענטפערט:

— זי האָט זיך דאָך איבערגעשראָקן.

אפשר האָט זיך איר אויסגעוויזן, אַז דאָרטן צווישן די בעטן שטייט עמעץ, שטייט עמעץ אַ משונהדיקער און שרעקלעכער. און אפשר האָט זי זיך דערשראָקן פאַר די בעטן אַליין...

נאָר אין חדר איז שוין ווידער ליכטיק געוואָרן. זי איז דאָרטן ווידער געשטאַנען באַ דער טיר מיט אַ ליכט אין האַנט, און מיט טיפע און דער־שראָקענע אויגן אַריינגעקוקט אין דער טיפעניש פונעם חדר.

ער האָט געטראַכט:

— אברהמטשיק וועט באַלד קומען. ער וועט צו איר שמייכלען מיט זיין פוילן און זאַטן שמייכל, ווי ער האָט געשמייכלט צו יענער שיינער גויע, וואָס האָט פולע, האַלב־נאַקעטע הענט.

*

ער האָט זיך דאָ אַרומגעדרייט אַלע אָפּדערנאַכט.

פינצטערע און קאַלטע זענען די נעכט געווען און מיט איינזאַמקייט האָבן זיי געשמעקט, און דער ווינט האָט אין זיי די אויסגעלאָשענע וואָקזאַל־הייזער פונעם שלאָף געוועקט. דאַכט זיך, וואָס האָט ער אין אַזעלכע אָפּ־דערנאַכטן געדאַרפט אין דער פינצטערניש, וואָס לעבן אברהמטשיקס שטיבל?

ער האָט נישט געהאַט וווהין צו גיין, איז ער אַרומגעגאַנגען דאָ און געטראַכט:

— אַברהמטשיק איז אַ גראָבער חזיר. ער ווייסט דען ווי גוט אים איז?

ס׳האָט זיך געמאַכט, אַז אברהמטשיק איז זיך שפּעט אָף דעם וואָקזאַל פאַרזעסן, און די פענצטער־לאָדנס זענען נישט צוגעמאַכט געווען, האָט ער דערנסטמאָל דורך די באַלויכטענע פענצטער געזען: אַ מיטלוווקסיקער, גליי־כער און שיינער פרויען־קערפּער מיט שוואַרצע און טיפע אויגן, וואָס האָבן צייטנווייז געשמייכלט צום פויערישן דינסטמיידל. און דאָרטן אָף דעם וואָק־זאַל איז געזעסן אברהמטשיק און געשפּילט מיט די סוחרים אין קאָרטן און גענומען אַ ביסל משקה באַם אָנגעברוגזטן טאַטער.

ווען ער האָט אים דאָרטן באַגעגנט, האָט ער אים געשלעפּט פאַר דער האַנט.

— קומט, בייניש, וואָס מאַכט דאָס אויס?

אברהמטשיק האָט אים געקיצלט און צו אים געשמייכלט, און ער האָט געטראַכט:

— פאַרוואָס קומט דאָס אַלץ אַברהמטשיקן?

ער איז דענסטמאָל צום וואָקזאַל צוגעגאַנגען און דאָרטן אויסגעטרונקען עטלעכע פלעשער ביר. ער האָט נישט געקענט טרינקען, האָט זיך באַ אים אַפילו פון ביר געדרייט דער קאָפּ, דער מוח האָט געשווינטער געאַרבעט און די אויגן האָבן מיט מער שנאה צו די סוחרים און צו אברהמטשיקן גע־לויכטן. ער האָט געקוקט אַף דעם טאָטער, וואָס האָט אים דאָס ביר אין גלאָז אָנגעגאָסן און געפרעגט באַ אים:

— די סוחרים שפּילן אין קאָרטן, האַ?

דער טאָטער האָט זיך צו אים עטוואָס צוגעבויגן און אים, ווי אָפּגע־געבן אַ ראַפּאָרט פון אַן ערנסטע שליחות:

— יאָ, זיי שפּילן אין מאַנסבילשן חדר.

ער האָט אַפּנים געקלערט, אַז ער, בייניש רובינשטיין, וויל אויך אין קאָרטן שפּילן און זוכט זיי, די סוחרים, וואָס שפּילן אין מאַנסבילשן חדר. אַ גראָבן קאָפּ האָט דער טאָטער געהאַט. בייניש האָט מיטאַמאָל אַ גאַנצע גלאָז ביר אויסגעטרונקען און אים צו פאַרשטיין געגעבן:

— זיי קאָנען איצטער איינעם באַם צווייטן אין מסחר קיין געלט ניט אויסנאַרן. די געשעפטן, פאַרשטייסטו, זענען איצט געשלאָגן, באַרן זיי דאָס אויס אין קאָרטנשפּיל.

ס'איז אים אַליין געפעלן געוואָרן דער נייער געדאַנק, האָט ער צום טאָטער אַ שמייכל געטאָן:

— אַ סוחר, אַז ער קען קיין געלט נישט אויסנאַרן, קאָן ער ניט לעבן. פאַרשטייסטו?... אָט איז, למשל, איך...

נאָר דער טאָטער האָט נאָך אַלץ גאָרניט פאַרשטאַנען און זייער שלעכט האָט ער זיך איבער זיינע לעצטע ווערטער געפילט. בייניש האָט גלייך אין זיין שוואַרצן פּנים געקוקט און געזען: זיינע אויגן האָבן מאָדנע געפינקלט, און די אונטערשטע פּולע ליפּ האָט זיך אַלעמאָל אַראָפּגעלאָזט און צוגעמאַכט.

— עט!

ער האָט אַף אים מיטן האַנט אָוועקגעמאַכט און איז אַרויסגעגאַנגען

פונעם וואָקזאַל. אַ קאַלטע כוואַליע האָט אים מיטאַמאָל אַרומגענומען.

ווען קראַפּט און מאַכט האָט זיך דער פּראָסטיקער ווינט מיט דער נאַכט געסודעט, און די טיפע פינצטערניש האָט דעם סוד אין זיך גע־שלונגען און געשוויגן. ער איז געגאַנגען און געטראַכט:

— אָט, למשל, איך...

פונעם אויסגעטרונקענעם ביר האָט זיך אים געדרייט דער קאָפּ; אומע־טיקע און פריילעכע געדאַנקען האָבן זיך אין אים געפּלאָנטערט, און דאָס האַרץ האָט די געדאַנקען געפילט און איז אויך געווען אי פריילעך, אי טרויעריק:

— ער, בייניש רובינשטיין, ס'איז אים שלעכט, געוויס שלעכט... נאָר אַז מען וויל צוריק... סוחרים... שלומקע פערל, אלי דערבאַרעמדיקער, אַברהמטשיק קויפמאַן און זיי אַלע, וואָס זיצן אין מאַנסבילשן חדר. כי־כי־כי... זיי נאַרן תמיד איינער דעם צווייטן... און ער, בייניש רובינשטיין?... ער קאָן ניט אָפּנאַרן, וועט ער עפּעס אַן אַנדער זאַך טאָן... עסן מוז מען דאָך, לעבן, לעבן. וועט ער אַ מלמד ווערן... אַ מלמד אין אַ דאָרף... כי־כי...

ער האָט שוין האַלב געלאַכט, האַלב געוויינט:

— און דאָך פירט זיך אַלץ צום בעסטן... און פּיווניאַק האָט נחת און די שוויגער... און דאָס ווייב, פרומקע... אַ, אַ פרומקע?...

ער איז שוין ווידער אַרומגעגאַנגען לעבן אַברהמטשיקס שטוב, אַרומ־געשפּאַנט הין און צוריק, זיך צייטנווייז אָפּגעשטעלט און אַריינגעקוקט אין פענצטער. וואָס האָט דאָרטן באַטראַכט ער, בייניש רובינשטיין, דער מלמד, וואָס אין דאָרף? „זי" איז דאָרטן געווען. ווי רופט מען זי באַם וואָקזאַל? „קלאַרע", „קלאַרע". זי איז געזעסן באַם טיש מיטן פּנים צום פענצטער און אין עפּעס וואָס אַריינגעקוקט. וואַרעם איז דאָרטן, אין שטוב, געווען, שטיל. און אַרום אים האָט געפייפט דער פּראָסטיקער ווינט, געבלאָזן מיט קעלט אין די פּלייצעס און אין נאַקן.

ס'זענען אין זיינע אויגן טרערן געשטאַנען. אפשר דערפאַר, וואָס ער האָט פון דער גרויסער פינצטערניש לאַנג אַריינגעקוקט אין איר רויקן באַ־לויכטענעם פּנים. ער האָט געזען: זי האָט זיך אויפגעשטעלט און עטוואָס אַרויסגעדרייט די לאָמפּ. איר טונקעלער און ערנסטער פּנים איז געווען אַזוי באַקאַנט און נאָענט, נאָענט. ער האָט געטראַכט:

אָט־דעם טונקעלן פּנים קאָן ער שוין פון לאַנג, פון לאַנג; און די שוואַרצע אויגן, וואָס קוקן ערנסט און קלוג, און איר גאַנצן קערפּער־געבוי,

העם דינעם און גרינגן; ער האָט זיי דאָך תמיד געזען און קאָן זיי נאָך פון קינדווייז אָן. בררררר...

ס'איז אים געווען קאַלט. אים, דעם מלמד, וואָס אין דאָרף. מיט די נידעריק צוגעשוירענע באַקן און קליינע איינגעגראָבענע אויגן. אַ קאַלטער שווידער האָט זיך הינטער די וואַרעמע קליידער אַרונטערגעכאַפּט און דאָרטן איבער די הייספּייערדיקע פּלייצעס אַרומגעיאָגט; און דאָרטן, ווו זי זיצט, איז דאָך אַזוי וואַרעם, שטיל און ציכטיק־ריין, איר אַליין איז דאָרטן אַזוי אומעטיק, אומעטיק. פאַרוואָס־זשע זאָל ער טאַקע ניט אַריינגיין? אַ תירוץ קאָן ער דאָך אויסטראַכטן, אַ תירוץ, אַ תירוץ...

ער איז שוין געשטאַנען אָף די גלייכע שטיינערנע טרעפּלעך, געהאַלטן די האַנט באַם גלעקל און געטראַכט:

— אַברהמטשיק. אַברהמטשיק איז אינדערהיים ניטאָ?

ער האָט אָגעקלונגען און זיך דערשראָקן:

— אַ נאַרישקייט, אַ? געוויס אַ נאַרישקייט.

ס'איז שוין קעגן אים געשטאַנען דאָס קליינע פּויערישע דינסטמיידל. ער האָט געזען: אירע האָר זענען צעוואָרפן געווען און די פיס באָרוועסע. ער איז שוין צוריק האַלב־ניכטער געווען און געקלערט:

מ'דאַרף פרעגן, צי אַברהמטשיק איז ניטאָ, און באַלד גיין צוריק. איז שוין אָבער אָף דער שוועל פונעם באַלויכטענעם חדר געשטאַנען זי, מיטן טונקעלן און חנעוודיקן פּנים און געקוקט אָף אים מיט קלוגע און שוואַרצע אויגן. ער האָט געפילט, אַז ער ווערט רויט און קאָן ניט רעדן. אין קאָפּ האָבן זיך איילנדיק געדאַנקען געפּלאָנטערט און די אויגן האָבן געלויכטן און געציטערט יעדעסמאָל, ווען ער האָט אַריינגעקוקט אין איר טונקעלן און ערנסטן פּנים.

— קומט אַריין, זיצט! — האָט זי געבעטן.

ער האָט זיך געזעצט קעגן איר באַם טיש און געטראַכט, אַז דער שמייכל, וואָס אָף זיין פּנים, איז אַן איבעריקער, אַז ער האָט שוין פאַרגעסן, צוליב וואָס ער איז אין דער שטוב אַריינגעקומען.

און בשעת זי האָט געפרעגט, צי ער דאַרף אַברהמטשיקן האָבן, האָט זיך שוין דער שמייכל איבער זיין גאַנצן פּנים פונאַנדערגעגאָסן. ער האָט, דאַכט זיך, שטאַרק ניט געוואָלט און שטאַרק אינזינען געהאַט די הענט אָף דעם טיש ניט פונאַנדערצוליגן און דאָך זענען זיינע הענט פאַרט אָף דעם טיש אויסגעוואַקסן. ער איז געוואָרן שטאַרק רויט און געענטפערט:

— אַבראַהמטשיקן? ניין, דווקא ניין.

און באַלד האָט ער דערפילט, אַז דער „דווקא" איז אַן איבעריקער און נאַרישער געווען, געוואָלט פאַרבעסערן און געזאָגט:

— איך בין גלאַט אַזוי אַריינגעגאַנגען... איך בין פאַרביי דורכגעגאַנגען... איך בין אַ סוחר...

רעדנדיק האָט ער געפילט, אַז ער פאַרפּלאָנטערט זיך וואָס אַ מאָל מער, אַז ער איז שטאַרק רויט, אַז ס'וואַרגט אים זיין האַלדז. און זי איז געזעסן קעגן אים. זי האָט דעם קאָפּ אויף ביידע הענט אָנגעשפּאַרט און געקוקט אויף אים ווי אַ קליין קינד, וואָס האָט זיך אָנגעהאַרעוועט. זי האָט אים געפרעגט:

— אויף דעם וואָקזאַל זענען פיל סוחרים פאַראַן?

איר קול האָט שטיל און פאַמעלעך געקלונגען; ער האָט זיך דערמאָנט אין אַ וויכטיקער זאַך און זיך ווי פון עפּעס אויפגעכאַפּט:

— בין איך, הייסט דאָס, איינער פון די סוחרים...

ער האָט אַ ציטער געטאָן און זיך דערשראָקן:

מאָרגן וועט לאַכן דער גאַנצער וואָקזאַל, ס'וועלן לאַכן אַלע סוחרים, קאָמיסיאָנערן און מעקלערס דערפאַר, וואָס צווישן זיי וועט שטיין אַ קוועל־דיקער פאַרשוין און וועט דערציילן, ווי אַזוי ער, בייניש רובינשטיין, איז געקראָכן צו אַבראַהמטשיקס ווייבל.

ער האָט פאַרטראַכטערהייט אַ זיפץ געטאָן:

— ניט אַלעמען לעבט זיך גוט.

ער האָט געזען: איר קאָפּ האָט זיך אויפגעהויבן, אירע אויגן האָבן זיך אויפגעהויבן און ווי מיט שרעק אַריינגעקוקט אין זיין פּנים:

— דערציילט! דערציילט! ווי לעבט זיך דאָ באַם וואָקזאַל?

ס'האָבן אים געבעטן איר טונקעלער פּנים מיט די קלוגע און טיפע אויגן; האָט ער דערפאַר שוין ווידער פאַרגעסן, אַז ער וועט זי דאָס ערשטע מאָל און דערציילט, ווי אַ באַליידיקטער און אַ הילפסלאָזער:

— ניט אַלעמען... הם... ניט אַלעמען לעבט זיך גלייך, און דער עיקר: ניט אַלע פאַרשטייען גלייך, ווי אַזוי זיי לעבן.

ער האָט זיך דערמאָנט אָן אַבראַהמטשיקן, אָן פּיוטניאַקן, אָן יענעם קאָ־מיסיאָנער מיט די גרויסע וואָנצעס, אָן יענעם גאַנצן עולם, וואָס זיצט איצט אין מאַנסבילשן חדר.

— עט, ווי אַזוי לעבט מען דאָ? ווי די חזירים לעבט מען דאָ, ווי די הינט...

פאַרוואָס האָט ער פלוצים אַ שמייכל געטאָן? פאַר פאַרדראָס? צי גאָר דערפאַר, וואָס עמעץ האָט שוין אין טיר געקלונגען?

*

און אין דעם צווייטן אָוונט איז ער שוין ווידער געזעסן קעגן איר אין דעם באַלויכטענעם חדר און זיך שוין געפילט היימיש און גרינג.

ער האָט זיך געקלאָגט אַף דעם וואָקזאַל, אַף די סוחרים און אַף דעם מסחר:

— סוחרים, איר פאַרשטייט? דאָס איז שוין אַזאַ מין אומה, אַ מיאוסע אומה... זיי דערוואַרגן פריער אַ מענטשן און נאָכדעם האָבן זיי אַף אים רחמנות, זיי דערוואַרגן... אָט, למשל, מיך...

ער איז שוין אויך האַלב־דערוואָרגן; ער, אַז ער וויל ניט זידלען יענעם, זידלט מען אים... און אַז ער וויל נישט וואַרגן יענעם, טאָ וואַרגט מען אים.

מיט אַזאַ אינטערעס האָט זי אין זיין פנים אַריינגעקוקט. ער האָט דערפון אַ משונה פאַרגעניגן געהאַט און געזעסן קעגן איר ביז שפּעט אָפּ־דערנאָכט.

— אַ לעבן, וועגן אַ לעבן פרעגט זי? וואָס פאַר אַ לעבן קען דאָ זיין? אַ מיאוס לעבן, אַ נאַריש לעבן. ער אַליין לעבט אויך, ווי אַלע. אָט וועט ער איר דערציילן, ווי אַזוי מען פּלאָסקעט זיך דאָ אין בלאָטע און מ'וויסט נישט צוליב וואָס, לאָז זי פּרווון אָפּשטעלן אַ סוחר, לאָז זי עמעצן פאַרהאַלטן, וועט ער זיך אַרויסרייסן און ווידער מסחרן.

געפעלט איר אַזאַ לעבן?

און זי... ער קאָן זי ניט, ער זעט זי ערשט דאָס דריטע מאָל... נאָר אַז מען וויל צוריק, קען ער זי יאָ, ער זעט, ער פאַרשטייט: זי האָט צום וואָקזאַל ניט באַדאַרפט קומען. זי האָט זיך ניט באַדאַרפט דערנענטערן צו מענטשן, וואָס טראַכטן ניט פון זיך, נאָר פון זייער געלט... מן־הסתם פאַרשטייט זי אַליין...

ער האָט זיך דערמאָנט, אַז ס'פּאַסט ניט, ווען אַברהמטשיק זאָל אים היינט ווידער דאָ געפינען און זיך אויפגעשטעלט.

אָט גייט ער איצט צו זיך „אַהיים", דאָ ניט ווייט איז זי, די היים, אין אַ קליין חדרל, וואָס אין אַ קליין פויערש שטיבל...

אַמאָל שלאָפט ער ניט גאַנצע נעכט; ליגט דאָרטן און טראַכט, ווי מיאוס די סוחרים זענען... ער טראַכט, ווי אַזוי פון די סוחרים צו אַנטלויפן, וויאַזוי צו אַנטלויפן פון זיך אַליין...

און אַ ווייב האָט ער ערגעץ דאָ אין אַ נאָענט שטעטל; אַ קליינע איז

זי, אַ גרינע און אַ משונהדיק שלאָפֿע... ער האָט זי שוין דריי חדשים ניט געזען, איר אַפילו קיין בריוו ניט געשריבן, און זי באַרירט דאָס ניט. זי פֿאַרשטייט? דאָס ווייב באַרירט עס ניט...

ס׳האָבן אים שוין ניט אינטערעסירט דער וואָקזאַל מיט די סוחרים. ס׳האָט אים שוין ניט אינטערעסירט ניט דאָס, וואָס אַברהמטשיק קאָן באַלד אָנקומען, ניט דאָס, וואָס זי, די פֿאַרקלערטע און שיינע, טראַכט וועגן אים. ער האָט פֿאַמעלעך געשפּאַנט צו זיך אַהיים, זיך צוזאַמענגעגאָסן מיט דער שטאַרקער נאַכט־פֿינצטערניש און געטראַכט:

— דריי מאָנאַטן זי ניט געזען, איר אַפילו קיין בריוו ניט געשריבן, און זי באַרירט דאָס ניט...

V

אלי דערבאַרעמדיקער האָט ביינישן אַף זיין דין ווייבערש קול דער־ציילט:

— אייער שוויגער האָט מיך אין גאַס אָפּגעשטעלט און געפֿרעגט, וואָס מאַכן סוחרים, ווי זענען די פֿאַרדינסטן און צי איר פֿאַרדינט עפּעס. איך, זאָגט זי, דאַרף דאָס געוויס וויסן.

וועגן אַלץ, הייסט דאָס, האָט זי באַ אים געפֿרעגט מיט שכל און מיט חשבון און אין יעדעס וואָרט אירס איז פֿאַרבאַהאַלטן געווען די געווויסע כוונה:

— זיי־זשע מוחל און זאָג אים טאָקע, אַז ער מעג זיצן דאָרטן.

און דאָך האָט ער, ביינישן, געמוזט צושמייכלען און שמייכלענדיק אָפּ־דאַנקען פֿאַרן גרוס. מילא איז די שוויגער אַ נידעריק באַשעפעניש, ווייסט כלומרשט ניט, אַז ער האָט שוין באַלד זיין פֿאַרמעגן אויפֿגעגעסן און גיט אים איבער:

— פֿאַרדינט ער דאָרטן עפּעס מיין איידעם?

סך־הכל האָט ער טיף אין דער ערד די שוויגער, די סוחרים מיט די פֿאַרדינסטן. וויל ער, טאָ טוט ער גאָר אַף אַלץ אַ שפּיי און ווערט אַ מלמד אין אַ דאָרף.

דאָך האָט ער פֿון היסח־דעת וועגן עטלעכע שעה כסדר די נעגל גע־ביסן; זיך אָן אַ ציל באַם וואָקזאַל אַרומגעדרייט און צום סוף פֿאַרקראָכן

צו איציק ברוך אַף דער קוואַרטיר. ער האָט לאַנג געקוקט, ווי איציק האָקט אויס פון האָלץ אַ שליטל און געטראַכט וועגן זיין לאַגע און וועגן דעם, וואָס איציק האָקט דאָס שליטל בדחילא ורחימא, ווישט אָלעמאָל דעם שוויים פונעם שטערן און האָקט ווידער. נאָכדעם האָט ער זיך מיטאַמאָל אויפגע־שטעלט, אַ ריר געטאָן איציקן פאַר די פּלייצעס און געפרעגט:

— ווי קלערט איר, איציק, צוואַנציק רובל אַ מאָנאַט וועט מען מיר אין אַ דאָרף געבן?

און איציק האָט דענסטמאָל די האַק אין האָלץ אַריינגעשטעקט און אַף אים אַ מאָדנע וואַרעמען בליק געוואָרפן, אַזוי וואַרעם האָט איציק אַף אים נאָך קיינמאָל ניט געקוקט, טרערן האָבן זיך אים אין די אויגן אַזש געשטעלט, און דאָס האַרץ האָט אַ צי געטאָן צו אים, צו דעם קאַלטן און קרעפּטיקן בחור, וואָס האָט שוין דעם קאָפּ אַראָפּגעלאָזט און שוין ווידער דאָס שליטל געהאַקט.

צו וואָס האָט אים אַט־דאָס קינדערשע שליטל גענוצט?

ס׳איז ניט געווען כדאי צו פרעגן.

נאָר איינמאָל איז אַ טונקעלער און פּראָסטיקער שבת־ביינאַג געווען. ער איז באַם פאַרפאַרענעם טייכל, וואָס באַ דעם פּלומפּ, דורכגעגאַנגען און געזען, ווי איציק איז אינעם שליטל איינגעשפּאַנט און שלעפּט אַרום איבערן טייכל חיים מענדל מאַרגוליסעס ניינצן יאָריק מיידל.

ס׳איז געווען מאָדנע צו קוקן.

באַם וואָקזאַל האָט מען שוין אַפילו געשמועסט, אַז מאַרגוליסעס מיידל האָט איציקן ליב, און דערפאַר שפּאַנט ער אַלע פאַרנאַכט אינעם נאָענטן דאָרף וואָס דראַפּעט זיך אויף די בערג. דאָך איז די זאַך אייגנאַרטיק און אומפאַרשטענדלעך געווען; סוחרים האָבן זיך טאַקע אונטערן אויער גע־קראַצט און ניט פאַרשטאַנען:

— זאָל די זאַך אַזוי פּשוט זיין?

ער, חיים מענדל מאַרגוליס אַליין מיט זיין פּריצישן פּנים און איידעלע מאַנירן איז דאָך תמיד אין זיינע פּריצישע געדאַנקען פאַרטיפט געווען, גע־שמועסט באַם וואָקזאַל מיט אַלע דורכפאָרנדיקע מאַגנאַטן און איציקן אַפילו ניט באַמערקט.

ער האָט פון דעמאָלט אָן זיך אָנגעהויבן שטאַרק צוקוקן צו איציקן און עטלעכע טעג כסדר געהאַלטן אין איין קלערן:

— אָט איז איציק, למשל, אַ געזונטער און אַ שיינער בחור, און פון

קיין יסורים ווייסט ער קיינמאָל נישט, און פּאַרטיפּט איז ער ערגעץ אין אַ מערקווירדיקער וועלט, ווו קיין סוחרים זענען נישטאָ, און דאָס לעבן האָט ער מיט אַן אייגנאַרטיקער ליבע האָלט, און קיין געלט דאַרף ער ניט האָבן. נו, האָבן טאַקע סוחרים פאַר אים דרך־ארץ, און ליב האָט אים מאַרגוליסעס ניינצן יאָריק מיידל, וואָס האָט געקרייזטע בלאָנדע האָר און הימל־בלויע אויגן, וואָס שמייכלען עטוואָס צו און קוקן אַף אים מיט אַזאַ ווילדער פרייד, ליידנשאַפט און פאַרגעניגן. און ער, ביינישן?

ער האָט אַ פּנים אַ קליינס און באַקן שוואַרצע, נידעריק צוגעשוירענע האָר און אַ נאָז אַ שפּיציכיקן און אויגן קליינע און שוואַרצע, וואָס לויכטן תמיד פונוויטן. מעגן די אויגן ווי שטאַרק וועלן וויינען, מוזן זיי אָנהייבן צו שמייכלען, ווען עמעצער שמייכלט צו זיי.

וואָרעם ער אַליין איז אַ קליין מענטשעלע, וואָס טוט נאַרישקייטן, פאַר־בינדט זיך מיט אַ מיאוסער און שלאָפּער וויבּ, כדי מענטשן זאָלן לאַכן, כדי ער זאָל זיך וואַלגערן אַן איבעריקער און אַן איינזאַמער באַם וואָקזאַל; וואָרעם ער פאַרדינט קיין געלט נישט און נעמט אַפּ אַ גרוס פון דער שוויגער: „פאַר־דינט ער דאָרטן עפּעס, מיין איידעם?" און וואָס וועט זיין דער סוף?

ער האָט געהיט דעם מאָמענט, ווען אַברהמטשיק האָט מיט די סוחרים אַף דעם וואָקזאַל אין קאָרטן געשפּילט, און זיך דעמאָלט לעבן רעזערוואָר אַרומגעדרייט. וואָס האָט ער דאָרטן באַדאַרפט! מיט איר, מיט קלאַראַן, האָט ער זיך זען געוואָלט? צוליב וואָס? געלט וועט אים דערפון אַרויסקומען?

ס׳איז אָבער מוראדיק אומעטיק געווען און רעדן מיט אַ מענטשן האָט זיך געוואָלט און קיין מענטש איז אַף דעם וואָקזאַל ניט געווען, חוץ איציקן, וואָס האָט באַם פּלומפּ ערגעץ אויף דעם קינדערשן שליטל מאַרגוליסעס ניינצן יאָריק מיידל אַרומגעשלעפּט און חוץ יענע סוחרים, וואָס האָבן מיט אַברהמטשיקן אין קאָרטן געשפּילט און געלאַכט פון אים, ביינישן, וואָס האָט פיינט זיין מיאוסע, משונהדיק שלאָפע ווייב, וואַלגערט זיך באַם וואָק־זאַל און עסט גרייט געלט. אַמאָל איז זי פאַרביי אים דורכגעגאַנגען, אים אָפּגעשטעלט און געבעטן:

— קומט אַריין צו אונדז.

זי האָט, ווייזט אויס, פאַר עמעצן מורא געהאַט. דערפאַר האָט זי שטענ־דיק מוסיף געווען:

— ס׳איז דאָך אַזוי אומעטיק...

און ער איז אַריינגעקומען, געזעסן קעגן איר באַם טיש, לאַנגזאַם גע־

טרונקען טיי און די גאַנצע צייט גערעדט מיט אַ שוואַכן שטילן קול פון אַ הילפלאָזן און אַ זינדיקן:

— האָט ער אפשר פאַר איר דאָס פריערדיקע מאָל עפּעס וואָס איבעריקס גערעדט, זאָל זי אַף אים קיין פאַראיבל נישט האָבן... ס'איז שווער צו שוויגן... זי דאַרף אַליין פאַרשטיין... נו, כאַפּט מען זיך טאַקע אַמאָל מיט אַן איבעריק וואָרט אַרויס.

דערפאַר, וואָס זי האָט געקוקט אויף אים מיט אַ שטום־פריינדלעכן בליק, און מיט דער אויפמערקזאַמקייט פון אַ שטאַרק נאָענטן זיך איינגעהערט יעדעס וואָרט, וואָס ער האָט אַרויסגערעדט, האָט דאָס האַרץ זיינס שטיל געבודעט און שטיל מקנא געווען דעם זאַטן און שמייכלענדיקן אַברהמטשיקן, וואָס נעמט פון לעבן אַלץ פאַמעלעך און גרינג און שמייכלט נאָך בשעת־מעשה צו מיט איין און דעם זעלביקן זאַטן און פוילן שמייכל. זאָל זי טאַקע וויסן!

ער וויל ניט, אַז זי זאָל אַף אים פאַראיבל האָבן... ס'האָבן שוין אַף אים פאַראיבל דאָס ווייב, די שוויגער; ס'האָבן אים שוין פיינט, שפּעטן, חוזקן פון אים סוחרים, קאָמיסיאָנערן, טאָ זאָל זי... טאָ לאָז כאָטש בלייבן איין מענטש, וואָס זאָל קלערן וועגן אים אָן שנאה...

און דאָך, ער דערמאָנט זיך, ער טוט אַ טראַכט: מענטשן האָבן דאָך אים אַמאָל ליב געהאַט, ס'איז שוין געוויס לאַנג געווען, זייער לאַנג, אָבער דאָך איז דאָס געווען... און ער געדענקט, ווי דעם רבינס אויגן, וואָס האָבן צו יעדן קינד מיט שנאה און צאָרן געקוקט, האָבן אין זיינע אויגן מיט אַ ווייכן שמייכל אַריינגעקוקט, אים געגלעט מיט אַ פריינדלעכן ווונק און אים אָפּגעדאַנקט דערפאַר, וואָס ער האָט זיין תורה גוט און ריכטיק פאַרשטאַנען. און נאָך געדענקט ער... אַלטע ייִדן מיט גרייזגרויע בערד און ליכטיקע פּנימער האָבן זיך מיט אים, ווי מיט אַ גרויסן, משמח געווען... און נאָך געדענקט ער... אַן אַלטער ייִד, משה אַהרן דער אייניקל, אַ בייזער אומריינער און הוסטנדיקער... ער האָט פון שלעכטסקייט ווייב און קינדער פון זיך פאַרטריבן און אין קיין זאַך נישט געגלייבט... ער האָט מיט קיין מענטש קיין וואָרט ניט אויסגערעדט און נאָר אים, דעם אייניציקן, דערציילט, ווי טיף און שטאַרק ער האָט די מענטשן פיינט...

— און אַפילו שפּעטער, ווען ער איז אַ גרויסער געווען און צו דער ערשטער כלה צוגאַסט געפאָרן... עט, וואָס איז שייך... ס'איז איר אפשר ניט אינטערעסאַנט צו הערן, וועט ער בעסער וועגן דעם ניט רעדן.

זי האָט זיך עטוואָס פאַרשעמט און איז עטוואָס רויט געוואָרן.

— נאָך וואָס זאָל ער, בייניש, נאָר קלערן, אַז ס'איז איר ניט אינטע־רעסאַנט צו הערן? ער דאַרף וויסן, אַז זי פאַרשטייט אים... אַזוי ריכטיק פאַרשטייט זי אים. זי פילט אפשר צוזאַמען מיט אים. אָט וועט זי אים דער־ציילן... ס'איז אַפילו ניט כדאי... זי האָט וועגן אים געטראַכט אין יענעם אָוונט און אויך אין אַ פרי־ערדיקן אָוונט. זי איז געזעסן איינע אַליין אין שטוב, געהערט ווי דער זייגער קלאַפּט שטיל און פּאַמעלעך און ווי דער ווינט רייסט די דרויסנלאָדנס... ס'איז געווען שטאַרק אומעטיק... נאָר ניט דאָס האָט זי געוואָלט זאָגן. ער, ער האָט דאָך אַזוי פיל איבערגעלעבט.

— וואָס, ער גייט שוין אַוועק? וואָס האָט ער קיין צייט ניט? אַזעלכע לאַנגע אָוונטן, קאַלטע חושכדיקע און מרה־שחורהדיקע שטורעמדיקע... און דער עיקר: ער גייט דאָך זייער זעלטן אַריין. בעסער ווי באַ אים, אין פּויערישן שטיבל איז דאָך געוויס... נאָר אפשר איז אים ניט אָנגענעם מיט איר צו זיצן? ער מעג דאָס אויסזאָגן... ס'מאַכט ניט אויס.

— און צי ווייסט ער אפשר, ווו אַברהמטשיק ווערט דאָס אַלע אָוונט פאַרפאַלן? ער איז געוויס באַם וואָקזאַל. מ'זאָגט, אַז ער שפּילט דאָרטן גאַנצע נעכט אין קאָרטן. צי איז דאָס אמת? ער דאַרף דאָס געוויס וויסן.

— און נאָך האָט זי וועגן גאָר אַ וויכטיקע זאַך געוואָלט מיט אים שמועסן, נאָר ער איילט זיך איצט... געוויס וועט ער די טעג אַריינקומען, וועט זי נאָך מיט אים וועגן דעם שמועסן. אַ גוטע נאַכט, אַ גוטע נאַכט.

ער איז געגאַנגען פּאַמעלעך, מיט אַן אַראָפּגעלאָזענעם קאָפּ און גע־טראַכט: „האָט ער, הייסט דאָס, געדאַרפט נעמען פרומקען, די הילצערנע משוגהדיקע און גרינלעכע, וועלכער ס'גייט קיין זאַך בישט אָן, חוץ די טע־לער און גלעזער, וואָס זי האַלט אין איין ברעכן, און אַברהמטשיק — קלאָרען, וועלכע האָט קלוגע אויגן און...

— און באַם וואָקזאַל זאָגט מען, אַז זי האָט אים אַ היפּשן נדן געגעבן.

— און איך, זאָגט מען...

— עט, וואָלט ער אַזאַ ווייב געהאַט, וואָלט ער מיט איר איצט געזעסן אין אַ קליינעם וואַרעמען חדר, זיך איינגעהערט ווי דער שטורעמווינט רייסט מיט צאָרן די דרויסנלאָדנס און איר דערציילט, ווי ער איז אַמאָל איינער אַליין אין אַזאַ שטורעמדיקן אָוונט פונעם חדר געגאַנגען, דורכגעגאַנגען דורכן שמאָלן בית־מדרש־געסל און געהערט, ווי אין דער פינצטערער ווייַ־בערשער שול קלאַפּט עמעץ פּאַמעלעך אין אַ דרימלדיקער שויב. און נאָך

וואָלט ער איר דערציילט, ווי פאַר דריי קאָפּיקעס איז ער אַמאָל איינער אַליין ביינאַכט אויף דעם בית־עולם געווען... ער וואָלט איצט וועגן געלט ניט געטראַכט.

VI

האַרט איינגעטראָטענע, ערטערווייז טונקעלע שנייען האָבן שוין די פאַרגליווערטע ערד איינגעדעקט און זי באַהאַלטן פון מענטשלעכע אויגן, אַף די בערג, וואָס אַרום וואָקזאַל, זענען די שנייען געלעגן, אויף די בערגיקע פעלדער און איינזאַמע טאָלן. וווהין ס'האָט זיך צייטנווייז אַן איינזאַמע בעל־עגלהשע פור אַראָפּגעלאָזט און דאָרטן פאַרלוירן אַ ציטעריקן קלונג פון אַן אַלטן מעשענעם גלאָק. אַ נעפּל אַ גרייזגרויער האָט זיך אין אויר פאַרשפּרייט, און אָנגעפּראָרענע ביימער האָבן זיך אין אים, ווי אַלטיטשקע, איינגעבויגן און מיט זייער גאַנצער שווערקייט זיך געצויגן צו דער ערד.

ביניש איז געזעסן אַן אָנגעפּעלצטער אינעם טיפן בעל־עגלהשן שליטן, און געזען, ווי דער בעל־עגלה, וואָס האָט דעם קאָפּ צו אים אויסגעדרייט, האַלט דאָס מויל אָפן. אַ בלוי־קאַלירענע פּאַרע האָט פון דעם מויל געזעצט, ווערטער אָפּגעריסענע האָבן זיך אָפּטמאָל פון דאָרטן אַרויסגעכאַפּט און, צופליענדיק צו אים זיך צוגעפּראָרן און נישט געוואָרן.

— אָט־דער מאָני דרעל... גאָר קיין נאַר... ערשט צוריק מיט אַ יאָר אָנגעזעצט... און שוין... זיך אַף די פיס אַרויפגעכאַפּט... אַ שטוב זיך אין... סעטערעניץ קעגן דעם פּאָסט אויסגעבויט... אַ הויף... און אין צוקער־פאַבריק שוין ווידער אַן עסקן געוואָרן... די מיל באַם גראַף אָפּגעדונגען... גאָר קיין נאַר, ווי איך בין אַ ייִד... וויאָ!

אָט צו דעם זעלביקן מאָני דרעל פאָרט ער דאָך איצט. ערשט פאַראַיאָרן האָט ער אים זיינע וועקסלען אַף אַכט הונדערט רובל פאַר צוואַנציק פּראָצענט אומגעקערט און איצט, ווען אים גייט נישט אַמבעסטן און מאָני גייט אַזוי גוט, אפשר וועט ער אים עפּעס געבן. מאָני איז אַפילו ניט פון די גוטהאַרציקע... און פאָרן איצט צו אים מיט טענות איז אַפילו אַ מחיה בזויה, נאָר אפשר... ווער ווייסט... דער בעל־עגלה שלמה ליפּ זאָל כאָטש באַם וואָקזאַל ניט דערציילן...

ס'האָבן מאָנאָטאָניש געקלונגען די גלעקער און פּאַמעלעך דערציילט

אַלץ איין טרויעריקע לאַנגע מעשה; אַ מעשה מיט אַ ווייטן, פאַרוואָרפענעם וועלטווינקל, וווּ ס'ציט זיך אַן אייביקער ווינטער, אַ מעשה מיט הויכע שניי־בערג, וואָס דרימלען דאָרטן אונטער אייביקע נעפּלען און כאַפּן זיך קיינמאָל ניט אויף.

דאָ און דאָרטן האָבן זיך אָנגעפּעלצטע און וואָרעם איינגעהילטע ברואים באַגעגנט. זיי האָבן ווי ניט געפילט, אַז דער ווייסער ראָסט ליגט שוין אַף זייערע בערד און ברעמען און נאָך אַלץ געדרימלט גייענדיק. „היט זיך" האָט צו זיי פון צייט צו צייט דער בעל־עגלה געשריען. האָט זיין קול אָבער צו זייערע אויערן ניט דערגרייכט, איז געשווינד פאַרגליווערט געוואָרן און הענגען געבליבן באַם בעל־עגלה אונטערן נאָז.

און ווייט, ווייט אַף דעם שיפּוע פון יענעם ברייטן באַרג, וואָס באַם האָריזאָנט, האָבן זיך שוין סימנים פון „גרויס סעטרעניץ" צו באַווייזן אָנ־געהויבן. פריער זייער אַ הויכער און גלייכער געמויערטער קוימען, וואָס שטעכט זיך איין טיף אינעם נעפּל. נאָכדעם אַ שאַרפער שפּיץ פון אַן איינ־זאַמע און פאַרקלערטע קירך, סלופּעס פונעם טעלעגראַף מיט אַ גאַנץ היפשן פעלד פון נידעריקע שנייווייסע דעכער.

*

מאָני דרעלס אַ מיידל פון אַ יאָר אַכצן האָט אים אין אַ האַלב־פינצטערן קאָרידאָר באַגעגנט און געזאָגט:

— דער טאַטע איז איצט אין צוקער־פאַבריק; פון דאָרטן וועט ער געוויס אין מיל צופאָרן און אַהיים וועט ער ערשט ביינאַכט קומען.

ער האָט געקלערט ענטפערן, אַז ס'איז אים געוויס שווער צו וואַרטן, נאָר דאָך אַז ער איז שוין דאָ און אַזוי ווי... האָט זיך אָבער באַ אים אומ־געריכט אַרויסגעכאַפּט אַ מהיכא־תיתידיקער „נו" מיט אַ שמייכל דורכן נאָז. און אַליין איז ער שוין רויט געוועזן און געפילט, ווי דאָס האַרץ באַליי־דיקט זיך:

— וואָס פאַר אַ „נו" און צו וואָס האָט דער שמייכל גענוצט? — דאָס מיידל איז נאָך אָבער געשטאַנען קעגן אים און איבערגעחזרט:

— וועט ער, הייסט דאָס, ערשט באַנאַכט אַהיימקומען, איר קענט אַריינגיין אַט אַהער.

זי האָט אים די טיר פון אַ זייט־חדר געעפנט און אַליין ערגעץ גע־שווינד נעלם געוואָרן.

ער האָט געטראַכט:

— ווען איציק ברוך קומט איצט אַריין אַהער, וואָלט אָט־דאָס מיידל געוויס פון אים נישט אַזוי געשווינד אַוועקגעלאָפן, און געקוקט וואָלט זי אַף אים ניט מיט אַזעלכע אויגן, וואָס זאָגן: „נו, גיכער, מאַך קיין טענות ניט און זאָג וואָס ווילסטו. אַוועקגיין צו אויסוואַרטן?"

ער האָט זיך צוגעזעצט און זיך אַרומגעקוקט:

אַ שיין אויסגעמעבלטער קאַבינעט, אַ מאַרמאָרנער שרייבגעצייג מיט אַ „מאָפּסיק", וואָס האַלט דאָס ווידעלע אין דער הייך, גרייט אַף אַ חניפה צו מאַכן, אַף די ווענט בילדער מיט ברייטע אָפּגעגילטע ראַמען. דאָס איבּ־גאַנצן איז אפשר פאַר זיין געלט געקויפט געוואָרן... ווער ווייסט? און דאָך זיצט ער לעבן דעם, ווי לעבן פרעמדס און האָט מורא זיך צורירן צו דעם.

— און די שטוב זעלבסט מיט די געמאָלטע סטעלעס איז אפשר אויך פאַר זיין געלט געבויט געוואָרן, אַ היפשן חלק האָט ער דאָך לפחות איר איר.

— און לאָז ער נאָר אַ פּרווו טאָן זיך צושפּאַרן אַפן טיש, לאָז ער זיך, למשל, אַ וואַלגער טאָן אַף דער קאַנאַפּע און אַרויפשלעפּן אַף איר זיינע פיס...

פונעם צווייטן חדר האָבן זיך געהערט פאַרשידענע קולות, וואָס האָבן זיך צייטנווייז צוזאַמענגעגאָסן און אַ מלחמה געפירט.

עטלעכע מיידלעך האָבן זיך דאָרטן פאַר עפּעס וואָס געקריגט. אַ שכל־דיקע קריג איז דאָס מסתמא געווען. אַ גראָבער מאַנסבילשער קול האָט זאָרטן איינגעשטילט אַ מיידל, וואָס האָט געהאַט זייער אַן איידל און הויך קולכל און צו פאַרשטיין געגעבן.

— אָט, למשל, איר טאַטע האָט אַ געוועלב. ער פאַרדינט, למשל, באַ יעדער אַרשין סחורה צען קאָפּיקעס און אַזוי־ווי ער האָט די סחורה אַליין נישט אויסגעאַרבעט, קומט אויס, אַז די צען קאָפּיקעס זענען דעם אַרבע־טערס, דאָס הייסט אַז ער לעבט אַף אַ פרעמדן חשבון.

האָט זיך באַלד אַרויסגעכאַפּט דרעלס אַכצן יאָריק מיידל און אים אונטערגעהאַלטן:

— געוויס, ריכטיק.

ער איז אַף די שפּיצפינגער צוגעגאַנגען צו דער פאַרמאַכטער טיר, וואָס האָט אין יענעם חדר געפירט און צוגעבויגן דעם אויער.

דער מאַנסבילשער קול האָט זיך ווידער געהערט, איז זיך צעגאָסן פאַמעלעך און באַרויקט די אויפגערודערטע מיידלשע הערצער:

— אָט וועל איך אייך אַ משל געבן...

אפשר איז דאָס געווען אַן אַלטער בחור, אַ לערער, וואָס האָט אַ גרויסן

שטערן מיט צוויי טיף אויסגעקראַצטע ווינקלען געהאַט, אַ בחור אַ יעדן, וואָס האָט די מיידלעך אין די אויגן נישט געקוקט און נאָר אַלעמאָל די ברילן צום נאָז שטייפער צוגעדריקט. אפשר האָט דרעלס מיידל פון דעם בחור געהאַלטן, און געפעלן איז ער איר געווען מיט ביידע אויסגעקראַצטע שטערנווינקלען און מיט די צוויי רויטע פּאַסיקלעך, וואָס די ברילן האָבן מיט דער צייט אָף זיין געלערנטע נאָז אויסגעקוועטשט. און דערפאַר האָט זי יעדעס מאָל, ווען ער האָט געענדיקט רעדן, געשריִען:

— אמת, ריכטיק.

האָט אים אָבער אָף דעם מיידל פאַרדראָסן און אַ שמייכל האָט זיך אין זיינע אויגן באַוויזן:

— נו, און איר טאַטע... נו, און זי אַליין...

ער האָט שוין די נעגל געביסן:

— אַ רוח אין זייער... אַליין רויבט מען זיך אָן, מ׳גזלט, מ׳הרגעט, קליי־דער פּאַר פרעמד געלט קויפט מען זיך, נאָכדעם זיצט מען אין אַ וואַרעמען געמאָלטן חדר, מ׳קוקט דאָרטן אָף אַ ליבן בחור און מען זאָגט:

— דו אַרבעסט נישט און לעבסט... אַ סימן אַז דו לעבסט אָף אַ פרעמדן חשבון...

און יענער בחור האָט נאָך דאָרטן גערעדט פּאַמעלעך.

— דער קאַפּיטאַליסט, איר פאַרשטייט?...

ער האָט זיך דערמאָנט: אַ בחור אַ קאָמיסיאָנער האָט ערגעץ ווערטער געכאַפּט, געקומען אָף דעם וואָקזאַל און געפרעגט באַ אַברהמטשיקן פון וואָס נעמט זיך קאַפּיטאַל. האָט אַברהמטשיק אים ווי אַ חסר־דעה אָנגעקוקט און נאָר פּיוניאַק האָט די אַקסלען עטוואָס אונטערגעהויבן און אָפּגעענט־פערט:

— שוטה איינער, וואָס פאַר אַ שאלה פרעגסטו, מ׳נעמט נדן, ווערט קאַפּיטאַל. — און פון וואָס נעמט זיך טאַקע דער קאַפּיטאַל?... ער, בייניש, איז דאָך נישט קראַנק צו וויסן בעסער פאַר יענעם בחור, וואָס זיצט פון דעם זייט טיר; אַ בעסערן קאָפּ פאַר אים האָט ער דאָך געוויס און חוץ דעם האָט ער דאָך שוין עפּעס אַ שטיקל קאַפּיטאַל געהאַט און האָט אים שוין נישט.

*

פאַרנאַכט איז מאַני דרעל אַהיים אָנגעקומען. עטלעכע קינדער זענען אים אַנטקעגן אַרויסגעלאָפן, אים אַרומגעכאַפּט און דערציילט:

— טאַטע, דאָרטן אין קאַבינעט וואַרט עמעץ אָף דיר.

נאָכדעם האָט מען אַ לאָמפּ אַריינגעטראָגן, אים אָפּן טיש געשטעלט און צוריק צוגעמאַכט די טיר.

און דאָרטן ערגעץ אין עסצימער האָט מען טיי געטרונקען און געקלונ־גען מיט לעפּעלעך. דאַכט זיך, וואָס האָט מאַני אים באַדאַרפט אַזוי לאַנג האַלטן... קום אַריין און זאָג אַ וואָרט... איז דאָך דאָס מאַני דרעל געוועזן... פיל איבעריקס האָט ער אָף זיך לעבן געטאָן, און דאָך איז אין יעדער איבעריקער תנועה געלעגן אַ כּוונה... אָט אַזוי האָט ער, הערנדיק גוט אָף ביידע אויערן, גערעדט שטאַרק שטיל, זיך אָף איין אויער טויבלעך געמאַכט, אים צוגעבויגן צו יעדן מענטשן, וואָס האָט זיך צו אים מיט אַ וואָרט גע־ווענדט און איבערגעפרעגט:

— אַ?

ער איז צום סוף אַריינגעקומען און אים געפרעגט:

— וואָס האָט איר עפּעס געוואָלט זאָגן?

זיין גלייך און האַרט בערדל האָט ווי נאָרוואָס אַרומגעצויגן אויס־געזען, און ער אַליין האָט אַ מינע געמאַכט, גלייך ווי אים, ביינישן, זעט ער איצט זאָס ערשטע מאָל אין לעבן.

ביניש איז רויט געוואָרן און אַ הוסט געטאָן:

— איר פאַרשטייט, האָט ער אָנגעהויבן, פּאַראַיאָרן... פּאַראַיאָרן...

ס'האָט זיך געפילט, וואָס פאַר אַ מחיה בזויה עס איז צו זיצן דאָ קעגן אָט דעם בלוטצאַפּער און צו רעדן איז אַזוי שווער געוועזן... און דרעל האָט אָף אים רויק געקוקט און דערצו נאָך אַלעמאָל צוגעבויגן צו אים זיין כלומרשט טויבלעכן אויער און איבערגעפרעגט:

— אַ?

ער האָט אים דערציילט, אַז ס'איז אים שלעכט, זייער שלעכט, אַז ער גייט צום גרונט, אַז ער טריבקט זיך און אַזוי ווי סוף כל סוף קומט דאָך אים באַ זיבן הונדערט רובל, טאָ בעט ער אים... מיט גוואַלד קען ער באַ אים ניט נעמען, נאָר בעטן, בעט ער אים...

דרעל האָט אים אויסגעהערט מיט אַ גאַנץ ערנסטן פּנים, אַזוי אַז עס איז שוין אפשר געווען צו גלייבן, אַז געלט קומט ביינישן נישט באַ אים, מאַני דרעלן, נאָר גאָר באַ אַ צווייטן. דאָך הערט ער אים אויס מיט געפיל און ווכט אַ פּלאַן, ווי אַרום, ער, ביניש, זאָל זיין געלט קענען אָפּנעמען.

— פּאַני רובינשטיין, האָט אים דרעל פּאַמעלעך און שטיל צו פאַר־שטיין געגעבן; איר זענט דאָך אַ יונגערמאַן אַ בעל־שכל. איר פאַרשטייט

געוויס אַליין, אַז לעבן מוז איך שטענדיק, ווי אַ מענטש. איך בין שוין אַזוי געוווינט. געוואָרן: מיין ווייב מוז פאָרן אַלע יאָר קיין אויסלאַנד. זי איז, נישט פאַר אייך געדאַכט, נישט געזונט, זי האָט אַ לעבערקרענק. מיינע צוויי יינגלעך מוז איך אין אַ גרויסער שטאָט האַלטן... זיי קאָסטן מיר געוויס הונדערט־פופציק רובל אַ מאָנאַט. די איבעריקע קינדער מוז מען דאָ אַ לערער האַלטן. אָט גיב איך, למשל, אָט דעם לערער אַכציק רובל אַ מאָנאַט חוץ עסן און חוץ ז׳ער וווינונג. דאָסגלייכן קליידן מוז מען זיך און די קינדער. מען קען פאַר דער וועלט קיין פּנים פון חוזק נישט באַווייזן. צי נעמט, למשל, אָט מיך אַליין, איך באַגעגן זיך מיט מענטשן, כ׳לעב אפשר אינגאַנצן פון מענטשן, טאָ מוז איך אַרויסגיין ווי אַ מענטש און אַרויספאָרן ווי אַ מענטש.

— הערט אויס, פאַני רובינשטיין: אויב ס׳וועט מיר נאָך אַלץ קאַפּיטאַל בלייבן, וועל איך אייך דעם ערשטן מיט אַ גרויסן דאַנק אָפּגעבן. איר פאַר־שטייט? וועמען איך וועל נישט אָפּגעבן, נאָר אייך. אייך...

און אין פינצטערן קאָרידאָר איז שוין דער בעל־עגלה שלמה ליפּ געשטאַנען און דאָרטן געשריִען אויף דעם קול:

— אָט דער בטלעניק! וואָס האָט ער זיך דאָרטן אַנידערגעזעצט. דעם גאַנצן טאָג מיך דאָ פאַר אַ קאַרבאַטש אָפּגעהאַלטן!...

ביניש האָט געטראַכט:

— אַך. אָט דער שלמה ליפּ, ער זאָל כאָטש באַם וואָקזאַל נישט דערציילן.

VII

ס׳איז געווען אַ מעשה.

צוזאַמען מיט שלומקע פערל האָט ער אַף אַ פאַרטיע צוגעברענטן קאָרן האַנטגעלט געגעבן. דער קאָרן האָט אַ היפּשן ריווח געבראַכט, האָט אָבער שלומקע געטענהט, אַז ביניש האָט דאָס געלט נישט אין דער צייט צוגעטראָגן און אים קיין חלק נישט געוואָלט געבן. ער האָט זיך מיט שלומקען אַכט טאָג כסדר אין איינעם פון די נאָענטע שטעטלעך געלאָדן און אויסגעשפּילט אַן ערך פון פיר הונדערט רובל.

זיין ערשטער ריווח איז דאָס פאַר דעם גאַנצן ווינטער געווען.

אומקערנדיק זיך צום וואָקזאַל, האָט ער דעם גאַנצן וועג צו זיך אַליין געשמייכלט, די פינגער־נעגל פאַרגעסן צו בייסן און געקלערט:

— אַז מען וויל צוריק... זענען דאָך מענטשן, אדרבא, גאָרנישט אַזוי שלעכט.

ווען ער האָט זיך באַ זיך שלאָפן געלייגט, האָט ער שוין געקלערט, אַז מען קען געלט פאַרדינען און אויסבויען באַם וואָקזאַל פונקט אַזאַ שטיבל ווי אַבּרהמטשיקס. נאָכדעם האָט זיך אים די גאַנצע נאַכט אַ מאָדנע וואָרע־מער חלום געפּלאָנטערט: כּלומרשט ער מיט אַבּרהמטשיקס וויבל פאָרן צו זיין פאָטער אַף פּסח... ער גייט מיט איר דאָרטן איבער דעם שטעטל און ווייזט איר:

— אָט אין דעם בית־מדרש האָב איך געלערנט... אָט אין יענעם היי־פעלע איז אַ רייכער בעזדעטניק געזעסן, דער בעזדעטניק האָט אַ ביבליאָטעק געהאַט, פלעגט ער באַ אים ביכער אַף לייענען נעמען... און דאָרטן אין טאָל איז ער ימים־טובים־צייט אַף דעם גראָז, וואָס באַ דער פּוסטער מיל, גע־לעגן, געקוקט אַף די ברייטע הימלען...

און גאַנץ פרי, ווען ער האָט זיך אויפגעכאַפּט, האָט שוין די בעל־הביתטע באַ אים אין חדר געהייצט און דערציילט:

— געוועזן דאָ זונטיק אַבּרהמטשיקס וויבל... דעם גאָרטן, האָט זי גע־זאָגט, וויל זי אַף דעם זומער אָפּדינגען. און אין שטוב איז זי אויך געוועזן... ווער וווינט אין אָט דעם חדר? האָט זי געפרעגט?

ער האָט זיך דעם גאַנצן טאָג אַרומגעדרייט באַם וואָקזאַל. און אין אָוונט ווידער פאַרקראָכן צו אַבּרהמטשיקס רעזערוואַר. ווען ס'איז גוט פינצטער געוואָרן, איז ער צום באַלויכטענעם שטיבל צוגעגאַנגען און זיך אָפּגעשטעלט פאַר די פענצטער פון עסצימער.

ער האָט געזען:

סוחרים און קאָמיסיאָנערן זענען דאָרטן אַרום טיש געזעסן און אין קאָרטן געשפּילט. און באַ איין עק פון טיש איז אַבּרהמטשיקס וויבל געזעסן און געשמייכלט צום קאָמיסיאָנער, וואָס האָט געהאַט אַ געזונטן פּנים מיט גרויסע פאַרדרייטע וואָנצעס.

ער האָט זיך געפילט נישט אָמבעסטן און געקלערט:

— אפשר איז איר מער אָנגענעם צו קוקן אַף דעם געזונטן און שיינעם קאָמיסיאָנער, ווי צו קוקן אַף אים, דעם דאָרן סוחרל? — און אין אַ האַלבע שעה אַרום, ווען ער איז שוין אין זיין פינצטערן און קליינעם חדרל אַריינגעגאַנגען, האָט ער זיך באַ זיין שפּיציקע נאָז מיט די נידעריק־צוגעשווירענע באַקן אַ טאַפּ געטאָן און אין דער פינצטער באַשלאָסן:

— געוויס.

*

ער איז צו איר מער נישט געגאַנגען, האָט אַרומגעשפּאַנט אַף דעם וואָקזאַלפּלאַץ און געקלערט:

— אין אמתן, איז דען נישט נאַריש געווען דאָס, וואָס ער האָט זיך אַרומגעדרייט באַם רעזערוואַר אַלע אָוונט? און דער עיקר... אָט האָט ער, למשל, פיר הונדערט רובל פאַרדינט...

דאָך איז ער אין איינעם אַן אָוונט ווידער צום רעזערוואַר פאַרקראָכן, און שטילערהייט זיך אַריינגעגנבעט אינעם האַלב־פינצטערן קאָרידאָר פון אַברהמטשיקס שטוב. ס׳האָט אים דאָרטן קיינער נישט באַמערקט, איז ער דאָרטן עטלעכע מינוטן געשטאַנען, דערזען דורך דער האַלב־אָפענער טיר דעם געזונטן און שיינעם קאָמיסיאָנערס פאַרדרייטן וואָנץ, און אומבאַמערקטערהייט זיך פונעם פינצטערן קאָרידאָר צוריק אינדרויסן אַרויסגעגנבעט.

נאָכדעם איז אַ קאַלטער, נאַסער און טונקעלער טאָג געווען. ער האָט זי באַם וואָקזאַל דערזען און פונוויטן געכאַפּט אַ קוק אַף איר שיינעם און שוואַרצלעכן פּנים. זי האָט אַ קורץ ווינטערדיק קאָפּטל געטראָגן, האָט דאָס איר געקליידט, אוןביידע טעלעגראַפיסטן האָבן אַף איר דורכן פענצטער נאָכגעקוקט. ער האָט זיך באַלד אָוועקגעדרייט און אַ שמועס מיט אַלי דער־באַרעמדיקן פאַרפירט. עמעצן אַף צו להכעיס האָט ער דאָס געטאָן, אפשר אַף צו להכעיס טאַקע איר, דער שיינער און טונקעלער, וועלכע איז ערגעץ אונטער זיינע פלייצעס געשטאַנען.

ס׳האָט געבלאָזן אַ קאַלטער און נאַסער דרום־ווינט. בלאָזנדיק האָט ער פאַרבלאָטיקט דעם ריינעם שניי און אים צעגאָסן אַף דיביימער, פעל־דער און אַרומיקע בערג, ווו שוואַרצע ערדפלעקן האָבן שוין ערטערווייז צו די פאַרוואָלקנטע הימלען געקוקט און שטומערהייט באַ זיי געפרעגט:

— וועט איר אונדז נאָכאַמאָל באַשיטן מיט ווייסן, ווייסן שניי?

די הימלען זענען אָבער זעלבסט שטום געווען, און נאָר דער פרייער ווינט האָט ערגעץ אַ גרילץ פון אַרומבלאָנדזשענדיקע ראָבן באַקומען און אים צו די פלעקן פאַר אַן ענטפער געטראָגן. פונעם צעגאַנגענעם שניי איז דער וואָקזאַלפּלאַץ נאַס און קויטיק געווען. דער ווינט האָט איבער אים מאָדנע פּוסטקייט אַרומגעטראָגן און געקלאַפּט מיט די שויבן פון נישט קיין אָנגעצונדענע לאַמטערנעס. פּוסט און אומעטיק איז דאָ געווען, צייטנ־ווייז האָט זיך דאָ אַ מענטש באַוויזן: ער האָט גייענדיק זיין קאָפּ איינגעבויגן, און דער ווינט האָט זיך נאַריש געמאַכט און אים פאַר די פאָלעס געריסן.

און פון אַלי דערבאַרעמדיקנס קליינעם מויל האָבן זיך נאָך אַלץ שטילע

ווערטער געשאָטן. עפּעס האָט ער ביינישן מיט אַ שמייכלדיקן פּנים דער־ציילט וועגן אַ פּריץ וואָס האָט זייער וואָלוול האָבער פּאַרקויפט, וועגן דעם וואָס מ׳האָט דעם האָבער נאָך ווערלוועלער געקאָנט אָפּקויפן. און אַ המצאהלע אַ מאָדנעטשקע האָט אַלי דערציילנדיק אויפגעטאָן, אַ המצאה אַן איידעלע און גוטהאַרציקע, ווי איידל און גוטהאַרציק ער אַליין איז געווען.

האָט זיך ביינישׂ אָבער צו דער המצאה נישט צוגעהערט און אַלץ גע־קלערט וועגן דעם וואָס „זי" שטייט ערגעץ אונטער זיינע פּלייצעס, וועגן דעם וואָס ס׳קוקן אַף איר דורכן פענצטער צוויי שמייכלדיקע טעלעגראַפּיסטן.

ס׳איז צוגעגאַנגען און זיך אָפּגעשטעלט אַף פינף מינוט אַ נאָסער, פאַר־רויכערטער און קויטיקער פּאַסאַזשיר־צוג. דער ווינט האָט אין די נאַסע פענצטער פונעם צוג געבלאָזן און זיך מיט די וואַגאָנעס געוואָלט שפּילן. נאָר די וואַגאָנעס האָבן זיך נישט גערירט און אַפילו אַף אַ רגע פון זיך דעם טרויעריקן ברוגז נישט אַראָפּגעוואָרפן. קיינער איז פון די וואַגאָנעס צום וואָקזאַל נישט אַרויסגעגאַנגען, קיינער איז אין זיי נישט אַריינגעגאַנגען; און צו גלייבן איז שוין געווען, אַז אין יעדערן פון זיי ליגט אַ מת, און אַרום אים, זיינע דערשלאָגענע קרובים, וואָס פירן אים פון גאַנץ ווייט צו קבורה...

נאָר דאָרטן אין עק פונעם צוג, ווו זי, די טונקעלע און שיינע, האָט זיך אַרומגעדרייט, האָט זיך אַ יונגערמאַן אַ סטודענט אַף די טרעפּלעך פון אַ וואַגאָן אָוועקגעשטעלט און צוגעקלעפּט צו איר טונקעלן פּנים דעם בליק פון זיינע מרה־שחורהדיקע אויגן. זי האָט אויך אָפּט מאָל אָפן סטודענט גע־כאַפּט אַ קוק. ביינישׂ האָט שוין אַף איר געקוקט און געטראַכט:

— צוגיין צו איר?

*

דער צוג האָט שוין ווידער געקלאַפּט, זיך געשווינד געשלענגלט און איינגעזונקען אין בלייענע נידעריקע ווינטער־וואָלקנס.

אַף דעם פּוסטן און נאַסן וואָקזאַל זענען זיי שוין ווידער נאָר אינצווייען געשטאַנען. ער אַ באַליידיקטער און אַ להכעיסניק, אין איין זייט, און זי, אַ יונגע שיינע און אַן איבערגעלאָזענע, אין דער אַנדערער זייט.

ס׳האָט זיך אים שוין ווידער שטאַרק געוואָלט צוגיין צו איר, גאָר פון נאָענט אַריינקוקן אין איר טונקעלן פּנים און שטיל און פּאַמעלעך דערציילן וועגן דעם, וואָס זי האָט אַף דעם וואָקזאַל נישט געדאַרפט אַראָפּקומען. נאָר זי איז לעבן אים דורכגעגאַנגען און אַפילו אים נישט באַמערקט. ער האָט דערפאַר די פינגער־נעגל צו ביסן אָנגעהויבן און מיט פאַראיבל געטראַכט:

— גייט ער דאָס אַרום פּוסט און פּאַס און האָט פּוסטע מעשׂיות אײַנ־זינען... און אין אמתן: וואָס איז אים טאַקע דער חילוק וועגן וועמען זי טראַכט איצט, וועגן אַבֿרהמטשיקן, וועגן דעם געזונטן קאָמיסיאָנער, צי גאָר וועגן דעם סטודענט? ס׳הייבט אים דאָך נישט אָן צו באַרירן...

ערשט, ווען זי איז צוריק דורכגעגאַנגען, האָט זי זיך לעבן אים אָפּגעשטעלט, געמאַכט אַ פֿאַרזאָרגטן פּנים און זיך געקלאָגט:

— ס׳אַראַ פּוסטקייט ס׳איז דאָ, אַ?

איר פּנים איז עטוואָס פֿאַרקרימט געווען. ער האָט נישט געוווּסט, צי איז איר פּנים פֿאַרקרימט איבערן ווינט, צי גאָר דערפֿאַר, וואָס דאָ אַפֿן וואָקזאַל איז אַזוי פּוסט.

— אַ פּוסטקע? האָט ער איר נאָכגעשאָקלט, געוויס אַ פּוסטקע.

און אַליין האָט ער שוין געפֿילט, אַז ער ווערט רויט, ווייל נישט שמייכלען און שמייכלט פֿאַרט.

פֿאַרוואָס האָט אים פּלוצים אָף איר פֿאַרדראָסן?

עפּעס מיט נישט קיין פֿאַרזיכטיקן וואָרט האָט ער זי שטאַרק באַלייdיקט. ער האָט געזען: ס׳האָבן זיך אָף אים אָפּגעשטעלט אירע אויגן, שטאָלצע און פולע מיט גאווה. נאָר באַלד האָט זי זיך אויסגעדרייט פּונקט אין דער זייט פֿון וועלכער ס׳האָט געבלאָזן דער קאַלטער און נאַסער ווינט. עפּעס האָט זי געקלערט, זיך צום סוף באַשלאָסן אים אָפּצאָלן פֿאַרן וואָרט:

— ...טאַקע דערפֿאַר ווייל זי אים בעטן, אַז ער זאָל וועגן איר מער אַזאַ מיינונג נישט האָבן... און נאָך ווייל זי אים זאָגן: אין איינעם אָן אָוונט איז ער באַ איר אין קאָרידאָר געשטאַנען... אַ באַרישקייט איז דאָס פֿון זיין זייט געווען... ער האָט דאָך געמעגט אין שטוב אַריינגיין. ער ווייסט דאָך: ס׳איז איר שטענדיק אָנגענעם, ווען ער קומט אַריין...

און איר מיינונג וועגן די וואָקזאַללייט ווייסט ער דאָך אויך... זי האָט זיי אפֿשר נישט ווייניקער פֿאַר אים פֿיינט...

ער האָט זי באַגלייט מיט די אויגן און געטראַכט:

— זי האָט זיי פֿיינט, די סוחרים, און דאָך איז זי צו זיי געקומען און לעבט צווישן זיי. און ער, בייניש, האָט זיי נאָך מער פֿאַר איר פֿיינט, און דאָך אַנטלויפֿט ער נישט פֿון זיי.

— און פֿאַרוואָס אַנטלויפֿט ער טאַקע נישט פֿון זיי? וואָס ציט אים, ביינישן, צו זיי? די פֿיר הונדערט רובל, וואָס ער האָט פֿאַר דעם גאַנצן יאָר פֿאַרדינט?

VIII

סאַמע אין סוף ווינטער, ווען פרעסט זענען שוין קליינע געשטאַנען, נאָר געדיכטע שנייען האָבן זיך נאָך טאָג און נאַכט אָן אַן אויפהער אינעם טונקעלן וואָקזאַל־געגנט געשאָטן, איז מאיר העכט ווידער צום וואָקזאַל קלייען פאַרקויפן אַראָפּגעקומען און זיך באַזעצט אין אַ היפּשן חדר פון אַ נאָענטן פויערישן שטיבל. ווי דאָס פריערדיקע מאָל האָט ער איצט געלט פאַרדינט, פּאַפּיראָסן אָן אַ שיעור גערייכערט און מיט די וואָקזאַל־סוחרים קיין איבע־ריק וואָרט געוואָלט אויסרעדן. אין זיין טונקל־זיידענעם, עטוואָס אונטער־געהויבענעם פּנים האָט זיך קיין שום פאַרענדערונג נישט געזען, און נאָר דענסטמאָל, ווען זיינע צופּיל אָפענע אויגן האָבן זיך אָף די סוחרים אָפּגע־שטעלט, האָט זיך געדאַכט, אַז די שנאה צו זיי און צו זייערע עסקים איז פאַר דער צייט פון זיין אָפּשטייגן שטאַרקער און טיפער געוואָרן. בייניש האָט אָף אים דענסטמאָל ווי אָף אַ רעטעניש געקוקט און געטראַכט וועגן דער ווייטלעכער אומבאַקאַנטער טשערניגאָווער גובערניע, וווּ העכט האָט זיך מיט דער שנאה אָנגעזויגן:

— מאָדנע ברואים דאַרפן דאָרטן זיין.

איינער פון די מאָדנע ברואים איז דאָך העכט אַליין געווען: פיינט געהאַט דעם מסחר מיט אַלע איידעלע געפילן און אַליין אַ סוחר געווען; גאַנצע טעג געזעסן באַ זיך מיט צענומענע נאַזלעכער און מיט זייער ערנסטע, גרויסע אויגן געקוקט אָף דעם רויך, וואָס האָט זיך פאַר זיין אונטערגע־הויבענעם מויל געצויגן. וועגן וועמען האָט ער דאָס געקלערט? וועגן זיך? וועגן זיינע פאַרדינסטן? צי גאָר וועגן זיין קליינינקער שייניקער ווייבעלע, וואָס ער האָט אין טשערניגאָווער גובערניע איבערגעלאָזט?

ס'איז געווען אוממעגלעך צו טרעפן.

אונטערן טיש און בעט האָבן זיך באַ אים פיל ביכער געוואַלגערט. צעטראָטן זענען די ביכער געווען, פאַרשמירט און פאַרגאָסן. ער האָט זיי קיינמאָל אין האַנט נישט גענומען און קיינמאָל וועגן זיי נישט גערעדט. נאָר אַמאָל האָבן זיך אָף זיי זיינע צופּיל אָפענע אויגן אָפּגעשטעלט און געדאַכט האָט זיך, אַז זיי זאָגן:

— אַז ווייבאַלד ער אַליין, מאיר העכט, הייסט דאָס, וואָס האָט סוחרים אַזוי פיינט, קען זיך אַליין פון סוחרערייי נישט באַפרייען, טאָ צו וואָס־זשע

נוצן אַט די טיף־קלוגע ביכער און וואָס פאַר אַ הילף קענען זיי די מענטשן ברענגען.

— און טאַקע, וויבאַלד ער אַליין קען זיך פון סותרעריי נישט באַפרייען, טאָ קענען צו גאָרנישט ברענגען די איבעריקע פלפולים, און דאָס גלייכסטע איז דערפאַר צו זיצן שטיל, אַט ווי ער, מאיר העכט, זיצט, שווייגן און קוקן ווי ס׳ציט זיך דער רויך פונעם האַלב־אָפענעם און אונטערגעהויבענעם מויל.

ביניש האָט זיך טאַקע נישט געקאָנט איינהאַלטן און אים געפרעגט:

— ס׳איז אַפילו נישט מיין עסק, דאָך וויל ער אים פרעגן: אָט איז, למשל, ער, ביניש, ער האָט אפשר נישט ווייניקער פאַר אים דעם מסחר פיינט, דאָך קלערט ער אַפילו אַ מלמד אין אַ דאָרף צו ווערן. און ער, העכט, ווער פאָדערט דאָס פון אים אַ סוחר צו זיין? ווער דאַרף אים, למשל, אָט־דאָ באַם וואָקזאַל האָבן?

און העכט האָט פּלוצים מאָדנע גרויסע אויגן באַקומען און נישט פאַרשטאַנען:

— וואָס הייסט, ווער ס׳דאַרף אים דאָ? ער דאַרף זיך אַליין.

גלאַט אַ מאָדנער איינפאַל פון אַ ליטוואַק! ביניש איז מיט אים נישט איינשטימיק געווען און געטראַכט:

— אָט דאַרף אים, למשל, זיין הילצערנע ווייב נישט האָבן, נו, אַנט־לויפט ער נישט פון איר?

*

באַ איציק ברוך האָט ביניש איינמאָל געטראָפן אַ דאַרינקע מיידל, וואָס האָט געהאַט אַ קליין קינדעריש פּנימל מיט האַרטע אָפּגעשאָרענע האָר. זי האָט נאָך אין איינע פון די גרויסע שטעט איציקן ליב געקריגן און צו־ליב אים אַראָפּגעקומען פאַר אַ לערערין אין איינע פון די נאָענטע שטעטלעך. איציק איז דענסטמאָל אַף אינפלוענצע שלאָף געווען, געלעגן מיט אַ פאַר־בונדענעם האַלדז און שטאַרק רויטן פּנים אַף דער נידעריקער קאַנאַפּע און געשוויגן.

אפשר האָט ער געטראַכט, אַז די דאַרינקע מיידל גייט אומזיסט צו אים און אפשר האָט ער אָן איר גאָר איינגעטאַנצן פאַרגעסן, נאָר געבענקט נאָך יענע נעפּלדיקע און פראַסטיקע טעג, אין וועלכע ער האָט מאַרגוליסעס ביינצן יאַריקע שיינע מיידל אַף זיין קינדערשן שליטל אַרומגעשלעפּט.

ער האָט שוין, הייסט דאָס, די דאַרינקע און קליינינקע אויך נישט באַדאָרפט. האָט זי זיך נישט־וויסנדיק געמאַכט, געקומען צו אים אַלע אָוונט

און געשמועסט מיט זיין ברודער וואָלאָדיען, דעם קלייענדיקן און פרישטשע־וואַטן סטודענט, וואָס איז נישט לאַנג אַהיים צו־גאַסט געקומען. דאָס מיידל האָט גערעדט מיט האַרץ און די דאַרע באַקן האָבן באַ איר מאָדנע געפלאַמט און וואָלאָדיע האָט געשמייכלט מיט געלע וואַסערדיקע אויגן און געווען צופרידן פון דעם, וואָס ער איז איצט צו־גאַסט אַהיים געקומען.

אין אמתן איז דאַך בייניש געווען אַלצאיינס, וועגן וואָס זיי רעדן און וועגן וואָס זיי קריגן זיך. ער האָט טאַקע אין זייערע שמועסן קיין אָנטייל נישט געוואָלט נעמען און געקלערט אַז צום „סאָלנעטשניק", וואָס ער האָט נישט לאַנג געקויפט, וועט ער געוויס הונדערט פופציק רובל דערלייגן און, ווער ווייסט, אפשר טאַקע גאַנצע צוויי הונדערט.

*

און באַם וואָקזאַל זענען שוין בינטלעך סוחרים געשטאַנען און גע־שמועסט:

— בייניש מאַכט דאָס געשעפטן.

— אַ?

— ער וועט זיך שוין מיטן „סאָלנעטשניק" אַבי יאָרן האַלטן.

— ניין, כ'מיין די הלוואה, וואָס ער האָט דעם בעצענעצער אָדון געמאַכט.

— ווייס איך וואָס?! ווער רעדט פון אַ חסר־דעה?

און אין שטאָט האָט זיין שוויגער פיוניאַקן דערטאַפּט און זיך פאַר איר קאָפּ געריסן:

— גוואַלד! גוואַלד! ווער האָט נישט געוווסט, אַז דער בעצענעצער זעצט היינט־מאָרגן אָן?

פיוניאַק איז באַלד צום וואָקזאַל געקומען און דאָס אויף טעלער צע־שמירט:

— כ'זאָג אייך יידן: אַ חסר־דעה, מיט אַלע פישטציקעס, אַ חסר־דעה.

מילא, האָט בייניש זיי אַלע אין דער ערד געהאַט און אפילו נישט געוואָלט וויסן, וואָס זיי פּלאַפּלען דאָרטן. דער עיקר איז געווען דאָס, וואָס ער איז צום בעצענעצער מיט גאַנצע פינף הונדערט רובל אַריין.

ער איז טאַקע צעטראָגן געווען און די פינגער־נעגל מיט גרויס איי־לעניש געביסן, דענסטמאָל ווען אין מוח האָט זיך דעם גאַנצן טאָג אָן איינציקע מחשבה געדרייט:

— אַ שפּילכל פינף הונדערט קאָרבן?!

נאָכדעם האָט ער אַברהמטשיקן אַף דעם וואָקזאַל דערטאַפּט און זיך דאָס ערשטע מאָל מיט אים דערפרייט: ווי קלערט ער טאַקע, אַברהמטשיק? ער איז דאָך נישט לאַנג פון דעם זעלביקן בעצענעצער מיט טויזנט רובל גאַנץ אַרויס. ווי דענקט ער: ס׳איז מעגלעך די פינף הונדערט רובל אַרויס־צוכאַפּן?

אַברהמטשיק האָט זיין פּנים מאָדנע צונויפגעקוועטשט און אונטערן אויער געגומען קראַצן מיט כּוח און איילעניש, אַזוי אַז ס׳איז שוין צו גלייבן געווען, אַז אונטערן אויער איז באַ אים אַ מסוכנע צרעת פּאַראַן, וואָס בייסט אים משוגענערווייז און לאָזט אים נישט עטעמען.

— ביינישל, אַי... אַי... אַי... ביינישל, האָט ער קראַצנדיק זיך, אַף אַ מאָדנע דין קולכל געשריִען, ווי טוט מען מיך פריִער נישט אַ פרעג? אַ, ביינישל...

ביניש האָט געשווינד די פינגער־נעגל געביסן און מיט פאַרקערטע אויגן געקוקט אַראָפּ אַף אַברהמטשיקס פּיס.

— איז דאָס געלט, הייסט דאָס, יבש?... אַ?... נו, מילא, ס׳גייט נישט אין דעם... האָט ער ווייניקער מיט פינף הונדערט רובל... דער עיקר איז... צי ווייסט אַברהמטשיק נישט: אפשר קען מען פאָרט דאָס געלט אַרויספּאַקן?... אַ?... ניין? נו, האָט ער דאָס אין דער ערד און וויל אפילו וועגן דעם נישט טראַכטן . . .

— נאָר וואָס אַנטלויפט איר אַברהמטשיק? וואָס האָט איר קיין צייט נישט... וואַרט צו... ס׳ווילט זיך גלאָט אַזוי אַ ביסל רעדן... הם, שוין אפשר טאַקע לאַנג נישט גערעדט... נו, און ווי קלערט איר, למשל, וועגן אַזאַ מין פּלאַן: נעמען דעם „סודעבנעם" און אים די „קלוניע" פאַרחתמענען? אַ?... ס׳איז נישט קיין פּלאַן? נו, און אַ פּאָר טאָן, למשל, צום קילקיווער גראַף, צום שוואָגער זיינעם, און אים צוקלאָגן?... ס׳וועט אויך נישט העלפן? נו, איז דאָך במילא נישטאָ וואָס צו רעדן... כ׳וויל אפילו דעם קאָפּ נישט ברעכן.

*

האָט אָבער דער קאָפּ נישט געפאָלגט און זיך זעלבסט געבראָכן.

דער „סאָלנעטשניק" אַף וועלכן ס׳איז קיין קונה נישט געווען און וועלכן ס׳האָבן ערגעץ אין אַ פינצטער און שטויביקן ווינקל די מייז געטריי גע־געסן, מיט דעם בעצענעצערס נאַרישן באַנקראָט, וואָס האָט אָן שכל באַ אים געלט געליִען און אָן שכל אָנגעזעצט, האָבן זיך צו אים אין קאָפּ פאַרקליבן און דאָרטן דעם איינגעמידטן מוח געפּרעסט. ס׳איז געווען שווער צו גע־

דענקען זיי, שווער צו פילן זיי אין יעדן קנייטש פונעם האַרץ און נאָך שווערער איז געווען זיי צו פאַרגעסן און צו טראַכטן, אַז ס'איז קיין „סאַל־נעטשניק" אַף דער וועלט נישט געווען און אַז דעם בעצענעצער האָט ער קיין פינף הונדערט רובל נישט געגעבן.

דאָך זענען געווען מינוטן, ווען ער האָט זיך פאַרגעסן, אַרומגעגאַנגען באַם וואָקזאַל און געטראַכט וועגן דעם, וואָס אַברהמטשיקן איז גוט, דער־פאַר וואָס קיינער האָט באַ אים קיין געלט נישט צוגענומען, דערפאַר וואָס ער האָט אַ רעזערוואַר, אַ שיינע שטוב, געלט און דער עיקר אַ שיינע קלוגע ווייב, וועלכער ער איז נישט ווערט. און געוואָלט האָט זיך דענסטמאָל, אַז ס'זאָל אַ שטורעמווינטיקער אָונט זיין און שנייען בייזע זאָלן אין די אויגן פאַטשן און אַ ווינט אַ בייזער זאָל די דרויסנלאָדנס אָן וואַנט קלאַפּן און קיינער זאָל באַ אַברהמטשיקן אין באַלויכטענעם שטיבל נישט זיין, חוץ אים מיט יענער טונקעלער און שיינער, וועלכע זאָל קוקן אַף אים מיט קלוגע אויגן, אויסהערן מיט גרויס אויפמערקזאַמקייט זיינע טיפע יסורים און זאָגן:

— איר דאַרפט וויסן, בייניש, איך פאַרשטיי אייך... כ'פיל אפשר צו־זאַמען מיט אייך...

נאָר וואָס האָבן זיי, די וואָקזאַללייט, פון אים געוואָלט? פאַרוואָס האָבן זיי געשמועסט וועגן אים אין יעדער ווינקעלע? פאַרוואָס האָבן זיי פון יעדן לאָך אַרויסגעקוקט אַף אים מיט שמייכלדיקע און נייגיריקע אויגן און אָנ־געוויזן:

— אָט גייט ער, בייניש. אָט איז ער... ווי איך בין אַ ייד.

*

אָט איז אַ לעצטער ווינטערדיקער פאַרנאַכט. פייכט איז דער וואַרעמער אַוויר, פייכט איז דער וואָקזאַל מיט די אָפּגעשאָקלטע און נאַקעטע ביימער, וואָס רינגלען אים אַרום, פייכט זענען די מענטשנס פּנימער.

ערגעץ העכער פונעם עולם־התוהו קריגן זיך איבער די הימלען דער ווינטער מיטן פרילינג. שמייכלט דאָרטן דער פרילינג און בעט:

— הימלען, זייט ריין און לויטער, ס'וועט דאָך אייך נאָכדעם געוויס הנאה טאָן.

בייזערט זיך דער ווינטער און ווינקט מיט זיינע ברוגזדיקע ברעמען:

— הימלען, טוט אייערס.

קווענקלען זיך דאָס די הימלען און ווייסן נישט וועמען צו פאָלגן. זיי זענען טאַקע אָט לויטער, אָט וואָלקנדיק.

און אומבאַשעפּטיקטע מענטשן פאַררייסן צו די הימלען זייערע קעפּ און קלערן:

— ווו וועט זיך די זון זעצן: אינעם וואָלקן צי אינעם ריינעם הימל?

אַף דעם וואָקזאַלפּלאַץ שטייען בינטלעכווייז די סוחרים און שמועסן נאָך אַלץ פון בייניש:

— סטייטש. ער איז דאָך שוין באַלד אַ קבצן, באַ אים בלייבט דאָס?!

קומט אָן אַ פּאַסאַזשיר־צוג, פאַרגעסן זיי בייבישן אַ ווייַלע און נעמען זיך צום יונגן עולם, וואָס לערנט ערגעץ אין פאַרשיידענע גרויסע שטעט און פאָרן איצט אַהיים אַף יום־טוב. מען ווינקט אַף אַן אויסגעדאַרטן בחור, אַן עקסטערן, אַ בעל־מרה־שחורה און מען באַקלאָגט אים:

— אוי... אָרעם נעבעך, אָרעם, ווי איז דער מאַמען.

און ווען ס׳גייט נאָר אָפּ דער צוג דערמאָנט מען זיך ווידער אָן בייבישן:

— שאַ, וווהין פאָרט בייניש אַף פּסח? די שוויגער זיינע וועט דאָך אים געוויס מיט אַ שטעקן דורכטרייבן.

ער גייט אַרום אינער אַליין, בייסט די נעגל און טראַכט:

— וואָס האָבן זיי צו מיר?

אלי דערבאַרעמדיקער גייט פאַרביי אים מיט אַ פרעמדן סוחר און קלאָגט זיך צום סוחר מיטן דינעם ווייבערשן קול:

— שיינע געשעפטן מאַכט מען היינטיקע צייטן. אָט איז באַם וואָקזאַל איינער בייניש רובינשטיין פאַראַן... איר האָט שוין געהערט?... נו זעט איר שוין... כ׳זאָג אייך, מ׳טאָר טאַקע היינט נישט אַרויסלאָזן אַ קאָפּיקע פונעם האַנט.

ער איז אָן אַ זייט געשטאַנען און געטראַכט:

— און ווער האָט דען, חוץ פּיוניאַקן, אַף דעם וואָקזאַל צעפּויקט?

נאָר פּיוניאַק האָט זיך נישט וויסנדיק געמאַכט און זיך, נישט ווייט פון אים, מיט די וואָקזאַללייט געוועריטלט:

— הערט איר, פּאַניע דערבאַרעמדיקער, כ׳האָב שוין דאָ וועגן אייך אַ סך געטראַכט, אָט לאָזן יידן זאָגן... ס׳פאַרדריסט מיך אַף אייך ביז די לעבער... איז אָבער צו אייך נאָר איין עצה פאַראַן: אָפּשטעלן אייך אָט־דאָ און אָפּציילן די אמתע עטלעכע פּעטש, איר פאַרשטייט?

דער עולם לאַכט געשמאַק און נאָר באַם גוטן משכיל און בעל־מידות שמייכלען עטוואָס פאַרוואונדערט די אויגן.

— פעטש? פרעגט ער, פאַרוואָס ר׳ לוי?

און פּיוניאַק קווענקלט זיך און ענטפערט אָפן קול:

— נאָר פּעטש. דען געלט, זאָג איך, האָט איר; אַ שיינעם טאַטן האָט איר געהאַט, אין געלט אָדער אין כבוד רירט איר קיינעם נישט אָן, און אַ נדבה אַ שיינע גיט איר אויך, איז צו אַזאַ חצוף און עזות־פּנים קיין אַנדער עצה, זאָג איך, נישטאָ: מען גיט אים די אמתע עטלעכע פּעטש אַף שטום־לשון און לאָז ער גיין לאָדן צום מיראָוואַי.

דער פריילעכער עולם האָט געלאַכט און פריינדלעך געקלאַפּט אין פּיוניאַקס פּלייצעס. נאָכדעם האָט זיך דער געלעכטער פּלוצים איבערגע־האַקט און געהערט האָט זיך ווי עמעצער פרעגט:

— נו, און ביניש, ר׳ לוי?

אים אַף צו צעזעצעניש האָט דאָס עמעצער געפרעגט און פּיוניאַק האָט זיך מיט דער שאלה דערפרייט און באַלד אָפּגעענטפערט.

— ע—ע, שוטה אײנער, ביניש האָט זיך שוין אַליין אויסגעפּאַטשט.

— ש־ש־שאַ!

ביניש האָט געהערט, עמעץ האָט שטיל פּיוניאַקן געזאָגט, אַז ער, ביניש, שטייט דאָ נישט ווייט. ער האָט געפילט, ווי מען קוקט אַף אים און מען האָט מורא זיך באַגעגענען מיט זיינע תרעומותדיקע און באַליידיקטע אויגן. דאָס האַרץ האָט זיך שוין געשווינד און מיט אַ ווייטיק געקלאַפּט און אַלעמאָל זיך אונטערגעטונקט אין עפּעס אַ מאָדנע הייסע און זודיקע זאַך. אַזוי משונה און נישט פאַרשטענדלעך איז געווען דאָס, וואָס ס׳קלינגט נאָך פאַמעלעך און רויק פּיוניאַקס ווערטלדיקער קול:

— ער מעג שוין הערן, נישקשה, שלמה ליפּ איז שוין רייכער פאַר אים.

ס׳האָט געקלונגען אין די אויערן אַן אומגעוויינטלעך גרויסער גלאָק. דאָס האַרץ האָט שוין שנעלער און שטאַרקער געקלאַפּט און די זאַך, אין וועלכער דאָס האַרץ האָט זיך געבאָדן, איז שוין הייסער געווען. די אויגן האָבן געקוקט מיט אַ מעלאַנכאָלישע פלייסיקייט און דאָך האָבן זיי פאַר זיך קיינעם נישט געזען, חוץ יענעם איינגעהויקערטן, הויכן און ווערטלדיקן, צו וועלכן ס׳האָבן זיך אומגעוויינטלעך שטאַרק געצויגן די אויגן, די הענט, דאָס אויפגערודערטע אָפּגעבריטע האַרץ און צו וועלכן ער איז געגאַנגען פעסט און שטאָלץ, טראָגנדיק מיט זיך אויך אַזאַ פעסטן און שטאָלצן פּסק:

— גאַ־זשע דיר!...

ער האָט געפילט, ווי זיין האַנט האָט זיך מיט כעס און כוח אַראָפּגעלאָזט אַף פּיוניאַקס באַק און געשעפּט דעם שיכורן טעם פון נקמה:

— און איצט גיי לאָז מיך דו צום מיראָוואַ!

עפּעס האָט ער אַ מאָדנעם ענטפער דערהערט: אַן אומפאַרשטענדלעכן אויסגעשריי פון אַ ווילדע און צערייצטע שטימע:

— אַ־אַ־אַ!

ער האָט אָבער גישט געוווּסט, ווער ס'האָט דעם געשריי געטאָן: ער, ביינישׂ, צי גאָר יענער איינגעהויקערטער און הויכער, וואָס האָט זיך מיט ביידע הענט באַם אויסגעפּאַטשטן פּנים געהאַלטן? ס'האָט אים עמעצער פון הינטן אַרומגעכאַפּט און אים פּאַר די הענט געהאַלטן. ער האָט זיך נאָך אַלץ צום אויסגעפּאַטשטן פּיוניאַקן געריסן און געטראַכט אַלץ איין קורצן און פאַרעקשנטן געדאַנק:

— און היינט לאָז מיך דו צום מיראָוואַ...

*

גוטע פריינד זענען צו אים אין אַ פּאָר טעג אַרום געקומען און געזאָגט:

— ביינישׂ! פּאָרט אָפּ פונעם וואָקזאַל.

ער האָט אין זייערע פּנימער געקוקט און געטראַכט וועגן פּיוניאַקס פינף־און־צוואַנציק־יאָריקן בחור, וואָס איז נישט לאַנג פון זעלנערדינסט געקומען. אַ געזונטער, אַ הויכער, אַן אָנגעטאָנענער אין אַ קורץ לייבל מיט לאַנגע שטיוול, דרייט ער זיך איצט באַם וואָקזאַל אַרום און קוקט אַרויס אַף אים, ביינישן. דער בחור האָט אַ רויט גויִשן פּנים, שטאַרקע פּלייצעס מיט קרעפטיקע הענט. דער מוח זיינער איז קליין, צונויפגעוואַקסן און פּאַר־גרעבט. אַז מען זאָגט אים: „שלאָג!" קען ער אַ מענטשן דערהרגענען.

— ס'איז אַ תירוץ? מ'מוז פּאָרן.

— ס'טוט אים איצט אַפילו אַ ביסל ווי דער קאָפּ, און די הענט מיט די פיס ברענען, נאָר ס'איז אַ תירוץ?

אָט לייגט ער זיך איצט פרי שלאָפן און מאָרגן גאַנץ פרי מיטן זעקס־אַזייגערדיקן...

*

האָט ער אָבער באַנאַכט, נאָך אַ לאַנגן פאַרוואָגלטן דרימל, פּלוצים דערפילט אַ משונהדיקע קעלט אין אַלע אברים, אַראָפּגעשטעלט אַ ציטער־

ריקע באָרוועסע פוס אַף דער קאַלטער פּאַדלאָגע און אַרויסגעוואָרפן אַף דער קאַלדרע זיין שווערן און וואַרעמען ראָק. אָבער דער ראָק האָט נישט געוואַרעמט און ער האָט זיך אונטערן שווערן צודעק מיט אַלע זיינע גלידער געוואָרפן און געקלאַפּט מיט די ציינער. פּאַרמאַכנדיק די אויגן האָט ער שוואַך איינגעדרימלט און אינזינען געהאַט, אַז מ׳דאַרף שוין אָט באַלד פּאָרן מיטן זעקסאַזייגערדיקן...

און ווי אַזוי איז ער דאָס פּלוצים שוין אין צוג אויסגעוואַקסן! אין שלאָפוואַגאָן האָבן נאָך ליכט אין די לאַמטערנעס געברענט. באָרוועסע פיס האָבן דאָרטן פון די פּאָליצעס אַרויסגעשטעקט. ער האָט זיך אין האַלב־פינצ־טערן ווינקל פּאַרשטופּט. האָבן זיך אָבער דאָרטן באַקאַנטע געפונען, גע־שמייכלט צו אים און געפרעגט:

— וואוהין, וואוהין פּאָרט מען דאָס, ר׳ בײַניש, אַ?

ס׳איז געווען אוממעגלעך שווער צו הערן די שאלה, און דאָך האָט ער געמוזט צושמייכלען און ענטפערן:

— מען פּאָרט... מען פּאָרט... צום טאַטן אַף פּסח פּאָרט מען.

— גאָר אַזוי?

די באַקאַנטע האָבן נישט פּאַרשטאַנען און ער האָט נאָך אַלץ צוגע־שמייכלט. אַ מתנה פירט ער דאָס דעם טאַטן, אַ ביסל נחת פון אַן אויסגע־געבענעם זון... און דער טאַטע אַליין... דער דרימלדיקער, הויכער און אויס־געדאַרטער יורד און יחסן, וואָס האָט נאָך אין דעם פּאַרוואָרפענעם שטעטל אַן אויסגעקרימטע האַלב־איינגעפאַלענע שטוב און אַ שטאָט אין מזרח. ער נעמט דאָרטן מן־הסתם קיצבה און מתן־בסתר פון רייכע באַלעבאַטים, וואָס געדענקען נאָך זיין שווערס עשירות... און די מאַמע זיינע, די איינגעהויי־קערטע און קלוגע ידענע, וואָס קאָן נאָך אַלץ אָן די גוטע, יונגע יאָרן נישט פּאַרגעסן, וועט זיך די וואַרעמע טרערן מיטן פּאַרטעך ווישן, אויסגלאָצן צו אים פון צייט צו צייט אַ רויטע טרערנדיקע רחמנות־אויג און וועט די גאַנצע צייט אינזינען האָבן די איינציקע ווייענדע מחשבה:

— דערלעבט... רבונו של עולם...

און איידעלע יונגע לייט מיט געוועזענע חברים, פּאַר וועלכע ער האָט זיך יינגלווייז באַרימט, אַז ער וועט אַמאָל אַ גרויסער גביר זיין... און די שווייגנדיק־טרויעריקע קרובים פון דער ערשטער ווייב...

אַלץ, אַלץ איז פּאַראַן דאָרטן, אין יענעם טייערן שטעטעלע, וואוהין ער

פּאַרט איצט אַף פּסח. טאָ לאָזן־זשע לפּחות אָט־די באַקאַנטע צו אים נישט שמייכלען און לאָזן זיי נישט פרעגן:

— וווהין? וווהין פאָרט מען דאָס, רב בייניש?

*

נאָר אין זיין קליינעם חדרל, וואָס אין אייבגעהויקערטן, פּויערישן שטיבל, איז שוין זייער הייס געווען. אַ בלאַסע שיין פון אַ טונקעלן, קאַלטן און זייער וואָלקנדיקן פרימאָרגן האָט דאָ שטיל גערוט. ער האָט געעפנט די אויגן און נישט פאַרשטאַנען:

— איז ער, הייסט דאָס, נאָך נישט געפאָרן?

ערגעץ אין אַ לאָך, וואָס אַף דער אויסגעקרימטער און גוט אויסגע־הייצטער הרובע, האָט געגרילצט אַן אומרויִקע גריל און ווילדע הנאה געהאַט פון דער וואַרעמקייט. זייער טונקל איז אינעם קליינעם חדרל געווען, און אויך אַזוי טונקל איז געווען דאָרטן פון יענער זייט קליינעם און פּירעקיקן פענצטערל, ווו דער אַלטער עפּלבוים האָט זיך אינגאַנצן געשאָקלט און עמעצן מיט זיינע נאַקעטע און טרויעריקע צווייגן געסטראַשעט.

ער האָט זיך דערמאָנט אין פּיווניאַקס קרעפּטיקן בחור, וואָס דרייט זיך אַרום באַם וואָקזאַל, אַ קלער געטאָן, אַז ער ווערט שלאָף און צוריק פאַר־מאַכט די אויגן. די הענט מיט די פיס האָבן ווי געטאָן, דער קאָפּ איז געווען שווער און הייס, און דרימלען האָט זיך שטאַרק געוואָלט.

האָט אָבער דער רוח געסט פונעם וואָקזאַל אָנגעטראָגן, גוטהאַרציקע סוחרים, הייסט דאָס, האָבן זיך פאָרט דערבאַרעמט און געקומען אים טרייסטן:

— ווייס איך וואָס? ס'איז אַ קליינער אומגליק.

דער עיקר, הייסט דאָס, איז נישט דער פּאַטש, וואָס ער האָט פּיווניאַקן געגעבן, נאָר דאָס וואָס אַברהמטשיק שמעלצט זיך, וואָס סוחרים מיט קאָ־מיסיאָנערן קוועלן און מאַכן ליצנות. דאָרטן באַ אַברהמטשיקן, זיצן זיי און פרעגן:

— ער האָט דאָך שוין באַלד קיין פּרוטה נישט?

וואָס איז דאָ שייך? ווער ווייסט נישט, אַז אַ צווייטער אַף זיין אָרט וואָלט באַם וואָקזאַל צופרידן געלעבט און זיין געלט וואָלט ער נישט אָנגע־וואָרן און פּיווניאַק וואָלט קיין העזה נישט געהאַט?...

ער האָט אַ ציטער געטאָן מיט אַלע הייסע גלידער און זיך אויפגעכאַפּט.

אין זיין קליינעם טונקעלן חדר איז געווען שטיל און פּוסט, און נאָר באַם בעט איז געשטאַנען אַ געזונטער און קרעפּטיקער יונגערמאַן און גע־

האַלטן זייער אַ קאַלטע האַנט אַף זיין ברײַענדיקן שטערן. מיט שווערע און שלאָפנדיקע אויגן האָט ער צום יונגנמאַן אַרויפגעקוקט און געזען: זייער אַ באַקאַנט, פריש און פאַרביק פּנים מיט אויך אַזאַ באַקאַנטן, פרישן און רויִקן שמייכל.

— אַזוי, גאָר אַזוי? — האָט דעם יונגנמאַנס פרישער שמייכל געפרעגט און ער האָט זיך שוין דערמאָנט, אַז אַזוי שמייכלט נאָר איציק ברוך און געענטפערט אין געדאַנק:

— אַזוי, געוויס אַזוי...

לעבן איציקן איז געשטאַנען דאָס דאַרינקע אָפּגעשוירענע מיידל און געקוקט אַף אים מיט דערשראָקענע אויגן.

— אפשר זיין ווייב אַרויסרופן? — האָט זי איציקן שטיל געפרעגט.

און איציק האָט גאָרנישט געענטפערט און נאָך אַלץ געשמייכלט. ביינישׂ האָט פאַמעלעך פאַרמאַכט די אויגן און ווידער איינגעדרימלט.

*

ער האָט זיך אויפגעכאַפּט ווען אין חדר האָט שוין אַ לאָמפּ געברענט.

דער וואָקזאַל־דאָקטער האָט מיט קעלט געטעטעמט אַף זיין הייסן פּנים און אים איילנדיק אַרומגעטאַפּט מיט שטעכנדיק קאַלטע פינגער.

— אַ לונג־אָנצינדונג אָדער טיפוס, ווער ווייסט אים? — האָט דער דאָקטער אָפּגעזיפצט.

און פאַר די לעצטע ווערטער האָבן זיך נישט דערשראָקן נישט ער, נישט איציק און נישט דאָס דאַרינקע אָפּגעשוירענע מיידל. נאָר באַ וואָלאָ־דיען האָבן זיך אַף אַ רגע צעשפּרייט די געל־וואַסערדיקע אויגן און באַלד ווידער אָנגעפאַנגען צו שמייכלען.

IX

אין דרויסן איז שוין ווידער וואַרעם געווען.

אַרומטאַנצנדיק אַף די קרומע צוויַיגן פונעם מיט זונען־שטראַלן באַגאָ־סענעם עפּלבוים, האָבן זיך די פייגעלעך משמח געווען מיט דעם נייעם פרי־לינג. פאַר גרויס נחת האָבן זיי געפּישטשעט, געשפּרונגען און זיך געהוידעט אַף יעדן דינעם און פייכטן צווייגעלע.

דורכן אָפענעם פענצטער האָט זיך געזען ווי דער בעל־הבית, דער

פויער, שפּאַנט דאָרטן אַרום אין סעדל אָן אַ היטל, באַטראַכט יעדעס יונגע ביימעלע, טוט דאָס אַ שאָקל און פּרוווט, צי ס'האָבן דעם נישט געשאַדט די ווינטערדיקע פרעסט. זיינע גרויסע צוויי הינט, האַריקע, אויסגעפּאַשעטע און זאַטע, זענען אים פאַמעלעך נאָכגעגאַנגען טריט באַ טריט. געכאַפּט דורך־אגב אַ היניטישן שפּיל, זיך געיאָגט, געראַנגלט, געביסן אַלץ אָף צו כלומרשט. אָפּן עק גאָרטן האָבן זיי אַ פרעמדן חזיר באַמערקט און זיך געלאָזט צו אים ביידע מיטאַמאָל, לויפנדיק געשווינד איבער די שוואַרצע שטיקער פון דער פייכטער גאָרטן־ערד. דערזעענדיק די הינט נאָך פון וויטן, האָט דער חזיר פון שרעק פאַרגעסן דאָס אָרט, ווו דער הילצערנער פלויט איז נידעריק, און זיך געלאָזט לויפן אין אַן אַנדער זייט. באַלד אָבער האָט ער דערפילט, אַז די הינט האָבן אים געפּאַקט פאַר זיינע לאַנגע אויערן, און אויפגעהויבן אַן אומגעלומפּערטן חזירישן געפּילדער.

און דאָ האָט דער פויער גערעדט צו זיך אַליין, דערזען, אַז ביניש שטייט באַם אָפענעם פענצטערל און זיך פאַר אים פאַרשעמט.

ביניש האָט זיך פאַמעלעך אָנגעטאָן און דאָס ערשטע מאָל נאָך דער שלאָפקייט אַרויסגעגאַנגען אין דרויסן.

אַזוי וואַרעם און שיין איז שוין געווען, און די הימלען זענען שוין געווען פאַרחלומט און בלוי, און אַ זון אַ פאַרחלומטע האָט זיך שוין אין זיי געלויכטן און געמאַכט קינדערשע חנדעלעך, גלייך ווי עמעץ וואָלט צו איר שמייכלען און טשמאָקען מיט די ליפּן.

ער איז געשטאַנען די הענט אין די קעשענעס און געקוקט.

אַ שמאָל און אויסגעטרעטן סטעזשקעלע האָט זיך געדרייט צווישן צוויי זייטן האַלב־פאַרטריקנטע שטיקער בלאָטע און פאַרפאַלן געוואָרן ערגעץ אין גראָבן, וואָס באַם וואָקזאַל.

— צום וואָקזאַל גייז? — האָט ער געקלערט.

ער האָט זיך געגעבן אַ טאָפּ פאַר זיינע מאָגערע באַקן און באַטראַכט זיינע אָפּגעשוואַכטע הענט; אַרויסגענומען פאַמעלעך דעם טאַש און אים מיט צונויפגעדריקטע ציטערדיקע פינגער נאָכאַמאָל איבערגעלייגט.

— אַ תכלית, האָט ער אָפּגעזיפצט, אַ שיינער תכלית.

ער איז געגאַנגען פאַמעלעך, ווי אַ קליין קינד, וואָס האָט זיך נישט לאַנג גיין אויסגעלערנט, און געקוקט אַראָפּ, ווו זיינע טריט האָבן געמאַכט סימנים אָף דער ווייכער ערד. אַרום איז געווען רויק און שטיל. מיט אַ

רוּקער שטילקייט האָט זיך צעגאָסן די שיין פון דער זון און ליבלעך גע־וואַרעמט די קליינע צעוואָרפענע שטיבלעך.

אונטער די ווייכע זונען־שטראַלן האָבן די שטיבלעך געכאַפּט אַ באַטאָ־גיקן דרימל און דרימלענדיק זיך צוגעהערט צו יענע קלעפּ פונעם שמיד, וועלכע האָבן ערגעץ ווייט דערציילט דער שטילקייט אַלץ איין לאַנגזאַמע און טרויעריקע מעשה:

„אַ מעשה מיט אַ דערשלאָגענעם".

„אַ מעשה מיט אַן אומגליקלעכן".

„אַ מעשה מיט אַ טרויעריקן, וועלכער האָט דורך שוויס און שווערקייט זיין פּרנסה באַקומען".

לעבן וואָקזאַל האָט אים אָנגעיאָגט אַברהמטשיק קויפמאַן, אים אַ קניפּ געטאָן הינטן־אַרום און מיט גרויס איילעניש אַריינגעשריגן אין זיין אויער:

— בייניש, אפשר אַ גמילות־חסדל, אַ?

און בשעת בייניש דאַרע באַקן האָבן זיך פאַמעלעך פאַרקנייטשט מיט אַ שלאָפן שמייכל, איז שוין אַברהמטשיק געשווינד געלאָפן מיט אַן איבער־געשראָקענעם קאָמיסיאָנער און האַלב ערנסט, האַלב מיט ליצנות צו אים געטענהט:

— נו, בהמה, האָסטו אַן מיר נישט געקאָנט מודיע זיין דעם נאַטשאַלניק?

און בייניש האָט נאָך אַלץ געשמייכלט און געהאַלטן צו אים אויסגע־שטרעקט זיין שוואַכע און דאַרע האַנט.

באַלד זענען קעגן אים פונעם וואָקזאַל אָנגעקומען צוויי באַקאַנטע קאָ־מיסיאָנערן.

ווי האָבן זיך לעבן אים נישט אָפּגעשטעלט, אַפילו נישט באַגריסט, נאָר געוואָרפן אַ שוויגנדיקן בליק אַף זיין בלאַס און אויסגעדאַרט פּנים און הינטער זיינע פּלייצעס שוין געשמועסט וועגן אים אַפן סוחרישן לשון:

— נו, וואָס זאָגסטו?

— וואָס זאָל איך זאָגן?

— דורך טיר און דורך טויער, אַ?

— וואָס פרעגסטו?

און ער איז געגאַנגען ווייטער מיט קליינע און שוואַכע טריט. דער שלאָפער שמייכל האָט זיך פון זיין דאַרן פּנים פאַמעלעך אַראָפּגערוקט און זיך פאַרביטן אַף אַ ביטערע מינע פון קליינקייט און געפאַלנקייט. עפּעס האָט ער נישט פאַרשטאַנען און אַליין נישט געוווּסט, וואָס ער פאַרשטייט

נישט. אַלץ איז אַרום געווען פּשוט און געוויינלעך, אַלץ האָט ווי געווײנלעך געערוט מיט אַ שטילן עטוואָס פֿאַרחלומטן געזיכט און זיך שטיל געהיט אין דער ליכטיקייט פֿון דער גרויסער מערב־זון.

ס׳איז שוין געווען נאָך דעם אָפּגיין פֿון די באַטאַגיקע צוגן.

אָפּן ליידיקן וואָקזאַלפּלאַץ האָבן דאָ און דאָרטן אַרומגעטאַנצט פֿייגע־לעך. זיי זענען געשפּרונגען פֿון איין אָרט אָפּן צווייטן און צייטנווייז געפּיקט באַ זיך אונטער די פֿליגעלעך.

פֿיר יונגע סוחרים זענען דאָ געזעסן אַף אַ באַנק, זיך געוואַרעמט קעגן דער אָפּגייענדיקער רויטלעכער מערב־זון און האָבן געשמועסט פֿון מסחר, פֿון סוחרים און פֿון שיינע, יונגע ווייבלעך.

אָט האָט איינער פֿון זיי אים באַמערקט, אַ שמייכל געטאָן צו די איבע־ריקע און באַלד אַראָפּגעלאָזט די אויגן. און אַלע האָבן שוין געקוקט אַף אים און אים באַטראַכט מיט אַ שטום־סוחרישן שמייכל.

ער האָט אַראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ, געמאַכט עטלעכע טריט און שטיין געבליבן פֿאַר דעם מיטלסטן גרויסן און פּירעקיקן פֿענצטער פֿון דער צווייטער קלאַס. מיט קאַרטן אין די הענט זענען דאָרטן אַרום אַ טיש געזעסן עטלעכע פּרעמדע סוחרים, פּיווניאַק, שלומקע פּערל און דער קאָמיסיאָנער מיטן געזונטן פּנים און גרויסע פֿאַרדרייטע וואָנצעס. אַ רױקייט איז געלעגן אַף זייערע פּנימער, אַ רויקייט פֿון מענטשן, וואָס האָבן זיך נישט לאַנג אויס־געשלאָפֿן, געטאָן אַ געשמאַקן גענעץ, טראַכטנדיק: עט, וועלן מיר אפשר כאַפּן אַ קערטל.

נאָר אָט האָט פּיווניאַק אַ ווונק געטאָן צום פֿענצטער. אַלע האָבן זיך אומגעקוקט און אים באַטראַכט מיט אַ שמייכל. ער האָט זיך אַװעקגעדרייט פֿונעם פֿענצטער און איז געגאַנגען צוריק אַהיים, געשפּאַנט צוריק מיט די זעלבע פּאַמעלעכע און שוואַכע טריט, מיט וועלכע ער איז נישט לאַנג צום וואָקזאַל געקומען.

*

ער איז געלעגן אין בעט און געטראַכט, אַז ער האָט איצט פֿאַרקרענקט דאָס לעצטע געלט, אַז באַ אַברהמטשיקן איז שוין אָפּן דער באַלקאָן, אַף וועלכן מען טרינקט איצט לאַנגזאַם טיי און מען וואַרעמט זיך קעגן דער רויטער, פֿאַרגייענדיקער זון.

ס׳איז אַריינגעקומען וואָלאָדיע מיט זיינע גאָלדענע קנעפּ און וואַסער־דיקע אויגן. ער איז לאַנג געזעסן לעבן אים, לאַנג געשמייכלט מיט זיינע

וואָסערדיקע אויגן און לאַנג דערציילט, אַז איציק לערנט שוין ווידער ערגעץ אין די גרויסע שטעט, אַז דאָס קליינע אָפּגעשווירענע מיידל וויל שוין אויך אין יענע שטעט פאָרן, אַז אַברהמטשיקס ווייבל איז אַ שיינע און אַ חנעוודיקע, און דערפאַר האָט חשק צו איר ער, דער קלייענדיקער מיט די געל־וואָסער־דיקע און תמיד שמייכלדיקע אויגן.

אָן עפּעס־וואָס האָט זיך וואָלאָדיע פּלוצים דערמאָנט, אויפגעשפּרונגען מיט אַ פאַרביק קוועלנדיק פּנים און אָנגעהויבן געשווינד און פיל מאָל דער־מאָנען דעם נאָמען פון אַברהמטשיקס שיינע ווייבל און אויך דעם נאָמען פון יענעם הויכן און געזונטן קאָמיסיאָנער, וועלכער האָט געהאַט פאַרדרייטע וואָנצעס מיט אַ נאַריש און שיין פּנים.

— אָט אַ מזיק! — האָט זיך וואָלאָדיע אָפּן קאָמיסיאָנער געוואונדערט, ער האָט געלייגט דעם קאָפּ, איר פאַרשטייט?

— אַזוי? — האָט בייניש געפרעגט.

און דערנסטמאָל ווען ער האָט געקלערט, אַז יענער, וועלכער האָט זיין קאָפּ געלייגט און זיין ציל דערגרייכט, דרייט זיך איצט רויק אַרום אָפּן וואָק־זאַלפּלאַץ און געזעצט פון צייט צו צייט מיט אַ שטאָלצער און זיכערער מיי־נונג וועגן זיך, האָט אים שוין וואָלאָדיע געקיצלט אונטערן אָרעם, געוווּנקען צו אים מיט אַ צוגעמאַכט אויג און געפרעגט:

— נו, און איר, בייניש'ל, אַ? טצצצ!... טצצצ!...

ער האָט זיך פּלוצים דערמאָנט, אַז איר, דער זעלבער, האָט ער פיל מאָל דערציילט וועגן זיך, וועגן זיין מיאוס און שלאָף ווייב און געפילט אַ טעמפּן ווייטיק פון חרטה און בושה.

*

ס'איז שוין אין חדר געווען האַלב־טונקל, שטיל און רויק. דורך דעם אָפענעם פענצטער האָט פון דער הימל־בלויער הויכקייט אַריינגעקוקט אַ ריינע, ווי נאָר וואָס אויסגעבאָדענע, לבנה און אויסגעזען, ווי זי האַלט איב־מיטן אַ חקרניש טרויעריקן געדאַנק. מיט דרך־ארץ און כבוד האָבן צו איר אַרויפגעקוקט די פאַרשטיינערטע שפּיצן פון די אָפּגעגילטע נאָענטע און ווייטע ביימער און אַלץ געוואַרט אַף דעם מאָמענט, ווען די לבנה וועט זיי דעם סוד פון טרויער און אייביקער מרה־שחורה מגלה זיין. נאָר די לבנה איז אַלץ געווען פאַרטיפט אין הימל־זאַכן. געשטאַנען אַף איין אָרט און געקלערט.

ערגעץ נישט ווייט זענען אַ גאַנצע מחנה הינט מיטאַמאָל אָנגעפאַלן אַף אַ דורכגייער. די הינט האָבן זיך אַרום אים געטראָגן מיט רציחה, מיט כעס

און מיט ווילדע געוואַלטן, גלייך ווי ער וואָלט געווען דער איינציקער גזלן, אַף וועלכן זיי וואַרטן שוין דאָ פון יאָרן, פון יאָרן.

ס׳האָט זיך געהערט, ווי דער דורכגייענדיקער שרייט און טרייבט זיי פון זיך אַוועק, ווי איינער אַ הונט האָט פון אים געכאַפּט אַ געשמאַקן קלאַפּ און איז מיט אַ טרויערקלאָג אַוועקגעלאָפן אין אַ זייט.

ס׳איז ווידער געוואָרן שטיל און רויק.

אין דער טיפעניש פון אַ פינצטערן ווינקל האָט זיך נאָך אַלץ געוועבט וואָלאָדיעס פּנים; ס׳האָט זיך געדאַכט, אַז ער ווינקט דאָרטן מיט אַ צוגעמאַכט אויג, לאַכט פון צווישן צונויפגעדריקטע ציינער און פרעגט:

— נו, און איר, ביינישל, אַ? טצצצ!... טצצצ!״

אינדרויסן האָט עמעץ ווי אַ קרעל געטאָן די וואַנט, געמאַכט עטלעכע שטילע טריט צום פענצטער און באַלד אַריינגערוקט אינעווייניק אַן איבערגעדעקטן, מיט אַ שוואַרצן שאַל קאָפּ. ער האָט זיך מיטאַמאָל אויפגעהויבן און דערזען אַברהמטשיקס ווייבל. אין איין רגע האָבן זיך אין זיין קאָפּ צוזאַמענגעקליבן פיל אָפּגעריסענע געדאַנקען וועגן איר מיטן קאָמיסיאָנער און מיטאַמאָל פאַרטומלט דעם מוח. עפּעס האָט זי געפרעגט מיט איר געוויינלעכן דינעם און אָנגענעמען קול, נאָר ער איז געווען צעטומלט און נישט געהערט.

— וואַרט, האָט ער זוכנדיק עפּעס געשווינד מיט די הענט אַפן טיש געמורמלט, אַט וועל איך דעם לאָמפּ אָנצינדן.

אָבער ער האָט אַפן טיש גאָרנישט געפונען און דעם לאָמפּ נישט אָנגעצונדן. אין דער טונקלקייט, וואָס אין חדר, האָט ווידער גערוט אַ שטילקייט, זיך געטוליעט צו די ווענט און זיך אַלע מאָל דורכגעשניטן מיט איר טרויעריקן עטוואָס אַראָפּגעלאָזטן קול:

— אַזוי שיין איז שוין די נאַכט, אַזוי וואַרעם און שטיל... שטיל...

וועגן עפּעס וואָס האָט זי דערציילט לאַנגזאַם און שטיל; וועגן אַ מענטשנס אַנטלאָפענעם לעבן, וועגן אירן אַן אייגענעם האַלב־טונקעלן חלום, וועלכער האָט זי לאַנג גענאַרט און איז צום סוף נישט מקוים געוואָרן.

אַרום האָט אַלץ געשוויגן און זיך איינגעהערט מיט בענקשאַפט און געפיל. די פאַרחלומטע לבנה האָט זיך אין דרויסן נענטער צוגערוקט, אַריינגעוואָרפן איבער איר אַראָפּגעלאָזטן קאָפּ אַ געלע און בלאַסע שיין און האַלב פאַרקלערט געהערט, וואָס דאָס ווייבל אינעם שאַל דערציילט:

— ...ווייט־ווייט ליגט דאָס אונדזער שטעטל. אַפן שיפּוע פון אַ באַרג ליגט דאָס... אַ גרויסע לבנה שיינט דאָרטן איצטער געוויס, און די זשאַבעס

שטעקן שוין דאָרטן די קעפּלעך פונעם טייכבלאַט אַרויס און קוואַקען אַף דער לבנה קוקנדיק... און דאָס וואַסער קלאַפּט שוין דאָרטן מיט גערויש און דרייט די מילראָד וואָס אין טאָל... און יינגלעך שפּילן זיך שוין דאָרטן מיטן פרישן שטויב... וואַרפן דעם שטויב אין דער הייך און שרייען, וואַרפן און שרייען...

זי האָט זיך פּלוצים פונאַנדערגעלאַכט אַפן קול און שטיל געבליבן. מיטאַמאָל איז אַרום געוואָרן שטאַרק רויק און נודנע. פון אַ ווינקל האָט זיך אָנגעהויבן אַרויסרוקן עמעצנס אַ לאַנגער שאָטן און באַלד נעלם געוואָרן. נאָכדעם האָט זיך געהערט, ווי בישט ווייט אין סעדל זאָגט זיך אַ הונט נאָך אַ צערייצטער קאַץ, ווי די קאַץ אַנטלויפט און דראַפּעט זיך געשווינד אַרויף אַף איינעם אַ נאָענטן בוים.

— עכככ! — האָט עמעץ נאָענט אַ טיפן זיפץ געטאָן.

בייניש האָט זיך ווי פון שלאָף אויפגעכאַפּט, עפּעס וואָס מפקיר געווען און אַף דעם אַוועקגעמאַכט מיט דער האַנט:

— עט!...

נאָר זי האָט שוין דערציילט פון זיינעם אַ קראַנקן אינטערעס. וועגן זיין שלאַפקייט האָט זי דערציילט, וועגן דעם וויב, וועלכע איז צו אים דענסטמאָל פון שטעטל געקומען:

— אָפּגעווען צוויי טעג און אַליין קראַנק געוואָרן... געגאַנגען ערגעץ, געפאַלן און אין חלשות געבליבן.

זיי זענען שוין ביידע געגאַנגען אַף דער שמאָלער און מיט לבנה־שיין באַגאָסענער סטעזשקע, וואָס האָט געפירט צום וואָקזאַל, געגאַנגען פּאַמעלעך טריט באַ טריט און ביידע געקוקט אַראָפּ.

ס'האָבן געגלאַנצט פייכטע גרינע דעכער. ס'האָט ערגעץ מאָדנע גע־גרילצט אַ פאַרבלאָנדזשעטער נאַכטפויגל און רויטגרינע לאַמטערנעס, וואָס אַף דער דריטער ווערסט, האָבן פון ווייטן אָפּגעגעבן אַ גרוס פון מענטשן, וועלכע שלאָפן נישט באַנאַכט.

— איר פאַרשטייט? — האָט זי זיך מיט אַ זיפץ געקלאָגט — אַלץ האָט מיר ליגן געזאָגט און איך בין אַ נאַר געווען און געגלייבט; האָב איך נאָך דעם אַליין ליגן געזאָגט, האָט מען מיר אויך געגלייבט... דאַרפט איר דאָך וויסן: אַליין בין איך אויך מיאוס אַריינגעפאַלן: ליב געהאַט איינעם און חתונה געהאַט פאַר אַ צווייטן. נאָר וואָס איז דאָ שייך?... אַפן וואָקזאַל שמועסן דאָך שוין פון מיר ווייבער...

אַנטקעגן איז פּלוצים אָנגעקומען אַ גרויסשטעטיקער סוחר, וואָס איז נישט לאַנג צום וואָקזאַל אַראָפּגעקומען. זיי האָבן זיך אָפּגעשטעלט. דער סוחר האָט פאַמעלעך די ברילן פון דער נאָז אַראָפּגענומען, זיי אויסגעווישט לאַנגווייליק, געלאַכט און דערציילט, אַז ער גייט „סאָבסטווענאַ גאַוואַריאַ״ *) צו זיי: צו איר און צו אַברהמטשיקן: הייסט דאָס, אַז ס׳איצט באַם וואָקזאַל אומעטיק און ס׳ווילט זיך אין קאָרטן שפּילן, נאָך דעם האָט ער די ברילן צוריק אָנגעטאָן, אַרומגעקוקט בייגישן פון קאָפּ ביז די פיס, זיך ווי איבער־צייגט, אַז ער איז קיין מענטש נישט, און געזאָגט צו איר:

— קומט!

און זי האָט זיך שוין מער אַף אים נישט אַרומגעקוקט און ערגעץ אַוועקגעגאַנגען מיטן גרויסשטעטיקן סוחר.

ווען זיי זענען פון די אויגן בעלם געוואָרן האָט ער גלאַט אַזוי אַ זיפץ געטאָן און פאַמעלעך אַוועקגעשפּאַנט צו זיך אַהיים. וואָלאָדיע איז אים פּלוצים אַנטקעגן געקומען, שווער געטעמט און אין איילעניש געפרעגט:

— ז׳איז געווען דאָ, לעבן אייער פענצטער?

און אַז ער האָט געענטפערט יאָ, האָט וואָלאָדיע שוין ווידער צו אים מיט אַ צוגעמאַכט אויג געוווּנקען, געקיצלט און געפרעגט:

— נו, און איר ביינישל, אַ? טצצצ!... טצצצ!...

X

גאַנצע טעג האָט ער אין זיין קליינעם חדרל אַרומגעשפּאַנט און גע־שוויגן. אַלץ, אַלץ איז שוין הינטער די פּלייצעס געבליבן; ס׳איז שוין אַפילו איבעריק געווען וועגן דעם צו קלערן. האָט ער נאָר געקלערט וועגן דעם, וואָס מענטשן איז גוט און אים איז שלעכט. צום וואָקזאַל איז ער נישט גע־גאַנגען, נישט דערפאַר וואָס ער האָט זיך פאַר עמעצן געשעמט, נאָר דערפאַר וואָס ער האָט די סוחרים נישט פאַרגונען:

— זיי, וואָס מאַכן געשעפטן, קויפן און פאַרקויפן, קוקן דאָך אַף זיין אויסגעדאַרט פּנים און האָבן הנאה פון דעם, וואָס אַף אים איז אַ רחמנות.

אין איין אָוונט, ווען ער איז אַן אומבאַמערקטער באַם וואָקזאַל גע־שטאַנען, האָט ער געהערט ווי סוחרים רעדן וועגן אים:

*) אייגנטלעך גערעדט.

— ווער, בייניש? ער רעדט שוין צו זיך אַליין.

עמעץ אַ סוחר האָט געוואָלט זיך פונאַנדערלאַכן, נאָר אַ צווייטער האָט אים געשטערט און זיך געשווירן:

— מענטש איינער, אַן אויסגעטראַכטע מעשה דערציייל איך דאָס דיר?

מען האָט דאָרטן געדרונגען, אַז ער איז שוין אפשר נישט באַם גאַנצן שכל. און פיוניאַק האָט נאָך דערציילט וועגן דעם משפט מיטן פּאַטש, וואָס וועט אין גיכן זיין און זיך באַרימט:

— אָט וועט איר זען... ניין איילן אין דרערד וועל איך אים באַגראָבן.

ער האָט זיך אַוועקגעדרייט און נישט געוואָלט וועגן פיוניאַקן טראַכטן.

*

און דער משפט איז געווען.

פונקט אום ערב־שבועות איז ער אויסגעפאַלן און מיטגעבראַכט די סוחרים אַ פריילעכן גערודער.

דאָרטן, אין עק „קאַזאַניע" דאָרף, ווו דעם „מיראָוואָי סודיאָס" ווייסע און נאָר־וואָס אָפּגעקאַלכטע שטיבל האָט זיך אין גאַנצן אינעם געדיכט־פאַר־וואַקסענעם גאָרטן באַהאַלטן, האָט שוין שטאַרק מיט גרינס און מיט ערב־שבועות געשמעקט. די בלייענדיקעביימער האָבן, ווי פרישע כלות, אַף דער גרינער ערד געקוקט און זי פאַרדעקט פון דער שפּאָגל־נייער זון, וואָס האָט אונטער זיי ליכטיקע פאַרעמלאָזע פלעקן געוואָרפן. ס'איז געווען עלף דער זייגער פרי. בייניש איז אין אַ זייט אַ פאַרבאַהאַלטענער געשטאַנען און געזען, ווי אַלע מאָל פאָרט צו אַ נייע פור מיט נייע סוחרים־עדות. ער האָט אַף זיי נישט געוואָלט קוקן און זיך פאַרטראַכט.

אַברהמטשיק האָט אים דאָ געפונען, אַריינגעוואָרפן אין איילעניש אַ פּאָר ווערטער, וועלכע ער האָט נישט פאַרשטאַנען, און באַלד נעלם געוואָרן. און דאָרטן, נישט ווייט, האָבן זיך די סוחרים, ווי אַף אַן ערב־יום־טובדיקן ברית מזרז געווען און געפרעגט איינער באַם צווייטן:

— נו, וועט מען דאָס אַ ביסל גיכער מאַכן?... ס'איז דאָך עפּעס ערב יום־טוב.

דאָרטן, באַ זיי אין דער היים, זענען שוין די טירן אָפן געווען און די פּיש האָט מען שוין אָפן פישברעטל געהאַקט און קינדערלעך האָבן שוין גרינע מגן־דודס אין די אויפגערוימטע חדרים צעהאַנגען.

אָבער דער „מיראָוואָי סודיאַ", אַ בייזער אָפּגעדינטער גענעראַל, האָט זיך

נישט געאײַלט, זיך לאַנג דערפרעגט בײַ יעדן עדות און יעדן מוסר געזאָגט. דער משפט האָט זיך ביז פאַרנאַכט פאַרצויגן.

די עדות האָבן ווי מורא געהאַט, אַז דער בייזער אָפּגעדינטער גענעראַל וועט זיי אַלע פּונעם וואָקזאַל פאַרטרייבן. זיי האָבן דערפאַר פאַרפּלאָנטערטע דיבורים געשאָטן, געענטפערט נישט אויף דעם, וואָס מען האָט זיי געפרעגט און דאָס רוב זיך אָפּגעזאָגט פון עדות זאָגן:

— מיר ווייסן נישט... מיר האָבן אַליין נישט געזען... מיר האָבן געהערט.

דער „מיראָוואָי" האָט זיך געבייזערט אויף זיי און אויף פּיוניאַקן, געשריגן, אַז ער וועט זיי אַלעמען אין תפיסה אַריינזעצן, און דאָך האָט ער צום סוף צוויי וואָכן תפיסה צוגעפּסקנט ביינישן, דעם אויסגעדאַרטן מרה־שחורהניק, וואָס האָט געהאַט אַ שטאַרק בלאַס פּנים מיט פאַרטריקנטע ליפּן.

די סוחרים און מעקלערס זענען שוין צופרידן געווען פון דעם, וואָס דער משפט האָט זיך שוין סוף־כל־סוף געענדיקט, זיך אין איילעניש אויפגעזעצט אויף די בעל־עגלהשע בריטשקעס און מיט פאַרשפּעטיקטע פּנימער צוגעברומט:

— נו, נו...

און די בעלי־עגלות האָבן די פערד צופיל געשמיסן און זיך געשווירן:

— פאַרשפּעטיקט די באַן, ווי איך בין אַ ייִד. וויאַ־אַ־אַ!

ס'האָט זיך געזעצט די זון.

ביינישן איז שוין לעבן דעם מיראָוואָיס שטיבל איינער אַליין געשטאַנען און די נעגל געביסן. נישט אין שטעטל, נישט צום וואָקזאַל האָט זיך געגלוסט פאָרן. אָט־דאָ, באַם אָפּגעקאַלכטן שטיבל, וואָלט ער אפשר געשטאַנען לאַנג־לאַנג, געטראַכט און געביסן די נעגל.

— עט, וועט ער בעסער שוין פון דאַנען גיין די צוויי וואָכן אָפּזיצן.

און שפּעטער מיט אַ האַלבער שעה איז ער שוין מיט צוויי צוגעשטעלטע פויערים אויף דעם וועג, וואָס צום שטעטל געגאַנגען. אַ ריינער בלויער הימל האָט זיך פון אויבן געצויגן, גרינע פעלדער זענען פוןביידע זייטן וועגן, ווי אומגעוויינלעך גרויסע פליגל, געלעגן און אינעם בין־השמשותדיקן אַוויר האָט געשמעקט מיט אָפּגעשניטן גראָז. איינער פון די צוויי פויערים האָט זיך די נאָז נישט שיין אויסגעשנייצט און אַ זאָג געטאָן:

— נו, גיכער דאַרטן, מאַך פּיס... ס'איז שוין נאַכט.

און ער האָט נישט געהערט און פאַרטראַכטערהייט געקוקט אַהין, ווו אַ פאַרשפּעטיקטער פויער איז נאָך מיט פערד און וואָגן אויף זיין פעלד גע־

שטאָנען. זיינע ליפּן האָבן זיך געשאָקלט און שטיל געשעפּטשעט:
— פינף הונדערט...

*

ער איז געזעסן אין אַ פאַרשלאָסן פּירעקיקן שטיבל, וואָס לעבן פּריס־טאַווס הויז, געזעסן אַן אָפּגעשוואַכטער און מרה־שחורהדיקער, ווי אַן אָבל, און געטראַכט וועגן ייזעפ יאַגעשפּאָלסקען: — געווען אַ יונגערמאַן צו לייטן, אַ שטיק אינטעליגענט, געהאַט היפּשע עטלעכע טויזנטער, אַ שיין ווייב מיט אויך אַזעלכע שיינינקע צווי מיידלעך און געלעבט ווי אַ גראַף. האָבן זיך אָבער די געשעפטן פאַרדרייט באַ אים... און מענטשן האָבן אויפגעהערט צו שמייכלען אים אין פּנים. און צוליב וואָס זאָלן זיי טאַקע צו אים שמייכלען? זיי האָבן קיין קבצן קיין מאָל נישט געזען?

— פּאַרט ייזעפ איינמאָל אָפּ אין אַ גרויסער שטאָט, פאַרפאַרט אין דער שענסטער אַכסניה, לייגט זיך שלאָפן... און גאַנץ פרי עפנט מען די טיר פון זיין חדר אויף און מען זעט: ייזעפ הענגט אַף אַ שטריקל. האָט דאָך ייזעפ אַ שיין ווייב מיט שיינע צווי קינדער געהאַט. זיי האָבן נאָך אים געקלאָגט. אָבער ער, ביינעש, וועמער וועט נאָך אים קלאָגן?... סיי ווי סיי זאָגט מען שוין דאָך, אַז ער איז אַ ביסל צעמישט.

אָבער דער עיקר איז נישט דאָס. דער עיקר איז, צי ייזעפס דעה איז די ריכטיקע געווען, ער קען דאָס נישט אַרומקלערן, דען דער קאָפּ... דער קאָפּ איז באַ אים צעשלאָגן און דער מוח צוגעפּרעסט און דאָס האַרץ, דאָס האַרץ איז טרויעריק און פּילט, אַז אַברהמטשיקן איז דאָרטן גוט און פריילעך.

דאָרטן פון יענער זייט פּירעקיקן פענצטערל זענען יום־טובדיקע שטאָט־מיידלעך אַלע פאַרנאַכט פאַרויס דער שטאָט געגאַנגען. זיי האָבן געהאַט פרישע פּנימער, וואָס האָבן געשמייכלט און באַ אים זענען די אויגן רויט און הייס געווען און די ליפּן פאַרטריקנט און בלאַס.

ער האָט געדאַרט פון טאָג צו טאָג, צייטנווייז געפּרווט אַ הוסט טאָן און זיך געכאַפּט פאַר דער אויסגעדאַרטער ברוסט. ער איז דאָך אַלע מאָל אַזוי טייער געווען, און איצט... וואָלט ער, למשל, פּלוצים קראַנק געוואָרן, וואָלט ער, למשל, אויסצערונג באַקומען...

אין איינעם אַ פאַרנאַכט, ווען מ'האָט אים פון דעם קויטיקן, פּירעקיקן קאַמערל אַרויסגעלאָזט און אים געזאָגט, אַז ער מעג שוין גיין וווהין ער וויל, איז שוין באַ אים אַ פאַרטיקער פּלאַן אין קאָפּ געווען. ער האָט צוגעוואַרט

ביז אין דרויסן איז שוין אין גאַנצן טונקל געוואָרן און געדונגען אַ פור צום וואָקזאַל.

אָבער דער מוט זיינער איז שוין זייער מיד געוועזן און זיך אָפּגעזאָגט פון צו דינען. בשעת דער וואָגן, אין וועלכן ער איז איינגעהויקערט און שטיל געזעסן, האָט זיך אינעם ערשטן מאָל, וואָס אַרויס דער שטאָט, אַראָפּגעלאָזט, האָט ער שוין דעם פּלאַן געהאַט האַלב פאַרגעסן, זיך געוואָלט אָן אים דער־מאָנען און נישט געקאָנט. עפּעס האָט זיך אים אין קאָפּ געבאָמבלט:

— ער דאַרף צום וואָקזאַל קומען... ער דאַרף זיינע חפצים, וואָס זענען אין פויערישן שטיבל געבליבן, צונויפנעמען... ער דאַרף ערגעץ אַוועקפאָרן. נאָר וווהין, צוליב וואָס פאָרן, דאָס האָט ער נישט געוווסט און געקוקט, ווי די לבנה באַווייזט זיך אָפן גרינעם באַרג, וואָס אַנטקעגן.

דאָ, אָף דעם באַרג, איז שוין דער שמאָלער און ליידיקער וועג מיט אַ געלן כישוף־ליכט באַלויכטן געוועזן, זיך געשלענגלט איןביידע זייטן, זיך אַראָפּגעלאָזט, אויפגעהויבן און פאַרפאַלן געוואָרן אינעם ווייטן עק פונעם האָריזאָנט, ווו איבער דעם טונקעלן באַרג מיטן וואָקזאַל איז געהאַנגען אַ גאַנצע געלב־זילבערנע לבנה. דער פויער האָט די פערדלעך צופיל געשמיסן, האָבן זיי מיט די ווידלען די סימנים פון דער בייטש אָפּגעווישט און גע־שווינד געשלעפּט דעם וואָגן מיט זיין שאָטן, וואָס אָף דער ערד, און מיט דעם קליינעם וואָלקן פון פאַרגילטן עטוואָס פייכטן שטויב. ס׳האָט גע־דרימלט די טונקעלע געל־טונקעלע וועלט. דער קאָפּ האָט זיך פּאַמעלעך אָף דער ברוסט אַראָפּגעלאָזט און פאַרגעסן אינעם פיין פונעם לעבן.

האָט ער אָבער שוין נישט ווייט פונעם וואָקזאַל דאָס קלאַפּן פון אַ פויק מיטן ברומען פון אַ טרובע דערהערט, זיך ווי פון אַ חלום אויפגעכאַפּט און זיך דערשראָקן. דאָס פויקן מיטן שפּילן האָבן זיך געטראָגן ערגעץ פון יענער זייט, ווו ס׳איז געווען דער רעזערוואַר, זיך צעגאָסן אין אַלע זייטן און אָפּגעשטאָרבן אין דער טיף פון דער נאַכט. ער האָט זיך איינגעקוקט אין אַברהמטשיקס שטיבל, וואָס איז צופיל באַלויכטן געווען און זיך דער־מאָנט: אַ חתונה האָט דאָך באַ אַברהמטשיקס שוועסטער באַדאַרפט זיין...

און פּלוצים האָט ער דערפילט, אַז ער ווערט בלאַס. דאָס האַרץ האָט מאָדנע שנעל געקלאַפּט און אין צוגעפּרעסטן מוט האָט זיך אַרומגעדרייט אַ שרעקלעכע סברה:

— ער מוז דאָך באַ אַברהמטשיקס שטיבל דורכפאָרן. ס׳איז מעגלעך, אַז ס׳זענען איצט דאָרטן אויך זיין שוויגער מיטן וויב פאַראַן... פּיוניאַק

מיט זיין חברה וועלן אים דאָרטן דערזען, דעם וואָגן מיט אים אַרומרינגלען און שרייען: אוראַ! אוראַ!

כדי מען זאָל אים דאָרטן נישט באַמערקן, האָט ער דעם פויער מיט דער פור אָפּגעלאָזט, זיך גענומען לינקס און, איבערשניידנדיק די רעלסן, פּאַמעלעך אַוועקגעשפּאַנט צום קליינעם גאָרטן, וואָס באַם וואָקזאַל. דאָרטן האָט ער זיך אַף אַ באַנק, וואָס אין שאָטן, צוגעזעצט און דעם קאָפּ ווידער ווי אַ דרימלדיקער, אַף דער ברוסט אַראָפּגעלאָזט.

ס'איז געווען שטיל, און די געל־באַלויכטענע שפּיצן פון די גלייכע טאָ־פּאָלעס האָבן זיך נישט געשאָקלט, און קיין ריר האָט זיך אַף קיין בלעטל געטאָן. נאָר דאָרטן אין אַ ווינקל, וואָס פון יענער זייט לאַנגעביימער־שאָטנס, האָט דאָס מיידל, וואָס האָט אָפּן וואָקזאַל ביכער פאַרקויפט, געלאַכט מיט איר מפורסמדיקן געלעכטער און הנאה געהאַט פון דער מעשה, וואָס דער הויכער וואָקזאַל־גימנאַזיסט האָט איר דערציילט.

ס'האָט געקלונגען דער וואָקזאַל־גלאָק.

ווען צום האַלבעלפאַזייגערדיקן איז סך־הכל צען מינוט געבליבן, האָבן זיך אין גאָרטן פאַרלעכוויז די מחותנים באַוויזן. זיי האָבן פּאַמעלעך אַרומ־געשפּאַנט אַף דער לאַנגער, מיט זאַמד באַשיטער, סטעזשקע און געשימער־רירט מיט שנייוויסע זיידענע קליידער. גאָר נאָענט לעבן אים איז דורכגע־גאַנגען אַברהמטשיקס ווייבל און זיך געקלאָגט פאַר אַ הויכער באַיאָרטער ייִדענע:

— אַ מאַן איז ער, הייסט דאָס, נישט קיין שלעכטער... ער טוט וואָס איך הייס. קומט אָבער די נאַכט, כראָפּעט ער פונעם שלאָף, כראָפּעט און סליונעט...

און ביינייש האָט זיך פּלוצים אָן שלמהקע פּערל דערמאָנט:

— ס'טייטש, ער האָט דאָך שוין אַ פּרוטה נישט פאַרמאָגט ?!...

ער איז פּאַמעלעך צוגעגאַנגען צום באַלויכטענעם וואָקזאַלפּלאַץ און זיך אָן אַ זייט אָפּגעשטעלט.

אַן אָנגעטאָענער אין אַ שוואַרצן סורדוט, שוואַרצע הויזן און ווייסן האַלדזטוך איז אַברהמטשיק מיט איינעם פון די מחותנים געשטאַנען און אים עפּעס דערציילט.

ער איז פּאַמעלעך צוגעגאַנגען, אים אין אַ זייט אָפּגערופן און שטיל געזאָגט:

— באַם לאָזאָווקער איז נישט קיין שלעכט ביסל באַביק פאַראַן. אפשר וועלן מיר מאָרגן צו אים אַ פאָר טאָן?

און דערפאַר, וואָס אַבֿרהמטשיק האָט אַף אים אָן אַ שום וווּנדער געקוקט און רויִק געשמועסט וועגן דעם לאָזאָווקער באַביק, האָט ער, ביינִיש, שוין מוט געפילט און אַבֿרהמטשיקן חשק אונטערגעגעבן:

— אַבֿרהמטשיק דאַרף דאָך וויסן, באַם לאָזאָווקער איז ער, ביינִיש, אַ שטיקל חשוב.

אַבֿרהמטשיק האָט זיך אונטערן אויער אַ קראַץ געטאָן און אַ סוחרישן שכל אויפגעטאָן:

— ער, ביינִיש, פאַרשטייט דאָך, מ׳מוז פּיוניאַקן פאַר אַ מעקלער נעמען, דען אַז נישט וועט ער דאָך געוויס קאַליע מאַכן.

*

און אַף דעם צווייטן טאָג זענען ביינִיש, אַבֿרהמטשיק און פּיוניאַק אַף איין בעל-עגלהשע בריטשקע קיין לאָזאָווקע געפאָרן.

צום אָנהייב האָבן זיי אַלע געשוויגן. געהערט זוי די בריטשקע וויגט זיך, אַ באַרג אַרויפקריכנדיק, און ווי שלמה ליפ טשמאָקעט צו די פערד. נאָכדעם האָט זיך פּיוניאַק פּלוצים ווי פון אַ דרימל אויפגעכאַפּט און גלאַט אַזוי אַ זאָג געטאָן:

— אוי, האָסטו אַ ווייבל, אַבֿרהמטשיק!

דענסטמאָל האָט זיך אַף אַבֿרהמטשיקס דיקן און לויטערן פּנים אַ נחת־דיקער שמייכל באַוויזן. ער האָט זיך טיפער אין בריטשקע אַריינגעזעצט און אַף ביינִישן אָנגעוויזן.

— אָט לאָז שוין ער זאָגן, אַ, ביינִישל?

— אַ ווייב, האָט פּיוניאַק געזאָגט, קען מען נישט, ביז וואַנען...

דאָ האָט זיך באַ אים שוין גאָר אַ מיאוס וואָרט אַרויסגעכאַפּט. ביינִיש האָט דעם ווייטערדיקן שמועס נישט געוואָלט הערן און זיך פאַרטראַכט וועגן אָנשרייבן אַ בריוו צום ווייב:

— לזוגתי היקרה מרת פרומקע שתחי׳. אַזוי ווי איך קלער קומען אַף שבת אַהיים, בעט איך דיך...

און אַף יענעם וויַיטן באַרג, וואָס איז אונטער די פּלייצעס געבליבן, האָט געדרימלט דער רויטער וואָקזאַל און מיט פאַרגליווערטע, תמיד האַלב־אָפענע אויגן אַריינגעקוקט אין דער טיפער אומבאַקאַנטער וויַיטקייט.

נאָך אַלעמען

ערשטער טייל

I

גאַנצע פיר יאָר האָט זיך צווישן זיי געצויגן דער היימישער קליינשטעטלדיקער שידוך, און געענדיקט האָט ער זיך אָט ווי אַזוי:

זי, ר׳ גדליה הורוויצעס בת־יחידה, מירעלע, האָט אים סוף כל סוף די תנאים אָפּגעשיקט און אַליין ווידער אָנגעהויבן אַרומשפּאַצירן מיטן קרומען סטודענט ליפּקיס.

זיין פֿאָטער, אַן אויפגעקומענער גביר, אַ שוואַרצער און הויכער, אויסגעאיידלטער עם־הארץ, וואָס האָט באַ אַכט־און־פערציק יאָר אָנגעהויבן גיין אין באָענטן בית־המדרש וואָכעדיקע מנחה און מעריבס דאַוונען, איז שוין דענסטמאָל שטאַרק רייך און שוויגעדיק לייטיש געווען. ער האָט זיך תמיד באַ זיך אין חדר מיט אַ פּאַפּיראָס אין מויל אַרומגעדרייט, געטראַכט וועגן זיינע גרויסע דריי פּאָסעסיעס און וועגן דעם, וואָס עס פּאַסט אפשר ביסט פאַר אים, ער זאָל דערמאָנען די אָפּגעשיקטע תנאים מיטן נאָמען פֿון זיין געוועזענעם מחותן.

און זיין מוטער, אַ נידעריקע און שטאַרק גראָבע ייִדענע, וואָס האָט איבער איר אַסטמאַ־פעלער געעטעמט הייזעריק און שווער, ווי אַ געשטאָפּטע גאַנדז, איז וועגן די אָפּגעשיקטע תנאים געוואָרן ערשט העט־שפּעטער, ווען זי האָט זיך מיט אַן אָפּגעברענטן פּנים און מיט אַ שטאַרק געפּאַלענעם געמיט אָן אַ שום רפואה פֿון אויסלאַנד אומגעקערט. מרה־שחורהדיק און שטיל האָט זי געשאָלטן די געוועזענע כלה צוזאַמען מיטן ווייסטן מאַריענ־

באַד, וואָס האָט איר אומזיסט כּוח און מוח אויסגעבראַכט. זי האָט זיך דערבײַ געהאַלטן אין איין שאָקלען און אין איין רײַבן אײנעם אַ רעוומאַ־טיזם־פוס און זיך שטיל און פאַרקלערט געקלאָגט:

— גאָט ווייס, צי זי וועט שוין איר זונס חופּה דערלעבן.

און אײנמאָל פאַרנאַכט, ווען אין שטוב זענען פיל פרעמדע מענטשן געזעסן, האָט זי מירעלען מיטן קרומען סטודענט דערזען נאָענט, פאַרבײַ דעם אָפענעם פענצטער. זי האָט זיך שוין מער נישט געקאָנט אײַנהאַלטן, אַרויסגערוקט דעם קאָפּ אינדרויסן און האָט איר נאָכגעשריִען אָפן הייזע־ריקן און קורצאָטעמדיקן קול:

— ער איז דאָך שוין אַ קבצן, באַ אים בלייב עס, דער טאַטע אירער, וואָס־זשע הוליעט זי נאָך, ווי אַ הונט אָפן שטריק אַט־אַט־די־אַ!?

און ער, דער זיבן־און־צוואַנציק־יאָריקער וווקסיקער און שײַנער בחור, האָט עס פאַרליידן נישט געקאָנט. ער האָט דאָ אָפן אָרט אָף זײַן מוטער אָנגעשריִען:

— שאַ! שאַ! קוק זי נאָר אָן!

ער איז בטבע געווען אַ סבלן און אַ שטילער, געהאַלטן פונעם אויפ־געקומענעם און גביריש־שווײַגנדיקן טאַטן און האָט געוואָלט, אַז באַ זיי אין שטוב זאָל אַלץ צוגיין אַזוי שטיל און לײַטיש, ווי באַ די פּריצים, וואָס מיט זיי האָט ער דורכן פאָטער פון זעכצן יאָר אָן עסקים געהאַט. אָנגענעם איז אים נאָר נישט געווען צו בלײַבן דאָ אין שטעטל און זען, ווי מירעלע שפּאַ־צירט דאָ אַלע פאַרנאַכט מיטן קרומען סטודענט, האָט אים דער פאָטער אין נאָענטן דאָרף דעם ביצניוור פאָלוואַרק אָפּגעדונגען, און באַזעצט האָט ער זיך טאַקע דאָרטן נישט ווײַט, אינעם אָפּגעקאַלכטן פּריצישן שטיבל, וואָס איז אין איין הויף מיטן דאָרף־גלחס הויז געשטאַנען.

דאָ, אינעם פוסטן און שטילן דאָרף, האָבן אים די גויִים גערופן „פּאַ־ניטש" און די היטלען פאַר אים אַראָפּגענומען. און ביידע קלענערע שוועס־טער מיט דער צו פעטער הייזעריקלעכער מוטער זענען צו אים אָפט צו־גאַסט געקומען און אים מתנות — היימיש געבעקס געבראַכט. צו די שוועס־טער האָט ער דאָ אַלעמאָל געשמייכלט, דערפאַר, וואָס זיי האָבן באַ אַ סטו־דענט געלערנט, און דערפאַר וואָס זיי האָבן זיך נאָך עד היום באַגעגנט מיט יענער, וועלכע האָט אים די תנאים אָפּגעשיקט. ער האָט זיי די הענט געדריקט און באַ זיי געפרעגט:

— וואָס מאַכט איר? ווי לעבט זיך?

און דער מוטער האָט ער דאָ געוואָלט אָפּגעבן פּונקט דעם זעלבן כבוד, וואָס מ׳גיט מוטערס אָפּ בײַ יענע פּריצים, וואָס האָבן אַרום זיין פּאָלוואַרק אייגענע און געדונגענע גיטער געהאַט. ער איז געשטאַנען פאַר איר די גאַנצע צייט אַף די פּיס, איר נישט געקאָנט זאָגן נישט „דו” און נישט „איר”, און דערפאַר גערעדט צו איר בלשון נסתר:

— אפשר וועט די מאַמע טיי טרינקען? אפשר וועט זיך די מאַמע אָפּן בעט צולייגן?

און נאָר דעמאָלט, ווען קלאָגנדיק זיך אַף איר שלאָפקייט און אַף דעם, וואָס ער האָט נישט חתונה, האָט זי דאָ גענומען שעלטן יענע, וועלכע האָט אים די תנאים אָפּגעשיקט, האָט ער אַן אומצופרידענעם און עטוואָס פאַר־קרימטן פּנים באַקומען און אַף איר אָנגעשריִען בייז און לייטיש, ווי בייז און לייטיש ער פלעגט אַף איר אָנשרייען דאָרטן באַם פאָטער אין שטוב:

— שאַ! שאַ! קוק זי נאָר אָן!

אַהיים איז ער געפאָרן זעלטן ווען, און נאָר דעמאָלט, ווען ס׳איז געווען נייטיק צוליב געשעפט. ער האָט זיך דאָרטן געפירט לייטיש און שטיל, ווי אַ פרעמדער, שטאַרק אָנגעלייגטער גאַסט, געשטאַנען מיט אַ בנעימות שמייכלדיקן פּנים אַנטקעגן די שוועסטער, אָדער פאַמעלעך אויפגעהויבן איב־דערהייך אַ קליין דורכלויפנדיק קינד, עס אַוועקגעשטעלט אַפן טיש, געגלעט אים די פאַרשמירטע בעקעלעך און דערצו געשמייכלט:

— וואָס טוסטו, אַ? לויפסט אַרום?

די צייט האָט ער דאָ כמעט אינגאַנצן פאַרבראַכט מיטן פאָטער אין קליינעם, תמיד אָנגערויכערטן קאַבינעטל; גערעדט מיט אים וועגן די פאַר־שידענע מסחרים, געטראַכט וועגן נדן־געלט, זיינע זעקס טויזנט און מי־רעלעס דריי טויזנט רובל, וואָס זענען נאָך אַלץ באַם אַלטן קאַשפעריוזקער גראַף געלעגן, און מורא געהאַט, אַז דער פאָטער זיינער וועט באַלד אָנהייבן:

— יאָ, די זעקס טויזנט רובל, וואָס ליגן דאָרטן באַם גראַף... וואָס וועט זיין מיט די זעקס טויזנט רובל, וואָס ליגן באַם קאַשפעריוזקער אַלטן גראַף?

דער געוועזענער מחותן זיינער, ר׳ גדליה הורוויץ, אָט דער צעטראָ־גענער יחסן, דער בן־תורה, וואָס דער קאָפּ איז בײַ אים תמיד אין דער מסחר־לופט אַרומגעפלויגן, איז דאָך שוין דעמאָלט אין זיינע געשעפטן שטאַרק פאַרדרייט געווען, און זיינע אָרטיקע בעלי־חובות זענען שוין אַלע באַטאָג אין מאַרק געשטאַנען און אים אונטער די אויגן זיין קאַפּיטאַל צו־בויפגערעכנט:

— ליגט בײַ אים, הייסט עס, אין קאַשפּעריוּקער װעלדל פינף טויזנט רובל... אין זשאַרזשאָװקער מאָן — דריי טויזנט. און אין דער טחינה?... װיפל האָט ער נאָך שבועות אין דער אומגליקלעכער טערנאָװער טחינה אַרײַנגעבראָקט?

אוממעגלעך איז געװען צו טרעפן, פאַרװאָס ער נעמט די דריי טויזנט רובל בײַם גראַף נישט אָפּ, און געװאָלט האָט זיך, זיצנדיק אין קליינעם קאַבינעטל, אַז דער פֿאָטער זאָל שװײַגנדיק זײַנע פּאַפּיראָסן רויכערן, אַז אַרומדרייען זאָל ער זיך נאָך לאַנג־לאַנג אַהין און צוריק, און זאָל צוזאַמען מיט אים װעגן דעם געװעזענעם מחותן טראַכטן:

— ער קען, אַפּנים, גאַנץ גוט די בת־יחידה זײַנע... ער האָט זיך, אַפּנים, נאָך עד היום פונעם שידוך נישט מייאש געװען.

*

איינמאָל אין אַ שפּעטן זונטיקדיקן פֿאַרנאַכט, װען די גאַנצע שטוב האָט פּוסטערהייט אַף די אָװעקגעגאַנגענע בני־בית געװאַרט, איז ער זיך איבעריק לאַנג מיטן פֿאָטער אין אָט דעם פינצטערן קאַבינעטל פֿאַרזעסן. ער האָט ענדלעך דערהערט, װי די קלענערע שװעסטער, װעלכע איז נאָר װאָס פונעם שפּאַציר געקומען, טוט אויס אינעם צװייטן חדר דעם גאָרסעט און װוּנדערט זיך דאָרטן פֿאַר עמעצן אַפן קול:

— װי געפעלט זי דיר, מירעלע? ביסט אַ מבין?

ס׳איז געװען קלאָר, אַז מירעלע האָט זיך נאָרװאָס אַפן שפּאַציר־פּלאַץ מיט אָט דער שװעסטער באַגעגנט, זי דאָרטן אָפּגעשטעלט און בײַ איר עפּעס געפרעגט. און דערפֿאַר האָט בײַ אים, דאָ, אינעם האַלב פינצטערן חדר, מיטאַמאָל אַ קלאַפּ געטאָן דאָס האַרץ, און פֿאַרגעסן האָט ער מיטאַמאָל, װעגן װאָס פֿאַר אַ געשעפט ער האָט נאָר װאָס מיטן פֿאָטער גערעדט. אפשר דריי מאָל האָט ער דענסטמאָל אַ פּאַר אײַנע און די זעלבע איבעריקע װערטער איבערגעחזרט, געװאָלט שטאַרק צו דער שװעסטער אין חדר אַרײַנגיין און זיך בײַ איר װעגן דער באַגעגעניש דערפֿרעגן, נאָר זיך געמענטשט, געבליבן דאָ אין קאַבינעטל זיצן און בײַ דער שװעסטער טאַקע גאָרנישט נישט געפֿרעגט. זי, די שװעסטער, האָט אים נאָכדעם, צוזאַמען מיט די איבעריקע שטוב מענטשן, אַפילו אײַנדרויסן אַרויסבאַגלייט, זי האָט געקוקט, װי ער זעצט זיך דאָרטן אַרויף אַף זײַן פֿור און פֿאָרט אַװעק אַף נאַכט צו זיך אַפן פֿאָלװאַרק, און ער האָט צו איר, אָפּפֿאָרנדיק פֿון שטוב, נאָר געשמייכלט און צופיל מיטן קאָפּ געשאָקלט. ער האָט געװוּסט, אַז מירעלע האָט אַפן שפּאַ־

ציר־פּלאַץ געקאָנט צוזאַמען מיטן קרומען סטודענט צו זיין שוועסטער צו־גיין און זיך דאָרטן נישט שעמען באַ איר וועגן אים, דעם געוועזענעם חתן, אַ פרעג טאָן:

— וואָס־זשע מאַכט ער עפּעס, וועלוול?

— פאַרוואָס זעט מען אים עפּעס נישט אין שטאָט, וועלוולען?

אַף איר, מירעלען, איז אַלץ געווען צו גלויבן. אָט, למשל, ווען איז דאָס אָקאָרשט געווען? צוזאַמען מיטן קרומען סטודענט האָט זי זיך איינמאָל געלאָזט גיין אינעם גרויסן געוועלב, וואָס אינמיטן מאַרק, און איז אַהין אַריינגעגאַנגען, נישט קוקנדיק דערויף, וואָס זי האָט דאָרט אינדרויסן זיין וואַרטנדיקע פור דערזען און האָט געוווסט, אַז ער געפינט זיך אינעווייניק. ער איז דענסטמאָל אַזוי צעטראָגן געוואָרן, געוואָלט וואָס גיכער פון גע־וועלב אַוועקגיין און שוין העכער, ווי אַלעמאָל, צום קרעמער געזאָגט:

— זאָל מען, הייסט עס, זונטיק אַ חשבון אָנגרייטן... לפּחות נישט שפּעטער, ווי זונטיק.

און זי האָט אים נאָך דענסטמאָל באַדאַרפט אָפּשטעלן און באַ אים פרעגן:

— ער מיינט טאַקע, אַז ס׳פּאַסט אים, אָט דאָס ליכטיקע און ווייכע בערדל, וואָס ער האָט זיך די לעצטע צייט פאַרלאָזט?

דאָרטן, באַ דער טיר פון קלייט, איז דער קרומער סטודענט מיט עמעצן געשטאַנען, געוואָלט דערוויזן, אַז ס׳הייבט אים נישט אָן צו אַרן דאָס, וואָס מירעלע רעדט איצט מיט איר געוועזענעם חתן, און שוין דערפאַר צו הויך אַפן קול געשריגן:

— ווו שטייט עס געשריבן, אַז אַ צוג־לופט קאָן שאַדן?... אין דער „מע־דיצינע" שטייט עס געשריבן?

און באַ אים, דעם געזונטן בחור, האָט צופיל געקלאַפּט דאָס האַרץ, און געדוכט האָט זיך אים, אַז ער טוט גוט דערמיט, וואָס ער שמייכלט און ענטפערט איר מיט אַ שטאָך:

— ווען ס׳געפעלט אַ באָרד און ווען — נישט.

יעדנפאַלס, האָט ער זיך דענסטמאָל געלאָזט הערן, אַז ער איז נאָך געבוג שטאָלץ און קאָן נאָך אַליין זיין שטעטל באַשטיין. און דער עיקר... דער עיקר האָט ער גוט געטאָן, וואָס ער האָט דאָרטן אַפן קול באַם קרעמער איבערגעפרעגט:

— קאָן ער זיין זיכער, אַז אַף זונטיק וועט זיין צוגעגרייט זיין חשבון?

מיט דעם האָט ער איר, לפּחות, צו וויסן געגעבן, אַז ער איז אַ באַ־שעפטיקטער מענטש, האָט אין זינען דעם פּאָלוואַרק און קלערט גאַנץ ווינציק וועגן די פּוסטע שמועסן, וואָס זי פירט אַלע טאָג מיטן קרומען סטודענט.

פאָרנדיק אַהיים, איז ער שוין נאָכדעם דעם גאַנצן וועג שטאַרק אויפ־גערעגט געווען און האָט געטראַכט:

— אָט זענען שוין אַף זיינע פעלדער כמעט אינגאַנצן די תבואות אויס־געוואַקסן און הייבן שוין אָן גרין צו ווערן.

גאָר נישט שלעכט זעען אָט די תבואות אויס. און פאַרדינען וועט ער אָן זיי הייניטיקס יאָר נישקשהדיק. ווינטער, ווען שנייען איינגעטרעטענע וועלן אַף דער ערד ליגן, און שטיל און זאַט וועט זיין אַרבעטסלאָזער פּאָל־וואַרק אַ פאַרלאָזענער שטיק, וועט ער זיך קויפן אַן אָפּגעפּאָלירטן שליטן און אַ פוטער מיט אַ הענג־קאָלנער און וועט, אַריינפאָרנדיק אין שטאָט, אַלע־מאָל באַגעגענען מירעלען מיטן סטודענט ערגעץ־וווּהין צו אַ באַקאַנטן גיין.

II

געקומען זענען אינגיכן די טעג פון שניט און פון צונויפקלייבן די תבואות; די אַרבעט אַפן פּאָלוואַרק האָט אָנגעהייבן זידן, און וועגן פאָרן אין שטאָט האָט ער אַפילו קיין צייט נישט געהאַט צו קלערן.

אַף זיינע פעלדער זענען דורכויס גויים מיט גויעס, מיט שניידמעסערס אין די הענט צעשטעלט געווען, און פורן, אייגענע און פרעמדע, האָבן די צוגעטריקנטע סנאָפּעס געפירט אַהין צום שייער צו, ווו אַף אַ בערגל, וואָס צווישן גרויסע סטערטעס שטרוי, האָט שוין אַ דאַמפּמאַשין פון גאַנצפרי אָן געראַיכערט, געפייפט יעדעס מאָל, בשעת אין קעסל איז איר וואַסער אויס־געגאַנגען און פריילעך געדראַשן די פולע און טרוקענע זאַנגען.

גאַנצע טעג איז ער רייטנדיק אַף זיין פערד אַרומגעלאָפן, געווען פול דורכויס, אָכטונג געגעבן אַף די תבואה־שניידער און אַף די אַרבעטער, וואָס האָבן דעם ווייץ אין די נידעריקע האַלב־פינצטערע שאָפּן געריניקט און געוויגן, זיך אויך אַראָפּגעכאַפּט אַהין צו דער דאַמפּמאַשין און דאָרטן אַף די שמייכלדיק פולע שיקסעס אָנגעשריִען.

אויפגעשטאַנען איז ער אין יענע טעג כמעט אַלעמאָל מיטן טאָגליכט, און איינגעשלאָפן איז ער תחילת נאַכט, אַנידערגעפאַלן אַפן בעט אַ מידער

און שטויביקער, אַ צופרידענער דערמיט, וואָס די וואַרעמע נאַכט זאָגט צו אַ שיינעם און לויטערן קינפטיקן טאָג.

געשלאָפן איז ער דעמאָלט ס'רוב אין די קליידער, און געחלומט האָט זיך אים כמעט אַ גאַנצע נאַכט זיין אייגענער רוישיקער און מיט אַרבעט פאַרפולטער שייער, זיין אייגן אויסגעמעבלט שטיבל, ווו ס'דרייט זיך עפּעס אַרום דווקא זי, מירעלע, שמייכלט צו יענע שטאָט־יידן, וועלכע זענען אַהער געקומען דעם ווייץ באַ אים קויפן און לייגט פאַר פון דאָרטן, פונעם בענקל, וואָס באַם זודיקן סאַמאָוואַר:

— וועלוול, אפשר וועלן די יידן מיט אונדז אַ גלאָז טיי אויסטרינקען?

די לופט, וואָס אַרום, די גרויסע שייערן שטרוי און די הויפנס אויס־געדראָשענע תבואות האָבן שטומערהייט געטראַכט וועגן דעם, וואָס די גאַנ־צע אַרבעט זיינע: דער אַרומלויפן, דער נישט דערשלאָפן מיטן געלט פאַר־דינען האָט עפּעס אַ גרויסע שייכות צו מירעלען מיטן קרומען סטודענט, וועלכע שפּאַנען גאַנצע טעג דאָרטן אין שטעטל אַרום; וועגן דעם, וואָס סוף כל סוף וועט דאָס אינגאַנצן צו וויכטיקע נייעס ברענגען, און באַ ר' גדליה הורוויצן אין שטוב וועט מען שטאַרק חרטה האָבן אַף די אָפּגעשיקטע תנאים, און איבערגעבן וועט מען דאָרטן איינער דעם צווייטן יעדעס מאָל, בשעת מ'וועט דורכן פענצטער זיין פור דערזען:

— אָט איז ער דאָ נאַר־וואָס אַדורכגעפאָרן, וועלוול; מיט אַ נייע פּאָר פערד האָט ער זיך דאָ נאַר־וואָס אַדורכגעטראָגן.

און ווען די אַרבעט מיטן טומל האָבן זיך צולעצט געענדיקט, און די גאַנצע אויסגעדראָשענע תבואה האָט שוין אַלע נידעריקע שאָפּנס פאַרפולט, האָט ער זיך אָקאָרשט, ווי פון אַ חלום, אַרומקוקן גענומען און האָט דערזען:

סאַמע די הייסטע זומערדיקע דריטהאַלבן חדשים זענען שוין אַריבער, און די טעג זענען שוין קענטיק קלענער און קילער געוואָרן; ער אַליין איז מיד פון שלאָפן צופיל אין די קליידער, שלאָפט אין זיי באַטאָג און באַנאַכט, כאַפּט זיך אויף מיט יעדן קליינעם רעגנדל, וואָס הייבט אָן פון די פאַרוואָלקנ־טע הימלען אין זיין בלעכענעם דאַך צו קלאַפּן, ליגט מיט אַ פאַרשלאָפענעם מוח און מיט אָפענע אויגן און טראַכט:

— די „בוראַקעס" זיינע... זיי וואַקסן... זיי וואַקסן...

*

איינעם אַ חגא־טאָג איז ער אַזוי אינגאַנצן אין די קליידער אָפּגעשלאָפן. ווען ער האָט זיך אויפגעכאַפּט, איז שוין אינדרויסן דורכויס טונקל און קיל־

געוועןֿ, און אין די הייזער פון דאָרף זענען שוין דאָ און דאָרטן מיט אַ ציטער די ערשטע נאַכט־פּייערלעך געבוירן. מיט שטילקייט איז די טונקעלע לופט פול געוועןֿ, און נאָר דער גרינגער ווינטל, וואָס אינדרויסן, האָט וועגן דעם געשטאָרבענעם טאָג אומעטיק מעשהלעך געוווּסט; האָט צו אים אין דער פינצטער דורכן אָפענעם פענצטער אַריינגעבלאָזן און דאָרטן אינעווייניק מרה־שחורהדיק געזאָגט:

— טאַקע ענדלעך אויסגעגאַנגען דער טאָג... אויסגעגאַנגען.

אַן אויסגעשלאָפענער און אַ רויִקער, האָט ער זיך גענומען אַרומוואַשן, אָנגעטאָן אַ ווייסן קראַגן און ווייסע מאַנזשעטן, אָפּגעטרונקען פּאַמעלעך טיי און געהייסן די פור שפּאַנען:

— שוין צייט, דאַכט זיך, אין שטאָט אַ פּאָר טאָן... אָ? שוין געוויס צייט.

ער איז שוין דאָרטן אַזוי לאַנג נישט געווען און האָט אַהין געבענקט.

זיצנדיק אַף דער פור, האָט ער פּאַמעלעך געטראַכט, אַז ער וואָלט באַ־דאַרפט הייסן דעם „שמייסער" זיינעם די פערד אַ טרייב טאָן; אַז ווען ער טוט עס, וואָלט ער נאָך פאַרפרי אין שטעטל אָנגעקומען, און פון צווישן די שפּאַצירנדיקע פּאָרלעך, וואָס אין אָנהייב גאַס, וואָלטן אים נאָך אפשר מירעלע מיטן קרומען סטודענט דערזען.

דאָך האָט ער דעם אָנטרייבער קיין וואָרט נישט געזאָגט און אים דעם גאַנצן וועג געלאָזט פאָרן „באַלעבאַטיש" און שטיל. איינמאָל, ווען יענער איז אַפן רעכטן פערד אין כעס געוואָרן און אים מיט רוגז אַן אומזיסטיקע רוט אַראָפּגעלאָזן, האָט ער נאָך אַפילו אַף אים אָנגעשריִען מיט אַ קול פון אַ לייטישן באַלעבאָס, אַ בעל־תכלית:

— שטילער! שטילער! כאַפּן זיך איז נישטאָ צוליב וואָס.

ער איז געווען רויִק, אַ ביסל ברוגז און געלאַסן, געטראַכט וועגן מי־רעלען די גאַנצע צייט און דערביי אַלעמאָל מיט די אַקסלען געקנייטשט:

— עמעץ וואָלט אין אמתן געקאָנט מיינען, אַז ער נייטיקט זיך אין איר... אַז ער לויפט איר נאָך.

האָט אָבער באַ אים נישט וויַיט פון שטאָט, בענקענדיקער ווי תמיד, דאָס האַרץ אָנגעהויבן קלאַפּן, און אויפגערעגטע בליקן האָט ער צעמישטער־הייט גענומען וואַרפן צו די שפּאַצירנדיקע פּאָרלעך צו, נישט קוקנדיק דע־רויף, וואָס אינדרויסן איז שוין כמעט אינגאַנצן פינצטער געווען, און אַ מענטשנס פּנים איז שוין אַפילו פון דער נאָענט שווער געווען צו דער־קענען. ער איז געווען ברוגז אַף זיך דערפאַר, וואָס ער דרייט אַלעמאָל דעם

קאָפּ צו אָט די פּאַרלעך צו, נישט געוואָלט אַהין קוקן און דאָך געקוקט און וועגן זיי געטראַכט:

— זי איז דאָרטן נישטאָ... אַ נפקא־מינה איז אים אַ גרויסע... זי איז דאָרטן געוויס נישטאָ.

פּייערלעך פון תחילת נאָכט האָבן שוין פאַרטראַכטערהייט פון פאַרשי־דענע שטאָטווינקלען אַהער, צו זיין לויפנדיקער פור, געקוקט. זיי האָבן דערמאָנט אָן דער גאַנצער צייט, וואָס אין משך פון איר איז ער אַפילו איינמאָל אַהער נישט געקומען, פאַרשטאַרקט די בענקשאַפט נאָך איר, דער געוועזענער כלה, און ליבער געמאַכט דעם אָנדענק פון איר לאַנג נישט געזעענעם אומעטיקן פּנים.

ס'האָט זיך געטראַכט:

דאָרטן, אין איינעם פון אָט די באַלויכטענע שטאָט־הייזער, זיצט זי איצט געוויס, אומעטיק און גלייכגילטיק צו די מענטשן, וואָס רינגלען זי אַרום, קוקט מיט די בלויע אויגן אַפּן לאָמפּ און שווייגט.

און אויב ס'ווערט דאָרטן אַ רייד וועגן אים, וועלוול בורנעס, אויב עמעץ זאָגט דאָרטן:

— אַ היפּש ביסל געלט וועט ער היינטיקס יאָר פאַרדינען... גאָר אַ היפּש ביסל.

רייסט זי, אַף אַ רגע, אָפּ די אומעטיקע אויגן פונעם לאָמפּ און פרעגט:

— ווער? וועלוול בורנעס?

און נאָכדעם קוקט זי ווייטער אומעטיק אינעם לאָמפּ אַריין, קוקט לאַנג און שטיל, און קיינער ווייס נישט, וועגן וואָס זי טראַכט, און קיינער ווייס נישט, צי זי האָט אַף די אָפּגעשיקטע תנאים חרטה, צי ניין.

פּלוצים האָט עמעץ דאָ, באַ די ערשטע שטאָט־הייזער, זיין פור אָפּ־געשטעלט און גענומען צו אים שרייען אַפּן קול:

— זיי זענען נישטאָ אינדערהיים, דער טאַטע מיט דער מאַמען... זיי זענען נאָך נעכטן גאַנצפרי אין קרייז־שטאָט אַוועקגעפאָרן.

ער האָט זיך געשווינט אומגעקוקט און דערזען:

אַ בחור אָן עקאָנאָם איז דאָס געווען, אַ פּשוטער בחור אָן עקאָנאָם, וואָס האָט אין איינעם פונעם פאָטערס פאַסעסיעס געדינט און איז איצט צו זיך אַפּן דאָרף געגאַנגען נעכטיקן.

און איבער עפּעס האָט זיך דערפילט אָן אומכבוד דעריין, וואָס אָט דער בחור אין די היכע שטיוול האָט אים דאָ אין אָנהייב שטאָט צוליב אַ

נאַרישקייט אָפּגעשטעלט, דעריך, וואָס פאָטער און מוטער זענען, אָן זיין וויסן, נאָך נעכטן גאַנץ פרי צוליב עפּעס אין קרייז־שטאָט אַוועקגעפאָרן.

עמעץ האָט זיך, דאַכט זיך, צווישן די שפּאַצירנדיקע פאַרלעך אָפּגע־שטעלט און פון זיין אומכבוד געלאַכט. האָט ער שוין דערפאַר אַזוי אומ־צופרידן צום עקאָנאָם אַ געשריי געטאָן:

— נו, און אַז זיי זענען אינדערהיים נישטאָ, איז וואָס?

און באַלד האָט ער פאַרן „שמייסערס" פּליִיצעס אַ שלעפּ געטאָן און אים געהייסן פאָרן גיך, גיך. ער איז געוועזן אויפגערעגט און צעטראָגן און האָט געטראַכט די גאַנצע צייט, וואָס ער האָט זיך מיט זיין פור צו דער מיט שטאָט גערוקט:

— אַ נאַרישער עקאָנאָם... אַ מין טפּש אַן עקאָנאָם...

נאָר צוקומענדיק צום פאָטערס שטוב, וואָס אַנטקעגן מאַרק, האָט ער דערזען, ווי די פענצטער פון זאַל זענען שטאַרק באַלויכטן און קוקן יום־טובדיק צו דער נאַכט אַרויס. ער האָט מיטאַמאָל אָן דער אייגענער אויפגערעגטקייט פאַרגעסן און זיך פאַרוווּנדערט:

— געסט זאָלן דאָרטן זיין?... וואָס פאַר אַ געסט זאָלן איצט דאָרט זיין?

און באַלד האָט ער זיך דערמאָנט אָן מירעלען, געכאַפּט אַ קוק אַהין, צו איר פאָטערס שטוב, וועלכע האָט אַהער מיט פינצטערע פענצטער פון דער קעגנאיבערדיקער גאַס אַרויסגעקוקט. און דערפילט, ווי דאָס האַרץ הייבט באַ אים אָן געשווינד צו קלאַפּן:

— אַ קשיה אַף מירעלען? זי האָט איצט געקאָנט צו זיינע שוועסטער צוגאַסט קומען.

פאַמעלעך האָט ער פון זיך אינעם שטאַרק באַלויכטענעם פעדערשטיבל דאָס אויבערשט אַראָפּגעצויגן. ער האָט געהאַט צייט און האָט אַפילו בשעת מעשה אַ שמייכל געטאָן צו דער באַיאָרטער ייִדענע, דער קעכן, וואָס איז דאָ אין איילעניש באַם עסצימער אַדורכגעגאַנגען. ער איז אַליין פון אָט דעם שמייכל צופרידן געבליבן:

— יעדנפאַלס באַדאַרף ער איצט זיין רויק און פאַרזיכטיק און דער עיקר... דער עיקר — זיך נישט כאַפּן און נישט אַרויסווייזן, אַז ער איז מיט איר קומען צופרידן.

פאַרשידענע קולות האָבן זיך געטראָגן פון זאַל אין עסצימער אַריין, וווּהין ער איז צולעצט אַריינגעקומען. מ'האָט דאָרטן געחקירהט און זיך גע־

קריגט, און דער קרומער סטודענט איז דאָרטן אויך געווען און געוואָלט אַלע קולות איבערשרייען.

— וואָרט: פיל האָבן ביז היינטיקן טאָג געגעבן די מעטאַפיזיקער?

אַ ברודערל זיינער, אַ קינד, איז צופעליק פון דעם זאַל אַהער אין עסצימער אַרויסגעגאַנגען, אים דערזען, צוגעלאָפן און אים מיט ביידע הענט־לעך פאַר די קני אַרומגעכאַפּט, האָט ער אים אין דער לופטן אויפגעהויבן, אַף אַ בענקל אַוועקגעשטעלט און גענומען דערצו שמייכלען:

— דו לויפסט אַרום, אַ? לויפסט אַרום?

נאָר די טיר פון זאַל איז שוין נאָכן ברודערל אָפן געבליבן, און די אויגן זיינע האָבן זיך פון צייט צו צייט בגנבה געצויגן און געזען:

אַחוץ דעם קרומען ליפּקיסן, איז דאָרטן אויך פאַראַן יענער גרויס־שטאָטיקער סטודענט, וואָס דער פאָטער זיינער האָט אים נישט־לאַנג פאַר די קינדער אַראָפּגעבראַכט, איינע פון זיינע קלענערע שוועסטער און עפּעס אַ היפּשע און אומבאַקאַנטע מיידל. די שוועסטער מיטן פרעמדן מיידל זיצן אָפן ווייכן דיוואַן, און זיי, די סטודענטן, שטייען ביידע איינער אַנטקעגן דעם צווייטן, האָבן פאַרפלאַמטע פּנימער און זענען שטאַרק פאַרטיפט אין זייער וויכוח.

ער איז אַהין ענדלעך אַריינגעגאַנגען, געוואָר געוואָרן עפּעס באַ דער שוועסטער וועגן די אַוועקגעפאָרענע פאָטער און מוטער, צוגעגאַנגען אויך צום גרויס־שטאָטיקן סטודענט, אים די האַנט געגעבן און באַ אים דערביי לייטיש אַ פרעג געטאָן:

— וואָס־זשע מאַכט ער עפּעס? ווי לעבט זיך?

איז אָבער יענער אַזוי צעטראָגן פון דער חקירה געווען, אים גאָר־נישט ניט געענטפערט און נאָך אַלץ געשריִען צום קרומען ליפּקיסן:

— נו, און ליבע?... נו, און יעדער געדאַנק, וואָס גייט איבער אין „אַש־טשושטשעניע“?

דאָ, באַ זיין טאַטן אין שטוב, האָבן אים אָט די צוויי סטודענטן נישט באַמערקט, דעם גאַנצן אָוונט געחקירהט וועגן דעם, וואָס ער האָט נישט פאַרשטאַנען, און אַפילו פאַרגעסן, צי ער דרייט זיך דאָ אַרום זיי. און ער האָט נאָך דאָ באַדאַרפט בלייבן נעכטיקן און, אומקערנדיק זיך ניין אַזייגער אינדערפרי צוריק אין פאַלוואַרק, דורכפאָרן דעם מערבדיקן עק פון שטעטל און זען:

מירעלע זיצט אַן אָנגעטאָנע אַף אַ קרייז־שטאָטיקן בעל־עגלהס פאַע־

טאָן און וואַרט דאָרטן באַ אײנער אַ זײטיקער שטוב אָפּן קרומען סטודענט ליפּקיסן, וואַרט אַף אים אױפגעלײגטערהײט און שמײכלט. און ער, דער קרומער ליפּקיס...

ער הינקט אַהער צום פּאַטעאָן אין גרױס אײלעניש, האָט אַ שטאַרק צעטראָגן און נאַר־וואָס אָפּגעזײפט פּנים און הערט זיך נישט צו צו דעם, וואָס די מוטער זײנע, די אַלמנה, שרײט אים נאָך, פון דער אָפּענער שטוב־טיר:

— ליפּאַ, כ׳בעט דיך: נעם מיט דעם גראָבן פּאַלטאָ... וואָס אַרט דיך, ליפּאָ?... נעם מיט דעם פּאַלטאָ.

ער האָט זיך צו זיך אָפּן פּאָלוואַרק אומגעקערט, געװען אױפגערעגט און האָט באַ זיך באַשלאָסן:

— פון הײנט אָן הײבט ער אָן צו פּאָרן אין שטאָט זעלטן... גאָר, גאָר זעלטן...

III

און ער האָט אָנגעהױבן פּאָרן אַהין זעלטן, גאָר, גאָר זעלטן.

אײנעם אַ מעקלער, װעלכער האָט אים קונים אָפּן נשאר פון די פּאַר־בליבענע תבואות פּאָרגעגעבן, האָט ער אַפילו געזאָגט:

— ס׳מעג די סוחרים אָנשטײן אַהער, צו מיר אַראָפּפּאָרן... נישקשה, איך שטופּ קײן מענטשן פון מײן שטוב נישט אַרױס.

און איבערצײגט איז ער בשעת מעשה געװען, אַז דער מעקלער װעט אָט די װערטער זײנע באַ זײן געװעזענעם מחותן אין שטוב איבערגעבן; אַז סוף־כל־סוף װעלן צו אים אַהער אָנהײבן קומען סוחרים פון שטאָט, קומען לײטיש און בכבודיק, װי לײטיש און בכבודיק זײ קומען אַהין, צו די אַרו־מיקע פּריצים.

אַ רויקער און שטיל־װאָרטנדער איז ער אַלע טאָג געגאַנגען צו זײנע נידעריקע תבואה־שאָפּן און אַהין, װוּ פּיל גױים און גױעס האָבן זיך איבער זײנע עקסטע פּעלדער פּאַרשפּרײט און אים אין גרױס אײלעניש זײנע בור־ראַקעס אױסגעגראָבן; און אינאָװנט איז ער אין זײן באַלױכטענער שטיבל אײנער אַלײן אַף דער קאַנאַפּע געלעגן, געטראַכט װעגן זיך, װעגן געלט, װאָס ער האָט פּאַרדינט, און װעגן דעם, װאָס דאָרטן, אין שטעטל, דרײט

זיך שוין מירעלע אין אַ וואַרעמען האַרבסט־קאַפּטל איבער די קילע און טוב־קענע געסלעך; זיך דערמאָנט אָן זיינע זעקס טויזנט רובל, וואָס ליגן נאָך צוזאַמען מיט מירעלעס דריי באַם אַלטן קאַשפּעריוּוקער גראַף, און הנאה געהאַט פונעם בייעם מעבל, וואָס דערמיט האָט ער בישט לאַנג זיין פּריציש שטיבל אויסגעשטעלט:

— האָט ער, הייסט עס, גוט געטאָן, וואָס ער האָט אָפּ אָט די מעבל גאַנצע דריי הונדערט רובל געפּטרט, אַ? געוויס גוט געטאָן.

אינדרויסן, אַרום זיין באַלויכטענעם שטיבל, איז דענסטמאָל געווען אַזוי אויסגעשטאַרבן און שטיל. אָן אויסגעשטערנטער, אומגעוויינלעך ברייטער הימל האָט זיך אינדערהייך איבערן פּאַרטונקלטן און פּרי־שלאָפנדיקן דאָרף געצויגן, און נאָר אינעם גלחס אָפּגעצאַמטן הויף האָבן פון תחילת נאַכט אָן געבילט די בייזע הינט, געמאַכט געוואַלדן איבער יעדן מינדסטן נאָענטן און וייטן גערודער, אָדער גלאַט אַזוי פּאַרריסן די פּיסקעס ערגעץ אַהין, צום שלאָפנדיקן דאָרף צו און פּאַרפולט אלולדיק די קילע נאַכט־לופט מיט זייער אומעטיקער בייזוונדער־יללה.

אַרום אַכט אַזייגער פלעגן אַקאָרשט די הינט מיטאַמאָל בייזער און רציחהדיקער צו בילן אָנהייבן, און טריט, שווערע און גוישע, האָבן זיך נאָענט באַ דער קיך־טיר געלאָזט הערן. דעמאָלט פלעגט ער, ליגנדיק אַף דער קאַנאַפּע, דעם קאָפּ אויפהייבן, די אויערן אָנשטרענגען און נעמען שרייען אַהין צו דער אָפענער טיר:

— אַלעקסיי, ס׳איז עפּעס פאַראַן פון פּאָסט, אַלעקסיי?

ער האָט געוווסט, אַז מער, ווי אַ בלאַט „בירזשעוויאַ וועדאָמאָסטי״ וועט אים פון פּאָסט נישט אָנקומען, און דאָך האָט ער אַלע אָוונט די זעלבע ווערטער צום גוי זיינעם געשריִען, זיי געשריִען דערפאַר, וואָס זיי זענען אים געפעלן, און דערפאַר, וואָס ס׳האָבן זיי אַפּטמאָל געשריִען יענע אויס־געאיידלטע פּריצים, וואָס מיט זיי האָט ער שכנישע עסקים געהאַט.

לאַנג און באַלעבאַטיש ברייט איז ער נאָכדעם אַ פּאַרמוחטער באַם לאָמפּ מיטן בלויען אַבאַזשור געזעסן און האָט אין אַלע זייטן פון אָט דער פונאַנדערגעשפּרייטער בלאַט אַריינגעקוקט. ער האָט דורכגעלייענט עטלע־כע מאָל אָפן קול יענע ערטער, וועלכע ער האָט נישט פאַרשטאַנען, און דער עיקר נישט דורכגעלאָזט דעם קורס פון רענטע, וואָס אין דער בערזע־אָפּטיילונג. ער אַליין האָט שוין געהאַט אַ היפּש ביסל מזומן־געלט, געקאָנט אין יעדער צייט קויפן דערפאַר רענטע און זי, פּונקט ווי די פּריצים, האַלטן

פאַרשלאָסן באַ זיך אין קאַמאַד; און אַחוץ דעם, האָט זיך די רענטע שטענ־דיק געפונען באַם קליינוואָקסיקן, תמיד פריילעכן און תמיד באַשעפטיקטן נחום טאַראַביי, באַ יענעם זעלבן נחום טאַראַביי, וועלכער האָט מיט אַכצן ווערסט ווייטער, באַ דער רייכער צוקער־פאַבריק, געוווינט, געפירט דאָרטן אַ פריציש־נגידישע שטוב און האָט זיינע קינדער ערגעץ אין אַ גרויסער און ווייטער שטאָט געלערנט. באַגעגענדיק זיך ערגעץ־ווו צווישן מענטשן מיט אָט דעם נחום טאַראַביי, האָט ער שוין אַפילו איינמאָל געהאַט די מעג־לעכקייט אים צו דערוויזן, אַז ער, וועלוול בורנעס, איז שוין גאָרנישט אַזוי פאַרגרעבט, און געקאָנט באַ אים פריילעך אַ פרעג טאָן אין דער הויך:

— פאַני טאַראַביי, ווי האַלט עפּעס היינטיקע וואָך מיט דער „פיר פּראָ־צענטנדיקער"? יענע וואָך, שרייבט די בלאַט, איז די „פיר פּראָצענטנדיקע" געלעגן טיף אין דער אַדמה.

טאַראַביי האָט דענסטמאָל אַפילו אין אַ ווערטל אַף אים זיינע היפּשע רירעוודיקע אייגעלעך אויסגעגלאָצט און דאָס מויל צופיל געעפנט:

— ע?... ער שמועסט שוין גאָר וועגן רענטע?...

געבליבן אַ ווילע שטיין מיט אַ כלומרשט דערשטוינטן פנים און מיט אַן אָפן מויל און אים גאָרנישט געענטפערט.

און אַזויפיל באַדייט האָט דאָס שוין, אָט דער דערשטוינטער פנים זיינער. נישט אומזיסט האָט אים שוין אין אַ קליין שטיקל צייט אַרום דער־ציילט דער מעקלער, וואָס איז צו אים אָפט מיט זיין פערד און וועגעלע גע־קומען:

— זאָל ער אַזוי לעבן, ווי נחום טאַראַביי האָט אים, וועלוול בורנעסן, דאָ נישט לאַנג פאַר אַ גאַנצע מחנה סוחרים געלויבט.

זאָל ער אַזוי אַ גליקלעך יאָר האָבן, ווי ער האָט דאָרטן געהערט פון נחום טאַראַבייס מויל:

— געדענקט מיינע ווערטער: ביי אַברהם־משה בורנעס וואַקסט אַ בחור אַן אַנטיקל, כ'זאָג אייך: אַ פריצישער כאַראַקטער.

*

איינמאָל האָט אים שוין אַפילו אָט דער נחום טאַראַביי מכבד געווען דערמיט, וואָס, דורכפאָרנדיק פאַרביי זיין פאָלוואַרק, איז ער צו אים מיט זיין נייעם פאַעטאָן אין הויף פאַרפאָרן און האָט דאָרטן באַם אַנטרייבער, אַלעקסייען, אַ פרעג געטאָן פריילעך און אַף פויליש:

— צי פאַן בורנעס דאָמאַ?

אַרום פיר אַזייגער באַטאָג איז דאָס געווען.

דורכן פענצטער האָט ער דענסטמאָל טאַראַבייען אַראָפּשפּרינגען פונעם פאַעטאָן דערזען, געוואָרן שטאַרק מבולבל, אים געשווינט די טיר פונעם פּאַרנטיקן, תמיד געשלאָסענעם גאַניק געעפנט און אים מיט גרויס דרך־ארץ צו זיך אין שטוב אַריינגעפירט.

ער האָט געהאַט אַזעלכע שאַרפע און לעבעדיקע אייגעלעך, אַט דער קליין־וווקסיקער פּריצישער נגיד, באַמערקט אַפילו דעם מעשענעם בלעטל, וואָס איז אינדרויסן צו דער טיר פון גאַניק געווען צוגעקלאַפּט און, אַריינ־גייענדיק אין שטוב, אים געלויבט:

— אַט אַזוי!... אַזוי... כ׳מיין, וואָס־זשע דען? צוליב וואָס לעבט מען אַף דער וועלט?

און אַ טבע האָט אַט דער נחום געהאַט אַ סך צו פּלאַפּלען וועגן זיך, וועגן זיינע ברייטע מסחרים און ברייטער שטוב, צו טייטלען בשעת מעשה מיט איינעם אַ פינגער צו זיך אינעם האַרטן קראַגן און אַרויסצורוקן אַלע־מאָל די האַרטע מאַנזשעטלעך פון אונטער די מיטלמעסיק קורצע אַרבל.

באַדאַרפט האָט ער סך־הכל קריגן באַ אים אין פּאַלוואַרק אַ צוויי־דריי הונדערט קלאַפטער שטרוי צוליב זיינע אָקסן־שטאַלן, וואָס אין צוקער־פאַבריק, נאָר וועגן דעם איז דאָך געווען געענוג צו רעדן אַגב־אורחא, אויפ־זעצנדיק זיך אינדרויסן אַפן פאַעטאָן. לעת־עתה האָט טאַראַביי געקאָנט אַ ביסל פריילעך פּלאַפּלען, דערציילן וועגן זיין עלטערן זון, וואָס דינט ערגעץ אין אַ גרויסער באַנק, וועגן קלענערן, וואָס לערנט אין פּאָליטעכני־קום און וועגן דער דריי־און־צוואַנציק־יאָריקער מיידל זיינער, וואָס האָט שטאַרק ליב דאָס דאָרף מיט דער היים און האָט, זיצנדיק דאָרטן די גאַנצע צייט, דאָס לערנען פאַרשפּעטיקט:

זאָגט זי צו אים בישט לאַנג, אַט דאָס מיידל זיינס:

— זי וויל פאָרן קיין אָדעס.

ענטפערט ער איר:

— פאָר קיין אָדעס.

קומט זי אין דריי וואָכן אַרום צוריק פון אָדעס, באַווייזט אים שוואַרץ אַף ווייס און זאָגט אים:

— דו זעסט, טאַטע, כ׳האָב אַף זעקס קלאַסן אויסגעהאַלטן.

און באַ אים, דעם זיבן־און־צוואַנציק־יאָריקן בחור, האָבן זיך שוין נאָכדעם אַ שטיק צייט געדרייט אינעם טעמפּן קאָפּ אַזעלכע מאָדנע געדאַנ־

קען וועגן טאַראַבייס מיידל און וועגן זיין געוועזענער כלה. און געדוכט האָט זיך אים, אַז דאָס, וואָס טאַראַבייס מיידל האָט אַף זעקס קלאַסן אויסגעהאַלטן, האָט עפּעס אַ שייכות צו אים, צו דעם, וואָס מירעלע האָט אים די תנאים אָפּגעשיקט און גייט אַרום מיטן סטודענט ליפּקיס; אַז אָט דאָס אַלץ מאַכט אים קליין און צו גאָרנישט, און סוף־כל־סוף טאָר ער עס אַף ווייטער נישט דערלאָזן און מוז זוכן דערצו אַן עצה.

און דעמאָלט האָט זיך מיט אים געטראָפן דאָס, וואָס האָט זיך אייגנט־לעך מיט אים טרעפן נישט באַדאַרפט.

ער האָט אָנגעהויבן צופּיל וואַרפן אויגן אויפן „שייגעץ", דעם דאָרף־לערער, וואָס איז אַלע טאָג צום גלחס איבערגעוואַקסענע מיידלעך געגאַנ־גען, אים צולעצט פאַרבעטן צו זיך און אָנגעהויבן מיט אים בשתיקה צו לערנען.

איינמאָל האָט ער אַפּילו צו אָט דעם „שייגעץ" געזאָגט:

— אַ שכלדיקער למוד — תשבורת... גאָר אַ שכלדיקער למוד.

און דער „שייגעץ" איז געגאַנגען און האָט מיט לצנות זיינע ווערטער צעפּויקט.

דעם גלחס מיידלעך האָבן זיך שוין נאָכדעם געשטיקט פון געלעכטער יעדעס מאָל, ווען זיי האָבן אים נאָענט פאַרביי זייער גאַניק געזען דורכ־גיין. און דאָרטן אין שטאָט האָט מירעלע איינמאָל זיינע שוועסטער אָפּגע־שטעלט און מיט אַ שטאָך באַ זיי געפרעגט:

— ער קלערט, אַפּנים, אין אוניווערסיטעט אָנקומען, אייער וואָווע?

IV

ווידער האָט ער זיך מיט נחום טאַראַביי באַגעגנט.

דאָס איז געווען אין צוקער־פאַבריק, ווו ער האָט פאַר זיינע צוגע־שטעלטע „בוראַקעס" געלט באַקומען.

ער איז דאָרטן געשטאַנען פאַר טאַראַבייען מיט דרך־ארץ פון אַ גע־טרייען און שעמעוודיקן תלמיד און האָט געהערט, ווי ער פּלאַפּלט פריילעך וועגן דעם, וואָס ער האָט זיך נישט לאַנג מיט זיין געוועזענער כלה אין שטאָט באַגעגנט און האָט מיט איר אַן איידעלן שמועס געפירט.

דאָרטן, באַ איר פאָטער אין שטוב האָט ער זי פאַרן אַוועקפאָרן, אַפן

פּריצישן שטייגער, אַרומגענומען, איר געזאָגט, „יאַסנאָוועלמאָזשנאַ פּאַננאַ“ און האָט איר וועגן אים, וועלוולען, שטילערהייט אַ סוד איינגערוימט:

— ער האָט פּאַר איר אַ שידוך... אַן אַנטיקל אַ שידוך. האָט ער פּאַר איר.

און באַלד האָט ער צו וועלוולען מיט איינער אַ צוזאַמענגעצויגן אויג אַ שעלמישן ווינק געטאָן און האָט אים די האַנט אַף די פּלייצעס אַרויפגעלייגט:

— זאָל ער קיין יסורים נישט האָבן און זיך פאַרלאָזן אַף אים, טאַראַבייען.

און אַ שבועה האָט ער אים נאָך דערביי געגעבן:

— אַזאַ יאָר אַף מיר, ס׳אַר אַ טייער ווייבל מירעלע וועט פּאַר אים זיין.

ער איז דעמאָלט אַזוי דאַנקבאַר געווען אָט דעם קלוגן און פריילעכן טאַראַבייען, געטראַכט וועגן אים, אַהיימפאָרנדיק, מיט גרויס אַכטונג און געשמייכלט צו זיך אַליין.

— אָט דאָס הייסט אַ קלוגער מענטש... אָט דאָס הייסט אַ וועלטלעכער מענטש.

אפשר צוויי וואָכן נאָכאַנאַנד איז ער נאָכדעם אויפגערעגט און פריילעך געווען, צופיל מכבד געווען מיט טיי דעם מעקלער, וועלכער איז צו אים פון שטאָט געקומען, שוין אַפילו אַן איבעריקן מאָל געגאַנגען צום אַנטרייבער זיינעם אין שטאַל אַריין און פאַר אים פריילעכערהייט איבערגעחזרט:

— מ׳באַדאַרף דיר קויפן אַ ניי היטל, אַלעקסיי, זאָלסט מיך וועגן דעם דערמאָנען אין קרייז־שטאָט...

ס׳איז געווען גוט צו ליגן דאָ גאַנצע אָוונטן אָפן בעט, צו טראַכטן וועגן דעם, וואָס דאָ אין פאָדער־שטיבל וועט ענדלעך הענגען מירעלעס האַרבסט־סאַק, און צו פאַרשטעלן זיך, ווי אַזוי ער וועט אַמאָל, ליגנדיק דאָ אין דעם זעלבן בעט, ענטפערן מירעלען:

— וואָס־זשע? ער „זשאַלעוועט“ איר די פור, „זשאַלעוועט“ ער איר? אויב זי וויל פאָרן אין שטאָט, טאָ זאָל זי הייסן די פור שפּאַנען און פאָרן.

אַף עפּעס האָט ער געוואַרט, נישט געהאַט קיין געדולד און אָט געוואָלט טרעפן, ווי אַזוי טאַראַביי וועט זיין הבטחה מקיים זיין.

— וועט, הייסט עס, איינגיכן טאַראַביי צו זיי אין שטאָט אַראָפּקומען... געוויס וועט ער איינגיכן צוליב זיינע געשעפטן אַהין אַראָפּקומען און וועט צו זיין מחותן פאַרפאָרן.

נאָר טעג נאָך טעג האָבן זיך געררוקט, און טאַראַבייס פּאַעטאָן האָט זיך נאָך אַלץ דאָרטן אין שטאָט נישט באַוויזן.

מירעלע האָט נאָך אַלץ פאַרן קרומען סטודענט, ווי פאַר אַן אייגענעם ברודער, געזאָרגט. זיך שוין אַפילו אין זײַנע אינטערעסן געמישט און אונ־טער זײַנע אויגן פאַר אים געטענהט:

— וואָס־זשע דען? ס׳איז אַ תכלית פאַר אים אָט דאָס, וואָס ער וועט דאָ בײַ זײַן מאַמעס פאַרטעך זיצן און וועט די שטאָט־מיידלעך תורה לערנען?

קיין נײַעס איז דאָרטן אין שטאָט נישט פאָרגעקומען, אַחוץ דעם, וואָס שלעכטע קלאַנגען האָבן זיך אָנגעהויבן אַרומטראָגן וועגן דעם אַלטן קאַש־פּעריווקער גראַף, וועלכער האָט שוין דעמאָלט אין אויסלאַנד בײַ זײַן איידעם געוווינט:

— דער גראַף זעצט אָן, נישט אַנדערש, און קאַשפּעריווקע גייט איבער צו דער באַנק.

די מאַמע זײַנע האָט אים אַהער אָפּטע בריוולעך וועגן אָט די קלאַנגען געשריבן, געשאָלטן אין זיי דעם געוועזענעם מחותן מיט דער געוועזענער כלה און זיך געהאַלטן אין איין קלאָגן:

— זעקס טויזנט רובל... אַ שפּילכל? הײַנטיקע יאָרן זעקס טויזנט רובל. און וואָס נאָך:

— די וועקסלען זענען דאָך נאָך עד היום אויף גדליה הורוויצעס נאָמען געשריבן, און דער גראַף קען קיינעם נישט, אַחוץ אים.

אומבאַמערקט פאַר זיך אַליין האָט ער ווידער אָנגעהויבן אָפּצושלאָפן פיל פאַרקירצטע און קילע תשרידיקע טעג, פאַרפולט די לופט פון זײַן שטילער אויסגעמעבלירטע שטיבל מיט אַ שווערן און אומעטיקן שנאָרכן, זיך אַלעמאָל אויפגעכאַפּט און זיך דערמאַנט:

יסורים שווערע זענען אויף אים געקומען... און גאָרנישט וועט נישט זײַן דערפון, וואָס ער האָט די גאַנצע צײַט וועגן מירעלען געקלערט... און דער עיקר... דער עיקר — איז ער אַ נאַר געווען און האָט צופיל געלט אָפּן מעבל און אויף די נײַע פערד געפּטרט.

נאָכדעם איז איינמאָל דאָ אין דאָרף אַ סוף פון אַ מאָדנע וואַרעמען זונטיק געווען. די זײַט־הימלדיקע זון האָט רויט־גאָלד שטרויענע דעכער מיט אָפּגעפאַלענע ביימער געפאַרבט, און גוים אין שוואַרצע סוויטקעס זענען בײַ דער קראָם פון דער איינזאַמער ייִדישער שטוב געשטאַנען, זיך איבער

דער רויטער שיין געפּילט צו קינדעריש און צו גוט, געטראַכט עפּעס וועגן דעם ברויט, וואָס דערמיט האָבן זיי זיך אַף אַ זאַטן ווינטער פאַרגרייט און געשמייכלט איינער צום צווייטן:

— צייט, די ווענט פון די שטיבער מיט אויסגעדראָשענע סנאָפּעס אַרומשטעלן, אַ?

צו אים איז דעמאָלט דעם טאַטנס אַ מענטש מיטן גראָפס וועקסלען געקומען, אים פון שלאָף אויפגעוועקט און אים אַ מאָדנע אויפגערעגטע ידיעה איבערגעגעבן:

— דער אַלטער גראַף איז נאָך באַנאַכט קיין קאַשפּעריווקע געקומען, און דער מחותן זיינער... דער מחותן האָט נאָך, אַ סברה, גאַנצפרי, אַהין מיט זיין פור אַוועקגעשמיסן.

פאַרשלאָפענערהייט איז ער מיט זיין פור קיין קאַשפּעריווקע אַוועקגעלאָפן, געטראָפן דעם אַלטן גראַף איינעם אַליין, אינעם פּוסטן הויף, ווו דאָס מעבל איז שוין אַפילו פאַרפּאַקט געווען און באַ אים בשלמות באַקומען אַף אַלע זיינע וועקסלען, וועלכע זענען אַף גדליה הורוויצעס נאָמען געווען. דער אַלטער גראַף האָט נאָך אַפילו געמיינט, אַז ער, גדליה הורוויץ, האָט אים אַהער מיט די וועקסלען צוגעשיקט און דערפאַר געבעטן, ער זאָל אָט דעם גדליה הורוויצן איבערגעבן:

— זעקס טויזנט רובל צאָלט ער אים איין, און די איבעריקע דריי טויזנט... די איבעריקע האָט ער איצט נישט און וועט זיי אים פון אויסלאַנד צושיקן.

און ער האָט פאַרשטאַנען, אַז זיין געוועזענעם מחותנס דריי טויזנט רובל זענען פאַרפאַלן, געפּילט, אַז ער טוט איצט אַ נידעריקע זאַך, און דאָך צום גראַף מיטן קאָפּ געשאָקלט:

— גוט, גוט... ער וועט אים איבערגעבן.

ערשט תחילת נאַכט, ווען אומקערנדיק זיך אַהיים, האָט ער זיך מיט זיין פור אַפן ערשטן באַרג, וואָס נאָך קאַשפּעריווקע, אַרויפגעדראַפּעט, האָט ער פונווייטנס זיין געוועזענעם מחותנס פור מיטן קליינעם שייגעץ, דעם אַנטרייבער, דערקענט, דערפילט אַ שטאַרק האַרץ-קלאַפּונג און געשווינט געהייסן דעם אַנטרייבער פאַרקערעווען לינקס צום זייטיקן און שטאַרק-שמאָלן וועג. ער איז געווען דערשראָקן, זיך עפּעס נישט געגלויבט און האָט צום ערשטן מאָל וועגן דעם מחותן זיינעם אַ טראַכט געטאָן:

— איז ער, אַפּנים, פון גאַנצפרי אָן באַ זיך אין וועלדל געווען?... פאַרט ער אָקאַרשט איצט צום קאַשפּעריווקער גראַף?

און איבער עפּעס האָט ער נאָך אַלע מאָל פונעם זייטיקן וועג צו זיין מחותנס פור אויגן געוואָרפן און האָט געזען:

די לאַנגע אויסגעדאַרטע פערד זענען, ווי אַלע מאָל, שלעכט אין דער אָפּגעפּאָרענער בריטשקע געשפּאַנט, באַם רעכטן פערד זענען די פּאָסטראָמקעס צו קורץ, און ער האַלט דערפּאַר אין איין שפּרינגען; באַם לינקן, מיטן אויסגעגלאָצטן בלינדן אויג, זענען די „שלייעס" צו גרויס, און ער שלעפּט דערפּאַר נישט מיט דער ברוסט, נאָר מיטן אָנהייב רוקן. און אויבנאָן זיצט מיט פאַרלייגטע הענט ר' גדליה הורוויץ אַליין, דער צעטראָגענער קאָפּ מיט דער שפּיציקער נאָז און מיט די גילדענע ברילן אַ ביסל פאַרריסן און די טונקעלע צוויי־זייטנדיקע באָרד פונאַנדערגעלאָזן אַף רעכטס און אַף לינקס.

ער איז געווען שטאַרק אומעטיק און דערשראָקן און האָט געטראַכט:

— איז שוין, הייסט עס, מיט די תנאים אַן עק?... לחלוטין אַן עק?...

*

אָפּן צווייטן טאָג איז ער אויפגעשטאַנען גאַנץ פרי און האָט געהייסן די פור שפּאַנען.

אינדרויסן איז געווען וואָלקנדיק און קיל, און אַ רעגנדל אַ סוף־תשרי־דיקער, האָט זיך אַלעמאָל טריפן געלאָזט, אָנגעהויבן, אויפגעהערט און זיך ווידער געלאָזט.

ער האָט דעם גאַנצן וועג אין שטאָט אַריין געהאַט אַ ברוגזן און שטאַרק אומעטיקן פּנים, געטראַכט וועגן נחום טאַראַבייס שטאָלצער און שלעכט שווייגנדיקער מיידל, וועלכע ער האָט איינמאָל אין קרייז־שטאָט געזען, און איז צו אַ באַשלוס געקומען:

— זי וועט אים נישט וועלן, נחום טאַראַבייס מיידל, געוויס וועט זי אים נישט וועלן.

נאָך באַנאַכט האָט ער, טראַכטנדיק וועגן מירעלען, באַשטימט:

— ער וועט אַהין, צום מחותן זיינעם, צופאָרן און וועט אים זיין חלק געלט אָפּגעבן.

אים אַליין איז שוין אָט דער באַשלוס אַזוי געפעלן געווען, און געוואָלט האָט ער שוין אַפילו וויסן, וואָס וועלן דערויף זאָגן מענטשן, און דער עיקר... וואָס וועט דערויף זאָגן נחום טאַראַבי.

נאָר אַריינקומענדיק צום פאָטער אין שטוב, האָט ער דאָרטן נאָך אין

קאָרידאָר דערהערט, ווי אין קליינעם קאַבינעטל שרייט שוין מיט היץ ר׳ גדליה הורוויצעס צוגעשיקטער בורר, און ווי דער טאַטע זיינער שלאָגט אים דאָרטן אַלע מאָל איבער די רייד מיט זיין שטילער עם־הארצישער טענה:

— און ווי וואָלט געווען זיין, ווען ס׳וואָלט געווען טרעפן פאַרקערט?

ער איז דאָ אַ ווײַלע געשטאַנען און זיך צו די טענות צוגעהערט.

אין מוח האָט זיך באַ אים נאָכאַמאָל די שאלה איבערגעחזרט:

— איז שוין, הייסט עס, אַן עק צו די תנאים?... אין שוין, הייסט עס, נאָך אַלעמען?

און איבער עפּעס האָט ער זיך געלאָזט גיין נישט אין קליינעם קאַבינעטל, נאָר גאָר אַהין אין עסצימער, וווּ די מאַמע זיינע האָט פּאַר פרעמדע מענטשן די געוועזענע כלה זיינע געשאָלטן. ער האָט דאָרטן מיט אַמאָל באַקומען אַ שטרענג און אומצופרידן פּנים און האָט אַף איר בייז און לייטיש אָנגעשריִען:

— שאַ! קוק זי נאָר אָן?!

צווייטער טייל

I

געפלאָנטערט האָבן זיך אַלץ מער און מער ר׳ גדליה הורוויצעס געשעפטן, און אַ באַהאַלטענע אומרויקייט איז שוין געפאַלן אַף אים, דעם צעטראָגענעם בן־תורה, און אַף זיין גאַנצער יהוסדיק־שטילער, נגידישער שטוב.

ווען עפּעס האָבן זיי זיך שוין גאַנצע נעכט געסודעט, ר׳ גדליה מיטן וועלטלעכן געשוועסטערקינד, דעם קאַסיר און גרויסן מקורב זיינעם. סודענדיק זיך, איז מען אַזוי בײדע אין אַ באַזונדער חדר די גאַנצע נאַכט אָפּגעזעסן און די דריטע אַשמורה נישט באַמערקט, געעפנט צולעצט אַ לאָדן מיט אַ פענצטער און דערזען:

פון צפון־מזרחדיקן הימל־ווינקל קומט שטיל און טרויעריק דער טונקעלער אָנהייב פונעם אלולדיקן טאָג, רוקט זיך אַהער פאַמעלעך־פאַמעלעך און טרייבט פונדאַנען, ווי אַ שטומער, די לעצטע רגעים פון דער בלאַסער, פאַרשפּעטיקטער נאַכט. אַרום איז שוין אַלץ גרוי; בהמות, וואָס געפינען זיך נאָך אין די פאַרשלאָפענע באַלעבאַטישע הייף, שרייען שוין מיט אַזאַ בענקשאַפט צו זייערע פאַרשפּאַרטע קעלבלעך און צו דעם נאַסן גראָז, וואָס אין פעלד, און הענער דערוואַכן שוין צום דריטן מאָל אין פאַרשידענע ווינקלען, וואָס אין שטעטל, און אין אַרומיקן גוייִשן דאָרף. זיי שרייען פון נאָענט און פון ווייט און כאַפּן אויס איינער באַם צווייטן די ערשטע אויסגעצויגענע טאָג־ברכה:

„קו־קו־רו־קו־ו!"

דער באַטראַכטער און שטאַרק איבערגעגעבענער קאַסיר, דער קרוב, האָט זיך דענסטמאָל נאָך אַלץ פאַרקלערט און פאַמעלעך מיט אַ פינגער אין נאָז געקלאַפּט, און דער תמיד צעטראָגענער ר׳ גדליה האָט פאַר אים, ווי אַלעמאָל, מיט נייע ברייטע פּלענער געשאָטן און זיך אַלעמאָל אַזוי נאָענט צו אים, דעם פאַרקלערטן קאַסיר, צוגעבויגן, גלייך־ווי ער וואָלט אים פון דער זייט גאָלדענע ברילן וועלן אַריבערנעמען, און באַ אים געשווינט פרעגן:

„וואָס? נישט אַזוי?"

מער, ווי שטענדיק, האָט ער זיך שוין אין יענער צייט באַנוצט מיט זיין ווייכער גאַליציאַנישער אויסשפּראַך און, זיצנדיק, זיך מיט זיין גאַנצן אויבערשטן האַלב גוף אַ וואָרף געטאָן פאַרויס, יעדעס מאָל, ווען אַ מענטש איז צו אים אין שטוב אַריינגעקומען: גלייך ווי עמעצער וואָלט דענסטמאָל פּלוצים אַ דריק געטאָן עפּעס אַ פאַרהוילענעם עלעקטרישן קנעפּל, וואָס פון הינטן, אַף זיינע פּלייצעס, און וואָלט אים בויטן, ער זאָל זיך מיטאַמאָל צוליב כבוד פונעם גאַסט אַ בויג־טאָן און זאָל מיטאַמאָל פון זיך אויסשיסן די פּאָר געוויינלעכע ווערטער:

— זיצט, ר׳ ייִד!

פאַר עפּעס אַ סכנה האָט מען זיך דאָרטן אַלע צוזאַמען געשראָקן און מורא געהאַט זי זאָל אין יעדער רגע אין שטוב נישט אַריינקומען; מורא געהאַט האָט מען אַזוי ביז שפּעט צו ווינטער צו, ווען איבער אַ נאַרישקייט האָבן זיך די געשעפטן נאָך מער פאַרדרייט, און צעטראָגענע מעשהלעך האָבן זיך כמעט איבער דער גאַנצער געגנט געלאָזט הערן:

אַ מעשה מיט ר׳ גדליה הורוויצעס אַ לאַנגגאַנגעדיקן שונא פון קרייז־שטאָט, וואָס האָט דאָרטן אין באַנק דעם אמתן קניטל פאַר אים געלייגט.

אַ מעשה מיטן אַלטן דירעקטאָר פון אָט דערזעלבער באַנק, הורוויצעס אַ שטענדיקן גוטן פריינט, וואָס האָט אַליין אָנגעזאָגט, מ׳זאָל זיין זהיר וזהיר און מ׳זאָל אים מער קיין קאָפּיקע קרעדיט נישט געבן.

צו אָפּט איז שוין דענסטמאָל ר׳ גדליה מיט זיין אייגענער פור אין קרייז־שטאָט געלאָפן.

פאָרן האָט ער זיך אַהין געלאָזט ס׳רוב נאָך אום זונטיק, אומגעקערט האָט ער זיך פון דאָרטן כמעט אַלעמאָל אָקאָרשט פרייטיק פאַר ליכט־בענטשן, אַריינגעלאָפן מיט איילעניש אין שטוב און דערזען:

אינעם שוואַרצן זיידענעם קאַפּטל, אינעם שבתדיקן פאַריק מיט די

בריליאַנטענע אוירינגלעך זיצט שוין גיטעלע, דאָס ווייב זיינס, באַ די זיל־בערנע לייכטער, וואָס אַפּן ווייס־געשפּרייטן טיש מיט די צוגעדעקטע חלות; זי קוקט אַף די רויטע, נישט לאַנג אויסגעזייפטע נעגל און וואַרט, אַז אין דער קאַלכיקער שורה הייזער, וואָס קעגנאיבער דעם וועג, זאָל זיך באַם רב אין פענצטער דאָס ערשטע פרייטיק־צו־נאַכטיקער פייערל אָנצינדן.

ר׳ גדליה איז דענסטמאָל, ווי שטענדיק, געווען שטאַרק באַשעפטיקט און צעטראָגן, געטרונקען אַף גיך באַ אַט דעם טיש טיי פון דער שאָל און נישט באַמערקט, אַז דער דאַשעק פון זיין זיידענעם היטל שטייט באַ אים אַ ביסל אָן אַ זייט. צווישן איין שלונג און צווייטן האָט ער געשווינט אַף גיטעלעס אָנפראַגן געענטפערט:

— איז ער אָוועקגעלאָפן צו יענעם „טשליען״, וואָס אַף אים האָט דער דירעקטאָר אים געזאָגט, אַז ער איז דער עיקר.

— איז ער פון יענעם „טשליען״ אַוועקגעלאָפן צוריק צום דירעקטאָר...

— האָט ער שוין דווקא באַ זייביידן געפּועלט... נאָר דער דריטער „טשליען״, אָן אַלטער גענעראַל איז ער, און דער פּערטער, אַ פּאָליאַק... אַ מאַגנאַט, צו זיי וועט ער, מיט גאָטס הילף, די קומענדיקע וואָך קריגן פּראָ־טעקציעס... געוויס וועט ער קריגן.

ער איז בכלל נישט געווען באַ זיך געפאַלן און געהאַט גרויס בטחון; צעטראָגענערהייט האָט ער נאָך אין זינען געהאַט מתנות אַהיים צו ברענגען, און אַפילו איינמאָל אַ שפּיציק ווערטל געזאָגט וועגן דעם נייעם זיידענעם היטל, וואָס ער האָט זיך אַליין פון קרייז־שטאָט געבראַכט. גיטעלע איז דענסטמאָל מיט אַט דעם היטל אַזוי נישט צופרידן געווען.

— ער קלייבט זיך אַליין צו אַ היטל, האָט זי געטענהט, און באַמערקט נישט, אַז ס׳פּאַלט אים אַריבער ביז די אויערן?

און באַ אים, דעם צעטראָגענעם קאָפּ, האָט דענסטמאָל אַ שמייכל גע־טאָן נישט מער, ווי די אָנגעשטרענגטע שפּיציקע נאָז:

— גיטעלע מיינט, אַז דער קאָפּ איז באַ אים דענסטמאָל געווען אין קרייז־שטאָט? דער קאָפּ איז באַ אים דענסטמאָל געווען אינדערהיים.

און באַלד האָט ער אַף זיך דאָס שבתדיקע אויבערשט געכאַפּט און איז אַוועקגעלאָפן מקבל־שבת־זיין אין יענער אַלטער סאַדעגערער קלויז, ווו אין ביידע זייטן פון זיין מזרחדיקער שטאָט זענען נאָכן דאַווענען אַ פּאָר ערלעכע גבירים־יונגעלייט נאָך אַ ווײַלע אַף זייערע ערטער געזעסן, געקוקט אַף אים מיט בכבודיקע און קעצנדאָנקבאַרע אויגן און זענען אין יעדער

רגע גרייט געווען צו ווינטשן אים עולם־הבא דערפאַר, וואָס ער האָט זיך מיט זיי אָרנטלעך צערעכנט און האָט זיי באַצייטנס זייערע חובות אָפּגעצאָלט.

זיי זענען אים אַוודאַי געווען גוטע פריינט, אָט די פּאָר ערלעכע גבירים־יונגעלייט, וואָס אין די זיידענע קאַפּאָטעס, נאָר זייער געלט איז געווען באַ זיי אַזוי טייער, און שולדיק האָבן זיי זיך אַזוי געפילט, פאַרוואָס זיי האָבן דאָ אים, הורוויצן, מורא געהאַט צו געטרויען; זענען זיי שוין, גייענדיק אַהיים, געווען אַזעלכע שוויגנדיק־טרויעריקע און אָפּט פלוצלינג און נישט צו דער זאַך צו עמעצן אַ זאָג געטאָן:

— פאָרט אַ לייטישער מענטש, ר׳ גדליה, אַ? גאָר, גאָר אַ לייטישער מענטש.

*

אין שטאָט איז מען דערווייל שטאַרק נייגעריק געווען און געוואָלט וויסן דעם סוף:

ער וועט זיך אַמאָל אויסדרייען, ר׳ גדליה, צי ניין?

אַזוי פיל האָט מען שוין דענסטמאָל מיט דעם צו טאָן געהאַט און אַזוי אָפּט האָט מען שוין וועגן דעם דענסטמאָל גערעדט.

נישט געוואָלט האָט נאָר וועגן דעם רעדן מירעלע, די בת־יחידה זיינע, אָט די ציטעריק דערצויגענע שלאַנק־וווּקסיקע באַשעפעניש, וועלכע פלעגט שוין דענסטמאָל מחמת ליבע צום פאָטער, צי מחמת ליבע צו זיך אַליין, אַף אַ גאַנצן טאָג פון שטוב אַוועקגיין.

צופיל פאַרקלערט און קאַפּריזנע איז זי שוין דענסטמאָל געווען, און צופיל שטרענג האָט זי זיך שוין דענסטמאָל געפירט אַפילו מיטן קרומען סטודענט ליפּקיסן, וועלכער איז צוליב איר דעם יאָר אין אוניווערסיטעט נישט געפאָרן און איז איר אומעטום הינקענדיקערהייט נאָכגעגאַנגען. גאַנצע שעהן האָט זי, גייענדיק לעבן אים, געקענט פאַרגעסן, אַז ער לעבט נאָך אַף דער וועלט, זיך פלוצלינג אַף אים אומגעקוקט און באַקומען אַזאַ מאָדנע דערשטוינטן פּנים, גלייך ווי זי וואָלט זיך שטאַרק וווּנדערן און וואָלט נישט פאַרשטאַנען:

— זע נאָר?! ער גייט נאָך אַלץ לעבן איר, ליפּקיס! און זי האָט געמיינט, אַז ער איז שוין לאַנג באַ זיך אינדערהיים.

און ווען זי האָט זיך שוין יאָ אַמאָל אַף אים אומגעקוקט, האָט זי אים געמוזט נישט אַנדערש, ווי מיט עפּעס אַ וואָרט אָנרירן:

— ליפּקיס, פאַרוואָס וואַקסן באַ אייך אַזוי מאָדנע די וואָנצעס? באַ קיין שום מענטשן וואַקסן זיי נישט אַזוי מאָדנע, ווי באַ אייך.

אָדער:

— אין אַלגעמיין זעט איר נישקשהדיק אויס, ליפּקיס, נאָר ווען מ׳קוקט זיך צו אייך צו, זעענט איר מוראדיק ענלעך אַף אַ „יאַפּאַנעץ״.

ער האָט זיך טאַקע אין יענער צייט געפילט לעבן איר מוראדיק שלעכט און קיין דיבורים אין מויל נישט געהאַט; האָט געטראַכט לאַנג וועגן דעם, וואָס זי שווייגט, געקומען פיל מאָל צום באַשלוס, אַז ס׳איז נויטיק איר צו זאָגן עפּעס אַ גוט וואָרט וועגן איר פאָטערס לאַגע און וועגן דער קאַכעניש, וואָס קומט פאָר באַ זיי אין שטוב, און צולעצט איינמאָל צו שטאַמלען אָנגעהויבן:

— פאַרשטייט ער, הייסט עס, גאַנץ גוט, אַז „אומגליק״ הענגט אָן ראשית כל נישט אָן „געלט״. און דאָך... ער ווייס נישט, פאַרוואָס דאָס איז: יעדעס מאָל, וואָס ער קומט די לעצטע צייט אַריין צו זיי אין שטוב און דערזעט דאָרטן דעם פאָטער אירן, ווייזט זיך אים אויס, אַז ס׳קומט פאָר אַרום אים אַ טראַגעדיע.

נאָר מירעלע האָט זיך דענסטמאָל אפילו צו אים מיטן פּנים נישט אומגעדרייט, געקוקט שווייגנדיק מיט די בלויע אויגן אַהין, וווּ ס׳איז פאַרגאַנגען די זון, און געזאָגט אַזוי גלייכגילטיק און קאַלט:

— נו, אַנטלייט אים צוועלף טויזנט רובל, וועט ער זיך אויסדרייען.

און ווידער האָט זי מיטן טרויער, וואָס אין אירע בלויע אויגן, שווייגנדיק געקוקט אַהין, וווּ ס׳האָט זיך געזעצט די זון.

ס׳איז געווען מאָדנע: אָט די ציטעריק דערצויגענע באַשעפעניש האָט אפילו געוווּסט, וויפל ס׳גייט אָפּ דעם פאָטער אירן, אַף צו ראַטעווען זיך. מעגלעך, זי האָט אויך געוווּסט, אַז ווען זי לאָזט דעם שידוך מיט וועלוול בורנעס נישט אָפּ, וואָלט אים זיין פאָטער אברהם־משה גרינג אָט די סומע געגעבן. מעגלעך, אַז זי האָט פיל וועגן דעם געטראַכט, און אַז דערפאַר האָט זי שוין אַזוי גרינג און פּשוט די ווערטער אַרויסגעזאָגט:

— נו, אַנטלייט אים צוועלף טויזנט רובל, וועט ער זיך אויסדרייען.

און ער, דער קרומער סטודענט ליפּקיס, האָט זיך איבער אָט די ווערטער פלוצלינג דערמאָנט אָן דער מוטער זיינער, דער אַלמנה, וואָס ער מיטן עלטערן ברודער האָבן איר געגעבן אַף צו לעבן, און אָן דעם אַלטן פּאַלטאָ, וואָס זי האָט אים נאָכגעטראָגן דענסטמאָל, ווען, פאָרנדיק מיט מירעלען אין

קרייז־שטאָט, האָט ער אין איילעניש געהונקען צו דער פור, וואָס אַף איר האָט זי אַף אים געוואַרט.

מירל האָט, דוכט זיך, דערנסטמאָל, זיצנדיק אַפן פאַעטאָן, געשמייכלט און אין אַ צווייטער זייט געקוקט.

פאַרוואָס האָט זי דערנסטמאָל אין אַ צווייטער זייט געקוקט? דערפאַר, וואָס פון דער שטאָט איז דערנסטמאָל איר געוועזענער חתן אַף זיין פור אַנ־געפאָרן? צי גאָר דערפאַר, וואָס מיט אָט דעם אַלטן פּאַלטאָ האָט די מאַמע זיינע אַלע שבת אין אויוון דעם טשאָלנט איינגעדעקט?

נאָר אייגנטלעך איז דאָך אָט די געפּיעסטעטע און אייגנזיכטיקע מיידל נישט געווען פעיִק צו פאַרטראַכטן זיך וועגן אַ וואָסער ס׳ניט־איז מענטשן, וועלכער האָט אויסער איר אייגענער בת־יחידהשער נשמהלע געלעבט.

ליפּקיס האָט דאָס ערשט אין אַ צייט אַרום אָנגעהויבן אַזוי גוט צו פאַר־שטיין און האָט עס איר נאָכדעם אַפילו פאַרגעהאַלטן אין זיינע פיל בריוו, וועלכע ער האָט איר נישט געשיקט.

— בכלל, האָט ער צו איר אין איינעם פון אָט די נישט־אַוועקגעשיקטע בריוו געטענהט, צי האָט זי שוין געקענט נעמען צום עגאָיִסטישן הערצעלע אירן אַפילו די לאַגע פון איר אייגענעם אומגליק צעטראָגענעם און שטאַרק געדריקטן טאַטן, וואָס זי, די דערוואַקסענע, האָט זיך נישט געשעמט פאַר אַ פולע שטוב מענטשן אים צו נעמען קושן?

*

אָט איז מיט אַ טויב־שטילקייט פאַרגליווערט געוואָרן די מיטלמעסיק־קאַלטע לופט, און די ערשטע שנייען האָבן זיך אויסגעלייגט אַפן דערשלאָ־גענעם שטעטל און אַף דער אַרומיקער ווינטערדיק פוסטער געגנט.

קיין מינוט האָט זי זיך שוין באַם פאַטער אין שטוב נישט געקענט איינהאַלטן, אַרומגעבלאָנדזשעט אין משך פון גאַנצע קורצע טעג אַף די אַרו־מיקע פאַרבלאָזענע פעלדער און האָט דאָרטן אומעטום סימנים פון אירע מיט ליפּקיסעס טריט געלאָזט. מאָדנע האָבן זיי דערנסטמאָל אויסגעזען. אין דער ווייטער פאַרקילטער לופט, וואָס צווישן קויטיקע הימלען מיט שניי־ווייסער ערד, צוויי מענטשן, וואָס בלאָנקען אַזוי שווייגנדיק איבער אָט די רחבהדיקע פעלדער אַרום און רעדן זעלטן איינער צום צווייטן. עס שווייגן אַרום זיי מיט אַ שטילקייט פון אַבלות, פון אַן איינזאַם פויערים־שטיבל, וואָס אונטער אַ ווייסן פאַרשאָטענעם דאַך, ביז אַ פאַרפרוירענעם טייכל, וואָס ערגעץ אין אַ נאָענטן טאָל; דרימלען ערגעץ אין פאַרשידענע האָריזאָנט־

ווינקלען יענע אָפּגעווייסטע וועלדלעך, וועלכע האָבן זיך טיף, טיף אין שניי איינגעגראָבן, זעען אויס פון דאָרטן פרעמד און ניי און נאַרן דאָס אויג פון אַ מענטשן, וואָס טראָגט זיך דאָרטן זעלטן ווען אַף אַ לויפנדיקן שליטן אַדורך:

— זע נאַר? ס'זאָל שוין זיין די דעמבעגע וועלדלעך, זאָל עס שוין זיין?

קיינער האָט נישט באַמערקט, ווי זי איז דענסטמאָל מיט ליפּקיסן אַף „דו" געוואָרן און אים באַ זיין פשוטן נאָמען רופן אָנגעהויבן.

— זי, מירל, האָט זי אים איינמאָל, אַרומשנאָרנדיק אַף אַט די פאַר־בלאָזענע פעלדער, געזאָגט, זי הייבט אים, געוויינלעך, אַפילו נישט אָן צו ליב האָבן, נאָר צייטנווייז פילט זי זיך גלאַט אַזוי גוט, וואָס ער געפינט זיך לעבן איר. ער, ליפּקיס, פאַרשטייט עס, צי ניין?

און צובייסנדיק די אונטערשטע ליפּ, האָט זי אים באַלד געגומען שנעלן אין נאָז, כדי ער זאָל עס פאַרשטיין, און אים געבראַכט דערצו, אַז זיין פּנים האָט אָנגעהויבן נאַריש צו שמייכלען.

באַ איר אַליין האָט זיך שוין דענסטמאָל געהאַט געשטאַרקט דער טרויער, וואָס אין די בלויע אויגן, און מיט אַ מעלאַנכאָלישן פייערל האָט ער שוין פון צייט צו צייט פון דאָרטן אַרויסגעקוקט; פאַרקלערטערהייט האָט זי דענסטמאָל לאַנג, לאַנג אין דער האַלב־נעפּלדיקער ווינטער־ווייט אַריינ־געקוקט און מאָדנע שאלות דערביי אויפגעגעבן:

— ליפּקיס, איר הערט, ווי די וועלט שווייגט?

ליפּקיס האָט געפילט, אַז ער באַדאַרף עפּעס וועגן אַט דער שטילער וועלט זאָגן, געמאַכט לאַנגע הכנות מיטן האַלדז און מיט די אַקסלען און צולעצט אָנגעהויבן:

— יאָ, נישט קרום וואָלט געוועזן זיך אַזוי אין צווייען איבער אַט די פעלדער אַוועקלאָזן און זיך שוין מער צוריק נישט אומקערן.

און זי האָט צו זיינע ווערטער אַפילו נישט אָנגעהויבן זיך צוהערן, נאָך אַלץ געקוקט ערגעץ אַהין, אין דער האַלב־נעפּלדיקער ווייטקייט און זיך פאַרקלערטערהייט דאָס איריקע ווייטער גערעדט:

— ער שטעלט זיך פאָר, ווי איר איז איצט אַלץ פרעמד און אַלצאיינס?

און אין אַ ווילע אַרום ווידער וועגן דעם זעלבן:

— ווען מיט איר צוזאַמען קערט זיך איצט איבער אַט די גאַנצע פאַרפרוירענע וועלט, וואָלט זי אַפילו קיין געשריי נישט געטאָן פון שרעק.

נאָר צייטנווייז האָבן זי ווידער באַהערשט אַ מאָדנע שמחה מיט אַ

ווילדן חשק צו לעבן; דענסטמאָל האָט זי זיך בשום אופן נישט געוואָלט אומקערן אַהיים און געהאַלטן אין איין דערציילן וועגן דעם פּאָטערס אָרטיקע און פרעמדע בעלי־חובות, וואָס קומען אַלע טאָג צו זיי אין שטוב, טומלען און אין טיש קלאַפּן:

— זיי זענען אַזעלכע עקלדיקע, אָט די ייִדן... דער טאַטע אירער איז געוויס שולדיק, וואָס ער האָט זייער געלט איבערגעפּירט, אָבער פון דאַנען איז נאָך נישט געדרונגען, אַז זיי מעגן פראַנק און פריי באַ זיי אין שטוב אַרומלויפן און שרייען אַף אַזאַ קול: געוואַלד, ער ראַבעוועט! — אַז מ׳זאָל עס אין דער צענטער גאַס דערהערן.

איינמאָל, אין אַ געוויינלעכן בעפּלדיקן טאָג, איז פון ערגעץ אַ באַענטן שטעטל צו זיי אין שטוב געקומען עפּעס אַ פרומער למדנישער און שטאַרק תמעוואַטער יונגערמאַן, אַ שטוב־זיצער מיט אַ קליין שוואַרץ בערדל און מיט אַ קרענקלעכן, בלאַסן און געלזיכטיקן פּנים. שוויגנדיקערהייט איז ער לאַנג געזעסן באַ זיי אין עסצימער, זיך געשראָקן און געוואַרט. דער וועלט־לעכער און איבערגעגעבענער קאַסיר, דער קרוב, האָט עטלעכע מאָל פאַר אים אין דער הויך, ווי פאַר אַ טויבן איבערגעחזרט:

— ר׳ גדליה זענען איצט אין אויסלאַנד, באַ דער שוועסטער, וואָס האָט דאָרטן אַן אייגענעם דאָרף, זענען זיי איצט.

און דער יונגערמאַן מיטן געלזיכטיקן פּנים האָט זיך אַלץ פאַר עפּעס ווי געשראָקן און זיך אַלץ נישט אויפגעהערט צו דערפרעגן אַף זיין הייזע־ריק שטילן און שטאַרק־שוואַכן קול:

— איז עס, הייסט דאָס, פאַרפאַלן דאָס געלט, וואָס מיר קומט באַ ר׳ גדליהן?... טאַקע פאַרפאַלן?...

ער האָט אַזאַ דערשלאָגענעם אויסזען געהאַט, אָט דער געלזיכטיקער יונגערמאַן, און שוין, אַפּנים, גערעכנט פאַר אוממעגלעך זיך אַהיים אומ־צוקערן און נאָך ווייטער צו לעבן אַף דער וועלט.

מירל האָט דענסטמאָל קיין מיטיק נישט געגעסן און אַ גאַנצן ווינ־טערדיקן טאָג זיך אינדרויסן מיט ליפּקיסן אַרומגעשלעפּט.

— ער שטעלט זיך פאַר, מיט אַ וואָסער געשמאַק זי וואָלט איצט גע־פרעסן, האָט זי אַלע מאָל צו ליפּקיסן געזאָגט, נאָר דאָרטן, באַ זיי אין שטוב, זיצט נאָך אַלץ אָט דער איבערגעשראָקענער יונגערמאַן. ער האָט אַזאַ אומ־גליקלעכן פּנים, און זי קען אַף אים נישט קוקן.

אַלע מאָל האָט זי געשיקט ליפּקיסן אַ קוק־טאָן, צי דער יונגערמאַן איז

שוין אַוועקגעגאַנגען, געוואָרט אַף אים מיט אומגעדולד נישט ווייט פון דער שטוב און נאָכדעם געשריגן צו אים פונדערווייט:

— נו, וואָס? ער זיצט נאָך?

ס'איז געוואָרן נאַכט, און לאָמפּן האָט מען אין די שטאָט-הייזער אָנ־געצונדן. לאָמפּן האָט מען אויך אָנגעצונדן באַ זיי אין שטוב, איז זי צולעצט מיט אַ רויט פאַרקאָוועטן פּנים אינעווייניק אַריינגעקומען און, נישט אויס־טוענדיק די ווינטערדיקע קליידער, געזומען דעם געלזיכטיקן יונגנמאַן טרייסטן:

— ער מעג זיין זיכער: אַלץ וועט זי שוין טאָן, כדי מ'זאָל אים זיינע צוויי טויזנט רובל אומקערן.

זי האָט אים נאָכדעם אפילו אינדרויסן צו זיין פור אַרויסבאַגלייט, גע־זאָרגט דערפאַר, וואָס אים וועט זיין קאַלט אין די פיס, און האָט זיי אים אַליין געהאָלפן איינדעקן אין דער רעדנע.

— אָט דעם עק רעדנע זאָל ער אונטער זיך אַרונטערנעמען... און דעם פוטערנעם קאָלנער זאָל ער זיך נישט שעמען אויפשטעלן... אָט אַזוי.

און נאָכדעם האָט זי נאָך לאַנג מיט די אויגן זיין פור באַגלייט און אַן זיך מיט איר הונגער לחלוטין פאַרגעסן:

— ער האָט אַ באַגריף, ווי אומגליקלעך אָט דער מענטש איז? — האָט זי פאַרקלערטערהייט באַ ליפּקיסן געפרעגט.

ליפּקיס איז געווען שטאַרק צעטראָגן פון דעם, וואָס ער איז אין משך פון אָט דעם גאַנצן טאָג אַפילו אַף איינער פון זיינע לעקציעס נישט געווען, און זיך געפילט אַזוי מאָדנע, גלייך ווי ער וואָלט מער ייִד זיין און וואָלט זיך פלוצים פאַרנאַכט דערמאָנט, אַז ער האָט באַטאָג קיין טלית און תפילין נישט געלייגט. ער איז מער ווי תמיד אָנגעברוגזט און פאַרגיפטעט געווען, נישט געהאַט קיין געדולד און זיך שיער נישט געעקט איבערן געדאַנק:

— זי וועט אַמאָל אַריינגיין אין שטוב, צי ניין?

און זי האָט נאָך אַלץ פאַרקלערטערהייט געקוקט אַהין, ווו דער שליטן מיטן יונגנמאַן ווערן אין עק שטאָט פאַרשוווּנדן, און אָן זיין געלזיכטיקן פּנים נישט געקענט פאַרגעסן.

— ער איז אַזאַ אומגליקלעכער, האָט זי שטיל, ווי פאַר זיך אַליין, איי־בערגעחזרט, קיינער האָט אים געוויס קיינמאָל נישט ליב געהאַט, און איצט איז נאָך פון זיין קליינעם פאַרמעגן מער ווי צוויי טויזנט רובל אַראָפּ.

II

פון ר׳ גדליהן זענען דערווייל פון אויסלאַנד אַלע מאָל נייע בריוו אָנגעקומען.

צעטראָגענערהייט האָט ער דאָרטן באַ דער שוועסטער נישט געקענט איינזיצן, געוואָלט וואָס גיכער זיך אומקערן צו זיין סוחרישן טאַראַראַם און זיך געבעטן רחמים, ווי באַ גזלנים:

— לעבעדיקערהייט האָבן זיי אים דאָך גענומען און אין אַ קבר באַגראָבן.

ס׳האָבן אים געענטפערט און זיך באַמיט אים צו באַרו:קן גיטעלע, דאָס ווייב זיינס, מיטן איבערגעגעבענעם קרוב, דעם קאַסיר:

— אַלץ אָרדנט זיך, דאַנקען השי״ת, איין. מיט די בעלי־חובות עקט מען ביסלעכווייז אָפּ; דער פּדיון אין קאַשפּעריווקער וועלדל האָט זיך צוליבן גוטן שליטוועג אַף פיל פאַרבעסערט; די באַנק האָט פאַררעכנט דעם גראַפּס דריי טויזנט רובל אַף דער נייער „דאַטע״, און מירעלע תחיה איז, אַ דאַנק השי״ת, געזונט. דער ווינטערדיקער זאַפּאַס ווייץ, וואָס אין טערנאָווער מיל, איז נאָך אַלץ איבערגעשריבן אַפן פּריצס נאָמען, און מעל שטייגט פון טאָג צו טאָג. אַז גאָט וועט העלפן, וועט ער, ר׳ גדליה, אינגיכן קענען קומען אַהיים; לע״ע טוט מען זיין רצון און מ׳שיקט אים אַרויס דורך דער פּאָסט דעם „כוזרי״ מיטן ערשטן חלק „אַברבנאל״.

אין שטוב איז דערווייל גאַנצע טעג געווען רו:יק און שטיל, און געהערט האָט זיך אָפּט, ווי איבער די ביכער, וואָס אין קאַבינעט, סקריפּעט מיט דער פען דער קאַסיר, און ווי דאָ, אין עסצימער, שאָקלט זיך מיט רעגלמעסיקן קלאַפּן דער אומרו פונעם גרויסן וואַנטזייגער און ציילט די מינוטן פונעם קורצן און וואָלקנדיק טונקעלן, ווינטערדיקן טאָג.

קיינער איז שוין אַהער אינעם משך פון גאַנצע טעג נישט אַריינגעקומען, אַחוץ דעם אָדער יענעם פאַרשפּעטיקטן בעל־חוב און אַחוץ דער יונגער רביצין ליבקען, אָט דעם הויכן און קלייענדיק רויטלעכן האַלבן מאַנסביל, וואָס האָט זיך מיט איר מאַן פאַר ר׳ גדליהס נאָענטסטע גוטע פריינט געהאַלטן און האָט אַף צו להכעיס שונאים שטענדיק געהאַט אַ האַלב־שמייכלדיקן פּנים.

גאַנצע שעהן האָט זי געקענט מיט אַן אַרבעט אין האַנט אָפּזיצן דאָ

אין עסצימער לעבן דער לייטישער און האַלב-שוויגנדיקער גיטעלען און אומברחמנותדיק פּאַמעלעך וועגן איר מאַנס קהלשע עסקים דערציילן:

— טענהט זי מיט אים, מיט אברהמלען מיט אירן: וואָס האָט עס צו דיר, אַז די שטאָט וויל נישט שלמה דעם דיינס פאַר קיין שוחט!

צופיל געשמייכלט האָט זי שוין יעדעס מאָל, וואָס ליפּקיס האָט אין פּאַדערשטיבל באַ עמעצן אַף מירעלען געפרעגט, און צופיל האָט שוין גי־טעלע אירע פינגער-נעגל באַטראַכט דענסטמאָל, ווען די רביצין האָט זיך מיט אַ שטומפּיקן שפּיזל אין פּאַריק געקראַצט, און שטאַרק חשק געהאַט באַ איר צו פרעגן:

— זאָלט איר מיר הונדערט און צוואַנציק יאָר לעבן, ס׳אַרט אייך טאַקע לחלוטין נישט, וואָס אָט דער „איר זאָלט מיר מוחל זיין" קריכט צו אייך אין שטוב?

דאָרטן, אין דער שטילקייט, וואָס איבער דעם נישט-געהייצטן זאַל, איז באַ זיך אין חדר מירעלע געלעגן, זיך אַפּן אַריינגעקומענעם ליפּקיסן נישט אומגעקוקט און צוליב אים אַפילו איר פּאָזע נישט געביטן. מיטן טרויער וואָס אין אירע בלויע אויגן, האָט זי אומעטיק-לאַנג צום קעגנאיבער־דיקן באַלקן-ווינקל געקוקט און זיך אינגאַנצן געפונען אונטער דער השפּעה פונעם שפּאָגל-נייעם בוך, וואָס איז לעבן איר אַן אָפּענער געלעגן.

— ווי קלערט ער, האָט זי נאָר באַ אים געפרעגט, זי וועט נאָך אַמאָל עמעצן ליב באַקומען?

ליפּקיס האָט איבער דער שאלה מיט אַמאָל שטאַרק חרטה געקראָגן דערויף, וואָס ער איז איצט אַהער געקומען, צוגעגאַנגען צום פענצטער און ברוגזערהייט גענומען אַרויסקוקן צום ווינטערדיקן דרויסן. ער איז שוין אַפילו גרייט געווען איר אויסברייען, אַז זי וועט שוין קיינמאָל נישט ליב האָבן, און גיפּטיק געוואָלט אָנהייבן.

— בכלל... זאָלן מיר זיך אייגנטלעך צוהערן צום זין, וואָס ליגט אין אָט דעם וואָרט „ליב באַקומען".

נאָר מירל איז שוין לעבן אים, דעם ברוגזן, אַזאַ לייכטזיניק פריילעכע געשטאַנען און אים גרינג פאַר די האָר געריסן:

— דו ביסט אַזאַ נאַר, אַזאַ נאַר — האָט זי אים שטיל פון צווישן קינ־דערש צונויפגעדריקטע ציין אין אויער איינגעראָמט.

און באַלד האָט זי אַף זיך גענומען די ווינטערדיקע קליידער אָנטאָן און דערביי אַלערליי שבועות געגעבן:

— אויב דער רויטער גלאָמפּ, די רביצין, הייסט עס, וועט זיך באַלד פון עסצימער נישט פאַרנעמען, וועט זי אַ ווינטערדיק פאַרקלעפּטן פענצטער אויפרייסן און וועט מיט אים דאָ אַרום אינדרויסן אַרויס.

*

און ס'ציִען זיך אַזוי די קורצע, פייכטע טעג און יאָגן דאָס שטעטל אַלץ טיפער און טיפער אין ווינטער אַריין. ס'באַרירן שוין נישט סיי די היים, סיי דער דרויסן, און ס'פילט זיך שוין אַזאַ גלייכגילטיקע אומצופרידנקייט צו אַלץ, וואָס אַרום, כאָטש נעם שטעל אָפּ יעדעס איבערגעוואָקסענע מיידל, וואָס גייט אַמאָל גאַוהדיק פאַרפּוצט די גאַס אַדורך, לאָז אויס צו איר דיין האַרץ און זאָג צו איר מיט אַ קול פון אַן עלטערער, אומצופרידענער ייִדענע:

— דו, וואָס קלייבסטו אַזוי?... פאַרוואָס האָסטו שוין נישט חתונה, פאַרוואָס?

אַרום און אַרום זענען אָפּ ווייט, ווייט, די אוצרות פון ווינט פאַרשלאָסן אין די גרויע נעפּלען, וואָס הענגען אין דער לופט, זיי ווערן שוין אַלץ שווערער און שווערער און שפּרייטן זיך שוין אַליין איבער דער שנייִק אָנגעפרוירענער ערד, וואָס האַלט אין איין קויטיק ווערן. פאַרהוילן זענען די הימלען, אָפּגעמעקט איז דער האָריזאָנט. נישט די מענטשן זענען זיי, און נישט דאָס שטעטל באַדאַרף צו זיי. הייזער לויערן שווער, ווי די גרויסע חיות, אונטער זייערע שווערע שנייִקע דעכער און דרימלען מיט אַ דרימל, וואָס האָט נישט קיין סוף.

ס'דאַכט זיך:

אויערן האָבן אָט די הייזער, פאַרהוילענע, אָנגעשטרענגטע אויערן, הערן זיך תמיד איין אין דער גרויסער סביבה־שטילקייט, וואָס ציט זיך אַהער פון נאָענט און פון ווייט.

ס'דאַכט זיך:

גרייט זענען זיי צוליב יעדן מינדסטן און ווייטן פעלד־גערויש פון די ערטער אויפשפּרינגען און זיך לאָזן אַהין יאָגן מיט גרויס צאָרן און איילעניש, ווי אָט די הונגעריקע הינט, וואָס יאָגן זיך מקבל־פּנים זיין זייערן אַ פרעמדן חבר, אַ נישט־אָנגעלייגטן גאַסט.

פון איינער אַ שטוב זעצט דורכן קוימען אַ רויך. און דער רויך גייט נישט אויף צום הימל, נאָר פאַלט אַראָפּ צו דער ערד, מאַכט מיט גרויס שוואַכקייט רעדער אין דער לופט און צעשפּרייט זיך סוף־כל־סוף איבערן שניי.

עטלעכע ייִדן, וואָס גייען אַרום בטל, שטייען אין ליידיקן מאַרק אַרום אַ שליטן, וואָס האָט הייך־טשערעט צו פּאַרקויפן געבראַכט. זיי מאַכן ליצנות פון פאַרעקשנטן גוי, דעם יקרן, און דערצערענען אים מיט זייערע שטעכ־ווערטלעך. און די ווינטערדיק געקליידטע קרעמער, וואָס לאַנגווייליקן זיך בײַ די טירן פון זייערע קלייטן, זעען עס צו פונדערווייטן, האָבן הנאה און לאַכן.

דער מאַרק איז פול מיט פוסטקייט, און נאָר אָפן קליינעם פּלאַץ, וואָס פאַר אברהם־משה בורנעסעס שטוב, מירעלעס געוועזענעם מחותן, שטייען פינף־זעקס געשפּאַנטע פּריצישע שליטנס און וואַרטן אַף זייערע באַלע־באַטים, וואָס געפינען זיך אינעווייניק. ס'היטן זיי די רירעוודיקע אָנגעפּעלצ־טע פורמאַנעס, האָבן נישט וואָס צו טאָן, באַטראַכטן איינער באַם צווייטן די פערד און זאָגן דערבײַ מבינות:

— אָט־אָ־דער־אָ וועט שוין אינגיכן בלינד ווערן אָפן לינקן אויג.

— און אָט יענער... ער הייבט שוין שטייענדיק דעם הינטערשטן פוס.

און די פערד שטייען אָפן אָרט און טוען זיך דאָס זייעריקע: זיי טרייס־לען זיך פון צייט צו צייט, וועלנדיק אַראָפּוואַרפן פון זיך דעם פאַרגליווערטן שווייס, און דערווייל קלינגען אַף זייערע העלדזער די פיל קליינע גלעקעלעך און דערציילן דעם דרויסן וועגן אַלץ, וואָס קומט דאָרטן אינעווייניק, אין שטוב, פאָר:

— רייכע פּריצים־געסט, וואָס מאַכן זיך דאָרטן אינעם אָנגערויכערטן קאַבינעט הלוואות.

— וועלט־סוחרים, ספּעקולאַנטן, וואָס האָבן קיין מורא נישט צו מאַכן קניות אַף איבעראַיאַר, און אַ היפּשע האַלב־ליכטיקע פּעדער־שטיבל, אַ פול געפּאַקטס מיט וואַרטנדיקע עקאָנאָמען און משולחים, וועלכע זענען אין יע־דער רגע גרייט זיך אָקעגן דעם אַרויסגייענדיקן באַלעבאָס אויפשטעלן, אָפּ־נעמען זיינע באַפעלן און זיך אין פאַרשידענע ערטער פונאַנדערפאָרן.

נישט אינגאַנצן גוט האָט זיך שוין ליפּקיס געפילט יעדעס מאָל, וואָס אים איז צוזאַמען מיט מירעלען אויסגעקומען פאַרבײַ אָט דער שטוב אַדורכ־גיין.

מיט אַלע מעגלעכקייטן האָט ער זיך געמיט אָן אָט דער שטוב צו פאַר־געסן, און צוליב דעם זיך שוין אַפילו געפלייסט ערנסטע געדאַנקען אין מוח צו האָבן:

— וועט ער, הייסט עס, אין צוויי יאָר אַרום דעם מעדיצינישן פּאַקול־טעט ענדיקן...

האָט אָבער מירעלע, ווי אַף צו להכעיס, אַלע מאָל דעם קאָפּ צו אָט דער שטוב געדרייט און דערביי שוין אַפילו אים אויך נישט צורו געלאָזט:

— נו, זאָל ער שוין זאָגן: צוליב וואָס האָבן זיי געגומען און האָבן די אויסנווייניקסטע לאָדנס מיט בלויענס אָפּגעפאַרבט? ס׳שניידט דאָך פּשוט אין די אויגן.

אָדער:

— זיי אַלע: אברהם־משה בורנעס, ברכה און פייגע, די שוועסטער פון איר געוועזענעם חתן... זיי זענען אַלע אַזעלכע לייטישע מענטשן... זי האָט זיי אַמאָל שטאַרק ליב געהאַט, און איצט אויך גלוסט זיך איר נאָך צייטנווייז זיי זען.

ליפּקיס איז שוין געווען אויסער זיך און זיך מער נישט געקענט איינ־האַלטן:

— ער הייבט לחלוטין נישט אָן צו פאַרשטיין, וועגן וועמען זי רעדט דאָ מיט אַזאַ אײדעלער שפּראַך.

— און בכלל: ברואים טיילן זיך נישט מער, ווי אַף צוויי קאַטעגאָריעס, אַף מענטשן און אַף בהמות.

קומט דאָך שוין במילא אויס:

— אויב אָט די דברים־אחרים זענען מענטשן, וואָס־זשע איז שוין ער, ליפּקיס?...

דענסטמאָל האָט מירעלע צו אים איר פּנים אויסגעדרייט און האָט אַף אים אַזאַ מאָדנעם קוק געטאָן:

— מילאָסטיווי גאָסודאַר, איר קענט באַהאַלטן אייערע חקירות אַף מאָרגן?

ער האָט נאָכדעם דעם גאַנצן וועג נישט גערעדט, געגאַנגען לעבן איר אַ ברוגזער און זיך אַליין געגעסן:

— וואָס־זשע דען?... אַז יעדער ערנסטער געדאַנק זיינער קומט אויס אין אירע אויגן נאַריש...

און זי האָט זיך אַף אים נישט אומגעקוקט, אַפילו נאָכדעם, ווי זיי האָבן שוין די גאַנצע לאַנגע גאַס געהאַט אויסגעפּעלט און זיך אַרויס דער שטאָט אַפן שנייִיקן און פוסטן שפּאַציר־פּלאַץ אָפּגעשטעלט.

קוקנדיק ערגעץ צום וועג, וואָס איז גאָר נאָענט אין טיפן נעפּל פאַר־

שוונדן און צום פּאָלוואַרק פון איר געוועזענעם חתן געפירט, האָט זי נאָר שטיל און פאַרקלערט געזאָגט:

— הערט, ליפּקיס, ווען איך זאָל זיין אַזוי שלעכט, ווי איר, וואָלט איך זיך געוויס מיט מיינע אייגענע הענט דערשטיקט.

און נאָכדעם איז זי נאָך אַזוי לאַנג געשטאַנען און די טרויעריקע אויגן פונעם וועג נישט געקענט אָפּרייסן.

צי האָט זי געוואָרט אַף יענעם פלעק, דער פור, וואָס האָט זיך אַהער מיטן וועג פונעם וויטן נעפּל אַרויסגערוקט, און געוואָלט וויסן, ווער ס׳זיצט דאָרטן אויבנאָן?

צי אפשר איז איר גאָר ד׳ענסטמאָל גלאָט אַזוי אומעטיק און הבל־הבלימדיק אַף דער נשמה געווען, און נישט געוואָלט האָט זיך איר דער־פאַר אָט דעם באַשנייטן און פוסטן פלאַץ פאַרלאָזן?

אין שטאָט האָבן דאָך איינקע ווייבער נאָך עד היום פאַרזיכערט, אַז כ׳הערט איר נישט אויף צו ציען דאָס האַרץ צו אָט דעם שיינעם בחור, דעם געוועזענעם חתן אירן, וואָס האָט געדולד גאַנצע ווינטערדיקע חדשים אַף זיין זאָטן און פוסטן פּאָלוואַרק אָפּצוזיצן, און אַז ס׳איז מער נישט:

— זי איז פון תמיד אָן באַ זיך געפּיעסטעט און קען באַ זיך בשום אופן נישט פּועלן, מיט אַזאַ פּשוטן יונג חתונה צו האָבן.

*

אָפטמאָל זענען זיי אינצווייען אַזוי ווייט איבער די שנייִקע פעלדער פאַרקראָכן, זיך אומגעקוקט צוריק און דערזען:

ווייט־ווייט, אינעם טאָל, וואָס צווישן די צוויי נאַקעטע בערג, איז דאָס גאַנצע שטעטל איינגעזונקען און האָט פון זיך אַפילו קיין סימן אין דער נעפּלדיקער לופט נישט איבערגעלאָזט.

ליפּקיס איז אַזוי צופרידן געווען דערפון, וואָס ער איז דאָ מיט איר איינער אַליין אין דער ווינטערדיק פוסטער פעלד־שטילקייט; דערפון, וואָס באַ דער זייט, געפינט זיך נישט די שווייגנדיקע גיטעלע, און וואָס די יונגע רביצין ליבקע קראָצט דאָ נישט וועגן אים מיט אַ שטומפּיקן עק שפּיזל אין פאַריק. פאַר גליק זענען אים שוין אַפילו פילאָזאָפיש קלוגע געדאַנקען איינער נאָכן צווייטן אַפן מוח געקומען, און גרייט איז ער געווען אין יעדער רגע אויפצוגעבן אַזאַ קלוגע שאלה, ווי למשל:

— ער הייבט נישט אָן צו פאַרשטיין, פאַרוואָס מענטשן האָבן זיך

הייזער אויסגעבויט, און פאַרוואָס זיי בלאָנדזשען זיך בעסער נישט פונאַנדער פאַרלעכוויז איבער אָט דער גרויסער פאַרפרוירענער וועלט?

נאָר באַ מירלען איז אַ טרויעריק פאַרקלערט פּנים געווען, און יעדן געדאַנק זיינעם האָט זי איצט פאַר אַ נאַרישקייט געקענט געפינען. האָט ער זיך שוין בעסער פון צו רעדן אָפּגעהאַלטן און איז לעבן איר ווייטער אַ שווייגנדיקער געגאַנגען. דעם בערגל מיטן היפשן געדיכטן וועלדל האָבן זיי אויסגעמיטן, דורכגעגאַנגען דעם נידעריקן און שטאַרק שמאָלן היל־צערנעם בריקל, וואָס אונטער אים האָט אַ שטילע פאַרפרוירענע ריטשקע פון די ערשטע פרעסט אָן געררוט, ווי אין אַ לאַנגן, ווינטערדיקן שבת. זיי האָבן זיך פון דאָרטן אויפגעהויבן אַפן פלאַכן באַרג און צולעצט דערגרייכט די גלייכע רעלסן־שנור מיט די טעלעגראַף־סלופּעס, וואָס ציִען זיך דאָרטן, ווי אַ לאַנגער שוואַרצער פּאַס, און טיילן די שנייִיקע פעלדער־ווייסקייט אַף צווייען. דריי לאַנגע פּאַסאַזשיר־צוגן קריכן דאָ יעדן טאָג אַרויס פונעם ווייטן מזרחדיקן האָריזאָנט, טראָגן דאָ געשווינט אַדורך זייער גרויסן טומלדיקן רעש, ווערן פאַרשווונדן אין ווייטן נעפּלדיקן מערב און לאָזן איבער אין דער אַרומיקער פעלד־שטילקייט אַ טרויעריקן ווידערקול פון פיל אָנגעהויבענע און נישט פאַרענדיקטע אומגליקלעכע מעשיות:

אַ מעשה מיט אַ שיין און יונג ווייבל, וואָס האָט לאַנג געפּעלשט איר מאַן און איז צולעצט דאָ־אַרום מיט איר געליבטן קיין מדינת־הים אַנטלאָפן.

אַ מעשה מיט גאָר אַ פרומען און כשרן ייִדן, וואָס האָט דאָ אַדורכ־פאַרנדיק מיטן רשות פון זיין רבֿ מחלל שבת געווען, און זיך געאיילט אין דער גרויסער און ווייטער שטאָט, כדי זיך דאָרטן אַריבערבייגן איבערן גוף פון זיין געשטאָרבענעם זון און זיך דאָרטן לאָזן קריעה רייסן.

פאַמעלעך און מאַכטלאָז האָבן זיך דאָ אָט די נישט־פאַרענדיקטע מעשהלעך אין דער נאָענטער און ווייטער לופט אַרומגעטראָגן, פאַרבלאָנ־דזשעט ערגעץ ווייט־ווייט אין אַ שלאָפנדיקן וואַלד און דאָרטן נאָגנדיק אויסגעגאַנגען. די שטילקייט, וואָס אַרום, האָט זיך נאָך זיי געשטאַרקט, און אַלץ האָט גענומען קוקן אַהין, פון וואַנען דער צוג איז אַרויס און וווהין ער איז פאַרשוווּנדן, געקוקט לאַנג, לאַנג, ביז אין איינעם פון די נעפּל־דיקע זייטן האָט זיך אַ נייער שוואַרצער רויכל באַוויזן, און אַ נייער לאַנגער צוג האָט זיך פון דאָרטן געשווינד גענומען שלענגלען און טראָגן.

מירל האָט דענסטמאָל באַ ליפקיסן דאָס סטודענטישע היטל אַראָפּגענו־

מען, דאָס זיך אַפּן פאַרבונדענעם קאָפּ אָנגעטאָן און זיך געשטעלט נאָענט באַ דער רעלסן־שנור אַף אַט דעם לאַנגן צוג וואַרטן.

צווישן אַ גאַנצן צוג מיט פּאַסאַזשירן, האָט זי דערביי שטיל און מרה־שחורהדיק געזאָגט, וועט זיך שוין געוויס געפינען כאָטש איינער אַן אומגליקלעכער מיט אַ שטאַרק דערשלאָגענעם פּנים, וואָס וועט דעם גאַנצן וועג פונעם פענצטער נישט אָפּטרעטן און וועט דעם שטערן צו דער קאַל־טער שויב דריקן. און אויב זי האָט טאַקע אַ מענטשן מיט אַזאַ אומגליקלעכן פּנים באַם פענצטער פון אַ וואַגאָן דערזען, האָט זי זיך לאַנג צו אים גע־בוקט, געמאַכט צו אים מיטן היטל און דערביי עטלעכע מאָל מאָנאָטאָניש און ווערטלענדיק איבערגעחזרט:

— מיר זענען אויך אומגליקלעך... אויך אומגליקלעך... אויך אומ־גליקלעך...

*

אומקערנדיק זיך איינמאָל פון דאַנען צוריק אין שטעטל און אַרויס־קומענדיק אַפּן שנייִיקן און פוסטן שפּאַציר־פּלאַץ, האָט מירעלע ווייט, אַפּן וועג, וואָס צוריק, דערקענט איר געוועזענעם חתנס פור און זיך געשטעלט אַף איר וואַרטן.

ליפּקיס האָט דענסטמאָל אַף איר אַזאַ מאָדנעם קוק געטאָן, גלייך ווי ער וואָלט זי אומברענגען וועלן, און זי איז שטאַרק רויט געוואָרן און אַף אים שוין אַפילו דעם קול אויפגעהויבן:

— וואָס קוקט ער אַזוי מאָדנע אַף איר?

און געווען איז דאָס גאָר דערפאַר, וואָס זי האָט געוואָלט, אַז ער זאָל נישט באַמערקן, אַז איר אומעטיקע שטימונג איז מיטאַמאָל נישט געוואָרן. זי האָט שוין אַפילו צוגעגעבן אַף רוסיש:

— טי גלופּי.

און באַלד האָט זי מיט אַ פריילעכער ווילדקייט גענומען אַף אים שנייִ־קוילן שיטן, געוואָרפן אַף אים און געלאַכט, געשפּרונגען און געלאַכט, געכאַפּט נאָך אַמאָל פולע הענט מיט שנייִ, ווידער געוואָרפן און ווידער געלאַכט און אים געבראַכט דערצו, אַז ער האָט געמוזט פון איר אַף עט־לעכע שפּאַן אַוועקהינקען, זיך איינהויקערן און מיטביידע הענט דעם צו־זאַמענגעצויגענעם פּנים פאַרשטעלן.

די פור מיט די בייע שוואַרצע פערד איז נעענטער צוגעקומען, האָט זי די הענט מיט די שנייִ־קוילן צו די פּלייצעס צו אַרונטערגענומען און אַ

ביסל שמייכלדיק, מיט שטאַרק אָפענע און נייגעריקע אויגן גענומען דעם געוועזענעם חתן אירן גלייך אין פּנים אַריינקוקן.

אָנגעטאָן אין אַ ברייטן פּריצישן טולופּ, אַ באַדעקטן מיט אַ געלן פוטער פון דרויסן, איז ער טיף אינעם אָפּגעפּאַלירטן שליטן געזעסן און פון צייט צו צייט, אַפן פּריצישן שטייגער, דעם אָנטרייבער אַ פּאָר ווערטער געזאָגט.

ער האָט זיך טאַקע די גאַנצע צייט נישט אומגעקוקט, נישט צו איר און נישט צו ליפּקיסן, און זי איז נאָך אַ פאַרשטיינערטע לאַנג אַף איר אָרט געשטאַנען, באַגלייט די פור זיינע מיט די אויגן און געזען, ווי מיט אים צוזאַמען ווערט זי צווישן די ערשטע שטעטל־הייזער פאַרשווונדן.

— ער איז שענער געוואָרן, — האָט זי שטיל, ווי צו זיך אַליין, וועגן אים געזאָגט, און זיך באַלד וועגן עפּעס פאַרטראַכט.

ערשט דאָרטן, נישט ווייט פון שטעטל, איז זי אַ ביסל פריילעכער געוואָרן, באַקומען אַ מאָדנעם נצחון־פּנים און צוגעגעבן:

— און דאָס בערדל זיינס, ליפּקיס... דאָס בערדל זיינס האָט ער דאָך פאָרט אָפּגעגאָלט.

ליפּקיס איז געווען ברוגז און האָט געשוויגן. מאָדנע אָנגעזאָלצן אַפן האַרצן איז אים שוין דענסטמאָל געווען און נישט אויפגעהערט האָט ער ברוגזערהייט צו טראַכטן:

— עמעצער איז אַ מבין, אין וואָס פאַר אַ נאַרישקייט אָט אַ די צווינגט אים דעם קאָפּ זיינעם אַריינטיפן?... אַ נפקא־מינה איז אים אַ גרויסע, צי אָט דער בופלאָקס האָט זיך אָפּגעגאָלט, צי ניין.

געשוויגן האָט שוין אויך מירל דעם גאַנצן וועג צוריק, געוואָרן ווידער אַמאָל שטאַרק מרה־שחורהדיק און יאושדיק פאַרקלערט און האָט מיט צופיל געעפנטע אויגן אַראָפּ, צו אירע פאַמעלעכע טריט געקוקט.

פלוצים האָט זי זיך אָפּגעשטעלט און, נישט אויפהייבנדיק דעם אַראָפּ־געלאָזטן קאָפּ, געפרעגט:

— ליפּקיס געפינט נישט דאָס זעלבע, וואָס זי?... אַלע מענטשן זענען שוין אייגנטלעך צו אַלט און צו קלוג אַף ווייטער צו לעבן. צייט איז שוין אפשר, אַז אַלע זאָלן זיי וואָס גיכער אויסשטאַרבן, און אַז אַף זייער אָרט זאָלן געבוירן ווערן נייע.

אַ ווײַלע האָט זי נאָך מיטן פאַרשמאַכטן טרויער, וואָס אין אירע בלויע אויגן, ערגעץ אַהין, אין דער נעפּלדיקער פעלדער־זייט, געקוקט, און פלוצים

האָט זי זיך אַף עפּעס מיטן מויל אַ קרים געטאָן און זיך אַף ליפּקיסן אומ־געקוקט.

— ס׳איז שוין סיי ווי סיי... האָט זי אים אַף דער אַרומיקער שטאַרק טונקעלער לופט אָנגעוויזן, טאָ וועלן זיי שוין בעסער גלייך פון דאַנען צו דער אַקושאַרקע שאַץ טיי טרינקען גיין.

נישט קיין ביסל איז שוין אויך איר, אַפּנים, דענסטמאָל שווער אַפּן האַרצן געווען, און נישט געוואָלט האָט זי, ווייזט אויס, בשום אופן זיך אין אַזאַ צושטאַנד אַהיים אומקערן און דאָרטן איינע אַליין אינעם משך פון גאַנצן אָוונט בלייבן.

שוויגנדיקערהייט האָבן זיי חוצן שטעטל דעם לינקן ליידיקן פּלאַץ איבערגעשניטן און זיך אָנועקגעלאָזן מיט דער שנייִק איינגעטראָטענער סטעזשקע, וואָס פירט אין אַלכסון צו די גויִישע הייזער פון ווייטן עק דאָרף, צו יענע זעלבע גויִשע הייזער, וואָס רינגלען אַרום די שטאָט אין צפון־מערבדיקן ווינקל, שטייען דאָרטן ווי די שומרים, און היטן זי פון דער נאַכט און פון די פּוסטע פעלדער, וואָס הייבן זיך שוין אָן באַלד לעבן זייע־רע הינטערשטע בלינדע ווענט.

ס׳איז געווען שטאָק־נאַכט, און אין דער בלאָסער חשכות האָט צופיל געשווינדלט דער שניי. ווייט, ווייט אין דאָרף האָבן פיל הינט מיט אַ בילן פון חשד די קומענדיקע נאַכט באַגעגנט און לעגענדאַריש־פּחדימדיקע מע־שיות וועגן דער אַרומיקער פּוסטער פעלדער־ווייטקייט דערציילט:

— דער מלאך־המוות לאָקערט דאָרטן אין דער פינצטער... אַ טויט וואַרט דאָרטן אַף יעדן, וואָס דערוועגט זיך אַהין אַקעגן נאַכט פון שטעטל אַרויסגיין.

אָט צייכנט זיך שוין דאָרטן אין דער פינצטער דאָס לעצטע גויִשע שטיבל, יענע זעלבע גויִשע שטיבל, וואָס אין דער לינקער האַלב פון איר וווינט שוין דאָס צווייטע יאָר די ליטווישע אַקושאַרקע שאַץ און לעבט אין גרויס שלום מיט דער גויע, דער באַלעבאָסטע. איר איינציקער באַלויכ־טענער פענצטער, וואָס אין דער הינטערשטער געל־אָפּגעשמירטער וואַנט, שניידט זיך שוין מיט אַ רויטער שיין טיף, טיף אין דער פעלדער־ווייטקייט אַריין, קוקט צו יענע שטיל שליטלענדיקע פורן, וואָס קערן זיך פון ערגעץ ווייט אַהיים אַף נאַכטלעגער אום, און ווירקט אַף זיי מיט לאַנגע, טרויעריק מידע מחשבות:

— זענען, הייסט עס, פיל מענטשן אומגליקלעך פאַרזאָרגט און נישט

באַפרידיקט. נאָר לעבן... לעבן קען מען נאָך ווי נישט איז איינער אַליין אין פאַררוקטן און פוסטן דאָרף־ווינקל, לעבן אויסגעבאַהאַלטן און איראָ־ניש שמייכלדיק, ווי ס׳לעבט קעגנאיבער אָט דעם רויט־באַלויכטענעם פענצ־טער די זיבן־און־צוואַנציק־יאָריקע ליטוועטשקע, די אַקושאָרקע שאַץ.

III

אין אַ טונקל־וואָלענעם, עטוואָס לאַנגן פּעניואַר מיט צוויי אַלכסונדיקע בלויע סטענגעס, וואָס האָבן זיך העכער פון דער ברוסט אין אַ ברייטן באַנד איבערגעבונדן, איז די אַקושאָרקע שאַץ געלעגן באַ זיך אין בעט, האָט גע־רויכערט אַ פּאַפּיראָס און איראָניש שמייכלדיק וועגן עפּעס געטראַכט.

די אַקושאָרקע שאַץ האָט שוין שטענדיק גערויכערט אַ פּאַפּיראָס און שוין שטענדיק איראָניש שמייכלדיק וועגן עפּעס וואָס געטראַכט. באַם טישל מיטן לאָמפּ איז געזעסן דער קליינוווקסיקער פּראָוויזאָר־געהילף סאַפּיאַן, געהאַט אַ געוויינלעך בלאַסן און קוים פאַרביקן פּנים און מיט זיינע פאַרב־לאָזע, אַרויסגעקראָכענע אויגן באַליידיקטן אַריינגעקוקט אין פלאַם פונעם לאָמפּ.

אונטערן טיש האָבן באַ אים נערוועז געציטערט די קני. ערשט נישט לאַנג האָט ער דאָ אַן ערנסטן געדאַנק זיינעם אַרויסגעזאָגט:

— אויב ער זעט, ווי אַ פרוי רויכערט, טוט ער וועגן איר ראשית־כל אַ טראַכט: אָט איז אַ פרוי, וואָס נייטיקט זיך אין אַלקאָהאָל.

אייגנטלעך וואָלט זיך די אַקושאָרקע שאַץ באַדאַרפט געוועזן וועגן זיינע ווערטער כאָטש אַף אַ רגע פאַרטראַכטן און אים עפּעס ענטפערן. נאָר זי האָט זיך גאָר צוגעהערט צום הויף, ווו דער הונט באַפאַלט עמעצן, זיך פונעם בעט אויפגעהויבן און, נישט אַרויסנעמענדיק דעם פּאַפּיראָס פון מויל, גענומען שמייכלען צו די אַריינקומענדיקע מירלען מיט ליפּקיסן. צוליב וואָס־זשע האָט ער נאָך באַדאַרפט דאָ זיצן און מיט די קני אונטערן טיש ציטערן?

ער האָט זיך טאַקע פונעם בענקל אויפגעהויבן און געוואָלט זאָגן אַ גוטע נאַכט, נאָר מירל האָט שוין געהאַט אַ דערשטוינטן קוק געטאָן פריער אַף דער אַקושאָרקע און נאָכדעם אַף אים, פאַרהאַלטן דאָס אויסטאָן זיך און פונדערווייט באַ אים וויסן געוואָלט:

— וואָס־זשע? ער האָט טאַקע אַזוי מורא געהאַט פאַרן גלחס איידעם, דעם אַפטייקער?

איז ער, דער נערוועזער, נאָך אַף אַ ווײַלע זיצן געבליבן און באַליי־דיקטערהייט געמוזט צוזען, ווי די אַקושאָרקע שאַץ קוקט זיך אַף אים נישט אום און ווי, בלאָזנדיק דעם רויך אַרויף, צום נידעריקן באַלקן צו, ווערטלט זי זיך פאַר מירעלען וועגן איר אייגענעם לעבן:

— זאָגן, הייסט עס, אַזוי נישט נאָר זיי, די איצטיקע געסט אירע...

אַלע באַקאַנטע, וואָס קומען צו איר אַריין, קוקן זיך דאָך אַרום אין אַלע זייטן און זאָגן, אַז איר, דער אַקושאָרקע שאַץ, לעבט זיך אמת גוט.

— נאָר זי, די אַקושאָרקע אַליין, ווייס עס געוויס פיל בעסער פאַר אַן אַנדערן. וואָס איז דאָ שייך צו רעדן? זי שעצט זיך ממש מלאכיש גליקלעך...

יעדעס מאָל, וואָס מירל האָט זיך אין צווייטן עק חדר מיטן געהילף־פּראָוויזאָר סאָפּיאַנען פאַרנומען, האָט זי זיך דאָ, אָפּן בעט זיצנדיק, מיט איר גאַנצן היפּשן קערפּער נעענטער צו ליפּקיסן צוגערוקט און, קוקנדיק צו דער וואַנט, אים הינטנאַרום מיט אַן עלנבויגן אין דער זייט געקלאַפּט:

— ליפּקיס!... אַז אָך און ווי איז צו אייך, ליפּקיס!

אַ רמז האָט זי אים, אַפּנים, דערמיט געגעבן, אַז זי ווייס אינגאַנצן די געשיכטע, וואָס קומט פאָר צווישן אים און צווישן מירעלען; און געלאַכט האָט זי נאָך בשעת מעשה אַזוי שטיל און אַזוי אין זיך. אים, דעם אָנגע־ברוגזטן ליפּקיסן, איז שיִער די נשמה אַרויס, און געמוזט האָט ער סוף־כל־סוף אויסשרייען אָפן קול:

— ווער האָט איר געגעבן דאָס רעכט?... וואָס קריכט זי אים אַריין אין דער נשמה?

באַם יונגן פּראָוויזאָר־געהילף סאָפּיאַן האָבן טאַקע דערפאַר אונטערן טיש שטאַרקער די קני צו ציטערן אָנגעהויבן און געזאָגט האָט ער ענדלעך נערוועזערהייט:

— ער מוז גיין... סוף־כל־סוף מוז ער דאָך אַמאָל צוריק אין אַפּטייק קומען.

און אַוועקגעגאַנגען איז ער פון דאַנען איינער אַליין מיט נערוועזע און אַרויסגעקראָכענע אויגן. ס׳האָט זיך געדאַכט, אַז ווען מ׳רירט זיך צו אָט די אויגן זיינע נאָר מיטן מינדסטן פינגער צו, וואָלטן זיי באַלד פון די שטערן־לעכער אַרויסגעפאַלן.

די אַקושאָרקע שאַץ האָט וועגן אים געזאָגט:

— אַ נאַרישער בחור... עפּעס גאָר אַ נאַרישער בחור.

און באַלד האָט זי אָן אים פֿאַרגעסן און ווידער אָנגעהויבן וועגן זיך דערציילן:

— טרעפֿט זי זיך היינטיקע וואָך באַ איינעם אַ חולה מיטן שטאַרק פֿאַרנומענעם דאָקטער קראַשעווסקין און זאָגט צו אים: איך וועל מיט אײַך חתונה האָבן, דאָקטער, אויב איר וועט מיט מיר איצט צופֿאָרן צו איינער אַן אָרעמער געווינערן.

אַזאַ טבע האָט שוין געהאַט אָט דאָס היפּשע מיידל, וואָס מיטן גלאַט צעקעמטן קאָפּ און היפּש־רירעוודיק פֿריילעכן פּנים: גאַנצע שעהן האָט זי אַזוי געקענט וועגן זיך איראָנישע מעשיות דערציילן און סוף־כל־סוף אַפֿילו מיט קיין וואָרט איר אינעווייניקסטן לעבן נישט אָנרירן. בירושה פֿון איר ליטווישער משפּחה איז שוין, אַפּנים, צו איר אָט די טבע איבערגעגאַנגען. און דערפֿאַר האָט זיך, קוקנדיק אַף איר, וועגן אָט דער אומבאַקאַנטער משפּחה געטראַכט און גערענקט זיך, ווי דורכן שלאָף, די צוויי־און־אַכציק־יאָריקע באָבע אירע, אַ פֿויגלש־איינגעדאַרטע און קליינוווקסיקע זקנה, וועלכע איז פֿאַריקן זומער צו איר צוגאַסט געקומען און האָט מיט איר צוויי חדשים נאָכאַנאַנד אין אָט דעם חדר אָפּגעלעבט.

גאַנצע זומערדיקע טעג האָט אָט די אַלטיטשקע מיט פֿאַרמאַכטע אויגן געקאָנט אָפּזיצן אין דער הויך אַף די בעט־קישנס און אויסגיין פֿונווייטנס, ווי אַן איינגעמאַטערטער און שטאַרק מידער אויסלענדישער פּאָפּוגיי, וואָס קען שוין די בענקשאַפֿט נאָך דער אַלטער היים נישט איבערטראָגן און האַלט נאָר אין איין טרוימען וועגן ווייטן מדינת הים. ס'האָט זיך געדאַכט, אַז זי דרימלט גאַנצע וואָכן מיט איינעם אַ לאַנגן פֿויגלשן דרימל, הערט נישט, וואָס אַרום איר קומט פֿאָר, און באַמערקט שוין נישט אַפֿילו די יונגע מענטשן פֿון שטעטל, וואָס קומען אַהער צו איר אייניקל און רעדן דאָ וועגן פֿאַרשידענע אינטערעסן. אייניקע זענען שוין אַפֿילו זיכער געווען, אַז די זקנה איז טויב, עובר־בטל, און רעדט שוין נישט פֿון יאָרן, פֿון יאָרן.

נאָר איינמאָל זענען דאָ מיידלעך און יינגלעך לאַנג געזעסן, לאַנג גע־חקירהט וועגן זיך און וועגן זייער לעבן און נאָכדעם לאַנג געשוויגן. און פּלוצים האָבן אַלע אַ ציטער געטאָן און זיך איבערגעשראָקנערהייט פֿאַרן האַרצן געכאַפּט.

די אַלטיטשקע האָט הינטער זייערע פּלייצעס דאָס איינגעפֿאַלענע מויל געעפֿנט, און איבערן גאַנצן חדר האָט זיך געלאָזט הערן איר הילצערן קול,

אַ פאַרשלאָפן און נאַגנדיק קול, וואָס טראָגט זיך פון ערגעץ אַ ווייטער האַלב־איינגעפאַלענער חורבה:

— טאַכטערס טאַכטער מיינע! ווער ס'רעדט ווינציקער וועגן זיך, דער רעדט ווינציקער נאַרישקייטן.

און ס'איז געווען אַזוי מאָדנע אָט דאָס, וואָס די אַלטיטשקע האָט זיך נאָך אויך ווערטלען געוואָלט. איר טאַכטערס טאַכטער, די אַקושאָרקע שאַץ, איז נישט פאַרוואונדערט און נישט דערשטויִנט געבליבן. שמייכלדיקערהייט האָט זי דענסטמאָל נאָר די קישנס אונטער דער אַלטיטשקער צורעכט גע־מאַכט און אויך אַזוי שמייכלדיק איר אין אויער אַריינגעשריִען:

— כ'געדענק, באָבעניו, כ'געדענק.

*

די אַקושאָרקע האָט דעם גאַנצן אָוונט צו פּלאַפּלען נישט אויפגעהערט און דערציילט פיל מעשיות וועגן זיך און וועגן אירן אַ פעטער, אַ פרומען און גוטמוטיקן ייִדן:

פלעגט ער שטענדיק צו איר אַריינקומען, אָט דער פעטער אירער, און איר זאָגן:

— אַזוי, מלכהלע? וועסטו שוין טאַקע קיינמאָל נישט חתונה האָבן? אַ שאָד... אַ שאָד...

און מירל איז אַקעגן איר אָפן בענקל געזעסן, געהערט און נישט גע־הערט, געקלערט וועגן זיך און וועגן דעם שפּאַציר־פּלאַץ, ווו זי איז פאַר־נאַכט אַרומגעגאַנגען, זיך פאַרזעסן אַף אַ היפשער ווײַלע און שוין נאָר געדענקט עפּעס אַ שטילע אומעטיקע מעשה, וואָס האָט מיט איר אַליין פון קינדוויַיז אָן געפּאַסירט:

— איז זי געוואַקסן אַ בת־יחידה ביי ר' גדליה הורוויצן אין שטוב... האָט זיך איר עפּעס געוואָלט — איז זי געוואָרן אָפן זיבעצטן יאָר אַ כלה פאַר וועלוול בורנעס... איז דאָס געווען קאַרג — איז זי אָוועקגעפאָרן אין קרייז־שטאָט און גענומען לערנען דאָס, וואָס אַלע... האָט עס נישט געהאָלפן — איז זי צוריק אַהיים געקומען און, דאַכט זיך, ליב באַקומען דאָ אין שטעטל נתן העלערן... איז דאָס אָבער אַלץ קאַרג געווען, און געדאַכט האָט זיך אַלץ, אַז דאָס קומענדיקע לעבן באַדאַרף זיין גאָר אַנדערש. נתנען האָט זי איין מאָל געזאָגט: „ס'וועט פון דעם גאָרנישט זיין; ער מעג פון שטעטל אָוועקפאָרן". דעם חתן אירן האָט זי די תנאים אָפּגעשיקט... און איצט איז זי ווידער פריי, און דער פאַרנעפּלטער ווילן איז ווידער מיט איר... און

איצט בלאָנקעט זי גאַנצע טעג אַרום דעם שטעטל, און ליפּקיס הינקט איר נאָך... און איצט זיצט זי דאָ בײַ דער אַקושאָרקע שאַץ, וואָס ווינט שוין דעם צווייטן יאָר אין איר געדונגענער שטיבל, וואָס אין שטילן עק דאָרף.

קיין באַזונדער אומגליק איז, דאַכט זיך, נישט געשען סיי אין איר לעבן, סיי אין לעבן פון דער אַקושאָרקע שאַץ. נאָר מיט קיין איבעריקע פריידן האָבן זיך שוין אויך זייערע ביידנס לעבנס נישט אויסגעצייכנט, און דערפאַר טראַכט זיך מיט אַזאַ טרויער וועגן זיך, וועגן דער אַקושאָרקעס אומבאַקאַנטע יונגע יאָרן, וועלכע זי האָט צוזאַמען מיט איר אומבאַקאַנטער משפחה ערגעץ אין דער ליטע געלאָזט, און ס'ווילט זיך שטיל זאָגן:

— איר ווייסט, שאַץ? איר זענט אַ מאָדנער מענטש.

— איר שטעלט אייך פאָר, שאַץ? מיט אַן איראָנישן שמייכל אויף די ליפּן וועט מען אייך סוף־כל־סוף אין קבר אַריינלייגן.

נאָר אָט האָט זיך די אַקושאָרקע שאַץ אַ נייעם פּאַפּיראָס בײַם קעסטל הילזן געמאַכט. פאַררויכערנדיק דעם פּאַפּיראָס בײַם לאָמפּ, האָט זי אין אַלכסון געכאַפּט אַ קוק אויפן אָנגעברוגזטן ליפּקיסן און אַ שמייכל געטאָן מיט אַ מינע פון אַ לץ, אַ שלום־מאַכער:

— מאָדנע איז שוין יעדער מענטש.

ס'דאַכט זיך, אַז זי גרייט זיך דערציילן וועגן איינעם אַ מענטשן, וואָס איז שוין מאָדנע מיט זיין גאַנצן לעבן. מעגלעך, אַז דערציילן וועט זי איצט וועגן איר באַקאַנטן, דעם קרעפּטיקן און איינזאַמען בחור, דעם העברעישן ליטעראַט, הערץ, וואָס וואַלגערט זיך אַלע זומער ערגעץ אין אַ שטאַרק שטילן שווייצאַרישן דאָרף, און אַלע ווינטער אינעם קליינעם ליטווישן שטעטל, וווּ זיין געשטאָרבענעם זיידן, דעם רב, האָט מען שוין לאַנג אַ שטיינערנע מצבה פאַר קהלשע געלט אוועקגעשטעלט.

און אַ חשד איז דאָך פאַראַן אַ היפּשער, אַז די אַקושאָרקע איז גע־שטרויכלט געוואָרן אין איר ליבע דווקא צו אָט דעם בחור, וואָס גלייבט שוין אין גאָרנישט, אַז עפּעס איז צווישן זיי אומאָנגענעמעס צוריק מיט צוויי יאָר פאָרגעקומען, און די אַקושאָרקע האָט דערפאַר געמוזט נישט־ווילנדיק איר שטעטל פאַרלאָזן און זיך אין אָט דעם וויסטן עק דאָרף באַזעצן.

מירל רוקט זיך מיטן בענקל נענטער צום בעט, ווו די אַקושאָרקע האָט זיך באַקוועם אַוועקגעזעצט. און ליפּקיסעס מוח איז נאָך אַלץ פאַרנו־מען מיט זיין וואָכעדיקן חשבון:

— אַלע טאָג טענהט מיט אים זיין מוטער, אַז ער מוז זיך מאַכן אַ האַלב טוץ וועש... נאָך אַלע פאַרדינסטן וועט ער סוף־כל־סוף נישט האָבן, מיט וואָס איבעראַיאָר ווינטער אַין כרך אַוועקצופאָרן.

ווען אָט דער גערדאַנק הערט אויף אין זיין מוח צו עקבערן, קוקט שוין מירל איינגעבויגענערהייט מיט שטאַרק פאַראינטערעסירטע אויגן אין דער אַקושאָרקעס פּנים און כאַפּט יעדעס וואָרט, וואָס יענע לאָזט פּאַמעלעך צוזאַמען מיטן רויך פון מויל אַרויס.

— צי הערץ שרייבט איר בריוו, פרעגט מירל?... ראשית איז ער שוין דערויף בכלל צו קלוג און האָט פיינט נאַרישקייטן צו טאָן, און צווייטנס...

זי פאַרציט זיך טיף־טיף מיטן פּאַפּיראָס, אַזוי אַז די רויטע קייל באַלייכט איר אין גאַנצן דאָס פּנים, לאָזט אַרויס דעם רויך פון מויל און גיט שוין צו מיט אויסגעקרימטע ליפּן און מיט אַ ווונדער פון באַליידיקונג:

— מ׳וואָלט געקאָנט מיינען, אַז איר, דער אַקושאָרקע, גייען זיי טאַקע באמת אָפּ, אָט די בריוו זיינע...

באַ ליפקיסן פאַרקרימט זיך דער פּנים אַף לצנות צו מאַכן:

— יאָ, דער אַקושאָרקע גייט שוין כלומרשט קיינמאָל נישט אָפּ דאָס, וואָס זי האָט נישט און וועט קיינמאָל נישט האָבן.

ער וויל איר דערמיט, אַפּנים, אָפּדינען פאַר אירע פריערדיקע ווערטער: „אַז אָך און ווי איז צו אייך, ליפקיס”. נאָר ער האַלט זיך איין, קוקט מיט שנאה אַף איר אויפגערעגט פּנים און שוויגט.

*

ס׳איז אַזוי שטיל אין אָט דעם איינציקן באַלויכטענעם חדר, וואָס אין דער אַקושאָרקעס שטיבל. ס׳דאַכט זיך, אַז ס׳איז שטאַרק שפּעט, און ס׳קלינגט באַ עמעצן אין אַן אויער. צווישן דער באַנאַכטיקער רו, וואָס נאָגט אין אַלע טונקל־באַלויכטענע ווינקעלעך, הערט זיך נאָר, ווי ליפקיס שפּאַרט דעם קאָפּ אַף דער פאָרענצע פון בעט, און ווי ס׳שטאַרבן פּאַמעלעך אָפּ די באַטראַכטע ווערטער, וואָס די אַקושאָרקע שאַץ וואַרפט וועגן איר באַקאַנטן אין דער שטילקייט אַריין:

האָט ער נאָך פאַר צוויי יאָר פון זיך אַליין חוזק געמאַכט און איר געזאָגט:

— שרייבן בייטאָג איז אים שוין אַ בזיון פאַר זיך אַליין, און פאַרן גאַנצן שטעטל יידן, וועלכע באַדאַרפן עס נישט. טוט ער עס שוין נאָר באַנאַכט, ווען מענטשן שלאָפן.

— באַנאַכט, זאָגט ער, איז באַ יעדן די בושה קלענער.

און נאָכדעם שמייכלט ער און שווייגט.

— ס׳איז אים שוין, זאָגט ער, גאָרנישט געבליבן, חוץ דעם שמייכל־דיקן שווייגן.

אין דער לופט פונעם חדר שוועבט שוין אַרום דער בלאָנדזשנדיקער שאָטן פון אָט דעם פאַרוואָגלטן בחור, און ס׳דאַכט זיך: ערגעץ אין אַ נאָענטן הדר־ווינקל, וואָס הינטער די פּלייצעס, שטייט ער אַליין מיט זיין גאַנצער קרעפּטיקער און עטוואָס איינגעבויגענער וווקס; ער האָט ליכטיקע, בישט לאַנג אָפּגעשווירענע האָר מיט אויך אַזעלכע ליכטיקע נידעריק צוגעשוי־רענע וואָנצעס, קוקט אַהער רויק מיט שמייכלדיקע אויגן און הערט, ווי ס׳דערציילט ווען אים די אַקושאָרקע שאַץ:

— וואַלגערט זיך געוויס אָט דער נע־ונד איצטיקן ווינטער אויך אין קליינעם ליטווישן פּוסטן שטעטל און בלאָנדזשעט דאָרטן גאַנצע נעפּלדיקע טעג ווייט, ווייט אַף די שנייִיקע פעלדער.

מירל פאַרטראַכט זיך ווען זיך, דענסטמאָל ווען די אַקושאָרקע דער־ציילט, ווי אַזוי ער רעדט שוין דאָרטן קיינמאָל מיט קיין אינטעליגענטן מענטשן נישט און האַלט זיך אַפילו פון פּשוטע שטאָט־ייִדן פונדערווייטן. נאָר אויב ווייט, ווייט פון שטעטל באַגעגנט ער ערגעץ־ווו אַ פּויער שפּאַנען, שטעלט ער זיך אָפּ און פאַרפירט מיט אים אַ לאַנגן שמועס.

— פון וואָסער דאַרף שטאַמט ער? צי האָט ער ווייב און קינדער? און וועמענס ערד באַאַרבעט ער: אייגענע, צי פרעמדע?

און נאָכדעם קוקט זי שוין ווידער צו דער אַקושאָרקע און הערט ווי־טער, ווי זי דערציילט:

— דאָרטן, זאָגט ער, צווישן די שווייצערישע פאַרשטיינערט־שווייגנ־דיקע בערג און שטילע אָזערעס, שטאַרקט זיך אין אים די איבערצייגונג, אַז מענטשן וועלן סוף־כל־סוף צו טומלען אויפהערן און וועלן מיט איינעם און דעמזעלבן שמייכל דעם טויט מיטן לעבן באַגעגענען.

— ער קוקט שוין געוויס מוראדיק אָפּן לעבן, גיט זי דערביי צו, און דאָך האָט דאָס אים נישט געשטערט אין אָט דער זעלבער שווייץ איינע פון זיינע שענסטע קליינע זאַכן אָנצושרייבן.

די אַקושאָרקע שעמט זיך מירעלען און ליפּקיסן אין פּנים אַריין צו קוקן און דרייט פון זיי איר פּנים אַוועק.

מיט גלאַנצנדיקע, קוים שמייכלדיקע אויגן קוקט זי צו דער העכע־

רער האַלב פון דער קעגנאיבערדיקער וואַנט און הייבט דאָך אָן פּאַמעלעך און שטיל אָט די קליינע זאַך זיינע אויסוויייניק צו לעזן:

„און בלאָנדזשענדיק אַזוי יאָרנלאַנג איינער אַליין איבער דער וועלט, האָב איך, דער פאַרטריבענער נע־ונד, אַלץ מער און מער זעלטן ערגעץ־ווו אַ ישוב באַגעגנט, און פאַרגעסן האָב איך פאַר דער צייט דעם חשבון פון שבת און פון וואָך. איינע נאָך איינער האָב איך פונעם שווערן פּאַק, וואָס אַף מיינע פּלייצעס, די זאַכן אַרויסגעוואָרפן און געזאָגט צו זיך אַליין":

— נישט איך און נישט קיינער באַדאַרף שוין אָט די זאַכן האָבן. נאָך וואָס־זשע זאָל איך זיי נאָך אַף זיך טראָגן און אונטער זייער שווערקייט מיינע פּלייצעס בייגן?

און ווען אין לעצערדיקן זאַק, וואָס אַף מיינע פּלייצעס, איז שוין גאָר־נישט ניט געבליבן, האָב איך אים אויך אַוועקגעוואָרפן און גענומען אַרומ־קוקן זיך אַליין.

כ׳בין נאָך כמעט יונג, האָב איך דערביי געטראַכט, קראַפט און מאַכט שלאָפט אין מיר, נאָר צי קען איך האָפן, אַז איך אַליין וועל זיך נאָך אַמאָל אין זיך נייטיקן?

און פאַרגעסנדיק דאָס, וואָס כ׳האָב הינטער זיך געלאָזט, האָב איך פּאַמעלעך גענומען שפּאַנען פאָרויס.

כ׳האָב געטראַכט:

— ס׳איז כדאי צו זען, וואָס ס׳טוט זיך דאָרטן, אַף יענעם וועלט־שטח, וועלכן ס׳שלינגט איין דער האָריזאָנט. און אפשר... אפשר וועל איך פאָרט ערגעץ אָנקומען.

און איינמאָל, אין אָנהייב בין־השמשות איז דאָס געווען, בין איך טאַקע אַזוי אין אַ טויטער שטאָט אָנגעקומען און האָב דאָרטן די טירן פון אַלע הייזער אָפענע געטראָפן.

נישט קיין ווינטערדיקע און נישט קיין זומערדיקע זענען אין אָט דער טויטער שטאָט די בין־השמשותן געווען, און קאַלט איז מיר נישט געווען, און קיין פּחד איז מיך נישט באַפאַלן. פון שטוב צו שטוב בין איך אַרומ־געגאַנגען און האָב געזען: פאַרגליווערטע קערפּערס ליגן אומעטום אַף די בעטן און האַלטן אין די פויסטן האַרט געדריקטע שטיינער. אַף עמעצן האָבן זיי שוין, אַפּנים, פאַרן טויט אָט די שטיינער געוואָלט וואַרפן.

אין אַ ווינקל פון אַ שטוב האָב איך נאָר איינע אַ שלאַנק־וווקסיקע פרוי דערזען און בין פאַרשטיינערט געוואָרן, אַף איר קוקנדיק. אַ שוואַרץ־

חנוודיקע, אַ מאַט־בלאַסע, געקליידט אין אַ לאַנג שוואַרץ קלייד, איז זי אַנגעשפּאַרט אָן דער וואַנט געשטאַנען, געקוקט מיט שוואַרצע אויסגעמאַ־טערטע אויגן אינדערוויטן און שוין, אַפּנים, פאַרגעסן, אַז זי האַלט די גאַנצע צייט צוגעדריקט צו דער ברוסט אַ קינדערש קליינע, וועקסענע ליאַלקע.

— אַזוי שפּעט ביסטו געקומען, האָט זי צו מיר שטיל און גלייכגילטיק געזאָגט, מ׳האָט דאָ אַף דיר אַזוי לאַנג געוואַרט, און איצט קוק: זיי זענען שוין אַלע טויט.

כ׳האָב געשוויגן דערפאַר, וואָס אין אירע אויגן האָט שוין געברענט יענער פייער, וואָס ברענט אין די אויגן פון אַלע משוגעים, און זי האָט מיר נאָך אַף דער ליאַלקע, וואָס באַ איר ברוסט, אָנגעוויזן און געזאָגט:

— דו ווייסט, וואָס דאָס איז? ס׳איז אַ פאַרשלייערטער טעות.

און אַנידערפאַלנדיק אַ טויטע אַפן בעט, וואָס איז לעבן איר געשטאַנען, האָט זי נאָך שטיל, אומגעוויינלעך שטיל, דעם געדאַנק אירן פאַרענדיקט:

— און אינגאַנצן... אינגאַנצן — איז — דאָס גע — ווען — נישט מער, ווי אַ פאַרשלייערטער טעות.

... דענסטמאָל האָב איך די שטוב פאַרלאָזן און בין געגאַנגען זיך אַפן טויער פון שטאָט אַוועקזעצן.

— וווהין וועל איך שוין פון דאַנען גיין? האָב איך צו זיך אַליין גע־זאָגט, בעסער וועל איך שוין דאָ אייביק אַפן טויער זיצן און וועל אַ שומר פון אָט דער טויטער שטאָט בלייבן.

— —

— — — און אָט זיץ איך שוין אַזוי לאַנג אַפן טויער פון אָט דער שטאָט, וואָס אין איר קומט קיינער נישט אַריין, און פונוואַנען ס׳גייט קיינער נישט אַרויס.

אַלץ, וואָס כ׳האָב אַמאָל געוווּסט, האָב איך שוין לאַנג פאַרגעסן, און אין מוח אין מיינעם איז שוין מער נישט ווי איינער אַ געדאַנק געבליבן:

— אַלע, אַלע זענען זיי שוין געשטאָרבן, און נאָר איך אַליין לעב און וואַרט שוין נישט אַף קיינעם.

און ווען איך קוק נאָכאַמאָל זיך אַליין אַרום און דערפיל די קראַפט און מאַכט, וואָס שלאָפט אין מיר, טו איך שוין אַפילו קיין זיפץ נישט און טראַכט:

— כ׳בין אַ שומר פון אַ טויטער שטאָט.

די אַקושאָרקע איז געבליבן שטיל.

מירל האָט זיך מיט אַמאָל פון אָרט אַ הייב געגעבן, כדי צו גיין מיט ליפּקיסן אַהיים. נאָר דער גייסט פון דער דערציילונג האָט נאָך אַף איר גערוט, איז זי טרויעריק און שטיל אַף איין אָרט געשטאַנען, און איר מוח האָט נאָך געקלערט וועגן דער טויטער שטאָט און וועגן דער אַקושאָרקעס פּנים, וואָס האָט זיך אַזוי מאָדנע אומגעביטן בשעתן לייענען.

די אַקושאָרקע האָט געוואָלט אויסזען אַלע אירע יאָרן, ווי אַ חכמה און אַ געפּרוווטע, איז אַף איר אַרויפגעשפּרונגען דער צאָרן פון איר באַ־האַלטענער ליבע צו אָט דעם בחור... בשעתן לייענען איז דאָך געווען אַזעלכע מינוטן, ווען איר פּנים האָט אויסגעזען אַזוי נאַריש, ווי דאָס פּנים פון אַן אמתן אידיאָט.

און ווידער האָט אַף איר די שטימונג פון דער דערציילונג געווירקט. אירע אויגן האָבן געקוקט אַף די פענצטער־שויבן, וואָס צו זיי האָט זיך פון דרויסן געקלעפּט די שוואַרצע נאַכט און אירע אויערן האָבן שוין נישט געהערט דאָס שטילע שעפּטשען פון אירע אייגענע ליפּן:

— אָט דער פּאַרשוין, וועלכן די אַקושאָרקע רופט הערץ... עפּעס לעבט ער אַן ווילן און שרייבט אָן ווילן... ווי קלערט די אַקושאָרקע: ס׳איז אים נאָך געבליבן עפּעס, אַחוץ משוגע צו ווערן?

נאָר די אַקושאָרקע שאַץ האָט זיך שוין ווידער באַם קעסטל מיט הילזן געפּאָרעט און זיך דאָרטן שוין ווידער אַ נייעם פּאַפּיראָס געמאַכט.

— ער איז אַזוי געזונט, ווי אַ גוי, האָט זי פון דאָרטן געענטפערט, ער קען אַלץ אַריבערטראָגן שווייגנדיק.

און דער גוטער יאָר ווייס זי, פאַרוואָס זי האָט נאָך באַלד באַדאַרפט קאַלטבלוטיק צוגעבן:

— נישקשה, דער רוח וועט אים דאָרטן נישט נעמען.

מירלען איז נאָך נאָכדעם אינטערעסאַנט געווען אַריינצוקוקן אַהער פון דרויסן דורכן פענצטער און זען:

די אַקושאָרקע שאַץ איילט זיך לחלוטין נישט שלאָפן לייגן און טראַכט נאָך אַפילו נישט דעם לאָמפּ אויסלעשן. מיטן רויכערדיקן פּאַפּיראָס אין מויל און מיט מאַנסבילש אַריבערגעוואָרפענע פיס זיצט זי נאָך אַן אַ שום באַ־וועגונג אַפן בעט און קוקט ערגעץ־ווּהין אין דער פוסטער לופט, וואָס אין חדר.

*

ס'איז געווען שפּעט נאָך אַ האַלבער נאַכט, און קיין לאָמפּן האָבן שוין אין ערגעץ נישט געברענט.

ווייט, ווייט אינעם באַנאַכטיקן האָריזאָנט, וואָס קעגנאיבער די פאַר־שנייטע פעלדער, האָבן זיך נאָר אין איין לאַנגער שוואַרצער שורה די דעמ־בענע וועלדלעך געצויגן, און געדאַכט האָט זיך, אַז זיי ווילן דרימלען און קענען נישט, אַז ס'שטערט זיי פון דאַנען די לאַנגע שיין פון דער אַקו־שאָרקע שאַצס רויט־באַלויכטענעם פענצטער, און ס'וועקט זיי אַלעמאָל אַן אַנדער שטיל בלאָנדזשענדיקער ווינטל, וואָס קומט אַהין צווישן די יונגעביימער צו לויפן און לאָזט איבער צווישן זיי די באַנאַכטיקע מרה־שחורה פון ערגעץ־ווו אַ ניי געבוירענעם אומגליק.

מירל האָט נאָך אַלץ פאַר די אויגן די זיצנדיקע אַקושאָרקע שאַץ געזען, געדענקט דאָס מעשהלע וועגן דער טויטער שטאָט און זיך מרה־שחורהדי־קערהייט געזאָרגט:

— געוויס וועט זיך איר שוין אַ גאַנצע נאַכט די טויטע שטאָט מיט דער משוגענער פּרוי אין שוואַרצן חלומען... אַ גאַנצע נאַכט.

נאָר דורכגייענדיק פאַרביי איר געוועזענעם מחותנס דרימלענדיקער שטוב מיט די אויסווייניק געשלאָסענע בלויע לאָדנס, האָט זי דאָרטן דעם באַיאָרטן גוי, דעם סטרוזש, דערזען און זיך געשטעלט מיט אים רעדן:

— אַך, זאַכאַר, פאַרוואָס קומט ער קיינמאָל צו זיי נישט אַריין, זאַכאַר?

דער אַלטער זאַכאַר איז געשטאַנען פאַר איר אָן אַ היטל און איז שוין נישט צעגאַנגען פון גליק:

— אוי, אוי, אוי! וויפל מאָל האָט ער די באַרישניע באַנאַכט אַהיים געפירט? וויפל מאָל האָט ער דער באַרישניע אין דער בלאָטע־צייט זאַ־פיסקעס געטראָגן... און איצט, איצט האָט מען אים אָף דער קיך געזאָגט, אַז זי איז שוין אויס כלה געוואָרן... איז עס אמת אָט דאָס, וואָס מ'האָט אים אין קיך געזאָגט?

און זי האָט געשמייכלט און אים אין אויער געשריען:

— ס'איז אמת, אמת, זאַכאַר.

עפּעס האָט זי זיך שוין צופיל וועגן איר געוועזענעם מחותנס הויז־געזינט דערפרעגט; געוואָלט, אַפּנים שטאַרק געוואָר ווערן, צי דער געווע־זענער חתן אירער נעכטיקט איצט אין שטאָט, נאָר נישט געקענט, דערפאַר וואָס ליפּקיס איז דאָ באַ דער זייט געשטאַנען, צי גאָר דערפאַר, וואָס דער

באַיאָרטער זאַכאַר האָט וועגן אַלע שאלות אירע געקענט דאָרטן אין שטוב איבערגעבן.

ליפּקיס איז שוין אַזוי צופרידן געווען, וואָס זי האָט צולעצט אָט דעם אַלטן גוי אָפּגעלאָזט און שוין אַליין געפּילט, אַז ער גיט אַף אַן איבעריקע שאלה:

— אָט וועט ער באַ איר, למשל, פרעגן: וואָס פאַר אַן אינטערעס האָט זי געהאַט מיט אָט דעם אַלטן גוי אַ גאַנצע האַלבע שעה פאַרברענגען?

נאָר זי האָט אים גאָרנישט ביט געענטפערט, זיך ווידעראַמאָל אָפּגעשטעלט, זיך דערמאָנט, אַז מ׳באַדאַרף דעם סטרוזש אַף טיי געבן, און באַ אים, ליפּקיסן, צוליב דעם אַף אַ גאַנצן רובל געפרעגט. האָט ער זיך אָקאָרשט פונסניי שטאַרק ברוגז דערפילט און, שלעפנדיק דעם זילבערנעם רובל פון טאַש, שוין מיט אַזאַ בייזקייט וועגן איר געטראַכט:

— עמעצער איז אַ מבין, ווי פּשוט און פּראָסט זי נעמט דאָס אַ ביסל באַ אים געלט? ממש ווי באַ אַ מאַן נעמט זי דאָס באַ אים.

IV

אַף עמעצן האָט מען זיך באַ ר׳ גדליה הורוויצן אין שטוב געריכט.

די אויסלענדישע ראָזע גאַרדינען האָט מען פונסניי אַף אַלע פענצטער אויפגעהאָנגען, דעם קילן זאַל האָט מען אַלע טאָג געהייצט און די סאַמעטענע סטעזשקעס האָט מען דורכויס אַף די דילן אויסגעשפּרייט. די גאַנצע שטוב האָט שוין פון חול אַף קודש עפּעס מוסיף געווען און, דאַכט זיך, שוין גאָרנישט אין זינען געהאַט, אַחוץ די קלאַנגען, וואָס האָבן זיך אינעם גאַנצן שטעטל וועגן מירלען אַרומגעטראָגן:

— איז אַ סברה, אַז זי וועט טאַקע פאַר אים אַ כלה, פאַר יעקב יוסף זיידעגאָווסקיס לייטישן בחור; פאַרן בחור פון יענעם זעלבן יעקב יוסל זיידעגאָווסקי, וואָס שטאַמט פונעם נאָענטן דאָרף „שוקיי־גאַראַ״, וווינט שוין דעם צענטן יאָר אין פאָרשטאָט פון וויטלעבכן כרך, ווו ער האָט אַן אייגענע גוראַלניע און שפּאַרט נאָך אַן עד היום אין דער היגער געגנט מיט זיינע גרויסע אָקסן־שטאַלן.

ליפּקיס איז אַזוי בייז געוואָרן יעדעס מאָל, בשעת עמעצער האָט זיך

זועגן אָט די קלאַנגען באַ אים פונאַנדערגעפרעגט און בייזערהייט גע־ענטפערט:

— פון וואַנען זאָל ער דאָס וויסן?

— און בכלל... פאַרוואָס דערפרעגט מען זיך וועגן דעם דווקא באַ אים, ליפּקיסן?

ער האָט זיך דערנסטמאָל זעלטן וועגן מיט מירלען באַגעגנט, זיך דער־פאַר עמעצן אָף צו להכעיס געהאַלטן מאָדנע גאווהדיק און שטאָלץ און כלומרשט נישט געוווּסט, אַז די גאַנצע קלאַנגען שטאַמען נישט מער, ווי פון אַ פּשוטן פרעמדן ייִדן, אַ שכן, וועלכער האָט זיך אָף אַ פּאָר טעג באַ אברהם־משה בורנעס אָפּגעשטעלט און האָט זיך דאָרטן געקלאָגט:

— וואָס־זשע קומט אַרויס, וואָס באַ זיידענאָווסקין איז אַ ווילער בחור פאַראַן? מירל איז נאָך פאַריקן זומער ערגעץ איז קרייז־שטאָט אין איין אַכסניה מיט אים געשטאַנען, זיך אַ פּאָר מאָל דאָרטן אין קאָרידאָר מיט אים אַדורכגעשמועסט און אים שוין, אַפּנים, אָף אייביק דעם קאָפּ פאַרדרייט.

נאָר טעג נאָך טעג זענען אַוועקגעגאַנגען, און צו ר׳ גדליה הורוויצן אין שטוב איז נאָך אַלץ קיינער נישט אַראָפּגעקומען. מירל איז נאָר עפּעס בלאַסער און שטילער געוואָרן, און געדאַכט האָט זיך שוין, אַז זי וויס נישט פון גאָרנישט און הערט זיך צו גאָרנישט צו; אַז אַלצאיינס איז איר, צי מ׳רעדט וועגן איר אין שטאָט שלעכטס, צי גוטס, און אַז דערפאַר טוט זי שוין גלייכגילטיק אַזעלכע אומבאַטראַכטע, בת־יחידישע מעשים, שטעלט אָפּ אין מיטן גאָס איר געוועזענעם חתנס שוועסטער, קלאָגט זיך אָף זיי דער־פאַר, וואָס זיי קומען צו איר קיינמאָל נישט אַריין און טענהט מיט אַ מאָדנע יורדישער געפאַלנקייט:

— על כל פּנים... נישט ערגער איז זי דאָך, על כל פּנים, פונעם פאָ־טאָגראַפס ווייב, דער ראָזענבוימעכע, וואָס צו איר לויפן זיי צוויי מאָל אַ טאָג.

ביידע אברהם־משה בורנעסעס מיידלעך האָבן זיך נאָך אָט דער באַ־געגעניש אין די פּנימער געקוקט און זי אין גרויס וווּנדער מיט די אויגן באַגלייט:

— ביסט אָף איר אַ מבין? — האָט די עלטערע באַ דער קלענערער געפרעגט.

און זי איז נאָך אַלץ איינע אַליין ערגעץ אַרויף דעם שטעטל געגאַנגען. באַ דער אַפּטייק, וואָס צווישן די לעצטע ייִדישע הייזער, האָט זי זיך אין

מיטן וועג אָפּגעשטעלט און זיך אַרומגעקוקט. קיינער איז דאָרטן נישט געווען, אַחוץ יענעם אָפּגעריסענעם יינגעלע, וואָס איז פון ערגעץ אַראָפּ אין שטאָט אַריין געגאַנגען, און די גלעזערנע אַפּטייק־טיר, וואָס מיטן גלעקל, איז פון אינעווייניק מיט אַ רויטן פאַרהענגל פאַרשטעלט געווען. זי האָט אָט דאָס אָפּגעריסענע יינגעלע צו זיך צוגערופן און אים געבעטן, איר פון דער אַפּטייק דעם פּראָוויזאָר־געהילף סאַפּיאַנען אַרויסצורופן. דאָס יינגעלע האָט זיך געשעמט און געפּאַלגט, און זי איז דאָרטן איינע אַליין געשטאַנען און געוואַרט, ביז סאַפּיאַן האָט אַן אַרבעט זיינע געענדיקט, ביז ער האָט זיך דאָרטן אָנגעטאָן און איז אַהער אינדרויסן מיט זיינע אַרויסגעקראָכענע, פאַרבלאָזע אויגן אַרויס. יעדן זעגען דערוויל אַף אַ פּשוטן פויערישן שליטן פון ערגעץ צוריק אין שטאָט אָנגעקומען, געוואָרפן אַף איר דערשטוינטע בליקן און דערביי מאָדנע שמייכלען איינער צום צווייטן אָנגעהויבן, און זי האָט זיך כלומרשט אַף זייערע שמייכלען נישט אומגעקוקט און מיט אַן ערנסטער מינע צום פּראָוויזאָר־געהילף סאַפּיאַנען געזאָגט:

— זי האָט אים פריער געוואָלט בעטן, ער זאָל זי צו דער אַקושאָרקע שאַץ אָפּפירן. נאָר איצט... איצט גלוסט זיך איר שוין צו דער אַקושאָרקע שאַץ נישט גיין. ער האָט צייט, זיך מיט איר אַ ביסל אַהין, אַרויס דער שטאָט דורכגיין?

און דער פּראָוויזאָר־געהילף סאַפּיאַן האָט איבער אָט דער שאלה גע־מוזט דעם האַלדז אויסציען, אַראָפּשלינגען און מיט נערוועזע פינגער דעם אויבערשטן קנעפּל פונעם ווינטערדיקן פּאַלטאָ פאַרשפּילען:

— צי ער האָט צייט? ער איז, אייגנטלעך... ער קען, אייגנטלעך, אַ ביסל גיין.

און ער איז געגאַנגען אַ נערוועזער און אויפגערעגטער פאַרביי איר לינקער זייט, נישט געקוקט צו איר, געזען מיט די אַרויסגעקראָכענע גרויסע אויגן דעם נעפּל, וואָס שפּרייט זיך אַרויס דעם שטעטל, נישט געהאַט אויף צו להכעיס, פון וואָס צו רעדן, און געשוויגן. אַ מאָדנע שווערקייט האָט זיך אין זיין שווייגן געפילט, האָט מירל אַף אים פון צייט צו צייט אַ בליק גע־וואָרפן און, צולעצט, באַ אים געפרעגט:

— ער, סאַפּיאַן, שטאַמט, דאַכט זיך, עפּעס גאָר פון אַן אַלטער משפחה... מ׳האָט איר, דאַכט זיך, נישט לאַנג וועגן דעם דערציילט?

און אין אַ ווילע אַרום ווידער וועגן דעם זעלבן:

— איר טאַטע שטאַמט אויך פון אַן אַלטער געדמאַנישער משפחה, וואָס

האָט זיך לאַנגע צייטן מיט זיך אַליין משדך געווען און ווערט, אַפּנים, פון אַלטקייט דעגענערירט. מעגלעך, אַז דערפאַר פילט שוין צייטנווייז זי, מירל, אַזאַ פּוסטקייט און טויג נישט צו גאָרנישט.

זיי זענען שוין געגאַנגען איבערן שנייִיקן שפּאַציר־פּלאַץ און זיך פאַר־מעלעך געריקט פאָרויס. פּלוצים האָט דער אויפגערעגטער פּראָוויזאָר־געהילף אומבאַוווסטערהייט אָנגעהויבן אין פאַלטאָ־קעשענע מיט אַ פינגער עפּעס אַ מין „לכבוד" צו דרייען און, נישט אומקוקנדיק זיך צו איר, מיט אַ נערוועז ציטעריקן קול געפרעגט:

— ס'איז געוויינלעך נישט זיין עסק, און זי האָט באַ אים נישט צו ענטפערן... ער וויל באַ איר נאָר פרעגן: פאַרוואָס, למשל, זאָל זי זיך צום עקזאַמען נישט צוגרייטן און זאָל זיך עפּעס אַן אינטעליגענטע פּראָפעסיע נישט צוקלייבן. ער האָט געהערט: סך־הכל צוויי־און־צוואַנציק יאָר איז זי אַלט.

און מירל האָט זיך איבער עפּעס אָפּגעשטעלט און גענומען אַראָפּקוקן אַהין, ווו זי האָט מיט אַ שפּיץ פון איר קליינעם קאַלאָש אין שניי געגראָבן:

— יאָ, פיל מענטשן האָבן איר שוין די שאלה פאָרגעהאַלטן.

ס'איז געווען שטיל אין דער אַרומיקער נעפּלדיק גראָער לופט, קיין שוואַרצע ראָבן זענען דאָ שוין אַפילו גאָענט נישט אַדורכגעפלויגן, און קיין בן־אָדם האָט זיך אין דער ווינטערדיקער ווייטקייט נישט באַוויזן. פּלוצים האָט מירל עפּעס ווי אַ זיפץ געטאָן, זיך פאַמעלעך און פאַרקלערט ערגעץ אין אַ זייט פאַרקוקט און אויך אַזוי פאַמעלעך און פאַרקלערט אָנגעהויבן דערציילן, ווי אין איינעם אַ ווינטערדיקן פרייטיק־צו־נאַכטס האָט זיך פאַר איר זייער דינסטמיידל געקלאָגט:

— ווי וועט זי דאָס אָן יאָדערן איינע אַליין ביז עלף אַזייגער אויסזיצן? משוגע וועט זי דאָך דאָ ווערן.

און אין אַ קליין שטיקל צייט אַרום האָט זי, שפּאַצירנדיק אין קרייז־שטאָט, אונטערגעהערט, ווי אַ קורסיסטן האָט זיך פאַר אַ סטודענט געקלאָגט:

— גאָט אירער! זי האָט לחלוטין נישט אינדערהיים, וואָס צו לייענען, פונעם זינען וועט זי דאָך דאַרטן איינע אַליין אַראָפּ.

און דאָ האָט זי זיך אָקאָרשט אַף סאַפּיאַנען אומגעקוקט, זיך געלאָזט מיט אים ווייטער גיין און געפרעגט:

— איר פאַרשטייט, סאַפּיאַן? איינע און די זעלבע פּוסטקייט וויל מען פון זיך מיט יאָדערן און מיט אַ בוך פאַרטרייבן?

— צי איר פאַרשטייט?

באַם פּראָוויזאָר־געהילף סאַפּיאַן זענען די אַרויסגעקראָכענע פאַרב־לאָזע אויגן נאָך גרעסער געוואָרן, און אַ האַלבע זייט נאָז האָט באַ אים נערוועז פון חקירה־התלהבות אונטערשפּרינגען אָנגעהויבן.

— דיעלאָ וו'טאָם, וואָס זי, מירל, האָט נאָר־וואָס צוויי פאַרשידענע זאַכן צונויפגעמישט...

נאָר מירל האָט אים שוין איבערגעשלאָגן און אים אַף טריט־סימנים, וואָס אַפּן שניי, אָנגעוויזן:

— ער דערקענט זיי, אָט די מאַנסבילשע טריט? דאָס איז זי מיט ליפּקיסן נישט לאַנג אַף דעם זעלבן אָרט אַרומגעגאַנגען.

צי האָט זי אים דערמיט געמיינט פּשוט די רייד איבערשלאָגן? צי אפשר האָט זי גאָר געוואָלט, אַז ער זאָל דאָס נאָכדעם ליפּקיסן איבערדערציילן און זאָל באַ אים אַ פאַרדראָסיקע בענקשאַפט צו אָט די טריט־סימנים אַרויסרופן?

אַליין איז זי דענסטמאָל נאָך לאַנג, לאַנג איבער אָט די שנייִקע פעלדער מיט סאַפּיאַנען אַרומגעגאַנגען און אים אַלעמאָל געפרעגט געפרעגט, צי ס'איז אים אָנגענעם מיט איר צו גיין, און צי דער באַלעבאָס זיינער, דעם גלחס איידעם, וועט אַף אים ברוגז נישט זיין.

אומגעקערט האָט זי זיך מיט אים צוריק אין שטעטל, ווען אינדרויסן האָט שוין טונקל וואָרן אָנגעהויבן, און די נעפּלען, וואָס אַרום, האָבן זיך נידעריקער צו דעם שניי אַראָפּגעלאָזט און זיך גענומען אַקעגן נאַכט שטאַרקן. זי האָט זיך אָפּגעשטעלט פאַר איר שטוב, כדי אים נאָכאַמאָל צו באַדאַנקען:

— איז באַ איר שטאַרק אָנגעלייגט, וואָס אים איז כאָטש אויך אָנגענעם מיט איר געווען... זי האָט דאָך באַ אים אַזוי פיל צייט אָפּגענומען.

נאָר דאָרטן אַף דער שוועל פון קראָם, וואָס צווישן קעגנאיבערדיקן צייל הייזער, האָט זיך איר געוועזענער מחותנתטעס אַ שמייכלדיקע קרובה באַוויזן, עמעצן דאָרטן אַף איר מיט סאַפּיאַנען אָנגעוויזן און דאַכט זיך, דערביי הנאה געהאַט:

— זי האָט שוין, דאַנקען גאָט, אַ נייעם העכט געכאַפּט.

האָט זי זיך אַף צו להכעיס נאָכאַמאָל צום אַוועקגייענדיקן סאַפּיאַנען אויסגעדרייט און שוין צו אים אַפּן קול אויסגעשריִען:

— איז אויב ער וויל, וועט זי אים מאָרגן אויך פון דער אַפּטייק אַרויסרופן.

און נאָכאַמאָל האָט זי זיך צו אים אויסגעדרייט און נאָך העכער דעם קול אירן אויפגעהויבן:

— אין דער זעלבער צייט, וואָס היינט, וועט זי אים פון אַפּטייק אַרויס־רופן.

אַ גאַנצן אָוונט איז איר שוין נאָכדעם פּוסט אין איר אָפּגעזונדערטן חדר געווען, פּוסט פון די עטלעכע שעה, וואָס זי איז מיטן פּראָוויזאָר־געהילף סאַפּיאַנען אַרומגעגאַנגען, פּוסט פון איר געוועזענער מחותּנתטעס קרובה און דערפון, וואָס אין עסצימער איז די אומצופרידענע גיטעלע אַף דער קאַנאַפּע געזעסן, געהערט שוויגנדיקערהייט דער יונגער רביצנס פּלאַפּלע־ריי, געקוקט מיט אַ שמייכל אַף די אייגענע פינגער־נעגל, און דאָך די גאַנצע צייט נישט פאַרגעסן אָן איר, מירלען, וואָס זי פירט מיט איר שוין צוויי וואָכן צייט אַ פאַרעקשנט שווייגערישע פּאָליטיק, און וואָס איבער איר איז אַהער אין שטוב נאָך אַלץ נישט אַראָפּגעקומען יענער, וואָס אַף אים האָט מען דאָ די גאַנצע צייט געוואַרט, און וואָס צוליב אים האָט מען דאָ די גאַרדינען אויסגעהאַנגען, די סאַמעטענע שטעזשקעס אויסגעשפּרייט און דעם קילן זאַל באַהייצט.

זי האָט נישט געקענט דאָ אין חדר איינזיצן, האָט זיך צוריק אין סאַק אָנגעטאָן, פאַרוויקלט צולעצט דעם קאָפּ מיטן שאַרף, זיך אַף אַ ווײַלע אין עסצימער פאַרהאַלטן און דאָרטן צו דער מוטער אירער געזאָגט:

— מ׳מעג שוין, דאַכט זיך, אויפהערן דעם זאַל צו באַהייצן, נישקשה... און בכלל... ס׳איז שוין, דאַכט זיך, צייט דעם „יום־טוב" פון שטוב אויס־צוראַמען.

די שווייגנדיקע גיטעלע האָט זיך קיין ריר אַף דער קאַנאַפּע נישט געטאָן און זיך צו איר אַפילו נישט אומגעקוקט. אַ שמייכל פון אַן עקשן האָט זיך נאָר אַרום איר געשלאָסן מויל באַוויזן, און געזאָגט האָט זי קאַלטבלוטיק און שטיל, קוקנדיק ערגעץ־ אַהין, צום היפשן פענצטער, וואָס קעגנאיבער דער רביצינס פּלייצעס:

— ווּעמען אַרט עס, אַז אין שטוב איז „יום־טוב"?

מירל איז אַן אויפגערעגטע פון שטוב אַרויסגעגאַנגען און איז איינע אַליין ערגעץ אַף אַ גאַנצן אָוונט פאַרשוווּנדן. דעם קאַסיר זייערן, דעם קרוב, וואָס זי האָט אים נישט ווייט פון שטוב באַגעגנט, האָט זי דאָך אָפּגעשטעלט און אים געזאָגט:

— ער קען איר געבן צו פֿאַרשטיין, וואָס פֿאַר אַ טיפּ איז זי, די מאַמע אירע?

און נאָך:

— דער עיקר, וואָס זי, די מאַמע אירע, שמייכלט און שווייגט, ווי עמעצן אַף צו להכעיס... מ'וואָלט אין אמתן געקענט מיינען, אַז זי האָט פֿיל וואָס צו זאָגן, און שווייגט נאָר דערפֿאַר, וואָס זי איז צו קלוג.

און נאָכדעם איז שוין אַזוי געווען עטלעכע טעג נאָכאַנאַנד: אַוועקגעגאַנגען פֿון שטוב איז זי תחילת אָוונט, נישט אויסרעדנדיק צו קיינעם אַ וואָרט, און אומגעקערט האָט זי זיך שפּעט נאָך האַלבער נאַכט, ווען אין שטעטל זענען שוין דורכויס אויסגעלאָשן די לאָמפּן געווען, און די שטוב זייערע האָט שוין אין דער מיט פֿון אַ פֿעסטן און שווערן שלאָף געהאַלטן. אוממעגלעך איז געווען צו טרעפֿן, וווּהין זי ווערט דאָס פֿאַרשווונדן.

די אַקושאָרקע שאַץ איז דאָך שוין דעם פֿינפֿטן מעת־לעת ערגעץ־ווו באַ אַ פֿריצה אַ קימפּעטאָרן אין אַ נאָענטן דאָרף געווען, און אַ היפּשער שלעסל איז אַף דער טיר פֿון איר עק־דאָרפֿיש שטיבל געהאַנגען.

איינמאָל, קומענדיק מיט דער פֿריצהס פֿור איינקויפֿן אין אַפּטייק, איז די אַקושאָרקע שאַץ אַהער צו דער שטוב צוגעפֿאָרן און אַף מירלען געפֿרעגט. גיטעלע איז עטוואָס רויט געוואָרן און האָט שטיל געענטפֿערט:

— זי איז אַוועקגעגאַנגען, מירל... צו דער פֿאָטאָגראַפֿטשעכע, דער ראָזענבוימעכע, איז זי געוויס אַוועקגעגאַנגען.

נאָר ווען די אַקושאָרקע שאַץ איז אַהין צוגעפֿאָרן, האָט זי דאָרטן קיינעם נישט געטראָפֿן, אַחוץ מירלס געוועזענעם חתנס צוויי שוועסטער, וועלכע זענען געזעסן אין יענעם קליינעם און נידעריקן חדר מיט דער שטאַרק רויטער פּאָדלאָגע, וואָס איז מיט וואַזאָנעס און מיט אַ ריח פֿון גוייִשע מאכלים פֿול געווען, און האָבן געהערט, ווי די פֿאָטאָגראַפֿטשעכע, די ראָזענבוימעכע, שפּילט אַף אַ גיטאַרע.

— נישט געווען דאָ מירל? — האָט זי, אַריינקומענדיק אַהער אין חדר, געפֿרעגט.

דענסטמאָל האָבן זיך מירלס געוועזענעם חתנס שוועסטער מאָדנע שמייכלדיק אַדורכגעקוקט, און דעם פֿאָטאָגראַפֿס ווייב, די ראָזענבוימעכע, האָט דעם קאָפּ פֿון דער גיטאַרע אויפֿגעהויבן און אַזוי דערשטוינט געענטפֿערט:

— זי קומט דען אַמאָל אַהער אַריין, מירל הורוויץ?

ס'אַר אַ ריין קריסטלעך אויסזען ס'איז באַ אָט דער ראָזענבוימעכע געווען! נישט אומזיסט האָבן זיך שוין וועגן איר איבערן גאַנצן שטעטל קלאַנגען אַרומגעטראָגן, אַז פריִער, ווי זי האָט מיטן פאָטאָגראַף ראָזענבוימען חתונה געהאַט, האָט זי ערגעץ אין אַ גרויסער שטאָט מיט אַן אָפיציר געלעבט.

*

אין איינעם פון אָט די אָוונטן, ווען מירל איז, ווי שטענדיק, אינדערהיים נישט געווען, האָט זיך אין דער פינצטער, וואָס לעבן ר' גדליה הורוויצעס שטוב, אַ פרעמדע בעל־עגלהשע פור אָפּגעשטעלט, און אַ מיטלוווקסיקער אומבאַקאַנטער ייִד איז פון איר אַנגעפּעלצטערהייט אַראָפּגעקראָכן, זיך אָפּגעשטעלט אינעם באַלויכטענעם פאָדער־שטיבל און דאָרטן גענומען שמייכלען מיט זיינע קליינע אייגעלעך:

— ער איז אַהער צוגעשיקט געוואָרן... פון יעקב־יוסל זיידענאָווסקין איז ער אַהער געשיקט געוואָרן.

ס'האָבן אים דאָרטן באַגעגנט גיטעלע מיטן יונגן קרוב, דעם קאַסיר, געזען, ווי ער שלעפּט פון זיך פּאַמעלעך אַראָפּ די בורקע מיטן פּיזימענעם טולופּ און הענגט זיי אויף אויך פּאַמעלעך אַף דער שאַראַגע; געזעסן מיט אים נאָכדעם אין עסצימער באַם טיש און געהערט, ווי ער דערציילט באַטראַכט און נישט געכאַפּט:

— איז ער, הייסט עס, נישט קיין שדכן... און באַדאַרף, חלילה, דערצו נישט אָנקומען...

אַ סקלאַד פון זעק האָט ער אינעם היפּשן שטעטל, וואָס לעבן כרך, און אַלטע גוטע פריינט קער ער זיך מיט יעקב־יוסלס הויזגעזינט אָן.

ער האָט געהאַט אַ היפּשע גרוילעכע באָרד מיט אַ לאַנגער, צום מויל פּאַרקיילעכטער נאָז, וואָס אַף איר האָבן זיך אונטער דער הויט ברוין־בלויע אָדערן געצויגן; אויסגעזען מאָדנע לייטיש אין זיין לאַנגן שוואַרצן סורדוט, און האָט לייטישערהייט מיט זיינע קליינע גרויע אייגעלעך צו שמייכלען נישט אויפגעהערט:

— איז ער, הייסט עס, אַהער צוגעשיקט געוואָרן... פון יעקב־יוסל זיידענאָווסקין איז ער אַהער צוגעשיקט געוואָרן.

ביז שפּעט אינדערנאַכט האָט שוין דענסטמאָל ביי ר' גדליה הורוויצן אין עסצימער דער הענגלאָמפּ געברענט.

גיטעלע איז צולעצט צו זיך אין שלאָפצימער אַוועקגעגאַנגען און זיך דאָרטן שלאָפן געלייגט. עמעצער האָט אים, דעם צוגעשיקטן ייִדן, דעם

גאַסט, אַ פרישן געלעגער אין ר׳ גדליהס קאַבינעט צוגעגרייט און זיך אויך שלאָפן געלייגט. און ער, דער פרעמדער ייִד, דער גאַסט, האָט אָקאָרשט פונעם פעקל פון זיינעם ליפערטס קולטור־געשיכטע אין דער העברעיִשער איבערזעצונג אַרויסגענומען, זיך מיט איר צום טיש, וואָס אין עסצימער, גע־זעצט און זיך דערביי פאַרן אַוועקגייענדיקן קאָסיר פאַרענטפערט:

— ער האָט אַמאָל אַ קראַם פון ייִדישע ספרים געהאַלטן... איז אים נאָך, הייסט עס, פון דענסטמאָל אָן פאַרבליבן די טבע, אַריינצוקוקן ביז שפּעט אינדערנאַכט אין אַ ספר.

דער קרוב האָט זיך אָפּגעזעגנט און איז אַהיים אַף נאַכטלעגער אַוועק. די דינסט האָט נאָך אים די טיר פאַרשלאָסן און הילכיק צו שנאָרכן אינעם פוסטן קיך־חדר גענומען. און ער איז נאָך אַלץ באַם טיש איבערן ספר גע־זעסן און אַלץ בענטער און נענטער צו זיך דעם הענגלאָמפּ געצויגן. פון איינעם אַן עקסטן דרויסן־לאָדן האָט זיך צולעצט אַהער מירלס קלאַפּן דער־הערט. האָט ער זיך פונעם ספר אויפגעהויבן, געגאַנגען איר די טיר עפענען, דעם קאָפּ מיט די שמייכלדיקע גרויע און גוטע אייגעלעך אינדרויסן אַרויס־געררוקט און דערביי מאַדנע פילבאַר און צעמישט, ווי אַ קליין שעמעוודיק קינד, צו שטאַמלען אָנגעהויבן:

— הממ... אַנגענעם... אַנגענעם.

מירל האָט אַ ציטער געטאָן מיט אַלע איברים, דערזעענדיק אָט דאָס אַרויסגערוקטע פרעמדע פּנים, זיך געשווינט אַ ריס געטאָן צוריק און זיך מיט אַ האַנט פאַרן קלאַפּנדיקן האַרצן געכאַפּט:

— או... זי האָט זיך אַזוי דערשראָקן.

און אַריינקומענדיק אין שטוב, האָט זי זיך באַך אַלץ פון אים אין איין אָפּרוקן געהאַלטן און ווי מורא געהאַט, ער זאָל זיך צו איר צורירן.

פונעם קאָפּ ביז די פיס איז זי אין שוואַרצן געווען אָנגעטאָן, האָט שוין דערפאַר איר פיגור שלאַנקער און בייגיקער, ווי תמיד, אויסגעזען און אַ ריח, אַ קוים־קוים שמעקנדיקן, האָט זי אַרום זיך פאַרשפרייט און געווירקט אַפן פרעמדן ייִדן, ער זאָל אויפגערעגט זיין און זאָל שעמעוודיקערהייט צו שמייכלען און צו שטאַמלען נישט אויפהערן:

— הממ.. ה... דערשראָקן? וואָס איז שייך? אַנגענעם... זייער אַנגענעם.

ער האָט אויסגעזען אַזוי לייטיש מיט זיין קינדערשער פילבאַרקייט און דערמיט, וואָס ער האָט איר די האַנט נישט געגעבן. און דאָך האָט זי זיך נאָכדעם לאַנג נישט געקענט באַרויקן, אָפּגעוואַרט, ביז ער האָט זיך שלאָפן

געלייגט און איז געגאַנגען וועגן פון שלאָף דאָס געשמאַק שנאָרכנדיקע דינסט־מיידל:

— וואָס איז דאָס פֿאַר אַ ייִד?

— און יעדנפֿאַלס, ווייס זי כאָטש אַף געוויס, אַז ער איז נישט קיין גנבֿ.

און דער ייִד, דער גאַסט, האָט נאָך איר קול צו זיך אָפּן געלעגער דערהערט און פֿון גוטסקייט, צי פֿון אויפֿגערעגטקייט, נאָך שעמעוודיק גע־שמייכלט צו זיך אַליין:

— אַ גנבֿ?... וואָס איז שייך?... אַ ווויל קינד... זייער אַ ווויל קינד.

*

עטלעכע מעת־לעת איז דאָרטן אין שטוב דער צוגעשיקטער ייִד אָפּגע־שטאַנען, און אַלע פֿרימאָרגן, ווען מירל האָט זיך פֿון שלאָף אויפֿגעכאַפּט, האָט זי געהערט, ווי אין עסצימער, וואָס איבער דעם שטילן זאַל, טרינקט מען פֿאַמעלעך טיי מיט מילך, און ווי ס'איז דאָרטן קיינער נישטאָ אַחוץ דעם פֿרעמדן ייִדן, וואָס דערציילט פֿאַר דער לייטיש שווייגנדיקער גיטעלען און פֿאַרן איבערגעגעבענעם קרובֿ, דעם קאַסיר:

— וויל מען, הייסט עס, דאָרט מירלען אַוודאי מיטן גאַנצן לעבן... וואָס פֿאַר אַ שאלה?...

ער דער יונגערמאַן... שמואליק, הייסט עס, וויל... און יעקבֿ־יוסל אַליין... און דאָס ווייב זיינס, מינדל.

און וואָס נאָך?

— זיי פֿרעגן באַ אייך נישט אַף קיין געלט און אַף קיין צוזאָג... און אַזוי האָט מען אים טאַקע געהייסן זאָגן.

מירלען איז שוין פֿון דעם דאָ, אין בעט ליגנדיק, אַזוי עקלדיק אַף דער נשמה געוואָרן. און פֿון עסצימער האָט זיך נאָך אַהער אַלץ דער שטילער און איבערגעריסענער שמועס געטראָגן:

— און מענטשן, באַדאַרף ער זיי זאָגן, זענען די זיידענאָווסקיס מאָדנע לייטישע... ווייכע...

— און דער בחור אַליין... אַ ווווילער בחור... גאָר, גאָר אַ ווווילער בחור.

דער ייִד איז צולעצט אַוועקגעפֿאָרן און אָנגעהויבן אַהער צו שיקן אָפּטע בריוו מיט איילנדיקע טעלעגראַמעס, וואָס עס האָבן מיט אַזאַ נייגעריקייט געלייענט גיטעלע מיטן וווקסיקן יונגנמאַן, דעם איבערגעגעבענעם קאַסיר. גיטעלע האָט בשעת־מעשה אַ גיפּטיק שטילע טענה פֿון אַן עקשנטע — אַ

שווייגערן געהאַט, און דער קאַסיר האָט, שטייענדיק לעבן איר, אַ שטאַרק פאַרקנייטשטן שטערן געהאַט, צופיל פאַרקלערט מיט דער נאָז אַרויף געשמאָרעט און זיך אַזוי לאַנג געקליבן מיט מירלען איבעררעדן, ביז זי אַליין האָט אים איינמאָל אינדרויסן באַ דער שטוב אָפּגעשטעלט און האָט אים געזאָגט:

— זאָל ער טאַקע אַזוי גוט זיין און דער מאַמען אירער איבערגעבן: זי מעג זיין זיכער, אַז ס'וועט פון דעם גאָרנישט זיין...

זי איז שוין אַפילו צופיל אויפגערעגט געווען, בשעת זי האָט אים אָט די ווערטער געזאָגט, און דאָך, ווען אין עטלעכע טעג אַרום איז זי גלאָט אַזוי אין קרייז־שטאָט אַוועקגעפאָרן, איז עמעצער פון דאָרטן אַהער געקומען און דאָ וועגן איר איבערן גאַנצן שטעטל נייע קלאַנגען פאַרשפּרייט:

— יאָ, מ'האָט זי דאָרטן מיט שמואל זיידענאָווסקין אַרומגיין געזען.

אין מאַלאָראָסישן טעאַטער האָט מען זי דאָרטן מיט אים געזען, און לעבן דער טורמע, וואָס אַרויס דער שטאָט האָט מען זי מיט אים געזען.

שווער איז שוין געווען אַן עק דערגיין, צי, פאָרנדיק אין קרייז־שטאָט, האָט מירל געוווסט, אַז זי וועט זיך דאָרטן מיט אים טרעפן, צי דער טרעפן זיך איז שוין אַ צופעליקע און אומגעריכטע זאַך אַפילו פאַר גיטעלען מיטן קאַסיר געווען.

אין עטלעכע טעג אַרום איז זי אַ בלאַסע און אומעטיקע פון קרייז־שטאָט אַהיים געקומען. ס'איז געווען אַרום צוויי אַזייגער בייטאָג און אין עסצימער איז נאָך אַפן קיילעכדיקן טיש דער ווייסער טישטעך פון מיטיק געלעגן. גיטעלע איז דאָ נאָך אויבנאָן באַם טיש אַקעגן דעם קרוב, דעם קאַסיר, געזעסן און זיך מיט אַ שוועבל־שטעקעלע די ציין גערייניקט. מירל האָט, דורכגייענדיק דעם צימער, צו קיינעם אַפילו קיין וואָרט נישט אויסגערעדט און זיך אפשר אַף אַ גאַנצער האַלבער שעה באַ זיך אין אָפּגעזונדערטן חדר פאַרמאַכט. גיטל האָט דאָ די גאַנצע צייט דעם קרוב, דעם קאַסיר, אין איין מינטערן געהאַלטן:

— פאַרוואָס זאָל ער צו איר אַהין נישט אַריינגיין און זאָל זי נישט אַ פרעג טאָן? זי פאַרשטייט בשום אופן נישט, פאַרוואָס...

נאָר דער באַטראַכטער יונגערמאַן, דער קאַסיר, האָט זיך נישט געאיילט, געקנייטשט דעם שטערן און געשמאָרעט מיט דער נאָז אַרויף. מירל האָט זיך דערווייל באַ זיך אין חדר איבערגעטאָן, גענומען אַף זיך דעם שוואַרצן סאַק מיטן שאַרף און זיך געלאָזט אין גאַס אַריין. האָט ער זיך

אָקאָרשט פונעם בענקל אויפגעהויבן איר נאָכגעגאַנגען ביזן קאָרידאָר און זי דאָרטן אָפּגעשטעלט:

— יאָ, ער האָט זי געוואָלט פרעגן... האָט ער זי געוואָלט...

אַן ענטפער האָט ער באַלד באַקומען אַן אומצופרידענעם און אַ מאָדנע שטרענגן:

— זי האָט דאָך אים שוין איינמאָל געזאָגט, אַז ס׳וועט פון דעם גאָר־נישט ניט זיין.

ער איז אַף אַ ווײַלע אין קאָרידאָר שטיין געבליבן און נישט געוווּסט, צי ער זאָל זיך צוריק אין שטוב אומקערן, און זי איז אַ רויִקע און גלײַכ־גילטיק אומעטיקע פון די גאַניק־טרעפּלעך אַראָפּגעגאַנגען און פּאַמעלעך ער־גען אַהין אַרויף שטעטל אוועקגעשפּאַנט. ס׳איז געווען אַ טונקל מרה־שחורה־דיקער און גרינג־פּראַסטיקער טאָג, וואָס נאָך אַ זונענדיקן יריד, אַ „ווידּ־לע״*). גליטשיק איז אונטער די פיס דער ברודיקער שניי געווען, און זיך אין אַזעלכער בלאָטיק־ברודיקער, ערטערווײַז פאַרבליבענער שטרוי האָבן דאָרפישע חזירים מיט ידישע בהמות זייערע נעזער געשטופּט. ערגעץ־ווו לעבן טירן פון קליינע מעל־געוועלבלעך זענען דאָ און דאָרטן אָנגעפּעלצטע און שטאַרק פאַרבונדענע ווײַבלעך — קרעמערקעס געשטאַנען און איר נײַגע־ריקערהייט מיט די אויגן נאָכגעקוקט:

— איז זי שוין, זאָגט מען, כמעט ווי אַ כלה, מירל?

זי האָט זיך לינקס מיטן הינטערגעסל, וואָס אין עק שטאָט, גענומען, אַרײַנגעגאַנגען דאָרטן דורך דער הויז־טיר צו ליפּקיסן אין שטוב און זיך דאָרטן דערפרעגט:

— ער איז נישטאָ אינדערהיים, ליפּקיס?

ס׳האָט זי פון דאָרטן מיט גרויס דרך־ארץ אַרויסגעבאַגלייט די אַלמנה, די מאַמע זײַנע, און עטלעכע מאָל איבערגעחזרט:

— ער לערנט איצט ערגעץ... בײַ זײַנע תלמידים לערנט ער איצט ערגעץ.

איז זי פון דאָרטן מיט דער אײַנגעטרעטענער סטעזשקע, וואָס אַרויס דער שטעטל, צו דער אַקושאָרקע שאַץ אַוועקגעגאַנגען, געטראָפן דאָרטן אַ שלעסל אַף דער טיר הענגען און אויסגעהערט די גויע, די שכנה:

---

*) אַ נאָכגעלאָזטער פראָסט.

— צו אַ קימפּעטאָרן פון קאַשפּעריוועקע האָט מען זי נעכטן באַנאַכט אַרויסגערופן.

זי האָט זיך אַזאַ מרה־שחורהדיקע צוריק אין שטאָט אומגעקערט, זיך אָפּגעשטעלט פאַר דער אַפּטייק, נאָר וועגן עפּעס אַ טראַכט געטאָן און זיך געלאָזט ווייטער, דורכגעגאַנגען גאָר נאָענט פאַרביי איר געוועזענעם מחותנס שטוב מיט די אויסגעוויינטע בלויע לאָדנס, געכאַפּט אַהין אַ קוק און געזען:

קיין איינציקע פור איז דאָרטן פאַרן גאַניק נישט געשטאַנען, און קיין מענטשן האָבן זיך פאַר איר נישט באַוויזן. אַ וווקסיקער פויער אַ „שליאַכ־טיטש", וואָס האָט, אַפּנים אַ קליינע הלוואה אַף דער קומענדיקער זומער־אַרבעט געבעטן, איז נאָר מיט לײדיקע הענט פון דאָרטן אַרויסגעגאַנגען, זיך אָפּגעשטעלט, געטאָן אַ הילכיקן זיפץ, אָנגערוקט דאָס ווינטערדיקע היטל איבער די אויערן און זיך באַטראַכט, אַז ס'איז אים איצט אַלצאיינס, וווהין ער זאָל נישט אָנקומען, און אַז דערפאַר מעג ער שוין גיין אַהין, וווהין די אויגן זיינע וועלן אים טראָגן.

זי האָט זיך איינע אַליין אַרומגעדרייט, ביז אינדרויסן האָט טונקל ווערן אָנגעהויבן, און אַ נאָכמער טונקעלע נאַכט האָט זיך גענומען אַפּן שטעטל אָנרוקן. באַגעגנט שוין נישט ווייט פון איר פאָטערס שטוב דעם געוועזענעם מחותנס אַכצן־יאָריקן געשוועסטערקינד, וועלכער איז צום פעטער זיינעם טיי טרינקען געגאַנגען, און זיך מרה־שחורהדיק און מאָנאָטאָניש שטיל פאַר אים געקלאָגט:

— ער איז אַ מבין אַף דער פּוסטקייט, וואָס דאָ אין שטאָט האָט צו הערשן אָנגעהויבן?... ס'איז פּשוט נישטאָ, מיט וועמען אַ וואָרט אויסצורעדן.

V

כמעט אַלע באַטאָג איז זי שוין נאָכדעם אינדרויסן באַ דער שטוב גע־שטאַנען און געזען:

ס'שטאַרקן זיך די קליינע פרעסט אַקעגן דער מיטווינטערדיקער חגא „ראָזשדיעסטווא", און די ברודיק פאַרפרוירענע, אָפּגעדעקטע געגנט קוקט שוין אין משך פון גאַנצע גרויע טעג צו יענער מרה־שחורהדיק פאַרטונקל־טער זייט, וווהין ס'בלאָזט מיט שטאַרקייט דער סמאַלענדיקער ווינט. דאָס שטעטל וואַרט פון דאָרטן אַף אַ נייעם אומגליקלעך פאַרוואָגלטן שניי און

הערט, ווי גוואַלדיק און טרויעריק ס׳רוישן שוין וועגן דעם די אַרומיקע אָפּגעפּאַלענע און שטאַרק נאַגנדיקעביימער:

— ער מוז דאָך ענדלעך אויסברעכן, אָט דער נייער שניי... ער מוז...

ערגעץ־ווו, אין פאַרשידענע שטאָט־ווינקלען, האָבן זיך וואַרעם אָנגעטאָנע קינדער אין חדר אַריין פון מיטיק איינציקווייז אומגעקערט. זיי זענען געגאַנגען פאַמעלעך און פויל, זיך אַלעמאָל מיט די פּלייצעס צום ווינט אָפּגעשטעלט און זיך פאַרקלערט:

— זי וועט קומען, די בלינדע נאַכט... אינגיכן וועט זי שוין געוויס קומען.

און פון דאָרטן, מיטן וועג, וואָס פירט אַהער פון דער מרה־שחורהדיק פאַרטונקלטער פעלדער־זייט, איז שוין אַלעמאָל אַ נייער דורכפאַרנדיק־פרעמדער שליטן אָנגעקומען, געפירט עמעצן אויף יום־טוב, אַ לייכט געקליידטן און שטאַרק פאַרפרוירענעם טעלעגראַפיסט, וועלכער איז נאָך גאַנץ פרי מיטן באַן אין די היגע מקומות אָנגעקומען. די פור האָט זיך געשליטלט מיט אים אַלץ ווייטער און ווייטער אַקעגן דעם ברענענדיקן ווינט און אים אַן לשון גוטע הבטחות צוגעזאָגט:

— אָט באַלד, אָט באַלד: אַ שטאַרק וואַרעם און שטאַרק באַלויכטן שטיבל, אַ היים... אַ פריינטלעכער שמייכל פון פויערים־טאַטע־מאַמע מיט אַ לאַנגער און פינצטערער דאָרף־נאַכט — אַ יום־טוב.

אַ היימישער ייִד, אַ גאַוואַזניק, אַ יורד און אַ ליידיקגייער, איז צו איר פאַמעלעך און איינגעהויקערט אַהער צוגעגאַנגען. ער האָט זיך אָפּגעשטעלט מיט פאַרלייגטע הענט אין די אַרבל, זיך מיט אַ זיפץ אין דער ווייט פאַרקוקט און פאַמעלעך אָנגעהויבן דערציילן וועגן זיין יונגער טאָכטער, מירלס אַ געוועזענער חברטע, וואָס לערנט שוין דעם דריטן יאָר אין פּאַריז:

— שרייבט זי אים פון דאָרטן, אַז זי וועט אַזוי גיך אַהיים נישט קומען, די טאָכטער זיינע... ביז זי וועט נישט ענדיקן, וועט זי אַהיים נישט קומען.

דער ייִד האָט זיך פאַרקוקט אַפן וועג, וואָס פירט אין יענעם היפשן און ווייטלעכן דאָרף מיט דער צוקער־פאַבריק, ווו דער תמיד פריילעכער און תמיד באַשעפטיקער נחום טאַראַביי פירט אַ פּריציש־נגידישע שטוב, און נאָך מער פאַמעלעך גענומען דערציילן וועגן דעם, וואָס אָט דעם נחום טאַראַבייס קינדער זענען זיך שוין אַהין אין דאָרף אַף חגא צונויפגעפאָרן:

— איז שוין איצט דאָרטן אין דאָרף דער קלענערער זון זיינער, דער

פּאַליטעכניק, פּאַראַן, און דאָס יינגל, דער רעאַליסט... און נאָך איינער אַ יונגער פּאַליטעכניק... דעם זונס, זאָגט מען, אַ חבר.

אַזאַ בענקשאַפט האָט זיך שוין אינעם געפּאַלענעם ייִדנס קול געהערט, און גערעדט האָט ער שוין מיט אַזאַ ווייכקייט וועגן אָט די צוויי פּאַליטעכניקעס, וואָס אין דאָרף, גלייך ביידע וואָלטן זיי געוועזן נישט אַנדערש, ווי די חתנים פון זיין ציטערדיקער טאָכטער, וואָס לערנט זיך שוין דעם דריטן יאָר אין פּאַריז. און ווען אים איז שוין צולעצט שטיין דאָ נמאס געוואָרן, און אַוועקגעגאַנגען איז ער ערגעץ ווייטער וועגן אָט דעם זעלבן דערציילן, איז זי, מירל, נאָך לאַנג דאָ באַ דער שטוב געשטאַנען און האָט געטראַכט וועגן זיך און וועגן די טעג, וואָס גייען אַוועק:

— וואָכעדיק ציט זיך דאָ איר לעבן... וואָכעדיק איז עס ביז אָט דער מיטווינטערדיקער חגא געוועזן און וואָכעדיק וועט זיך עס ציִען אַלץ ווייטער און ווייטער.

ווייט, ווייט, קעגנאיבער דעם האַריזאָנט האָט זיך שוין געמאָלט דער פרעמדער דאָרף מיט דער צוקער־פאַבריק, און דאָס האַרץ האָט געגאָגט און מאַכטלאָז שטיל געצויגן צו יענע צוויי פּריש־פּנימדיקע און יונגע פּאַ־ליטעכניקעס, וואָס שפּאַצירן איצט דאָרטן געוויס, נאָך אַ לאַנגן באַטאָגעדיקן שלאָף. ס'האָט זיך אויך געמאָלט די גרויסע שטאָט, פון וואַנען זיי זענען ערשט נעכטן אַראָפּגעקומען. און ס'האָט זיך געקלערט:

— עפּעס אַן אַרבעט האָבן זיי אין יענער גרויסער שטאָט ביז אָט דער גויִישער חגא פאַרענדיקט... און צו אַ נייער וועלן זיי, קומענדיק צוריק אַהין, זיך ווידער בעמען גרייטן.

— און זי, מירל, וואָס האָט זי ביז אָט דער מיטווינטערדיקער חגא אָפּ־געטאָן?

אין קרייז־שטאָט איז זי געוועזן און זיך דאָרטן עטלעכע טעג אַרומגע־שלעפּט מיט אַ וווּקסיקן, נגידישן בחור, וואָס מ'רופט אים שמואליק זיידע־נאָווסקי; דאָס גאַנצע שטעטל ווייס שוין וועגן דעם — און גאָרנישט וועט פון דעם נישט ווערן.

ס'ווערט איר נמאס אין דרויסן צו שטיין, גייט זי אַריין צוריק אין שטוב, לייגט זיך אַוועק באַ זיך אין חדר אַפן בעט און טראַכט וועגן אָט דעם בחור אַזוי גלייכגילטיק און קאַלט:

אַ וווּקסיקער און יונגער בחור אין אַ הויך ביבערנעם היטל און אין אַ נייעם טכוירענעם טולופּ, וואָס באַדאַרף אַ חתן ווערן און האָט אַ יונגן

פּאַטער מיט געשעפטן אַף אַ האַלבן מיליאָן. דרייט ער זיך אַרום אַף דער פּראָווינציאַליש רוישיקער גאַס פון קרייז־שטאָט, שטעלט זיך אָפּ, באַגע־גענענדיק זיך מיט זיין געוועזענעם העברעישן לערער, און דערציילט אים ווייך און ליגנעריש ערנסט, ווי שטאַרק ס׳געפעלן אים די ווערק פון אייגעם אַ יידישן שריפטשטעלער, און ווי גוט ס׳זינגען די גרויסשטעטיקע חזנים:

— ער מיטן העברעישן לערער האָבן ביידע מתיקותדיקע קולות און האָבן אַמאָל צוזאַמען חזנים נאָכגעזונגען.

רייכע יידן, סוחרים, וואָס האָבן נאָך אַמאָל זיין פּאַטער געקענט, קוקן אַף אים פונעם קעגנאיבערדיקן בערזשע־טראָטואַר. זיי פאַרגעסן אַ ווילע אָן זייערע מסחרים, האָבן אין זינען דעם היפּשן נדן, וואָס זיי וועלן זייערע דערוואַקסענע מיידלעך געבן, און שמועסן וועגן אים, שמואליקן, און וועגן זיין פּאַטער, וואָס זיי קענען אים נאָך פון אַמאָל:

— מ׳זאָגט: אַ גאַנץ פיינער בחור, אָט דער שמואליק זיידענאָווסקי.

נאָר ער, שמואליק אַליין, האָט זיך מיט איר, מירל הורוויץ, באַקאַנט און וויל וועגן קיין אַנדערע שידוכים נישט רעדן.

און פאַרוואָס געפעלט זי אים טאַקע אַזוי שטאַרק, אָט דעם יונגן און רייכן בחור?

איצט שליטלט ער זיך שוין געוויס ערגעץ ווייט, ווייט צום שטילן עק פאַרשטאָט, וואָס באַ דער ווייטער גובערניע־שטאָט, שליטלט זיך אייגער אַליין אַף דער אייגענער פור, וואָס מ׳האָט נאָך אים צו דער באַן אַרויסגעשיקט, בענקט נאָך איר, מירלען, און קלערט וועגן דעם, וואָס באַלד וועלן זיך באַ אים דערפרעגן נייגעריקע פּאַטער־און־מוטער:

— ווי־זשע געפעלט דיר מירל הורוויץ?

— און בכלל: זעט זי עפּעס שיין אויס, אָט די מירל הורוויץ?

זי קלערט לאַנג וועגן אים און וועגן פיל אַנדערע יונגעלייט, וואָס זי קען, געדענקט דעם ווייטלעכן דאָרף מיט טאַראַבייס שטוב, ווו זי האָט קינד־וויז, צוזאַמען מיט איר פּאַטער, אַ זומערדיקן גאַס־רעגן איבערגעוואַרט, און טראַכט וועגן דעם זון זיינעם, דעם פּאָליטעכניק, און זיין חבר, דעם גאַסט. פּלוצים ווערט זי אויפגערעגט און בלאַס, דאָס האַרץ הייבט אָן באַ איר צו קלאַפּן, און געדענקען געדענקט זי שוין נתן העלערן, אָט דעם חנעוודיקן און יונגן בחור, דעם פאַרשוין מיטן פרישן און לענגלעכן פּנים און מיט די קוים־קוים שפּראָצנדיקע וואָנצעס, וועלכער האָט די רעאַל־שול געענדיקט און האָט צוויי מאָל דעם קאָנקורס נישט אויסגעהאַלטן. צוריק מיט אַ יאָר

האָט ער צוליב איר אַ גאַנצן פרילינג דאָ אין שטעטל פאַרבראַכט און האָט דערוועקט ליבע־געפילן באַ מיידלעך, וואָס ער האָט מיט זיי קיינמאָל קיין וואָרט נישט אויסגערעדט.

אין די שטילע פרילינג־אָוונטן איז זי געזעסן מיט אים אָפן היפּשן בערגל, וואָס אַרויס דעם שטאָטישן דאָרף, געהאַלטן דעם קאָפּ אָף זיין אַקסל און אומעטיק געהערט, ווי ער חזרט איבער דאָס זעלבע, וואָס ער האָט שוין איבערגעחזרט נעכטן און אייערנעכטן:

— וועט זי זיך מיט איר חתן, וועלוול בורנעס, פונאַנדערגיין, און ער וועט דעם פּאָליטעכניקום ענדיקן, וועט אַן אינזשיניער אין אַ ווייטערדיקער פאַבריק ווערן און וועט דאָרטן מיט איר, מירלען, אינאיינעם אין אַ פּאַר־וואַקסן שטיבל וווינען.

נאָר איינמאָל אין שפּעטע פרילינג־בין־השמשות האָט זיך איר, מירלען, אַזוי קלאָר פאָרגעשטעלט, ווי אין צוויי יאָר אַרום נאָך דער חתונה מיט העלערן ליגט זי נאָך דער פאַרנאַכטיקער טיי אָפן דיוואַן, וואָס אין יענעם פאַרוואַקסענער פאַבריק־שטיבל, ליגט דאָרטן איינע אַליין און טראַכט גלייכ־גילטיק און אָן אַ שום ווילן אין האַרצן:

— ער... נתן... ער האָט זיך שוין אַזויפיל מאָל פון דער פאַבריק אַהיים אָף נאַכטלעגער אומגעקערט... געוויס וועט ער היינט אויך אַהיים קומען.

און נאָך אין יענעם זעלבן בין־השמשות האָט זי העלערן איבערן שטעטל געזוכט, אים צולעצט געפונען און אים געזאָגט:

— ס'וועט פון דעם גאָרנישט ניט זיין, און ער, העלער... ער מעג נאָך היינט פון שטעטל אַוועקפאָרן.

אַ גאַנצן זומער איז ער שוין נאָכדעם אין צוקער־פאַבריק באַ זיינעם אַ פעטער געווען, אַרומגעשפּאַצירט דאָרטן איבערן דאָרף מיט נחום טאַראַבייס קינדער, געוואָלט האָבן אַ נקמה אָן איר, מירעלען, און דערפאַר דערציילט:

— אַניט איז ער דער ערשטער, מיט וועמען מירל האָט זיך געקושט?

טאַראַבייס ווייב מיט דעם מיידל זענען דענסטמאָל וועגן דעם געוואָר געוואָרן, און דאָ, אין שטעטל, האָט עס עמעץ איבער אַלע הייזער צעפּויקט.

שבת פאַרנאַכט האָט זי איינמאָל, נישט ווייט פון דער אַקושאָרקע שאַצס וווינונג, דריי שפּאַצירנדיקע שניידער־יונגען באַגעגנט, זי האָט זיי דעם וועג אָפּגעטראָטן און געהערט, ווי זיי ווערטלען זיך מיט מיאוסע ווערטער וועגן איר און וועגן נתן העלער:

— נאָר אייִנער, האָט עמעץ פֿון זיי וועגן דעם חתן אירן געזאָגט, בעסער איין פּראָצענט אין אַ גוט געשעפֿט, איידער אַלע הונדערט אין אַ שלעכטן.

און אָפֿן צווייטן טאָג, וואָלקנדיק און קיל איז דעגנסטמאָל אינדרויסן געווען, און זי איז דעגנסטמאָל געפֿאָרן מיטן חתן אירן אין קרייז־שטאָט נישט דערפֿאַר, וואָס זי האָט אַהין באַדאַרפֿט, נאָר גלאָט אַזוי, עמעצן אָף צו להכעיס. עמעצן אָף צו להכעיס האָט זי געהייסן דעם אָנטרייבער אַראָפּקערן אינעם דאָרף מיט דער צוקער־פֿאַבריק, ווו נתן העלער האָט זיך נאָך אַרומגעדרייט, עמעצן אָף צו להכעיס זיך דאָרטן פֿאַר נחום טאַראַבייס שטוב אָפּגעשטעלט און אַריינגעשיקט אַהין דעם אָנטרייבער פֿון וועלוולס וועגן אַ בורקע אַנטלייען:

— זיי זענען אין אַזעלכע לייכטע קליידער פֿונדערהיים אַרויסגעפֿאָרן, האָט זי דאָרטן געהייסן דעם אָנטרייבער זאָגן, זי האָט מורא, אַז וועלוול זאָל זיך, חלילה, נישט פֿאַרקילן.

*

געחלומט האָט זיך איר שוין נאָכדעם אַ גאַנצע נאַכט נחום טאַראַבייס דאָרפֿישע שטוב מיטן פֿרעמדן פֿאָליטעכניק, דעם גאַסט, וואָס וועגן אים האָט דער שכן, דער יורד, נעכטן דערציילט. ערגעץ איז זי מיט אָט דעם פֿאָליטעכניק אין דער בלאָסער חשכות אַרויף דעם נאַקעטן באַרג, וואָס אַרויס דעם דאָרף, געגאַנגען, געשמייכלט צו אים און געהערט, ווי ער זאָגט:

— זי, מירל, האָט שוין אַמאָל אַ חתן געהאַט; ער האָט אים דאָ געזען. ס'אַראַ נאַרישן טראָפּ אַ חתן זי האָט שוין אַמאָל געהאַט.

און ווען זי האָט זיך אויפֿגעכאַפּט, האָט זי נישט געדענקט, ס'אַראַ פּנים ער האָט, אָט דער פֿאָליטעכניק, דער גאַסט. זי איז איינגעשלאָפֿן צוריק מיט אַ מטושטשדיק באַנגנדיקער בענקשאַפֿט אין האַרצן און מיט געדריקטע הענט צו דער ברוסט, זיך ווידער אַמאָל אויפֿגעכאַפּט מיט אַן אָנדענק פֿון אַ נייעם מטושטשדיקן חלום, ווו דער פֿאָליטעכניק, דער גאַסט, איז שוין מיטן פּנים שטאַרק ענלעך צו נתן העלערן געווען, און שוין נישט געוווּסט, נאָך וועמען פֿון זיי דאָס האַרץ בענקט.

נאָכדעם איז איינמאָל אַזאַ שיינער ניי באַשנייטער טאָג געווען, די זון האָט צוליב דעם גוייִשן יום־טוב גובר געווען דעם פֿראָסט, און פֿון די שנייווייסע דעכער האָבן טראָפּנס נאָך טראָפּנס געטריפֿט און די בענקשאַפֿט אין האַרצן פֿאַרשטאַרקט. מיט רויטע גאַרטלען אַף די לאַנגע ווייסע פּעלצן זענען די דאָרף־שיקסעס אין מאַרק געשטאַנען, געקנאַקט פֿריילעך יאָדערן און גע־

לאַכט פון די דאָרף־שקצים, וואָס האָבן פאַר זייערע אויגן אין אַ חברשן גע־שלעג געשפּילט. און דאָרטן, בײַ דער איינציקער היפּשער באַקאַליי־קראָם, וואָס אין אָנהייב מאַרק, איז די גאַנצע צײַט טאַראַבייס אויסגעפּוצטע פון געשטאַנען און געוואַרט אויף זײַנע קינדער, וואָס האָבן זיך אינעווייניק, אין קראָם, געפונען און האָבן דאָרטן מיט גרויס אַפּעטיט דעם גאַנצן שאָקאָלאַד אויפגעגעסן.

עמעצנס אַ ווייב איז אַהער פון דער קראָם אָנגעקומען, געטראָגן אַ קלומעק מעל צוגעדריקט צום בויך און דאָ, נישט ווייט פון ר׳ גדליה הור־וויצעס שטוב, דערציילט:

— זיי זענען אַזעלכע שיינע יינגלעך, טאַראַבייס קינדער, און דאָס מיידל זײַנס... דאָס מיידל איז אויך אַ גאַנץ פיינע.

דאָס דינסטמיידל האָט זיך אַהער מיט דער גרויסער פלאַש קעראָסין אומגעקערט, זיך אָפּגעשטעלט לעבן מירלען אויף די טרעפּלעך פון גאַניק און איבערגעגעבן דאָס, וואָס זי האָט דאָרטן געזען און געהערט.

— האָט, הייסט עס, דער פאַליטעכניק, דער גאַסט, צום קרעמער געזאָגט: בײַ אייך אין שטעטל איז פאַראַן אַ „באַרישניע" מירל הורוויץ, וואָס האָט ליב מילך־שאָקאָלאַד, מוזט איר דאָך צוליב איר אָט דעם שאָקאָלאַד האַלטן.

דאָס דינסטמיידל איז אין שטוב אַריינגעגאַנגען און דאָרטן געשווינט אָן דעם, וואָס זי האָט געהערט און געזען, פאַרגעסן. און זי, מירל, איז נאָך לאַנג אויף די טרעפּלעך פון גאַניק געשטאַנען און די אויגן פון דער קלייט מיט דער אויסגעפּוצטער פור נישט געקענט אָפּרייסן. טאַראַבייס קינדער זע־נען צולעצט פון דאָרטן אַרויסגעגאַנגען, זיך אָפּגעשטעלט דאָס שטעטל באַ־טראַכטן און שטאַרק הנאה געהאַט פונעם יינגל, דעם רעאַליסט, וואָס האָט אינמיטן מאַרק אַ קליינע ציג געכאַפּט. דער רעאַליסט האָט די ציג געדרייט פאַרן עק און, פרעגנדיק בײַ איר דעם טײַטש פון „סגל מם", זי געצווונגען ענטפערן מיט אַ געציקלטן ווייטיק־געשריי:

— מ־מ־מ־מע־ע־ע־ע...

אָט האָבן זיי זיך ענדלעך אויף דעם שליטן אַרויפגעזעצט, לאָזן זיך פאָרן אַהיים פאַרביי ר׳ גדליה הורוויצעס שטוב און קוקן אַלע, אַחוץ דאָס מיידל, אַהער צו מירלען. טאַראַבייס זון זאָגט עפּעס אָפן אויער דעם בחור זײַנעם, דעם פאַליטעכניק, וועלכער האָט נאָך גאָר אַ פרישן, אויסגעלאָסן קלוג פּנים. דער לעצטער דרייט שוין דערפאַר אַהער פאַרבייפאָרנדיק דעם קאָפּ, שמייכלט צו־פיל מערקזאַם, און קוקט שוין אַריין אין מירלס פּנים מיט די זעלבע נייגע־

ריקע פּרעסער־אויגן, וואָס מיט זיי קוקט מען אַריין אין פּנים פון אַן אייבזאַם בלאָנדזשענדיקער, גרויסשטעטיקער נאַכטמיידל:

— אָט דאָס איז זי?

ס׳איז קלאָר:

מ׳האָט אים נאָרוואָס די מעשה וועגן איר און וועגן העלערן איבער־געגעבן.

און נאָך:

אומריינע געדאַנקען האָט שוין, קוקנדיק אויף איר, אָט דער פּאָליטעכניק, וואָס מיטן אויסגעלאָסן שמייכלדיקן פּנים.

און איבער עפּעס פילט זיך נאָך צו זיין אויסגעלאָסענעם קוק אַ שטילע און תאווהדיקע אויפרייצונג, אַן אויסגעמישטע מיט יצר־הרע־געדאַנקען און מיט אַ טיפער אינעווייניקסטער געפאַלנקייט. די תאווהדיקע אויפרייצונג ווערט פאַרשווונדן צוזאַמען מיט דער אָפּלויפנדער פור; נאָר די געפאַלנקייט בלייבט, פאַרשטאַרקט זיך און גייט איבער אין אַן אינעווייניקסטער חרטה־פּוסטקייט. דערפילט זי מיטאַמאָל, ווי קליין און געפאַלן זי זעט איצט אויס אין די אייגענע אויגן, און וויל פון זיך אָט דעם געפיל פאַרטרייבן, דערמאָנט זיך איבער עפּעס אַנעם פאַרשטאָט פון וויטן כרך און אַן אים, שמואליק זיידענאָווסקען אַליין, שטייט דאָ נאָך לאַנג אַן אייבזאַמע בא דער שטוב און טראַכט:

— יעדנפאַלס האָט אָט דער שמואליק זיידענאָווסקי אַן אייראָפּעיִש פּנים, און צו באַווייזן זיך מיט אים צווישן מענטשן איז שוין כלל נישט קיין בזיון... יעדנפאַלס האָבן דאָרטן אין קרייז־שטאָט אַלע אויף אים געקוקט...

VI

קלאַנגען האָבן זיך אין שטעטל וועגן וועלוול בורנעסן געטראָגן:

ער טוט אַזאַ גוטן שידוך, וועלוול; ער נעמט, זאָגט מען אַ שיין מיידל, אַ ברונעטן, וואָס האָט אין קרייז־שטאָט די גימנאַזיע געענדיקט, און האָט נישט לאַנג עמעצן וועגן אים געזאָגט:

— נישקשה, ער איז אַ גאַנץ אָנשטענדיקער יונגערמאַן, וועלוול בורנעס; ער שטייט בא איר געוויס העכער פון אַלע אירע דיפּלאָמירטע באַקאַנטע, און קיין חסרון איז שוין בא איר כלל נישט, וואָס די ערשטע כלה זיינע האָט אים נישט געוואָלט.

מירל האָט זיך אין יענער צייט זעלטן ווען אַף דער גאַס באַוויזן, און קיינער האָט נישט געוווסט, וועגן וואָס זי טראַכט. איינמאָל האָט זי נאָר דער אַקושאָרקע שאָץ וועגן דעם געזאָגט:

— מעגלעך, אַז דאָס מיידל, וואָס האָט די גימנאַזיע געענדיקט, איז שוין גאָרנישט אַזאַ באַר...

און נישט קוקנדיק אַף דעם, וואָס די אַקושאָרקע איז שטאַרק אומצופרידן מיט אָט דעם שמועס געווען און איר די רייד איבערגעהאַקט, האָט זי נאָך צוגעגעבן:

— נאָר יעדנפאַלס... יעדנפאַלס פילט זי דערין אַ באַליידיקונג און אַ פאַרדראָס און וויל נישט, אַז וועלוול זאָל אַ חתן ווערן.

נאָכדעם איז איינמאָל אַפן שטעטל אַזאַ פוסטער און מרה־שחורהדיק פּראָסטיקער דאָנערשטיק געקומען, און אַף קבצנישע הייזער איז דאָ און דאָרטן געלעגן אַזאַ שווערער און וואָכעדיקער פּרנסה־עול.

— שבת מאַכן, אַז טאָקע ווידער שבת מאַכן?

יידן לײדיקגייערס זענען באַ די מאַרק־קלייטן געשטאַנען און געשמועסט וועגן דער פריילעכער סעודה, וואָס וועט אינאָווענט באַ טאַראַבייען אין דאָרף פאָרקומען:

— וואָס־זשע? ס׳גייט אים עפּעס אָפּ טאַראַבייען?

און אַהין, צו יענעם עק שטאָט, וואָס האָט מיט די גויִשע הייזער גע־גרענעצט, איז מירל אַ וואַרעם אָנגעטאָנע און אומעטיקע שוין אַף ר׳ גדליהס צעלויכצטן שליטן און אויסגעדאַרטע פערד צו טאַראַבייען אַף אָט דעם אָוונט געפאָרן און געדריקטערהייט געהייסן דעם קליינעם שייגעץ, דעם אָנטרייבער, צו דער אַקושאָרקע שאָצס עק־דאָרפישן שטיבל פאַרקערעווען.

זי איז שטאַרק טריב געוואָרן פונעם שלעסל, וואָס זי האָט אַף דער אַקו־שאָרקעס טיר געטראָפן, געשטאַנען דאָרטן אַ ווײַלע מיט אַ געפאַלענעם גע־מיט, און איר צולעצט באַ דער גויִשער שכנה איבערגעלאָזט אַן איינלאַדונג, וואָס טאַראַביי האָט איר, דער אַקושאָרקע, צוגעשיקט, מיט אַ פּאָר צוגעשרי־בענע ווערטער:

„די אַקושאָרקע מוז איצט אַהין קומען נישט צוליב טאַראַבייען, וועלכער רעקאָמענדירט זי צו די אָרומיקע פּריצים, נאָר צוליב איר, מירלען“.

זי איז דאָרטן געשטאַנען אַ ווײַלע און זיך געשלאָגן מיט דער דעה:

— עפּעס אַ נאַרישע רייזע מיט טאַראַבייס אַ נאַרישן אָוונט. זי וואָלט

גוויס גלייכער געטאָן, ווען זי הייסט איצט פאַרקערעווען און קערט זיך אום אַהיים.

און נאָכדעם איז זי שוין דעם גאַנצן פאָר־און־צוואַנציק־ווערסטנדיקן וועג אַזוי אומעטיק און געפּאַלן געווען, געזען די אַרומיקע פּוסטע פעלדער, ווי נידעריק פאַרוואָלקנטע און קאַלטע הימלען האָבן מיט אַ סוף־ווינטערדיקער מרה־שחורה אַראָפּגעקוקט, און געוואָרן באַ זיך נאָך געפאַלענער און קלענער פון דעם, וואָס ווייט, ווייט הינטער אירע פּלייצעס האָבן זיך אַהער שוין גע־שווינט מיטן וועג צו טאַראַבייען געטראָגן איר געוועזענעם מחותנס צוויי פרי־צישע פערד און האָבן זייער גלעקער־קלאַנג איבער דער פעלד־שטילקייט גע־וואָרפן, זי האָט געטראַכט:

— די אַקושאָרקע שאַץ... זי זאָל כאָטש אַהין קומען, די אַקושאָרקע שאַץ.

*

אין אַ האַלבער שעה אַרום האָבן זי אָט די צוויי געשווינט לויפנדיקע פערד אָנגעיאָגט און זיך מיט איר אין רעכטער און לינקער זייט אויסגע־גלייכט. מאָדנע מבטל געווען האָבן זיי מיט זייער שווייגן די מענטשן, וועלכע האָבן זיך אַף אָט די אויסגעפּוצטע פערד אין איר רעכטער און לינקער זייט געשווינט געטראָגן. האָט זי שוין אַף זיי נאָר ווי פון אַ חלום אַרויסגעקוקט און האָט באַמערקט:

מיט אַ פאַרפרעמדטן פּנים זיצט אַף אַן אויסגעפּוצטן שליטן איר געווע־זענער חתן, און פונעם צווייטן שרייען איבער איר אַריבער זיינע וואַרעם אָנגעטאָנע שוועסטער:

— וועלוול! דו האָסט מיטגענומען?

שרייען איבער איר אַריבער רויק און באַשעפטיקט, ווי איבער אַ לעבנ־לאָזער זאַך, כאַפּן זיינעם אַ שאָקל מיטן קאָפּ, אַן ענטפער, און לאָזן זי גע־שווינט הינטער די פּלייצעס.

און ווען אָט די צוויי פערד האָבן זיך שוין ווייט, ווייט צום האָריזאָנט געטראָגן און דאָרטן קלענער ווערן אָנגעהויבן, האָט זי אָקאָרשט פון אָט דעם האַלב־דרימלענדיקן צושטאַנד דערוואַכט און האָט דערזען:

דער קליינער שייגעץ, דער אָנטרייבער, שטייט די גאַנצע צייט אַף די פיס, הערט נישט אויף צו שמייסן די אויסגעדאַרטע פערד, וואָס שפּרינגען שוין מיט די לעצטע כוחות און וויל, אַפּנים, די לאַנג אַנטלאָפענע פערן דער־יאָגן. זי האָט זיך געשווינט פונעם איינגעזעסענעם אָרט אַ כאַפּ געגעבן און פאַרן אָנטרייבערס פּלייצעס אַ שלעפּ געטאָן:

— ס׳אַר אַן אומגליקלעכער משוגענער ער איז! שוין לאַנג טרייבט ער אַזוי די אויסגעדאַרטע פערד?

דער קליינער שייגעץ האָט זיך פאַרשעמט, אָפּגעשטעלט די שטאַרק־פאַר־מאַטערטע פערד, אַראָפּגעקראָכן שעמעוודיקערהייט פונעם שליטן, און אפשר אַף אַ גאַנצער האַלבער שעה גענומען לעבן איינעם פון זיי אַן איבערגעריסע־נעם פאַסטראָמעק צונויפבינדן.

און זי איז שוין אַזוי געפאַלן און אונטערטעניק דאָ אַפן שליטן געזעסן און אים מוסר געזאָגט:

— זי, מירל, וואָלט געוויס צופרידן געווען, ווען אָט די אומגליקלעכע פערד פגרן אויס ביידע אין איין נאַכט. נאַר כל־זמן זיי זשיפען נאָך אַף דער וועלט, באַדאַרף מען האָבן גאָט אין האַרצן און זיי נישט שלאָגן.

*

זי איז אָנגעקומען אין דאָרף תחילת נאַכט, ווען ליכט האָט מען שוין אין רייכע גויִשע הייזער געהאַט אָנגעצונדן, און ווען פאַרשטאַרקט האָט זיך שוין פון רגע צו רגע די גלייכגילטיק־שטרענגע מחשבה, וואָס מיט איר האָבן אָט די באַלויכטענע הייזער אַף איר פרעמדער פור געקוקט:

— די היגע גויִים זענען רויק און רייך, האָבן אָט די הייזער געוואָלט דערציילן, די היגע גויִים האָבן לעבן זיך, אַחוץ דער ערד, נאָך אַ רייכע צו־קער־פאַבריק, וואָס פון איר ציִען זיי שפע דעם גאַנצן ווינטער.

אַ טונקלקייט פון ספק טאָג און ספק נאַכט איז שוין געלעגן אַפן לאַנגן געברוקירטן דאָרף־וועג, וואָס האָט זיך צוזאַמען מיט אַ גאַנצן פעלד פון פוי־ערשע דעכער אַלץ העכער און העכער אַרויף דעם פלאַכן באַרג געצויגן און זיך געענדיקט דאָרטן, וווּ דער הויכער עק הימל איז שטאַרק רויט געווען, און וווּ דער ריזנקוימען פון צוקער־פאַבריק האָט זיך, ווי אַ יום־טובדיקער אויס־געשריי־צייכן, אין אָט דער רויטקייט איינגעשטעקט. אומגעוויינלעך פאַמעלעך האָבן זיך אַהין די מידע פערד אַרויף דעם פאַרבויטן באַרג געשלעפט און אַלעמאָל די קעפּ צו דער ערד געבויגן. און אַזאַ טרויעריקע, פרייטיק־פאַר־נאַכטיקע זאָרג האָבן שוין די אַרומיקע הייזער מיט זייער פרעמדן בליק דער־וועקט, אַ זאָרג פון אַ פאַרשפעטיקטן ערב־שבתדיקן ייִדן, וואָס שלעפט זיך נאָך מיט זיין פור אין די געהייליקטע בין־השמשות איבער דער טיפער בלאָטע, וואָס אַף די פעלדוועגן, שלעפט זיך פאַמעלעך און געדענקט:

דאָרטן אינעם שטאַרק באַלויכטענעם בית־המדרש, וואָס אין זיין שטעטל,

שאָקלען זיך שוין שבתדיק שעמערירנדיקע ייִדן, שאָקלען זיך אַלע צוזאַמען און זינגען נאָך דעם חזן:

— הודו לה׳ כי טו־ב, כי לעולם חס־ד־ו־ו.

מיט שטאַרק באַלויכטענע ניי־מאָדישע פענצטער, איז נחום טאַראַבייס גרויסע שטוב אין דער ברייט פונעם עקסטן דאָרפישן געסל געשטאַנען און אָן לשון איבערגעגעבן אַ יאָציקע חקירה־פראַגע פון איר בעל־הבית:

— כ׳פאַרשטיי נישט: אַז גאָט העלפט, מ׳פאַרדינט און מ׳איז געזונט, פאַרוואָס־זשע זאָל מען טאַקע נישט לעבן אַ גוטן טאָג אַף דער וועלט? פאַרוואָס זאָל מען זיין ערגער פון די פריצים?

ציכטיק, ריין איז געווען דער פאַרנטיקער האַלב־קיילעכדיקער הויף, ווו איר מידע פור האָט זיך פאַמעלעך אָפגעשטעלט, דער אָפענער גאַניק, די הויכע ווייס־געפאַרבטע טיר מיטן ניקעלנעם שילד־בלעטל.

און ווען זי האָט צולעצט אין אָט דער טיר אָנגעקלונגען, איז צו איר באַלד אין אַ שוואַרצן סורדעטל און אָן אַ היטל אַרויסגעלאָפן דער קליינוווקסי־קער, תמיד פריילעכער נחום טאַראַביי און זיך צו איר אויסגעבויגן מיט עלע־גאַנטיש צונויפגענומענע פיסלעך:

— יאַסנאַוועלמאַזשנאַ פאַננאַ הורוויץ האָט פאַרשפעטיקט אַף גאַנצע צוויי שעה.

און שלעפנדיק אַלעמאָל די ווייסע מאַנזשעטלעך פון אונטער די אַרבל, האָט ער שוין נאָכדעם צו איר געפלאַפלט די גאַנצע צייט, בעת אינעם שטאַרק באַלויכטענעם פּאָדערשטיבל האָט איר אַ פאַרפוצט דינסטמיידל זיך אויסטאָן געהאָלפן:

— אין דער איינלאַדונג שטייט בפירוש, אַז פיר אַזייגער וועלן שוין זיין אַלע געסט, און איצט זאָל זי זען: זיין טאַשן־זייגער גייט תמיד ריכטיק און האַלט איצט פונקט זעקס. איז עס אַפילו פון מירלס זייט נישט איבעריק שיין, נאָר זי מעג זיין זיכער: ער איז איר מיט ר׳ גדליהן פון תמיד אָן אַ גוטער פריינט און וועט צו איר חופּה נישט פאַרשפעטיקן אַפילו אַף קיין רגע.

זי האָט זיך צורעכט געמאַכט די האָר אַקעגן דעם היפשן שפּיגל, וואָס אינעם פאַרוואָרפענעם מיט קליידער פאָדערשטיבל, געזען דאָרטן דאָס אייגענע פנים מיטן דעקאָלטירטן האַלדז און זיך געגויט שמייכלען צו טאַראַבייען, וועלכער איז הינטער אירע פלייצעס געשטאַנען:

— ער מעג איר גלייבן. זי איז נישט שולדיק...

אָבער נאָך אינעם ערשטן שטאַרק באַלויכטענעם חדר, וווהין טאַראַביי

האָט זי אונטער דער האַנט אַריינגעפּירט, האָט זי שוין מיטאַמאָל דערפילט די גאַנצע צוציִענדיקע קראַפט, וואָס אין איר גראַציעזער און איינגעצויגענער אינעם קרעמוואָלענעם קלייד פיגור. דאָס צופרידנדיקע האַרץ האָט אין איר מיטאַמאָל שיכור ווערן אָנגעהויבן.

— אייגנטלעך האָט זי קלוג געטאָן, וואָס זי איז איצט אַהער געקומען... אומגעוויינלעך קלוג...

אויף אַ שטול פונעם נידעריקן גאַרניטור איז זי אין עק צימער אַקעגן טאַראַבייס פאַרביסן קלוגער פרוי געזעסן, געפילט אויף זיך פיל אַנגעווענדטע בליקן פון די געסט און שמייכלענדיק געענטפערט אויף די אָנפראַגן:

— יאָ... די מאַמע אירע איז אַ שטוב-זיצערן, פון תמיד אָן אַ שטוב-זיצערן.

פון צייט צו צייט האָט זי אַ קוק אין דער איבערגעפולטער טיף פון חדר געכאַפּט און געזען:

קעפּ צו קעפּ בייגן זיך, קוקן צו איר אין אַלכסון און שעפּטשען זיך דערביי אַדורך:

— ווער?... מירל הורוויץ?... פון וואָסער שטעטל?

צווישן צוויי אַזעלכע אַריבערגעבויגענע קעפּ זענען אויף אַ קאַנאַפּע, וואָס בײַ דער געשלאָסענער באַלקאָן-טיר, איר געוועזענעם חתנס צוויי שוועסטער געזעסן און שוין געהאַט אַזעלכע אָנגעשטרענגטע מחותנתדיקע נעז, גלייך עמעצער האָט זיך מיט יעדער רגע געגרייט צוגיין צו זיין און זיי דערמאָנען:

— ער איז דאָך ערשט מיט צען יאָר צוריק אַ קבצן געווען, דער טאַטע זייערער.

איינער פון די געסט, אַ שווער-גופיקער פּאָליאַק מיט אַ שטאַרק פאַר-גרעבטן און אומגעגאָלטן פּנים, איז שוין געווען שיכור-לוט, און דאָך גע-דענקט צו חנפען אונטער די אויגן דעם קלוגן טאַראַבייען, וואָס דורך אים האָט ער נישט לאַנג אין צוקער-פאַבריק אַ שטעלע געקראָגן. פאַלנדיק פון די פיס, האָט ער יעדן באַקאַנטן און אומבאַקאַנטן גאַסט אָפּגעשטעלט, נאָכ-דערציילט טאַראַבייס איינע און דיזעלבע חכמה און איז דערביי שיִער נישט צעגאַנגען געוואָרן פון געלעכטער און שיכורער התפעלות:

— אָט צע שעלמאָ, טען פּאַן טאַראַבײ, שעלמאָ...

עמעצער פון די צוקער-פאַבריק-געסט, וואָס האָבן זיך פאַר די ליכט, וואָס אויפן גרינעם טישל, אין ווינט שטאַרק פאַרטיפט, האָט זיך געשווינט מיט

די קאָרטן אין האַנט פון זיין שטול אַ הייב־געטאָן און אויך אַזוי געשווינט אַריינגעשריִען צום יונגוואַרג, וואָס האָט זיך אין צווייטן חדר פאַרקליבן:

— שאַמפּאַניער־ווײַן שפּעטער!... שאַמפּאַניער פּונקט צוועלף אַזייגער באַנאַכט.

און דאָ לעבן מירלען, איז נאָך אַלץ, ווי לעבן אַן אַלטן גוטן פרײַנטס אַ קינד, די נחמה טאַראַביי געזעסן, געקוקט אַף איר מיט די שוואַרצע ליגנערשע אייגעלעך, וואָס פּאַר זיי האָט אַפילו מורא געהאַט דער קלוג־פּלאַפּלענדיקער טאַראַביי, און זיך געפּלייסט צו צי׳ען מיט איר ווײַטער דעם זועלטלעכן שמועס:

— טענהט זי דאָ אַנומלטן מיט גיטעלען, דער מאַמע אירער: איר פאַרט איינמאָל אין אַ יובל אין קרייז־שטאָט מיט דער באַן, פאָרט צווייטע קלאַס... און מיט ווײַפּל, משטײַנס געזאָגט, קאָסט צווייטע קלאַס טײַערער? מיט זעכציק קאָפּיקעס?

און נאָך:

— צוליב וואָס, אַ שטייגער, בוהעט מען זיך און מ׳וווינט דאָרטן אין פּוסטן שטעטל? דאָ, אין דאָרף... ס׳איז דאָ פאַראַן אַ צוקער־פאַבריק... ס׳זענען דאָ פאַראַן מענטשן, וואָס מ׳באַגעגנט זיך מיט זיי... ס׳איז דאָ כאָטש פאַראַן געשעפטן...

באַם ענג־אַרומגעזעצטן טישל, וואָס אין דער איבערגעפּולטער טיף פון חדר, איז די גאַנצע צייט אַהער מיט די פּלייצעס איר געוועזענער חתן געזעסן און דאָרטן נישט געוווסט, וואָס צו טאָן מיט די איבעריקע הענט. יעדעס מאָל, וואָס זי האָט דאָ בכיוון איר בת־יחידה־שרײַענדיקן קול אויפגעהויבן, האָט ער זיך דאָרטן מיט אָט די הענט צופּיל פונהינטן באַם קאָלנער געטאַפּט און צופּיל אַרײַנגעקוקט אין פּנים יענעם וווקסיקן און יונגן סוחר, וואָס האָט זיך אַלעמאָל פונעם בענקל געהויבן און היציק מיט אַלע איברים געטענהט:

— שאַ! ער האָט זיך פאַראַיאָרן נישט געבעטן ביי ר׳ נחומען: ר׳ נחום, לאָמיר פאַרזייען וואָס מער בוראַקעס?

אַ ביסל ווײַטער, באַם עק חדר זענען אין ווײַטע, טיף־אויסגעשניטענע וועסטן אַ פּאָר יונגעלייט פון צוקער־פאַבריק געשטאַנען, געוווסט די גאַנצע מעשה, וואָס האָט זיך מיט איר און מיט נתן העלערן פאַריקן זומער געטראָפן, געקוקט דערפאַר מיט שיכורע יצר־הרע־אויגן אַף איר שמייכלדיקן פּנים און דעקאָלטירטן האַלדז און זיך געשעפּטשעט וועגן איר מיט איר ניבול־פּה:

— איז אָט מיט וואָס פאַר אַ שיינער נקבה, אַ?

עמעצער האָט פון איר נחמה טאַראַביי אַף אַ סוד אָוועקגערופן, און אַליין

איז זי געבליבן דאָ אַף דעם נידעריקן גאַרניטור־שטול זיצן, בעת די יונגע־לייט פון צוקער־פאַבריק האָבן נאָך אַלץ אַף איר געקוקט. זי האָט אַ מאָדנע צעטראָגענעם בליק אַף דער אייגענער שלאַנק־וווקסיקער פיגור געוואָרפן און זיך געלאָזט גיין ערגעץ־אַהין, צום זייטיקן חדר, ווו מיט אַרונטערגענומענע הענט און מיט אַן אויסגעצויגענעם פוס פּאַרויס, איז אין אַ קורצן באַלעבאַסטע־פּאַרטעכל געשטאַנען טאַראַבייס באַיאָרטע מיידל, טאַניע, געהאַלטן דעם קאָפּ עטוואָס אויף אַ זייט און געוואָלט מרמז זיין דערמיט, וואָס זי קוקט נישט צו קיינעם און קנאַקט זיך שטילערהייט מיט דער צונג:

— נישט געוואָרט האָט זי אַף אָט דער גאַנצער שמחה, און נישט קיין אַנטייל קלערט זי אין איר צו נעמען.

עמעצער האָט זי, מירלען, דאָ אינמיטן חדר באַם נאָמען אָנגערופן, האָט שוין באַ איר דאָס האַרץ אַ קלאַפּ געטאָן. נאָר געווען איז דאָס סך־הכל אַ פּשוט יונג און פרום ווייבל פון זייער שטעטל, אַ ווייבל מיט אַ שטערנטיכל אַפן קאָפּ, וואָס איז נאָך באַ איר טאַטן דעם שוחט אַף קעסט געזעסן און זיך דורכן מאַן מיט טאַראַבייען קרובים אָנגעקערט:

— וואָס האָט זי מירלען געוואָלט בעטן? מירעלע איז, דאַכט זיך, אַהער געקומען מיט דער אייגענער פור, און זי, דאָס ווייבל, זי פּילט זיך דאָ אַזוי שלעכט. אפשר וועט זי אינגיכן קענען מיט מירעלען אַהיים פאָרן?

לעבן טאַניע טאַראַביי איז שוין דערווייל אַ וווקסיקער יונגערמאַן גע־שטאַנען, איר געוואָלט איינרעדן, אַז די גרויסע שטעט האָבן זיך זייער גרויסן ווערט, און לייטיש אויסגעהערט, ווי זי בלייבט באַ אירן:

— איז זי פאַריקן סוף־זומער געווען אין אָדעס און דאָרטן עקזאַמען אַף זעקס קלאַסן געהאַלטן... זי האָט זיך דאָרטן אַזוי שלעכט געפילט... זי איז קוים פון דאָרטן אַנטלאָפן.

פלוצים האָט זיך אַהער מיטאַמאָל פונעם זייטיקן חדר דאָס יונגוואַרג אַ לאָז געטאָן, זיך דאָ געגומען יאָגן נאָך טאַראַבייס קלענערן יינגל, דעם רעאַ־ליסט, אים געפּאַקט און מיט קולות צוריק נאָך אים אין זייטיקן חדר אַריין:

— פאַרוואָס וויל ער נישט דעקלאַמירן? וואָס אַרט אים, אַז ער וועט עפּעס דעקלאַמירן?

עמעצער איז צו איר צוגעגאַנגען און זיך פאַר איר אומבאַקאַנטערהייט אַפן רעאַליסט געגומען קלאָגן:

— ער האָט ערשט צוריק מיט אַ פּאָר וואָכן אַזוי גוט דעקלאַמירט; אַף אַן אָוונט, וואָס אין כרך, האָט ער דעקלאַמירט.

און זי, מירל, זי האָט זיך שוין אַזוי שלעכט געפילט דערפאַר, וואָס אַהער אין זאַל האָבן זיך שוין איר געוועזענעם חתנס נאָר־וואָס אָנגעקומענע טאַטע־מאַמע געהאַט אַריינגעשטעלט, זי איז געשטאַנען איינע אַליין מיט צו־געדריקטע פּלייצעס צו דער וואַנט, געהאַלטן עטוואָס אונטערגעהויבן דאָס מרה־שחורהדיקע פּנים און געזען:

באַם נאָענטן טישל מיטן פריש אָנגעקגעשטעלטן כיבוד זיצט מיט נחמה טאַראַביי איר געוועזענע שטאַרק גראָבע מחותנתטע, עטעמט שווער, ווי אַ פאַריאָגטע און פעטע גאַנדז, און קלאָגט זיך קרעכצנדיק אַף איר אַסטמאַ־פעלער:

— איז דאָס אַ „מוקאַ“ דאָס לעבן... אַ „מוקאַ“.

און אַ ביסל וויטער פון איר רעכטער האַנט שפּרינגט דער פריילעכער טאַראַביי אַקעגן איר געוועזענעם גרויסגופיקן מחותן און וויל עטוואָס לוס־טיקער מאַכן זיין ערנסטע, עם־הארציש אויסגעאיידלטע צורה:

— וואָס־זשע זאָרגט מען זיך אַזוי, ר' אַברהם משה? מיט נדן־געלט האָבן זיי שוין, דאַנקען גאָט, די קינדער פאַרזאָרגט... מען מאַכט זיי חתונה און מ'בלייבט „דיד דאַ באַבאַ“.

אָט איז טאַראַביי אַוועקגעלאָפן אַף אַ ווײַלע אַרויסבאַגלייטן אַ חשובן גאַסט, און ער, דער שוואַרצער און אויסגעאיידלטער עם־הארץ, מיטן פּאַפּי־ראָס אין מויל, האָט געטאָן עטלעכע שפּאַן צו טאַראַבייס קלענערן זון, דעם פּאַליטעכניק, און גענומען פאַר אים זיין אַן אייגן קלוג וואָרט איבערחזרן:

— ער האָט דאַ נאָר־וואָס אַ קשיה געפרעגט... דעם טאַטן זיינעם האָט ער דאַ נאָר־וואָס אַ קשיה געפרעגט.

דער מיטלוווקסיקער פּאַליטעכניק מיטן קורצן, שטרענג אַראָפּגעלאָזטן שטערן און מיט די גאַווהדיק אונטערגעקלעפּטע נאָזלעכער איז שוין אַזאַ שווייגנדיקער לץ געווען; ער אַליין האָט סך־הכל שטאַרק נישט געהאַלטן נישט פון די אייגענע טאַטע־מאַמע און נישט פון זייערע צונויפגערופענע געסט. און ער, דער אויסגעאיידלטער עם־הארץ, איז אים מיט זיין חקירה־קשיה אין פּנים געקראָכן:

— וואָס־זשע איז אייגנטלעך דער חילוק צווישן קאַשפּעריוועקער גראַף און צווישן וואַסילין, דעם לאָקיי זיינעם?

מירל האָט עטלעכע שפּאַן צום אָפענעם און שטאַרק באַלויכטענעם עס־צימער געטאָן, זיך דאָרטן געפּאַלענערהייט מיט אַ צוגעדריקטער באַק צו דער טיר אָפּגעשטעלט און האָט געזען:

פונסניי גרייט מען דאָרטן דעם אומגעוויינלעך לאַנגן טיש, און טעלער צו טעלער קלאַפּן שוין דאָרטן אַזוי אָפּט און אַזוי פרייִלעך און דערוועקן באַ עמעצן אַ פרישן אַפּעטיט. דאָס יונגוואַרג שפּאַנט דאָרטן טיילווייז אַרום און שטייט טיילווייז אין בינטלעך, און די אַקושאָרקע שאַץ איז שוין דאָרטן דאָ, שטייט מיט אַ פריש פאַרביק פּנים פון קעלט אַקעגן דעם פּאָליטעכניק דעם גאַסט, רויכערט זייִנעם אַ פּאַפּיראָס און שמייכלט:

— זי קען זיי... אויסגעבונדן קען זי זיי, אָט די אויסגעלאָסענע פּאָלי־טעכניקעס, וואָס האָבן זיך ליב אַרום מיידלעך צו דרייען.

פאַמעלעך און מאָדנע געפאַלן איז מירל צו דער אַקושאָרקע צוגעגאַנגען, זי אַרומגענומען און זיך צו איר מיטן גאַנצן גוף, ווי אַ קליין קינד, צוגעדריקט; ס׳האָט באַ איר געציטערט דאָס קול:

— די אַקושאָרקע שאַץ שטעלט זיך פאָר, ווי זי איז איר איצט דאַנק־באַר דערפאַר, וואָס זי איז איצט אַהער געקומען? זי, מירל, וועט איר שוין אַ צווייטן מאָל וועגן אָט דער דאַנקבאַרקייט דערציילן.

*

מ׳האָט געטרונקען ווייִן פון פאַרשידנאַרטיקע פאַרחתמעטע פלעשער, וואָס מ׳האָט זיי פריִער פאַמעלעך אין די הענט גענומען און שמייכלדיק גע־לייענט דאָס, וואָס איז אַף זייערע בלעטלעך און בלייִעלעך אָנגעשריבן געווען.

געטרונקען האָט מען די גאַנצע צייט, בשעתן עסן און באַכדעם, ווען פונעם אומגעוויינלעך לאַנגן, ווייס פאַרשפּרייטן טיש האָט מען שוין די אויס־געליידיקטע טעלער אַראָפּגענומען, און טאַראַבייס געשוועסטערקינד נוטע, אַ מאָדנע לאַנגער און געזונטער מוכר־תבואהניק, איז שוין געווען מבושם, רויט און פאַרשוויצט און האָט, שטעלנדיק צום טיש אַלעמאָל נייע פולע פלע־שער, געוואָלדעוועט מיט אַן אומגעלומפּערט הויכן קול און מיט אַ ניגון פון „אתה־הראית“:

— אָט דאָס שטעלט דער פעטער נחום פאַרן עלטערן זון, באַריסן, וואָס דינט אין לאָדזשער באַנק און וועט, אי״ה, אינגיכן ווערן די־רעק־טאָר!

— אָט דאָס שטעלט די מומע נחמקה פאַר דער עלטערער טאָכטער, טאַניען, וואָס האָט פאַר סוכות אויסגעהאַלטן אַף זעקס קלאַסן.

איבערן רויך פון די פיל אויסגערויכערטע פּאַפּיראָסן האָבן זיך גע־זעצט די לאָמפּן און פאַרטונקלט זייער שייִן.

אַ שיכורער דרייסיק־מיילערדיקער געמורמל איז שוין אויסגעמישטער־הייט געהאַנגען אין דער לופט און קוים, קוים עמעצנס אַ געשריי מיט אַ

קלאַנג פֿון אַן אָנגעשטויסענער פּאָר פֿלעשער דורכגעלאָזט, און ער, דער גרויס־גופֿיקער מוכר־תּבֿואהניק מיט די לאַנגע פֿונאַנדערגעלאָזענע הענט, האָט זיך נאָך אַלץ אַפֿן האַלדז געריסן און געצווונגען וועלטלעך לייטישע מענטשן זייערע פּנימער פֿאַרקרימען:

— אָט דאָס שטעלט דער פֿעטער פֿאַרן קלענערן זון, איסאַקן, וועלכער ווערט, אי״ה, איבער צוויי יאָר אינזשיניער.

מיט מירלען האָט זיך באַ אָט דעם רוישיקן טיש אַזאַ אומגעריכטער צופֿאַל געטראָפֿן:

דער פּאָליטעכניק, דער גאַסט, מיטן שמייכלדיק אויסגעלאָסענעם פּנים, וואָס האָט שוין לחלוטין נישט ניכטער אויסגעזען, האָט זיך וועגן איר מיט איינעם פֿון די יונגעלייט, וואָס אין די טיף אויסגעשניטענע וועסטן, אַדורכ־געוווּנקען:

— מעג מען, הייסט עס, אָנהייבן, אַ?

ער האָט זיך מיט אַ שמייכל פֿון אַ דאַרף־שייגעץ צוגעזעצט צו איר אַפֿן נאָענטן ליידיקן בענקל, דענסטמאָל ווען זי האָט מיט איר ערנסט טרויעריקן פּנים גלייכגילטיק צו דער קעגנאיבערדיקער שורה מענטשן געקוקט. ער האָט געכאַפּט אין אַלכסון אַ נאַריש אויסגעלאָסענעם בליק אויף איר דעקאָלטירטן האַלדז און געטאָן אויך אַזאַ נאַריש אויסגעלאָסענעם הוסט אינעם פֿויסט, וואָס ער האָט שמייכלדיקערהייט צום מויל צוגעטראָגן:

— אַ גאַנץ ווױלער בחור נתן העלער, אַ שיינער, אַ? געוויס אַ שיינער.

עפּעס האָט ער דערציילט וועגן דעם, וואָס דער פֿוילער נתן העלער האָט נישט אויסגעהאַלטן דעם קאָנקורס, וואָס זיי האָבן זיך צוזאַמען געגרייט דער־צו; וועגן דעם, וואָס נתן העלערס נישט־לאַנג געשטאָרבענע טאַטע־מאַמע האָבן אים נישט מער, ווי פֿינף־זעקס טויזנט רובל ירושה געלאָזט, און וועגן דעם, וואָס ער, דער לייכטזיניקער און שיינער בחור, דרייט זיך איצט אָן אַרבעט דאָרטן אין כּרך אַרום און וויל טאָן איינעם פֿון די ביידע שידוכים, וואָס מען רעדט אים:

— פֿופֿצן טויזנט רובל, דערציילט ער, וויל מען אים נדן געבן.

מירל האָט צו אים די גאַנצע צייט אַפֿילו איינמאָל איר פּנים נישט אויסגעדרייט, זיך נישט הערנדיק געמאַכט און נאָך אַלץ מיט די ערנסט טרויעריקע אויגן גלייכגילטיק צו דער קעגנאיבערדיקער שורה מענטשן גע־קוקט.

פּלוצים האָט זי דערפֿילט, ווי ער, דער האַלב־שיכורער, רוקט זיך צו

איר אונטערן טיש אַלץ נענטער און נענטער מיט זיין בענקל, לייגט דאָרטן פֿאַמעלעך זיין פֿוס אַף אירן אַרויף און הייבט אים דאָרטן אויך אַזוי פֿאַמעלעך אָן צו דריקן.

זי איז מיטאַמאָל פֿאַרטומלט און שטאַרק רויט געוואָרן און איז מיט אַ געשריי פֿונעם אָרט אויפגעשפּרונגען:

— ניע סמיעט! *)

אַ געפֿיל פֿון כּעס און באַליידיקונג האָט אין איר אַלץ אַזוי אויפגערעגט און צערעשט. אין איר פֿאַרטומלטן מוח האָבן זיך שוין נאָר שטיקלעך געדאַנקען געפּלאָנטערט, און דאָס האַרץ האָט נאָך אַלץ צופֿיל געקלאַפּט און נאָך אַלץ צופֿיל הנאה געהאַט פֿון גרויסן עקל, וואָס מיט אים האָט זי צו אים צולעצט אַ געשריי געטאָן:

— דוראַק!

מענטשן האָבן זיך אַף דעם געשריי געשווינט פֿונעם טיש אַ הייב־געטאָן. געשעפּטשעט האָט זיך, וואָרפֿנדיק אַף איר בליקן, דעם געוועזענעם חתנס משפּחה, און מיט עמעצן האָט זיך קעגנאיבער דעם טיש די איראָניש־שמייכלדיקע אַקושאָרקע רעדן געשטעלט. נאָר איר איז דאָס אַלץ אַזוי אַלצאיינס געווען און טראַכטן האָט זי וועגן דעם נישט געקענט.

מיט האַרט־צוגעדריקטע פּלייצעס צו דער וואַנט איז זי איינע אַליין אין עק ליידיקן זאַל געשטאַנען און זיך ביסלעכוויז אונטערגעגעבן דעם געפֿיל פֿון אייגענער געפֿאַלנקייט:

— נישט געווען כּדאַי... אָט דער גאַנצער נאַרישער אָוונט איז שוין אפֿשר נישט געווען כּדאַי.

וועגן עפּעס האָט זי זיך פֿאַרטראַכט, שטייענדיק מיט האַרט צוגעדריקטע פּלייצעס צו דער וואַנט און אַראָפּקוקנדיק מיט טרויעריק פֿאַרקלערטע אויגן אַף אַ וויַיטן געלן פֿלעק, וואָס אַף דער פּאָדלאָגע:

— נישט דער אָוונט איז דער עיקר...

אָט פֿילט זי שוין פֿון אַזאַ צייט, ווי וואַכעדיק פּוסט ס׳גוססט איר בת־יחידהש לעבן. אַרומדרייענדיק זיך מיט ליפּקיסן פֿילט זי עס און טראַכטנדיק שעהן־לאַנג וועגן יענעם נגידישן בחור, וואָס מען רופֿט אים שמואליק זיידענאָווסקי, פֿילט זי עס.

פֿונעם עסצימער האָט זיך שוין דערוויַיל אַהער אין זאַל דער גאַנצער שיכּורער טומל געהאַט איבערגעטראָגן. אויסגעטרונקענע ברואים מיט רויט פֿאַרשוויצטע פּנימער האָבן דאָ שוין גערוישט אַלע צוזאַמען און עפּעס גע־

*) ניט וואַג!

וואָלט. באַלאַגערנדיק אַ פּיאַנאָ, וואָס אינעם קעגנאיבערדיקן זאַל־ווינקל, האָבן זיי זיך איינער צום צווייטן געשטופּט און וועגן טאַניע טאַראַביי געשריִען:

— נישקשה!... נישקשה!...

— ס׳וועט איר נישט העלפן.

דער שיכורער טומל האָט זיך דאָרטן אַלץ נידעריקער און נידעריקער צו דער ערד געזעצט און זיך צולעצט דערוואָרגן מיטן בעל־עגלהיש הייזעריקן קול פון טאַראַביים געשוועסטערקינד, דעם מוכר־תבואהניק:

— שאַט, שאַט! די באַרישנע טאַניע וועט עפּעס שפּילן לכבוד די געסט.

אין דער שטילקייט, וואָס איז מיטאַמאָל געוואָרן, האָט זיך אַ וואַרטנדיקע פּויזע אַריינגעוואָרפן, און נאָך איר די ערשטע שטיל נאָגנדיקע טענער פון בעטהאָווענס ערשטער סאָנאַטע, זיך אַריינגעוואָרפן שטיל און צנועדיק אַנגענעם, פאַרשעמטע פונעם בדחנישן אויסרוף, וואָס איז פאַר זיי געקומען, און שמייכלענדיק וועגן דעם קינדערש באַזיו צו יענע ווייכע באַס־אַקאָרדן, וואָס מיט זיי האָבן זיי זיך שוין פון אַזאַ לאַנגער צייט אַזוי גוט געקענט:

— ווי פילן זיי זיך, די באַס־אַקאָרדן? ס׳ווערט זיי נישט עפּעס מאָדנע עקלדיק פון אָט די אַלע פאַרשווינענע, וואָס הערן?

קיינער האָט שוין נישט דערוועגט זיך אָט די נאָגנדיקע שטילקייט איבערצורייסן, און נאָר פונעם קעגנאיבערדיקן ווינקל, וואָס בּאַ דער טיר, האָט זיך נאָך געהערט, ווי ס׳קען זיך נישט איינשטילן דער באַיאַרטער שיכורער פּאָליאַק, קריכט דאָרטן עמעצן אין פּנים אַריין, חנפענדיק אונטער די אויגן דעם קלוגן טאַראַבייען, און ווערט שיִער נישט צעגאַנגען פון שיכורער התפעלות:

— אָט צע שעלמאַ, טען פּאַן טאַראַביי!... שעלמאַ!

פלוצים האָט זיך צווישן אָט דער שטילקייט געלאָזט הערן דאָס קול פון מירלס געוועזענער מחותנתטע:

— זע נאָר!? וואָ־זשע זענען זיי ערגעץ, ר׳ נחום?

דאָרטן, אינמיטן זאַל איז אָט די גראָבע ייִדענע איינע אַליין געשטאַנען און שוין אַזוי צעשטרייט און באַשעפּטיקט טאַראַבייען מיט די אויגן געזוכט.

— זי באַדאַרף דאָך זיי אַזוי נייטיק האָבן, ר׳ נחומען.

פון צווישן פיל מענטשן, וואָס אַרום דער באַלאַגערטער פּיאַנאָ, איז צו איר אַרויסגעגאַנגען דער געוועזענער חתן און זי לייטיש אָן אַ זייט פון זאַל אָפּגעפירט:

— שאַ! קוק זי נאָר אָן!... ווייסט זיי זען שפּעטער אַ ביסל, ר׳ נחומען.

מירל האָט צולעצט דעם זאַל פאַרלאָזן און זיך אומעטיקערהייט דורך דעם נאָענטן פינצטערן חדר צום עסצימער געלאָזט גיין. עמעצן האָט זי דאָרטן באַדאַרפט געפינען:

— יאָ, די אַקושאָרקע שאַץ האָט זי דאָרטן באַדאַרפט געפינען.

נאָר אַריינגעקומען אינעם צווייטן פינצטערן חדר, האָט זי דאָרטן באַ דער טיר דעם געוועזענעם חתן מיט זיינע פאָטער־און־מוטער אָרום נחום טאַראַבייען דערזען און זיך מיטאַמאָל אַ כאַפּ געטאָן צוריק. עפּעס האָט דאָרטן צו טאַראַבייען איר געוועזענער מחותן געטענהט:

— אַז יענער גיט מיר די בכורה... אַז יענער זאָגט מיר: נאָט אייך דעם נדן און לייגט אים אַוועק, ווו איר ווילט.

און דאָס ווייב זיינס האָט באַלד אָט די טענה מיט טרערן אין האַלדז אונטערגעכאַפּט:

— זאָל ער איר לאַנג לעבן, ר׳ נחום, און זאָל דער נדן ליגן באַ אים... אַז זי וויל שוין מער נישט איינלייגן באַ פּריצים... אַז זי איז שוין איינמאָל געשטראָפט געוואָרן.

מירל האָט זיך צוריק דורך דער זאַל אין עסצימער געלאָזט גיין, געפונען דאָרטן די אַקושאָרקע אין אַ מאָדנע פריילעכן האַלב־שיכורן צושטאַנד און איז געוואָרן שטאַרק אומצופרידן פונעם וויין־ריח, וואָס האָט זיך פון איר מויל געטראָגן:

— וואָס־זשע? די אַקושאָרקע שאַץ קלערט שוין גאָר קיינמאָל אַהיים נישט פאָרן?

*

און זיי האָבן זיך אָנגעטאָן און זענען געפאָרן אַהיים. געזעסןביידע אַף ר׳ גדליהס אַלטן שליטן און זיך מיט אַ רעגלמעסיקן טרייב גערוקט אין דער נאַכט אַריין, וואָס אַרויס דעם שלאָפנדיקן דאָרף.

שטיל און אידיאָטיש צעקראָכן האָט, טרייבנדיק די פערד, געוויינט דער קליינער שייגעץ און זיך געקלאָגט אַף די געזונטע אויסגעפּוצטע קוטשערס, וואָס האָבן אים איין קיך און אין שטאַל איינער צום צווייטן געוואָרפן און אים דערביי פון אַלע זייטן מיט די פינגער־קנעכלעך אין קאָפּ געקנאַקט.

צופיל געלאַכט און געפלוידערט האָט דאָס מאָל די אויסגעטרונקענע אַקושאָרקע שאַץ.

מירל איז געזעסן לעבן איר מיט אַ שטאַרק געפאַלענעם געמיט. זי האָט געקוקט אין יענער זייט, ווו די צוקער־פאַבריק־לאַמטערנעס האָבן געדולדיק

די געמויערטע ראַפּינאַדן־אַמבאַרעס געהיט, און געפילט די פּוסטקייט פון די טעג, וואָס זענען אַוועק, מיט דער פּוסטקייט פון די, וואָס וועלן זיך פון מאָרגן אָן צו ציען אָנהייבן:

— איז שוין, הייסט עס, אַן עק?... צו אַלץ אַן עק?...

ווען זי איז צולעצט אין שטעטל צו זייער שטוב צוגעפאָרן, שטיל אין קיך־לאָדן אָנגעקלאַפּט, און אויך אַזוי שטיל אינעווייניק אַריינגעקומען, האָט גיטעלע פון איר שלאָפצימער דערהערט, ווי זי גייט איבערן עסצימער אַף די שפּיץ־פינגער, און צו איר פון דאָרטן מיט אַ שטאַרק פאַרשלאָפענעם קול אַרויסגעשריגן:

— ס׳ליגט דאָרטן אַפן טיש אַ טעלעגראַם... פונעם טאַטן אַ טעלעגראַם.

מירל איז צום טיש צוגעגאַנגען, דעם לאָמפּ אַרויפגעדרייט און די דע־פּעש געעפנט:

— ער קומט, ר׳ גדליה... מאָרגן באַטאָג קומט ער.

און איבער עפּעס איז זי נישט אַוועקגעגאַנגען צו זיך אין חדר, זיך מיטן ז׳עפּעש אין האַנט דאָ אַף דער קאַנאַפּע אַוועקגעזעצט און זיך וועגן ר׳ גדליהן צום ערשטן מאָל פאַר דער גאַנצער צייט פאַרטראַכט:

— אָט האָט זי שוין נישט ליב אַפילו אים, דעם טאַטן אירן...

אַ גרויס רחמנות פילט זי נאָר צו זיין פאַרלאָזטן פעלער, וואָס דאָקטוי־רים הייסן פון תמיד אָן קורירן אים, און צו זיינע אומגליקלעכע און פאַר־דרייטע געשעפטן.

— ער האָט דאָך, זאָגט מען, שוין אַזוי פיל אייגן און פונעם שווער געירשנט געלט איבערגעפירט... מעגלעך, אַז עס שטייט אים איצט פאַר אַ ממשדיקער קראַך... נאָר זי, מירל... זי איז אַליין אומגליקלעך און טויג נישט צו קיין שום אַרבעט.

— זי קען אים מיט גאָרנישט ביט העלפן.

בלאָס זענען שוין געווען די לאָדן־שפּאַלטן, ווען זי האָט זיך סוף־כל־סוף באַ זיך אין חדר אויסגעטאָן און זיך אין בעט אַריינגעלייגט. ערגעץ ווייט, אין דער פרייטיק פאַרטאָגעדיקער אָנגעשטרענגטער שטילקייט, וואָס אינעם שלאָפנ־דיקן שטעטל, האָבן שוין געקלונגען אברהם משה בורנעסעס צוריקגעקומענע און אויסגעליידיקטע פורן און אַרום זיך אַ מחותנים־שטימונג פון אויס־חתונה פאַרשפּרייט. און דאָ אין שטוב האָט זיך שוין גיטעלע איבער עפּעס באַ זיך אין חדר אין אַזאַ פרי׳ען פאַרטאָג אָנגעטאָן און באַם לאָמפּ, וואָס אין עסצימער, אַרומשפּאַנען גענומען.

ס׳איז געווען מאָדנע:
אַט די באַיאָרטע, תמיד שווייגנדיקע און פּאַרעקשנטע בריאה האָט דאָך שווייגנדיקערהייט די גאַנצע צייט איר צעטראָגענעם מאַן ליב געהאַט און נאָך אים געבענקט. איצט איז זי שוין, אַפּנים, שטאַרק אויפגערעגט פון זיין קומען געווען, געהאַט אַ פאַרוואָגלטע נאַכט און מיט איר אַרומשפּאַנען געוואָלט פאַרקירצן די צייט, וואָס איז נאָך ביז אַט דעם קומען זיינעם געבליבן.

VII

ר׳ גדליה הורוויץ איז דווקא דעם גאַנצן שבת אַזוי צופרידן געווען מיט זיין היים. שבת צו נאַכט האָט ער פריילעך אַריבערגעקוקט איבער די גילדענע ברילן צו היימישע יידן און געווען וועגע שותפים, וואָס זענען זיך זען געקומען, האָט זיי שוין אָפּילו צעטראָגענערהייט אַ שפּיציק ווערטל געזאָגט:
— יאָ, אין אויסלאַנד האָט מען אים שוין נישט אַנדערש, ווי פאַר אַ בחור אָנגענומען... שידוכים האָט מען אים שוין דאָרטן אָפּילו געוואָלט רעדן.
אַליין איז ער אין אויסלאַנד שטאַרק פונעם לייב אַראָפּ, באַקומען אַ פאַרשוואַרצטן פּנים פון אַ ווייט אָפּגעשיידטן שכיב־מרע און געבראַכט מיט זיך פיל פלעשלעך רפואות, אַ קליינע ניקלנע מאַשינקע אַף צו לאָזן זיך אין מויל אַריין דאַמף מיט אַן אַנאַליז פון אַ געפּערלעכער און שטילער קרענק. די פלעשלעך זענען אין אַ לאַנגווייליקער שורה אָפּן קאַבינעט־פענצטער געשטאַנען און שווייגנדיק דערמאָנט אָן דער גלייכגילטיקייט פון די אויסלענדישע פּראָפעסאָרן:
— ווייס איך וואָס?... אַנישט האָט באַ זיי אַ ממש אַ מענטש?
און וועגן דעם אַנאַליז האָט דער אָרטיקער שטאַרק אָנגענומענער פעלשער, דער שתקן, ערגעץ־ווו באַ זיינע געזונטווערנדיקע חלאים דערציילט:
— אַט, אַפּנים, אַ רק באַ ר׳ גדליהן; וואָס־זשע דען?
יידן האָבן זיך טאַקע לעבן ר׳ גדליהן געפּילט שלעכט און האָבן צופיל געשוויגן. זיי האָבן אויסגעשפּיגן בגנבה אָן אַ זייט יעדעס מאָל, וואָס עמעץ האָט די קרענק זיינע באַם נאָמען אָנגערופן און זיך געוווּנדערט:
— ער הייסט דאָך נאָך אַ יונגערמאַן, ר׳ גדליה; כ׳מיין באמת: ער האַלט דאָך נאָך פאַר חמישים.
און ער האָט זיך נאָך אַלץ צו דעם נישט צוגעהערט. צעטראָגענערהייט

האָט ער געוואָלט ווייטער די אומגליקלעכע געשעפטן פירן און טעלעכע אָוונטן נאָכאַנאַנד באַ זיך אין קאַבינעט מיטן קרוב זיינעם, דעם קאַסיר, די אַלטע און נייע ביכער אונטערגעפירט.

יעדעס מאָל, וואָס ער האָט דאָרטן שפּעט באַנאַכט די אַרבעט איבערגע־ריסן און איז צוזאַמען מיטן קאַסיר אינעם באַלויכטענעם עסצימער אַרויסגע־גאַנגען, האָט ער געהאַט אַ שטאַרק פאַרטראָגענעם פּנים מיט אויך אַזעלכע צעטראָגענע נערוועז־רויטע אויגן, געשווינט געביסן איינעם אַ פינגער־קנעכל און זיך אַליין אַלעמאָל די געדאַנקען איבערגעריסן:

— נו, איז דאָך שלעכט... איז דאָך נישטאָ, פון וואָס צו רעדן.

און נאָכדעם האָט ער זיך נאָך אומגעוויינלעך לאַנג מיט דער קריאת־שמע באַ זיך אין שלאָפצימער אַרומגעדרייט, נישט איינגעהערט, וואָס די אויסגעטאָנע גיטעלע האָט צו אים פון איר בעט אַרויסגעטענהט און האָט אַלעמאָל באַ איר געשווינט און צעטראָגן איבערגעפרעגט:

— אַ? וואָס האָסטו געזאָגט?

צופיל מאָל האָט שוין דענסטמאָל גיטעלע איר צירונג מיט די בריליאַנ־טענע אויריינגלעך דערמאָנט, צופיל האָט זי שוין ר׳ גדליהן געוואָלט איינ־רעדן, אַז ס׳איז גלייך, זי זאָל מיט זיי אַ פאָר טאָן צו איר רייכן פעטער, וואָס אין ווייטלעכן שטעטל, און צופיל גיפטיק האָט זי שוין אַקעגן דעם קרוב, דעם קאַסיר, געטענעט:

— אַז זי האָט אים אָבער געזאָגט... אַז זי האָט אָבער צו אים די גאַנצע צייט געשריען: „ער מאַכט אַ צו ברייטן באַלאַנס, מאַכט ער״.

*

ביסלעכווייז האָט דאָ ווידער דער אַנזעץ־מישמאַש אויפגעוואַכט און ווי־דער דערוועקט אין מירלען אַן עקל מיט אַ שנאה צו דער שטוב און צו די פרעמדע מענטשן, וואָס האָבן אין איר געליאַרעמט. פון טאָג צו טאָג האָט זיך אין איר עפּעס אַ געדאַנק געשטאַרקט:

— דער אַנזעץ־מישמאַש... ער וועט שוין געוויס אינגיכן אַן עק נעמען.

אַן אומגליק וועט, דאַכט זיך, איבער דעם געשעען מיט אַלע שטוב־מענטשן, מיט די ייִדן־נאמנים, וואָס אין קאַשפּעריוקער וועלדל און אין טער־נאָוועך מיל, מיטן קאַסיר און אַפילו מיטן איבערגעוואַקסענעם מיידל, דער קעכין, וואָס דינט שוין באַ זיי דעם אַכטן יאָר.

נאָר איר, מירלען אַליין, איז דאָס כמעט ווי אַלץ־איינס און אין תוך...

אין תוך וועט איר דאָך פון דעם נישט ערגער און נישט בעסער ווערן.

גאַנצע שעהן איז זי מיט אַט דעם געדאַנק באַ זיך אין חדר געלעגן, גע־גאַנגען מיט אים זיצן צו דער אַקושאָרקע שאַץ און זיך מיט אים גיך פון דאָרטן צוריק אַהיים אומגעקערט, זיך נישט אומגעקוקט אַף די פיל וואַרטנ־דיקע בעלי־חובות און צוגעשיקטע בוררים, וואָס האָבן מיט זייערע פּאַפּיראָסן דעם עסצימער שטאַרק פאַררויכערט, אַריינגעקומען צו זיך אין חדר און דאָרטן ווידער וועגן דעמזעלבן געטראַכט:

— דער אַנזעץ־מישמאַש... ער וועט זיך שוין געוויס אײנגיכן ענדיקן.

אין שטוב האָבן זיך אָנגעהויבן ציִען פיל שלאָפלאָזע גסיסה־נעכט מיט אויפגערעגטע עצות־זוכערייען. קיינער, אַחוץ איר, האָט זיך דענסטמאָל נישט אויסגעטאָן און וועגן רו נישט געטראַכט. האָט זי זיך אַלעמאָל אין איר פינצ־טערן חדר אויפגעכאַפּט און געהערט, אַז אין שטוב שלאָפט מען נישט; אַז, אַחוץ דעם קאַסיר מיט אַברהמל דעם רב, איז דאָרטן פאַראַן דער אָרטיקער פּריוואַט־אַדוואָקאַט; אַז מ׳סודעט זיך דאָרטן פאַרזיכטיק און שעפּטשענדיק שטיל, כדי ס׳זאָלן נישט דערהערן זי מיטן דינסטמיידל, וואָס שלאָפט אין קיך, און מ׳הערט דאָרטן דעם אַדוואָקאַטס עצות:

— דער עיקר איז איינצאָלן אין דער צייט די „דאַטעס״ פאַר קאַשפּע־ריוזקער וואַלד און פאַר טערנאָווער מיל; וואָרעם וויבאַלד אַלץ איז שוין אײ־בערגעשריבן, הערט מען דער באַנקס סטראַשונקעס, ווי דעם פאַראַיאָריקן שניי.

מיד און קרענקלעך גרינג האָט זי אין דער פינצטער איינגעדרימלט און אין חלום געזען פיל פרעמדע ליאַרעמדיקע מענטשן, וואָס פולן איבער די שטוב, זיך ווידער אַ ביסל צעשראָקן אויפגעכאַפּט און ווידער דערהערט, ווי דער אַדוואָקאַט גיט עצות:

— מוז דאָך גיטעלע אַלץ פון איר זייט אַפן קאַסירס נאָמען איבערשרייבן, וואָס פאַרשטייט איר דאָ נישט? דער עיקר איז דאָ צו האָבן די דריטע האַנט.

און נאָכאַמאָל האָט זי דאָ איינגעדרימלט און שוין אין אָנהייב גרינגן שלאָף געהערט, ווי גיטעלע מונטערט דאָרטן אַלעמאָל ר׳ גדליהן:

— גדליה, גיי שלאָפן, גדליה... דו טאָרסט נישט זיצן, גדליה.

ר׳ גדליה האָט זי נישט געהערט און איז ווייטער ביזן ווייסן טאָג גע־זעסן. ער האָט שוין טאָקע דערפאַר אַזאַ שלעכט פנים באַקומען, און די שפּיציקע נאָז האָט אונטער זיינע גאָלדענע ברילן אויסגעזען בלאָס, ווי באַ אַ מת.

<...>

איינמאָל באַטאָג, אין דער וואָך, וואָס פאַר פורים, איז דאָס געווען, איז ער מיט אַ דער בלאַסער גאַז צו מירלען אין חדר אַריינגעקומען, זיך נישט ווייט פון איר בעט מיטן פנים צום פענצטער אַוועקגעשטעלט און דאָרטן צעטראָגענערהייט גענומען אַרומטאַפּן די קלייניקייטן, וואָס אַפן טול־באַצויגע־נעם טואַלעט־טישל.

ער האָט זיך ענדלעך אָנגעהויבן פאַר איר קלאָגן אַף גיטעלען מיטן קאַסיר:

— איינגאַנצן די צייט האָט ער זיך באַ זיי געבעטן אין זיינע בריוו: למען השם, רירט נישט אָן מירעלעס פינף טויזנט רובל... ווי באַ גזלנים האָט ער זיך באַ זיי געבעטן.

אָבער פונקט אין דער צייט, וואָס זי האָט צו אים איר פנים אַ ביסל אויסגעדרייט און עפּעס געוואָלט באַ אים אַ פרעג־טאָן, האָט אים די איינגע־געסן פאַרעקשנטע גיטעלע פון עסצימער פיל מאָל צו רופן אָנגעהויבן:

— גדליה? קום נאָר אַהער, גדליה.

— גדליה? כ׳האָב דיר עפּעס געוואָלט זאָגן, גדליה.

משוגע האָט מען געקענט ווערן פון אָט דעם קאַלטבלוטיקן איינגעשפּאַרטן רוף, איז ער ענדלעך אומצופרידן און אַ ביסל אויפגערעגט אַהין אַוועקגעגאַנ־גען און איבער עפּעס נאָך צוגעזאָגט איר, מירלען, וועלכע איז פון אינדערפרי אָן מיט קאַפּווייטיק און געהעכערטער טעמפּעראַטור אין בעט געלעגן:

— ער וועט נאָך צו איר אַריינקומען... אין אַ האַלבער שעה אַרום וועט ער צו איר אַריינקומען.

אין שטוב האָט מען זיך יענעם טאָג געריכט אַף אַ בייעם קלאַפּ, אָן אומגליק, און דערפאַר בכיוון דאָס דינסטמיידל ערגעץ־וווהין אַף גאַנצע עט־לעכע שעה אַוועקגעשיקט. אַ דערוואָרגענער שרעק־גערודער איז דאָרטן די גאַנצע צייט פאַרגעקומען, און דאָס אייגענע און געוירשנטע זילבער וואָס אין דער אַלטער גלעזערנער זאַל־שאַפע, האָט מען ערגעץ אין איילנדיקער שרעק איבערגעטראָגן. און דער איינגעשפּאַרטער גיטעלען האָט שוין ר׳ גדליה דער־לויבט צו איר רייכן עלטערפעטער, וואָס אין ווייטלעכן שטעטל אַ פּאָר טאָג. אַלעמאָל האָט זיך אַהער דערהערט, ווי זי ברענגט דאָרטן ר׳ גדליהן אַרויס פון די כלים און צווינגט אים, ער זאָל העכער, ווי געוויינלעך, זיין קול אויפהייבן:

— נו, נו... וואָס פילדערט זי אַזוי?!... זי וועט נאָך פאָרן... פאָרן, מיטן קאַשפּעריוּוקער וואַלד־נאָמן וועט זי אַהין פאָרן.

נאָר איר, מירעלען, איז שוין דענסטמאָל אַלץ, וואָס אַרום, אַזוי ווינציק אָנגעגאַנגען.

געשלעפּערט האָט זי שוין דער צווייטער משונהדיקער היץ־דרימל און געחלומט האָט זיך איר, אַז ס׳איז שפּעט אינאָוונט, אַז אין עסצימער דערציילט ליפּקיס ליבקען דער רביצן, ווי ער איז דריי וואָכן כסדר אַף טיפּוס שלאַף געווען און ווי ער איז איצט אַריינגעקומען נישט צו מירלען, נאָר גלאַט צו איר, ליבקען; און אַז אין דערזעלבער צייט, וואָס ער רעדט דאָרטן אַזוי, שטייט דאָ, נישט ווייט פונעם בעט, איר געוועזענער חתן, וועלוול בורנעס, שטייט מיט אַ געפּאַלענעם געמיט און מיט גרויס דרך־ארץ, קוקט דערפאַר נישט צו איר, נאָר אַראָפּ צו דער פּאָדלאָגע און פאַרענטפערט זיך:

— ער איז נישט שולדיק, וואָס ער איז צו איר געקומען. זי באַדאַרף אים מוחל זיין... ער האָט די טעג מיטן מיידל דער ברונעטין חתונה און איז געקומען, גלאַט אַזוי איז ער געקומען.

ווען זי האָט צולעצט פון אָט דעם פאַרוואָגלטן דרימל זיך אויפגעכאַפּט, האָבן שוין די שויבן ווי שוואַרצע טינט אויסגעזען. אַ שפּעטע באַנאַכט־שטי־מונג האָט געשוועבט אַרום דעם לאָמפּ, וואָס האָט אינעם ווייטן חדר־ווינקל געברענט, און אין דער גאַנצער אויסגעשטאַרבן פוסטער שטוב איז קיין לע־בעדיקער נפש נישט געווען. ערשט אין אַ ווײַלע אַרום האָט זי דערהערט, ווי ווייט־ווייט אין פּאַדערשטיבל לויפט עמעץ געשווינט פון דרויסן אַריין, לויפט באַלד אויך אַזוי געשווינט מיט אַ פּראַל פון טיר צוריק אין דרויסן אַרויס און טוט דערביי אין גרויס אײַלעניש אַ געשריי:

— די שאַל!... גיטעלע האָט פאַרגעסן מיטצונעמען די גראָבע שאַל...

דאָס האָט מען אָקאָרשט, אַפּנים, אַלע צוזאַמען אַרויסבאַגלייט גיטעלען צו איר פּעטער, וואָס אין ווייטלעכן שטעטל; מ׳איז געשטאַנען אין הויף און געקוקט, ווי באַ דער שיין פונעם אַרויסגעטראָגענעם לאָמפּ זעצט זי זיך צו־זאַמען מיטן קאַשפּעריוקער וואַלד־נאַמן אַפן אייגענעם געשפּאַנטן שליטן.

מירל האָט שוין געדענקט:

אין שטוב איז עפּעס פאַרן טאָג פאַרגעקומען... זי, מירל, וויל נישט טראַכטן וועגן דעם, וואָס עס וועט מיט איר זיין מאָרגן... און אינדערפרי... אינ־דערפרי איז דאָ, דאַכט זיך, עמעץ געזעסן און דערציילט:

— וועלוול בורנעס האָט אינגיכן חתונה מיט דער מיידל דער ברונעטין... סאַרווערנס קלאַפּן שוין אַפילו דאָרטן, אַ סברה, מאַנדלען מיט צימרינג, און

ערגעץ־וווּהין קיין אויסלאַנד, זאָגט מען, פֿאָרט דאָס יונגע פּאָרל באַלד נאָך דער חתונה אַוועק.

— קיין אויסלאַנד?...

ליגנדיק אין בעט, האָט זי געהאַט אַזעלכע גרויסע אָבלדיקע אויגן, גלייך זי וואָלט איצט זען די ווייטע פֿינצטערע נאַכט מיטן לאַנגן שנעלצוג, וואָס טראָגט דאָס יונגע פּאָרל ערגעץ־אַהין צו דער גרענעץ צו. זי האָט געקוקט אַי־נעם ברענענדיקן לאָמפּ און האָט געטראַכט:

— נישט שלעכט איז שוין, אפשר, זיך איצט אינצווייען אַזוי צווישן דער נאַכט־פֿינצטער קיין אויסלאַנד טראָגן... נאָר פֿאַר איר, מירלען, איז דאָס איצט אַזוי אוממעגלעך, און נישט דאָס איז דער עיקר... זי האָט וועגן דעם נישט וואָס צו קלערן. נישט גוט איז איר, און די פֿינף טויזנט רובל אירע... און דאָס ווייטערדיקע לעבן אירס, אָך!... זי וועט זיך שוין בעסער אַזוי אין אַ קנויל צוזאַמענצייען און וועט שלאָפֿן, שלאָפֿן...

און וויפֿל איז זי אַזוי אָפּגעשלאָפֿן!

דאָרטן אין עסצימער זענען אין משך פֿון דער נאַכט זעלטן ווען אָפּגע־שטאָרבן די איינזאַמע טריט פֿון ר׳ גדליהס נערוועזן אַרומשפּאַנען. טיי האָט ער שוין דאָרטן אַפֿילו איינער אַליין פֿונעם זודיקן סאַמאָוואַר אָפּגעטרונקען און די טיר פֿון איר חדר האָט ער צוליב עפּעס אַ פּאָר מאָל געפּרוווט אָן עפֿן טאָן. און זי האָט דאָ נאָך אַלץ שלאָפֿנדיקערהייט ערגעץ־ווו אין אַ פֿינצטערן עולם־התוהו אַרומגעשוועבט און אָנעם וואַכנדיקן פֿיין פֿאַרגעסן. ערשט צו דער דריטער אַשמורה צו האָט זי דאָ, ליגנדיק אין בעט, אַ ציטער געטאָן, דערזען, ווי פּאַסן נאַכט, שמאָלע און קוים־קוים בלויע, קוקן דורך די לאָדן־שפּאַלטן אַהער אין חדר אַריין, און ווי באַ איר אָפֿן בעט זיצט ר׳ גדליה און פֿאַרענטפֿערט זיך:

— ער האָט זי אויפֿגעוועקט, האָט ער זי... ער האָט זיך עפּעס נישט געקענט איינהאַלטן און האָט זי אויפֿגעוועקט.

שטאַרק שלעכט איז אים געווען, און נישט געוווּסט האָט ער, ווי אַזוי וועגן דעם מיט מירלען צו רעדן, ער איז דאָ לאַנג אָפֿן בעט געזעסן און זיך ווידער געגומען אַף גיטעלען מיטן קאַסיר קלאָגן:

— אַז ער האָט זיך באַ זיי געבעטן, ווי באַ גזלנים: ער וויל נישט פֿאָרן קיין אויסלאַנד... אַז ער האָט נישט געטאָרט פֿון דער היים אַוועקפֿאָרן...

פּלוצים האָט זי צו אים איר פּנים אויסגעדרייט און באַ אים אַ פֿרעג געטאָן:

— טאַטע, וויפל געלט איז דיר געבליבן?

און געזעגן האָט זי באַלד, ווי ר׳ גדליה טוט אַ הייב מיט בײדע אַקסלען, הויקערט זיך איין מאָדנע, ווי אַ קליין קינד, וועלכן מ׳וויל אַ קלאַפּ געבן, און הייבט אָן טענהן מיט די הענט:

— אַז גאָרנישט... אַ קאָפּיקע נישט.

— גאָרנישט?...

גלאַט אַזוי האָט זי עס באַ אים איבערגעפרעגט, און גלאַט אַזוי האָט באַ איר דאָס האַרץ געשווינטער צו קלאַפּן אָנגעהויבן. פריִער האָט זי עפּעס געוואָלט פאַרשטיין און נישט געקענט, און נאָכדעם האָט זי שוין גאָרנישט ניט געוואָלט, געקוקט אַף אים מיט אומבאַוועגלעכע, עטוואָס דערשטוינטע אויגן און נישט געוווּסט, צוליב וואָס ער זיצט נאָך איר אַפן בעט.

זי האָט שוין באַ אים מער נישט וואָס צו פרעגן... זי ווייס דאָך שוין אַלץ. טראַכטן וועגן עפּעס האָט זי מורא געהאַט, און נייטיק, שטאַרק נייטיק איז פאַר איר געווען ווידעראַמאָל איינצושלאָפן. האָט זי זיך טאַקע באַלד נאָך ר׳ גדליהס אַוועקגיין מיטן פּנים צו דער וואַנט אויסגעדרייט, דעם קאָפּ מיט די פאַרמאַכטע אויגן טיפער אין קישן איינגעגראָבן, האַרט צו דער ברוסט די איבערגעפלאָכטענע הענט צוגעדריקט און זיך נתן העלערס פּנים אין זינען גענומען:

— אָט אַזוי... אַזוי... אָט ווערט זי צוריק אַנטשלאָפן.

*

אַפן צווייטן טאָג האָט זי זיך מיט אַ גרייטן און נישט קלאָרן פּלאַן פון שלאָף אויפגעכאַפּט, געלעגן לאַנג אין בעט אין אַ האַלב-נעפּלדיקן צושטאַנד און געוואָלט אָט דעם פּלאַן באַנעמען:

— אַמאָל האָט זי, דאַכט זיך, געהאַט די מעגלעכקייט אָט די שטוב צו פאַרלאָזן... וואַרט... ס׳איז אַ מעגלעכקייט האָט זי אַמאָל געהאַט?

ר׳ גדליה האָט זיך שוין מיטן טלית-און-תפילין פון דער סאַדעגערער קלויז געהאַט אומגעקערט און האָט זיך אָן גיטעלען שטאַרק איינזאַם אין דער פוסטער שטוב דערפילט. ער האָט געטראָפן מירלען איינע אַליין אין חדר שטיין און דאָרטן ווידער צעטראָגענערהייט די קלייניקייטן, וואָס אַפן טואַלעט-טישל, גענומען אַרומטאַפּן.

ער האָט איר געזאָגט:

— דער „סודעבנע“... מעגלעך, אַז דער „סודעבנע“ זאָל היינט אַהער

אַרײַנקומען... מ׳ווייס נאָך נישט אַף געוויס, נאָר יעדנפאַלס... יעדנפאַלס באַדאַרף זי זיך נישט שרעקן.

— אָך, דער „סודעבנע"?... גוט.

שטיל און נישט אומקוקנדיק זיך צו אים האָט זי עס געענטפערט, און באַלד האָט זי אַף זיך דעם סאַק מיטן שוואַרצן שאַרף גענומען און איז פון שטוב אַוועקגעגאַנגען.

— וווּהין וועט זי איצט גיין? אַלץ־איינס.

דער עיקר איז, וואָס זי קען מער אין אָט דער שטוב נישט בלייבן, און עטלעכע טעג...

— עטלעכע טעג קען זי אָפּלעבן אַפילו ביי דער אַקושאָרקע שאַץ.

*

און זי האָט עטלעכע טעג אָפּגעלעבט אינצווייען מיט דער אַקושאָרקע שאַץ. געלעגן דאָרטן ס׳רוב אין בעט אַן אומעטיקע מיט אַ פאַרשטאַרקטן טרויער אין די בלויע אויגן, געקוקט מיט זיי ערגעץ־וווּהין, צו דער ערדענער פּאָדלאָגע און געשוויגן. און אַמאָל האָט זיך געמאַכט, אַז, נישט אויפהייבנדיק די אויגן פון דער פּאָדלאָגע, האָט זי, ליגנדיק אין בעט, אָנגעהויבן רעדן צו דער אַקושאָרקע אויסגעצויגן און שטיל, ווי אַן אָבל:

— דריי־און־צוואַנציק יאָר האָט זי אָפּגעלעבט דאָרטן אין שטוב.

נישט די שטוב טוט איר באַנג און נישט די יאָרן... וואָרעם די יאָרן, וואָס האָט זי דען געקענט מיט זיי טאָן? און די שטוב...

— מענטשן, וואָס ווערן געבוירן אין אַזעלכע שטיבער, קענען נישט לאַכן, אָט ווי זי, מירל.

און אַמאָל האָט זיך געמאַכט, אַז די אַקושאָרקע האָט זיך געמוזט אין שטעטל צו אַ געווינערן אַראָפּכאַפּן און זיך דאָרטן אַ פּאָר שעה אָפּזאַמען. זי האָט געדענקט, אַז זי האָט געלאָזט מירלען, און האָט זיך געאיילט אַהיים, און ווען זי איז געקומען צוריק, האָט זי געזען:

מיט איבערגעפּלאָכטענע הענט אונטערן קאָפּ ליגט מירל אין בעט אַפן אייגענעם אָרט, ווו זי האָט זי געלאָזט. זי קוקט נאָך אַלץ ערגעץ־וווּהין צום באַלקן און הייבט פּלוצים אָן צו רעדן שטיל וועגן דעם, וואָס זי האָט דאָ די גאַנצע צייט געטראַכט:

— אַזעלכע מענטשן ווי זי, מירל... אָדער זיי ווערן זינגערינס אין די שאַנטאַנען, אָדער זיי נעמען זיך דאָס לעבן.

דער אַקושאָרקע איז פון אָט די ווערטער געוואָרן מאָדנע; זי האָט זיך

באַלד באַלעבאַטעווען אין שטוב גענומען און אָנגעהויבן צונויפזוכן די קליינע נאָז־טיכלעך:

— ווי קלערט מירל? ס׳וואָלט, דאַכט זיך, לחלוטין נישט איבעריק געווען, ווען זי, די אַקושאָרקע אַליין, נעמט זיי איצט, במחילה, אָט די טיכלעך איבערוואַשן.

נאָר מירל האָט זיך דערין נישט איינגעהערט און ווידער דאָס איריקע ווייטער גערעדט:

— קען זי אָבער פאַר די שאַנטאַן־הייזער נישט זינגען און נישט לאַכן.

און כדי צו באַגיין זעלבסטמאָרד...

דאָ האָט זי, ליגנדיק אין בעט, איר שלאַנקן און בייגיקן קערפּער אַזוי שטאַרק אַראָפּגעבויגן, אַז אין פּנים האָט זיך איר דאָס גאַנצע בלוט אַריינגעגאָסן, אַנטפּלעקט די הענט ביז צו די אַקסלען. זיי פּאַמעלעך פון אַלע זייטן באַטראַכט און זיי אויך אַזוי פּאַמעלעך געוומען גלעטן:

— אַזעלכע שיינע הענט... זיי טוען איר באַנג יעדעס מאָל, וואָס איר קומט אויס וועגן זעלבסטמאָרד צו טראַכטן.

דענסטמאָל האָט זיך די אַקושאָרקע פּלוצים דערמאָנט, אַז זי האָט פאַרגעסן אין שטאָט אַ קעסטל סאַרדינען קויפן. זי האָט אַוועקגעוואָרפן די איינגענעצטע טיכלעך און זיך נאָכאַמאָל געלאָזט אַהין לויפן:

— ס׳אַרא פאַרשטאָפּטן קאָפּ זי האָט די לעצטע צייט באַקומען... מירל וועט דאָך באַ איר פּשוט פון הונגער אויסגיין.

לויפנדיק אַזוי איינמאָל אין שטאָט, האָט זי נישט פאַרגעסן זיך אויך אַף אַ רגע צום פּראָוויזאָר־געהילף סאַפּיאַנען אַריינצוכאַפּן און דאָרטן פון מירעלעס וועגן אַ נייעם, נאָר־וואָס אויסגעשריבענעם בוך נעמען. נאָר מירל האָט זיך שוין אַזוי גלייכגילטיק צו אָט דעם נייעם בוך באַצויגן, אויך אַזוי גלייכגילטיק אים אין די הענט גענומען און, ליגנדיק אין בעט, מאָנאָטאָניש די ערשטע צוויי פּראַזן איבערגעלייענט. און באַלד האָט זי דעם בוך פון די הענט ווי אַ לאַ־יוצלח אַרויסגעלאָזט, ווידער מאָדנע אומעטיק צום פענצטער געוומען קוקן און אויך אַזוי אומעטיק צו רעדן אָנגעהויבן:

— אַלע האָבן זיי ליב אָנצוהייבן זייערע ביכער פון עמעצנס אַ טרויעריקן פרילינג און דערמיט יעדן די אייגענע יסורים פאַרשטאַרקן.

און נאָך אַ פּויזע, אַ זיפץ, ווידער וועגן דעמזעלבן:

— ווען אַפן האַרצן איז גרינג, איז מען זיי דאָס מוחל און מ׳לייענט זיי. נאָר ווען מ׳געפינט זיך אין אַזאַ געדריקטער שטימונג, ווי אירע איצט, זעט

שוין אין זיי אויס יעדע פּראַזע, ווי אַן איינגעגעסענע פליג, וואָס שטעלט זיך אַלעמאָל אַף דער נאָז און רייצט זיך: „אָבער ס'איז דיר שלעכט... שלעכט... שלעכט".

נאָר אַמאָל אינאָווענט האָט זיך געמאַכט, אַז די אַקושאַרקע האָט גענומען דאָס קליינע און אוראַלטע Dicta Sapientium, וואָס אַן אַלטע פּריצה אַ קאַטאָליקן האָט איר נישט לאַנג אָוועקגעשאָנקען, זיך מיט דעם לעבן מיר־לען אין בעט געזעצט, גענומען לעזן דעם ווי מיט טרערן אויסגעפּלעקטן און שטאַרק פאַרגעלטן קאַפּיטל און איר איין פּסוק נאָכן צווייטן לויט דער אי־בערזעצונג פאַרטייטשט: "Omnis felicitas mendacium est..."

ביידע מיידלעך זענען מיטאַמאָל ענלעך צו שבעה־זיצערנס געוואָרן, און געדאַכט האָט זיך שוין, אַז זיי לייענען איצט איינע פאַר דער צווייטער דעם פּסוק איוב און טרייסטן זיך: אָט זענען נאָך גרעסערע צרות ערגעץ־ווו אַף דער וועלט פאַראַן.

און דאָך איז מחמת אָט דעם לעזן אַ ביסל היימלעכער דאָ אינעם באַ־לויכטענעם חדר געוואָרן, און די געדריקטע שטימונג איז פונדאַנען אַף אַ ווײַלע פאַרשוווּנדן. די אַקושאַרקע שאַץ האָט זיך שוין אַפילו שמייכלדיקער־הייט אַ פּאַפּיראָס באַם קעסטל הילזן געמאַכט, זיך אים רויכערן צוריק אין בעט לעבן מירלען געזעצט און זיך אַן איר באַקאַנטן, דעם בעלעטריסט, דערמאָנט:

— האָט ער איר איינמאָל געזאָגט:

„גליק קען מען שוין געפינען נאָר באַ קאַמיוואַיאַזשאָרן; ס'וואָלט זייער פאַרדראָסיק געווען, נאָר ס'איז דערבײַ אַ נחמה פאַראַן: זיי, די קאַמיוואַיאַ־זשאָרן, זענען שטענדיק מיט קאָרטנשפּיל פאַרנומען און ווייסן וועגן דעם נישט".

און ביידע זענען זיי אַ ווײַלע שווייגנדיק געבליבן און אַזאַ נקמה געהאַט אַן אָט די קאַמיוואַיאַזשאָרן:

— זיי ווייסן כאָטש וועגן זייער גליק נישט.

מירל האָט שוין אַפילו נאָכדעם אַ שמייכל געטאָן:

„עטאָ כאַראָשאָ" *).

נאָר אייגנטלעך איז שוין אָט דער שמייכל אַזוי שוואַך און מאָדנע באַ איר אַרויס. צופיל ענלעך איז ער שוין געווען צו אַ קרים, וואָס קומט אַמאָל פאַר טרערן.

*) דאָס איז גוט.

VIII

אין שטאָט האָט מען דערוויל וועגן איר ווינען באַ דער אַקושאָרקע שאַץ צו רעדן נישט אויפגעהערט. באַ אַברהם משה בורנעס אין שטוב האָט מען צופיל דערפון הנאה געהאַט און פריילעך געלאָפן אַקעגן יעדן ביי־אַריינקומענדיקן גאַסט, וואָס האָט וועגן דעם עפּעס נייעס געקענט דערציילן:

— נו, וואָס הערט זיך? וואָס איז ער עפּעס נאָך געוואָר געוואָרן?

ר׳ גדליה האָט זיך באַ זיך אין שטוב שיִער נישט געעקט און זיך וועגן דעם אַלעמאָל געהאַלטן עצות מיטן מקורב דעם קאַסיר:

— ער וועט אים זאָגן דעם אמת: ער וואָלט שוין געוואָלט דערלעבן די שעה, ווען גיטעלע וועט צוריק אַהיים קומען; זי, גיטעלע, איז דערצו אַ מענטש און קען געפינען עפּעס אַן עצה... וואָס, נישט אַזוי?

און אַרומגעלאָפן איז ער דערביי אין אַזאַ צעטראָגענער שרעק איבער דער שטוב, און גערוקט האָט ער דערביי אַהין און צוריק די גילדענע בריל איבער דער נאָז:

— ווער ווייס? אפשר איז כדאַי געבן גיטעלען אַ טעלעגראַם, זי זאָל וואָס גיכער אַהיים קומען?

נאָר אינגיכן איז שוין אַזאַ שיינער און זונענדיקער אסתר־תענית געווען. די לופט האָט שוין אין אים מיט אַזאַ סוף־ווינטערדיקער וואַרעמקייט געשמעקט, און דער פּראָסט איז שוין געווען אַזוי קליין און שוואַך, קוים געהאַלטן גאַנץ דעם שנייִקן בלאַנק־ווייסן אויבערפלאַך, וואָס אַף די אַרומיקע פעלדער, און געשפּרונגען איבער אים אַקעגן דער זונענשיין מיט פיל זילבערנע און דימענטענע פונקען.

באַטאָג איז צו דער אַקושאָרקע שאַץ געקומען אַ פור פון אַ דאָרפישער פריצה און איר אַ בריוו געבראַכט:

— מ׳וויל זיך מיט איר מישב זיין, און אויב זי איז נישט פאַרנומען, בעט מען זי קומען.

שטילערהייט האָט די אַקושאָרקע געוואָלט ליידיק די פור צוריק אָפּשיקן און שוין אַפילו צוליב דעם אַ בריוו דער פריצה געהאַט אָנגעשריבן. נאָר מירל האָט זיך פלוצים וועגן דעם דערוווּסט און איז מיטאַמאָל שטרענג געוואָרן:

— ניין... די אַקושאָרקע וועט באַלד אַהין פאָרן.

און ווען די אַקושאָרקע האָט טענהן אָנגעהויבן, האָט זי נאָך אַ רוגזדיק

בלאַסן פּנים באַקומען און זיך איבער עפּעס געשטעלט די אומרייִנע גלעזער און שאָלן איבערוואַשן.

— אויב די אַקושאָרקע פּאָרט בישט, טוט זי זיך באַלד אָן און גייט אַוועק פֿון דאַנען.

אַ רמז איז אין אָט דעם שטומען גלעזער־וואַשן געווען סיי דערויף, וואָס זי איז אַ בת־יחידה, סיי דערויף, וואָס זי קען וואַרט האַלטן און ערגעץ־וווהין פֿון דאַנען אַוועקגיין; און חוץ דעם: ס׳איז עפּעס גלאַט אַזוי געווען שטאַרק מאָדנע זי בײַ אָט דער אַרבעט אָנצוקוקן.

אין אַ האַלבער שעה אַרום האָט זיך שוין די אַקושאָרקע ערגעץ ווײַט־ווײַט אַרויס דעם שטעטל אַקעגן דער דרום־מערבֿדיקער זון געשליטלט.

און מירל איז שוין צוריק אומעטיק באַרויִקט אָפּן בעט געלעגן. זי האָט מאָנאָטאָניש שטיל געבעטן זיצן דעם נאַר־וואָס אַרײַנגעקומענעם פּראָוויזאָר־געהילף סאָפּיאַנען און אים אויך אַזוי שטיל אָף זײַנע אָנפֿראַגן געענטפֿערט:

— יאָ, פּרי׳ער, ווי אין אָוונט, וועט די אַקושאָרקע אַהיים נישט קומען.

דער פּראָוויזאָר־געהילף סאָפּיאַן איז, ווי תּמיד, געווען בערוועז, ערנסט און שטרענג. ער האָט געקוקט מיט זײַנע בולטע פֿאַרבלאָזטע אויגן נישט צו איר, נאָר ערגעץ־וווהין אין אַ חדר־ווינקל, געטראַכט, אַפּנים, צום שלעכטן וועגן דער אַקושאָרקע און געשוויגן. אַ שווערע פּוסטקייט איז נאָך זײַן אַוועק־גיין דאָ אין חדר געבליבן. די שטילקייט האָט זיך געשטאַרקט, ס׳האָט זיך געהערט, ווי נאָענט קעגנאיבער דעם פֿענצטער לויפֿן אַרום צוויי שיקסלעך אין שטיוול, יאָגן זיך איינע נאָך דער צווייטער און לאַכן, יאָגן זיך און לאַכן.

מירל האָט זיך צולעצט אָפּן בעט אויפֿגעזעצט, זיך פֿאַרטראַכט און זיך מידערהייט פֿאַרקוקט אָפּן פּירעקיקן זונען־פֿלעק, וואָס האָט זיך פֿאַ־מעלעך געשפּילט אָף דער מיט פֿאָדלאָגע.

פּלוצים האָט זי זיך געגומען אָנטאָן, פֿאַרשלאָסן דער אַקושאָרקעס האַל־בע שטוב און איז אַרויסגעגאַנגען אינדרויסן. ס׳איז געווען אַרום האַלב פֿיר אַזייגער באַטאָג, און די זון האָט נאָך נאָענט פֿון דרום־מערבֿדיקער זײַט גע־שײַנט, און דער קלײנער פּראָסט האָט נאָך אַקעגן איר שײַנענדיקן ים מיט פֿיל זילבערנע און דימענטענע פּונקען אַרומגעטאַנצט. און די היפּשע שיק־סעלעך, וואָס אין די שטיוול, זענען נאָך איינע דער צווייטער נאָכגעלאָפֿן, זיך געיאָגט און געלאַכט, געיאָגט און געלאַכט. מירל איז געגאַנגען לינקס און אַראָפּ, צום שטעטל צו. געגאַנגען פּאַמעלעך און זיך פֿון צײַט צו צײַט אין די זײַטן אומגעקוקט.

ס׳איז געווען אַזוי פריש און לעבלעך. ערגעץ ווייט, אין אַ גרויסער רוישיקער שטאָט, האָט שוין געוויס אַ יונגע מוטער איר דריי־יאָריק קינד צום ערשטן מאָל מיט דער דערציִערן שפּאַצירן אַרויסגעשיקט, און דאָס קינד איז צוריק אַהיים געקומען אַן אַנטציקטס מיט פאַרביק רויטע בעקלעך, מיט אַ פרישן שמייכלדיקן פּנימל און מיט אַן איין־און־איינציק ניי־מאָדנעם וואָרט:

— מאַמאַ, וויעסנאַ! וויעסנאַ"! *)

און דאָ אין שטעטל זענען לעבן דער שול, וואָס איז אַ ביסל נידעריקער פון דער אַפּטייק, עלטערע און יינגערע פאַסטנדיקע יידן אין אַ קליין בינטל געשטאַנען; זיי האָבן געהאַט געדולד צו וואַרטן אַפן אסתר־תענית־דיקן „ויחל" און זענען געווען אַנטציקט פון יינגלעך ווייסע־חברהניקעס, וואָס האָבן פאַר זייערע אויגן איינער אַפן צווייטן מיט שניי געוואָרפן.

די יידן האָבן זי דערזען און האָבן אַף אַ ווײַלע אַן די יינגלעך פאַרגעסן. זיי האָבן געוווּסט:

— זי, מירל הורוויץ, האָט דעם פאָטערס שטוב פאַרלאָזן און וווינט דאָרטן... באַ דער אַקושאָרקע שאַץ וווינט זי.

און זי איז פאַמעלעך און מיד געגאַנגען ווייטער אַראָפּ מיטן שטעטל. זי האָט פאַרהאַלטן אַ ביסל די טריט פאַר איר געוועזענעם מחותנס שטוב מיט די אויסוויינקסטע בלויע לאָדנס און האָט געזען:

פאַרן פאַרנטיקן גאַניק מיט דער פאַראַד־טיר שטייט איר געוועזענעם חתנס פור, און פון דער הינטער־טיר, וואָס פירט אין קיך, פאַרטראָגט זיך אַהער אַלעמאָל אַ ריח פון פרישע צוקער־געבעקס מיט רעגלמעסיקע קלעפּ פון אַ פאָר אומרוִיקע מעשענע שטייסלעך און דערמאָנען אַן אַ נאָענטער, לאַנג־דערוואַרטער חתונה:

— אַ שעמעוודיק לייטישער איז דער חתן... און די כלה... זי איז אים ווערט... ווערט... ווערט...

און ס׳איז געווען מאָדנע:

אין איר, מירלען, האָט דאָס אַלץ קיין בענקענדיקע געפילן נישט דערוועקט און נישט אַרויסגערופן קיין פּחד פאַרן קומענדיקן לעבן.

מיט אַ נעפּלדיקן און קאַלטן באַשלוס האָט זי זיך אַלץ נענטער צום פאָטערס שטוב גערוקט. מיטן זעלבן קאַלט־בלוטיקן באַשלוס איז זי אַריינ־

*) מאַמע, פרילינג, פרילינג!

געקומען אַהין אין פּאָטערס שטוב. פּוסט און האַלב־פּינצטער איז דאָרטן אין די חדרים געווען, און קיינער האָט זיך דאָרטן נישט געפונען, וועד ס'זאָל זי באַמערקן. איז זי, די שלאַנקע און אומעטיקע, געבליבן דאָרטן שטיין בײַ דער טיר, און געדאַכט האָט זיך איר שוין, אַז זי לעבט נישט ווי אַלע מענטשן, נאָר זי גייט איינע אַליין אַרום בײַ דער זײַט פון לעבן, אױף עולם התוהו און פּלאָנטערט זיך דאָרטן פון קליינערהייט אין אַ לאַנגן פאַרוואָגלטן חלום, וואָס האָט נישט קיין אָנהייב און קיין סוף:

— אָט איז זי שוין, דאַכט זיך, איצט צו עפּעס צוגעקומען און וועט עפּעס טאָן, און אפשר איז זי נאָך צו גאָרנישט נישט געקומען און וועט גאָרנישט ניט טאָן. איינע אַליין וועט זי נאָר ווײַטער אַרומבלאָנדזשען, ווי אַן אייביקער חלום פון תוהו ובוהו און וועט אין ערגעץ נישט אָנקומען.

— און אָט שטייט זי ווידער אַמאָל אין אָט דער שטוב, וווּ זי איז שוין אַזוי פיל מאָל געשטאַנען, און גייט דאָ פּאַמעלעך פון איין חדר אין צווייטן. ווי אַמאָל, הערשן איצט דאָ די חושכדיקע בין־השמשות, שטאַרקן זיך און גייען איבער אין נעפּל. נאָר אַמאָל זענען דאָ געווען מענטשן, און איצט איז דאָ קיינער נישטאָ. פון איין חדר אין צווייטן זענען אָפן די טירן; אַ שוואַרצע פּוסטקייט זעט זיך ערטערווײַז אין יענע ווינקלען, וווּ ס'זענען פון תמיד אָן געשטאַנען אייניקע זאַכן פונעם אַלטן ווייכן מעבל. זי, מירל, באַמערקט דאָ קיינעם נישט. קיינער שטעלט זי נישט אָפּ און ווערט מיט איר קומען נישט פרייליכער. עפּעס איז דאָ שוין, דאַכט זיך, שפּעט און נאָך אַלעמען. נאָר די מענטשן? וווּהין זענען זיי פונדאַנען אַהינגעקומען, די מענטשן?

פּלוצים האָט זי אינעם האַלב־פּינצטערן קאַבינעט איינעם אַליין ר׳ גדליהן דערזען. דאָס צוזאַמענגעצויגענע האַרץ האָט צו אים אַ שטאַרקן ציי געטאָן, און אַליין האָט זי מיטאַמאָל אָן איר נעפּלדיקן באַשלוס פאַרגעסן. איינגעהויקערט און שטאַרק פאַרקלענערט איז ער דאָרטן געזעסן צו איר מיט די פּלייצעס, דער קאָפּ עטוואָס פאַרוואָרפן אַרונטער און דאָס מויל אָפן, ווי בײַ אַ פיש, און אָנגעשטעלט אַקעגן דעם רפואה־דאַמף, וואָס ער האָט זיך געלאָזט פונעם אויסלענדישן ניקעלנעם מאַשינדל. אין דער שפּעטער בין־השמשותדיקער לופט האָט דאָס מאַשינדל אַקעגן אים מיט אַ קליינעם בלוי־גרינלעכן פלאַם געברענט, און מיט אָט דעם בלוי־גרינלעכן פלאַם איז זײַן פּנים קוים־קוים באַלויכטן געווען, אויסגעזען נאַס און באַדעקט מיט פיל שווייסיקע דאַמף־טראָפּנס.

ער האָט געענדיקט דעם דאַמף לאָזן און דאָס מאַשינדל אויסגעלאָשן. דאָס נאַסע פּנים האָט ער זיך מיט דער פּאַטשיילע פּאַמעלעך אויסגעווישט, און זיך האָט ער נאָך אַלץ הינטער זיך נישט דערשפּירט. נאָר זי איז שוין אַזוי צעבראָכן געווען. טרערן זענען איר געשטאַנען אין האַלדז, און געגאַנגען איז זי שוין צו אים מיט פּאַמעלעכע טריט און מיט אַ רחמנות צו אַ פּאָטער, וועלכער איז מגולגל געוואָרן אין אַ קליין אומבאַהאָלפן קינד.

— וואָס פון אים איז געוואָרן!?

און אין אַ ווײַלע אַרום איז זי שוין געשטאַנען מיט אים לעבן פענצטער. זי האָט אים דאָס פּנים געווישט, געקושט אין שטערן און געזען, ווי ער דרייט זיך פון איר אַלעמאָל מיט אַ שוואַכן כוח צום פענצטער אַוועק, ציטערט מיטן גאַנצן איינגעהויקערטן קערפּער און כליפּעט שטיל אין זיך, ווי מורא האָבנדיק, ער זאָל די סלונע פּונעם מויל נישט פאַרלירן:

— עפּ־עפּ־עפּ־עפּ־עפּ־פּפּ... פאַר וואָס קומט דאָס אים?... עפּ־עפּ־עפּ־פּפּ... בײַ די עלטערע יאָרן — עפּ־עפּ־עפּ...

ער האָט זיך אַ ביסל באַרויִקט, ווען דאָס דינסטמיידל איז פון גאַס געקומען און אַ לאָמפּ דאָ אין קאַבינעט און אין עסצימער אָנגעצונדן. דענסטמאָל איז מירל אין עסצימער אַרויסגעגאַנגען, באַגעגנט דאָרטן דעם קאַסיר און, קוקנדיק גלייך אין זיין פּנים, זיך לעבן אים אָפּגעשטעלט:

— ווי קלערט ער: ווען מ'דערשפּירט באַלד זיידענאָווסקין, וואָלט נאָך דער קנסמאָל געקענט זיין היינטיקן שבת צו נאַכטס? יאָ? טאָ וועט זי אים בעטן, ער זאָל באַלד אָט די דעפּעשע באַזאָרגן.

— נאָר זאָל ער וואַרטן... עפּעס האָט זי אים, דאַכט זיך, נאָך געוואָלט זאָגן און האָט פאַרגעסן... ניין, ניין... זי האָט זיך שוין דערמאָנט. ער מעג גיין די דעפּעש באַזאָרגן... זי האָט זיך שוין דערמאָנט... דער שליסל... דער שליסל פון דער אַקושאָרקעס פאַרשלאָסענער שטוב איז בײַ איר געבליבן, זי מוז אים איצט אַליין גיין אָפּטראָגן.

אין אָנדערהאַלבן שעה אַרום, ווען זי האָט זיך צוריק אַהיים אומגעקערט, האָט זי שוין די שטוב שטאַרק באַלויכטן געטראָפן. ר' גדליה איז נאָך אין דער סאַדעגערער קלויז בײַ דער מגילה געווען, און אין עסצימער, באַם ווייס־פאַרשפּרייטן טיש מיט די ברענענדיקע ליכט, איז געשטאַנען די נאָר־וואָס אָנגעקומענע גיטעלע, געהאַט אַ פאַרפלאַמטן און פולפּאַרביקן פּנים. טראַכטנדיק אפשר נאָך וועגן דעם, מיט וואָס זי האָט זיך פון איר

רייכן עלטערפעטער אומגעקערט, האָט זי געהערט, ווי דער פרום אַרומגע־גאַרטלטער ייִד לייענט פאַר איר די מגילה:

בימים ההם ומרדכי יושב בשער המלך.

מיט אַ ווינק האָט זי דאָ מירלען אָפּגעשטעלט, געוואָלט באַ איר עפּעס פרעגן, נאָר מורא געהאַט אויסצורעדן און איר אָפּן באַשריבענעם שטיקל פּאַפּיר, וואָס אויפן טיש, אַנגעוויזן.

— נו — אַ... אַדרעס... נו... אַ קוק געבן, צי געשריבן טוב זיידענאָוו־סקיס אַדרעס.

און איבער עפּעס האָט מירל, איבערלעזנדיק דעם אַדרעס, איר גאָר־נישט ניט געענטפערט. אַוועקגעגאַנגען צו זיך אין חדר און זיך דאָרטן אין דער פינצטער אין בעט געלייגט.

ס'איז געווען אַזוי נישט צום גלייבן:

אין שטאָט האָט נאָך נאָכדעם עמעצער געשוואָרן, אַז אין יענעם זעלבן אָוונט, ווען די אַקושאָרקע האָט זיך אַהיים אומגעקערט, האָט זי זיך באַ־געגנט לעבן איר אויסגעלאָשענער שטוב מיט וועלוול בורנעסעס וואַרטנ־דיקער פור. ער, וועלוול בורנעס אַליין, איז דאָרטן אינדרויסן אַקעגן דער לבנה געשטאַנען פאַר איר אפשר צען מינוט אָן אַ היטל און פון אויפגע־רעגטקייט קוים, קוים געקענט עטלעכע ווערטער אויסרעדן:

— ער האָט געקלערט זען דאָ מירלען, האָט ער געזאָגט, ער האָט גע־וואָלט... איבערגעבן עפּעס, האָט ער איר געוואָלט... נאָר אייגנטלעך... די אַקושאָרקע שאַץ באַדאַרף, אייגנטלעך אַף אים קיין פאַראיבל נישט האָבן.

*

אין צוויי טאָג אַרום האָט זיך אַ פינף־און־דרייסיק־יאָריקער בחור אָפּ־געשטעלט מיט זיין פור לעבן ר׳ גדליהס שטוב און זיך דערפרעגט באַ אַברהמל דעם רב, וועלכער איז אים פון דאָרטן אַקעגן אַרויסגעגאַנגען:

— אָט דאָ וווינט ר׳ גדליהס טאָכטער, מירל הורוויץ?

דער רב האָט געקוקט מאָדנע אַף אים און אַף זיינע פעלדפעבלש גרויסע וואָנצעס, איז אים נאָכגעגאַנגען צוריק אין פאָדערשטיבל אַריין און האָט געזען, ווי ער טוט דאָרטן אויס דעם טולופּ און דערוואַרעמט די נאָז מיט די וואָנצעס פון דער קעלט. דער רב האָט געמיינט, אַז דאָס איז זיידענאָווסקיס אַ ניי־צוגעשיקטער שליח, וואָס האָט אַ שייכות צום שידוך און צו די תנאים. און ער, דער פינף־און־דרייסיק־יאָריקער בחור, וואָס האָט נתן העלערן אַ פעטער אָנגעקערט און האָט אין צוקער־פאַבריק געדינט, איז שוין נאָכדעם

לאַנג געזעסן מיט מירלען אין דעם שטילן זאַל און זי דאָרטן ביז פאַרנאַכט אָפּן גרויסשטאָטישן שטייגער געפּנודעט. רוסיש האָט ער געראַדט שלעכט, ווי אַ דאַנטיסט, אַרויסגעזאָגט אַ „ס" אָפּן אָרט פון אַ „ש" און האָט דערציילט, אַז דער „פּלעמיאַניק" זיינער, נתן העלער, פרעגט זיך נאָך אין יעדן בריוו אָף איר, מירלען:

— ער בעט אין יעדן בריוו, מ'זאָל געוואָר ווערן, וואָס זי מאַכט.

דערפאַר, וואָס אָט דער באַיאָרטער בחור איז שוין קיין איבעריקער חכם נישט געווען; דערפאַר, וואָס קיין בר־דעת איז אָף אָט דעם גאַנצן קליינשטעטלדיקן נאַרישן וויזיט נישט פעיִק געווען, איז איר, מירלען, שרעקלעך לאַנגווייליק געווען מיט אים דאָ אין זאַל צו זיצן, און געערגערט האָבן זי סיי זיינע מעשיות וועגן נתן העלערן, סיי די בליקן פון חשד, וואָס מיט זיי איז גיטעלע אַלע מאָל אַהער צו דער טיר צוגעגאַנגען. זי האָט זיך געהילט אין שאַל און געוואָלט, ער זאָל גיכער אַוועקגיין; און אַז ער איז צולעצט אַוועקגעגאַנגען, איז איר שוין געווען שטאַרק נמאס די שטוב, דער קנסמאָל, וואָס צו אים גרייט מען זיך, איר גאַנץ קינפּטיק לעבן, מיט גיטעלעס פראַגעס:

— וואָס האָט ער געוואָלט, אָט דער יונגערמאַן?

גיטעלען האָט זי געענטפערט עפּעס בייז און אויפגערעגט:

— זאָל זי געשווינט אַ רייטער אויפזעצן און אים נאָכשיקן פרעגן, וואָס האָט ער געוואָלט.

און אַליין איז זי אַוועקגעגאַנגען צו זיך אין צימער, זיך אויסגעטאָן און זיך תחילת נאַכט געלייגט שלאָפן. צום קנסמאָל איז דאָך נאָך געבליבן עטלעכע טעג: עפּעס האָט נאָך ביז יענער צייט געקענט געשען, און זי איז נאָך לחלוטין נישט געווען מחויב צו טראַכטן וועגן אים, דעם נגידישן בחור, וואָס הייסט שמואליק זיידענאָווסקי, און וועגן דעם אומאָנגענעמען נייס, וואָס מיט איר וועט פאָרקומען.

פאַרן שלאָפן האָט זי נאָך אומגעריכט וועגן העלערן אַ טראַכט געטאָן, און נאָכדעם האָט זיך איר שוין אַ גאַנצע נאַכט געחלומט זיין לענגלעך פּנים, וואָס מאַכט אים ענלעך צו אַ רומענער. ערגעץ איז ער איינער אַליין אַרום צען אַזייגער געגאַנגען דאָרטן, אינעם כרך, דער גובערניע־שטאָט, וווּ ער געפינט זיך, געגאַנגען צו זיינעם אַ חבר, וואָס וווינט אין צווייטן עק שטאָט, און אין זיינען געהאַט דעם גאַנצן וועג אָט דעם חברס וואָרעמען און באַלויכטענעם צימער.

זיצן וועט מען דאָרטן קענען לאַנג בײַ אַ גלאָז טיי און דערציילן וועט מען דאָרטן קענען פֿאַרטראַכט און מיט גרויס בענקשאַפֿט:

— איז אַ שטעטעלע ערגעץ־ווייט, ווייט פֿאַראַן, און אַ מיידל, וואָס הייסט מירל הורוויץ, לעבט דאָרטן אין אָט דעם ווייטן שטעטעלע. האָט זי מיך אַמאָל ליב געהאַט, אָט די מירל הורוויץ... שטאַרק האָט זי מיך אַמאָל ליב געהאַט.

זיין פּנים האָט זיך שוין נאָכדעם געדענקט אין משך פֿון גאַנצן ווייטער־דיקן טאָג, זיך געדענקט מטושטשדיק און פֿאַרפֿינצטערט־ליב און געצויגן צו זיך די מחשבה מיטן האַרצן. נאָר אין שטוב האָט זיך שוין אַזוי שטאַרק דער באָוענטער קנסמאָל געפֿילט. און געהערט האָט זיך צו איר אין צימער, ווי מ׳רוקט אין די אַרומיקע חדרים די טישן, ווי עמעצער קלאָגט זיך און רעכנט אויס:

— וואָס מיינט איר? אויב די זיידענאָווסקיס וועלן קומען מער, ווי איינ־דרייען, וועט מען זיך טאַקע מוזן אַ ביסל מוטשען.

האָט זי מער נישט געוואָלט איבזינען האָבן נתן העלערס פּנים און זיך געפּלייסט טראַכטן וועגן דעם, וואָס שמואליק זיידענאָווסקי האָט אַן איראָ־פּעזשן אויסזען:

— זי האָט שוין אַמאָל אַפֿילו וועגן דעם געקלערט... אַרומגייענדיק מיט אים אין קרייז־שטאָט, האָט זי וועגן דעם געקלערט.

IX

זיי זענען אָנגעקומען פֿרייטיק בײַטאָג, די מיטליאָריקע פֿאָטער־און־מוטער, וואָס וווינען אינעם שטילן עק פֿאַרשטאָט פֿון ווייטן כּרך, מיטן עלטסטן קינד, דעם חתן, און געבראַכט האָבן זיי מיט זיך אַ לייטישן האַלב־אַרויסגעוויזענעם שמייכל פֿון אינעווייניקסטער צופֿרידנקייט מיט אַ זיבן־יאָריקער חתן־שוועסטערל, אַ „מיזינקע״. דער שמייכל איז נאָכדעם אַזאַ פֿאַר־פֿירערישער געוואָרן; ער האָט זיך דאָ באַוויזן אַפֿילו אױף די פּנימער פֿון ווילד־פֿרעמדע שטאָט־ייִדן, זיי געמאַכט פֿאַר אַזעלכע גוטע, גוטע און זיי געצווונ־גען איינעם און דעמזעלבן שכל אויפֿטאָן:

— אַז זיי, די מחותּנים אַליין, האָבן זיך גאָר ליב... אַז זיי האָבן נאָך

גאָר אַמאָל אין סאַדעגערע געטשומאַקעוועט און געפּעלן זיך נאָך עד היום איינער דעם צווייטן בעסער, ווי די חתן־כלה.

און דאָס זיבן־יאָריקע מיידעלע האָט, ווי אַ גרויסע, צו אָפּט די קליידלעך געביטן און זיך צופיל אָף דער מוטערס בענקל געדראָפּעט יעדעס מאָל, וואָס טאַטע־מאַמע האָבן דערציילט, ווי אַזוי זי האָט זיך אין וואַגאָן צווייטן קלאַס מיט אַן אַלטן גענעראַל אויסגעטענהט.

— די עלטערע, האָט די מחותנתטע וועגן איר דערציילט, ענדיקט היינטיקס יאָר די גימנאַזיע; זי האָט קיין צייט נישט און באַדאַרף לערנען. און זי, די קלענסטע, האָט מען מיטגענומען; זאָל זי נאָך אַ ביסל הוליען.

און אַריינקוקנדיק דעם קינד אין פּנימל אַריין, האָט זי געפּינקלט מיט די קליינע שוואַרצע אויגן אַזוי געשווינט, ווי אַ קורצזיכטיקער נאַכטפויגל, געוואָרפן אַ מיאוסן חשד אָפן שוואַרצן פּינטל, וואָס באַם קינדס נעזל, און האָט זי בשעת־מעשה אָף איר הייזעריקלעכן קול געפרעגט:

— נו, ווי געפעלט זי דיר עפּעס, די כלה? האָסט זי שוין געזען?

גיטעלע איז לייטיש שווייגנדיק געזעסן אַקעגן איר און האָט זי אָנ־געקוקט:

אַ הויכע, אַ דאַרע און עטוואָס מידע ייִדענע, האָט אַ מאַט־טונקעלן און לענגלעכן באַלעבאָסטע פּנים, אַ קליינעם, שטאַרק טעמפּן מוח מיט אומ־געוויינלעך גרויסע הענט און פּיס. די היפּשע ירושה־שפּילקע, וואָס אָף איר שאַטענעם פּאַריק, איז, אַפּנים, אַ טייערע, אַ בריליאַנטענע, נאָר זי אַליין האָט נישט וועגן וואָס צו רעדן, שמייכלט דערפאַר צופיל פון אינעוויייניק־סטער צופרידנקייט און הייבט אַן אַלעמאָל דערציילן גאָר, גאָר פון אָנהייב:

— נו, און אַז די טעלעגראַם איז אָנגעקומען פּונקט פּורים צו דער סעודה... און אַן אָנדערהאַלבן מנינים ייִדן זענען שטענדיק באַ דער סעודה פּאַראַן, האָט ער, יעקב יוסל, הייסט עס, מן הסתם באַלד אַ קאָמאַנדעווע גע־טאָן: ווײַן! ווײַן! גראָבט אויס ווײַן! (ער האָט דעם ווײַן אין קעלער פאַרגראָבן נאָך דעם יאָר, וואָס שמואליק איז געבאָרן געוואָרן) נו, קען מען זיך שוין פאַר־שטעלן...

אַ ביסל ווייטער, באַם געעפנטן בופ, וואָס אָף דער קליינער ביכער־עטאַזשערקע, איז דער שלאַנק־וווקסיקער פיר־און־צוואַנציק־יאָריקער חתן מיטן מקורב דעם קאַסיר געשטאַנען. ער האָט געהאַט דרך־ארץ פאַרן קאַסירס צוויי מליצה־בריוולעך, וואָס זענען צו זיי אין שטוב אָנגעקומען, אים גע־

רעכנט פאַר אַ משכיל און אים דערפאַר אָפּן קול געלאָזט הערן, ווער ס'איז אַזוינס אחד־העם.

— איר פאַרשטייט? ער קען אייך אָפּשווייגן אַ גאַנץ יאָר, אחד־העם.

ער האָט געהאַט נאָך גאָר אַ יונג בלאָנד־רויטלעך און פריש אַרומגע־שוירן בערדל. דאָס בערדל האָט, אויספעלנדיק די אויערן, זיך מיט די שאַ־טענע קאָפּ האָר צונויפגעגאָסן און זיך געצויגן אַרום פּנים, ווי אַ שטרענג גלייכע רצועה. און דאָך איז ער שטאַרק ענלעך געווען צו זיין מיטלוווקסיקן און געפאַקט קרעפטיקן פאָטער, צו אָט דעם רירעוודיק־מונטערן מיטליאָריקן ברונעט, מיט דער היפשער שטאַרק שוואַרצער און נישט געדירטער באָרד און מיט די פרישע, ווי מיט לאַק־אָפּגעשמירטע, שוואַרצע אויגן. אָט דער פריילעכער מחותן האָט אָפּן און ברייטהאַרציק ר' גדליהן באַם טיי טרינקען אַרומגענומען, זיך מיט אים דערביי שיער נישט צעקושט און שוין אפשר דערפאַר אַזוי פּלוצים און אַזוי פריילעך מיט זיין זאַפּטיקער ברוסט־שטים צו גיטעלען אַריבערגעשריען:

— מחותנתטע! איר וועט אַנקוקן, ס'אַראַ זעקס טאַרטן, אַ מתנה, מיר האָבן אייך צו פירן געבראַכט.

מ'האָט זיך געגרייט גיין דאַוונען.

לעבן די מחותנתטעס איז שוין דערווייל געזעסן ליבקע די רביצן מיט דער שוויגער, איר גאַסט, אַ ייִדענע מיט אַ פּשוטן פּנים, מיט יונג אַרויסגעפאַלענע פאָדערשטע ציין און מיט אַ זיידן טיכל אָפּן קאָפּ. די ייִדענע האָט נישט געוווסט, וווהין די צעהאַקטע קיך־הענט אַהינצוטאָן, און האָט געוואָלט אויסבאַהאַלטן דעם גראָבן האַנט־פינגער, וואָס פון אים איז בײַ איר שוין יאָרנלאַנג אַ זעקסטער אַ טויגנישט אויסגעוואַקסן. און דאָ לעבן מחותן, האָט זיך שוין אַברהמל דער רב שמייכלדיק געדרייט אַ גע־קרייזלטע פאה. ער האָט הנאה געהאַט, וואָס דער מחותן טראָגט שבת אַ שוואַרץ זיידענעם, עטוואָס פאַרקירצטן סורדוט, און פון דעם, וואָס אַף דער וועלט זענען נאָך בכלל לייטיש פרומע ייִדן פאַראַן, און האָט דערפאַר אויך אַזוי שעמעוודיק און שטיל אַ זייטיקע סברה אַרויסגעזאָגט:

— אין קלויז וועלן מן הסתם, די מתפּללים וועלן, אַז ר' יעקב יוסל זאָל זיי פאַרן עמוד אַ תּפילה שענקען... זיי געדענקען דאָך נאָך, מן הסתם, זיין ימים־נוראימדיקן דאַוונען אין סאָדעגערע.

און דער וועלטלעכער מחותן האָט, רויכערנדיק דעם לעצטן פרייטיק פאַרנאַכטיקן פּאַפּיראָס, כלומרשט אַ שטרענגן פּנים באַקומען:

— ווער? ער וועט דאַוונען פאַרן עמוד? חס וחלילה.
ער האָט געוואָלט, מ׳זאָל אים בעטן.

פלוצים האָבן זיך אַלע אין חדר מיטאַמאָל פון די ערטער אַ הייב געטאָן. דער מחותן האָט אָנעם רב פאַרגעסן און זיך פונדערווייטנס געגומען וועלטלעך בייגן אַקעגן מירלען, וועלכע האָט זיך אין אַ לאַנג גרוי־זיידן קלייד צום ערשטן מאָל דאָ אין עסצימער באַוויזן. אירע בלויע אויגן האָבן צו די געקומענע מחותנים געשמייכלט, און דאָס נאָר־וואָס אָפּגעוואָשענע פנים איז געווען אַזוי אויסגעמאַטערט בלאַס און האָט אויסגעזען עטוואָס עלטער, ווי אין דער אמתן. דעם פרעמדן אויג האָט זיך שוין טאַקע געדאַכט, אַז זי איז נישט קיין תמימותדיק מיידל, נאָר עפּעס אַן אומגעוויינלעךליידנשאַפטלעך ווייבל, וואָס לעבט שוין דריי־פיר יאָר מיטן מאַן, וואָס זי האָט אים שרעקלעך ליב און גיט זיך אים איבער מיט גרויס געטריישאַפט און אָן שום חשבון, אַז איבער דעם זעט שוין איר איידל פנים אויס אַזוי מיד און אויסגעמאַטערט בלאַס, נישט קוקנדיק דערויף, וואָס זי האָט אים נאָר־וואָס נישט לאַנג מיט שטאַרק קאַלט וואַסער געפרישט און אים אַלערליי סגולות געטאָן.

דער מחותן האָט זיך נישט איינגעהערט, וואָס זי האָט, שמייכלדיק מיט די אָפּגעפרישטע בלויע אויגן, צו אים געזאָגט. ער האָט זיך צו ר׳ גדליהן האַלב־ אויסגעדרייט:

— וואָס, דאַוונען גיין? יאָ, ער איז גרייט.

און ווען ער האָט זיך ווידער צו איר מיטן פנים אומגעקערט, האָט זי שוין אָן אים געהאַט פאַרגעסן. זי איז געשטאַנען באַם פענצטער אַקעגן שמואליקן און צו אים מיט דיזעלבע אָפּגעפרישטע בלויע אויגן געשמייכלט:

— איז זי, נאָכדעם ווי ער איז פון קרייז־שטאָט אַוועקגעפאָרן, נאָך איינמאָל דאָרטן געווען און זיך איינע אַליין איבער די פוסטע גאַסן אַרומגעדרייט. ווען איז דאָס געווען? אָט וועט זי זיך דערמאָנען, ווען דאָס איז געווען.

נאָר אַליין האָט זי שוין וועגן עפּעס אַנדערש געטראַכט און זיך בשום אופן נישט געקענט דערמאָנען, זיך פלוצים נאָכאַמאָל צו זיך אין חדר אַריינגעכאַפּט און דאָרטן ווידער עפּעס געטאָן דעם בלאַסן פנים, זיך פון דאָרטן צוריק אומגעקערט אין עסצימער און פאַרגעלייגט שמואליקן, וואָס איז צוליב איר דאַוונען נישט געגאַנגען:

— ער האָט נישט קיין חשק אָנטאָן דעם טכוירענעם טולופּ און זיך מיט איר אַ ביסל איבערן שטעטל דורכגיין?

דאָ און דאָרטן האָט זיך שוין נאָכדעם אַ מיידל אין אַ שאַל לעבן דער הויז־טיר פון איר פּאַטערס שטוב פּאַרהאַלטן און געזען, ווי זיי שפּאַצירן ביידע איבערן שטעטל, פאַרלאָזן די פאָדערשטע גאַס און לאָזן זיך אַוועק צו די הינטערגעסלעך מיט די באַלויכטענע בתי־מדרשים, וווּ מ'איז מקבל־שבת. אַרום און אַרום די בתי־מדרשים האָבן פענצטער אויסגעקרימטע, מיט ליים אַרומגעשמירטע, די פלעמלעך פון זייערע שבת־ליכט דער שפּעטער לופט באַוויזן. צוויי מיידלעך, כלות, זענען דאָרטן צו זייער חברטע דער שכנה צו־גאַסט געקומען, געשטאַנען אַלע דריי לעבן אַזאַ מין פענצטער און זיי, מירלען מיטן חתן, נאָכגעקוקט. געוואָלט זען שמואליקן אין פּנים און נישט געקענט. און אַ יונג ווייבל, וואָס איז צופעליק אינדרויסן געשטאַנען, האָט געזען, ווי מירל שטעלט זיך אָפּ מיטן חתן פאַר דער ליימיק־פאַרשמירטער טיר פון ליפּקיסעס שטוב און ווייזט אים אָן:

— אָט דאָ וווינט אירער גאָר אַ נאָענטער גוטער פריינט; ער הייסט ליפּקיס און איז אַ סטודענט. נאָר ער איז זייער אַן אָרעמער און הינקט אַ ביסל אָף אַ פוס.

*

שבת אינדערפרי איז מען אין שטאָט געוואָר געוואָרן, אַז ר' גדליהס מחותן וועט דאַוונען פאַרן עמוד. צו מוסף איז שוין די אסאַטענער קלויז געווען פול געפּאַקט מיט די בעלי־בתים פון ביידע בתי־מדרשים און פון דער גרויסער, בעל־מלאכהשער שול, הערנדיק, ווי ער, דער מחותן, פאַר־ענדיקט פאַמעלעך איין מי־שברך און גייט אויך אַזוי פאַמעלעך איבער צום צווייטן, איז מען אין די הינטערשטע שורות אָף די שפּיץ־פינגער געשטאַנען, אַרויסגעזען פון אַלמעמאָר־הויך נישט מער ווי דעם שפּיץ פון זיין גאָלדענער עטרה און געטראַכט וועגן אים, דעם גרויסשטאָטיקן מיטליאַריקן גביר: דאָרטן אין מזרח־וואַנט איז דער זון זיינער, דער חתן, אין איין שורה מיט ר' גדליהן געשטאַנען, און ער אַליין האָט געהאַט אַ שטאַרקע, אָנגענעמע שטים און האָט געדאַוונט:

— ווי גאָר די גרויסע חזנים האָט ער געדאַוונט.

אין דער לופט, וואָס איבער די קעפּ, איז געהאַנגען די מידע מוספדיקע שטימונג. ס'האָבן געשוויצט אין דער הויך די געמויערטע ווענט פון קלויז, ס'האָט פון מזרח מיט אַ הייליקער שבתדיקער מידקייט אַראָפּגעקוקט דער

פאַרהאַנגענער ארון־קודש, און פון דער אַלמעמאַר־הויך האָט נאָך אַלץ גע־שימערט דעם שמשס פּנים, און געקלאַפּט האָט ער פאַר יעדער תפילה, כדי די שטילקייט צו פאַרגרעסערן.

אַרויסגעגאַנגען פון קלויז איז מען שפּעט, אַרום איינס אַזייגער, דער־פילט די ניכטערע פאַרחלשטע הערצער און זיך געאײַלט אַהיים. און נאָכדעם האָט שוין דאָס גאַנצע שטעטל געלעבט, ווי אין אַ שבתדיקן חלום, געדענקט די מחותנים מיטן חתן, וואָס געפינען זיך ביי ר׳ גדליהן אין שטוב און דעם קנסמאַל, וואָס וועט דאָרטן אין אָוונט פאָרקומען.

וואָרעם אָנגעטאָענע מיידלעך האָבן זיך טאַקע איבעריקס יום־טובדיק אין אָט דעם ווינטערדיקן שבת געפילט און האָבן צופיל אַרומגעשפּאַצירט אַרויף און אַראָפּ מיט דער לאַנגער גאַס, וואָס צו איר גייען אַרויס די פאָרנ־טיקע פענצטער פון ר׳ גדליהס שטוב. און נאָר דאָרטן, אין אָנהייב מאַרק איז מאָדנע אומעטיק און ווי פאַרלאָזן געשטאַנען מיט אירע בלויע לאָדנס די גרויסע שטוב פון מירלס געוועזענעם מחותן אַברהם משה בורנעס. ס׳האָט זי געקרענקט יעדער פריילעכער ניגון, וואָס אַסאַטענער חסידים זינגען ביי ר׳ גדליהן. קיינער איז אין איר נישט אַריינגעקומען, קיינער איז פון איר דעם גאַנצן שבת נישט אַרויסגעגאַנגען, און אַרויסגעקוקט האָט זי, ווי פון אונטער אַ שווערן חרם. ווען ווואָלט בורגעס אַליין, איז דאָרטן געוויס אָף אָט דעם שבת נישט געווען און געלעגן ערגעץ־ווו באַ זיך אָפּן פּאָלוואַרק, נאָר אין שטאָט האָט מען דאָך שוין סיי ווי סיי געוווּסט, אַז ער גייט זיך פונאַנ־דער מיט זיין צווייטער כלה און אַז דאָס, וואָס ער אַליין דערציילט יעדן, אַז זיין חתונה איז אָפּגעלייגט געוואָרן אָף שבת־נחמו, איז אויך נאָר לפנים.

*

שבת צו נאַכטס איז ר׳ גדליה הורוויצעס שטוב געווען שטאַרק באַ־לויכטן און איבערגעפּולט מיט פיל אָרטיקע און פרעמד־שטעטלדיקע געסט גבירים.

ס׳האָבן אין פּאַדערשטיבל פון אָט די געסט שטאַרק הנאה געהאַט אייניקע פון ר׳ גדליהס שרעקלעך פאַראָרעמטע משולחים, געווען צופרידן, וואָס ר׳ גדליה האָט נאָך גוטע פריינט, און שוין דערפאַר, נאָך יעדן ביי אַריינקומענדיקן גביר, אַזוי פריילעך איינער צום צווייטן די האַנט נאָך אַ ציגאַר אויסגעשטרעקט:

— וואָס זאָגסטו אָף אָט דעם אָ?... אויך נישט קיין קבצן, אָ? גיב אַ ציגאַר.

ס׳איז געווען ענג אַרום דעם גרויסן קיילעכדיקן טיש, וואָס האָט זיך דאָרטן ביז די פונאַנדערגעעפנטע טירן פון דעם באַלויכטענעם זאַל געצויגן. אויבנאָן לעבן ביידע מחותנים איז מיט אַ פרישן פּנים פון קעלט געזעסן דער פריילעכער נחום טאַראַביי. ער איז נאָר־וואָס מיט זיין אייגענער פור אַף די תנאים געקומען און זיך שוין נישט געשעמט אַליין דערציילן דעם מחותן יעקב יוסלען, אַז ער איז ר׳ גדליהן אַ דורש טוב, און איז דערפאַר געקומען אַף זיין טאָכטערס תנאים, אַפילו אום שבת צו נאַכטס. ער איז אַהער גע־פאָרן ביז צען אַזייגער באַנאַכט, געבלאָנדזשעט אַפילו ערגעץ־ווו אין דער פינצטער, וואָס הינטער אַ שלאָפנדיקן דאָרף, און איז פאָרט געקומען. איצט האָט ער שוין דאָ געלאַרעמט מיט זיין פריילעכן פליעסק, מיט זיין קונציקן שפרונג אונטער און מיט זיין יאַציקער שאלה, וואָס מיט איר האָט ער אַלעמאָל דעם מאָדנעם אומעטיקן ר׳ גדליהן געמינטערט:

— וואָס־זשע דען? ער פאַרשטייט נישט: ר׳ גדליה מאַכט תנאים באַ אַ קינד, און ער, טאַראַביי, וועט דערביי נישט זיין?

ר׳ גדליה איז פון באַטאָג אָן געווען שטאַרק אומעטיק און געפאַלן און נישט געוווּסט, וואָס מ׳רעדט צו אים. זיצנדיק לעבן דעם מחותנס ליבקער האַנט, האָט ער די גאַנצע צייט געשוויגן, געהאַט אָן אַראָפּגעלאָזענעם קאָפּ מיט יורדישע געדאַנקען און געוווּסט, אַז אָט די אַלע געסט זענען זיך שוין איצט אַהער צונויפגעפאָרן נישט צוליב אים, ר׳ גדליה דעם אָנזעצער, נאָר צוליבן רייכן מחותן יעקב יוסלען, וואָס האָט באַ אַ האַלבן מיליאָן און קנאַקט אָפּן גבירישן שטייגער; אַז ער, דער גאַוהדיקער און מונטערער מחותן, ווייס דערפון, און קוקט זיך דערפאַר צו אים נישט אום. און זיי, די געסט, האָבן דערפאַר אַף אים, ר׳ גדליהן, רחמנות און לאָזן אים אויך צורו.

ער האָט זיך שוין אַפילו אַ ביסל דערשראָקן פאַר גיטעלען, וועלכע איז צו אים פלוצים נאָך זיינע שליסעלעך צוגעגאַנגען. אייגנגעהויקערטערהייט האָט ער זיך אַף די פיס אויפגעשטעלט, נישט געוווּסט, ווו ער איז אין דער וועלט, און האָט לאַנג מיט טאַפּנדיקע הענט אַרומגעשאַרט פון איין קעשענע צו דער צווייטער.

מירל האָט דאָס געזען פון דער ווייט. דאָס האַרץ האָט מיט גרויס רחמנות צו אים אַ צי געטאָן, איז זי צו אים צוגעגאַנגען.

— אָט זענען זיי דאָך, די שליסעלעך... באַ דיר אין אויבערשטן טאַש ליגן זיי.

זיין אומעטיקער אויסזען האָט זי צעבראָכן. פון תמיד אָן האָט זי גע־

גלויבט, אַז ער, דער פֿאָטער אירער, איז אַ שטאַרקער און קען טאָן אַלץ, כּדי צו זיין שטאָלץ, נישט צו פֿאַרלירן זיך. און איצט האָט זי אים צום ערשטן מאָל דערזען אַן אומבאַהילפֿיקן מיט אַן אויסזען פֿון אַן אמתן פֿאַר־לוירענעם יורד. אומעטיק און אונטערטעניק שטיל איז זי געזעסן לעבן גי־טעלען מיט דער מחותּנתטע און געהערט, ווי אָט די קורצזיכטיקע ייִדענע וויל נישט רעדן קיין לשון־הרע אַף זייער געשוועסטערקינד אידאַ שפּאָליאַנ־סקי, וואָס וווינט אין איין גובערניע־שטאָט מיט איר און פֿעלשט דאָרטן אַנעם מאַן. זי הייבט אָן דערציילן, אַז זי אַליין האָט איינמאָל אידאַן געזען אין טעאַטער מיט אַן אָפֿיציר און מיט אַ באָכשלעפּנדיקן פּאָליטעכניק, נאָר פֿאַרכאַפּט זיך און וויל עס פֿאַרגלעטן:

— איז זי דאָך די באַרימטע פֿאַרשוין, אידאַ, און דער מאַן אירער אַבראַם איז געווים אַ פֿיינער יונגערמאַן. ער האַנדלט, דאַכט זיך, מיט דער אינטענדאַנטסטווע און איז חדשימווייז אינדערהיים נישטאָ. נאָר די שטוב זייערע... די שטוב, זאָגט מען, איז שוין אַ היינטיקע... גאָר, גאָר אַ פֿרייע.

אַרום די גרויסע געגרייטע טישן מיט די פֿיל ברענענדיקע ליכט האָבן זיך שוין די „געוואַשענע“ געסט געהאַט צוריק אַוועקגעזעצט. זיי האָבן דאָרטן באַלד נאָך „המוציא“ גענומען שמייכלען מיט די שבת צו נאַכטיקע פּנימער, טרינקען לחיים און רעדן, קלינגען מיט די קעלישקעס, ווידער טרינקען און ווידער רעדן. דער שמועס האָט זיך געטראָגן איינצייטיק פֿון זעכציק קייענדיקע און טרינקענדיקע מיילער, און דאָס אַלץ האָט דאָך נישט געשטערט, אַז זי, מירל, זאָל זיך, ווי פֿריִער, איינזאַם פֿילן, אַז זי זאָל גע־דענקען די גרויסע גובערניע־שטאָט, ווו זי וועט מיט שמואליקן אין דריי צי אין פֿיר צימערן וווינען, און זאָל זיך פֿאָרשטעלן די גאַסן, וואָס דאָרטן איז זי שוין אַמאָל קינדווייז מיט ר׳ גדליהן געווען.

— ערגעץ וועלן זיי שוין דאָרטן אין אַ זומער־פֿאַרנאַכט אַזוי אינצווייען גיין, גיין פּאַמעלעך און נישט האָבן וועגן וואָס צו רעדן, זיך אומקערן אַהיים און דאָרטן ווידער נישט האָבן וועגן וואָס צו רעדן.

שטאַרק גוט אַפֿן האַרצן וועט שוין נישט זיין סיי פֿון אָט דעם פֿאַר־נאַכטיקן שפּאַציר, סיי פֿונעם אומקערן זיך אַהיים. נאָר זי, מירל הורוויץ...

— וואָס האָט זי שוין געקענט מיט זיך מאַכן?

דער האַלב־שיכּורער גערויש איז געוואַקסן. פֿאַרשידענע אויסגעשרייען האָבן דערוואָרגן אַלעמאָל עמעצן אַן אַנדערנס אָנגעהויבענעם ניגון, און דער מונטערער מחותּן יעקב יוסל האָט געטרונקען אַזוי פֿיל און מיט אַזאַ עקשנות,

גלייך ער וואָלט וועלן פאַרטרינקען דעם געדאַנק, אַז ער האָט אַ שידוך גע־טאָן מיט אַ קבצן, וואָס האָט נישט לאַנג אָנגעזעצט און פאַרמאָגט שוין נישט אַ פרוטה. אַלע מאָל האָט ער דאָרטן מיט זיין קרעפּטיקער פויסט אַפן טיש געקלאַפּט. פלעשער זענען אומגעפאַלן און זיך צעגאָסן, דער הענגלאָמפּ האָט זיך געזעצט, און ער האָט נאָך אַלץ געקלאַפּט, זיך אַפילו איינמאָל נישט אומגעקוקט צו ר׳ גדליהן און געשריִען צו אַברהמל דעם רב:

— ר׳ אַברהמל רבי! איך הייס טרינקען!... גלייך מיט מיר הייס איך טרינקען.

מירל איז נאָך אַלץ געזעסן אין צווייטן עק חדר און האָט געשוויגן. מי־נוטנווייז האָט זיך געדאַכט, אַז אָט דער גאַנצער גערויש קומט פאַר נישט צוליב איר, נאָר צוליב אַ צווייטער מירל, וואָס איז מיטן קנסמאָל שטאַרק צופרידן, און זי, די אמתע מירל, זעט דאָס אַלץ נאָר פון דער זייט און האָט דערצו קיין שייכות נישט. און ווען זי האָט פון אָט די מינוטן דערוואַכט, האָט זי שוין געגלויבט, אַז ס׳איז נאָך אַ גרויסער ספק, צי זי וועט אַמאָל חתונה האָבן מיט אָט דעם שמואליקן, וואָס ער זיצט אויבנאָן און וואָס צו אים טרינקט מען לחיים; אַז דערפאַר איז שוין נאַריש סיי דאָס, וואָס מ׳פרייט זיך מיטן קנסמאָל, ווי מיט עפּעס אַ וויכטיקער געשעעניש, סיי דאָס, וואָס זי האָט זיך איינגעצויגן אין אָט דעם נייעם גרוי־זיידענעם קלייד און זיצט דאָ צווישן אָט דעם נאַרישן עולם, ווי עפּעס אַ געשלייערטע ליאַלע. און אָט האָט זי צוריק מיט עטלעכע שעה געזען אין שפּיגל, וואָס באַ איר אין חדר, די אייגענע אָנטפּלעקטע הענט מיטן לאַנגן ענג־איינגעצויגענעם גאָרסעט און שטאַרק געוואָלט, אַז לעבן איר זאָל זיך געפינען יענער זעלבער נתן העלער, וואָס זי האָט אים שוין אַמאָל פון זיך משלח געווען. איז דאָך שוין אָט דער ווילן אויך נישט מער ווי אַ נאַרישקייט געווען, וואָרעם אָט דעם נתן העלערן האָט זי שוין אַמאָל געזאָגט:

— נו, גוט, זי וועט מיט אים חתונה האָבן, און וואָס וועט זי טאָן נאָכדעם?

און זי, מירל הורוויץ, אַליין:

— זי איז שוין, דאַכט זיך, אַ דערוואַקסענער מענטש, און שלעכט איז איר שוין, דאַכט זיך, אויך, ווי גאָר, גאָר אַן ערנסטן מענטשן, נאָר אַליין איז זי נאָך אַלץ אַ „דער־רוח־ווייס־וואָס״, און אין קאָפּ קריכן איר נאָך ציימנווייז אַזעלכע נאַרישע געדאַנקען.

זי האָט זיך אינגאַנצן אויפגעכאַפּט איבערן שיכורן טומל, וואָס איז

שוין באַם קיילעכדיקן טיש פול געווען מיט ווילדע געשרייען, מיט חזנישע „מי שברכס" און איבערגעריסענע געזאַנגען. עמעצער האָט דאָרטן שוין צייט עטלעכע מינוטן מיט אַזאַ עקשנות איר נאָמען אַרויסגעשריִען.

דאָס האָט זיך איר האַלב־שיכורער מחותן יעקב יוסל וועגן עפּעס מיט נחום טאַראַביי פאַרוועט, געקלאַפּט מיט אַ גלאָז אין טיש, עס צעבראָכן, געכאַפּט אַ צווייט גלאָז און ווידער געקלאַפּט:

— מירל!!! כ'הייס צוגיין אַהער, הייס איך, מירל!!!

אַן עקלדיקן פאַרדראָס האָט דאָס שרייען אין איר אַרויסגערופן. זי איז געשטאַנען אַהין מיט די פּלייצעס און זיך נישט אָפּגערופן. זי האָט געזען:

צווישן אַ ביגטל ייִדן מיט אָנגעשטרענגטע אויערן שטייט שמואליק אין דער מיט פון חדר, זינגט פאַר זיי אַ ימים־נוראימדיקן שטיקל, האָט דערביי אַ נאַרישן פּנים און מאַכט מיט די הענט, ווי אַ חזן.

פריִער האָט זיך איר שטאַרק געוואָלט, ער זאָל איצט דאָ אין שטוב נישט זיין, און זי זאָל אים נישט זען, נאָר באַלד האָט זיך אין איר די אומעטיקע גלייכגילטיקייט געשטאַרקט, און קיין ווילן איז שוין אין איר האַרצן נישט געווען. אַ ווײַלע האָט זי אַף אים פון דער ווייטנס געקוקט און זיך געוווּנדערט אַף זיך אַליין:

— צוליב וואָס האָט זי באַדאַרפט, אַט דעם בחור?... און בכלל, וואָס וועט זי מיט אים טאָן אַלע אירע יאָרן?

און פּלוצים האָט זי דאָס אָרט, וואָס אין עק עסצימער, פאַרלאָזן, אַוועקגעגאַנגען צו זיך אין חדר, זיך דאָרטן געשווינט אויסגעטאָן, זיך אויך אַזוי געשווינט אין בעט געלייגט און דעם לאָמפּ אויסגעלאָשן.

גיטעלע האָט שוין נאָך דעם אַ פּאָר מאָל צו איר אין טיר געקלאַפּט און זיך צולעצט אַהין אויפגערעגט אַריינגעריסן:

— ס'איז דאָך פּשוט אַ בזיון... ווער טוט עס אַזוי? ס'איז דאָך פּשוט נישט שיין.

און זי איז דאָרטן גלייכגילטיק אין בעט געלעגן און אַ ביסל ברוגזדיק אָפּגעענטפערט:

— ווער האָט דאָס איר געזאָגט, אַז ס'איז נישט שיין?

זי האָט געוואָלט איינשלאָפן און נישט געקענט, אין שטוב איז נאָך אַזוי לאַנג דער שיכורער טומל געשטאַנען; טישן מיט בענק האָט מען דאָרטן אַקאָרשט פון עסצימער אַרויסגעטראָגן, און טאַנצן האָט מען דאָרטן פּוסניי

אָנגעהויבן, האָט זי זיך דאָ אין בעט לאַנג געדרייט פון איין זייט אַף דער צווייטער און איז געווען ברוגז אַף זיך אַליין:

— סיי ווי סיי וועט פון דעם גאָרנישט ניט זיין. צו קיין חתונה וועט דאָס נישט צוקומען, און זי, מירל... זי איז נישט מחויב צו טראַכטן וועגן אים, וועגן אָט דעם בחור, וואָס זינגט אין עסצימער אַ ימים־נוראימדיק שטיקל און מאַכט דערביי מיט די הענט, ווי אַ חזן.

X

די מחותנים האָבן דאָ פאַרבראַכט נאָך איינע אַ שלאָפלאָזע נאַכט און זיך געסודעט אין זאַל מיט ר׳ גדליהן און מיט גיטעלען.

די נאַכט פון זונטיק אַף מאָנטיק איז דאָס געווען, און אין שטוב איז קיינער נישט געשלאָפן. אַרום פיר אַזייגער באַנאַכט האָט מען אויך מירלען אין זאַל אַריינגערופן. מ׳האָט צו איר אַרויפגעקוקט פון די נידעריקע שטולן, וואָס אַף זיי איז מען די גאַנצע צייט געזעסן, און די מחותנתטע האָט באַ איר געפרעגט:

— נו, ווי געפעלט עס איר, אָט דאָס, וואָס מ׳וויל אָפּשטעלן די חתונה אַף שבת נאָך שבועות?

מירל איז געשטאַנען אַקעגן און האָט געשוויגן. ביז שבת נאָך שבועות, האָט זיך איר געדאַכט, איז נאָך אַזוי ווייט; פיל מעשים קען מען ביז יענער צייט אָפּטאָן, כדי די חתונה צעשטערן. זי האָט געוואָלט, אַז די מחותנים מיט שמואליקן זאָלן צום גיכסטן פון שטוב אַוועקפאָרן און האָט געענטפערט:

— גוט, זאָל זיין שבת נאָך שבועות.

זי איז נאָכדעם אָפּגעשלאָפן דעם גאַנצן נעפלדיקן און ברודיק לעבלעכן פרימאָרגן, געשלאָפן די גאַנצע צייט, וואָס מ׳האָט נאָך די מחותנימס גאַנצ־פריִנדיקן אַוועקפאָרן די ברודיק פאַרלאָזטע שטוב געראַמט, און נאָכדעם, ווען אין די חדרים איז שוין ווידער ציכטיק, ריין און שטיל געווען, און ר׳ גדליה מיטן קאַסיר זענען שוין געווען אַוועקגעפאָרן אין קרייז־שטאָט. וווהין ס׳האָט זיי מיט אַ דעפּעשע אַרויסגערופן דעם קאַשפּעריוקער גראַפס אויס־לענדישער איידעם.

די אויגן אירע האָבן זיך איינמאָל געהאַט אַקעגן דער פוסטער חדר־לופט אָן עפן געטאָן. זי האָט נישט געוואָלט געדענקען, וואָס מיט איר איז

פאַרגעקומען, האָט זי זיי באַלד צוריק פאַרמאַכט און ווידער דרימלען אָנ־געהויבן

— סיי ווי סיי... און פון וואָס איז דאָ שוין פאַראַן צו קלערן?

ס׳איז מער נישט:

— ווען זי קען, למשל, אַזוי אָפּשלאָפן אַלע אירע יאָרן און אָנעם חשבון פון איר אייגענעם לעבן פאַרגעסן.

און אָט האָט זי, למשל, אַמאָל אַ מעשה געהערט:

אַ מעשה מיט אַן אויסגעדינטן, שטאַרק פאַרהאַרעוועטן זעלנער, וואָס האָט זיך אינמיטן ווינטער צו זיינע קליינשטעטלדיקע עלטערן אומגעקערט, זיך דאָרטן באַלד שלאָפן געלייגט און איז אָפּגעשלאָפן דעם גאַנצן ווינטער. אויפגעכאַפּט האָט ער זיך אַקאָרשט אין די וואַרעמע טעג, וואָס פאַר פּסח, און דערזען: ער ליגט אינדרויסן צווישן בעטגעוואַנט, וואָס מ׳האָט אַקעגן דער זון לופטערן אַרויסגעטראָגן; ערגעץ נאָענט באַקט מען מצות, און אין שטוב וואַשט מען די פענצטער און מ׳שאָבט די ווענט.

*

ווען זי האָט אַ צווייט מאָל די אויגן אַקעגן דער פוסטער חדר־לופט אָן עפן געטאָן, איז שוין געווען אַרום פיר אַזייגער באַטאָג. ס׳איז געווען שטיל אין די אַרומיקע חדרים, און געהערט האָט זיך ווי ווייט־וויט לעבן דער קיך געגעצט אָפן קול די אויסגעשלאָפענע גיטעלע, ווי עמעץ דערציילט דאָרטן פאַר ליבקע דער רביצן וועגן דעם גוטן איינדרוק, וואָס די מחותנים האָבן געלאָזט דאָ אין שטעטל, און נאָכדעם פאַררעדט מען זיך אַלע צוזאַמען און מ׳שמועסט וועגן דעם אומגעריכטן יום־טוב וואָס קומט איצט פאַר באַ דער אַקושאָרקע שאָץ אָפן דאָרף:

— איר באַקאַנטער, דער העברעיִשער פּאָעט, פאַרברענגט שוין דאָרטן באַ איר דעם צווייטן טאָג; די פאַראַיאָריקע לערערן פאַליע קומט צוליב דעם אַזוי פרי אַף פּסח פון איר קאַנדיציע, און דער אָרטיקער העברעיִשער לערער שאַבאַד איז שוין צווייִמאָל געגאַנגען אַהין זיך מיט דער אַקו־שאָרקעס גאַסט באַקענען און אים ביידע מאָל אינדערהיים נישט געטראָפן.

אַלץ, פונעם קנסמאָל ביז די חתונה אָפּשטעלן מיט די מחותנימס גאַנצ־פריִעבדיקן אָוועקפאָרן, איז שוין געווען אַזוי ווייט איבעם עבר, וואָס הינטער די פלייצעס. נישט צו גלייבן איז געווען, אַז אָפּגעטאָן האָט זיך עס אַקאָרשט היינט גאַנץ פרי. ס׳האָט זיך געמאָלט, ווי דער צוג מיט די מחותנים און מיט שמואליקן טראָגן זיך שוין ווייט, ווייט איבער יענע הימלעכע סטאַנ־

ציִעס, וואָס גיבן שוין איבער שטומע גרוסן פון דער וויטער גובערניע־שטאָט, און מאָדנע איז אויסגעקומען, וואָס זי איז באמת פאַר אים, שמואליקן, אַ כלה געוואָרן, וואָס איבגאַנצן שטעטל וויס מען וועגן דעם און וואָס די מחותנים וועלן שבת באַ זיך אינדערהיים אַ קידוש מאַכן, און איר נאָמען וועט מען דאָרטן באַ לחיים־טרינקען דערמאָנען.

אויפהייבנדיק זיך פון בעט, האָט זי געדענקט, אַז זי באַדאַרף עפּעס טאָן: אַ בריוו באַדאַרף זי צו שמואליקן אין גובערניע־שטאָט אָנשרייבן און צו וויסן באַדאַרף זי אים געבן, אַז פונעם קנסמאָל וועט גאָרנישט ניט ווערן. נאָר אַליין איז זי געווען אַזוי רויִק, און אַזאַ אָנגענעמע פוילקייט האָט זי אין זיך דערפילט איבערן געדאַנק, וואָס שמואליק איז דאָ אין שטוב שוין מער נישטאָ. זי האָט זיך באַלד גענעצנדיק צוריק אין בעט אַריינגעלייגט און זיך פאַרטראַכט וועגן דעם, וואָס דער עיקר שלעכטיקייט איז שוין פאַרביי און וואָס אַף מבטל זיין די תנאים איז נאָך געבליבן גענוג ציַיט.

— ביז שבת נאָך שבועות איז איר דערויף נאָך ציַיט געבליבן.

*

אינאָוונט איז גיטעלע צו איר אין חדר אַריינגעקומען און איר אַ בריוו אויסגעשטרעקט:

— ס'איז אָנגעקומען אַף איר, מירעלעס נאָמען, מיט דער פּאָסט איז עס אָנגעקומען.

דער בריוו איז געווען פון נתן העלערן און אָנגעהויבן האָט ער זיך מיט די ווערטער, וואָס מיט זיי, דאַכט זיך, האָבן שוין אַזויפיל בריוו זיך אָנ־געהויבן:

— הייסט עס, אַז זי איז שוין אַ כלה, מירל.

דער בריוו איז איר נמאס געוואָרן נאָך פון די ערשטע ווערטער, האָט זי אים לעבן זיך אַוועקגעלייגט, אים נאָכאַמאָל געפּרוווט לייענען.

— אַף אים, העלערן, האָט מען איר דאָך אַזויפיל רכילות אָנגעפירט.

נאָר קיין געדולד נישט געהאַט, אים ווידער אַוועקגעלייגט און אים שוין טאַקע אַזוי לייענען נישט געענדיקט.

דער בריוו איז שוין נאָכדעם די גאַנצע ציַיט געלעגן פונאַנדערגעעפנט אַפן בענקל, וואָס לעבן איר בעט, און ווען זי איז איינמאָל אַהער פון דרויסן אַריינגעקומען, האָט זי דערזען:

גיטעלע טוט זיך מיטאַמאָל אַ רוק פון איר בעט און גייט אַף גיך פון חדר אַרויס, און דער בריוו... ער ליגט נישט ווי פריִער אַפן בענקל, נאָר

אַ ביסל ווייטער אַף דער פּאָדלאָגע. זי וואָלט, דאַכט זיך, געמעגט געווען שווערן, אַז די נייגעריקע גיטעלע האָט דעם בריוו געלייענט.

*

גיטעלע האָט זיך שוין טאַקע נאָכדעם וועגן דעם צופּיל געסודעט מיט ר׳ גדליהן, וועלכער איז איינמאָל באַנאַכט אַהיים געקומען.

— אַז זי האָט אים אַליין געלייענט, דעם בריוו, אַז ער שרייבט איר פּאַרט „דו“, שרייבט ער איר.

ר׳ גדליה האָט זיך צו דעם נישט געוואָלט צוהערן און איז אַף איר, גיטעלען, ברוגז געווען:

— ער ווייס, וואָס זי דולט אים דאָרטן דעם קאָפּ, דולט זי אים... וואָס איר קאָן זיך דאָרטן אויסווייזן!

אַזוי פאַרנומען און באַשעפטיקט איז ער שוין געווען מיטן פּלאַן, וואָס עס האָט אים אויפגעגעבן דעם גראַפס אויסלענדישער אידעם, וועלכער איז אַהער אַראָפּגעקומען און האָט קאַשפּעריוקע באַ דער באַנק אויסגעקויפט:

— סך הכל אַכט טויזנט רובל נעמט ער צו אים, ר׳ גדליהן, פאַר אַ שותף צום גרויסן וואַלד, מאַכט אים פאַרן באַלעבאָס און רעכנט אים אָפּן פּרייז, וואָס עס גיבן די סוחרים פון קרייז־שטאָט. ער, ר׳ גדליה, קען אפשר דורכדעם געראַטעוועט ווערן, קען ער...

און גיטעלע האָט אים נאָך אַלץ צורו נישט געלאָזט:

— ער מיינט, אַפּנים, אַז ער איז שוין מיט איר פאַרטיק, מיט דער טאָכטער מיט זיינער?... אָט זאָל ער זען: זי זאָגט, זי וועט נישט פאָרן אין קרייז־שטאָט זיך נייען די חתונה־קליידער. בשום אופן, זאָגט זי, וועט זי אַהין נישט פאָרן.

*

אַ שבת, וואָס פאַר שבת־הגדול, האָט געבלאָזן אַ קליין פאַר־פּסחדיק ווינטל.

געטריקנט און גרוי געוואָרן זענען די שניי־הויפנס, וואָס האָבן דאָ און דאָרטן פון צווישן דער בלאָטע אַרויסגעשטעקט, און ס׳איז נישט קלאָר גע־ווען וועמענס יום־טוב צוליב עס קלינגט פאַר זון־זעצן־זיך אין קלויסטער. באַם גאַניק פון איר פאָטערס שטוב איז שעהן־לאַנג געשטאַנען אברהם

משה בורנעסעס מיידל, די שטוב־זיצערן, געשטאַנען איינגעהילט אין דער מוטערס שוואַרצער שאַל און געקוקט, ווי ס׳גייען גוים פונעם דאָרף, וואָס אין איין עק שטאָט, צום קלויסטער, וואָס אין צווייטן. די גוים גייען פּאַמע־לעך, האַלטן זיך האַרט לעבן די יידישע הייזער, וואָס אין דער לאַנגער גאַס, זוכן סטעזשקעס און ווילן אַרויס טרוקן.

און אַרום־און־אַרום פילט זיך שוין דערוויל אַזוי שטאַרק די פּוסט־קייט פונעם קומענדיקן זומער. דער פּראָוויזאָר־געהילף סאָפּיאַן קאָן זיך קיין אָרט אין דער פּוסטער אַפּטייק נישט געפינען און לאָזט זיך גיין איבערן שטעטל, שטעלט זיך אַלעמאָל אָפּ און וויל זיך צוריק אומקערן. ער באַגעגנט צולעצט אַברהם משה בורנעסעס מיידל, לאָזט זיך מיט איר גיין אויף דער פּריש־איינגעטרעטענער סטעזשקע, צו די גוישע הייזער, קוקט נישט צו איר, און רעדט דאָך אַזוי ערנסט, ווי ממש פאַר אַ בר־דעת.

— ליפּקיס, — זאָגט ער מיט רשעות, — איז שוין דאָ נישטאָ; ער איז סוף־כל־סוף קליגער געוואָרן און האָט זיך דאָרטן אין כרך געשמאַק צו זיינע לימודים גענומען. און מירל הורוויץ... מירל זיצט שוין די צווייטע וואָך אין קרייז־שטאָט און נייט זיך דאָרטן חתונה־קליידער. „קאַק עטאָ סמיעשנאָ *)".

אַברהם משה בורנעסעס מיידל פילט שוין זיך לעבן אים שלעכט און האָט אים נישט וואָס צו ענטפערן, זי ווייס. זי אַליין קרימט זיך הינטער זיינע פּלייצעס מיט דער נאָז. און אויף דער גאַנצער שטאָט זאָגט מען, אַז ער האָט ליב די אַקושאַרקע, וואָס באַ איר פאַרברענגט איצט שוין דאָרטן עטלעכע טעג איר באַקאַנטער, דער העברעישער פּאָעט.

און ער קוקט נאָך אַלץ מיט נערוועזע אויגן ערגעץ־אַהין פאַר זיך און רעדט ווייטער דאָס זייניקע.

— וועמען, מיינט מירל, נארט זי: זיך, צי די שטאָט?

פּלוצים דערזען זיי אַ וווקסיקן און ברייט־פּלייציקן בחור, וואָס שפּאַנט אַהער פון דער זייט, פון די גוישע הייזער. זיי בלייבן שטיין און קוקן אויף אים פונדערווייטנס:

ער זעט אויס, ווי אַ יונגער פאַרמעגלעכער דאָקטער, וואָס האָט ערשט נישט לאַנג דעם אוניווערסיטעט געענדיקט און פאַרנעמט זיך נאָך נישט מיט פּראַקטיק.

ס׳איז קלאָר, אַז דאָס איז ער, דער אַקושאַרקעס גאַסט, און ס׳איז אומ־מעגלעך צו טרעפן, וווהין ער גייט איצט.

*) ווי קאָמיש.

מירל הורוויץ איז שוין דאָך די צווייטע וואָך אינדערהיים נישטאָ. און אין אָנהייב שטאָט, וואָס אַהינצו דערנענט ער זיך, איז דאָך קיינער נישטאָ, אַחוץ דעם קליינעם בינטל ייִדן, וואָס וואַרטן אינדרויסן אַף דער שבת־הגדול־דיקער מנחה. ער קוקט צו די ייִדן פונדערווייטן. די ייִדן קוקן צו אים אַקעגן, אַלע שווייגן, נאָר ווען ער גייט איבער, באַקומען די ייִדן שמייכלענדיקע פּנימער, קוקן אים נאָך אין די פּלייצעס און שמועסן זיך וועגן אים אַדורך:

— וואָס זאָגסטו, שרייבט ער?

— ביכלעך?

— נו, מהיכא־תיתי, פאַרוואָס דען נישט? זאָל ער שרייבן.

XI

ס׳איז שוין געווען לחלוטין אַ טרוקענער, עטוואָס קילער טאָג, ווען מירל האָט זיך איינמאָל פאַר זון־זעצן־זיך צוריק פון קרייז־שטאָט אומגעקערט און געטראָפן אין די חדרים אַ פאַרפּסחדיקן גערודער. דאָס מעבל איז דורכויס געווען אָפּגערוקט פון אָרט, אַנגעוואָרפן און איבערגעדעקט מיט ווייסע לייַ־לעכער. גיטעלע האָט זיך פונאַנדערגעצאָלט מיטן אַלטן פאַרבער, וואָס האָט די באַלקאָנס אָפּגעווייסט און מיט די צוויי גויעס, וואָס האָבן אַ גאַנצן טאָג די פענצטער מיט די טירן געזייפט. זי האָט אָט די גויעס אָנגעזאָגט קומען אויף מאָרגן אויך. און אין שטוב איז שוין דערווייל נייעס געווען:

ר׳ גדליה האָט זיך נאָך גאַנץ פרי געהאַט אומגעקערט פון גובערניע־שטאָט, ווו אים האָט זיך איינגעגעבן צו ווערן אַ שותף מיטן גראָפס אײדעם אינעם גרויסן קאַשפּעריוקער וואַלד. גיטעלען האָט ער שוין אין משך פון טאָג עטלעכע מאָל וועגן אָט דעם נייעם גליקלעכן געשעפט דערציילט. און איצט האָט ער זיך שוין מחמת דעם מייחד געווען מיטן קאַסיר בײַ זיך אינעם צוגעראַמטן קאַבינעט. דער קאַסיר איז דאָרטן פאַרטראַכט בײַם טיש געזעסן, און ער האָט זיך לעבן אים אַרומגעדרייט אין די פוטערנע שיך, זיך אַלעמאָל אָפּגעשטעלט מיט די פּלייצעס צו אים, דעם קאַסיר זיינעם, איבער די גיל־דענע ברילן אַריבערגעקוקט:

— וואָס, ביין? מ׳קען רעכענען, אַז דער ריווח פון וואַלד זאָל באַטרעפן אַ גאַנצן גביר.

און נאָך:

— ער שפּילט זיך מיטן מאַטעריאַל, וואָס מ׳קען אַרויסשלעפּן פון די מיטלסטע דריי הונדערט דעסיאַטין!

דערפאַר, וואָס ר׳ גדליהן האָט זיך איצט איינגעגעבן די שטוב צו באַ־רויקן און זיינע געשעפטן צו פאַרריכטן; דערפאַר, וואָס ער איז איצט שוין מיט די געשעפטן שטאַרק פאַרטאָן געווען און האָט וועגן קיין אַנדער זאַך נישט געקלערט, האָט זיך איר, מירלען, מיטאַמאָל צו דאַכטן אָנגעהויבן, אַז קיינער באַדאַרף עס איצט שוין דאָ אין שטוב נישט, אָט דאָס, וואָס זי איז אַ כלה געוואָרן און ליידט דערפון, אַז אַלע קלערן שוין וועגן דעם אַזוי ווינציק, פּונקט ווי ווינציק ס׳האָט וועגן דעם צוריק מיט עטלעכע וואָכן געקלערט זי אַליין, און דערפאַר זענען איבעריק די חתונה־קליידער, וואָס זי האָט זיך איצט אין קרייז־שטאָט אָנגענומען, דאָס, וואָס זי איז אַהין געפאָרן, מיט דעם, וואָס זי איז דאָרטן גאַנצע אַכט טעג אָפּגעזעסן:

— זי האָט זי נישט באַדאַרפט, אָט די „געמאַכטע" נסיעה אין קרייז־שטאָט; זי האָט פון אָנהייב אָן באַדאַרפט זאָגן, אַז דער קנסמאָל איז געווען אַ נאַרישער, און אַז קיין חתונה וועט קיינמאָל נישט זיין.

דער קאַסיר איז שוין אין קאַבינעט נישט געווען, און אַ לאָמפּ האָט שוין דאָרטן געברענט. ר׳ גדליה איז דאָרטן אינער אַליין באַם טיש געזעסן און האָט אין דער שטיל די חשבונות פון זיין נייעם וואַלד גערעכנט. און זי האָט נאָך אַלץ אַרומגעשפּאַנט באַ זיך אין חדר און זיך געפּילט דאָרטן עטוואָס פרעמד נאָך די אַכט טעג, וואָס זי איז נישט געווען אינדערהיים. זי האָט זיך דאָרטן נישט געקענט צורירן נישט צום בעט און נישט צום טישל און האָט געדענקט, וואָס זי וועט באַלד טאָן:

— אַהין, צו ר׳ גדליהן אין קאַבינעט, וועט זי אַריינגיין און וועט אים זאָגן: ס׳באַדאַרף דאָס איצט שוין געוויס קיינער נישט האָבן אָט דעם נאַרישן קנסמאָל. די חתונה וועט דאָך סיי ווי סיי קיינמאָל נישט זיין, טאָ זאָל נעמען דערצו אַן עק.

זי האָט וועגן דעם געטראַכט לאַנג, אַרומדרייענדיק זיך באַ זיך אין חדר און זיך צולעצט געלאָזט גיין צו ר׳ גדליהן אין קאַבינעט. ס׳זענען שוין אַפילו באַ איר די ערשטע ווערטער צוגעגרייט געווען:

— איך באַדאַרף מיט דיר וועגן עפּעס רעדן.

נאָר דאָרטן, באַ ר׳ גדליהן אין קאַבינעט, איז מיט איר עפּעס געשען, און שווער איז מיטאַמאָל געוואָרן ווייטער אַ וואָרט אַרויסצולאָזן. ר׳ גדליה האָט זיך אין אָנהייב צו איר נישט אומגעקוקט, געוואָרפן אומגעניט אָפּן

„שטשאַט" און דערצו איבערגעחזרט די ציפער אַפּן קול. און ווען ער האָט צולעצט אָט די אַרבעט איבערגעריסן און צו איר דאָס פּנים אויסגעדרייט, האָט זיך איר מיטאַמאָל אַ וואָרף געטאָן די רויִקייט, וואָס האָט זיך צו אים פאַר די לעצטע עטלעכע טעג אומגעקערט. איצט איז אָט די רויִקייט זײַנע שוין אָנגעהאַנגען נאָר אָן איר. נישט מער ווי אייניקע מינוטן האָט עס נאָך געקענט געדויערן. גענוג איז געווען, אַז זי זאָל נאָר אַ פּאָר ווערטער אויסרעדן, און ער זאָל זיך ווידער דערפילן אומגליקלעך און זאָל בלייבן זיצן, ווי אַן אָבל, וואָס עס איז אַף אים אַ מפּלה געקומען.

אַ ווײַלע איז זי דאָרטן אַקעגן אים געשטאַנען און אַף אים געקוקט. און נאָכדעם האָט זי, נישט ענטפערנדיק אַף זײַן שאלה, דעם קאַבינעט פאַרלאָזן און זיך אומגעקערט אין די אויפגערודערטע חדרים. זי האָט עס אָפּגעלייגט אַף שפּעטער מיט אַ שטיקל צײַט, געווען אַף עמעצן ברוגז און זיך אַליין געטרייסט:

— סיי ווי סיי וועט די חתונה קיינמאָל נישט זײַן. ס'וועט שוין געוויס אינגיכן נעמען צו די תנאים אַן עק.

*

אינאָווענט איז זי געזעסן צווישן די היימישע געסט, וואָס בײַ דער אַקושאָרקע שאַך אינעם באַלויכטענעם שטיבל, און זיך דאָרטן צום ערשטן מאָל עלנט און פרעמד דערפילט.

אַ חוץ דער לערערן פּאָליע מיט דער אַקושאָרקע שאַך, זענען דאָרטן אויך געווען דער ציגיינערש־שוואַרצער העברעיִשער לערער אייזיק שאַבאַד מיט דער טאָכטער פונעם אָרטיקן גאווהדיקן יורד אסתר פּינקל, אַ וווּקסיק מיידל מיט אַ לענגלעך און אומעטיק פּנים, וואָס לערנט שוין דעם דריטן יאָר אין פּאַריז.

דער באַוווּסטער לערער האָט שוין לאַנג מיט קיינעם, אַחוץ זײַנע קליינע תלמידים, קיין עסקים נישט געהאַט, און מיד איז ער געווען נאָכן טאָג אַרבעט. ער האָט ווי געדרימלט שטיל אין אַ זײַט און האָט צום דריטן מאָל געוואַרט אַף דער אַקושאָרקעס גאַסט, דעם העברעיִשן פּאָעט, וועלכער איז נאָך פאַרנאַכט פון שטוב אַוועק און האָט שוין אינגיכן באַדאַרפט צוריקקומען.

די מיידלעך האָבן אים נישט באַמערקט. אַלע דריי זענען זיי אומעטיק געזעסן לעבן מירלען אַף דער סאָפקע, וואָס לעבן דער נישט־געהייצטער הרובע. און אַלע האָבן זיי זי, מירלען, ווי איגנאָרירט. באַליידיקן זי האָט

קיינע פון זיי נישט געוואָלט, נאָר צו רעדן מיט איר האָבן זיי שוין אויך נישט געהאַט וועגן וואָס.

אסתר פינקל האָט דערציילט וועגן דער פּראָפעסיע, וואָס דער פּאַריזער אוניווערסיטעט וועט איר געבן אין אַכט חדשים אַרום:

— בכלל קען זי האָפן: דאָס לעבן וועט זי שוין ווי נישט איז דורכ־שטופּן, און גליק... וועגן איבעריקע גליקן געוווינט מען זיך אָפּ אין פּאַריז צו טראַכטן.

אסתר פינקלס לעצטע ווערטער האָבן, דאַכט זיך, געהאַט עפּעס אַ שייכות צו מירלען. קיינער האָט עס אָף געוויס נישט געוווסט, נאָר אין דער שטילקייט, וואָס דורכויס אַרום דעם ברענענדיקן לאָמפּ, האָט זיך שוין געדענקט עפּעס אַן אומעטיקע און שטילע מעשה: אַ מעשה מיט אַ פּאַרצווייוואָכעדיקן שבת־פּאַרנאַכט, ווען באַ ר׳ גדליהן אין שטוב זענען די מחותנים מיטן חתן געווען, און ניגונים האָבן דאָרטן די אַסאַטעגער חסידים באַם בין־השמשותדיקן שלש־סעודות געזונגען. אין איין שורה האָבן דענסטמאָל די דריי מיידלעך אַרומגעשפּאַצירט אַקעגן דער מערבדיקער הימל־שריפה, וואָס אַרויס דעם שטעטל. יעדע פון זיי האָט געדריקט אַ בענקע־דיקער טרויער, און צו אַ באַשלוס זענען זיי דענסטמאָל וועגן מירלען גע־קומען:

— אַ מיידל, וואָס קען זיך איצט געפינען אין דער בין־השמשותדיקער שריפה, וואָס אַרויס דעם שטעטל. יעדע פון זיי האָט געדריקט אַ בענקב־אַ שדכן... וועגן ווענען איז שוין דאָ, בעצם, פּאַראַן צו טראַכטן?

ערשט אַרום ניין אַזייגער אינאָוונט האָט זיך אָהער אומגעקערט דער אַקושאַרקעס גאַסט, דער העברעישער פּאָעט, הערץ. ער איז אין זיין טונקל־בלויען אַנצוג געזעסן אויבנאָן טיש און געקוקט אַראָפּ צו דעם גלאָז טיי. ס׳האָט צוזאַמען מיט זיין פּנים געשמייכלט דער גרינער אָפּגלאַנץ, וואָס אין זיינע קליינע טיף־אַריינגעגראָבענע אויגן, און דערציילט האָט אָט דער שמייכל וועגן זיך אַליין:

— בין איך, הייסט עס, דווקא אַ קלוגער און גלייב אַזוי ווינציק אין סענטימענטאַליטעט און אַפילו אין אייגענעם טאַלאַנט. נאָר איצט זעט איר מיך גראַד, בשעת איך האָב געטאָן אַ נאַרישקייט: פּאַרנדיק קיין אויסלאַנד בין איך אַראָפּגעקומען צו גאַסט צו אַ גאַנץ פּשוט מיידל, וואָס אינטערעסירט מיך אפשר נאָך ווינציקער, ווי אייך.

די שטילקייט, וואָס אין חדר, איז מחמת זיין קומען געוואָרן שווער

און דריקנדיק. די מיידלעך האָבן געשוויגן און דערפאַר אויסגעזען ערנסטער און לייטישער, ווי אין דער וואָר. און אסתר פינקל איז שוין אַף די פיס געשטאַנען, זיך אָנגעטאָן און זיך געלאָזט גיין אַהיים. איר האָט נעכטן די אָקושאָרקע פאַרציילט, אַז הערץ האַלט שטאַרק נישט פון קורסיסטקעס, איז זי איצט באַם אָוועקגיין ברוגז געווען און האָט געדענקט:

זי אַליין קען דאָך שוין אויך אין פּאַריז עמעצן ווּעמען פון די יידישע און רוסישע פּאָעטן, קיינער פון יענע האַלט זיך נישט אַזוי גאַווהדיק, ווי אָט דער ווּוקסיקער פאַרשוין, וואָס מיט די קורצע און ליכטיקע קאָפּ האָר.

דער העברעישער לערער איז שוין דערוויל צופיל וואַכנדיק און באַ־רעדעווּדיק געווען, ער האָט געהאַלטן אין דער מיט פון אַ וויכטיקן שמועס און האָט בשום אופן נישט געקענט פאַרשטיין:

— פאַרוואָס זאָל זיך הערץ באַציִען אַזוי קאַלט צו די אייגענע שירים, וואָס אין פאַרשידענע כרעסטאָמאַטיעס?

הערץ האָט זיך לחלוטין צו זיינע רייד נישט צוגעהערט. ס׳איז דערפאַר אַף אים, דעם לערער, אַ רחמנות געווען. נאָר ער האָט עס נישט געפילט און געטענהט, אַז דאָס, וואָס ער דערציילט, איז אַ פאַקט:

— ער קען מאַרגן ברענגען אַהער צען־פופצן תלמוד־תורה־יינגלעך, וואָס דעקלאַמירן אויסווייניק הערצס שיר „עם עלות השחר“.

הערץ האָט זיך אויפגעהויבן פון טיש אין זיין גאַנצער הויכער ווּוקס און האָט געגומען אַרומשפּאַנען איבערן חדר. דער גרינגער אָפּגלאַנץ האָט שוין מער אין זיינע אויגן נישט געשמייכלט. ער האָט איצט געוואָלט עפּעס טאָן און נישט געקענט איבער שאַבאַדן מיט מירלען, וואָס אינטערעסירן אים נישט. ער האָט גענומען שעפּטשען דער אָקושאָרקע אַפן אויער און זי געבעטן, זי זאָל אים באַפרייען פון שאַבאַדן, וועלכער נודעט אים. דענסט־מאָל איז מיט מירלען עפּעס געשען. עפּעס האָט זי פאַרדראָסן, האָט זי זיך מיטאַמאָל פון אָרט אויפגעהויבן און האָט דעם לערער שאַבאַד די רייד איבערגעשלאָגן:

— שאַבאַד איז נישט קיין בעלן צוזאַמען מיט איר באַלד אַהיים גיין?

*

און אויסגעקומען איז דאָך סוף־כל־סוף, אַז באַגלייט האָט זי אַהיים נישט דער לערער שאַבאַד, נאָר דער אָקושאָרקעס גאַסט הערץ, וועלכער האָט נישט געהאַט וועגן וואָס מיט איר צו רעדן. אין דער פינצטערער לופט, וואָס אַרויס דעם פאַרפּסחדיקן שטעטל, איז געווען קיל און שטיל, און גע־

קלונגען האָבן דערפאַר צופיל אין די אויערן די לעצטע ווערטער, וואָס מיט זיי האָט שאַבאַד זיך צו איר, מירלען, געווענדט:

— אָט דער חתן אירער... דער חתן, זאָגט מען, קען גאַנץ גוט העב־רעיִש.

די פינצטער האָט געמעקט די לאַנגע איינגעטרעטענע סטעזשקע מיט מירלס בייגיקער פיגור, וואָס צו איר האָט זיך הערץ אַלעמאָל אומגעקוקט; אַ פיגור פון אַ פאַרמעגלעך מיידל אַ כלה, וואָס איז ענג איינגעצויגן אינעם שוואַרצן האַרבסט־רעקל, שווייגט, קוקט נישט צו אים און טראָגט מיט זיך דעם סוד פון איר אומבאַקאַנטן בת־יחידישן לעבן.

ער האָט צולעצט געפרעגט:

— באַ איר באַדאַרף, דאַכט זיך, זיין אינגיכן חתונה?

דערנסטמאָל האָט זיך אין מירלען געשטאַרקט די אָנגעקליבענע גע־פאַלנקייט, און אויך אַזעלכע געפאַלענע געדאַנקען האָבן איר אָנגעהויבן אין קאָפּ צו קומען:

— די חתונה... מ׳ווייס נאָך נישט... ס׳איז נאָך בכלל אַ ספק...

זי האָט אָט די ווערטער נישט געוואָלט זאָגן, און זיך צו אים נישט אומגעקוקט. נאָר ער האָט אַ צווייטן מאָל זיין שאלה איבערגעחזרט. האָט זיך אין איר מיטאַמאָל עפּעס אָנגעצונדן, און זי האָט געזאָגט עטוואָס אויפגע־רעגט און שווער:

— זי וויל אים עפּעס בעטן... ער קען איר געוויס טאָן אָט די קליינע טובה און נאָך אַ ביסל שווייגן; ס׳איז שוין נישט ווייט צו די ערשטע שטאָט־הייזער, און זי וועט שוין באַלד קיין מורא נישט האָבן אַליין צו גיין.

איצט איז אים שוין געווען עפּעס נייגעריק אין איר, און דער גרינער אָפּגלאַנץ האָט שוין ווידער אין זיינע אויגן געשמייכלט. ער האָט זי באַגלייט ווייטער פון די ערשטע שטאָט־הייזער, צוגעקומען גלייך מיט איר ביזן גאַניק פון איר פאָטערס שטוב. נאָר זי האָט זיך שוין מער צו אים נישט אומגעקוקט. זי איז באַלד פאַרשוווּנדן געוואָרן אין די אָפענע טירן פון פאָטערס גאַניק און אים נישט געזאָגט קיין „גוטע נאַכט".

*

אַף מאָרגן באַטאָג האָט זיך מירל אומגעקערט פונעם צווייטן שטאָט־ווינקל, וואָס באַ דער פּאָסט, און האָט דאָרטן איינעם אַליין הערצן באַגעגנט. זיין פּנים האָט זיך איר איצט שוין געדאַכט באַקאַנט פון לאַנג. ער איז דאָרטן געשטאַנען באַ דער זייט פון וועג, געקוקט אַף אַן אָרעמער שטוב, ווו

מ׳האָט מצות געבאַקן, און זיך לאַנג צוגעהערט צו איר אינעווייניקסטן טומל.

אַז ער האָט דערזען מירלען, האָבן באַ אים די אויגן צו שמייכלען אָנ־געהויבן. ער איז צו איר צוגעגאַנגען און האָט געזאָגט:

— ער האָט נעכטן איינאָוונט וועגן איר געטראַכט און פיל מיט דער אַקושאָרקע גערעדט — אים געפעלט, וואָס זי האָט אים נעכטן געהייסן שווייגן.

שפּאַנענדיק פּאַמעלעך אין איין שורה מיט אים, האָט זי געדענקט, אַז דאָס גייען איצט אַראָפּ צום מאַרק צו, ער, הערץ, וועמענס שירים מ׳חזרט מיט די תלמוד־תורה־ייִנגלעך אויף־אויסנווייניק, און זי, מירל הורוויץ, שמואליק זיידענאָווסקיס כלה, וואָס אַף איר האָט שאַבאַד דער לערער נעכטן איינאָוונט פאַר הערצן אין די אויגן אָנגעוויזן:

— אָט איז דער חתן אירער... דער חתן, זאָגט מען, קען גאַנץ גוט העברעיִש.

זי האָט נישט געוואָלט, ער זאָל זיך פילן העכער פון איר, און גע־ערגערט האָט זי, וואָס ער דערמאָנט נאָכאַמאָל זיין נעכטיקע שאלה און רעדט נאָך אַלץ מיטן פריִערדיקן ווערטלדיקן טאָן. אַ ווײַלע האָט זי געשוויגן און געהערט, ווי ער פאַרענטפערט זיך:

— ער האָט דאָך נעכטן מיט זיין שאלה גאָרנישט געמיינט...

און פלוצים האָט זי אים די רייד איבערגעשלאָגן און גענומען דער־ציילן וועגן דעם, וואָס דאָ אין שטעטל איז פאַראַן איינער אַ פּראָוויזאָר סאַפּיאַן.

— ער האָט ליב שיינע ליטעראַטור, אָט דער סאַפּיאַן; ער האָט אויך געלייענט זיינע, הערצס, מעשהלעך וועגן דער „טויטער שטאָט" און האָט געזאָגט: דאָס בילד מיט דער ליאַלקע, האָט ער געזאָגט, איז צו אויבער־פלעכלעך און צו גראָב און קיין פּאָעזיע איז דערין נישטאָ.

זיי זענען שוין געשטאַנען גאָר נאָענט באַם גאַניק פון ר׳ גדליהס שטוב. הערץ האָט זיך געשווינט אַף איר אומגעקוקט. זיין פּנים איז מיטאַמאָל רויט געוואָרן און שעמעוודיק צו שמייכלען אָנגעהויבן.

— הערט! — האָט ער מיטן פריִערדיקן שמייכל זיך ווערטלען גע־וואָלט אָנהייבן.

נאָר זי האָט אים שוין איר האַנט געהאַט אויסגעשטרעקט. זי האָט זיך מער צו אים נישט אומגעקוקט און איז אַרויפגעגאַנגען אַף די טרעפּלעך פון איר פאָטערס גאַניק.

*

אַ שייגעצל פֿון דאָרף האָט איר נאָכדעם געבראַכט אַ צעטעלע, ווו ס'זענען געווען אונטערגעשריבן די אַקושאָרקע מיט הערצן. מ'האָט זי געבעטן, זי זאָל קומען אַף טיי. זי האָט דעם שייגעצל אָפּגעשיקט אָן שום ענטפֿער און איז אַליין דעם גאַנצן טאָג געבליבן אינדערהיים. פֿאַרנאַכט האָט זי זיך אומגעקערט פֿון דער אָרטיקער צעלניק־קלייט, ווו זי האָט נישט געפֿונען דעם מין סחורה, וואָס זי האָט באַדאַרפֿט. זי איז געגאַנגען איינע אַליין און האָט געזען, ווי ווייט, ווייט איבער די גוייִשע הייזער רויטלט זיך אַ גאַנצע זייט פֿון הימל, און ווי מיטן וועג, וואָס ציט זיך פֿון אונטער אָט דער רויטקייט אין שטעטל אַריין, קומען אָן די אַקושאָרקע מיט הערצן. זי האָט נישט געוואָלט וועגן זיי טראַכטן. איז זי נאָכדעם לאַנג געלעגן באַ זיך אין חדר און אין זינען געהאַט זיך מיט די תנאים, וואָס זי באַדאַרף מבטל זיין:

— ווי אַרום וואָלט זי, למשל, נאָך ביז פּסח געקענט צו אָט די תנאים אַן עק מאַכן?

צו איר אין חדר איז דאָך אין אַ ווײַלע אַרום די אַקושאָרקע אַריינגעקומען און געפֿרעגט:

— מירל איז נישט אַ בעלן צו גיין אַ ביסל שפּאַצירן?

די אַקושאָרקע האָט צופֿיל געשמייכלט, צי דערפֿאַר, וואָס אינדרויסן האָט אַף איר הערץ געוואַרט, צי דערפֿאַר, וואָס ער האָט איר דאָרטן געטאָן אין טויט אַריין, זי זאָל אַריינגיין און זאָל רופֿן מירלען. זי האָט זיך דאָ נאָך אין אַ נאַרישער לאַגע דערפֿילט דערפֿאַר, וואָס מירל האָט געענטפֿערט קאַלט, אַז זי וויל נישט גיין, זיך אַף אַ ווײַלע דאָ פֿאַרהאַלטן און גענומען פּלאַפּלען וועגן זיך און וועגן הערצן, וועלכער האָט זיך באַטאָג פֿון שלאָף אויפֿגעכאַפּט און האָט שמייכלענדיק וועגן איר, מירלען, געזאָגט:

— ער בענקט נאָך איר... ווי אַזוי רופֿט מען זי? נאָך דער „קליינשטעטלדיקער טראַגעדיע" בענקט ער.

מירל איז געווען עטוואָס בלאַס; זי האָט ווי דערשטוינט אַף דער אַקושאָרקע געקוקט און איר גאָרנישט ניט געזאָגט, נאָר נאָכדעם, ווען די אַקושאָרקע איז שוין דאָ נישט געווען, האָט זי נאָך לאַנג געדענקט אים, דעם העברעיִשן פּאָעט הערצן, און געקלונגען האָט נאָך אַלץ אין די אויערן דאָס וואָרט, וואָס ער האָט וועגן איר געזאָגט:

— אַ „קליינשטעטלדיקע טראַגעדיע".

זי האָט נישט געוווּסט, אין וואָס שטעקט די באַליידיקונג מיטן פֿאַרדראָס, וואָס זי פֿילט: צי אין דעם, וואָס פֿאַר אים, הערצן, האָט כלומרשט

נישט געפּאַסט איר נאָמען צו געדענקען, צי אינעם וואָרט גופא, וואָס ער האָט וועגן איר געזאָגט:

— אַ „קליינשטעטלדיקע טראַגעדיע".

זי האָט געטראַכט, אַז ער מיטן וואָרט זיינעם גייען זי נישט אָן, זיך געוואָלט גריננער מאַכן און באַשלאָסן וועגן אים, הערצן:

— סיי ווי סיי איז די גאַנצע מעשה אַ נאַרישע. און זי מירל... זי האָט עפּעס אַנדערש אין זינען און וועט שוין געוויס מער זיין פּנים נישט אָנקוקן.

*

האָט זיך אָבער הערץ אויף מאָרגן צופיל איבערן שטעטל גערייט און איז עטלעכע מאָל דורכגעגאַנגען גאָר נאָענט פאַרביי ר' גדליה הורוויצעס גאַניק. מירל האָט געזען דורכן פענצטער, ווי פאַרבייגייענדיק דרייט ער אַלע־מאָל דעם קאָפּ אַהער צו דער שטוב. זי האָט נישט פאַרשטאַנען צוליב וואָס ער טוט עס. איינמאָל האָט זי אַפילו מיט די אַקסלען אַ צי־געטאָן און זיך געוווּנדערט:

— וואָס ער וויל?

פאַרנאַכט האָט זי זיך דאָך אין שאַל איינגעהילט און איז אַפּן גאַניק אַרויסגעגאַנגען, גלאַט אַזוי האָט זי עס געטאָן. און ער האָט זי פונדערווייטן דערזען און איז מיט אַן ערנסטן פּנים צום גאַניק צוגעגאַנגען:

— איצט מוז ער מיט איר אַ פּאָר ווערטער רעדן. נישט מער ווי אַ פּאָר ווערטער. זי קען זיך אָנטאָן און מיט אים אַ ביסל גיין?

זי האָט געפילט, אַז עס איז נאַריש, אָט דאָס, וואָס זי גיט נאָך, גייט אַריין אין שטוב, טוט זיך אָן און לאָזט זיך מיט אים גיין איבערן שטעטל.

— יעדנפאַלס האָט דאָס געפּאַסט פאַר אַ זיבעצן־יאָריק מיידעלע, נישט פאַר איר, מירלען, וואָס האָט עפּעס אַנדערש אין זינען.

אַ ווילע זענען זיי אַזוי איבערן שטעטל געגאַנגען, געשוויגן און איינער צום צווייטן נישט געקוקט. און אויסגעקומען איז דאָך אַזוי, אַז זי, מירל, האָט די ערשטע צו רעדן אָנגעהויבן. זי האָט צו אים איר אויפגערעגט פּנים אויסגעדרייט.

„אַ קליינשטעטלדיקע טראַגעדיע", דאַכט זיך, אַזוי האָט ער וועגן איר נעכטן געזאָגט?

הערץ איז שעמעוודיק רויט געוואָרן, און אין זיינע אויגן האָט ווידער דער גרינער אָפּגלאַנץ צו שמייכלען אָנגעהויבן. אין זיין קול האָט זיך שוין נאָכאַמאָל געהערט דער נעכטיקער ווערטלדיקער טאָן:

— באַדאַרף דאָך מירל וויסן, וואָס ער האָט מיט דעם געמיינט...

מירל איז בלאַס געוואָרן און האָט אַף אים אַ קוק געטאָן: ניין. אָט דער מענטש איז געווען פאַרסמט מיט די ווערטלעך פון דער אַקושאָרקע און פון איר אַלטער באָבען. האַלטן האָט מען אים באַדאַרפט שטייף אין די הענט, אַנדערש האָט ער געקענט די גאַנצע צייט לצנות מאַכן פון זיך, כדי כאָטש איין רגע לצנות מאַכן פון יענעם.

— ער, הערץ אַליין... ער איז דאָך אויך נישט מער ווי אַ „קליינשטעטלדיקע טראַגעדיע".

זי האָט מער נישט געוואָלט הערן, וואָס ער זאָגט, און אים איבערגעשלאָגן:

— הערט! ווי רופט מען אייך, איר זענט נישט אַ בעלן זיך באַקענען מיט אייער קריטיקער?

און נישט אומקוקנדיק זיך מער צו אים, האָט זי גענומען רופן דעם פּראָוויזאָר־געהילף סאָפּיאַן, וואָס זי האָט אים פונדערווייטנס דערזען.

*

זונטיק באַטאָג, אַ טאָג פאַר ערב פּסח, איז מירל איבער דעם ערב־יום־טובדיקן גערודער אויף לאַנג פון שטוב אַוועקגעגאַנגען און האָט עטלעכע שעה אַרומגעשפּאַצירט ערגעץ־ווייט אַרויס דעם שטעטל. פאַרנאַכט, ווען זי האָט זיך אַהיים אומגעקערט, האָט מען איר אין שטוב דערציילט:

הערץ איז אין אַ משך פון צוויי שעה בײַ איר אין חדר געזעסן און האָט אַף איר געוואַרט.

אַפן טואַלעט־טישל איז געלעגן זײַנער אַ צעטל:

„ער פאָרט היינט אַוועק. אַ שאָדן, וואָס ער האָט זי נישט געטראָפן און זיך אַף איר נישט געקענט דערוואַרטן. אויב ער וועט נאָכאַמאָל אַהער אין שטעטל קומען, וועט דאָס זיין אויסשליסלעך צוליב איר, מירלען".

פון אונטן איז געווען אָנגעצייכנט זיין אַדרעס.

ער האָט, הייסט עס, אַפילו אָט דאָס צעטעלע שוין אויך פאַרענדיקט מיט אַ ווערטל — מיט אַ ווערטל, וואָס האָט צוויי פּנימער און קען אַמאָל איבערגיין אין אַן אמת.

„אויב ער וועט נאָכאַמאָל אַהער אין שטעטל קומען, וועט דאָס זיין אויסשליסלעך צוליב איר, מירלען".

נישט קלערנדיק מער וועגן דעם, וואָס זי טוט, האָט זי זיך צוריק אַנגעטאָן, אַוועקגעגאַנגען צו דער אַקושאָרקע שאַץ און זיך דאָרטן אָפּגע־שטעלט פאַר דער טיר, וואָס איז פון דרויסן געווען געשלאָסן.

— איז ער שוין, הייסט עס, אַוועקגעפאָרן, הערץ?

און נאָכדעם איז זי אין דער פינצטער פון תחילת נאַכט איינע אַליין צוריק אַהיים געגאַנגען און האָט שוין געפילט די פוסטקייט פון די טעג, וואָס וועלן זיך ווידער אַמאָל צו ציִען אָנהייבן:

— איז ער שוין, הייסט עס, אַוועקגעפאָרן, הערץ.

און נאָכדעם איז שוין דאָ אין שטעטל נישט געווען מער, מיט וועמען אַ וואָרט אויסצורעדן, און די נאַכט פון בדיקת־חמץ האָט זיך גערוקט אַף די טונקל־באַלויכטענע הייזער. און געדענקט האָט זיך ער, הערץ, וואָס טראָגט זיך שוין מיטן צוג ערגעץ־וווהין צו דער גרענעץ צו:

— אָט, ווען ער זאָל זיך נאָך דאָ געפינען... ווען זי באַגעגנט אים, למשל, איצט אומקערנדיק זיך אַהיים...

אינגאַנצן גוט וואָלט איר דערפון געוויס נישט געוואָרן, אָבער דער אומעט וואָלט שוין אפשר אויך נישט געווען אַזוי גרויס. ער, הערץ, האָט געוויס געהאָט ביד זי צו פאַרשטיין און איר דערמיט עטוואָס גרינגער מאַכן. נאָר אים איז דאָס לחלוטין נישט געגאַנגען אין לעבן, און געזאָגט האָט ער וועגן איר אַ ווערטל:

— אַ „קליינשטעטלדיקע טראַגעדיע", האָט ער וועגן איר געזאָגט.

אינגאַנצן די מעשה איז שוין אפשר קינדעריש, נאָר דאָך פאַרדריסט: ער האָט זי געקענט פאַרשטיין, נאָר ער האָט נישט געוואָלט און האָט זיך געווערטלט:

— באַדאַרפט זי דאָך וויסן וואָס ער האָט מיט דעם געמיינט...

אַ ווײַלע איז זי באַ זיך אין פינצטערן חדר געלעגן און האָט וועגן דעם געטראַכט. צולעצט האָט זי זיך אויפגעהויבן, אָנגעצונדן דעם לאָמפּ און זיך געזעצט צו אים אַ בריוו אָנשרייבן:

— „די קליינשטעטלדיקע טראַגעדיע" האָט פיינט מענטשן, וואָס ווערטלען זיך. וואַרפט אָט די ווערטלעך אַף אַ ווײַלע אַוועק און הערט אויס: באַ מיר באַדאַרף זיין חתונה אין אַכט וואָכן אַרום".

אין שטוב איז געווען שטיל און קיל, דערפאַר וואָס מ'האָט אַ גאַנצן טאָג די פענצטער געהאַלטן אָפן, און אינדרויסן האָט געהירזשעט לעבן אַ קלייט עמעצנס אַ צוגעבונדענער רייט־פערד. אין איינקע פון די אָרומיקע,

אַף פּסח צוגעקליבענע חדרים איז געווען פינצטער, כדי קיינער זאָל אין זיי קיין חמץ נישט פאַרטראָגן. ס׳האָט זיך געהערט, ווי מיט אַ ליכט אין האַנט שפּאַנט איבער זיי אַרום ר׳ גדליה און איז בודק חמץ, האַלט נאָך דער ברכה און ער רעדט צו גיטעלען אַף לשון קודש עפּעס וועגן אַ פלעדער־וויש און וועגן ברעקלעך. ערגעץ ווייט אין עסצימער האָט זיך צוליב עפּעס געהייצט אין דער הרובע, און געהערט האָט זיך אַהער, ווי ס׳קלאַפּט דאָרטן דאָס איבעוויי־ניקסטע טשוגונענע טירל, רירט זיך איבערן פלאָם און ציט זיך געשווינט אַהין און צוריק:

— פּאַכ־פּאַכ־פּאַכ... פּאַכ־פּאַכ־פּאַכ... פּאַכ־פּאַכ־פּאַכ...

מירל האָט זיך פאַרטראַכט, האַלטנדיק די פּען אין האַנט, און זיך פאַר־קוקט אין פלאָם פון לאָמפּ.

— מעגלעך, אַז איר וועט שוין קיין כוח נישט בלייבן אָט די חתונה טישט צו דערלאָזן.

קיין כוח וועט איר נישט בלייבן, נישט דערפאַר וואָס זי באַדאַרף אָט די חתונה, און נישט דערפאַר, וואָס עמעצער אַן אַנדערער באַדאַרף זי, נאָר דערפאַר, וואָס איר איז שוין אַלץ איינס, און זי פילט שוין אַ שטאַרקן עקל יעדעס מאָל, וואָס זי טראַכט מבטל זיין אָט די צווייטע תנאים אירע.

און דאָך, פון צייט צו צייט פילט זי נאָך אַזאַ שטאַרקע בענקשאַפט נאָך ליבע, ליגט זי דאָ באַ זיך אַפן בעט און טראַכט:

— מענטשן לעבן דערווייל, דינסטמאָל ווען זי ליגט דאָ איינע אַליין אַן אַ זייט. זי זעט פונדערווייט, ווי זיי לעבן.

זיי ווייסן שוין, דאַכט זיך, פון אַזאַ לאַנגער צייט, אַז ליבע איז נישט דער עיקר. יעדער פאַר זיך ווייס דאָס, און זאָגן נישט אויס. און דאָך דער עיקר אַליין, ווו איז ער? אפשר איז פאַרט פאַראַן אַזאַ ווינקל אין לעבן, ווו מ׳קען וועגן אים אַ פאָר ווערטער הערן?

ווען זי האָט שרייבן געענדיקט, איז שוין געווען אַרום צען אַזייגער אינאָוונט. זי האָט דעם אָנגעשריבענעם בריוו אין די הענט גענומען, אים נאָכאַמאָל איבערגעלייענט, זיך אַ פאָר מאָל איבערן חדר אַדורכגעגאַנגען, זיך נאָכאַמאָל אָפּגעשטעלט באַם טיש, ווידער גענומען דעם בריוו אין די הענט און אים פאַרטראַכטערהייט צעריסן אַף פיל קליינע שטיקלעך:

— ס׳אַר אַ נאַרישער בריוו! און בכלל, וואָס קער זי זיך אָן מיט הערצן, זי זאָל אים בריוו שרייבן?

צעטראָגענערהייט האָט זי דערזען אַפן טואַלעט־טישל די עטלעכע בריוו,

וואָס זענען אָנגעקומען פון שמואליקן, ווען זי איז אינדערהיים נישט געווען. פיר שטיק זענען זיי געווען, און אַלע — געפּאַקטע און אַף איר נאָמען גע־שריבענע, זי האָט איינעם פון זיי געעפנט און געזען:

ער איז געשריבן די ערשטע האַלב העברעיש, די צווייטע האַלב יידיש, הייבט זיך אָן מיט די ווערטער „אהובת נפשי" און ענדיקט זיך מיט צוויי ליידיקע געפינטלטע שורות.

זי האָט די בריוו פאַרחתמעטערהייט דאָ אַפן טואַלעט־טישל געלאָזט און זיך געלאָזט אין עסצימער גיין. דאָרטן האָט זי געטראָפן דעם קאַסיר באַם טיש זיצן און אים געזאָגט פאַר ר׳ גדליהן און גיטעלען אין די אויגן:

— וואָס האָט זי אים געוואָלט בעטן? דאָ זענען איר עטלעכע בריוו פון שמואליקן אָנגעקומען, זאָל ער אַזוי גוט זיין און שמואליקן ענטפערן: זי, מירל, האָט נישט ליב קיין בריוו צו שרייבן, און בכלל... זי בעט אים בכלל, ער זאָל איר מער אַזויפיל פּאַקעטן נישט שיקן.

XII

אַף די אַנדערע טעג פּסח איז אַראָפּגעקומען שמואליק.

אַראָפּגעקומען איז ער פּלוצים, כמעט ווי אומגעבעטן, געגאַנגען מיט ר׳ גדליהן דאַוונען אין דער סאַדעגערער קלויז און זיך שוין געפילט אין שטוב היימיש און גוט, ווי אַ נייער איידעם, וואָס עסט דעם ערשטן חודש קעסט.

אין שטעטל האָט מען אים פאַר אַ שיינעם געהאַלטן. יום־טובדיקע וויי־בער האָבן וועגן אים געשמועסט:

— ער איז דאָך אַזאַ גוטער... ער האָט פּשוט קיין גאַל נישט.

און מירל האָט געטראַכט, אַז ער דערוועקט שוין אין איר נישט אַפילו קיין יצר־הרע־געפילן, און געקוקט האָט זי שוין אַף אים גלייכגילטיק און גלאַט אַזוי. זיין היפּש פּנים איז איצט געווען באַקאַנטער און געלער, ווי פריער, דאָס קליינע, צאַרטע און גלייך־אַרומגעשוירענע בערדל — רויטער, די וואָנצעס — שיטערער און לענגער, און די פּולבלעכע נאָז — מיאוסער דערמיט, וואָס זי צעשפּרייט זיך נאַריש באַ די נאָזלעכער, און מיטן קוים, קוים מערקזאַמען שמאַר, וואָס איז איר, דער נאָז, אַף אייביק פון די קינ־דער־יאָרן פאַרבליבן.

ס׳האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז ער רעדט שלעכט רוסיש און וויל דווקא

אַף דער שפּראַך מיט דער אַקושאָרקע שאַץ רעדן; אַז ער האָלט פון שלאָפן באַטאָג און האָט ליב צו דערציילן לאַנגע, אומאינטערעסאַנטע וועלט־מעשיות, וואָס פון זיי באַשלאָגט גיך דעם צווייטן מיט אַ קאַלטן שוויס.

איינמאָל האָט ער אין זאַל אַזאַ מין לאַנגע מעשה דעם צווייטן מאָל דער אַקושאָרקע דערציילט. פּלוצים האָט ער באַמערקט אַף איר פּנים עפּעס אַ באַהאַלטענעם איבערפלי־שמייכל, פאַרפלאָנטערט זיך און נישט געוווּסט, מיט וואָס די מעשה צו ענדיקן. מירל איז דאָרטן באַ דער זייט געזעסן און האָט געפילט אַן עקל צו אים, צו זיין אויבערפלעכלעכער נשמה און צו דער לאַנ־גער אומאינטערעסאַנטער מעשה, וואָס ער דערציילט זי שוין דעם צווייטן מאָל. זי האָט נישט געוואָלט וועגן דעם טראַכטן און זיך אָנגעהויבן דער־פרעגן באַ דער אַקושאָרקע וועגן הערצן:

— ווי קלערט די אַקושאָרקע: ער וועט שוין טאַקע אַהער מער נישט אַראָפּקומען, הערץ?

נאָר שמואליק האָט די ליטעראַרישע באַקאַנטע פאַמיליע דערהערט און זיך אין שמועס אַריינגעמישט:

— יאָ, ער האָט געלייענט זיינע ביכער; ער קען אַפילו זיינעם אַ גע־שוועסטערקינד, אַן אַפּיקורס אַ רב.

מירל איז פון זיין אַריינמישן זיך געוואָרן אונטערגעצונדן. ס'האָט זיך געוואָלט אים זאָגן, אַז ער דערציילט אַ ליגן; אַז ער פאַרשטייט נישט דאָס, וואָס ער האָט געלייענט. אָבער זי האָט זיך אָפּגעהאַלטן, אָפּגעטראָטן מיט אַן איינגעהאַלטענעם כעס צום פענצטער און איז דאָרטן געשטאַנען, ביז זי האָט זיך באַרויִקט.

זי האָט געטראַכט:

— וועלוול בורנעס — ער איז געוויס מער פאַרגרעבט פון אים, שמואליקן, נאָר דאַך... קיין עקל רופט ער יעדנפאַלס נישט אַרויס.

אין אַ פּאָר טעג אַרום, ווען שמואליק האָט זיך איר איינמאָל איבערן שטעטל נאָכגעשלעפּט, האָט זי דערזען פאַר אַברהם משה בורנעסעס שטוב וועלוולס וואָרטנדיקע פור. זי האָט זיך צוגעשטעלט און, נישט קוקנדיק צו שמואליקן, געזאָגט:

— ער איז איצט דאָ אין שטעטל, דער געוועזענער חתן אירער? ווען ער האָט נישט אַזעלכע נמאסע טאַטע־מאַמע, וואָלט זי איצט מיט גרויס פאַרגעניגן צו אים אַריינגעגאַנגען.

און ס'איז געווען אַזוי פאַרדראָסיק.

אים, שמואליקן, האָט עס לחלוטין נישט אָנגערירט — אַזאַ וואָסערדי־קער איז ער שוין געווען, און אַזאַ אויבערפלאַך־קאַלטע נשמה איז שוין אין אים געזעסן. געבנדיק אַ קליינעם שמאָר מיט דער נאָז, האָט ער באַלד ווייטער גענומען דערציילן, ווי אַזוי זיי, ער מיט מירלען, וועלן וווינען נישט צוזאַמען מיטן פאָטער אין דער גרויסער אַלטער שטוב, זיי וועלן וווינען אינעם קליינעם, נישט לאַנג אויסגעמויערטן פליגל, וואָס שטייט אין עק סאָד און גייט אַרויס מיט די פאַרנטיקע פענצטער צו דער שטילער גאַס פון פאָרשטאָט.

רעדנדיק האָט ער זיך געפּילט מיט איר שטאַרק הײמיש און זי אונטער דער האַנט אָנגענומען. נאָר זי האָט, נישט קוקנדיק צו אים, זיך באַ־פרייט, זיך עטוואָס אָפּגערוקט און באַקומען אַ שטרענגן פּנים.

— זי האָט פיינט, אַז מ׳האַלט זי אונטער דער האַנט... פון תּמיד אָן האָט זי עס פיינט, און האָט אים שוין עטלעכע מאָל וועגן דעם געזאָגט.

זי האָט געשוויגן דעם גאַנצן וועג און צו אים נישט געקוקט.

אינדערהיים האָט זי זיך דערמאָנט, אַז שמואליק וועט שוין געוויס איב־גיכן אָוועקפאָרן, און האָט דערפילט, ווי ס׳ווערט איר מיטאַמאָל גרינגער אין מוח און אין האַרצן. זי איז נאָכדעם געשטאַנען אין דער תּחילת־נאַכטי־קער פינצטער, וואָס באַ איר אין חדר, געקוקט אינעם טונקעלן פענצטער און געטראַכט וועגן דעם:

— ר׳ גדליה וועט שוין אויך געוויס אַף גאַנצע וואָכן אינעם נייעם קאַשפּעריוועקער וואַלד אָוועקפאָרן.

אין שטוב אַריין וועט זיך צוריק די פאַרפּסחדיקע שטילקייט אומקערן; און זי, מירל:

— זי וועט דאָ שוין ווידער קענען בלייבן איינע אַליין... יעדנפאַלס כאָטש איינע אַליין.

*

ס׳איז שוין געווען ממש אַ הייסער זומערדיקער פרימאָרגן, און אַ צעגליטע מזרחדיקע זון האָט פון כאור אָן אָקעגן די פאַרנטיקע אָפענע פענצטער געשווינדלט, הייס געמאַכט די שויבן מיט די שאַלאַוואַניעס און געשפּילט מיט איר שיין אַף די פּאָדלאָגעס און אַף די ווענט.

באַ ר׳ גדליהן אין שטוב איז מען דענסטמאָל פריִער ווי אַלעמאָל אויפ־געשטאַנען און געגרייט שמואליקן אין וועג. באַ מירלען אין פינצטערן חדר האָט זיך געהערט, ווי אין עסצימער טרינקט מען טיי מיט מילך, ווי גיטעלע

פרעגט דאָרטן באַ שמואליקן, וווהין זי זאָל אים דאָס פוטער־געבעקס אַריינ־לייגן, ווי ס'קומט אַהין אַריין פאַרן דאַוונען אַברהמל דער רב און זאָגט וועגן שמואליקן אַפן קול:

— אַפילו, אַז ער וועט אַרויספאָרן צוועלף אַזייגער, וועט ער דאָך אויך צום צוג אָנקומען.

אין הויף האָט מען געוואַשן די בריטשקע, פאַרוואָרפן די פערד האָבער און באַשטעלט אַ געדונגענעם בעל־עגלה, וואָס מיט אים האָט ר' גדליה באַלד נאָך שמואליקן געזאָלט אין קאַשפּעריוקער וואַלד אַוועקפאָרן.

ווען מירל איז אויפגעשטאַנען, איז שוין געווען שפּעט, אַרום צען אַזייגער. אַ גאַנצע האַלבע זייט שטוב איז שוין מיטן קורצן פאַרנטיקן שאָטן פאַרכאַפּט געווען, אַ ווינטל, אַ קוים־קוים בלאַנדזשענדיקער, האָט אַהין דורך די אָפענע פענצטער אַריינגעדרונגען און שוואַך מיט די לאַנגע פאַרהאַנגען געדרודערט.

מירל האָט אָפּגעטרונקען טיי אין עסצימער באַם טיש, וווּ ס'זענען געזעסן ר' גדליה מיט אַברהמל דעם רב. שמואליק האָט זיך דאָרטן לאַנג אין די תפילין אַרומגעדרייט. ער האָט געדענקט, אַז אין משך פון די לעצטע צוויי טעג האָט מירל צו אים קיין וואָרט נישט אויסגערעדט, זיך געפילט שלעכט און באַליידיקט, געקוקט, ווי זיינע פיס שפּאַנען איבער דער פּאָדלאָגע. סך הכל איינמאָל האָט ער אין אלכסון צו איר די אויגן אויסגעדרייט און האָט געזען: זי קוקט נישט צו אים, נאָר צום בכבודיקן מעכאַניק, דעם דייטש, און הערט, ווי ר' גדליה זאָגט צום קאַסיר:

— דרינגט ער, אַז די זעג־מאַשין איז גלייכער אַוועקצושטעלן באַם קליינעם יאַר, דאָרטן... נאָך דעם זעקס־און־אַכציקסטן דעסיאַטין.

*

אין אַ ווײַלע אַרום איז ער שוין אָן די תפילין צו איר אין חדר אַריינ־געקומען און זי דאָרטן געטראָפן איינע אַליין באַם אָפענעם פענצטער.

זי איז געשטאַנען צו אים מיט די פּלייצעס און זיך נישט אומגעקוקט. ער האָט באַלד באַקומען אַ פולן מוח מיט פוסטקייט. זיין פּנים איז געוואָרן געלער פון רגע צו רגע. ער האָט אַף עפּעס געוואַרט.

פּלוצים האָט זיך מירל צו אים אויסגעדרייט און האָט גענומען פאַר אַביישפּיל די לעצטע צוויי טעג:

— אָט אַזעלכע טעג קען ער האָבן פון איר פיל, פיל... ער וועט זיך פילן מיט איר אומגליקלעך אַלע זיינע יאָרן.

און וואָס נאָך? זי, מירל, האָט אים נישט ליב און קען מיט אים נישט חתונה האָבן... זי פאַרשטייט בכלל נישט, נאָך וואָס באַדאַרף ער זי. ער קען נאָך געוויס טאָן מיט זיך אַ גוטן שידוך. זי ווייס נישט קלאָר, וואָס פאַר אַ פרוי ער וויל. נאָר אָט זענען, למשל, דאָ אין שטעטל בורנעסעס צוויי מיידלעך פאַראַן:

— וועמען פון זיי ער וואָלט נישט נעמען, וואָלט אים שוין געוויס בעסער געווען, ווי מיט איר, מירלען.

ווען זי האָט זיך נאָך אַ היפּשער פּויזע נאָכאַמאָל צו אים אויסגעדרייט, זענען שוין באַ אים אין די אויגן געשטאַנען טרערן. צוויי טראָפּנס זענען פּאַמעלעך פון זיי אַרויסגערונען און זיך פּאַמעלעך איבער דער נאָז געשלעפּט און די נאָז האָט זיי דערפילט און געענטפערט אַף זייער נאַסן קריכן מיט אַ שטילן שמאָר אַרויף.

מירלען איז מיטאַמאָל גרינג און פריי געוואָרן, און אַ מחשבה איז באַ איר געשווינט וועגן זיין וויינען אַדורכגעלאָפן.

— הייסט עס, אַז ער האָט שוין באַ זיך געפּועלט...

זי האָט אַף זיך באַלד דעם שוואַרצן שאַרף אַרויפגעוואָרפן, זיך געלאָזט אַוועקגיין און פון דער טיר צום לעצטן מאָל אַף אים אַ קוק געטאָן:

— הייסט עס, אַז זיי גייען זיך פונאַנדער... זי ווינטשט אים אַלץ בעסטע און וויל אים צום לעצט בעטן איין זאַך: זאָל ער דאָ אין שטוב קיין רעש נישט אָנמאַכן און זיך ביזן סוף פירן אַזוי, גלייך ער איז נאָך איר חתן. קיינעם, בעט זי אים, זאָל ער איצט דאָ אין שטוב וועגן דעם נישט זאָגן. אירע פאָטער און מוטער באַדאַרפן עס געוואָר ווערן שפּעטער, ווען ער, שמואליק, וועט שוין דאָ נישט זיין... זי אַליין האַלט אים געוויס פאַר אַ לייטישן מענטשן און גלייבט, אַז ער וועט עס פון אירעטוועגן טאָן.

אומבאַמערקט פאַר אַלע שטוב־מענטשן האָט זי זיך דורך דער הינטערשטער קיך־טיר אינדרויסן אַרויסגערוקט און איז אַוועקגעגאַנגען צו דער אַקושאָרקע שאַץ.

זי האָט דאָרטן מיט גרויס אומגעדולד געוואַרט, די צייט פון פאָרן צום צוג זאָל איבערגיין. געלעגן באַ דער אַקושאָרקע אין בעט און געטראַכט:

— איז שוין, הייסט עס, אַן עק... זי איז סוף־כל־סוף פּטור געוואָרן פון אים, שמואליקן, און פון די תנאים, וואָס האָבן זי צו אים צוגעבונדן.

XIII

ווען מירל האָט זיך פון דער אַקושאַרקע אַהיים אומגעקערט, איז שוין געווען אַרום דריי אַזייגער באַטאָג. קורצע טונקעלע שאָטנס זענען דורכויס לעבן די הייזער געלעגן און האָבן צוזאַמען מיטן גאַנצן שטעטל געצויגן די לאַנגווייליקייט פונעם נודנעם און הייסן טאָג.

אַרום און אַרום ר׳ גדליה הורוויצעס שטוב איז געווען אַזוי שטיל און רויק. אַ חזיר האָט געדרימלט הינטער איר אינעם בלאָטיקן גרוב, וווהין מ׳האָט דאָס קיך־וואַסער געגאָסן, און די טיר פון פאָרנטיקן גאַניק איז געווען געשלאָסן פון אינעווייניק, ווי אום שבת. מ׳איז דאָרטן, אַפּנים געשלאָפן באַטאָג.

מירל איז אַריינגעקומען אין הויף און האָט זיך אַרומגעקוקט. די בריטשקע, וואָס שטייט תמיד אונטערן קליינעם שוץ־דעכל, איז שוין דאָרטן נישטאָ, די שטאַל איז אויך געשלאָסן און ליידיק.

— הייסט עס, אַז די פור האָט טאַקע שמואליקן צו דער באַן אָפּגעפירט, ר׳ גדליה איז שוין אויך אין קאַשפּעריווקער וואַלד אַוועקגעפאָרן, און קיינער איז אין שטוב, אַחוץ גיטעלען, נישטאָ. איר, מירלען, ווילט זיך שוין איצט אַזוי אַהין, אין אָט דער שטילער שטוב, וווּ ס׳איז קיינער נישטאָ.

אין דער קיל, וואָס באַ איר אין חדר, וועט זי לאַנג ליגן אַף איין אָרט, און וועט דאָרטן אינדערשטיל טראַכטן וועגן זיך און וועגן דעם, וואָס זי איז שוין צוריק פריי, און אין איר לעבן קען נאָך עפּעס געשען.

אָבער נאָך אין עסצימער האָט זי שוין איר טעות באַמערקט און מיטאַמאָל פאַרגעסן, וואָס זי האָט פריער מיט אַ רגע געטראַכט.

די שטוב איז געווען פול מיט סודות און מיט איבערגעשראָקענעם טומל, וואָס מ׳האָט פאַרבאָרגן פון דער שטאָט און פון די מענטשן, וואָס זענען געווינט אַהער אַריינצוקומען.

מ׳האָט זי גערופן אין דעם פאַרמאַכטן זאַל, וווּ מ׳איז געזעסן אַרום דעם פאַרוויינטן און דערשלאָגענעם שמואליקן און אים צופיל געבעטן, ער זאָל אויסטרינקען זיין קאַלט גלאָז טיי. איבעררעדן האָט מען דאָרטן מיט איר געוואָלט פאַר שמואליקן אין די אויגן, און אַ פּאָר לייטישע שאלות זענען שוין פאַר איר אָנגעגרייט געווען. נאָר זי האָט אַהין נישט געוואָלט גיין. זי האָט זיך פאַרשלאָסן באַ זיך אין חדר, זיך דאָרטן געפילט שטאַרק געדריקט און שלעכט און געטראַכט:

— איינגנטלעך איז זי, מירל, געווען אַזוי נאַריש און קינדערש־נאַיוו... ווי האָט זי אַפילו געקאָנט קלערן, אַז אַלץ וועט זיך ענדיקן אַזוי גיך און אַזוי גרינג?...

מ׳האָט זיך די גאַנצע צייט געהאַלטן עצות אין דעם פאַרמאַכטן זאַל, פון וואַנען שמואליק איז זעלטן אַרויסגעגאַנגען.

אַברהמל דעם רב האָט מען אין מיט די עצות אַריינגעמישט, דעם קאַסיר האָט מען פון שטוב נישט אַרויסגעלאָזט, און אַרויסגערופן האָט מען מיט אַ דעפּעש יענעם גוטן פריינט פון זיידענאָווסקיס הויגעזינט, וועלכער איז אַהער פאַריקן ווינטער צוגעשיקט געוואָרן.

אין אָוונט איז ר׳ גדליה צו מירלען אין חדר אַריינגעקומען און האָט בא איר געפרעגט:

— וואָס וויל זי? זי קען זאָגן, וואָס זי וויל?

מירל האָט געהאַט אַן ערנסט פּנים. זי האָט געענטפערט ברוגז און קאַלט:

— זי וויל גאָרנישט... זי וויל, מ׳זאָל זי לאָזן צורו.

ר׳ גדליה האָט זיך אומגעקערט צו דער טיר, וואָס פירט אין זאַל אַריין, און האָט געזאָגט וועגן שמואליקן שטיל גלייך ער וואָלט מורא האָבן, עמעצער זאָל אונטערהערן:

— יענער וויל אַרויסרופן אַהער די עלטערן זיינע... ס׳איז פּשוט אַ בזיון פאַר דער שטאָט.

און נאָך:

— אפשר מיינט זי, אַז די געשעפטן זיינע האָבן שוין גליקלעך צו גיין אָנגעהויבן? אפשר קלערט זי, אַז די פּופּציק פּראָצענט, וואָס ער האָט אין קאַשפּעריוּוקער וואַלד, וועלן אים קלעקן מער, ווי אַף אויסצוצאָלן די חובות און אָפּצולעבן מיט גרויס חשבון אַ פּאָר שטילע יאָר?

ער איז דאָ אַ ווײַלע געשטאַנען און האָט געטראַכט וועגן זיינע לעצטע ווערטער.

ער זאָגט איר נאָכאַמאָל: זיי, ער מיט גיטלען, נעמען פון זיך אַראָפּ די אַחריות... זאָל זי טאָן, ווי זי פאַרשטייט.

ס׳איז געווען קלאָר: זיי, די פאָטער־און־מוטער אירע, האָבן שוין געטאָן צוליב איר אַלץ, וואָס זיי האָבן געקאָנט. איצט מאַכן זיי זי בעל־הבית אַף זיך אַליין און זאָגן:

— טו, וואָס דו ווילסט.

איר איז נאָך ר׳ גדליהס אַוועקגיין געוואָרן נאָך שווערער, ווי פריִער, און שרעקן האָט זי אָנגעהויבן איר קומענדיקע איינזאַמקייט:

— זיי, ר׳ גדליה מיט גיטעלען וועלן זיין די עדות פון אָט דעם אומענד־לעכן עלנטן לעבן; זיי וועלן וועגן דעם קיינמאָל נישט רעדן, נאָר זיי וועלן טראַכטן: נו, וואָס קענען זיי העלפן?

באַנאַכט האָבן זיך איר געחלומט די ברוגזע פנימער פון שמואליקס עלטערן, וואָס האָבן זיך דאָ אין שטוב שוין־לאַנג אין איין פּאַקן געהאַלטן און צו קיינעם נישט געוואָלט אַ וואָרט אויסרעדן. פּלוצים איז זי מיטן טאָג־ליכט אויסגעוואַקסן לעבן פענצטער און האָט דערזען זייער אייגענע אָפּפאָרנ־דיקע פור. אויבנאָן זענען דאָרטן געזעסן אַברהם משה בורנעס מיטן ווייב, און צווישן זיי איז שמואליק געווען איינגעהויקערט איינגעדרייען. שמואליקס קאָפּ איז געווען אַראָפּגעלאָזן, זיינע אַקסלען האָבן געציטערט פון איינגע־האַלטענעם כליפען, און זיי, אַברהם משה בורנעס מיטן ווייב, האָבן ביידע געשטאַרכעט דעם קליינעם שייגעץ, דעם אָנטרייבער, און אים געאיילט, ער זאָל טרייבן וואָס געשווינטער צו דער באַן.

ווען זי האָט זיך גאַנץ פרי פון שלאָף אויפגעכאַפּט, האָט זי קודם כל אַ טראַכט געטאָן, אַז שמואליקס עלטערן זענען נאָך דאָ אין שטוב נישטאָ. דער דריקנדיקער קאָשמאַר האָט איר נאָכלאָזן אָנגעהויבן, איז זי געלעגן אין בעט, געקלערט, אַז ס׳איז נאָך געבליבן צייט אָף צו כאַפּן צוריק, און זי, מירל... זי קאָן זיך נאָך באַטראַכטן און באַשליסן באַ זיך חתונה האָבן מיט שמואליקן נישט אָף אייביק, נאָר אָף דערווייל, ביז אַ צייט.

*

מירל איז צוריק שלום געוואָרן מיט איר חתן, און די חתונה איז נאָכ־אַמאָל אָפּגעשטעלט געוואָרן אָף שבת נאָך שבועות.

מ׳האָט געשמועסט וועגן די שפּאָגל־נייע צווייַ תנאים, וואָס מירל האָט פונסניי מיטן חתן אויסגענומען:

— לעבן מיט איר, ווי מאָן מיט אַ ווייב, זאָל ער זיך נישט ריכטן. און זי, מירל...

זי מעג אַוועקגיין אָף אייביק פון אים און פון זיין שטוב אין יעדער צייט, וואָס איר וועט זיך פאַרוועלן.

וועגן וואָס איז דאָ שוין געווען שייך צו קלערן?

שמואליק זיידענאָווסקי האָט געוויס נאָך איצט אויך געקאָנט דעם גליקלעכסטן שידוך טאָן. אויב ער האָט באַ זיך געפועלט לעבן מיט מירלען

איביק, ווי אום יום־כיפּור, איז דאָס שוין נאָר געווען דערפֿאַר, וואָס זי איז אים שוין אפשר נישט ווינציקער, ווי וועלוול בורנעסן איינגעבאַקן אין האַרצן געווען. אָבער די מעשה, די מעשה אַליין איז דאָך שטאַרק איבטערעסאַנט און טשיקאַווע געוואָרן, און כדאי איז פּונסיי געווען צו באַלעגערן טיר און פענצטער און צו זען, ווי אַט דאָס פּאָרל שפּאַצירט איבער דער לאַנגער גאַס — אַ פּאָרל, וואָס וועט לעבן נישט ווי מאַן און ווייב, נאָר עפּעס משונה און אַנדערש, ווי קיין פּאָר־פֿאָלק האָט נאָך ביז היינטיקן טאָג דאָ אין שטעטל נישט געלעבט.

שמואליק האָט שוין איצט איבער עפּעס אַלעמען אויסגעזען, ווי אַ הייליקער מאַנסביל. פֿאַר באַקאַנטע האָט ער נאָך, ווי פֿריִער, דערציילט לאַנ־גע נודנע מעשיות, נאָר זיין קול איז שוין געווען שטיל, ווי באַ אַ יורד, דאָס פּנים אומעטיק, און געדאַכט האָט זיך, אַז ער פֿאַסט. מענטשן האָבן געפֿילט צו אים אַ רחמנות און האָבן באַקלאָגט זיין מזל:

— מאָלט אייך: ס׳איז אַז אַך־און־וויי צו אים אויך... ער איז נעבעך אויך גוט אַריינגעפֿאַלן.

און מירל האָט זיך נאָך שפּאַצירנדיק איבערן שטעטל אַזוי שטרענג מיט אים געפֿירט, ער האָט שוין אַפֿילו נישט דערוועגט זיך זי אונטער דער האַנט אַנצונעמען.

אינמיטן דער גאַס האָט זי איינמאָל אפשר אַף אַ האַלבער שעה צייט אַן אים פֿאַרגעסן און האָט זיך אָוועקגעשטעלט רעדן מיט ברכה דער שוס־טערין, וואָס באַ איר האָט זי אַמאָל זעקס חדשים צייט געזויגן.

— יאָ, האָט זי צו דער ברכה גאַנץ ערנסט געזאָגט, אייער שטוב פֿאַלט איין, איר מוזט זי געוויס נאָך היינטיקן זומער איבערבויען.

אַרום און אַרום זענען לייט אַף זייערע גאַנקעס געשטאַנען און האָבן געגאַפֿט:

— גוואַלד געשריִען: אַט דאָס טוט מען, בשעת מ׳גייט שפּאַצירן מיט אַ חתן?

און זי האָט נאָך געהייסן, ברכהס מאַן זאָל קומען שמואליקן אַ מאָס אַף אַ פּאָר שיך אַראָפּנעמען, און האָט אַט דער שוסטערין נאָכגעשריִען אַפֿן קול:

— נישקשה, אייער מאַן איז אַ גוטער בעל־מלאכה, ער נייט געוויס נישט ערגער פֿון די שוסטערס, וואָס אין די גרויסע שטעט.

XIV

שמואליק איז נאָכדעם אַף גאַנצע אַכט טעג דאָ אין שטוב פאַרבליבן. ער האָט געהאַט אַ דערשלאָגענעם אויסזען און אָפּגעלייגט זיין נסיעה פון טאָג אַף טאָג.

ווען ער איז אַהיים אַוועקגעפאָרן, האָט זיך דאָ אין שטוב שוין שטאַרק די נאָענטע חתונה געפילט, און אין קיך האָט שוין אַ קיילעכדיקן מעת־לעת אין איוון געברענט. מער פון אַ האַלב טוץ ווייבער האָבן דאָרטן געשווינט מיט די נאַסע פאַרקאַטשעטע הענט געטרודערט, געשיילט מאַנדלען, געקלאַפּט אייער, געשטויסן צימרינג — און אַלץ אונטער דער השגחה פון אַ פרעמדער הייזעריקער סאַרווערין, אַ ייִדענע אין בלויע ברילן, וואָס האָט גערעדט ווינציק, ווי אַ גוט יידישע אַלמנה, און געטאָן געשווינט, ווי פאַר צען.

ר׳ גדליה איז, ווי פריִער, גאַנצע וואָכן אָפּגעווען אין קאַשפּעריווקער וואַלד.

אין שטוב האָט שוין דערווייל געבאַלעבאַטעוועט גיטעלעס פרעמד־שטעטלדיקע אָרעמע קרובה, און די פאַרנטיקע חדרים זענען שוין פול געווען מיט דער היפּשער קאָמפּאַניע ווייבערשע שניידערס, וועלכע זענען מיט מירלס האַלב־אויפגענייטע קליידער פון קרייז־שטאָט אַראָפּגעקומען און האָבן זיי דאָ אין שטוב פאַרענדיקט.

אין שטאָט גלייבט מען נאָך אַלץ נישט, אַז מירל האָט באמת חתונה, און אַ שמועס מאַכט מען נאָך וועגן דעם באַ אברהם משה בורנעסן אין עסצימער:

— וואַרט און האָט בטחון, זי וועט נאָך אי״ה זיידענאָווסקין אויך די תנאים אָפּשיקן.

צו ר׳ גדליהן אין שטוב קומען שוין פון אַ צייט נישט אַריין נישט די אַקושאַרקע שאַץ און נישט דער פּראָוויזאָר־געהילף סאָפיאַן.ביידע שפּאַצירן זיי אַלע טאָג אַראָפּ דעם שטעטל, ווערן אַלץ מער פאַרפרעמדט צו מירלען און געפינען שוין אין איר קיין אינטערעס נישט.

— און מיט וועמען זאָלן זיי זיך טאַקע דאָ אינטערעסירן? זיי האָבן קיינמאָל קיין חתונה־מיידל נישט געזען?

און מירל אַליין ווייס שוין, אַפּנים, אויך, אַז זי איז די לעצטע צייט שטאַרק אַראָפּגעפאַלן; ווייס עס, בשעת זי שטייט אַ גאַנצן באַטאָג אינעם שטילן, מיט ווייס פאַרוואַלגערטן חדר; ווייס עס, בשעת זי לייגט אָט די ווייס צונויף און בייגט זיך דערמיט אינעם אָפענעם נדן־קאַסטן. אַרום און

אַרום איר גייט זיך רעגלמעסיק פּאָרויס די ערבֿ־חתונהדיקע אַרבעט, און אינמיטן דער שטילקייט, וואָס אין די קילע חדרים, הערט זיך פֿון צייט צו צייט דער הייזעריקער קלאַנג פֿון דער גרויסער שניידערשער שער. ס׳פּרוווט אָט די שטילקייט אויפֿרודערן איינער פֿון די בחורים־אַרבעטער, וואָס זיצט אָנגעבויגן איבער זײַן ביי־מאַשין און דרייט זי אונטן געשווינט מיט אַ פֿוס. אומגעריכט פֿאַר אַלעמען טוט ער פּלוצים אַ זינג מיטן גאַנצן קול:

אוי, מײַן געליבטע!
אין אַ ווייטן וועג
פֿאָר איך אַוועק.

און נאָכדעם הערט זיך שוין נאָר דאָס איינזאַמע קלאַפּן פֿון דער געשווינט שטעפּנדיקער מאַשין, הערט זיך לאַנג, הייזעריק און בייז און ווערט צולעצט פֿאַרשוויגן. אינעם קעגנאיבערדיקן ווינקל גרייט זיך שוין שטעפּן אַ צווייטע מאַשין. און דורכן אָפֿענעם פֿענצטער דרינגט דערווײַל אַרײַן דאָס לעבלעכע שטאָט־ווינטל, בלאָזט פֿאַמעלעך אָף אַ פֿאַרהאַנג הויך, הויך ביז צום באַלקן און באַווײַזט, אַז אינעם סוף־אַפּרילדיקן דרויסן זענען די הימלען עטוואָס פֿאַרטונקלט, און אַז ווײַט, ווײַט, אין די גוייִשע סעדלעך בליִען שוין צײַט עטלעכע טעג דיביימער.

מירלען רופֿט מען אין זאַל אַרײַן אַ קלייד מעסטן. אַ שטיק צען שניי־דער־יונגען פֿאַרגעסן דאָרטן מיטאַמאָל אָן זייערע אויפֿגעהויבענע נאָדלען, גלאָצן אויס די אידיאָטישע אויגן און קוקן אָף אירע נאַקעטע פּלייצעס און הענט. און זי שטייט אינעם ביי־פֿאַרסטריגעטן קלייד אַקעגן גרויסן שפּיגל און געדענקט:

— אָט איז זי, מירל, עפּעס געווען און האָט עפּעס שטאַרק נישט גע־וואָלט... און איצט איז זי גאַרנישט און געפֿאַלן, און ווייס לחלוטין נישט, וואָס מיט איר וועט זײַן ווײַטער, און מעסטן מעסט זי זיי נאָך אַליין, אומ־שטיינס געזאָגט, אָט די חתונה־קליידער אירע.

פּלוצים ווערט זי אויפֿגערעגט און בייז און שטופּט אָפּ פֿון זיך דעם שנײַדער, וואָס בעט זי שטיין גלײַך.

— וואָס וועט ער איר דערציילן מעשיות, דער שנײַדער? אַז די גאַנצע פּלייצע קנייטשט זיך, און דאָס גאַנצע קלייד איז באַגראָבן אין דער ערד.

*

און איינמאָל באַטאָג איז זיך אַזוי אָף ר׳ גדליה הורוויצעס גאַניק גע־שטאַנען איינע פֿון די קרייז־שטעטישע מיידלעך שניידערנס און האָט דאָרטן

אינדרויסן געפּרעסט אַ ניי זיידן קלייד. דאָס מיידל האָט דאָרטן אַלעמאָל געגומען דעם הייסן אייזן אין האַנט, געשפּריצט אונטער דאָס וואַסער פון מויל און געהערט, ווי אין שטוב קאַפּט אויס איין מאַשין בײַ דער צווייטער דאָס שטעפּן. ווייט, ווייט אַרום דער מזרחדיקער שטאָט־בריק זענען פאַמע־לעך איינער נאָכן צווייטן אָפּגעשטאַרבן די רעגלמעסיקע קלעפּ פונעם שמי־דישן האַמער, און אין שטעטל איז געוואָרן שטיל. פּלוצים האָט זיך פון יענעם זעלבן עק־שטאָט געלאָזט הערן דאָס קלינגען פון אַ פּאָר פערמד־שטעטלדיקע גלעקער, און אָן אומבאַקאַנטע בעל־עגלהשע פור האָט זיך אַהער אַלץ נעע־טער און נעענטער געגומען רוקן. אַ פערעמדער ווּקסיקער בחור איז אויבנאָן אַף אַט דער פור געזעסן און האָט פאַרבײַפאַרנדיק נישט אַראָפּגעלאָזן קיין אויג פון ר׳ גדליה הורוויצעס שטוב. דאָס מיידל האָט אַף אַ ווײַלע פאַרגעסן אָן קלייד, וואָס זי פּרעסט, באַגלייט די פור מיט די אויגן ביז צו די ערשטע גוייִשע סעדלעך און זיך באַרוּקט:

— מסתמא אַ פרעמדער... מסתמא נאָר אַדורכגעפאָרן.

נאָר אין אַ ווײַלע אַרום איז עמעצער גאַנץ רויִק אַהער אין שטוב אַרײַנגעקומען און דערציילט שטיל, ווי אָן לונג און לעבער:

— צו דער אַקושאָרקע, זאָגט מען, איז ווידער אַמאָל געקומען דער פאַרפסחדיקער גאַסט.

מעסטנדיק אַ ניי קלייד איז דענסטמאָל מירל געשטאַנען אַקעגן שפּיגל מיט נאַקעטע אַקסלען און מיט אַ הייס פלאַמענדיק פּנים.

— ווער? האָט זי מיטאַמאָל באַקומען ברייט פונאַנדערגעעפנטע דער־שטוינטע אויגן, ווער, זאָגט מען, איז געקומען?

און נאָך איידער מען האָט איר געענטפערט, האָט זי שוין לחלוטין גע־האַט פאַרגעסן אָנעם עלטסטן שניידער, וואָס איז לעבן איר אַף די קני גע־שטאַנען און זי פון אַלע זייטן אַרומגעשפּילעט מיט שפּילקעס. זי האָט גע־שווינט פון זיך דאָס נישט־דערמאָסטענע קלייד אַראָפּגעריסן און זיך גע־כאַפּט צוריק צום וואָכעדיקן קאַפּטל.

דער שניידער איז געוואָרן אויסער זיך, אויסגעדרייט דאָס פּנים צו די צוויי אַרבעטער, וואָס זענען צוליב אַט דעם קלייד אָן אַרבעט געבליבן, און האָט אָנגעהויבן ווישן דעם שווייסיקן שטערן.

— מאָלט אייך, מירעלעס קאַפּריזן... ער קען זיי שוין פון גאַנץ לאַנג. נאָר איצט איז ער געוואָרן זיכער, אַז מ׳וועט דינסטיק אין אָוונט די אַרבעט ענדיקן און מ׳וועט פרייטיק גאַנץ פרי קענען אַהיים פאָרן.

נאָר באַ מירלען האָבן שוין געציטערט די ליפּן, בעת די פינגער האָבן אַף זיך געשווינט דאָס קעלנערל פון קאַפּטל פאַרקנעפּלט:

— וואָס וויל ער פון איר, דער שניידער? זי ווייס לחלוטין נישט, וואָס ער וויל.

זי איז געשווינט פון זאַל אַרויס און אין גרויס אומגעדולד גענומען אַף עמעצן וואַרטן. יעדעס מאָל, וואָס די דרויסן־טיר האָט אַ קלאַפּ געטאָן, איז זי פון איר חדר אין עסצימער אַריינגעלאָפן און אויפגערעגטערהייט געשיקט דאָס דינסטמיידל אַ קוק טאָן אין פאָדער־שטיבל:

— אַנו, ווער? ווער איז אַהין אַריינגעגאַנגען?

*

און פאַרנאַכט איז שוין באַ איר די שטימונג געווען אַזוי געפאַלן און דאָס פנים אומעטיק און מיד.

קיינער איז צו איר אַהער נישט געקומען.

איינע אַליין איז זי געזעסן אַף די טרעפּלעך פון גאַניק, זיך געהילט אינעם זומערדיקן שאַל און געקוקט, ווי די פאַרגייענדיקע זון רויטלט נאָך דאָ און דאָרטן די שפּיצן פון די שטרויענע דעכער. ערגעץ־ווו האָט אין אָוונט אַ וואָך, וואָס פאַר אַ „בן־זכר", באַדאַרפט פאַרקומען. האָט מען אַהין גע־טראָגן פון מאַרק אַ פערטל־עמערדיקן שטאָף וויין. דער וויין האָט זיך גע־כליאָפּעט אין דער גרויסער פלאַש, געשימערט אַקעגן דער פאַרגייענדיקער זון און אויסגעזען צופיל ליטער און רויט. ס'האָט זיך געמאָלט די שטוב, ווו אַט די וואָך וועט אין אָוונט פאַרקומען; ס'האָבן זיך געמאָלט די געגרייטע טישן, די ייִדן מיט די באַשיינטע פנימער, וואָס וועלן אַרום זיי זיצן און וועלן לחיים טרינקען. און ווייט, ווייט אַרויס דעם שטאָטישן דאָרף האָט זיך גע־מאָלט אַ צווייטע גוייִשע האַלבע שטוב, וואָס וועט היינט ביז שפּעט אינדער־נאַכט זיין באַלויכטן, זיצן וועלן דאָרטן די אַקושאַרקע מיט הערצן, זיצן וועט דאָרטן אויך דער פּראָוויזאָר־געהילף סאַפּיאַן. און אַלע וועלן זיי, רעדנדיק וועגן פאַרשידענע ענינים, וויסן, וואָס עס איז געשטאַנען אינעם בריוו, וועלכן זי, מירל, האָט באַלד נאָך פסח אַוועקגעשיקט. נאָר יעדער באַזונדער וועט וועגן דעם קיין וואָרט נישט דערמאָנען און יעדער באַזונדער וועט געדענקען ערגעץ־ווו באַ זיך אין מוח:

— וועגן וואָס איז דאָ שייך צו רעדן?... אַ נאַרישע מעשה מיט אַ בריוו... גאָר, גאָר אַ נאַרישע מעשה מיט מירלס אַ בריוו...

*

אַף מאָרגן גאַנץ פרי האָט די אַקושאָרקע געכאַפּט אַ פרעמד פערד און וועגל, געפלויגן מיט דעם איבערן שטעטל און אַליין אַנגעטריבן.

ווייבער האָבן דאָס געזען מיט זון־אויפגאַנג, בשעת זיי האָבן זייערע בהמות אין טשערעדע געטריבן.

מ׳איז געוואָר געוואָרן:

אַ גאַנצע נאַכט האָט מען געשיכורט אין דער אַקושאָרקעס עק־דאָרפישן שטיבל. געטרונקען האָבן דאָרטן פיל: הערץ, די אַקושאָרקע אַליין, דער באַלע־באָסטעס זון, דער אויסגעדינטער סאָלדאַט און נאָך עפּעס אַ לערער פון נאָענטן שטעטל, אַן אָפּגעפליקטער אַכט־און־דרייסיק־יאָריקער פאַרשוין אין אַ בלוי העמדל, וואָס האָט שוין אַמאָל געהאַט סמיכות אַף רבנות מיט אַ שוחטס אַ טאָכטער פאַר אַ ווייב און איז איצט פאַרליבט אין אַ פאַרמעגלעכן קרעמערס אַ מיידל, וואָס איז נאָך קיין זיבעצן יאָר נישט אַלט.

אויסגעטרונקען, איז דאָרטן הערץ שטאַרק ברוגז געוואָרן, וואָס מ׳מאַכט מיט אים אַ שמועס וועגן מירלען, און האָט וועגן איר געזאָגט האַלב אַף לצנות, האַלב אַף דער אמת:

— ער פאַרשטייט נישט, וואָס מ׳וויל, זי איז טאַקע נישט מער ווי אַן איבערגאַנג־פּונקט, און זיין וועט פון איר גאָרנישט. אָבער אַ מיידל איז זי דאָך.

באַטאָג האָט מען וועגן דעם גערעדט באַ ר׳ גדליה הורוויץ אין שטוב. עמעצער האָט אויסגעמאָלט, ס׳אַראַ פּנים די אַקושאָרקע האָט געהאַט, בשעת דאָס פערד און וועגל איז מיט איר איבערן שטעטל געפלויגן. אַ צווייטער האָט פון חוזק וועגן געפרעגט:

— כ׳בעט אייך: וויפל איז זי אַלט, די אַקושאָרקע?

מירל האָט עס געהערט, זוכנדיק עפּעס אונטער די בערג וועש און קליידער, וואָס אַרום איר. זי האָט אַף אַ רגע צו זוכן אויפגעהערט און אָנ־געשטעלט די אויגן אַף דעם, וואָס דערציילט.

פאַרנאַכט האָט זי זיך אין גאַס מיט דער אַקושאָרקע באַגעגנט.ביידע מיידלעך האָבן זיך אַ ווײַלע געקוקט אין די פּנימער, נישט געהאַט, וועגן וואָס צו רעדן, און געפילט, אַז זיי האָבן איינע די צווייטע פיינט.

מירל האָט געזאָגט:

— זי האָט געהערט, הערץ איז געקומען.

און די אַקושאָרקע האָט געשמייכלט שלעכט, ווי אַ שניידערס אַ טאָכ־טער, בשעת זי איז זיך אַן עמעצן נוקם.

— יאָ, האָט זי געזאָגט, נאָך זונטיק איז ער געקומען.

אַ פּויזע.

— לאַנג וועט ער דאָ פאַרברענגען?

— עטלעכע טעג.

— אַ צווייטע פּויזע.

— די אַקושאָרקע וויס ניסט, פאַרוואָס הערץ האָט איר, מירלען, אַפן בריוו נישט געענטפערט?

דענסטמאָל איז דער אַקושאָרקעס שמייכל מיטאַמאָל געוואָרן אַזאַ שטעכנדיקער, און דאָס געלעכטער אַזאַ נאַריש און גיפטיק, גלייך מירל וואָלט באַ איר עפּעס געוואָלט צונעמען און קען נישט.

— זי פאַרשטייט נישט, וואָס מירל „וויאַזשעט״ זיך צו הערצן, יענעם ליגט געוויס מער נישט אין זינען, נאָר זי, מירל, מיט אירע בריוולעך.

און מירל איז אַקעגן איר געשטאַנען און האָט איר אין פּנים געקוקט.

אַהיים איז זי שוין געגאַנגען גיכער ווי אַלעמאָל, און האָט עס נישט באַמערקט. אין פאָדערשטוב האָט איר עפּעס געזאָגט דער עלטסטער שניי־דער, און זי האָט נישט געהערט; געלעגן באַלד נאָכדעם לאַנג באַ זיך אין חדר און האָט עס נישט געדענקט.

פּלוצים האָט זי זיך אויפגעכאַפּט, געשווינט פאַרקנעפּלט אַף זיך דאָס זומערדיקע אויבערשט, זיך נישט אומגעקוקט צום עלטסטן שניידער, וואָס האָט זי ווידער געוואָלט אָפּשטעלן, און האָט פלינק אַוועקגעשפּאַנט אַרויף צו דער אַקושאָרקעס שאַצס עק־דאָרפישן שטיבל.

ווען זי האָט זיך פון דאָרטן צוריק אַהיים אומגעקערט, איז שוין געווען אַרום צען אַזייגער אין אָוונט. מיט אַ פלאַמענדיקן פּנים איז זי אַרייַן צו זיך אין חדר, געבליבן שטיין, געוואָלט זיך עפּעס דערמאָנען און זיך גענומען דערפרעגן באַ דער בייטאָרין־מיידל:

— דאָס מיידל געדענקט נישט, וואָס פאַר אַן אַרבעט זי, מירל, האָט היינט באַטאָג געהאַט צו טאָן?

און באַלד איז זי אַוועק אינעם עקסטן היפשן חדר מיט די טונקעלע לאָמפּן, וווּ ס'האָבן נאָכן טאָג אַרבעט געדרימלט זיצנדיק די אַנגעהאָרעוועטע שניידער. זי האָט זיך דאָרטן געהייסן געבן מעסטן יענץ נישט־פאַרענדיקט קלייד, וואָס מ'האָט עס איבער איר נאָך באַטאָג אַוועקגעלייגט, און איז געוואָרן שטאַרק אומצופרידן מיטן שניידער דעם באַלעבאָס, וועלכער האָט געוואָלט אַף מאָרגן איינער אַליין אין קרייז־שטאָט אָפּפאָרן. דאָס פּנים אירס האָט

שטאַרק געפּלאָמט, בשעת זי האָט אַף זיך אַקעגן שפּיגל דעם גאַרסעט צו־רעכט־געמאַכט, און זי האָט געטענהט:

— קומענדיקן מאָנטיק פאַרט מען אַרויס אַף דער חתונה, זי וועט זיך אַפילו מיט צונויפלייגן די קליידער אַף קיינעם, אַחוץ דעם עלטסטן שניי־דער, נישט פאַרלאָזן.

איר האָט זיך געוואָלט, אַז אַרום איר אין שטוב זאָל ווערן וואָס מער טאַרעראַם; זי איז געלאָפן צו ר׳ גדליהן אין קאַבינעט, אים אַהער געבראַכט און אים געצוווּנגען, ער זאָל דאָ אָפּן אָרט אירע ווערטער פאַר די שניידער איבערחזרן:

— אויב די שניידער וועלן נעמען אַרבעטן באַנאַכט, וועט מען זיי אַ ביסל שכירות מוסיף זיין.

XV

נאָר אינגיכן איז שוין געקומען אַזאַ שיינער טאָג פרייטיק, וואָס דער־מאָלט האָבן די שניידערשע מאַשינען דאָ שוין מער נישט געקלאַפּט. די גאַרדינען זענען דאָ שוין אַף אַלע פענצטער געהאַנגען. און די שטוב האָט מען צום לעצטן מאָל אין גרויס איילעניש גענומען צוקלייבן.

ערב־שבת־פאַרשפּיל איז דאָס געווען.

אַרום דריי אַזייגער באַטאָג שטייען זיך אַזוי לעבן ר׳ גדליהס שטוב די צוויי גרויסע גוייִשע פורן, וואָס צו זיי בינדן די שניידער אין איילעניש זייערע מאַשינען מיט די פאַר נאַרישע מאַנעקענען. און דער צעטראָגענער ר׳ גדליה אַליין קומט בשעת־מעשה אָן פונעם גרויסן קאַשפּעריוּקער וואַלד און שמייכלט פריילעך צום שטעטל. אַראָפּקריכנדיק פון זיין פור, עפנט ער ברייט דעם טייסטער און באַווייזט די שניידער דאָ, אַף די פריש־אָפּגעוואַ־שענע גאַניק־טרעפּלעך, אַז ער איז נאָך אימשטאַנד גביריש פאַר זיין טאָכ־טערס חתונה־קליידער צו באַצאָלן. פון גליק שימערט באַ אים דאָס פנים, און לאָזנדיק זיך אַף דער נישט־אויסגעשפּאַנטער פור אין מרחץ אַריין פאָרן, פאַרגעסט ער דאָך נישט זיך אָפּצושטעלן לעבן אַברהמל דעם רב און אים אויך מיט זיך מיטנעמען.

אין מאַרק זענען געשטאַנען ייִדן, געקוקט, ווי די שניידער וואַרפן זיך

געשווינט אַריין אין די גרויסע וועגן, געזען, ווי זיי שמייסן געשמאַק אַוועק מיטן וועג אין קרייז־שטאָט, און זיך וועגן זיי גוטמוטיק אָדורכגעשמייכלט:

— זיי וועלן אַריינשמייסן אין שבת, די שניידער.

— אָף אַ פּאָר שעה וועלן זיי געוויס אין שבת אַריינשמייסן.

און נאָכדעם איז שוין געווען אַזוי שטיל אין שטעטל און אין ר׳ גדליהס צוגעקליבענער שטוב.

ס׳זענען דאָרטן אָף די פענצטער געהאַנגען די ראָזע גאַרדינען, ס׳זענען געלעגן אויסגעשפּרייט די סאַמעטענע סטעזשקעס און האָבן אַרויסגערופן אַ בענקשאַפט נאָך פרעמדן גליק.

ליגט זיך אַזוי אַ סטעזשקע אין זאַל אָף דער ריינער פּאָדלאָגע, ליגט מיט איר גאַנצער אויסגעצויגענער לענג און איז מתקנא אין אַ צווייטער סטעזשקע, וואָס ליגט ערגעץ ווייט אין אַ צווייטער חתונהדיק צוגעקליבענער שטוב.

— די כלה איז אין יענער שטוב גליקלעך, קלערט דאַכט זיך אָט די סטעזשקע.

טוט זיך קוים, קוים אַ ריר דער לאַנגער פּאַרהאַנג, וואָס אָפּן פענצטער, און וויל, דאַכט זיך, אומעטיק צוגעבן:

— זי האָט ליב דעם חתן, יענע כלה.

און מירל איז נאָך אַלץ געשטאַנען אַקעגן קליינעם שפּיגעלע, וואָס בּאַ איר אין חדר, און זיך אָנגעטאָן פּשוט, ווי אָף אַלע שבת.

ס׳איז געווען שטיל אין די אַרומיקע חדרים; ס׳האָט זיך געפילט אַ בענקשאַפט נאָכן בת־יחידישן לעבן, וואָס גוססט, און ס׳האָט זיך נישט גע־וואָלט טראַכטן וועגן שמואליקן, וואָס גרייט זיך איצט פאַרשטאָט פונעם ווייטן כּרך צו דער זעלבער חתונה, וואָס זי, סיי ווי סיי איז דאָך אָט די גאַנצע חתונה שוין מער נישט געווען, ווי אָף קאַטאָוועס, ביז אַ צייט און אָף דערוויל. מער ווי אַן אַנדערש מאָל איז זי דערין געווען איבערצייגט איצט ערב־שבת־פאַרשפּיל, זיך געפילט וואָכעדיק, ווי אין די טעג פון אַ גאַנץ יאָר און זיך שוין אַפילו, ווי אין אַ פּשוטן פרייטיק, געלאָזט גיין עפּעס קויפן אין אַפּטייק.

גייענדיק אַהין איינע אַליין מיט דער גאַס, וואָס אַרויף דעם שטעטל, האָט זי געדענקט, אַז זי איז עלנט און איז דאָך עפּעס ווי פאַרעקשנט אין אָט דער עלנטקייט, און באַדאַרף איצט נישט קיינעם, קיינעם; אַז פון צייט צו צייט קלערט זי נאָך, אַז אין איר לעבן פעלט אַן „עיקר“, און סך־הכל

מיט איין מינוט שפּעטער גלייבט זי שוין נישט סיי אין זיך, סיי אין אָט דעם „עיקר״, קוקט זיך אַרום און זעט, אַז קיינער גלייבט נישט.

און פּלוצים איז זי רויט געוואָרן און זיך דערמאָנט, אַז אָט די זעלבע זווערטער האָט זי געשריבן אינעם בריוו, וואָס אויף אים האָט הערץ נישט געענטפערט. אַרויפשפּרינגענדיק אויף די טרעפּלעך פון אַפּטייק, איז זי שוין געווען אַזוי אין כעס אויף זיך אַליין.

— עפּעס אַ מין נאַרישער בריוו... און בכלל ווער האָט אים באַדאַרפט, אָט דעם בריוו?

און אין אַ ווײַלע אַרום, ווען זי איז צוריק פון אַפּטייק אַרויסגעגאַנגען, איז שוין די ווײַטע און רויטע זון געהאַנגען אין מערב־ווערטיקאַל, ווי אַ גרויסע פייערדיק גאָלדענע מטבע, און אין אָנהייב ערב־שבתדיקן שטעטל איז אייבער אַליין געשטאַנען הערץ. פון זיינע קליינע אַריינגעגראָבענע אויגן האָט ווי שטענדיק אַרויסגעשמייכלט דער גרינער אָפּגלאַנץ, און אַליין האָט ער איינגעבויגענערהייט געקוקט אויף די ייִדן, וואָס זענען שוין צוריק פון מרחץ געקומען, שטייען דאָ און דאָרטן לעבן זייערע פונאַנדערגעעפנטע טירן און גרייטן זיך גיין צו קבלת־שבת. הערצס פּנים איז אינגאַנצן געווען איינ־געטונקט אין דער שיין פון דער אונטערגייענדיקער זון; ער האָט אויסגעזען אַ גאָלדענער. ער האָט דערזען מירלען. געטאָן צו איר עטלעכע שפּאַן און איר אָנגעוויזן אויפן שטעטל:

— זאָל זי אַ קוק טאָן. ממש אַ שבתדיקער הימל; שבתדיק זעען אויס אויפן מערבדיקן באַרג אַפילו די אַרומיקע גרינע פעלדער.

מירל האָט מעכאַניש אַ קוק געטאָן צום באַרג און האָט דאָרטן גאָר־נישט געזען, אַחוץ דעם מידן גוי, וואָס דעראַקערט צו נאַכט זיין פעלד. אַ היפּשער צעאַקערטער פּאַס האָט זיך דאָרטן שוין געצויגן איבערן גאַנצן רעליעף פון גרינעם באַרג און אים אַרומגענומען, ווי מיט אַ ברייטן שוואַרצן גאַרטל. זי האָט נאָך נישט געוווסט, צי הערצס ווערטער האָבן אַן איראָנישן זין, צי ניין, און האָט געקוקט אויף אים מיט דערשראָקן דערשטוינטע אויגן:

— בכלל וויס זי נישט, וואָס ער וויל פון איר, אָט דער פאַרשוין, און קען אים מיטן שכל נישט תופס זיין.

און בײַ אים האָבן די אויגן נאָך איראָנישער צו שמייכלען אָנגעהויבן. ער האָט זי באַטראַכט, ווי אַ קלוגיטשקער, און געפרעגט האָט ער שוין בײַ איר, אַפּנים, גלאַט אַזוי, פון חוזק וועגן:

— זי האָט אַמאָל געטראַכט וועגן ייִדן?

אין מירלען האָט געזאָדן עפּעס טיף, אינעווייניק. זי איז געווען בלאָס פון אויפרעגונג, נישט געקוקט צו אים, געהאַלטן האַרט צונויפגעדריקט די ליפּן און געטעטעמט שווער און צו אָפּט.

— ווער האָט נאָך אים געשיקט?

איבער עפּעס האָט זיך איצט געדענקט דאָס צעטעלע, וואָס ער האָט פאַרן ערשטן אָוועקפאָרן באַ איר אין חדר געלאָזט. „אויב ער וועט נאָך אַמאָל קומען אַהער אין שטעטל, וועט דאָס זיין אויסשליסלעך צוליב איר, מירלען". און באַליידיקט האָט דערפאַר שטאַרק און טיף אָט די איצטיקע משונהדיק קאַלטע און דערוויטערטע באַציִונג זיינע מיטן רעדן אַף איר אונטער די אויגן ערגעץ דאָרטן באַ דער אַקושאַרקע אין שטוב. ניין, עפּעס איז שוין אין יענעם צעטעלע געווען ערגערס, ווי אַ ווערטל.

ער האָט זיך געלאָזט זי באַגלייטן אַראָפּ מיטן שטעטל און געזאָגט:

— ער האָט דאָ צוריק מיט עטלעכע טעג איר פאָטער געזען...

נאָר זי האָט אים באַלד די רייד איבערגעהאַקט:

— פאַראַן מענטשן, וואָס מוזן באַליידיקן מיט יעדן וואָרט, וואָס זיי רעדן אַרויס. די איינציקע גוטע זאַך, וואָס זיי קענען טאָן, איז שווייגן... און זי, מירל, זי האָט אים שוין איינמאָל געבעטן וועגן דעם.

און נישט אומקוקנדיק זיך מער צו אים, דעם פאַרשעמטן, האָט זי זיך געשטעלט רעדן מיט דער אַקעגן געקומענער ייִדענע, וואָס איר האָט ר' גדליה ערשט צוריק מיט עטלעכע טעג אַריינגעשיקט דעם לעצטן חוב מיטן פּראָצענט און האָט פאַרגעסן באַ איר די קוויטלעך אָפּצונעמען. באַ דער ייִדענע האָט געשימערט דאָס שמייכלדיקע גוטע פּנים, וואָס אונטערן ליכטיק-זיידענעם שבתדיקן טיכל, און געאַירצט האָט זי ר' גדליהן אונטער די אויגן:

— אַניט קען מען דען אָפּשאַצן זייער האַרץ, ר' גדליהס? אַניט האָט זי נישט געזאָגט פריִער, אַז זיי וועלן, חלילה, נישט אַנרירן יענעמס און וועלן נישט שולדיק בלייבן קיינעם אַ קאָפּיקע?

און הערץ איז דאָ נאָך געשטאַנען און זי נאָך נאָכדעם אַראָפּ ביז צו דער שטוב באַגלייט.

— הערט, האָט ער, שמייכלענדיק מיט זיין רויט שעמעוודיקן פּנים, געוואָלט פאַרפירן מיט איר אַ וועלטלעכן שמועס, ער קען מיידלעך, וואָס ווערן צוציִענד, פּונקט מיט איין מאָמענט פריִער, איידער זיי האָבן חתונה...

זי האָט נישט געוואָלט הערן און אים די האַנט אויסגעשטרעקט.

— זאָל ער איר מוחל זיין, זי באַדאַרף אַריינגיין אין שטוב.

צוליב עפּעס האָט ער נאָך געזאָגט:

— ער האָט געמיינט, אַז זי איז איצט פריי; די אַקושאָרקע וועט ערשט שפּעט אין אָוונט אַהיים קומען... ער האָט אַרויס די סעדלעך פון דאָרף אַ זעלטן שיינעם אָרט באַמערקט.

און זי האָט אים דאָ איינעם אַליין געלאָזט, אַריין אין שטוב און פון שטוב צו זיך אין חדר. דאָרטן האָט זי אָקאָרשט אין אַ ווילע אַרום דערפילט, אַז ס'ציט צוריק צו אים, אַז זי וויל נאָכאַמאָל זען אים, וועלכער האָט זיך איינער אַליין צו דער אַקושאָרקעס וווינונג אומגעקערט, און האָט מיט אים וואָס צו רעדן. צווישן די פיל געדאַנקען, וואָס באַ איר אין מוח זענען אַרויסגעשווומען איינציקע און זיך אַלעמאָל איבערגעחזרט:

— מאָנטיק פאָרט זי אַרויס אָף דער חתונה... הערץ איז דאָרטן איינער אַליין לעבן דער שטוב, ווו ס'איז איצט נישטאָ די אַקושאָרקע.

און אַליין איז זי נאָכדעם אינדרויסן אָפן גאַניק געשטאַנען, געשטאַנען לאַנג, ביז ס'איז שוין אינגאַנצן פינצטער געוואָרן, ביז ייִדן האָבן אָנגעהויבן צו גיין פון דאַווענען, און ר' גדליה איז אַהער אין זיין זיידענער קאַפּאָטע מיט אַ פריילעכן און שימערנדיקן פּנים אָף די טרעפּלעך אַרויפגעקומען און האָט איבערגעחזרט צוויי מאָל:

— גוט שבת, גוט שבת.

*

זונטיק פאַרמיטיק האָט זיך הערץ ווידער אין שטעטל אַרומגעדרייט און איז סוף־כל־סוף איינער אַליין אַריינגעקומען צו ר' גדליה הורוויץ אין שטוב. ס'איז געווען מאָדנע:

אין עסצימער באַם טיש זענען דאָרטן דענסטמאָל געזעסן מער פון אַ האַלבן מנין היימישע ייִדן, גוטע פריינט, און אַברהמל דער רב איז דאָרטן אויך געווען און האָט געטרונקען צו ר' גדליהן לחיים:

— השי״ת זאָל העלפן, מ'זאָל אַרויספאָרן בשלום און מ'זאָל קומען בשלום.

— לחיים! גאָט זאָל געבן אין אַ שעה טובה ומוצלחת.

פון די אַרומיקע חדרים האָט זיך געהערט, ווי מ'פּאַקט קערב און מ'פאַרקלאַפּט קעסטלעך, און ווי גיטעלעס פרעמד־שטעטלדיקע קרובה קלינגט מיט די שליסעלעך און שרייט צו עמעצן אַרויס דורכן אָפענעם פענצטער:

— קומט מאָרגן צוועלף אַזייגער; האַלב איינס וועלן מיר שוין זיין אַרויסגעפאָרן.

פּלוצים האָט זיך געעפנט די טיר, און אַריינגעשטעלט האָט זיך איינער אַליין הערץ, אַ געזונטער און וווּקסיקער בחור, וואָס קיינער פון די ייִדן קען אים נישט און וואָס פרעגט זיך נאָך אַף מירלען.

די ייִדן האָבן אים אָנגעקוקט; אָנגעקוקט האָט אים אויך ר׳ גדליה, פאַרריסן די שפּיציקע נאָז מיט די גילדענע ברילן און געקלערט וועגן אים, ווי וועגן עפּעס אַ קלעזמער־יונג, וואָס איז געקומען אַהער אין שטעטל אַ חתונה באַשטעלן, און איז איצט פאַרבלאָנדזשעט געוואָרן נישט אין יענער שטוב, וווּהין ער האָט באַדאַרפט.

און הערץ האָט נאָך נאָכדעם גענומען שמייכלען צו מירלען, וואָס האָט אין זאַל אַריין זיין קול דערהערט און האָט זיך אַן איבערגעשראָקענע באַ דער טיר באַוויזן.

אַקעגן אַ האַלבע שעה האָבן זיי גערעדט דאָרטן, קעגנאיבער דער געשלאָסענער טיר פון זאַל. ווען זיי זענען ביידע צוריק פון זאַל אַרויס, האָט באַ מירלען פון אויפרעגונג געברענט דאָס פּנים. זי האָט צו אים נישט געקוקט, און ער איז רויִק געגאַנגען פאַר איר און האָט געשמייכלט צו זיך אַליין.

אַף די טרעפּלעך פון גאַניק האָבן זיי זיך אָפּגעשטעלט און דורכגעלאָזט אַ פּאָר ייִדן, וואָס האָבן זיך שוין מיט ר׳ גדליהן געהאַט אָפּגעזעגנט.

מירל האָט געקוקט צום זומערדיק־בלויען הימל, וואָס איבערן שטעטל, זי האָט געזאָגט קאַלט און אים, הערצן, אַף צו להכעיס:

— זי איז אַזוי צופרידן, וואָס די לעצטע טעג זענען שיינע און לויטערע; דער טאָג פון איר חופּה וועט שוין געוויס אויך זיין אַ שיינער.

און ער האָט נאָר אַ מער מערקזאַמען שמייכל געטאָן, געגעבן צו איר אַ שאָקל מיטן קאָפּ און זיך פּאַמעלעך אַוועקגעלאָזט צוריק, צו די עק־דאָרפישע שטיבלעך.

*

און אין שטאָט האָט מען נאָך דערציילט, אַז מאָנטיק, אַ פּאָר שעה פאַרן אַרויספאָרן, איז מירל איינע אַליין אַרום און אַרום דעם שטעטל צו דער אַקושאָרקע שאַץ אַוועק, נישט געטראָפן דאָרטן קיינעם און איז געוואָר געוואָרן באַ דער גויע, דער בעל־הביתטע:

— הערץ איז נאָך נעכטן אין אָוונט קיין אויסלאַנד אַוועקגעפאָרן און וועט שוין מער צוריק נישט קומען.

פון בורנעסעס הויז זענען נאָך גאַנץ פרי די פּאָטער־און־מוטער אין קרייז־שטאָט געווען אַוועקגעפאָרן.

באַטאָג, ווען ר׳ גדליהס שטוב איז שוין געווען פּוסט און געשלאָסן, איז עמעצער אַהער צו בורנעסעס קינדער געקומען און האָט פאַרזיכערט, אַז די אָרטיקע שניידער, וואָס מ׳האָט זיי מירלס קליידער נישט געגעבן נייען, האָבן וועגן הערצן און מירלען אַן אַנאָנימען בריוו צו שמואליקס פּאָטער און מוטער אָנגעשריבן, און אַז דער בריוו וועט אָהין אָנקומען פּונקט דעם „פריילעכן שבת״.

אין אַברהם משה בורנעסעס עסצימער איז שוין דענסטמאָל געווען אַי־בעריק פריילעך באַ טיי טרינקען, און די פּאָטאָגראַפּטשעכע, די רויזענבוי־מעכע, איז דאָרטן מיט איר גיטאַרע געזעסן, און די קליינע קינדער האָבן צופיל אין די אָרומיקע חדרים געפילדערט. מ׳האָט צולעצט געלאָזט אָט די קליינע קינדער לויפן אַפּריִער און מ׳איז אַוועקגעגאַנגען שפּאַצירן איבערן שטעטל. די לופט האָט זיך געדאַכט פרייער, דאָרטן באַ ר׳ גדליהן אין שטוב איז שוין קיינער נישט געווען.

אָבער דורכגייענדיק פאַרביי אָט דער געשלאָסענער שטוב, איז אַלעמען מיטאַמאָל געוואָרן עפּעס מאָדנע אומעטיק פון אירע אויסווייניק געשלאָסענע לאָדנס און פון איר אינעווייניקסטער פּוסטקייט. אַן אָנגעפּעלצטער גוי, אַ סטרוזש, איז דאָרטן געזעסן אַף די טרעפּלעך פון גאַניק אינמיטן העלן טאָג און געהיט איר פאַרנטיקע געשלאָסענע טיר. און זי, די שטוב אַליין, האָט אַן לשון עפּעס דערציילט וועגן די אַוועקגעפאָרענע און וועגן דעם היפּשן און ווייטן וואָקזאַל, ווו ס׳וועט מאָרגן פאָרקומען מירלס חופּה.

ס׳האָט זיך געמאָלט דעם פאַרבייגייענדיקן מענטשישן מוח:

דאָרטן, אינעם ווייטן געברוקירטן שטעטלע, וואָס איבערן רעלסן־שנור, ציט זיך איצט דער זעלבער שטילער זומערדיקער באַטאָג, וואָס דאָ; קלעזמער שפּילן דאָרטן צום אָנבייסן, וואָס באַ חתנס צד, און מירל גרייט זיך אַהין גיין און טוט זיך אָן אינעם נייעם זיידענעם קלייד, וואָס מיטן שלעפּ.

ווען עמעצער פון די שפּאַצירנדיקע האָט פאַרגעלייגט זיך אומקערן און בעסער גיין צו די דעמבענע וועלדלעך, האָבן זיך שוין אַלע אַהין געלאָזט פּויל, אָן אַ שום ווילן. פּלוצים האָט בורנעסעס קלענער מיידל דערזען פונ־ווייטנס די פור, וואָס האָט זיך נאָר־וואָס לעבן זייער פאַראַד־גאַניק אָפּגעשטעלט. זי האָט קיין שכל נישט געהאַט און האָט אויסגעשריִען אַפן קול:

— זע נאָר, וועלוועלס פור!... וועלוול איז געקומען!

אַלע שפּאַצירנדיקע האָבן דאָך שוין געוווּסט, פאַרוואָס וועלוול איז אין די לעצטע אָנדערהאַלבן חדשים אַפילו איינמאָל אַהער אין שטעטל נישט געקומען.

דאָס עלטערע מיידל האָט זיך באַלד איינע אַליין געשווינט אַהין אַוועק־געלאָזט, אַריינגעקומען אין עסצימער און דערזען:

וועלוול שטייט דאָרט איינער אַליין אין זיין ליכטיקן פאַר־קאַלאַט, שטייט מיט אַן אַראָפּגעלאָזטן קאָפּ, קוקט אַראָפּ צו זיין אויסגעצויגענעם פינגער און שאַרט מיט אים דאָס וואַסער, וואָס איז פון נאָך טיי טרינקען אויף דער טיש־קלעיאָנקע פאַרבליבן.

טראַכטנדיק וועגן אים און וועגן מירלען, האָט דאָס מיידל נאַריש אויסגעשריען:

— זע נאָר — וועלוול!...

זי האָט זיך מיט אים געוואָלט דערפרייען, נאָר ער האָט איר גאָרנישט ניט געענטפערט און דעם אַראָפּגעלאָזטן קאָפּ נישט אויפגעהויבן.

אַ ווײַלע איז געווען שטיל. די שוועסטער האָט זיך געפילט שלעכט. זי איז צו איינעם פון די פענצטער צוגעגאַנגען, פאַרהויבן דעם פאָרהאַנג, און האָט לאַנג און אומעטיק אַרויסגעקוקט אינדרויסן. צולעצט האָט זי נאָכאַמאָל צו אים איר פּנים אויסגעדרייט:

— וועלוול, האָט זי געפרעגט, דו וועסט דאָ נעכטיקן?

דענסטמאָל האָט ער אָקאָרשט אויפגעהערט מיטן פינגער דאָס וואַסער צו שאַרן, באַהאַלטן ביידע הענט אין די זייטן־קעשענעס פון פאַר־קאַלאַט און, נישט קוקנדיק צו איר, איבערגעפרעגט:

— אַ?... וואָס?... ניין, ער פאָרט צוריק אַהיים.

און באַלד איז ער צוריק פון שטוב אַרויסגעגאַנגען און זיך אויפגעזעצט אויף דער פור.

די שפּאַצירנדיקע קאָמפּאַניע האָט געהערט, ווי ער זאָגט דעם אָנ־טרייבער:

— צוריק אַהיים... אָפּן פאָלווארק.

און נאָכדעם איז מען שוין דאָ גלאַט אַזוי געשטאַנען און געקוקט:

די פערד מיט דער גרינגער רעסאָרן־בריטשקע טראָגן זיך געשווינט צוריק צווישן די לעצטע הייזער פון שטאָט, און וועלוול זיצט דאָרטן עטוואָס איינגעבויגן אויבנאָן, זיצט מיט די פּלייצעס אַהער און קוקט זיך אַפילו איינמאָל נישט אום.

דריטער טייל

I

— שמואליק, גיי דיר אוועק!

שמואליק שטייט איבער איר מיט אַ האַלב־אָפֿן מויל, לאַכט אונטער און רייניקט זיך די ציין פֿון נאָכן עסן. אינדרויסן וואַרט שוין אַף אים די אייגענע געשפּאַנטע פֿור, וואָס וועט אים אין משך פֿון גאַנצע דריי שעה אין פּאַטערס גוראַלניע אַריין אָפּפֿירן.

ער טרעט טוף־כל־סוף אָפּ פֿון דער קאַנאַפּע, וואָס מירל ליגט אַף איר, שפּייט אויס באַשעפּטיקט באַ דער טיר, טשמאָקעט עפּעס אַרויס פֿון צווישן די ציין און זאָגט איר אַ ליגן:

— פֿרייטיק, מירעלע, פֿרייטיק.

פֿרייטיק וועט ער פֿאַרפֿרי פֿון גוראַלניע קומען. ער וועט זיין אין שטאָט און וועט פֿרעגן, פֿאַרוואָס מ׳שיקט נישט צו דעם גרויסן שטיי־זייגער.

זיין ליגן איז אַן איבעריקער, אינטערעסירט זי נישט און רופֿט אַרויס אין איר אַן עקל. זי וויל אַף אים נישט קוקן. זיין גאַנצע אָפּגעלאָזענע פֿיגור, דאָס רויטלעכע בערדל, וואָס ער האָט שוין צוויי וואָכן צייט נישט אַרומגע־שוירן, דערמאָנט איר, אַז צוריק מיט אַ חודש צייט האָט זי זיך אים אָפּגע־געבן אַן שום ליידנשאַפֿט און ווילן; אַז ער, שמואליק, האָט שוין באַקומען פֿון איר אַלץ, וואָס ער האָט באַדאַרפֿט, און איז דערפֿאַר געוואָרן רויקער, אָפּגעלאָזענער און נמאסער. אָט איז נעכטן אַ טאָג שבת געווען, און אין די ווייסע אַרבל איז ער דעם גאַנצן באַטאָג אָפּגעשלאָפֿן אַף דער נידעריקער

קאַנאַפּע, וואָס אין קליינעם פיר־עקיקן קאַבינעט. איינער פון זיין מוטערס יונגע קרובים האָט אים דאָרטן פאַר זון־זעצן געוועקט און געקיצלט, האָט ער זיך אין אַ קנויל צוזאַמענגעצויגן און זיך באַם יונגן קרוב אָפּגעבעטן:

— נישט... קיצל נישט... כ׳בין דאָך שוין אַן אַלטער ייִד.

און זי, מירל, האָט געמיינט, אַז זי האָט חתונה אַף קאַטאָוועס, און האָט מיט אים כלהוויז אַ תנאי אויסגענומען:

— לעבן מיט איר ווי אַ מאַן מיט אַ ווייב זאָל ער זיך גאָרנישט ריכטן.

און פיל כלה־מיידלעך, וואָס ווייסן נישט, וואָס זיי ווילן, האָבן, ווי זי, געמיינט, אַז זיי האָבן חתונה אַף קאַטאָוועס, אַף דערוויילעל, און האָבן מיט זייערע נישט געראָטענע חתנים דעם זעלבן תנאי אויסגענומען.

ס׳דערהערט זיך סוף־כל־סוף דער גערויש פון שמואליקס אָפּפאָרנדיקער בריטשקע, און ס׳ווערט עטוואָס גרינגער, וואָס ער פאָרט אַוועק אַף אַ גאַנצע וואָך. און נאָכדעם איז שוין אַזוי טרויעריק און שטיל אין אַלע פיר ניי־אויסגעמעבלטע חדרים, און ס׳הערט זיך, ווי אין קיך צעוואָשט מען אַף גיך דאָס געפעס. טעלער צו טעלער פאַלן דאָרטן צו מיט אַ וויינענדיק טויבן קלאַנג, גלייך ס׳טוען זיי ווי די קלעפּ, וואָס זיי כאַפּן.

גלאָט אַזוי גייט זי אַרויס צו איר גרויסן האַלב־אויסגעגראָבענעם, האַלב־פאַרטריקנטן גאָרטן, שטעלט זיך אָפּ און קוקט:

אַלץ איז שוין דאָרטן געל, פאַרטריקנט און שמעקט מיט שפּעטן זומער, אָפּגעפליקטע ווינשל־ביימער ציִען זיך פון איר קליינעם פליגל ביז צו דעם שווערס גרויסן וויס־אָפּגעקאַלכטן הויז און סודען זיך וועגן מרה־שחורה־דיקע הימלען און קילן אָנהייב אלול. און פון דאָרטן, פונעם וויטן סאָד־ווינקל, וווּהין ס׳גייט אַרויס די גלעזערנע וועראַנדע פון שווערס שטוב, שטעקט די שוויגער אַרויס דעם קאָפּ דורך אַן אָפּגערוקטן פענצטער און שרייט:

— מירעלע! דעם האַלבן פונט טיי... האָסט געליִען אַ האַלבן פונט טיי, פאַרוואָס האָסטו נישט אין זינען אָפּצושיקן?

נישט אין האַלבן פונט טיי גייט איר, דער שטאַרק־רייכער ייִדענע, נאָר ס׳פאַרדריסט זי, און זי וויל זי אויסלערנען:

— אַ ווייבל באַדאַרף איינמאָל פאַר אַלעמאָל געדענקען: אַז מ׳אַנטלייט, מוז מען אין זינען האָבן אָפּצוגעבן.

מירל ענטפערט נישט. די שוויגער איז איר מיאוס. זי דרייט זיך אַוועק

צום פּאַסאַד פון איר פליגל און זעצט זיך דאָרטן צו אַף די טרעפּלעך פון גאַניק.

אַן אויסגערוטער איזוואָזטשיק אַף אײן פערד רוקט זיך פון דאַנען פּאַמעלעך צו דער לאַנגער קײטן-בריק, צו דער פילגאָסיקער גובערניע-שטאָט און צו איר האַלבן מיליאָן באַשעפטיקטע מענטשן, וואָס ברומען דאָרטן אַ קײלעכדיקן מעת-לעת דעם גערויש פון זײער וואָכעדיקן טומל. און זי זיצט און קוקן דעם איזוואָזטשיק נאָך:

— וואָס וואָלט זי, אַשטײגער, איצט געקענט בעמען טאָן?

ווײט, ווײט אַפן געברוקירטן וועג, קעגנאיבער דעם צווײטן פּוסטן פּאַר-שטאָט-עק רוישט נאָך עמעצנס אַ לויפנדיקע פור. ס'דאַכט זיך: נישט קײן רעדער קלאַפּן דאָרטן, נאָר אַ טרוקענער בת-קול האַלט זיך דאָרטן אין אײן חזרן:

— מאָרגן וועט דאָס זעלבע פּאַרקומען... איבערמאָרגן וועט דאָס זעלבע פּאַרקומען.

און אַקעגן קלעטערט אַן אַלטער האָן אַפן שטײנערנעם, ערטערווייז אָפּ-געפּאַלענעם פּאַרקן פון פּוסטן קלויסטער-הויף און עפנט זײן פּיסק:

— קו-קו-רי-קו-ו.

און שאַ, שטיל. אויסגעשטאָרבן מיט אַ תשובה-געדאַנק אַלע געמײנע און פײנערע הײזער, וואָס אין זאַמדיקן עק פּאַרשטאָט. ס'זעט זיך שוין קײן מענטש נישט אַרום, און ס'געדענקט זיך אַ מעשה פון אָנהײב זומער, פון צוריק מיט צווײ חדשים:

געווען דאָ ר' גדליה מיט גיטעלען; פּאַרבראַכט באַם שווער אין שטוב דעם רוישיקן „פּרײלעכן שבת", זיך געפּילט שלעכט און עלנט, דערפּאַר וואָס זײ האָבן אַ שידוך געטאָן מיט רײכערע פון זיך, און האָבן נישט, מיט וואָס זיך אויסצושטעלן, און זיך אַלע ווײלע אײנער דעם צווײטן אַף סודות אָן אַ זײט אָפּגערופן. געזעסן נאָכדעם, ווי פּרעמדע, צווישן די פּיל רײכע שטאָט-געסט, וואָס זענען אַף דער מלוה-מלכה געקומען אַהער, אין איר מיט שמואליקס נײ-אויסגעמעבלטן פליגל; און אַוועקגעפּאָרן זענען זײ פון דאַנען שטיל, מיט אַ פּאַרבאָרגענעם געפּיל פון אַ פּאָר דערווײטערטע קרובים-יורדים.

איצט זענען זײ שוין אַזוי ווײט פון דאַנען מיט זײער געפּאַלנקײט, מיט זײער גאַנצן פּוסטן שטעטעלע און מיטן גאַניק, וואָס באַ אים איז די טיר תמיד געשלאָסן. דערמאָנט מען זיך אָן זײ, דאַכט זיך נישט אַנדערש, נאָר

זיי שלאָפֿן דאָרטן באַטאָג, און אין די אַרומיקע חדרים איז שטיל, און די ווענט לאַנגווייליקן זיך דאָרטן און טראַכטן: „שוין חתונה געמאַכט מירעלען, שוין חתונה געמאַכט".

איצט האָט זי זיך שוין אָפּגעגעבן שמואליקן, און גיין גייט זי שוין אָפּט צו איר היגער געשווערסטערקינד, אידאַ שפּאַליאַנסקי, דער ווייבלעך־אויסגעלאַסענער שטאָט־פּאַרשוין, וואָס איז שטאַרק רייך און וואָס פּעלשט אַנעם אַוועקגעפּאַרענעם מאַן. און אין סאַמע צענטער פֿון דער גובערניע־שטאָט האָט זי, מירל, שוין פּילמאָל זיך אַרומגעדרייט און באַגעגנט האָט זי זיך שוין דאָרטן מיט נתן העלער, וואָס וויל דאָ אין כּרך אַ קאָפּיקע־צייטונג אַרויסגעבן. שפּעט אין אָוונט האָט זי זיך איינמאָל פֿון אידאַן אַהיים אומגע־קערט, דורכגעגאַנגען די צענטראַל־גאַס און האָט דאָרטן אים, נתנען, צום ערשטן מאָל אין די פּליצעס דערזען. אין אַ נייעם און ברייטן האַרבסט־מאַנטל איז ער געשטאַנען אויף אַ פּוסטן ראָג, לעבן אַ הויכן עלעקטרישן לאַמטערן, וואָס האָט שוין באַם אויסלעשן געהאַלטן, און האָט גערעדט מיט אַ לייטישן באַיאָרטן קריסט וועגן זיין לאַנג־פּאַרטראַכטער קאָפּיקע־בלעטל:

— פּאַנימאַיעטע, אָבער דער ערשטער נומער מוז דאָך דערשיינען נישט שפּעטער פֿונעם פּופּצנטן.

זי איז געווען צעטומלט און האָט נישט געדענקט, ווען זי האָט גאָר נאָענט לעבן זיך דערזען אים, זיין לענגלעך מאַט־טונקל און פּריש פּנים מיט די פּריש־געגאָלטע באַקן און וואָנצעס, וואָס האָבן אויסגעזען שטאַרק שוואַרץ, ווי באַ אַ רומענער.

— סוף־כּל־סוף, האָט ער שטייענדיק אַקעגן איר אין אויפֿרעגונג גע־זאָגט, זיי האָבן זיך, סוף־כּל־סוף, נאָכאַמאָל באַגעגנט.

באַ איר האָט דאָס האַרץ געפּרוווט טאָן עטלעכע גיכע אָפּגעריסענע קלעפּ. דאָס, וואָס ער האָט געזאָגט, איז דווקא געווען נאַריש און האָט דער־וועקט אין איר אַ געדאַנק:

— ער איז נאָך אַלץ נישט קליגער געוואָרן, נתן.

נאָר אַרום און אַרום אים האָט שוין די לופֿט געשמעקט מיט די פּאַר־צוויי־יאָריקע פּרילינג־אָוונטן, וואָס באַ איר אין שטעטל, מיטן פּייכטן גראָז פֿונעם גרינעם בערגל, וואָס אויף אים זענען זיי אַרום די גוישע הייזער ביז שפּעט אינדערנאַכט געזעסן.

באַנאַכט האָט זיך איר געחלומט, אַז זי איז יינגער מיט צוויי יאָר, און אַז זי האָט אים ליב, נתנען. און נאָכדעם האָט זי שוין אַלע גאַנצפֿרי געצויגן

צום רוישיקן שטאָט־צענטער און ווייטער, צו יענער שטילער, פּאַרוואָקסע־נער גאַס, ווו נתן האָט אַף איר אין אָנהייב אָוונט באַדאַרפט וואַרטן.

באַטאָג האָט זי שוין געדענקט, אַז ס'איז נאַריש אַט דאָס, וואָס זי ציט צו אים. זי איז געזעסן אַף די טרעפּלעך פון גאַניק, געקוקט אַפן פּוסטן עק־פּאַרשטאָט און געטראַכט, אַז זי אַליין איז שוין אַמאָל העכער פון אַט דעם געפיל געשטאַנען און האָט אַליין אַט דעם נתנען פון זיך משלח געווען; דענסט־מאָל האָט זי עפּעס געוואָלט, און איצט איז דאָס לעבן אירס פּוסט, און שמואליקן האָט זי זיך שוין אָפּגעגעבן, און אַף אייביק האָט זי זיך שוין אָפּגעריסן פון ר' גדליהן מיט גיטעלען.

און פאַרנאַכט איז אַפן האַרצן נאָך אומעטיקער געוואָרן. און דער מוח מיט די געפילן זענען שוין געוועזן ווי פאַרנעפּלט פונעם איבערגעלעבטן טאָג און געדענקט האָט זיך, אַז מענטשן זענען ערגעץ גליקלעך. לינקס, אין עק אייזערנעם פּאַרקן, וואָס רינגלט אַרום דעם שווערס שטוב, האָט דענסטמאָל כמעט שטענדיק אין איין צייט אַ קלאַפּ געטאָן דאָס אַווטאָמאַטישע טירל, און אַרויסגעגאַנגען איז פון דאָרטן פאַרפוצטערהייט שמואליקס קלענערע שוועס־טער ריקל, אַ וווקסיק נייַנצן־יאָריק מיידל, וואָס האָט אָקאָרשט פּאַריקן זו־מער די גימנאַזיע געענדיקט, זעט אויס עלטער, ווי אַפן אמת, פאַרשפּרייט אַרום זיך אַ געפיל צי פון מידקייט, צי פון גלייכגילטיקייט, און איז אינגאַנצן מיטן גרויסן הוט און מיטן פאַרקעם, וואָס זענען ביידע אַ ביסל אָנגערוקט אַף אַ זייט, ווי געמאַכט געוואָרן נאָכן גרויס־שטאָטישן פאַסאָן. לעבן מירלען שטעלט זי זיך אָפּ שוער, ווי אַן ענג־איינגעשפּאַנטע אין איר לאַנגן גאָרסעט מיטן נייעם גרויס־שטאָטישן אָנצוג, און דערציילט, אַז זי גייט איצט פאָרן מיטן טראַמוויי אין שטאָט:

— מירל באַדאַרף דאָרטן גאָרנישט האָבן?

מירל האָט געקוקט אַף איר פון אונטן אַרויף און האָט זי באַטראַכט:

אַ וווקסיקע, אַ שלאַנקע, האָט אַ מאַט טונקעלן פּנים מיט אויך אַזעלכע מאַט טונקעלע אויגן, שוויגט ס'רוב און וויל נישט הערן וועגן די שידוכים, וואָס מ'רעדט איר. ס'דאַכט זיך, אַז זי רעדט קיינמאָל נישט קיין קלוגע זאַכן נאָר דערפאַר, וואָס זי איז צופיל מיד. נאָר אינאַמתן איז גאָר באַ איר דער קאָפּ, ווי באַ איר מוטער, צופיל טעמפּ, און ס'ווערן אין אים זעלטן ווען מחשבות געבוירן. און אַ חשד איז דאָך פאַראַן, אַז אַט דאָס מיידל איז אין שטאָט עפּעס געוואָר געוואָרן וועגן איר, מירלען, און וועגן העלערן און וועט עס היינט, מאָרגן באַ דער שוויגער אין שטוב דערציילן.

איבער אַט דעם לעצטן געדאַנק טוט באַ מירלען אַ קלאַפּ דאָס האַרץ און ווערט באַלד ווי פֿאַרשטאַרבן. צום אָנהייב קוקט זי, ווי ריקל דערוויי־טערט זיך און ווערט פֿאַרשווונדן, און נאָכדעם גייט זי אַריין אין שטוב און טוט זיך לאַנג אָן באַ זיך אין שלאָפֿצימער. זי גייט אַוועק צו יענער זייט פֿאַרשטאָט, ווו ס׳קלינגט אַלעמאָל אַ ניי אָנגעקומענער טראַמוויי־וואַגאָן, זעצט זיך אין אים אַריין, בשעת ער איז שוין באַלויכטן, און טראָגט זיך אין אים איבער דער לאַנגער אייזערנער בריק, וואָס פֿירט אין שטאָט אַריין.

ס׳איז אַ שטילער פֿינצטערער און שטאַרק אויסגעשטערנטער אלול־אָוונט, און די לבנה איז אויפֿן הימל נישטאָ. פֿון אונטן, איבערן ברייטן אויי־בערפֿלאַך פֿונעם מעכטיק פֿליסנדיקן טייך, גליטשן זיך דאָ און דאָרטן אויס־געדרוטע, שוואַך־באַלויכטענע שיפֿן. זיי שטעלן זיך אָפּ, גיבן אַ פֿייף, רוקן זיך צוריק און גיבן אָפּ אַ שטומען גרוס פֿון די מענטשן, וואָס זענען אין זיי נאָך באַטאָג אַהער אין גובערניע־שטאָט אָנגעקומען:

— עט, עט, עט!... זיי האָבן זיך שוין אויסגעשלאָפֿן, אָט די מענטשן, און מוזן שוין איצט אַוודאי זיין אין טעאַטער, אין קלוב, צי אין די שטאָט־סעדער.

און אַקעגן פֿינקלט דער שטאַרק־באַלויכטענער בערגיקער ברך, מיניעט מיט זיינע מיליאָנען געדיכטע און שיטערע פֿייערן און וואַרפֿט אָפּ אַהער דעם גערויש פֿון זיין תּחילת־נאַכטיקן טומל. ער הערט זיך אַהער יעדעס מאָל, וואָס דער וואַגאָן שטעלט זיך אָפּ, אָט דער טומל — ער איז ענלעך צום קוואַקען פֿון צען־טויזנטער טייך־זשאַבעס און דערמאָנט אָן דער ווייטער און שטילער גאַס, ווו ס׳וואַרט שוין ערגעץ ער, נתן העלער.

*

דער פֿרי־באַלויכטענער טראַמוויי־וואַגאָן איז שוין שטענדיק געווען פֿול געפּאַקט מיט מענטשן, וואָס זיצן לייטיש אויף זייערע ערטער און שווייגן. יעדערער פֿון זיי האָט מיט זיין שווייגן געוואָלט מרמז זיין, אַז ער באַמערקט נישט דעם צווייטן, און יעדער פֿון זיי איז דאָך אויסגעקומען קאָמיש און האָט נישט מער ווי געמאַכט אָן איינדרוק פֿון אַ קאַפּריזער בריאה, וואָס איז נאַר־וואָס אויף דער לינקער זייט פֿון שלאָף אויפֿגעשטאַנען.

זי, מירל, האָט בעצם אָט די אַלע ברואים באַדאַרפֿט אויף כּפּרות, נאָר ערגעץ־ווו, הינטער אירע פּלייצעס האָבן זיך שוין שטענדיק געפֿונען אַ פּאָר אָנגעזעענע פֿאַרשטאָט־בעלי־בתּים, וואָס האָבן זיך איינער צום צווייטן אַ בייג געטאָן און זיך וועגן איר, מירלען, דורכגעשעפּטשעט:

— יעקב־יוסל זיידענאָווסקיס שנור?

זיי האָבן געהערט באַ זיך אינדערהיים, אַז זיידענאָווסקיס שנור איז עפּעס אַזעלכע, וואָס צו איר גלוסטן שטאַרק יונגעלייט. האָבן זיי זי איצט געוואָלט זען מיט די אייגענע אויגן און האָבן דערביי געהאַט אַ געוויסן טעם:

— עפּעס אַ וועלט זאָגט; ס'איז כדאי צו וויסן דעם געשמאַק פון אַ וועלט.

האָט זיך אויך איינמאָל געמאַכט, אַז אַן אָפיציר, וואָס איז אַקעגן מיט זיין פרוי געזעסן, האָט זיך אַף איר גאַנץ לאַנג פאַרקוקט, זיך, אַפּנים, דער־מאָנט אַן זיין ערשטער ליבע און שוין צו גלויבן אָנגעהויבן, אַז ער האָט בטעות מיט זיין ווייב חתונה געהאַט. מירל האָט אינסטינקטיוו דערפילט זיין בליק און געעפנט אַף אים די היפּשע אומעטיקע אויגן, טיפע און בלויע אויגן, וואָס קוקן פון אונטער די שוואַרצע ווי־עס פון זייער שטענדיקן טרויער אַרויס און דערציילן, ווי אַזוי דאָס אייגענע לעבן האָט זיך נישט איינגעגעבן.ביידע, דער אָפיציר און מירל, זענען רויט געוואָרן, און זי האָט נאָך דערצו דערפילט דעם האַרטן גאָרסעט, וואָס ליגט שטייף אַרום אירע זייטן, זיך פון אָרט אויפגעהויבן און געגאַנגען זיך אָוועקשטעלן אַפן קליינעם גאַניק פון וואַגאָן.

ווען זי איז סוף־כל־סוף אַראָפּגעגאַנגען אַפן אָנהייב פון דער ברייטער און שטאַרק־רוישיקער צענטראַל־גאַס, האָבן דאָרטן די עלעקטרישע לאָמ־טערנעס שוין אומעטום געפינקלט מיט זייערע היפּשע בלאַנק־ווייסע פייערן, זיך צונויפגעגאָסן מיט דער שיין פון די בלאַסע בין־השמשות און געלויכטן צוזאַמען, ווי אום יום־טוב. ווייט, ווייט אין דער טיפעניש פון דער שנור־גלייכער גאַס איז אָט דער יום־טוב פאַרגעקומען. ער האָט אויסגעזען פון דאָרטן, ווי אַ חופּה מיט ליכט, וואָס רוקט זיך אַהער און קומט אָן פון ערגעץ אַ פאַרכישופטער רוישיקער מלוכה, און געדאַכט האָט זיך, אַז מ'קלאַפּט דאָרטן שטאַרק אין פיל גרויסע אומגעלומפּערטע ברומענדיקע פּויקן.

אַקעגן, אַפן רעכטן ברייטן טראָטואַר האָבן זיך באַגעגנט פאַרפּוצטע בחורים, וואָס קוקן פרויען אין די פּנימער אַריין, רייך־געקליידטע ווייבלעך, וואָס גאַרן צו פעלשן אָן זייערע מאַנען און ווייסן נישט ווי אַזוי, און גאַנצע מחנות פון פּריציייטיקע סטודענטן מיט קורסיסטקעס, וואָס זענען תמיד אויס צעטראָגן און, געפינענדיק זיך אַף איין גאַס, מיינען זיי, אַז זיי פאַרשפּעטיקן עפּעס אַף דער צווייטער.

אָט האָקט זיך דער טראָטואַר איבער מיט דער שטילער גאַס, וואָס מיטן לאַנגן בולוואַר אינדערמיט. דאָרטן וווינט איר געשוועסטערקינד אידאַ שפּאַ־

ליאַנסקי. נאָר זי גייט גלייך ווייטער. אַקעגן גייען נאָך אַלץ פיל מענטשן, יום־טובדיקע, שוואַרץ־געקליידטע, אַלע זענען זיי איר פרעמד. נאָר אַט הייבט זיך שוין אָן די גאַס איינצושטילן, מענטשן באַגעגענען זיך שוין וויניציק, און זי גייט שוין לינקס אַף דער צווייטער שטילער, פּאַרוואַקסענער גאַס. די דריטע גאַס איז שוין אַ שטילערע, אַ מער פאַרוואַקסענע, און אַף דער פּערטער — ברענען שוין נאָר פּשוטע האַלב־טונקעלע לאַמטערנעס, און לעבן איינער פון זיי וואַרט שוין אַף איר פון לאַנג נתן העלער און לאָזט זיך אין אומגעדולד איר אַקעגן.

ער האָט געמיינט, אַז זי וועט שוין נישט קומען, און איז דאָ שיִער פון זינען נישט אַראָפּ. איצט האָט ער מורא, אַז ס׳איז איר קיל, און איז צופרידן, וואָס זי לאָזט, ער זאָל זיין ברייטן האַרבסט־מאַנטל אַף זייערעביידנס פּלייצעס אַרויפוואַרפן. ס׳ציטערט שוין בײַ אים אַפילו די רעכטע האַנט, וואָס מיט איר נעמט ער אַרום אונטער אַט דעם האַרבסט־מאַנטל די טאַליע פון איר, שמואליק זיידענאָווסקיס יונגן ווייבל. די האָר אירע, זאָגט ער, שמעקן נישט מיט פּערפומען — נאָר מיט זייער אייגענעם ריח. און זי אינגאַנצן, די בת־יחידה און מפונקת —

ער געדענקט זי דאָך נאָך פון איר קליינעם שטעטל.

און זי שווייגט און געדענקט, אַז ס׳איז שוין נישט אַף לאַנג, אַט דאָס, וואָס ס׳ציט זי צו אים, און זי דרייט זיך מיט אים אַרום.

זי קוקט אַף די צוויי פאַרמעגלעכע מיידלעך, וואָס קומען אָן אַקעגן. ביידע זענען זיי, אַפּנים, גרויסשטעטיק געבוירענע און וויסן, וואָס אַ שיינער בחור באַטייט; די מיידלעך קוקן אַף העלערן און שמייכלען, גייען אָפּ עטלעכע שפּאַן, דרייען די קעפּ אַהינטער און שמייכלען ווידער. און זי הערט שוין נישט, וואָס העלער פּלאַפּלט וועגן זיך און וועגן זיין קאַפּיקע־צייטונג, און טראַכט, אַז ס׳איז נישט פאַר איר אַט דער אַרומדרייען זיך מיט העלערן:

פאַר זיי, פאַר אַט די צוויי גרויסשטעטיק געבוירענע מיידלעך, איז דאָס אפשר אַ זאַך, נאָר פאַר איר, מירל הורוויץ...

זי האָט שוין אַליין אַמאָל אַט דעם נתנען פון זיך משלח געווען.

און עפּעס אַנדערש פעלט איר; מיידלוויז האָט זי שוין אַפילו אָנגעהויבן צו פאַרשטיין, וואָס איר פעלט. נאָר איצט איז זי פאַרטומלט געוואָרן אין אַט דער טומלדיקער גובערניע־שטאָט, וווּ זי האָט זיך נישט לאַנג באַזעצט, און ער וועט זי שוין באַלד פעלן, אַט דער טומל...

געוויס וועט ער זי שוין אינגיכן פעלן.

II

פון טאָג צו טאָג האָט ער זיך מער געלאָזט דערקענען.

ער, דער פּאַרצווייִ־יאָריקער נתן העלער, איז נאָך אַלץ געווען גרינג אַף דער דעה און האָט מיט זיין פּוסטקייט, ווי אַלעמאָל, דערמאָנט אָן אַן אַרויסגעטריבענעם, גרויס־שטעטיקן גימנאַזיסט.

מירלען איז אַזוי ווינציק אָנגעגאַנגען זיין פלאַפּלעריי מיט דעם, וואָס ער איז צוריק מיט פיר חדשים אַ חתן געוואָרן דאָ אין שטאָט פאַר אַ רייך און קראַנק מיידל — אַ יתומה, און וויל איצט דעם שידוך אָפּלאָזן.

נאָר איינמאָל אינאָוונט האָט ער גלייך אָנגעהויבן פאָדערן, זי זאָל זיך גטן מיט שמואליקן און זאָל חתונה האָבן מיט אים, נתן העלער, וואָס וועט מאַכן גליקלעכע געשעפטן אין זיין קאָפּיקע־צייטונג, און וואָס פאַר אים האָט מען דאָ אין גובערניע־שטאָט דרך־ארץ.

איר איז דאָס געווען מיאוס, און ער האָט געהאַט צו איר טענות, פאַר־וואָס זי הערט נישט, וואָס ער רעדט, און טראַכט וועגן עפּעס אַנדערש:

— באַ קיינעם אין די אויגן זעט ער דאָך נישט אויס אַזוי קליין און נאַריש, ווי באַ איר, מירלען.

זי האָט אים דערויף גאָרנישט ניט געענטפערט; זי האָט נאָר אַף אים אַ מאָדנעם קוק געטאָן און האָט אויפגעהערט צו קומען צו אים פאַרנאַכט אַף דער שטילער פאַרוואַקסענער גאַס.

*

פון דענסטמאָל אָן האָט זי זיך שוין ווידער גאַנצע טעג גענודעט אַף די טרעפּלעך פון איר געמויערטן גאַניק און געדענקט, אַז זי האָט זיך די לעצטע צייט אַראָפּגעלאָזן און טאָר עס מער אַף ווייטער נישט דערלאָזן:

— מיידלווייז איז זי דאָך שוין געווען געשטאַנען אַף אַ דרך און האָט מיט שמואליקן חתונה געהאַט נאָר אַף דערווייל, ביז אַ צייט.

זי האָט באַדאַרפט עפּעס טאָן, כדי צו באַפרייען זיך פון איר איצטיקער לאַגע, און האָט נישט געוווּסט וואָס.

ס׳איז געווען קלאָגעדיק אַפן האַרצן.

טעג האָבן זיך נאָך דערצו אויך געצויגן אַזעלכע פאַרחושכטע, אלול־דיקע, אומעטיקע; פאַרוואָלקנטע הימלען האָבן פון נאַכמיטיק אָן שטום אַראָפּ־געקוקט צום פוסטן און זאַמדיקן עק־פאַרשטאָט, און געוועקט האָבן צו עפּעס

די פאַרבייגייענדיקע מענטשן מיט די רעגלמעסיקע פאַרנאַכטיקע קלעפּ פון דער שוויגערס אײזערנעם פּאַרקן־טירל:

— וואַרט... מען מוז זיך פּאַמעלעך פונאַנדערקלייבן און באַטראַכטן: וואָס דאַרף טאָן ווייטער אַ מיידל, וואָס איז געוואַקסן אַ בת־יחידה באַ ר׳ גדליה הורוויץ, און האָט שוין עפּעס געהאַט אָנגעהויבן צו פאַרשטיין, און האָט שוין חתונה געהאַט נאָר אַף קאַטאָוועס, אַף דערווייל.

פון העלערן איז איר איינמאָל אום שבת אָנגעקומען אַ בריוו, אַז ער האָט זי ליב, און זיין לעבן איז אים אָן איר פּוסט; אַז זיין כלה, וואָס איז שוין וועגן דעם געוואָר געוואָרן, איז נאָך דינסטיק אָן זיין וויסן אָוועקגעפאָרן צו איר ברודער קיין לאָדוש און זיך געהייסן רעדן שידוכים; אַז היינט איז שבת, און אין דער צייט, וואָס באַ איר, מירלען, אינדערהיים וועט זיין דער מאַן, און געסט וועלן זיצן באַ זיי און פאַרברענגען, וועט ער זיך, ווי אַלע פאַרנאַכט, איינער אַליין אַרומדרייען אַף דער שטילער גאַס, און די היים זיינע וועט אים זיין נמאס, און ער וועט זיך עקן פון גרויס מאַטערניש און וועט טראַכטן:

— אפשר... אפשר וועט זי פּאַרט צו אים אַ צי טאָן, און זי וועט קומען?

דער בריוו האָט זיך געוואַלגערט לעבן איר אַ נישט־דערלייענטער, און אַליין איז זי געלעגן אַף דער קאַנאַפּע מיטן פּנים אַרויף און געהאַלטן די הענט אונטערן קאָפּ.

די גאַנצע באַגעגעניש מיט העלערן — אַ בחור, וואָס האָט נישט קיין עלטערן און קיין שוועסטער און ברידער און וואַלגערט זיך שוין דעם צווייטן יאָר ערגעץ אין אַ געדונגענעם צימער, וואָס אין שטאָט־צענטער — האָט זיך איר איצט שוין געדאַכט אַזוי איבעריק נודנע און נאַריש. ס׳האָט זיך געמאָלט, ווי ער לאַנגווייליקט זיך איצט דאָרטן אַף דער ווייטער און שטילער גאַס, לעבן דעם איינציקן שבתדיק געשלאָסענעם יידישן קלייטל; ווי ס׳איז אים דאָרטן פּוסט אַף דער נשמה, און ס׳איז אים נמאס זיין געדונגענער חדר, וווּ ער קען שוין לאַנג נישט איינזיצן. און ס׳איז שוין געווען אַזאַ חידוש אַף זיך אַליין:

— זי, מירל הורוויץ... נאָך וואָס האָט זי זיי באַדאַרפט, אָט די גענג, וואָס זי איז צו אים טאָג באַ טאָג אין שטאָט אַריין געגאַנגען?

*

אין יענעם שבת איז שמואליק ווידער אָפּגעשלאָפן דעם גאַנצן באַטאָג מיט די ווייסע אַרבל אין זיין קליינעם קאַבינעט, און ווידער האָט אים דאָרטן

פּאָר זון־זעצן געוועקט און געקיצלט איינער פון זיין מוטערס יונגע קרובים.

— שמואליק!... עפן די אויגן... ס׳ברענט די גוראַלניע, שמואליק!

מירל האָט זיי נישט געקענט פאַרליידן, אָט די יונגע שמייכלדיקע קרובים, און האָט צו זיי קיינמאָל קיין וואָרט נישט אויסגערעדט. דורכגייענדיק פאַרביי דער אָפענער קאַבינעט־טיר, האָט זי אַהין אַפילו קיין קוק נישט געטאָן. נאָר שמואליק איז שוין דאָרטן געלעגן אויף דער קאַנאַפּע מיט אָפענע אויגן. ער האָט זיך געצויגן מיט זיין גאַנצן פאַרשלאָפענעם גוף און צו איר ווייך און גוטהאַרציק געשמייכלט:

— מירעלע, ווען גייען צום טאַטן, מירעלע?

זי האָט גלייך אַריבערגעשפּאַנט אין עסצימער אַריין און זיך צו אים נישט אומגעקוקט. מיט אַ פּאָר שבתים צוריק האָט זי אים אויף אָט דער פראַגע געענטפערט: „ער וועט טרעפן אַהין אָן איר". ער איז נישט קליין געווען אָט דעם ענטפער צו געדענקען און איר מער דעם קאָפּ נישט דולן.

שפּעטער, ווען שמואליק האָט שוין מיטן פאָטער צו דער שבתדיקער מנחה געהאַט אַוועקגעשפּאַנט, האָט זיך פּלוצים צו איר אין עסצימער דער־הערט אַ שאַרפער קלונג פונעם נייעם פאַראַד־גלעקל, עמעצנס אַ געשווינטער שפּרונג אַריין מיט אויך אַזעלכע געשווינטע אָנפראַגן וועגן שמואליקן:

— נישטאָ? ווען קומט ער? אַוועקגעגאַנגען אויף שלש־סעודות צום פאָטער?

געווען איז דאָס שמואליקס שוועסטערקינד מאַנטשיק דער גרויסער. ער איז לכבוד שבת געווען אָנגעטאָן אין אַ שפּאָגל־נייעם גרויען אָנצוג מיט אויך אַזעלכע שפּאָגל־נייע געלאַקירטע שיך. און אײנגאַנצן מיט זיין סוחריש צעטראָגענעם פּנים און גרויסשטעטיק רירעוודיקן גוף, האָט ער זיך געריסן צוריק אין טומלדיקן כרך־צענטער אַריין, פונוואַנען ער איז נאָר־וואָס אַראָפּ־געקומען, גלייך ס׳וואָלט אים דאָרטן פאַרגעשטאַנען נישט קיין שווינדלערי־שע פאַרדינסטן, נאָר גאָר עפּעס אַ נייע און וויכטיקע נאַכט־עבירה. ס׳האָבן שוין אַפילו באַ אים מער ווי תמיד געגלאַנצט די צעטראָגן גרויסע, שוואַר־צע אויגן. און דאָך איז ער דאָ אַ היפּשע ווײַלע אָן אַ היטל לעבן מירלען געזעסן, זיך באַצויגן צו איר, ווי צו אַ ניי־צוגעקומענער קרובה, מיט וועמען ער וויל היימיש ווערן, און האָט לאַנג דערציילט וועגן זיך מיט שמואליקן, וועגן דעם ליטווישן מלמד, באַ וועמען זיי האָבן קינדוויז באַם פעטער יוסלען אין שטוב געלערנט, און וועגן די טייבעלעך, וואָס זיי פלעגן דענסטמאָל האָ־דעווען אין אָט דעם פליגל, וווּ ס׳וווינען איצט מירל מיט שמואליקן.

און איינמאָל האָבן זיי דאָ שוין צען פּאָר טייבעלעך מיטאַמאָל געהאַט,

האָבן זיי געגומען פון איין פּאָר אַז „ער" און פון דער צווייטער פּאָר אַ „זי", זיי פאַרשלאָסן אין אָט דעם קליינעם חדר, וואָס איז איצט שמואליקס קאַבי-נעט, און האָבן געוואָלט זען, וואָס דערפון וועט אַרויס. מירל קען דאָס גלייבן!? אַזעלכע שנעקן!? ער, מאָנטשיק, איז נאָך דענסטמאָל קיין צען יאָר נישט אַלט געווען.

ס'איז געווען צו דערקענען, אַז דער איינפאַל, פאַרשפאַרן אין איין חדר אַ פרעמדן „ער" מיט אַ פרעמדער „זי", איז געווען זיינער, מאָנטשיקס — ער האָט פאָרגעגעבן, און שמואליק האָט אויסגעפירט. ס'האָט שוין טאַקע דער-פאַר פון אים געשמעקט מיט פיל אָפּגעטאָענע גרויסשטעטיקע עבירות. נאָר ס'האָט אויסגעזען, אַז פיל עבירות שטייען אים נאָך פאָר, דעריבער איז ער נאָך אַזאַ קרעפטיקער, אַזאַ רירעוודיקער און אַזאַ צעטראָגענער.

מירל האָט כמעט נישט געהערט, וואָס ער האָט דערציילט. ליגנדיק אויף דער קאַנאַפּע, האָט זי געקוקט אויף אים מיט גרויסע אויגן און האָט געדענקט, אַז זינט זי לעבט, האָט זי נאָך, דאַכט זיך, עפּעס אַזאַ מין פאַרשוין נישט געזען. איינמאָל, אין די ערשטע טעג פון איר אָנקומען, האָט ער זי, מירלען, אין שטאָט אויף דער סאַמע רווישנדיקער גאַס באַגעגנט און זי דאָרטן עטלעכע קוואַרטאַלן באַגלייט. האָט זי געזען, אַז ער האָט פיל, פיל קריסט-לעכע און יידישע באַקאַנטע, אַז ער איז כמעט מיט זיי אַלעמען אויף „דו", און אַז צו אייניקע פון זיי שרייט ער אָפן קול:

— קום אַריין צו מיר היינט אינאָוונט, איך באַדאַרף דיך האָבן.

— זיי עלף אַזייגער אינדערהיים, דו הערסט? פונקט עלף.

און בײַ דער שוויגער אין שטוב האָט מען פון אָט דעם צעטראָגענעם בחור געהאַלטן אַן עולם ומלואה. יעדעס מאָל, וואָס ער האָט זיך צו זיי פון שטאָט אַראָפּגעכאַפּט, האָט מען אים אַרומגעשטעלט און באַשאָטן מיט שאלות:

— מאָנטשיק, פאַרוואָס ביסטו נישט געקומען שבת?

— מאָנטשיק, די מומע פערל האָט דיר צוגעשיקט פון וואַרשע אַ מתנה, האָסט געזען?

— מאָנטשיק, דו וועסט פאָרן מיט אונדז זונטיק אין גוראַלניע?

אַלע זיידענאָוווסקיס האָבן אים מחמת עפּעס איבעריק ליב געהאַט, און אַלע האָבן זיי נישט געדענקט, אַז זיי האָבן שוין פילמאָל דערציילט וועגן אים יעדן ניי-צוגעקומענעם משפחה-מענטשן, און האָבן פונסניי אַלע מיטאַמאָל דערציילט, אַז ער איז אַ קלוגער, אַ דורכגעטריבענער, אַז אַ קאָפּ האָט ער פון קינדוויַיז אָן אַ זעלטענעם, און אַז קענען קען ער אַ סך, אַ סך, כאָטש

ער האָט נאָך באַ אַכצן יאָר די נישט דערענדיקטע קאָמערץ־שול אָוועקגע־וואָרפן און האָט מיט זיין קלוגן קעפּל פאַרדרייט עפּעס אַ מאָדנע גליקלעכע סוחרישע אַרטעל, ווו ער איז נאָך עד היום באַלעבאָס. איצט האָט ער שוין אין כרך אַ נאָמען, אַ קרעדיט מיט אַ גרויס באַקאַנטשאַפט, און מענטשן קו־מען צו אים אָפּט פרעגן סוחרישע עצות. ווען ס׳לאָזן זיך אים דאָ אויס דיבורים, און אָוועקצוגיין איז ער שוין גרייט, און דאָס היטל האַלט ער שוין אין האַנט, דערמאָנט ער זיך פּלוצים אָן איינעם פון אָט די עצה־פרע־גערס און פאַרהאַלט זיך נאָך אַ ווילע:

— איז צו אים אָט דאָ איצטיקע וואָך געקומען פרעגן אַן עצה איינער אַ יונגערמאַן און האָט געזאָגט, אַז ער איז מירלס אַ באַקאַנטער, אַ שיינער איז ער, אָט דער יונגערמאַן, גאָר, גאָר אַ שיינער; אַ ביסל ענלעך צו אַ רומע־נער. וואַרט, ווי איז די פאַמיליע זיינע?... העל... העל... העלער, העלער. ער וויל דאָ אַרויסגעבן אַ רוסיש קאָפּיקע־בלעטל און האָט דערויף סך הכל דריי טויזנט רובל. עט!... ס׳וועט נישט גיין, ס׳איז קיין געשעפט נישט.

באַ מירלען האָט נאָר צום אָנהייב אַ קלאַפּ געטאָן דאָס האַרץ און איז באַלד געוואָרן ווי פאַרשטאַרבן:

אָט דער מאָנטשיק האָט די לעצטע מעשה געקענט דערציילן גלאַט אַזוי, צופעליק. נאָר ס׳האָט אויך געקענט זיין אין דעם עפּעס אַ מיין... פון דער שוויגער האָט מען אים, למשל, געקענט אונטערשיקן.

אַ היפּשע ווילע באַך מאָנטשיקס אָוועקגיין איז זי נאָך קאַלט און רויק אויף איר אָרט געלעגן. ס׳איז איר שוין אַפילו געווען אַ חידוש אַף זיך אַליין. נאָר פּלוצים האָט זי אָנגעהויבן פאַרדריסן, וואָס ער, העלער, גייט אַרום צווישן איר מאַנס קרובים און רעדט וועגן איר, מירלען. זי האָט מער נישט געוואָלט וועגן אים טראַכטן און זיך געשווינט ווי מיט כעס גענומען אָנטאָן, כדי צו גיין אַף יענער שטילער גאַס, ווו ער וואַרט אַף איר:

— ניין... ס׳מוז דאָך אַמאָל נעמען אַן עק; איר עקלט שוין פון דער גאַנצער מעשה. זאָל ער אויפהערן אַף איר, מירלען, האָפענונגען צו האָבן.

*

נתן העלער האָט, ווי תמיד, געוואַרט אַף איר לעבן דער געשלאָסענער פּאָסט־אָפּטיילונג, וואָס אַף דער שטילער גאַס, ־געטראַכט, אַז זי וועט שוין נישט קומען, און זיך געעקט. אַלע ווילע האָט ער געקנייטשט מיט די אויגן און זיך איינגעקוקט אין יענעם וויטן עק־גאַס, פון וואַנען די נידעריקע און וויטע זון האָט נאָך אַהער געבאַקט, געצונדן די פאַרגעלטע בלעטער, וואָס

אַף די אַרומיקעביימער, מיט די דעכער פון די נאָענטע הייזער. צייטנווייז איז פון דאָרטן געגאַנגען אַ מענטש אַ באַלויכטענער מיט דער רויטלעך פאַר־געלטער זונענשיין, אַ גילדענער — נישט מירל איז דאָס געווען. ווען ער האָט זי סוף־כל־סוף פון דאָרטן אָנקומען דערזען, האָט ער זי שוין נישט אינגאַנצן דערקענט און נישט געגלויבט, אַז דאָס איז זי. ער האָט געדענקט, אַז ער באַדאַרף איר עפּעס דערציילן וועגן זיך, וועגן די טעג, וואָס ער האָט איבער־געלעבט, וועגן דעם, וואָס ווייטער קען זיך מער מיט אים אַזוי נישט ציִען. ס'האָט געצויגן צו איר שלאַנקער פיגור און צו איר פּנים; ס'האָט זיך גע־וואָלט וויינען.

נאָר צוקומענדיק צו איר, האָט ער דערזען, אַז איר פּנים איז אומעטיק שטרענג און פאַרפרעמדט, און האָט מיטאַמאָל פאַרגעסן, וואָס ער האָט איר זאָגן געוואָלט. אַ ווײַלע זענען זיי אַזוי אָן לשון איינער אַקעגן צווייטן גע־שטאַנען. מירל האָט געקוקט אַף אים, דענסטמאָל ווען זיין קאָפּ איז געווען אַראָפּגעלאָזן. זי האָט גאָרנישט ניט געזאָגט. ער האָט געהערט: זי האָט אַ לאַנגן און שטילן אָטעם געטאָן און זיך פּאַמעלעך געלאָזט שפּאַנען. ער האָט אויך עפּעס אַ זיפץ געטאָן און זיך פּאַמעלעך געלאָזט נאָך איר. איצט איז שוין געווען קלאָר, אַז זי איז צו אים געקומען דאָס לעצטע מאָל. ער האָט געציטערט מיטן גאַנצן גוף. ווען ער וואָלט געוואָלט אָנהייבן רעדן, וואָלטן אפשר באַ אים די ציין געווען געקלאַפּט. ער האָט געקוקט נישט צו איר, נאָר אַקעגן, צו דער געשלאָסענער פּאָסט. דער דאַך איז איר אַף איר באַך מיט דער לעצטער זונענשיין באַלויכטן געווען; אין איינעם אַ פענצטער איז דאָרטן אַ שויב געווען אויסגעזעצט; זי איז געווען פון אינעווייניק פאַרשטעלט מיט אַ בלוי פּאַפּיר. דאָ האָט ער אָקאָרשט באַכאַמאָל אַף מירלען אַ קוק געטאָן און האָט באַמערקט, אַז זי איז פאַר די לעצטע טעג שטאַרק פון פּנים אַראָפּ, און אונטער די אויגן איז באַ איר שוואַרץ; אַז געווען איז זי געוויס די גאַנצע צייט פאַרשפּאַרט באַ זיך אין שטוב און געליטן האָט זי דאָרטן פון געדאַנקען, וואָס האָבן צו אים, העלערן, קיין שייכות נישט. ס'האָט אים פאַרדראָסן, האָט ער געזאָגט:

— וואָס־זשע דען? ער איז דאָך באַ איר גאָרנישט...

מירל האָט נישט געענטפערט.

זיי האָבן פאַרקערעוועט לינקס און זענען געגאַנגען אַראָפּ באַרג מיט דער ברייטער און פאַרקרימטער גאַס, ווו די געברוקירטע שטיינער זענען געווען גרעסער, ווי אומעטום, איבער די וואַסערן, וואָס רינען איבער זיי אין

די יערלעכע רעגנצייטן. און נאָכדעם האָבן זיי דערגרייכט דעם עק פון אָט דער פּאַרקרימטער גאַס, וואָס איז אויך געווען דער עק פון שטאָט; און נאָכ־דעם זענען זיי ביידע געזעסן דאָרטן אין עק אָפן בענקל, וואָס אַקעגן דער לאַנגער איינגאָרנדיקער און גרויס־פענצטערדיקער גיס־פאַבריק. די ווייטע מערב־זון האָט איר רויטן אונטערגאַנג־פייער אין די פענצטער פון אָט דער עלעקטריש באַלויכטענער גיס־פאַבריק אָפּגעשפּיגלט, און רעכטס האָבן זיך שוין אין אָט דער רויטקייט געטוקט די הויכע, גרינע בערג מיט די ליים־גריבער, וואָס לאָזן נישט, די שטאָט זאָל זיך ווייטער בויען. אַ געפּענטעט פערד האָט זיך דאָרטן אָפן באַרג לעבן דער אַלט־פּאַרלאָזטער ווינטמיל אָפן פאַרדויטלטן גראָז געפּאַשעט, און אַ שייגעצל אין ווייסע לייוונטענע פּלודער־לעך איז דאָרטן אין עק געשטאַנען און אַף דער שטאָט אַראָפּגעקוקט. פּלוצים האָט נתן דערפילט, אַז ער ווערט אויפגערעגטער פון רגע צו רגע, און אַז ער הייבט אָן צו רעדן, נאָך איידער דער מוח ווייסט, וואָס פאַר אַ ווערטער ס'וועלן באַ אים פון מויל אַרויסגיין:

— ער ווייס... אין זאַך ווייס ער. ער וויל, אייגנטלעך, באַ איר פרעגן... מירל האָט אים דערשטוינט אָנגעקוקט און נישט געוווסט, וואָס ער וויל.

ער האָט נאָך אַלץ דעם פאָדעם פון זיינע געדאַנקען אָנכאַפּן נישט גע־קענט. ס'האָט זיך אים געדאַכט, אַז מירל קוקט אַף אים, ווי אַף אַן אידיאָט, וואָס פּלאַפּלט. איז ער נאָכמער אויפגערעגט געוואָרן, און פאַרדראָסן האָט אים אַף איר אַזוי שטאַרק — דער פאַרדראָס האָט אים געהאָלפן, ער זאָל מיטאַמאָל באַ זיך שטאַרק ווערן און זאָל מיטאַמאָל, אומגעריכט פאַר זיך אַליין, אַרויסזאָגן דאָס, וואָס ער וויל.

— אָט וואָס ער וויל וויסן: מירל האָט אים ליב? זי קען דאָך דאָס נישט אָפּלייקענען. פרעגט ער באַ איר איין זאַך: פאַרוואָס וויל זי זיך נישט גטן מיט איר מאַן און חתונה האָבן מיט אים, העלערן?

מירל האָט אים אויסגעהערט, אַ קנייטש געטאָן מיט די אַקסלען און גענומען אַראָפּקוקן צו די פּאַסקעלעך, וואָס זי האָט מיטן שירעם־שטעקל אַף דער ערד אויסגעדרייט:

— נו, און נאָכדעם, נאָך דער חתונה?...

— נאָכדעם?

נתן העלער האָט נישט פאַרשטאַנען, וואָס זי מיינט מיט דעם:

— נאָכדעם... נאָכדעם וועלן זיי אָוועקפאָרן קיין אויסלאַנד... בכלל נאָכדעם...

מירל האָט ווידער מיט די אַקסלען אַ קנייטש געטאָן און זיך פון בענקל אויפגעהויבן.

העלער האָט עפּעס געוואָלט אויפווייזן, נאָר זי האָט עס געוווּסט אַפּריער. ס'איז איר געווען נמאס צו הערן, האָט זי אים קאַטעגאָריש אָפּגעשטעלט:

— זי האָט פיינט אַ סך צו רעדן.

נאָר העלער איז שוין געווען אויסער זיך:

— נו, ווי־זשע לעבט זי, למשל, שוין פיר חדשים צייט מיט איר נאַרישן מאַן? אין שטאָט לאַכט מען פון אים... אים אין די אויגן לאַכט מען פון אים...

ער איז אַנטשוויגן געוואָרן נאָר דערפאַר, וואָס מירל האָט צו אים איר פּנים אויסגעדרייט. ער האָט געזען: נאָך מער פאַרפרעמדט, ווי פריִער, איז אָט דאָס פּנים געווען; ער האָט אַף אים אומעטיק געקוקט, און ווי אַ ציטער איז, דאַכט זיך, איבער אים דורכגעגאַנגען.

זי האָט געזאָגט:

— עטלעכע מאָל האָט זי אים געבעטן, ער זאָל נישט רעדן וועגן איר מאַן און זאָל אים צורו לאָזן... דער מאַן אירער איז אַ גוטער... ער טוט, על כל פּנים, קיינעם קיין שלעכטס נישט.

ס'האָט זי פאַרדראָסן אַף זיך; ס'האָט זיך געדאַכט, אַז פיל, פיל ווייבלעך האָבן שוין די זעלבע ווערטער וועגן זייערע נאַרישע מאַנען געזאָגט צו יענע יונגעלייט, מיט וועמען זיי דרייען זיך אַרום אַף די שטילע גאַסן.

— יעדנפאַלס איז ער, העלער, נישט ווערט, מ'זאָל איבער אים די מיינונג וועגן איר מאַן בייטן.

זי האָט נישט געוואָלט טראַכטן וועגן אָט די לעצטע ווערטער, וואָס זי האָט צו אים מיט כעס פאַרן אַוועקגיין געזאָגט. זי האָט זיך מער צו אים נישט אומגעקוקט און זיך געפלייסט אַן אים פאַרגעסן. גייענדיק מיט רעגלמעסיקע גיכע טריט, האָט זי געהאַט אַ געוויינלעך אומעטיקן פּנים, געוואָלט פאַרטרייבן פון זיך די אויפרעגונג און שטאַרקן אין זיך די געדאַנקען:

— האָט זי שוין, הייסט עס, מיט אים, מיט העלערן, פאַרענדיקט. און איצט... וואַרט... עפּעס מיט נאָך עמעצן האָט זי, דאַכט זיך, באַדאַרפט פאַרענדיקן... יאָ, מיט זיי, מיט די זיידענאָווסקיס, מוז זי שוין אינגיכן אַן עק מאַכן.

זי באַדאַרף איצט אַהיים קומען און זיך באַלד פאַר אָט דער אַרבעט נעמען.

III

ס'איז געווען שפּעט אינאָווענט, ווען זי האָט זיך נאָך עטלעכע שעה אַרומדרייען צוריק אַהיים אומגעקערט און איז אין עק־פאַרשטאָט צו איר שטיבל צוגעקומען. פון די אויסגעלאָשענע פענצטער האָט אויף איר מיטאַמאָל פוסטקייט אַ בלאָז געטאָן, און קיין חשק איז שוין נישט געבליבן דער שלאָפן־דיקער דינסטמיידל אָנצוקלינגען און אין די פינצטערע חדרים אַריינצוקומען. פון קעגנאיבער דעם פינצטערן סאָד האָבן אַרויסגעקוקט די שבת־צו־נאַכטיק־באַלויכטענע פענצטער פון שווערס גרויסער שטוב. מ'האָט באַדאַרפט אַהין אַריינגיין; מ'האָט דאָרטן באַדאַרפט נאָכאַמאָל עפּעס זען, כדי צו איבערצייגן זיך נאָכאַמאָל דעריין, וואָס זי טראַכט:

— ס'איז פאַר איר קיין געשעפט נישט, אַט דאָס, וואָס זי איז נאָך ביז היינט נישט אַוועק פון זיידענאַווסקיס שטוב.

און זי איז אַהין סוף־כל־סוף אַריינגעגאַנגען, געזעסן דאָרטן לאַנג אין עסצימער און זיך גענודעט, נישט אויסטוענדיק פון זיך דעם גאַס־קאַפּטל און נישט אויסרעדנדיק צו קיינעם אַ וואָרט.

ווי אַלע מאָל, האָבן זיך אַהין אויך דעם שבת־צו־נאַכטס כמעט די גאַנצע משפחה קרובים צוזאַמענגעקליבן. זיי זענען געזעסן אויף די אַלטע און נייע בענקלעך, וואָס אַרום דעם לאַנגן פאַרשפּרייטן טיש און לעבן גרויסן „בופעט"; געשטאַנען בינטלעכווייז לעבן גלעזערנעם הויך אַוועקגעשטעלטן ירושה־שאַפּ־קעלע, אָדער זיך געוואַלגערט אויף דער גרויסער און ברייטער קאַנאַפּע, וואָס איבער איר איז נידעריק געהאַנגען דאָס איינציקע אויסגעניטע בילד.

פון קליין ביז גרויס האָבן אַט די קרובים שמואליקן ליב געהאַט, אים געהאַלטן פאַר אַן אומגעווינטלעך גוטן און ווייכהאַרציקן, זיך געשפּילט מיט אים, ווי מיט אַ קליין געראָטן קינד. אַלע האָבן זיי געוווּסט, אַז מירל איז אַ שיינע, אַ פיינע, נאָר אַלע זענען זיי פון איר נישט אינגאַנצן צופרידן געווען, און זיך געהאַלטן פון איר עטוואָס ווייט, תמיד גערעדט צווישן זיך, אַז מירל איז נישט די, וואָס אויף איר האָבן זיי מיט שמואליקן די לעצטע עטלעכע יאָר געוואַרט, און נישט געקאָנט פאַרגעסן אַן אַן אָרטיק שטאַרק רייך מיידל — איטע מוריינים, וואָס פגרט נאָך עד היום נאָך שמואליקן אַוועק.

— אַ משל, אַז דער אַלטער מוריינים אַליין האָט אָקאָרשט אַט דאָ אַנומלטן געזאָגט: שמואליקן האָט ער בדעה געהאַט אויסצוציילן צוואַנציק טויזנט רובל.

געווען איז איצט אויך צווישן די קרובים די עטוואָס פֿאַרפֿרעמדטע געוועזענע קורסיסטן, מרים, אַ וווקסיקע, אַ שיינע און גרויסגופּיקע, מיט אַן עבֿר פֿון אַ געזעצט קלוגער רעוואָלוציאָנערן. אָקאָרשט צוריק מיט אָנדערהאַלבן יאָר האָט זי חתונה געהאַט פֿאַרן פֿאַרטיי־חבֿר, אינזשיניער ליובאַשיץ, געהאַט מיט אים אַ קינד, אָנגעהויבן באַלד נאָך דעם ערשטן קימפּעט פּעט ווערן, צופֿיל שמייכלען און נאָכאַמאָל גיין צום פּעטער יעקבֿ יוסלען אין שטוב. זי האָט אויך, ווי אַלע קרובֿים, געזאָגט, אַז זי איז צו שמואליקן פֿון תּמיד אָן נישט גלייכגילטיק, צופֿיל האַרציק צו אים געשמייכלט און געהאַלטן אין איין דערציילן וועגן איינעם פֿון זיינע גוטהאַרציקע קוריאָזן:

— טרעפֿט זי זיך מיט שמואליקן פֿאַר אַ וואָכן דריי אַפֿן גרויסן וואָקזאַל און באַקאָנט אים דאָרט מיט זייער קרובֿ נאָום קלוגער. נאָום איז געפֿאָרן פֿון כאַרקאָוו, ווו ער האָט אָקאָרשט היינטיקס יאָר אַף דאָקטער געענדיקט...

דער קוריאָז איז באַשטאַנען דערין, וואָס שמואליק איז נאַיִוו, ווי אַ קינד, און האָט אַ גוט האַרץ. דאָס ערשטע מאָל האָט מען אים באַקאָנט מיט דעם יונגן דאָקטער דעם קרובֿ, וועמען ער האָט, זינט ער לעבט, אַפֿילו איין מאָל נישט געזען, און ער איז מיטאַמאָל געוואָרן צו אים היימיש און איז צו אים נישט אַף קאַטאָוועס צוגעשטאַנען:

— נאָום, קומט אַראָפּ צו מיר אַף שבת, נו, נאָום! שטעמפּלט אָפּ דעם בילעט, נאָום.

פֿונעם באַלעבאָס׳ קאַבינעט, מיטן באַלעבאָס׳ אַ פּאַפּיראָס אין מויל, איז אַרויסגעגאַנגען אַ מיטליאָריקער ייִד, אַ שדכן, אַ הויכער, אַ האַלבֿ־פֿרומער, אין אַ צו ברייטן סורדעט, מיט אַ שמאָל לענגלעך בערדל און שבתדיק צופֿרידענעם פּנים, און מיט אַ טבֿע פֿאָרצושטעלן זיך מער אידיאָטיש, ווי ער איז אינאמתן. ער האָט באַם גרויסן טיש געכאַפּט אַ פּאָר ווערטער פֿונעם שמועס, וואָס מ׳האָט דאָרטן געפֿירט, און זיך באַלד גענומען שווערן אַפֿן קול:

— וואָס? קורסיסטקעס? זאָל ער אַזוי אַ גוט יאָר האָבן אויסגעבעטן, ווי זיי פֿגרן שיִער נישט כּלות צו ווערן. צום אָנהייב מאַכן זיי דערפֿון כּלומרשט אַן אָנשטעל און מאַכן חוזק, נאָר אַז זיי זעען עפּעס אַף דער אמת, באַקומען זיי חשק און הערן אויף צו לאַכן... ווי ער איז אַ ייִד.

אַקעגן שמואליקס שוועסטער, ריקלען, זענען אָט די שמועסן געגאַנגען. דאָרטן אויבנאָן באַם טיש, איז די שוויגער מיטן שאַל אַף די אַקסלען געזעסן און האָט נאַריש געפֿינקלט מיט די אויגן. פֿריִער אַ ביסל, פֿאַר מירלס אָנקו־

מען, האָט זי זיך געקלאָגט פאַר דער געוועזענער קורסיסטין מרימען אָפן אויער:

— אָבער די זאַך אַליין איז דאָך אַ חידוש... זי גייט אַלע טאָג אין שטאָט אַריין, מירל, פאַרוואָס זאָל זי אַמאָל נישט רופן מיט זיך שמואליקן?

איצט האָט זי שוין דערציילט אַ באַיאָרטער ייִדענע וועגן די צוויי קור־סיסטקעס, וואָס האָבן זיך אין שטאָט באַם פעטער עזריאל מאירס טאָכטער אַ חדר אָפּגעדונגען:

— דערציילט זי, דעם פעטער עזריאל מאירס טאָכטער, אַז אָפּט קומט צו אָט די קורסיסטקעס שפּעט אינאָווענט אַ סטודענט און בלייבט באַ זיי נעכטיקן.

און אַ ביסל ווייטער, אין דער מיט פון גרויסן חדר, איז געשטאַנען דעם באַלעבאָס' ייִנגסטער ברודער, שלום זיידענאָווסקי, אַ תמיד אומצופרידענער, מאַט־טונקעלער יונגערמאַן, מיט אַן אויסזען פון אַ באַיאָרטן ישיבה־בחור, וואָס האָט זיך באַר־וואַס די פאות מיטן סורדעט אונטערגעקירצט. ער איז דאָרטן געשטאַנען איינער אַליין, געקוקט אָפן גאַנצן עולם פאָרזיכטיק און געדולדיק, ווי פון אַ זייט, און האָט דערביי גאַוהדיק געשוויגן. אַליין איז ער נישט לאַנג, נאָכן טויט פון זיינע פאַנאַטישע עלטערן, געבליבן נישט מער, ווי אַ האַלב־אַפּיקורסישער פאַרגיפטיקטער משכיל, חתונה געהאַט צו־ליב נדן מיט אַן איבערגעוואַקסן דאַר־גופיק מיידל, וואָס ער האָט זי דריי יאָר צייט נישט געוואָלט, זיך באַזעצט מיט איר אינעם נאָענטן שטעטל, וווּ ס'וווינט אַ גוטער ייִד, און האָט דאָרטן געמוזט אַ סקלאַד פון ברעטער עפענען. פילט ער איצט צו געלט אַ טיפע שנאה מיט אַ גערשנטער קרע־מעריש קרענקלעכער ליבע, גלייבט נישט, אַז עמעצער איז אין דעם פאַך בעסער פון אים, און טראָגט דערפאַר אַרום אין זיך אַן אומגעוויינלעך שלעכ־טע מיינונג וועגן דער גאַנצער ייִדישער יוגנט:

— אַז באַ אונדז קאָנען נישט זיין קיין געזונטע טיפן...

צו מירלען האָט ער זיך פון אָנהייב אָן באַצויגן שלעכט און פיינטלעך, גלייך ער וואָלט איר בשום אופן נישט קאָנען מוחל זיין, וואָס זי האָט חתונה געהאַט מיט זיין ברודערס נאַרישן שמואליקן. ער האָט דעם גאַנצן אָוונט צו איר נישט געקוקט, געפילט, ווי ס'רעגט אים דאָך אויף איר שיין אומעטיק פנים מיט די פאַרזאָרגטע בלויע אויגן, צוגעגאַנגען צולעצט צום יונגן ליור־באַשיץ דעם סטודענט, וואָס איז נישט ווייט פון מירלען געזעסן, און אים דערציילט מיט אַזאַ טאָן, גלייך ס'וואָלט זיך האַנדלען וועגן אַ צופאַל, וועל־

כער איז נאָר־וואָס פאַר זיינע אויגן אַף איינער פון די רוישיקע שטאָט־גאַסן געשען:

— יאָ... גייען זיי באַ אונדז קליינערהייט אַרום, אָט די יונגעלייט, און טראַכטן: איך וועל זיין אַ בן־מלך... ס'וואָרט ערגעץ אַף מיר אַ בת־מלכה...

ס'איז אָנגעקומען פון שטאָט מאַנטשיק. אָנגעקומען אַ פאַרשפּעטיקטער, אַ צעטראָגענער מיט אַן אויסזען פון אַ מענטשן, וואָס איז אַהער אַראָפּגע־פאַלן פון יענער וועלט. נאָר־וואָס האָט זיך באַ אים עפּעס גאָר אַ לוינענדיק געשעפטל פון אונטער די הענט אַרויסגעגליטשט, איז באַ אים דער קאָפּ נאָך אין שטאָט געווען און האָט געזוכט עצות, ווי אַזוי אָט דעם געשעפטל מציל צו זיין, און די אויגן האָבן אויסגעגלאָצטערהייט אין לאָמפּ אַריינגע־קוקט. ער האָט טאַקע צום אָנהייב נישט באַמערקט, ווי הינטער זיינע פּלייצעס שטיקן זיך און שטופּן זיך איינע צו דער צווייטער די יונגע קרובות, ווי ס'טוט אים פון דאָרטן אַלעמאָל אַן אַנדערע אַ שטילן שלעפּ פאַרן רעקל, און ווי עמעצער רוקט אים מאַראַנצן־שאָלעכץ הינטערן קאָלנער. ווען ער האָט זיך סוף־כל־סוף אומגעקוקט, האָבן זיי שוין אַלע אַפן קול פון אים געלאַכט, און נאָר די געוועזענע קורסיסטן מרים ליובאַשיץ האָט זיך געפּלייסט האָבן אַן ערנסט פּנים און האָט געטריבן קאַטאָוועס:

— פע, מאַנטשיק!... שוין אפשר אַ האַלבע שעה, זינט איך פרעג באַ דיר עפּעס... וואָס הייסט, דו ענטפערסט נישט?

דענסטמאָל האָט זיך מאַנטשיק אָקאָרשט דערמאָנט, אַז ער איז הונגע־ריק, און זיך אָנגעהויבן וווּנדערן:

— וואָרט, קיין טיי האָט ער פאַרנאַכט געוויס נישט געטרונקען. אָבער מיטיק?... וואָס איז דאָס פאַר אַ מעשה? ער קאָן זיך בשום אופן נישט דער־מאָנען, צי ער האָט היינט געגעסן מיטיק, צי ניין.

מ'האָט פון אים ווידער געלאַכט און אים עסן געגעבן. האָט ער געכאַפּט אַ פּאָר ביס שטייענדיק, זיך ווידער אַמאָל פאַרטראַכט, גענומען פון שאַל אין דער האַנט דאָס גלאָז טיי און איז מיט דעם אַוועק שפּאַצירן איבערן חדר.

אויבנאָן באַם טיש האָט מען נאָך אַלץ גערעדט וועגן „קורסיסטקעס". עמעצער האָט אונטערגעהערט, ווי ציניש די צוויי קורסיסטנס, וואָס קוואַר־טירן באַם פעטער עזריאל מאירס טאָכטער, האָבן צווישן זיך גערעדט, נאָכדעם ווי דער סטודענט, וואָס נעכטיקט באַ זיי, איז איינמאָל גאַנצפרי פון זיי אַוועק־געגאַנגען. די שוויגער האָט זיך פאַרקרימט און הילכיק אויסגעשפּיגן, און באַ די מאַנסבילן האָבן זיך דערפון די תאוו‌הדיקע געפילן צעפלאַקערט, און

נישט קיין שיינע מעשיות האָט מען איינער דעם צווייטן אָנגעהויבן דער־ציילן. עמעצער האָט אָפּגערופן שמואליקן אָן אַ זייט און זיך גענומען מיט אים סודען וועגן אַ קליינוווקסיק, שטאַרק־ליידנשאַפטלעך ווייבעלע, אַ קור־סיסטקע, וואָס האָט אין קורסק אַ מאַן, אַ וואַיאַזשאָר געלאָזט און איז שוין דאָ אין שטאָט פון עמעצן טראַגעדיק געוואָרן. באַ שמואליקן האָט זיך פון אָט דעם סוד דאָס פּנים צעברענט, און פאַרגעסן האָט ער אָן די מענטשן, וואָס פילן אָן דעם גרויסן עסצימער; ס'האָט זיך געהערט, ווי ער פרעגט דאָרטן אויפן קול:

— טאַקע דאָ? אין שטאָט?

נאָר אין פינצטערן קאָרידאָר, וואָס צווישן קאַבינעט און עסצימער, האָט זיך שוין דערוייל געלאָזט הערן די קלינגענדיקע ברוסט־שטים פונעם מיטל־יאָריקן און קרעפּטיקן באַלעבאָס, דעם ברונעט:

— הייס באַלד שפּאַנען די פור, ברוך! דו האָסט נאָך צום צוג אַ שעה מיט אַ פערטל.

אין חדר איז מיטאַמאָל געוואָרן שטיל. ווען אויף דער שוועל האָט זיך באַוויזן זיין לעבעדיקע פיגור, האָבן שוין אַלע צו אים מיט דרך־ארץ גע־קוקט, געזעגן, ווי ער לייגט דאָרטן מאַנטשיקן זיין האַנט אויפן אַקסל אַרויף און טוט צו אים שמייכלדיק אַ ווונק:

— טראַסקעסט, אַ?

קיינער האָט נישט געוווסט, צי אָט דאָס וואָרט „טראַסקעסט" איז גע־זאָגט געוואָרן אויף דער אמת, צי אויף לצנות. די אויגן האָבן באַ אים ווי שטענ־דיק געגלאַנצט, גלייך ער האָט זיי נאָר־וואָס מיט לאַק אָפּגעשמירט, און זיין גאַנצע פיגור האָט ווי איבערגעחזרט אין לשון דאָס, וואָס אַלע האָבן שוין לאַנג וועגן אים געוווסט, און וואָס ער אַליין האָט וועגן זיך קיינמאָל נישט געזאָגט:

— באַ אַ האַלבן מיליאָן געלט... אַ? אַ נאָמען אויף דער גאַנצער סביבה... און אַליין עפּעס אויך נישט אַבי ווער... עפּעס פון די זיידענאָווסקיס!

מירל האָט אויף אים געקוקט פון קעגנאיבער דעם טיש, ווו זי איז נאָך אַלץ אָנגעטאָנערהייט געזעסן. אָט דער ייִד, וואָס האָט זיך ווערטלען ליב געהאַט, געפּאָרן עד היום אויף יום־כיפּור קיין סאַדיגערע און צו יעדן לאַנגן שלש־סעודות נישט אַנדערש, ווי אַ גאַנצן מנין באַדאַרפט, האָט אין אירע אויגן ציימנווייז אויסגעזען ווי אַ פּשוטער איבערגעטאָענער זשוליק. ס'איז רעכט געוועזן צו גלויבן, אַז נישט קוקנדיק אויף זיין ייִדיש פּירעכץ, בלייבט

ער אָפּט אונטערוועגנס אומגעטריי זיין אייגענער ווייב און טוט אָפּ גאָר מיאוסע מעשים; אַנדערש האָט מען נישט געקאָנט פאַרשטיין, פאַרוואָס ער ברעכט צייטנווייז אַזוי פּלוצים זיין שטאָלצע, עקשנותדיקע נאַטור און ווערט אָפּט פּחדנותדיק ווייך אַפילו צו זיינע אייגענע קליינע קינדער.

אַט האָט ער צולעצט זי, די ערשטע שנור זיינע, דערזען, צוגעגאַנגען מיט אַ שמייכל און מיט העוויות און זיך גענומען ווערטלען מיט אַזאַ טאָן, גלייך נאָר ער אַליין ווייס בסודי־סודות, אַז זי איז פאַר זיין זון לחלוטין קיין ווייב נישט:

— אַ... מירעלע... ווי גייט עס עפּעס אין באַלעבאַטישקייט?

אַלע האָבן אַהער געקוקט, געשוויגן און געשמייכלט, און נאָר די געווע־זענע קורסיסטן — מרים ליובאַשיץ, וואָס האָט זיך בכיוון הינטער עמעצנס פּלייצעס באַהאַלטן, האָט פון דאָרטן שטיל געענטפערט פאַר מירלען מיט אַ ווערטל, וואָס קיינער האָט נישט איינגעהערט, און האָט געוואָלט דערמיט דעם פעטער יעקב־יוסלס אויפמערקזאַמקייט צו זיך צוציִען.

מ׳האָט געלאַכט פונעם שווערס לצנותדיקן קלוגע איינפאַלן.

— זאָל זיך מירל אויסמאָלן: די קעכן האָט זי פּלוצים אַוועקגעוואָרפן, און קיין אַנדערע קאָן זי נישט קריגן.

— ס׳קאָן דאָך אַמאָל געמאָלט זיין אַ „זאַבאַסטאָווקע״ פון קעכנס, למשל.

ס׳האָט נישט געלאַכט נאָר דעם שווערס גאַוודיקער און שטאַרק שלעכ־טער ברודער — שלום זיידענאָווסקי. אַ שטרענג אַנגעבלאָזענער, מיט אַ שלעכטער מיינונג באַ זיך אין קאָפּ וועגן דעם, וואָס אַט דער גאַנצער עולם איז אייגנטלעך נישט אימשטאַנד צו פאַרשטיין נישט אים, דעם בויערדיקן קאָפּ, נישט די סיבה פון זיין שנאה צו מענטשן, איז ער באַ דער זייט אָפּגע־זונדערט פון אַלע געשטאַנען און האָט געשוויגן. דער קאָפּ איז באַ אים געשטאַנען אַ ביסל אָן אַ זייט, די רעכטע האַנט איז געווען פאַררוקט צווישן די קנעפּלעך פון זיין פאַרשפּילעטן סורדעט, און די דורכדרינגענדיקע אויגן האָבן די גאַנצע צייט געקוקט אַף מירלען שלעכט און ווי פון אויבן אַראָפּ. צווישן דעם גאַנצן אַרומיקן עולם האָט דאָך נאָר ער אַליין גערעכנט זיין עלטערן ברודער פאַר אַ פּשוטן האָנאָרניק און נאַרישן כבוד־זוכער, נאָר גע־ווּסט, אַז קיינער חוץ אים וועט עס דאָ נישט פאַרשטיין, און דערפאַר נישט געוואָלט וועגן דעם רעדן. ער האָט נאָך נידעריקער אַראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ, אונטערגעהויבן די ברייטע גלאַנצנדיקע געמבע, וואָס אַף איר איז זעלטן־זעלטן אַ האָר געוואַקסן, זיך גאַוודיק געלאָזט שפּאַנען איבערן חדר און

שוין קיין וואָרט נישט געענטפערט אַפּילו דער געוועזענער קורסיסטן מרימען, וואָס האָט אים געהאַלטן פאַר אַ קמצן און איז שוין צו אים זינט עטלעכע מינוט צייט מיט איר נודנער שאלה צוגעשטאַנען:

— שלום, אַף ווען בעטסטו, זאָל מען פאָרן צו דיר צו־גאַסט?

דער שווער איז שוין דאָ אין חדר נישט געווען. דער עולם האָט זיך שוין צוריק געפירט צופיל פריילעך און פריי, און מירל איז נאָך אַלץ אָנגע־טאָפּערהייט באַם טיש געזעסן. פלוצים האָט זי אַף זיך ווידער אַמאָל באַ־מערקט שלום זיידענאָווסקיס בליק און איז אומגעריכט פאַר זיך אַליין פון אָרט אויפגעשפּרונגען.

זי האָט זיך דאָ אין שטוב מיט קיינעם נישט געזעגנט, זיך איינע אַליין געלאָזט אַהיים גיין, און זיך נאָך אַלץ נישט געקאָנט באַרויקן:

— ניין, אָט דעם ישיבה־בחור וועט זי סוף־כל־סוף אַמאָל מוזן זאָגן, אַז ער איז אַ גרויסער טיפּש, אָדער עפּעס אַנדערש אין דעם זעלבן זין.

און דאָס האַרץ האָט גענאָגט די גאַנצע צייט, וואָס זי האָט זיך נאָכדעם באַ זיך אין צימער אויסגעטאָן און אין בעט זיך געלייגט:

— אָט רירן זי שוין אָן שלום זיידענאָווסקיס בליקן... און דער עיקר...

דער עיקר איז, וואָס זי אַליין פילט אַלע טאָג, אַז מען באַדאַרף עפּעס צו טאָן, און ווייס נישט, וואָס און ווי אַזוי צו טאָן. אַלע טאָג טראַכט זי, אַז זי וועט עס וויסן מאָרגן, נאָר מאָרגן פאַלט זי ווידער, דערפאַר וואָס זי גע־פינט זיך אונטער איין דאַך מיט שמואליקן און איז זיין ווייב. סוף־כל־סוף מוז זי דאָך פון אָט דעם גאַנצן לעבן עפּעס אַן אויסגאַנג געפינען.

ס׳איז מער נישט —

— פאַראַן אַנדערע מענטשן, וואָס זוכן אויך יאָרנלאַנג אָט דעם זעלבן אויסגאַנג, און אַז זיי געפינען אים נישט, נעמען זיי זיך סוף־כל־סוף דאָס לעבן און לאָזן איבער האַלב־נאַרישע, האַלב־קלוגע בריוולעך.

ס׳איז שוין געווען שפּעט נאָך האַלבער נאַכט, ווען זי האָט שוואַך איינ־צושלאָפן אָנגעהויבן. אין שטוב איז געווען שטאַרק פינצטער און שטיל. ערגעץ אין קיך, וואָס איבערן קאָרידאָר, האָט פון געשמאַקן שלאָף הילכיק געשנאָרכט דאָס נישט־אויסגעטאָענע דינסטמיידל, און די קאַץ האָט דאָרטן איבער דער פּאָדלאָגע מיט אַ שטיקל צוקער געקלאַפּט און דערמיט געווירקט, אַז זי, מירל, זאָל זיך אין שלאָף פאַרגעסן נישט קאָנען, און אַז אין איר דרימ־לענדיקן מוח זאָל זיך נאָך אַלץ איבערחזרן דער סוף פונעם לעצטן געדאַנק:

— און אַז זיי געפינען אים נישט, נעמען זיי זיך סוף־כל־סוף דאָס לעבן און לאָזן איבער האַלב־נאַרישע, האַלב־קלוגע בריוולעך.

זי האָט נישט געדענקט, וויפל צייט האָט זיך אָט דער פאַרוואָגלטער דרימל געצויגן.

פלוצים האָט זי פון שלאָף דערפילט, ווי צו אירע נאַקעטע פלייצעס רירט מען צו מיט אַ קאַלטער האַנט. זי האָט געגעבן אַ ציטער מיטן גאַנצן גוף און געעפנט די אויגן.

אין חדר איז געווען צופיל ליכטיק פונעם אַריינגעטראָגענעם קאַבינעט־לאָמפ, און לעבן בעט איז אין אונטערשטע וועש געשטאַנען שמואליק, גע־שטאַנען איינגעבויגן, געציטערט און געשמייכלט — ער איז געווען אויפ־גערעגט פון די מעשהלעך, וואָס ער האָט זיך אַ גאַנצן אָוונט וועגן דעם קורסקער טראַגעדיקן ווייבעלע אָנגעהערט.

אַ ווײַלע האָט מירל אַף אים געקוקט מיט שרעק:

— וואָס באַדאַרפסטו דאָ, שמואליק?

און באַלד איז פאַר איר קלאָר געוואָרן, צוליב וואָס ער שטייט דאָ לעבן איר בעט, און אין די אויגן אירע האָט זיך מיטאַמאָל אָנגעצונדן אַ פייער פון עקשנות און פאַרדראָס:

— שמואליק, נעם באַלד אַ קישן און גיי לייג זיך אין קאַבינעט.

אַ פויזע.

— דו הערסט, וואָס מ'זאָגט דיר, שמואליק?

שמואליק שטייט נאָך אַלץ אַ האַלב־נאַקעטער און איינגעבויגענער, צי־טערט, שמייכלט נאַריש און רירט זיך נישט פון אָרט. נאָר מירלס האַנט האַלט שוין פאַר דער גאַלקע מיטן עלעקטרישן קנעפּל און קלינגט אָן אָן אויפהער צו דעם שנאָרכנדיקן דינסטמיידל, וואָס אין קיך. ס'דאַכט זיך, אַז דאָס קלינ־געדיקע גלעקל וועט באַלד די שטוב צעטראָגן, און ס'הערט זיך שוין, ווי דאָס דינסטמיידל שלעפּט אַהער אירע באָרוועסע פיס איבער דער פאַדלאָגע. דעמאָלט נעמט שמואליק נאַריש שעמעוודיק אַ קישן אין די הענט און גייט אַוועק צו זיך אין קאַבינעט. דאָס דינסטמיידל טראָגט פון דאַנען אַרויס דעם לאָמפּ און לעשט אים אויס, און אין שטוב ווערט ווידער פינצטער און פוסט. ס'דאַכט זיך, עמעצער ווײַנט איינגעהאַלטן שטיל און פון טיפן, טיפן האַרצן. נאָר ווען מ'זעצט זיך אַפן געלעגער און מ'שטרענגט אָן די אויערן, הערט מען נאָר, ווי די קאַץ קוליעט דאָס שטיקל צוקער איבער דער פאַדלאָגע און ווי דאָס דינסטמיידל אָטעמט און שנאָרכט.

IV

אַף מאָרגן איז מירל אויפגעשטאַנען שפּעט, אַרום עלף אַזייגער אינ־דערפרי.

אין קיך האָט שוין געשווינט דער האַקמעסער געקלאַפּט, און אין הויף האָט מען שוין אויסגעשפּאַנט די צוריקגעקומענע פור, וואָס האָט שמואליקן נאָך מיטן טאָג־ליכט אין גוראַלניע אַריין אָפּגעפירט. דעם שווערס מיוחס — דער פורמאַן, האָט דאָרטן לאַנג לעבן דער צוריקגעקומענער בריטשקע גע־גוואַלדעוועט, געשריגן אַף שמואליקס קליינעם ברודערל, וואָס פּלאָנטערט זיך צווישן די פערדס פיס, און אַף דער שוויגערס שיקסע, וואָס גיסט דאָס קיך־וואַסער אינמיטן צוגערוימטן הויף. די שוויגער אַליין איז דאָרט אויך געשטאַנען, זיך געוווּנדערט, וואָס שמואליק איז דאָס מאָל אַזוי פרי אין גור־ראַלניע אַוועקגעפאָרן, און האָט באַם שרייענדיקן פורמאַן אַף אַ בריוו נאָכ־געפרעגט. אין אַ ווײַלע אַרום, ווען מירל איז דעם הויף אַדורכגעגאַנגען, איז שוין דאָרטן קיינער נישט געווען. אַ שטילקייט פון וואָך האָט גערוט דורכויס אַרום די געשלאָסענע שטאַלן, און דער פורמאַן איז שוין אויך ערגעץ אין קיך געזעסן, און נאָר אינמיטן צוגערוימטן הויף איז נאָך צוליב עפּעס די אויסגעשפּאַנטע רעסאָרן־בריטשקע מיט איר אַרײַנגעשטעלטן דישל געשטאַ־נען און אָן לשון דערמאָנט אָן אים, דעם אַוועקגעפאָרענעם שמואליקן:

— האָט ער נעכטן באַנאַכט אין די אונטערשטע וועש לאַנג פון איר בעט נישט געוואָלט אָפּטרעטן... שעמט ער זיך איצט איר אין די אויגן צו קוקן, און ווען זיך דעריבער אַזוי גיך פון גוראַלניע נישט אומקערן.

זי איז באַלד אַוועקגעגאַנגען צוריק אין עסצימער, זיך אײַנגעהילט אין שאַל און זיך אַף דער קאַנאַפּע אַוועקגעלייגט. ס'איז געווען אַזוי שווער און עקלדיק אַף דער נשמה, גלייך מ'וואָלט נעמען דאָס האַרץ און עס אינגאַנצן אין עפּעס ברודיקס אײַנטונקען. און פון אונטער די דרויסנדיקע פאַרוואָלקנ־טע הימלען האָט אַרײַנגעקוקט דער נייער וויסטער זונטיק און האָט דאָ דורכויס זיין אײַנציקע לאַנגווײַליקע מחשבה געשפּרייט:

— אַ נייע וואָך... אַ וויסטע וואָך, אַ פּוסטע וואָך.

פון שלעכט אָפּגעשלאָפענער, אויפגערעגטער נאַכט האָט מיט שווער־קייט געבראַכן דער הינטערשטער האַלבער קאָפּ, וואָס צום האַלדז און נאַקן. די געפילן זענען געווען מטושטשדיק און שוואַך, ווי אין אַנהייב פון אַ טיפוס־קרענק, די אויגן האָבן זיך פון זיך אַליין געקלעפּט, און אין אײַנדרימלענדיק־

פאַרנעפּלטן געוויסן האָבן זיך געפּלאָנטערט געדאַנקען וועגן די קלעפּ פון האַקמעסער, וואָס הערן זיך פון קיך, וועגן דעם אייגענעם פאַרלוירענעם לעבן, וועגן דעם טעמפּן ווייטיק, וואָס אין הינטערשטן האַלבן קאָפּ, און וועגן דעם, וואָס דאָ אַף דער קאַנאַפּע וועט זי ליגן לאַנג, לאַנג:

זי וועט דאָ דרימלען אַ גאַנצן טאָג.

*

און זי האָט געדרימלט דאָ, אַף דער קאַנאַפּע ליגנדיק, זיך אויפגעכאַפּט און באַמערקט דעם געגרייטן טיש; געפּרוּווט צוגיין און עפּעס עסן, נאָר נישט געקאָנט, זיך צוריק געלייגט און ווידער געדרימלט, געעפנט די אויגן אָקאָרשט נאָענט צו בין־השמשות און האָט דערזען:

דער רוח האָט אָנגעטראָגן אַ דורכפאַרנדיקן יונגנמאַן, אַ חזן, אַ הויכן און דאַרן פאַרשוין אין אַ קורץ אָפּגעטראָגענעם סורדעטל מיט אַ ברודיקן פּאַפּירענעם קראַגן און מיט אַ קאַמערטאָן אין טאַש. ער רעדט מיט אַ פּאָנ־פענדיקן קול און דערפרעגט זיך אַף שמואליקן, ווי אַף אַ חשובן שול־באַ־לעבאָס:

— הכלל, די מאַדאַם ווייס נישט, ווען דער הער וועט קומען?

— פּאָנימאַיעטע־לי, הכלל אַף שבת וועט דער הער אויך נישט קומען?

זי איז, דאַכט זיך, כלל נישט געווען מחויב צו נודען זיך לעבן אים, צו פיל, ווי דער ריח, וואָס ער פאַרשפּרייט אַרום זיך, איז ענלעך צום ריח פון צעפוילטע געזאַלצענע פיש, און צו ענטפערן אים אַלע מאָל דאָס זעלבע, וואָס זי האָט שוין געענטפערט פריער:

— כ׳ווייס נישט.

— ניין.

— כ׳ווייס נישט.

פריער האָט זי אים אין די אויגן געפּרוּווט דעם חדר לופטערן און אַלע פענצטער געעפנט, זי האָט געמיינט, אַז ס׳וועט העלפן. נאָר ער האָט זיך נאָך אַליך פון אָרט נישט גערירט. האָט זי אים צולעצט איינעם אַליין דאָ אין חדר געלאָזט, אַרויסגעגאַנגען אינדרויסן און זיך דאַרטן אַף די טרעפּלעך פון גאַניק אַוועקגעזעצט.

*

פּאַמעלעך, פּאַמעלעך האָט זיך אָנגערוקט דער טונקעלער פאַרנאַכט און נעשפּרייט שטילקייט אַרום די געציילטע הייזער, וואָס אין זאַמדיקן עק פאַרשטאָט. ס׳איז שוין קיין מענטש נישט אַדורכגעגאַנגען, און די לופט האָט

זיך אין ערגעץ קיין ריר נישט געטאָן. ערגעץ ווייט לעבן דער שאָפּע מיט די סטערטעס שטרוי, וואָס קעגנאיבער דעם גרויסן קלויסטער־הויף, האָט זיך געדרייט אַ דרעש־מאַשין און דערדראָשן צו נאַכט־צו דעם גלחס אויסגע־טריקנטע תבואות. און לינקס, פון צווישן דעם שווערס ביימער, וואָס פון דאָרטן האָט פריִער אַ ביסל אַ גאַנצע מחנה קרובים שלום זיידענאָווסקין אין וועג אַרויסבאַגלייט, האָט זיך דערהערט, ווי די שוויגער שמייסט איינעם פון אירע קליינע קינדער־יינגלעך, ווי דאָס קינד רייסט זיך און שרייט, און ווי שמייסנדיק, הערט די שוויגער נישט אויף צו חזרן אַף איר הייזעריקלעכן און נאַרישן קול:

— אַף אַ מאַמען טאָר מען אַזוי נישט זאָגן... אַף אַ מאַמען טאָר מען אַזוי נישט זאָגן... אַף אַ מאַמען טאָר מען נישט.

הערנדיק דעם געשריי פונעם וויינענדיקן קינד, האָט זיך געמאָלט, ווי די שוויגער האַלט אים דאָרט אַריבערגעבויגן איבער די קני און בייגט די קורצזיכטיקע אויגן גאָר נאָענט צום אָרט, וווהין זי שמייסט. ס'האָט זיך געטראַכט וועגן דעם, וואָס אָט די נאַרישע און לאַנגע ייִדענע האָט קיין שכל נישט, ווייס נישט, ווי אַזוי אַרום קינדער צו גיין, און מאַכט פון זיי אַ תל; וועגן דעם, וואָס ערשט צוריק מיט אַ יאָר פופצן־זעכצן האָט זי, פּונקט ווי איצט, געשמיסן שמואליקן, דעם איצטיקן מאַן אירן, און האָט צו אים פּונקט ווי איצט, געשריִען:

— אַ מאַמען טאָר מען אַזוי נישט זאָגן... אַ מאַמען טאָר מען אַזוי נישט זאָגן...

און דערפאַר, וואָס ס'איז איצט שוין קיין ספק נישט, אַז שמואליק וואָלט בעצם באַדאַרפט האָבן אַ ווייב, וואָס זאָל אים זיינע קינדער, פּונקט ווי זיין מאַמע, שמייסן, איז פון איר מיטאַמאָל עפּעס אַ שווערע משא אַראָפּ, און דאָס גרינגע האַרץ האָט מיטאַמאָל די האַלב־פאַרגעסענע האָפענונג דערפילט:

— וואַרט!... קיין זאַך בינדט זי דאָך נישט צו צו אים, צו שמואליקן, און נישט צו אָט דער שטוב, און זי, מירל... זי קאָן דאָך אָט די שטוב פאַרלאָזן אין יעדער צייט, וואָס זי וויל.

סך־הכל איינעם אַ פּלאַן באַדאַרף זי געפינען.

ס'האָט זיך געדענקט אַ מעשה, וואָס האָט זיך צוריק מיט עטלעכע יאָר באַ זיי אין קרייז־שטאָט פאַרלאָפן:

אַ שווייגנדיק און פאַרעקשנט ווייבל, אַ שנור באַ אַ רייכער פאַמיליע דיזשור, הייבט זיך אויף אין איינעם אַ פרימאָרגן פונעם איינגעזעסענעם אָרט,

זאָגט פאַרן אַוועקגיין קיין וואָרט נישט דעם מאַן און די שווער און שוויגער און קומט מער אַהיים נישט צו גיין.

אין שטאָט ווערט מען וועגן דעם געוואָרן, און אין באַלעבאַטישע הייזער ווערטלט מען זיך:

— נישקשה, זי וועט זיך אומקערן... זי וועט, איה״ש, זיין אַ גאַסט אַף שבת.

אָבער דאָס ווייבל קערט זיך נישט אום, און קיינער ווייס עד היום נישט, ווו איר געביין איז אַהינגעקומען... קיינער ווייס נישט... אָבער איר, מירלען, איר איז דאָס איצט אַזוי נייטיק צו וויסן... אָט וועט זי אויסרעכענען:

— ווהין האָט, למשל, אָט דאָס ווייבל געקאָנט אַהינקומען.

*

שמואליק איז נאָך אַלץ אין גוראַלניע געזעסן און קיין מינדסטע ידיעה פון זיך נישט צוגעשיקט. ער האָט זיך געגרייט גיין פון דאָרטן מיט דער פאַרפּסחדיקער פּאַרטיע אָקסן קיין וואַרשע. אין שטאָט אַריין איז צוליב דעם געקומען דער נאָמן פון אָקסן־שטאַל, ר׳ בונים — אַ קליינוווקסיק פאַר־שמאַלצעוועט און געפּאַקט יידל מיט אַ שטאַרק רויטן האַלדז און נאַקן, וואָס האָט אום זומער אַ לאַנגן קאַפּטן געטראָגן און האָט געהאַט אַ טבע נישט צו פאַרגעסן, וואָס דער באַלעבאָס זאָגט אָן. ער האָט געבראַכט אַהער צום פאַרריכטן עטלעכע אַלטע שטאַל־לאַמטערנעס, געקויפט פיל נייע קורצע שטריק מיט עטלעכע פונט שטיינערנע זאַלץ, כדי די אָקסן זאָלן האָבן אַפן וועג, וואָס צו לעקן. ער איז אויך אַריינגעקומען אַהער אין שטוב, אַריינברענגענדיק מיט זיך דעם ריח פון דער גוראַלניע־בראַהע, געטראָפן מירלען איינע אַליין אַף דער קאַנאַפּע ליגן און איר דאָ זיין שליחות איבערגעגעבן:

— דער יונגער באַלעבאָס האָבן געזאָגט... מ׳זאָל געבן די פאַרפּסחדיקע קאָנטע, האָבן זיי געזאָגט.

מירל האָט אים אויסגעהערט, זיך אַפילו פון אָרט נישט גערירט און אים אין קיך אַריין אָפּגעשיקט.

דאָס דינסטמיידל האָט, אַפּנים, געמיינט, אַז ס׳רעדט זיך וועגן עפּעס אַ פאַרפּסחדיקער כּלי, און האָט אַף אים אַ פּאָר גרויסע אויגן אויסגעגלאָצט:

— פונוואַנען זאָל זי וויסן, אַז זי האָט נאָך דאָ פּאָר פסח נישט געדינט?... זאָל ער אַ פרעג געבן אין הויף באַם פורמאַן טעאָדאָרן.

דער יידל האָט זיך אַזוי לאַנג אין הויף אַרומגעדרייט, ביז מ׳האָט אים

פון דאָרטן סוף־כל־סוף צוריק צום אַלטן באַלעבאָס אין שטוב אַריינגערופן און זיך באַ אים דערפרעגט:

— וואָס־זשע? זי האָט נאָך אַלץ נישט געגעבן די קאָנטע, די יונגע באַלעבאָסטע?

די שוויגער אַליין איז אָהער סוף־כל־סוף מיטן שאַל אַף די אַקסלען אַריינגעקומען, זיך אין קאַבינעט אַף דער שאַפע אַזוי לאַנג צווישן די ביכער געפּאָרעט, ביז זי האָט צווישן זיי איינעם אַ בוך געפונען, אַריינגעקוקט אין אים מיט אירע אייגענע קורצזיכטיקע אויגן און איבערגעלייענט די ערשטע שורה מיט אַ קול פון אַ יידענע, וואָס לייענט אין טייטש־חומש:

„קאָנטע משורים שנקנו חודש שבט, אדר וניסן".

— נאָט — האָט זי צום ייִדן בכיוון אַפן קול געזאָגט, זיך געלאָזט אַוועקגיין און זיך צו מירלען נישט אומגעקערט; זי איז געווען אויסער זיך, אַריינגעקומען צו זיך אַהיים מיט גרויס תרעומות און גענומען וואָרפן אויפגערעגטע בליקן צו איר מאַן אין קאַבינעט, וווּ ער איז מיט געשעפטס־מענטשן געווען פאַרנומען. זי האָט זיך איינגעהאַלטן פון צו רעדן אינעם משך פון גאַנצן מיטיק, אָפּגעוואַרט, ביז ער, יעקב־יוסל, איז אַוועקגעגאַנגען רוען אין שלאָפצימער, זיך דאָרטן לעבן אים באַם בעט אַוועקגעזעצט און זיך מיט אים אָנגעהויבן שעפּטשען אַזוי שטיל, גלייך עמעצער וואָלט זי פאַרן האַלדז ווערגן:

— פאַרשטייסט? כ'מיין, וואָס איז זי שמואליקן פאַר אַ ווייב, מ'שטיינס געזאָגט?

— יאָ, און אײַנגאַנצן דאָס פּירעכץ אירס... און דאָס גיין, מ'שטיינס געזאָגט, צו דער שיינער שוועסטערקינד... און דאָס, וואָס איך באַדאַרף איר די שטוב פירן און אין זינען האָבן, אַז מ'באַדאַרף באַ איר די באַלקנס איבערפאַרבן... וואָס הייסט? אַפילו די הינער שיק איך דאָך שעכטן.

דער קרעפּטיקער ברונעט, דער באַלעבאָס, וואָס האָט גנביש קלוגע אויגן געהאָט, איז געלעגן מיט די ווייסע אַרבל אין בעט, געגרויכערט שווייגנדיק זיין פּאַפּיראָס און אַלע מאָל געוואָרפן אַזעלכע גנבישע אויגן צו דער טיר, גלייך ער וואָלט מורא האָבן, אַז עמעצער הערט זיך אונטער. ער האָט איר דערויף גאָרנישט געענטפערט. שוין לאַנג, אַפּנים, געפועלט באַ זיך, אַז שמואליק האָט שלעכט אָנגעטראָפן, און געוואָלט וואָס גיכער אויפהערן וועגן דעם צו רעדן. און זי, די קורצזיכטיקע יידענע, האָט זיך נאָך אַלץ נישט געקאָנט באַרויקן, געפינטלט פיל מיט די ווי:עס און איז שעפּטשענדיק שטיל צו אַ באַשלוס געקומען:

— נאָר גאָרנישט... ווען זי טרעפט אָן אַף אַנדערע מענטשן, פאַרשטייט מען דאָך שוין, וואָס ס'וואָלט געווען. האָט זי דאָך אָנגעטראָפן אַף אונדז... און שמואליק איז אויך אַ שטילע טויב... איז גאָרנישט... אָפּגעווישט די ליפּן, און שאַ! שטיל... ווי נישט געזען.

*

אין אַ פּאָר טעג אַרום איז די שוויגער אַהער אַרייַנגעקומען צוזאַמען מיט אַ פּאָר געדונגענע בעלי־מלאכות, פאַרבערס; זי האָט זיך נישט אומ־געקוקט אַף מירלען, וואָס איז אַף דער קאַנאַפּע געלעגן, געגאַנגען מיט די בעלי־מלאכות פון איין חדר אין צווייטן און זיי די באַלקנס אָנגעוויזן:

— זעט איר? פריִער באַדאַרף מען איבערפאַרבן דעם באַלקן אין קאַ־בינעט, און דאָס מעבל פון דאָרטן אין עסצימער אַרויסטראָגן, און נאָכדעם וועט מען דעם עסצימער אין קאַבינעט אַריבערטראָגן און מ'וועט זיך דאָרטן צום באַלקן נעמען.

די שוויגער איז, נישט אומקוקנדיק זיך, אַוועקגעגאַנגען, און די בעלי־מלאכות האָבן באַלד דאָס קאַבינעט־מעבל אַהער, אין עסצימער, איבערגע־טראָגן און זיך באַלד צו דער אַרבעט גענומען.

אין שטוב האָט באַלד אָנגעהויבן שמעקן מיט אייל־פאַרב, מיט אַ גע־שמירעכץ פון אָכרע און ענגלישער סאַזשע. די אומאָרדענונג איז געוואַקסן פון טאָג צו טאָג. די פאַרוואַלגערטע חדרים האָט מען שוין נישט צוגעראַמט, נישט באַטאָג, נישט באַנאַכט, און די פאַרבער האָבן זיך נאָך אַלץ געטאָן זייערס און געמאָלט פאַמעלעך איין באַלקן נאָכן צווייטן.

זיי זענען נאָך כלל קיין זקנים נישט געווען, אָט די צוויי ייִדן־פאַרבער. אויסגעניצטע העמדער האָבן זיי נאָך אונטער די איינגעשמירטע רעקלעך גע־טראָגן, און מיידלעך האָט נאָך ערגעץ נאָך זיי און נאָך זייער מאָלעריי דער רוח אַוועקגעכאַפּט. שטייען זיי זיךביידע גאַנצע טעג אַף די הויכע צוגע־ריכטע שטעלן, ווירען פאַמעלעך מיט די ווירעלעך, שמירן צו מיט די פּענדז־לעך, האָבן דערפון הנאה און פייפן זיך דערביי צו אַן אומעטיקן בעלי־מלאכהשן ניגון.

און אַמאָל האָט זיך געטראָפן, אַז צוליב אַ נייטיק שטיקל געצייג איז איינעם פון זיי אויסגעקומען דעם צווייטן חדר אַדורכגיין און דאָרטן עפּעס באַמערקן. ער איז אַרייַנגעקומען צוריק אַ ביסל אַן אויפגערעגטער, זיך אַרומ־געקוקט, צי קיינער אַ חוץ זיין חבר איז דאָ נישטאָ, און האָט געפרעגט באַ אים אָפּן ווונק:

— נישט קיין מיאוסע באַלעבאָסטעלע, אַ?

ער האָט זי שוין טאַקע אין זינען געהאַט די גאַנצע צייט, וואָס ער האָט זיך דאָ מיט זיין חבר אַף דער הויכער שטעל אוועקגעזעצט, פאַררוי־כערט מיט אים די פּאַפּיראָסן און אים איינע פון זיינע יינגלשע מעשיות אָנגעהויבן דערציילן:

— איז דאָס געווען... צוריק מיט אַ יאָר אַכט איז דאָס געווען... געאַר־בעט האָבן מיר דענסטמאָל אין קאַזיאָנעם דאַרף קלאָקע, און אַ יונג שנורעלע איז דאָרטן באַם באַלעבאָס געווען אַ רירעווודיקע, אַ דורכגעטריבענע.

און מירל איז דענסטמאָל געלעגן אַף דער קאַנאַפּע, וואָס אין צווייטן פאַרוואָלגערטן חדר, אינעם ברייטן דעקאָלטירטן שטוב־כאַלאַט, וואָס מיט די גלחישע אַרבל, זיך געהילט אינעם דינעם שאַל און געזען פאַר זיך די פאַרשידענע ערטער, וווהין זי קאָן, פאַרלאָזנדיק אָט די שטוב, אוועקפאָרן:

— סיי ווי סיי: ערגער ווי דאָ קאָן איר שוין נישט אין ערגעץ זיין.

אַרום און אַרום איר זענען געשטאַנען די בעטן, ביידע גאַרדעראָב־שאַפעס, וואָס מיט די שפּיגל־טירן, די ווייכע שטולן פון זאַל מיטן היפשן וואַש־קאַסטן, וואָס פון אים נעמט מען שוין גאַנצע טעג נישט אַראָפּ די נאַסע פאַדלאָגע־שמאַטע. אַלץ האָט דאָ אויסגעזען, ווי אין אַ מאָדנעם ערב־פּסח, וואָס קומט פאַר אין מיטן חודש אלול. די אַרומיקע לופט איז נאָך פון נאָכ־מיטיק אָן געווען פאַרפינצטערט און טונקל, דער מוח מיט די געדאַנקען פאַר־נעפּלט און פאַרטראָגן, און געדאַכט האָט זיך שוין, אַז דער היינטיקער טאָג קומט פאַר נישט איצט, נאָר מיט פינף, זעקס יאָר צוריק.

אַ מעשה מיט אַ בוך איז נאָך צו אָט דעם אַלץ צוגעקומען, אַ מעשה מיט הערצס אַ ניי צוגעשיקט העברעיש בוך, וואָס שמעקט מיט ניי פּאַפּיר, מיט פרישן דרוקער־פאַרב און מיטן פרעמדן בחור.

דער בריוטרעגער האָט עס איינמאָל צווישן דער איבעריקער קאָרעס־פּאָנדענץ געבראַכט צו דער שוויגער אין שטוב. האָט מען זיך אַלע אַרום דעם אַרומגעשטעלט און מורא געהאַט דערפאַר, ווי פאַר עפּעס לעבעדיקס. עמעץ האָט עפּעס באַמערקט אין דער פּעסטער מענערישער האַנטשריפט, וואָס אַפן אַדרעס:

— וואַרט... אַפן אַדרעס שטייט דאָך בכיוון שמואליקס נאָמען נישט דערמאָנט.

און נאָך:

— וואָס־זשע דען? מ׳האָט פריִער נישט געוווּסט, אַז אַזוינע, ווי מירל, מוז תּמיד האָבן אַ בחור נאָך פון מיידלווייז?

דאָס בוך איז דאָ אַ היפּשע ווײַלע אָפּן טיש געלעגן און האָט אַלעמען אויסגעזען, ווי אַ לעבעדיקע אונטערגעוואָרפענע עבֿירה־פּרוכט. ס׳האָט דער־מאָנט אָן מירלס און נאָך עמעצנס אַ בשותּפֿותדיקער זינד, און מ׳האָט נישט געוווּסט, וואָס דערמיט צו טאָן:

— זאָל מען עס מירלען נישט אָפּשיקן, ביז וואַנען יעקבֿ־יוסל וועט קומען?

מ׳האָט עס איר, סוף־כּל־סוף, אַרײַנגעשיקט. איז זי געוואָרן מאָדנע אויפגערעגט און צעטראָגן. זי האָט זיך געשווינט אָנגעטאָן און האָט זיך געלאָזט גיין אַף דער טעלעגראַפן־סטאַנציע, נאָר באַלד האָט זי זיך אומגע־קערט, געשיקט דאָס דינסטמיידל צו דער שוויגער אין שטוב און איר אָנגעזאָגט:

— אַף אַ בריוו זאָל זי דאָרטן פרעגן, זי הערט? צוזאַמען מיטן בוך, זאָל זי זאָגן, האָט באַדאַרפט אַ בריוו אָנקומען.

*

באַ דער שוויגער אין שטוב האָט מען פון דענסטמאָל אָן אָנגעהויבן זוכן עצות און אָפּגעהאַלטן בסוד קליינע אַסיפֿות:

— וואָס הייסט? מען מוז דאָך סוף־כּל־סוף מיט שמואליקן איבעררעדן און מיט אים איינשמועסן, אַז ס׳איז פאַר אים קיין לעבן נישט.

מ׳האָט פאַרשטאַנען: מ׳טאָר אים מיטאַמאָל נישט זאָגן, אַז אַלע ווייסן שוין, וואָס צווישן אים און מירלען איז דענסטמאָל שבת־צו־נאַכטס פאָרגע־קומען. מ׳האָט געזוכט דערצו דעם פּאַסיקן מענטשן, אין גוראַלניע אַרײַן צו שיקן, און מ׳האָט זיך אָפּגעשטעלט אַף דער געוועזענער קורסיסטן — מרימס עצה:

— אפשר איז זי טאַקע גערעכט מרים... אפשר פּאַסט טאַקע דערצו דער יינגערער ליובאַשיץ, דער סטודענט?

*

איינמאָל פאַר זון־זעצן האָט זיך אַ פאַרשטויבטער פון גוראַלניע אומ־געקערט, דער יינגערער ליובאַשיץ, דער סטודענט. ער האָט געהאַט אַ שמייכל־דיקן פּנים פון אַ מענטשן, וואָס האָט פון גוטסקייט אָפּגעטאָן אַ שליחות, וואָס פּאַסט נישט פאַר אים, און האָט דערציילט אינעם באַזונדערן חדר, ווּהין מ׳האָט אים אַרײַנגעפירט:

— יאָ, ער האָט דאָרטן מיט אים איבערגערעדט, מיט שמואליקן.

אַרום און אַרום זענען געשטאַנען כמעט אַלע דערוואַקסענע שטוב־מענטשן מיט דער שוויגער און מיט דער געוועזענער קורסיסטן מרימען בראש. מען האָט זיך געהאט פּאַר אַ פרעמדן אויער, מ׳האָט פאַרטריבן פון דאַנען די קליינע קינדער און געקוקט דעם שמייכלדיקן שליח אין פּנים אַריין:

— זאָגט ער, הייסט עס, אַז שמואליקן האָבן זיך געשטעלט טרערן אין די אויגן, בשעת ער האָט אים, ליובאַשיצן, דערזען?

דער יונגער סטודענט ליובאַשיץ איז געווען אַ גרויס־גופיקער, אַ וווקסי־קער, אַ געפּאַקטער און אַ בלאָנדער, ווי אַלע ליובאַשיצעס. ער איז געשטאַנען אָנגעשפּאַרט מיט זיינע ברייטע פּלייצעס אָן דער פּייער־קאַסע און האָט אויס־געזען מיד פונעם וועג. אַליין איז ער סך־הכל געווען אַ שטיקל פּאָעט, גע־דרוקט זיינע לידער אין אַ סטודענטישן זשורנאַל, זיך דערפאַר געגאָלט די וואָנצעס, געחקירהט משוגענערהייט וועגן וואָס נישט איז און האָט געהאַט אַן אייגענע מיינונג וועגן טאָלסטאָיען. נאָר ווען ער האָט גערעדט וועגן שמואליקן, האָט ער באַקומען דאָס זעלבע קינדעריש־שמייכלדיקע פּנים, ווי בשעת ער איז שיכור, און געדאַכט האָט זיך, אַז אָט, אָט וועלן זיך באַ אים אַליין טרערן אין די היפּשע בלוילעכע אויגן באַווייזן:

האָט, הייסט עס, שמואליק אַ זאָג געטאָן, בשעת ער האָט אים, ליובאַ־שיצן, נאָר דערזען:

— זע נאָר — שואליק! האָט ער אַ זאָג געטאָן, ווי קומסטו אַהער, שואליק?

ס׳האָט אויסגעזען, ווי שמואליק מיינט, אַז אַלע ווייסן שוין, פאַרוואָס ער קומט אַהיים נישט, און שעמט זיך, אַפילו פאַר אים, שואליקן. נאָר נאָכ־דעם, ווען שפּאַצירנדיק איבער דער גוראַלניע, האָט ער, ליובאַשיץ, מירלס נאָמען דערמאָנט, האָט אים שמואליק אונטער דער האַנט אָנגענומען און אָנגעהויבן רעדן אַזוי שטיל און אַזוי מאָדנע, אַז אים, ליובאַשיצן, האָט שוין אויך פאַרן האַרץ אַ קלעם געטאָן.

— דו פאַרשטייסט, שואליק? האָט ער צו אים געזאָגט, מירל איז אַ שלאַק... געוויס אַ שלאַק, נאָר אַז זי וויל, קען זי זיין גוט.

און נאָכדעם האָט ער געשוויגן, שמואליק, און טרערן זענען אים אין די אויגן געשטאַנען. יאָ... און נאָכדעם האָט ער אים, ליובאַשיצן, נאָכאַמאָל אונ־טער דער האַנט אָנגענומען און אים געזאָגט:

— מיין נישט, שואליק, אַז אַזעלכע מירלס זענען פֿאַראַן אַ סך... ס׳איז מערנישט, זאָגט ער, זי רעכנט מיך פֿאַר אַ נאַר, מירל... גאָר פֿאַר אַ נאַר רעכנט זי מיך.

V

שמואליק איז טאַקע אַהער נישט געקומען; ער איז גלייך פֿון גוראַלניע מיט די אָקסן קיין וואַרשע אַפּגעפֿאָרן.

צום שווער אין שטוב זענען פֿון אים געגאַנגען אַפֿטע טעלעגראַמעס וועגן דעם גרויסן ברענענדיקן מאַרק. ער האָט דאָרטן, ווי גאָר אַ געניטער סוחר, דעם מקח פֿאַררייסן, באַשלאָסן צו בלייבן מיט זיינע אָקסן אַפּילו אַף דער צווייטער וואָך און האָט געפֿאָדערט, מ׳זאָל אים וואָס גיכער פֿון אַלע נאָענטע און וייטע אָקסן-שטאַלן די „גרויסע פֿודן״ אַרויסשיקן.

באַם שווער אין קאַבינעט האָט מען זיך וועגן דעם מיישב געווען עט־לעכע מאָל אין טאָג. מ׳האָט אַהין שוין אַריינגעלאָזט די קליינע קינדער און געפֿרעגט האָט מען שוין אַף לצנות אַ דעה אַפּילו באַם קלענסטן זעקס־יאָ־ריקן קליינעדיקן יינגעלע, וואָס ס׳שמעקט פֿון אים מיט שטאַל און וואָס די שוויגער אַליין שמייסט אים אָפֿט אין געזעסל:

— וואָס זאָגסטו, שמענדריק מיט די גלעקלעך?... זאָל מען שיקן אָקסן? מ׳איז געווען נישט אַף צוכלומרשט אויפֿגעלייגט:

— וואָס הייסט? אַז גאָט העלפֿט, דער מאַרק גיט זיך איין, פֿאַרדינט מען דאָך אַ גאַנצן גביר מיט געלט.

די שוויגער האָט זיך געמאַכט אַן אויסרייד און איז אַריינגעקומען צו מירלען אין שטיבל כלומרשט אַ קוק געבן, צי די באַלקנס קומען נישט אַרויס צופֿיל טונקל. זי האָט געטראָפֿן מירלען אינעם אויפֿגערודערטן עסצימער אַף דער קאַנאַפּע ליגן און איר דערציילט, אַז שמואליק געפֿינט זיך אין וואַרשע, און אַז מ׳שרייבט אים איצט אַ בריוו:

— יאָ, וואָס־זשע זאָל מען אים עפּעס פֿאַר איר, מירלען, צושרייבן? מירל האָט גלייכגילטיק מיט די אַקסלען אַ צי געטאָן:

— גאָרנישט... זי האָט אים נישט וואָס צו שרייבן.

זי איז געשטאַנען מיטן פּנים צום פֿענצטער און נישט געזען, מיט וואָס פֿאַר אַן אויסזען די שוויגער האָט די שטוב פֿאַרלאָזט. און נאָכדעם איז זי

צוריק געזעסן אַף דער קאַנאַפּע, צוריק געפּילט, ווי די שטוב איז איר נמאס, און ווידער אַמאָל געדענקט, אַז זי באַדאַרף עפּעס טאָן:

— זי מוז געפינען אַ מיטל, ווי אַזוי אָט די שטוב צו פאַרלאָזן.

ס׳האָט זי ערגעץ געצויגן און נישט געלאָזט איינזיצן אַף אַן אָרט. האָט זי עטלעכע טאָג צייט געהאַלטן אין איין גיין אין שטאָט אַריין, זיך דאָרטן לאַנג איינע אַליין אַרומגעדרייט און האָט סוף־כל־סוף צו נאַכט־צו פאַר־קערעוועט אויף דער שטילער בולוואַר־גאַס, צו איר געשוועסטערקינד אידאַ שפּאָליאַנסקי, ס׳האָט זיך איר געדאַכט, אַז זי באַדאַרף זאָגן איר, אידאַן, וואָס הערט זיך נישט צו צו די ציניש׳ע קלאַנגען, וואָס גייען אַרום וועגן איר אין שטאָט:

— הער, אידאַ, דו ביסט שוין געוויס באַ זיך הפקר, נאָר דאָך, וואָס וואָלסטו אַליין געזאָגט, ווען מ׳דערציילט דיר: מירל האָט אַוועקגעוואָרפן שמואליקן, וויל מיט אים מער נישט וווינען.

*

און ס׳רוב איז שוין אויסגעקומען, אַז אידאַ איז צו אָוונט צו אין איר רייכער שטוב נישט געווען, זיך ערגעץ פראַנק און פריי אַרומגעפירט מיט אַ יונגן שטאַרק רייכן אָפיציר, ווען מירל האָט דאָ איינמאָל אין בין־השמשות געטראָפן, און ביידע שטוב־דינסטן האָבן נישט געוווּסט, וווּהין זי איז אַוועק־געגאַנגען און ווען זי וועט קומען.

אין אַלע פינף חדרים איז געווען פינצטער און שטיל. כמעט אומעטום זענען געלעגן גרויסע נייע קאָבריצעס; אַף די קאָבריצעס איז דורכויס גע־שטאַנען ביי־מאָדנע ווייכע מעבל און האָט אויסגעזען אַזוי פאַרטראַכט, גלייך ס׳ווייסט פיל סודות וועגן דער באַלעבאָסטע, דער שטאָט־פאַרשוין, וואָס בלייבט אומגעטריי דעם מאַן, דענסטמאָל ווען ער פאַרדינט גרויסע געלטער ערגעץ אין די ווייטע רוסישע גובערניעס; וועגן דעם, וואָס ער, דער באַלעבאָס, וועט סוף־כל־סוף וועגן דעם געוואָר ווערן, און חרוב וועט אָט די שטוב ווערן.

נאָך אַ פאָר שעה וואַרטן און וואַלגערן זיך אַף דער זיידענער שלאָפ־סאָפע, וואָס באַ אידאַן אין צימער, האָט זי סוף־כל־סוף פאַרלאָזט אָט די שטוב מיט אַ געפיל פון עפּעס אַ בלאַנדזשענדיקן פּוסט און פאַסניק. זי איז געגאַנ־גען צוריק אַהיים און האָט געדענקט, אַז אין אָט דער גאַנצער גובערניע־שטאָט, איז זי איבעריק און עלנט; אַז אַלע מענטשן, וואָס קומען איר אַקעגן, האָבן מיט זייערע גענג עפּעס באַשטימטע צילן. טוען זיי עפּעס, איז דאָס נאָר,

וואָס זיי מוזן. און זי, מירל... זי הייבט זיך אָן דערמאָנען אָן אַלץ, וואָס זי האָט אין איר לעבן געטאָן און וואָס דערפון איז אַרויסגעקומען:

— קיין אומגליק וואָלט, דאַכט זיך, נישט געווען געשען, ווען זי וואָלט פון געבוירן אָן געווען ליגן אין בעט און זיך ביז היינט פון אָרט קיין ריר נישט געטאָן.

*

און זי האָט סוף־כל־סוף לחלוטין אויפגעהערט צו גיין אין שטאָט.

גאַנצע טעג איז זי אין שטוב געזעסן, געטראָגן איינעם און דעם זעלבן קויטיק־רויטלעכן און צעבראָסטעטן כאַלאַט מיט עמעצנס אַ פּאָר גרויסע מאַנסבילשע שטעקשיך, זיך אָנגעטאָן אין אַט די בגדים נאָך באַלד, ווי זי איז אַרום עלף אַזייגער אינדערפרי פון בעט אויפגעשטאַנען, זיך דאָס פּנים נישט געוואַשן און די האָר נישט פאַרקעמט, זיך אין עסצימער אויף דער קאַנאַפּע אַוועקגעלייגט און זיך פּאַרט געמאַטערט און געליטן פונעם אַלטן געדאַנק:

— אויב זי וועט באמת נישט געפינען קיין מיטל, ווי אַזוי פון אַט דעם איצטיקן לעבן ניצול צו ווערן, איז דאָך שוין פאַרפאַלן אַלץ... און אַט דאָ געפינען זיך, באַ די זיידענאָווסקיס אין שטוב, ס'איז שוין יעדנפאַלס נישט פאַר איר, און ס'קען זיך שוין אַזוי לאַנג נישט פאַרציִען.

די שוויגער האָט פון נאָך דער מעשה מיט שמואליקס בריוו לחלוטין אויפגעהערט צו איר צו רעדן. איינמאָל איז זי אַהער מיט איר שיקסע אַריינגעקומען און זי צוזאַמען מיטן דינסטמיידל אַוועקגעשטעלט טיר און פענצטער צו זייפן און די חדרים ראַמען. זי האָט געפינקלט מיט די וויִעס און גערעדט נישט צו מירלען, נאָר צו זיי, צו דער שיקסע און צום דינסטמיידל:

— וואָס הייסט? ס'איז דאָך שוין כמעט פיר חדשים, זינט מ'האָט דאָ אַפילו די ווענט נישט אַרומגעווישט.

דאָס גאַנצע בעטגעוואַנט האָט זי זיי געהייסן אין גאָרטן אַרויסטראָגן לופטערן און נאָך אַ פּאָדלאָגן־פוצער האָט זי אין שטאָט אַריינגעשיקט און אָנגעזאָגט, ער זאָל פּוצנדיק אין שלאָפצימער, די בעטן מיט די שאַפעס אָפּרוקן. דאָרטן, אין דריטן חדר, האָט זי שוין אַפילו דאָס קליידל אונטערגעהויבן און זיך פאַרקרימט, אַראָפּקוקנדיק צו דעם שטאַרק אומרייניקן פּאָדלאָגע־ווינקל, וואָס זי האָט געפונען. ס'האָט זיך געהערט, ווי זי שפּייט הילכיק

אויס, טרעט אָפּ אין אַ זייט, אַוועקרוקנדיק איינס פון די בענקלעך און לערנט דעם פּאָדלאָגע־פּוצער מיט עקל און אָן גוויַש:

— העט וֹסקריז... העט וֹסקריז *).

און מירל איז דענסטמאָל נאָך אַלץ געלעגן אַף דער קאַנאַפּע און זיך פון אָרט נישט גערירט. ס'איז איר נאָר שוין שטאַרק נמאס געווען דער גאַנצער אַרום און אַרום. אַ משונהדיקער ווילן האָט זיך געפילט אַנצונעמען לעבן דער ברוסט פאַרן כאַלאַט און רייסן, רייסן, האָט זי ביידע הענט צום פאַרשטעלטן פּנים שטייף, שטייף צוגעדריקט און זיך געעקט פון ווייטיק:

— ס'איז דאָך אַן אומגליק, אַן אומגליק... אַזאַ מין אומבאַהאָלפנקייט... סך־הכל איין פּלאַן באַדאַרף זי האָבן, און דער פּלאַן זאָל נישט זיין, און אוממעגלעך זאָל זיין אים צו געפינען.

*

באַ דער שוויגער אין שטוב האָט מען זיך געריכט אַף שמואליקן. מ'האָט שוין דאָרטן אַפילו געוווסט, ווען און מיט וואָס פאַר אַ צוג ער וועט קומען.

מאַנטשיק זיידענאָווסקין האָט מען דאָרטן געפּאַקט אינמיטן העלן טאָג, בשעת ער, דער צעטראָגענער, האָט זיך אַף אַ רגע צוליב געשעפט פון שטאָט אַראָפּגעכאַפּט. מ'האָט אַף אים אָפּגעוואַרט, ביז ער וועט פונעם פּעטערס, יעקב יוסלס, קאַבינעט אַרויס, און אים אַריינגעכאַפּט אין אַ באַזונדער חדר:

— מאַנטשיק, אַ גרויסער אומגליק האָט דאָך געטראָפן שמואליקן! מאַנ־טשיק, וואָס לייגן מיר עס אָפּ?... אַף וועמען פאַרלאָזן מיר זיך?

מאַנטשיק האָט צעטראָגן געקוקט אַף די ווייבער, וואָס האָבן אים אַרומ־געשטעלט, און געדענקט די עטלעכע מענטשן, וואָס זענען געבליבן אַף אים וואַרטן דאָרטן, באַ אים אין קאָרידאָר.

אַקעגן אַ מענטשן זעקס־זיבן האָבן דאָרטן, מן הסתם, נאָך באַדאַרפט בלייבן וואַרטן... אין צוויי בענק באַדאַרף ער נאָך דערנאָך זיין... און זיי, די מומע מיט מרים ליובאַשיץ, זאָגן, אַז ס'איז אַ גרויס רחמנות אַף שמואליקן... וואַרט. ער, מאַנטשיק אַליין, האָט שוין, דאַכט זיך, אויך אַמאָל אַ טראַכט געטאָן, אַז ס'איז פון אָנהייב אָן קיין שידוך נישט געווען... אַ? וואָס זאָגט זי, די מומע?... געוויס... ער איז אַליין מודה...

— אַף אים, מאַנטשיקן, ליגט אַ חוב, ער זאָל עפּעס אָנהייבן צו טאָן.

ער איז אין איילעניש באַלד אַוועקגעלאָפן צוריק אַהיים, צו זיינע גע־

*) אומעטום... אומעטום.

שעפּטן. נאָר שפּעטער איז ער ווידער אַהער אַראָפּגעקומען און האָט זיך מיט אַ שאַרפן קלונג אַריינגעריסן גלייך צו שמואליקן אין פליגל.

ער האָט דאָרטן געטראָפן מירלען אינעם צעכראַסטעטן כאַלאַט און אין די מענערשע שטעקשיך אַף דער קאַנאַפּע ליגן און האָט צעטראָגענערהייט באַמערקט:

אין די ציכטיק ריינע חדרים איז צוגעקליבן און שטיל צוליב שמואליקס קומען. מיט אַ בלויען יום־טובדיקן סערוועט איז שוין אַפילו אין עסצימער דער טיש פאַרשפּרייט. נאָר דאָס אַלץ קער זיך נישט אָן מיט איר, מירלען, וואָס וואַלגערט זיך אַף דער קאַנאַפּע. און דערפאַר טראַכט זיך מער וועגן איר, איידער אים, און ס׳ווערט מאָדנע אומעטיק סיי פון די אָפּגעוועקסטע פאָדלאָגעס, סיי פון די אויסגעשטעלטע שטולן.

ער איז דאָרטן לאַנג אַקעגן איר געזעסן, זיך געמאַכט, גלייך ווי ער באַמערקט גאָרנישט, און האָט לאַנג דערציילט וועגן זיינע געשעפטן, וועגן זיין מוטער, שוועסטער און קליינעם ברודערל, וואָס ער האָלט אויס, און וואָס ער ווינט מיט זיי אינאיינעם, זינט זיין פאָטער איז געשטאָרבן און האָט גע־לאָזט שלעכטע געשעפטן:

— די שוועסטער זיינע, האָט ער דערציילט, איז סך־הכל מיט צוויי יאָר יינגער פון אים. אַ שוואַרצע איז זי, אַ ציגיינערן, און רעדן רעדט זי פון געבוירן אָן אַ סך, מאָלט, ווי פון אַלטן סיסטעם אַ בייטל־מיל. אַ יאָר נאָך דער גימנאַזיע איז זי געזעסן שטיל אינדערהיים, זיך גענודעט און גע־רעדט אַלדאָס בייז אַף קורסיסטנס. ערשט היינטיקן ווינטער האָט זי זיך אָנגעהויבן איינרעדן, אַז זי האָט אַ שטים, און אָנגעהויבן זינגען בײַ אַ פּראָפעסאָר.

מירל האָט אין זיין רירעוודיק צעטראָגענעם פּנים געקוקט און האָט גלייכגילטיק געוואַרט. מיט יעדער רגע איז קלאָרער געוואָרן, אַז מ׳האָט אים אַהער פון דער שוויגער צוגעשיקט. ס׳איז געווען אַ חידוש, וואָס ער הייבט נישט אָן:

— יאָ, וואָס־זשע קלערט זי וועגן שמואליקן? וואָס, שטעלט זי זיך פאָר, קען פון אַזאַ לעבן זיין דער תכלית?

נאָר ער האָט, כאַפּנדיק אַף איר צעטראָגענע בליקן, נאָך אַלץ מיט פאַרשידענע מעשיות געשאָטן, און צו גלייבן איז שוין צייטנווייז געווען, אַז ער האָט דערביי קיין מיין נישט, ער וויל נאָר פון איר אַ ביסל דעם אומעט פאַרטרייבן:

— ער, מאָנטשיק, האַלט זיך לחלוטין נישט פאַר קיין מוזיקער. נאָר דער שוועסטערס קול קען ער ממש נישט אַריבערטראָגן. עפּעס אַ מין גרילצנ־דיקע קוויטשעריי, איז נישט פון ברוסט, נאָר ערגעץ פון גאָרגל און פון נאָז. ער בעט זי: זינג נישט, ווען איך בין אינדערהיים, און זי באַליידיקט זיך, וויינט און קלאָגט זיך איבער אים פאַר זיינע באַקאַנטע: אַן אייגענער ברודער, זאָגט זי, וואָלט זי באַדאַרפט אונטערהאַלטן און איר מיטפילן, און ער לאָ די וואָס ער פילט איר נישט מיט, נאָר ער וויל איר צעשטערן דעם גאַנצן אידעאַל פון איר לעבן.

אַלע מאָל האָט ער זיך אָפּגעשטעלט, זיך צעטראָגנערהייט אין איר איינגעקוקט און דערביי עפּעס אַ געדאַנק געכאַפּט. און נאָכדעם איז ער שוין אינגאַנצן אַנטשוויגן געוואָרן, אַראָפּגעלאָזט די אויגן און אָנגעהויבן גלעטן דעם בלויען סערוועט. איצט איז שוין דאָס שווייגן געווען אַ שווערס און נאָגנדיקס. ס׳האָט זיך געהערט, ווי אין קיך דערפרעגט זיך די שוויגער באַ דער דינסטמיידל, צי מ׳האָט אָף די קישנס ווייסע ציכן אָנגעצויגן, ווי זי גייט פון דאָרטן מיט איר שיקסע אין שלאָפצימער אַריין און פאַרקעט זיך לאַנג באַ דער שאַפע, זוכנדיק דעם נייטיקן שליסל, ווי זי העלפט דאָרטן דער שיקסע די ציכלעך אָנצ:ען, גייט פון דאַנען צוריק אַהיים אַוועק און קוקט זיך דאָ אָף קיינעם נישט אום.

מאָנטשיק האָט זיך סוף־כל־סוף צעטראָגנערהייט מיט איר געזעגנט און איז אַוועק צום פעטער יעקב־יוסלען אין שטוב. אין פעדער־שטיבל האָט ער דאָרטן נישט דערקענט עפּעס אַ לייטישן יונגנמאַן, וואָס האָט אים די האַנט געגעבן, און איז גלייך אַריין אינעם באַזונדערן חדר, וווּ מ׳האָט אים איבעראַנייס אַרומגעשטעלט, די שוואַרצע אויגן האָבן באַ אים געשטראַלט, זיי האָבן אויסגעזען פאַרחלומט און האָבן געקוקט אָף די אַרומיקע מיט זייער גאַנצער אויסגעגלאָצטער גרייס:

— וואָס קען מען האָבן צו מירלען?... ער איז דאָרטן איצט געזעסן אַקעגן אַ שעה... זאָגנדיק דעם אמת: ער ווייס נישט, וועמען ס׳איז איצט ער־גער, מירלען, צי שמואליקן.

און דענסטמאָל, ווען די ווייבער האָבן אים דערשטוינט אָנגעקוקט און געוואָלט אָנהייבן חלומות צו אים בטלען, האָט ער שוין צעטראָגן איבערן חדר אַרומגעשפּאַנט און האָט זיי נישט באַמערקט, זיך פּלוצים אָן עפּעס דער־מאָנט און זיך נאָכאַמאָל אַקעגן זיי מיט אַן אויפגעהויבענעם פינגער אָפּ־געשטעלט:

— זי איז אַ קלוגע, האָט ער צו זיי וועגן מירלען מיט אָט דעם פינגער געשאָקלט, אַ דורכגעטריבענע איז זי... ער, מאָנטשיק, האָט גאָר פון אָנהייב אַזויפיל נישט געוווּסט.

מירל האָט אים באַמערקט, בשעת ער האָט זיך אַ חלומדיק פאַרטראַכטער צוריק צום טראַמוויי געלאָזט גיין און איז נאָענט פאַרביי אירע פענצטער דורכגעגאַנגען. עפּעס איז איר פלוצים אַריין אין קאָפּ, האָט זי אים אין שויב אָנגעקלאַפּט און זיך דאָרטן איבעראַנייס מיט אים רעדן אַוועקגעשטעלט:

— ניין, מאָנטשיק באַדאַרף וויסן פריִער: אויב ער איילט זיך איצט אַהיים, איז אָט דער שמועס זייערער נישט איבעריק נייטיק.

אירע אויגן מיטן פּנים האָבן דערביי נישט געוואָלט וועגן עפּעס וויסן, און ער, מאָנטשיק, איז אָקעגן אָט דעם פּנים געשטאַנען, געדענקט, אַז ער האָט קיין צייט נישט, און האָט זיך דאָך געהאַלטן אין דער מעלה:

— וואָס? ער איילט זיך? חס וחלילה... אדרבא.

ער האָט פאַר איר דרך־ארץ און גייט נאָכדעם צוזאַמען מיט איר אין שטאָט אַריין. און אַז זי באַשטעלט אים אַף מאָרגן אויך, האַלט ער זיך ווידער אין דער מעלה און זאָגט איר צו. אין קאָפּ דרייען זיך באַ אים געדאַנקען, אַז זי טראַכט די גאַנצע צייט וועגן עפּעס אַ זאַך, וואָס זי וויל בכיוון פאַרשווייגן, נישט וועגן דעם, וואָס זי רעדט; אַז שמואליקן, וועמען ער האָט ליב, באַדאַרף ער עפּעס זאָגן וועגן איר, דער אינטערעסאַנטער און קלוגער, וואָס איז שוין געוויס מיט אים קיין פּאָר נישט. נאָר ווען ער באַגלייט זי אַהיים און גייט נאָכדעם איינער אַליין צוריק צום טראַמוויי, פאַרגעסט ער אָן אָט די אַלע געדאַנקען און פאַרטיפט זיך צעטראָגענערהייט אין זיינע באַטאָגעדיקע געשעפטן. אינעם איבערפולטן באַלויכטענעם טראַמוויי־וואַגאָן זעצט זיך צו אים צו דערזעלבער יונגערמאַן, וואָס האָט אים אַמאָל באַם פעטער יעקב יוסלען אין פעדער־שטיבל די האַנט געגעבן; דער יונגערמאַן רעדט צו אים וועגן אַ באַקאַנטן געשעפט, און ער קוקט אים אָן מיט גרויסע אויסגעגלאָצטע אויגן און איז ברוגז אַף זיך אַליין:

— מילא, ער, מאָנטשיק, זעט זיך טאָקע איבער אַ טאָג מיט הונדערטער סוחרים, אָבער וואָס הייסט, ער דערקענט שוין קיין מענטשן נישט?

VI

שפּעטלעך אײנאָוונט איז מירל אין עטלעכע טעג אַרום נאָכאַמאָל מיט מאַנטשיקן אין שטאָט אַרײַן געפֿאָרן, דורכגעגאַנגען מיט אים די צענטראַל־גאַס און דערזען נאָך פֿונוויטנס, ווי באַ אײנעם אַ לײדיקן ראָג וואַרט זײ אָפּ נתן העלער. ער שטײט דאָרטן אײנער אַלײן אין זײַן ברײטן האַרבסט־מאַנטל, האָט אַן אומגליקלעך פּנים און קוקט איר, מירלען, גלײַך אין די אויגן.

כּדי נישט צו באַגעגענען זיך מיט אים, איז זי באַלד מיטן פֿאַרטראַכטן מאַנטשיקן אַריבער אָפּן צווײטן טראָטואַר און איז מיט אים דאָרטן אַרײַנגע־גאַנגען אין אַן איבערגעפֿולטן, רוישיקן קאַפֿעהויז, וווּ קלעפּ פֿון טעלער האָבן נאָך פֿון פֿאַרנאַכט אַן מלחמה געהאַלטן מיט די שרײַענדיקע ניגונים פֿונעם אונטערגעריסענעם אָרקעסטער. נאָר ווען זי איז פֿון דאָרטן אַרום האַלבער נאַכט מיט מאַנטשיקן אַרויסגעגאַנגען, איז דער בחור אין האַרבסט־מאַנטל נאָך אַלץ אַקעגן קאַפֿע געשטאַנען און, ווי פֿריִער, גלײַך אָף איר געקוקט. דערזעענדיק אים, האָט זי אַזש אַ ציטער געטאָן און זיך ווי פֿון שרעק צו מאַנטשיקן צוגעדריקט:

— מאַנטשיק איז אַ מבין, ווי יענער קוקט?

מאַנטשיק האָט אָף אַ רגע פֿון זײַנע געשעפֿטס־געדאַנקען אויפֿגעוואַכט און איר שאלה נישט פֿאַרשטאַנען. ער האָט געוואָרפֿן אַרום זיך אַ צעטראָ־גענעם בליק, נאָר גאָרנישט נישט באַמערקט. גײענדיק אין אײן שורה מיט איר, האָט ער זיך באַלד ווידער פֿאַרטראַכט וועגן דער קוראָפּאַליער פֿאַטיק־פֿאַבריק, וואָס גײט שלעכט און האַלט זיך באַ פֿאַרקויפֿן:

— יענע וואָך האָט זיך אים אײַנגעגעבן צונויפֿצופֿירן די קוראָפּאַליער אַקציאָנערן מיט די קונים... ווען דער דירעקטאָר זײערער איז נישט אַזאַ הונט און אַזאַ כּאַבאַרניק, וואָלט עפּעס די נײַע וואָך געקענט דערפֿון אַרויס.

פּלוצים האָט ער זיך אָפּגעשטעלט און האָט מיט צווײ פֿינגער דעם אָנגעברוגזטן שטערן אונטערגעשפּאַרט:

— וואַרט... ער קען זיך בשום אופֿן נישט דערמאָנען, צי אָף דער טע־לעגראַם, וואָס ער האָט באַטאָג געקלאַפּט דעם דירעקטאָר, האָט ער זיך אונ־טערגעחתמעט, צי נײן?

ער האָט זיך באמת שלעכט געפֿילט און אַ קוק געטאָן צו מירלען מיט אַזאַ בעטלערישן פּנים, גלײַך ער נײטיקט זיך איצט שטאַרק אָן איר רחמנות:

— מירל מוז אים מוחל זיין. ער מוז אַף אַ רגעלע אין נאָענטן טעלעגראַף אַריינלויפן און דאָרטן אַ ספּראַווקע מאַכן.

נאָר מירל האָט אים, דעם צעטראָגענעם, נאָך אַליין נענטער צום טעלעגראַף צוגעפירט און אים דאָרטן אויסגעזידלט, פאַרוואָס ער וויל זי אַליין אינדרויסן נישט לאָזן:

— וואָס מאַכט ער קונצן, מאָנטשיק?... זאָל ער די רגע אַריין אין טעלעגראַף. זי וועט אָן אים אויך צו זיך אַהיים טרעפן.

ס׳האָט זי געצויגן צוריק, צו נתן העלער, די גאַנצע צייט, וואָס זי האָט צו מאָנטשיקן גערעדט, און נאָכדעם, ווען זי איז איינע אַליין שטיין געבליבן אַפן פּוסטן טראָטואַר און זיך אומגעקוקט. „ער" איז נאָך אַלץ געשטאַנען דאָרטן באַם ראָג גאַס און האָט איר נאָכגעקוקט. ער האָט דאָרטן גאָרנישט נישט געוואָלט; ער איז נאָר געווען אומגליקלעך — און האָט איר נאָכגעקוקט.

פּלוצים האָט זי זיך מיטן פּנים צום פאָרשטאָט אויסגעדרייט און זיך געשווינט אין אַ דראָזשקע אַריינגעזעצט.

זי איז געווען אין כּעס אַפן געפיל, וואָס ציט זי צו אים, אַף זיך אַליין, אַפן וואָלגערן זיך באַ די זיידענאָווסקיס אין שטוב און אַף דעם, וואָס פון אַלץ, וואָס זי האָט אין׳איר לעבן געטאָן, איז קיין איינציקע נוצלעכע זאַך נישט אַרויסגעקומען:

— אָט באַדאַרף זי אַ מיטל צו באַפרייען זיך פון שמואליקן און האָט אים נישט.

— און אָט דרייט זי זיך שוין עטלעכע טעג מיט מאָנטשיקן אין שטאָט אַרום און קלערט באַ אים וועגן אָט דעם מיטל פרעגן. און אינגאַנצן איז דאָס איבעריק און נאַריש... וואָרעם ער, מאָנטשיק... ער איז שמואליקס אַ קרוב און האָט אים ליב. און חוץ דעם...

— וואָס קען ער איר דערויף זאָגן?

זי האָט נישט באַמערקט, ווי זי איז די פאָרשטאָט־בריק איבערגעפאָרן און איז צו דער עקסטער גאַס צוגעקומען. פּלוצים האָט זי דערזען, ווי די פענצטער פון איר שטוב, אַ חוצן שלאָפצימער, זעבנען אַלע שטאַרק באַלויכטן און באַרימען זיך פאַרן פינצטערן האַלב־נאַכטיקן דרויסן:

— געסט האָבן מיר, געסט, געסט.

זי האָט זיך דערשטוינט אין אָט די באַלויכטענע פענצטער איינגעקוקט:

— אפשר דער פאָטער אירער, צי די מוטער... זי האָט זיי פון נאָך דער חתונה אַפילו קיין איין בריוו נישט געשריבן.

אָבער נאָך אין קאָרידאָר, ווו דאָס דינסטמיידל האָט הינטער אירע פּליי־צעס די טיר פאַרשלאָסן, האָט זי שוין באַמערקט, אַז ס׳איז קיין זאַך נישט געשען, און אַז קיין געסט זענען נישטאָ; שמואליק איז נאָר נאָך אַ חודש וואַלגערן זיך פון וואַרשע פּשוט צוריק צו זיך אַהיים געקומען. געקומען אַזוי מאָדנע שטיל און אַ ביסל שעמעוודיק. ער ווייסט: קיין איבעריקער נחת וואַרט שוין דאָ נישט אַף אים.

דער קאָפּ מיטן בערדל זענען באַ אים געווען אָפּגעשאָרן פונסניי און אַזוי נידעריק, גלייך ס׳וואָלט מאָרגן ערב־פּסח זיין. זיין ליכטיקער אָנצוג איז געווען אַ נייער, אַ וואַרשעווער; די נייע שיך האָבן אונטערגעסקריפּעט. און אַליין האָט ער שוין אויך אויסגעזען אַזוי ניי, צאַפּלדיק און פריש — ס׳האָט זיך געדאַכט, אַז ער איז נאָר־וואָס פון באָד געקומען, אַז פאַר דער צייט פון זיין זיצן אין גוראַלניע און אין וואַרשע האָט ער אַף זיך געאַרבעט און האָט זיך פון פיל פון זיינע יינגלשע תנועות אָפּגעוויינט.

מירל איז דאָ אין עסצימער דורכגעגאַנגען און זיך צו אים נישט אומ־געקוקט. ס׳איז אים געוואָרן אַ בזיון פאַרן באַיאָרטן גרייז־גרויען און אומ־ריינעם ייִדן, זייער אָקסן־קויפער. דער ייִד איז דאָ מיטן שטעקן אין האַנט און מיט די קאַליע העליש־רויטע אויגן פאַרן טיש געזעסן און האָט פאַר־שפּרייט אַרום זיך אַ ריח פון אַ שאַרפן שמעק־טאַבאַק און פון ציגן־פלייש. און שמואליק האָט שעמעוודיק דעם קאָפּ אַראָפּגעלאָזן און גענומען בייסן מיט די ציין דעם שפּיץ פון אַ שוועבל־שטעקל. די אויגן זענען באַ אים געוואָרן פאַרטרערט.

מירל איז שוין דערווייל געווען אין דעם באַלויכטענעם זאַל. זי האָט דאָרטן דעם אויבערשטן סאַק פון זיך אַראָפּגעצויגן און נישט געוווּסט, פאַר־וואָס זי איז פון עסצימער נישט אַריינגעגאַנגען גלייך רעכטס אין פינצטערן שלאָף־חדר. זי האָט זיך געוואָלט אָן עפּעס דערמאָנען, נאָר נישט געקאָנט און געדענקט, אַז שמואליק שטייט אין צווייטן חדר; גענומען צוליב עפּעס נאָכאַמאָל אָנטאָן דעם סאַק, נאָר אים באַלד צוריקגעלייגט און איז דורכן עסצימער אַוועק גלייך אין פינצטערן שלאָף־חדר. זי האָט דאָרטן נישט אויס־געטאָן דאָס ענגע שוואַרץ־זיידענע קאָפּטל מיטן איינגעצויגענעם גאָרסעט און זיך גלייך אין בעט אַוועקגעלייגט. זי האָט זיך פאַרשטעלט מיטביידע הענט דאָס פּנים און זיך גענומען גרייטן צו דעם, וואָס ס׳וועט באַלד פאָרקומען:

— אַן עק... איצט מוז שוין נעמען אַן עק...

ס׳איז געווען שטיל אין אַלע אַרומיקע חדרים. אינמיטן דער שטיל־

קייט האָט זיך געהערט, ווי שמואליק שפּאַנט פּאַמעלעך אַרום איבערן עס־צימער, ווי דער ברודיקער ייִד, דער אָקסן־הענדלער האָט הנאה פון די פּאָר טויזנט רובל ריווח, וואָס וועלן אים איצט אַף זיינע קליינע פּראָצענטן אויספאַלן, און קאָן זיך נישט אָפּוווּנדערן פונעם מאַרק, וואָס שמואליק האָט אָנגעטראָפן:

— אַזאַ מאַרק, מעג ער זאָגן, געדענקט מען נישט פון נאַפּאָלעאָנס צייטן אָן... וואָס רעדט ער, שמואליק? זיבן רובל אַ פּוד?!...

זיינע קאַליע אויגן מיט די איבערגעקערטע רויטע ווי:עס האָבן אים געטרערט. די טרערן זענען אַראָפּגערונען אַף די באַקן און ערטערווייז דערגרייכט די גרייז־גרויע, ברודיק־פאַרגעלטע באָרד, און ער האָט עס נישט געפילט, געשטופּט טאַבאַק אין נאָז און געהאַלטן דאָס שמייכלדיקע פּנים עטוואָס פאַרריסן, ווי אַ בלינדער, וואָס חלומט וואַכנדיק. ער האָט געחלומט וועגן נאָך איינעם אַזאַ גליקלעכן מאַרק:

— איז אויב שמואליק וויל טאַקע באַלד נאָך סוכות ווידעראַמאָל קיין וואַרשע גיין, וועלן אין סטאַלינער וואָלאָווניע *) מוזן בלייבן די פּאָפּיוּוקער אָכצן יאַלעווקעס **)... און די זיבן יעליסאַוועטער, וואָס שטייען באַ דער טיר... יאָ, און דער לעבעדיקער, אָט דער וואָס מיט די גרויסע הערנער... אַ מאָדנע זאַך: אָט די דריי שטייען שוין אָט אַ חשבון פון פערטהאַלבן חדשים, און נעמען נאָך אַף זיך קיין לייב נישט... ער האָט זיי אַ טאַפּ געטאָן אָט דאָ יענע וואָך, עט... עס הייסט נישט קיין לייב נישט... ער האָט פיינט אַזעלכע אָקסן.

דער ייִד איז סוף־כל־סוף אַוועקגעגאַנגען, און די טיר האָט נאָך אים שמואליק פאַרשלאָסן. די שטילקייט איז שוין איצט געווען אַ גאַנצע, ווי אינמיטן דער נאַכט. און געהערט האָט זיך נאָר, ווי שמואליק שפּאַנט פּאַמעלעך איבערן עסצימער, ווי זיינע בייע שיך סקריפּען אונטער און דערציילן עפּעס וועגן דעם, וואָס אים, דעם באַלעבאָס זייערן איז שלעכט; וועגן דעם, וואָס ער טראַכט איצט וועגן איר, מירלען, וואָס ליגט אין פינצטערן חדר אין בעט, האָט זי ליב, וויל צו איר אַריינגיין, נאָר קען נישט און ווייס נישט, ווי אַזוי; פילט, אַז ער איז אומגליקלעך, און אַז אייביק, אייביק וועט שוין פון אים אָט דער אומגליק נישט אַוועק:

---

*) אָקסן־שטאַל.

**) נישט קעלביקע בהמות.

— און אַט איז ער איצט, אַ שטייגער, נאָך פיר וואָכן צייט צו זיך אַהיים געקומען...

געלט האָט ער גאָר נישקשהדיק פאַרדינט... ער ווערט אַ גביר... קאַפּטן מיט מתנות האָט ער מירלען אַהיים אָנגעקויפט... ער האָט געמיינט, זיי וועלן איר געפעלן, האָט ער געמיינט... און נאָך האָט ער געמיינט:

— ער וועט נאָך זעקס וואָכן אַהיים קומען, וועט זי מיט אים רעדן אָנהייבן...

ער האָט נאָך אַלץ געביסן מיט די ציין דעם שוועבל־שטעקעלע, און אין די אויגן זענען אים נאָך אַלץ געשטאַנען די טרערן:

— אַז זי האַלט אים פאַר אַ נאַר, מירל.

פאַר די אויגן איז אים געשטאַנען איר פּנים, אַ פרישס און עטוואָס שמעקנדיקס. איצט ליגט זי דאָרטן אין צווייטן פינצטערן חדר אויפן בעט און האַלט פאַרמאַכט די אויגן. אפשר שלאָפט זי שוין דאָרטן, און אפשר ניין. ער האָט געוווּסט:

ווען ער גייט איצט צו איר צו, וואָלט ער איר נישט געהאַט וואָס צו זאָגן. און דאָך איז ער אַהין געגאַנגען, פאַמעלעך, טריט בײַ טריט, זיך אַלע מאָל אָפּגעשטעלט, דעם אַראָפּגעלאָזטן קאָפּ נישט אויפגעהויבן, און האָט געדענקט:

— זי האַלט אים פאַר אַ נאַר, מירל.

ער האָט די שוועל פון פינצטערן חדר אַריבערגעטראָטן, זיך אָפּגעשטעלט. די שיין פונעם באַלויכטענעם עסצימער האָט אַהער דערגרייכט; אַקעגן, אין בעט, האָט זיך שוין געוועבט איר פיגור, אַ שלאַנקע און בייגיקע פיגור, אַ ענג איינגעצויגענע אינעם שוואַרצן שמאָלן קלייד. פאַמעלעך, פאַמעלעך איז ער צו איר מיט אַן אַראָפּגעלאָזטן קאָפּ געגאַנגען; געטאָן אַ שפּאַן, זיך אָפּגעשטעלט, און ווידער אַ שפּאַן געטאָן. איצט האָט ער שוין געזען איר פּנים. פאַרוואָרפן עטוואָס אַרונטער איז עס הויך אין קישן געלעגן, און די אויגן זענען געווען פאַרמאַכט. אַ ווײַלע איז ער פאַרן בעט מיט אַראָפּגעלאָזטע אויגן געשטאַנען. ער האָט געוווּסט, אַז ער באַדאַרף זיך צוריק אומקערן און איז דאָך נאָך נענטער צוגעגאַנגען, דערזען איר אַראָפּגעלאָזטע האַלב־אויסגעצויגענע האַנט אויפן זײַטל פון בעט און זי שטיל פאַר אַט דער האַנט אָנגענומען.

ער איז געשטאַנען אַזוי שטיל, שטיל, האַלטנדיק איר האַנט, און האָט שטיל צו וויינען אָנגעהויבן.

זי האָט די האַנט באַ אים נישט אַוועקגענומען. ער האָט געהערט: זי האָט ווי פון האַלבן־שלאָף אַ זיפץ געטאָן און האָט געזאָגט מיט אַ מאָנאָטאָניש שטילן און פאַרשלאָפענעם קול:

— וואָס באַדאַרפסטו מיך, שמואליק?

דענסטמאַל האָט ער זיך אָפּן בעט אַראָפּגעזעצט און האָט כליפּען אָנגעהויבן. ער האָט געקושט איר האַנט, ער האָט פיל געקושט אָט די האַנט. זי האָט די אויגן נישט געעפנט און געשוויגן. ער האָט זיך נענטער צו איר צוגערוקט און זי אַרומגענומען. זי האָט נאָך אַלץ די אויגן נישט געעפנט און געשוויגן. און דאָרטן, אין קיך, האָט זיך שוין דאָס שטאַרק־פאַרשלאָפענע דינסטמיידל אַף אַ ווייַלע פון שלאָף אויפגעכאַפּט. זי האָט געשלעפּט די באָרוועסע פיס איבער דער פּאָדלאָגע, אַרומגעגאַנגען פון חדר צו חדר און האָט אויסגעלאָשן די לאָמפּן.

VII

אַ טאָג נאָך ראש השנה, ווען שמואליק איז אַף אַ פּאָר שעה אין גוראַלניע אַריין צוגעפאָרן, האָט מירל אין איר געלן לעדערנעם סאַק עטלעכע זאַכן פאַרפּאַקט און זיך געגרייט נאָך אין דעם זעלבן טאָג אַוועקפאָרן צו איר פאָטער אַהיים.

זי האָט דערביי צו קיינעם קיין וואָרט נישט אויסגערעדט און האָט זיך געהאַלטן פעסט באַ איר באַשטימטן פּלאַן:

— איצט נעמט שוין געוויס צו אַלץ אַן עק... זי ווערט ניצול פון די ויידענאָווסקיס.

באַ דער שוויגער אין עסצימער האָט זיך דענסטמאַל באַטאָג שוין שטאַרק דער צום־גדליה־תענית געפילט. דער באַלעבאָס איז דאָרטן אויבנאָן אַף זיין ברייטן, כבוד־זוכערישן שטייגער געזעסן, און אַ פאַרמעגלעכע דורכפאָרנדיקע קרובה האָט דאָרטן לאַנג מיט איר מאַן דעם למדן פאַרבראַכט און האָט צו הויך אַף איר קליינשטעטלדיקן קול גערעדט.

מ׳האָט געשמועסט וועגן דער וואַרשעווער מומע פערל, אַז, ווי שמואליק דערציילט, האָט זי זייער אַ גוט יאָר געהאַט; אַז דער היגער מומע אסתרן איז איצט, קיין עין־הרע, אפשר בעסער, ווי בשעת דער מאַן אירער האָט געלעבט, און זי פאָרט אַלע זומער קיין אויסלאַנד; און אַז מאַנטשיק, וואָס האַלט זי

אויס, איז געבוירן געוואָרן פּונקט אינעם יאָר, וואָס באַם פּעטער עזריאל־מאיר איז געשטאָרבן דאָס ערשטע ווייב; ער איז שוין אַלט זעקס־און־צוואַנציק יאָר און פאַרדינט גרויסע געלטער, נאָר ער האָט צייט און רעדט קיינמאָל נישט וועגן חתונה האָבן.

פּלוצים איז עמעצער פון די אייגענע אַריינגעקומען און האָט דער שוויגער אַפן אויער מירלס סוד איינגערוימט. די שוויגער האָט עס באַלד אַפן מאַנס אויער איבערגעשעפּטשעט, גענומען אים קוקן גלייך אין פּנים אַריין, און דערביי מאָדנע געפינקלט מיט די אויגן. די לעצטע עטלעכע טעג האָט שמואליק אויסגעזען אַזוי פריילעך. דעם צווייטן טאָג ראש־השנה באַטאָג האָט מען אים געזען שטיין צוזאַמען מיט מירלען אַף די גאַניק־טרעפּלעך אַקעגן דער זון, און זי, די שוויגער, האָט שוין אַפילו נאָכדעם געפרעגט אַן עצה באַ מרים לובאַשיץ:

— אַ שטייגער, ווער צו וועמען באַדאַרף, נאָך מרימס יושר, אָנהייבן פריִער צו רעדן? אַ? אַוודאי קומט, אַז מירעלע זאָל פריִער אָנהייבן, אַ?

די שוויגער איז באַלד מיטן שאַל אַף די אַקסלען צו מירלען אין פליגל אַריינגעקומען און דאָרטן אָנגעהויבן פאַרזיכטיק צו רעדן, פריִער צו דעם דינסטמיידל, און נאָכדעם נאָך פאַרזיכטיקער, צו איר, מירלען אַליין:

— אַף לאַנג פאַרסטו, מירעלע?

און נאָך:

— אפשר וועסטו צוּוואַרטן אַף שמואליקן?

מירל האָט זיך געדרייט צווישן אירע צוויי פּעקלעך מיט אַן ערנסט פאַרעקשנט פּנים, גענומען אַף גיך דעם אויבערשטן מאַנטל אָנטאָן, געשיקט נאָך אַ דראָזשקע, און דערביי אַף דער שוויגערס שאלות געענטפערט אָפּגעהאַקט און קורץ:

— זי ווייס נישט.

— זי וועט זען.

— זי קען נישט וואַרטן.

אַזוי שטאַרק איז זי איצט מיט איר פּלאַן באַ זיך געבליבן; ס'איז איר שוין אַפילו געוועז אַ חידוש אַף זיך אַליין:

— אַט די פּשוטע זאַך האָט זי דאָך גרינג געקאָנט טאָן צוריק מיט אַ חודש און מיט צוויי... וווּ איז איר די גאַנצע צייט דער קאָפּ געוועזן?

אין משך פון דער גאַנצער אַכצן־שעהדיקער באַן־רייזע האָט זי זיך געפילט אַזוי גרינג און פריש, גלייך ווי פיל פון אירע אַמאָליקע און איצ־

טיקע האָפּעבונגען העבגען אָפּ דווקא אָן דער נסיעה, און גלייך ווי פון איצט אָן הייבט זי אָן צו לעבן פונסניי, לחלוטין פונסניי. ס׳איז געווען איבעריק גוט אָפּצושטיין גאַנצע האַלבע שעהן באַם רייבעם, ברייטן פענצטער פון וואַ־גאָן צווייטן קלאַס און צו קוקן אַף די פרעמדע שטיבלעך, אַף די אומבאַ־קאַנטע פעלדער און האָריזאָנטן, באַפּוצטע מיט סעדער און וועלדלעך, וואָס באַווייזן זיך געשווינט דעם גיך לויפנדיקן צוג און בלייבן אויך אַזוי גע־שווינט פון הינטן. ס׳האָבן זיך בשעת מעשה געדענקט די אייגענע בלויע אויגן, וואָס קוקן אַרויס מיט גרויס אומעט פון אונטער די לאַנגע שוואַרצע ווּעס. ס׳האָט זיך אויך געדענקט, אַז זי, די שלאַנק־וווּקסיקע און שוואַרץ־געקליידעטע, איז איצט פריי און איינע אַליין צווישן אָט די אַלע פרעמד־פנימדיקע רייזנדער, וואָס קוקן אַף איר מיט שטאַרק נייגעריקע אויגן יעדעס־מאָל, וואָס איר קומט אויס נאָענט לעבן זיי דורכגיין, טרעטן איר מיט גרויס דרך־ארץ אָפּ דעם וועג און דערוועגן זיך דאָך נישט מיט איר רעדן אָנצו־הייבן. איינער אַ בלאָנדין, וואָס האָט, זיצנדיק אַקעגן איר, די גאַנצע צייט געשלונגען מיט גרויס אינטערעס די בלעטער פון זיין דייטשן בוך, האָט צולעצט אַף איר אַ היפּשע ווילע די אויגן אָפּגעשטעלט און זיך לייטיש דערפרעגט:

— נישט מיט איר האָט ער זיך פאַר צווייאָרן אין איטאַליע באַגעגנט?

אַף אַ גרויסן וואָקזאַל, וווּ דער שטאַרק פאַרשטויבטער צוג האָט אַ גאַנצע האַלבע שעה אָפּגעטעמט, האָט איר לאַנג נאָכגעקוקט אַ וווּקסיקער און רייכער קריסט, אַ יעגער, באַ וועמען ס׳איז איבער די פּלייצעס אַ צוויי־רערנדיקע ביקס געווען אַריבערגעוואָרפן. ער האָט זיך אַרומגעדרייט באַם טיש, ווּו זי האָט אין וואָקזאַל געפרישטיקט, און זיך צולעצט פּונקט אַקעגן איר געזעצט טיי טרינקען.

פאַרנדיק אָפן צווייטן טאָג פונעם לעצטן וואָקזאַל מיט דער פור, האָט זיך נאָך אָט דאָס אַלץ געדענקט, און געטראַכט האָט זיך דערביי מטושטשדיק און גרינג וועגן אַ נייעם לעבן און וועגן דעם, וואָס זי האָט גוט געטאָן דער־מיט, וואָס אַף שמואליקס מיט דער שוויגערס אָנפראַגן האָט זי געענטפערט אומבאַשטימט און קאַלט:

— זי ווייס נישט, זי וועט זען.

אָבער נאָך אין יענעם זעלבן טאָג, אַרום איינס אַזייגער, ווען די אומ־געריכטע בעל־עגלהשע פור איז מיט איר אין אָנהייב שטעטל אַריינגעפאָרן, האָט אַף איר פון די אַלט־באַקאַנטע פאַרמרה־שחורהטע הייזער מיט אַמאָליקן

ייאוש אַ בלאָז געטאָן, און דערפילט האָט זי אין זיך צוריק אַזוי שטאַרק די מיידלשע וואָכעדיקע פּוסטקייט, גלייך זי איז קיינמאָל פון דאַנען נישט אַרויס־געפאָרן און איז איצט אַהער נישט געקומען.

דאָס גאַנצע נישטיק און פאַראָרעמט שטעטעלע מיט אירע אַלט־באַקאַנטע אָרעמע און צעוואָרפענע הייזער איז ווי פאַרגליווערט געוואָרן אויף דער איינציקער לאַנגאַנעדיקער מחשבה:

נישט צום איבערמאַכן איז דער אומגליק... און נישט צו האָפן איז פאַראַן אויף וועמען...

און דאָרטן, אַ ביסל נידעריקער, האָט שוין פון הינטערן מאַרק אַרויס־געקוקט איר פאָטערס שטוב מיטן גאַניק; זי, די שטוב, איז דאָרטן, ווי תמיד, אומעטיק געשטאַנען און נאָך אַלץ דערציילט יעדן מענטשן, וואָס איז לעבן איר פעדערשטער וואַנט אַדורכגעגאַנגען:

— שוין חתונה געהאַט מירל... שוין דאָרטן, אין פאַרשטאָט פון כרך, מירל.

קיינער איז זיך מיט איר זען נישט געגאַנגען, און קיינער האָט זיך מיט איר קומען נישט דערפרייט. אין שטוב זענען קיין שינויים נישט פאָר־געקומען, גיטעלע האָט נאָר געגומען דעם שבתדיקן פאַרוק אויף אינדערוואָכן, און דאָס צירונג אירס האָט נאָך אַלץ געפעלט. דערזעענדיק צום אַנהייב מירלען, האָט זי זיך פאַמעלעך, פאַמעלעך אויפגעשטעלט פונעם בענקל, וואָס פאַרן קיילעכדיקן טיש, געוואָרן רויט און קוים־קוים שמייכלען אָנגעהויבן:

— זעט נאָר, — האָט זי שעמעוודיק און שטיל אַ זאָג געטאָן, — מי־רעלע...

און איבער עפּעס האָט זי נאָך אַלץ נישט אָפּגעלאָזט דעם בלאָט פון קיילעכדיקן טיש, וואָס אויף אים האָט זי ביידע הענט געהאַלטן. ס'איז איר, אַפּנים, שטאַרק מאָדנע געווען סיי דאָס, וואָס מירל איז איצט פּלוצים און אומגעריכט אַהיים געקומען, סיי דאָס, וואָס פאַר די גאַנצע פערטהאַלבן חדשים פון איר ווינען אין פאַרשטאָט פון כרך האָט מען פון איר קיין תמונת־אות נישט געזען, און נאָר שמואליק האָט צוגעשריבן פאַר איר גרוסן אין יעדן בריוו.

— ס'לאָזט אייך גריסן זוגתי היקרה מרת מירל'ה תחי.

גלאָט אַזוי, אַפּנים, האָט שוין גיטעלע צוגעגעבן:

— זי האָט זיך אָפּן פּנים גאָרנישט נישט פאַרריכט, מירעלע.

און באַלד האָט זי באַ דעם דינסטמיידל צוגענומען די קאָמפּרעסן און

איז אַוועקגעגאַנגען זיי צולייגן אין שלאָפצימער ר׳ גדליהן, באַ וועמען ס׳האָט זיך די לעצטע צייט ווידער אַמאָל אָפּגערופן די ווינטערדיקע חולאת.

אָנגעטאָענערהייט איז ער דאָרטן אין איינעם פון די צוויי אַלטע היל־צערנע בעטן געלעגן. ער האָט געהאַלטן דעם בלעכענעם קאָמפּרעס באַם בויך און האָט נישט געקרעכצט.

— כ׳ליג, האָט ער דאָרטן מירלען געזאָגט און האָט דערביי שעמעוו־דיק אַ שמייכל געטאָן, כ׳בין ערשט באַטאָג אַרומגעגאַנגען.

זיין פּנים האָט אויסגעזען געל און ערגער ווי אַלעמאָל, און דער שמייכל האָט שוין מער צו זיין שפּיציכיקער נאָז נישט געפּאַסט.

קוקנדיק אַף אים, האָט זיך איבער עפּעס געטראַכט, אַז ער וועט שוין קיין סך נישט לעבן, אַז דער קול זיינער איז שוין געביטן, ווי דער קול פון אַ מענטשן, וועמען מ׳האָט שוין אָפּן הימל אַרויפגערופן און אים דאָרטן זיין בוך מיטן גזר־דין באַוויזן:

— נאַ קוק: שטאַרבן ווערסטו... ווען? — דאָס איז נישט דיין זאַך.

פאַרנאַכט, ווען דער וויטיק איז באַ אים איבערגעגאַנגען, האָט ער זיך פונעם בעט אויפגעהויבן און האָט געהייסן די פור שפּאַנען, כדי אין קאַש־פּעריווקער וואַלד אַוועקצופאָרן. ער האָט דאָרטן געמוזט זיין. ער האָט אָנגע־טאָן דעם פאַר־כאַלאַט, צוגעגאַנגען צו מירלען און, טראַכטנדיק וועגן עפּעס, געשטאַנען פאַר איר אַ ווילע מיט אַן אַראָפּגעלאָזטן קאָפּ.

אינדרויסן האָט שוין אַף אים די געשפּאַנטע פור געוואַרט, און גיטעלע איז אין חדר נישט געווען.

מעגלעך, אַז ער האָט געטראַכט וועגן דעם, וואָס איר, דער צוגאַסט געקומענער טאָכטער, וואָלט ער איצט באַדאַרפט אַ מתנה געבן און האָט נישט ביַד.

פּלוצים האָט ער באַ איר געפרעגט:

— ווי לעבט זיך איר עפּעס? ער מיינט, ווי לעבט זיך איר מיט שמו־אליקן? קיין שלעכטער מאַן באַדאַרף ער נישט זיין...

נאָר אַליין האָט ער שוין, אַפּנים, דערפילט, אַז ס׳איז נישט דאָס, וואָס ער האָט איר זאָגן געוואָלט, און זיך פאַרשעמט, ווידער דעם קאָפּ אַראָפּגע־לאָזט, געטראַכט אַ ווילע און זיך צולעצט אויפגעכאַפּט:

— טאַ! ווערלן מיר גיין פאָרן.

וועגן עפּעס האָט באַלד נאָך זיין אַוועקפאָרן שטיל און פּאַמעלעך די שווייגנדיקע גיטעלע אָנגעהויבן דערציילן:

ווען דעם, וואָס דער קאַשפּעריווקער וואַלד איז שוין גאָרנישט אַזאַ מציאה, ווי מ׳האָט געמיינט, האָט זי דערציילט; וועגן דעם, וואָס דער קרוב זייערער, דער קאַסיר, האָט שוין באַ זיי נישט וואָס צו טאָן און איז שוין אַף אַ שטעלע באַ די סוחרים־שותפים פון קרייז־שטאָט:

— נו, און אַ מענטש איז ער דאָך פון תמיד אָן אַ פעיקער, אָן איבער־געגעבענער און אַ באַטראַכטער. ווען וואָלט בורנעס האָט דווקא געשיקט צו אים, ער זאָל איבערגיין צו זיין פאָטער, און האָט אים געוואָלט געבן טויזנט רובל אַ יאָר... איך מיט גדליהן האָבן אים דווקא צוגערעדט... און אַברהמל דער רב האָט אים אויך געמאַכט פאַר אַ משוגענעם... נו, איז ער דאָך אַן עקשן, האָט ער נישט געוואָלט.

און נאָכדעם האָט מען געטרונקען טיי און נישט געהאַט מער וואָס צו רעדן. און נאָכדעם איז מירל לאַנג איינע אַליין אינדרויסן באַ דער טיר גע־שטאַנען און האָט אַפן שטעטל געקוקט.

אַלץ איז דאָרטן ווי שטענדיק געווען פוסט און תשובהדיק געפאַלן. שפּעט אין בין השמשות איז די פאַרצוויי־יאָריקע לערערן פאַליע געגאַנגען צו דער אַקושאָרקע שאַץ, וואָס וווינט אַפן דאָרף, און דער געהילפס־פּראָווי־זאָר סאַפּיאַן האָט אויך אַהין אַוועקגעשפּאַנט, און דער קרומער סטודענט ליפקיס... און אין שטעטל איז געווען טונקל און קיל, און אַ ווינטל האָט זיך געיאָגט נאָכן מאַרק־שטויב. און וואָוו בורנעס האָט שוין געוווסט, אַז זי איז געקומען און איז דערפאַר אַזוי פרי צו זיך אַפן פאָלוואַרק אַף נאַכטלעגער אַוועקגעפאָרן. און נאָר אין דער היפּשער סאַדעגערער קלויז, וואָס האָט מיט אירע באַלויכטענע פענצטער פונעם קעגנאיבערדיקן היגטערגעסל אַרויסגע־קוקט, האָבן זיך געשאָקלט תשובהדיק דערשלאָגענע ייִדן און האָבן מיט גוואַלדיק־טרויעריקע קולות נאָכגעשריִען דעם חזן:

— לדוד!!!

עפּעס אַ געפּאַקטער און פּריש־אויסגעשלאָפענער בחור מיט אַ פרעמד אינטעליגענטיש־פאַרגרעבט פּנים, אַפּנים, אַ נייער לערער אין תלמוד־תורה, האָט דאָ גאָר נאָענט דורכגעשפּאַנט אין דער פינצטער פון קילן תחילת אָוונט. ער האָט אַ ציטער געגעבן מיט זיין גאַנצן קרעפטיקן קערפּער און אַ טראַכט געטאָן מיט פאַרגעניגן:

— דאָרטן, וווהין ער שפּאַנט, וועט זיין ליכטיק און וואַרעם; אַ לאָמפּ וועט ברענען אַפן טיש מיט די אָנגעגאָסענע גלעזער טיי, און אַ ווערטל וועט מען דאָרטן קענען זאָגן.

נאָר איר, מירלען, האָט איצט שוין אַלץ אויסגעזען אַזוי איבעריק און נאַריש. נאַריש איז געווען דאָס, וואָס פאַרנדיק אַהער, האָט זי די גאַנצע צייט אַף עמעצן אַ האָפענונג געהאַט. נאַריש איז געווען דאָס, וואָס בײַ דער אַקור־שאַרקע אינעם באַלויכטענעם גווישן שטיבל האָבן זיך איצט צונויפגעקליבן פונקט די זעלבע, וואָס האָבן זיך שוין אַהין צונויפגעקליבן פאַרצווייאָרן, און רעדן איצט דאָרטן פונקט דאָס זעלבע, וואָס זיי האָבן שוין דאָרטן גערעדט פאַראַיאָרן. אַלע: די אַקושאַרקע, פאַליע, סאָפיאַן, ליפקיס, זענען נישט צו־פרידן מיטן לעבן, נאָר קיינער פון זיי טוט גאָרנישט, כדי׳ אַט דאָס לעבן איבערצומאַכן. און אַף דער וועלט זענען פאַראַן פיל אַזעלכע נישט־צופרי־דענע אַקושאַרקעס, פאַליעס, סאָפיאַנס, און אַלע קומען זיי זיך איצט אינאָוונט צונויף אין באַלויכטענע הייזער, וואָס אין פאַרשידענע שטעט און שטעטלעך, און אַלע גייען זיי נאָכדעם אַוועק צו זיך אַהיים און טוען דאָרטן ווייטער דאָס, וואָס זיי האָבן שוין געטאָן נעכטן, דאָס, וואָס ס׳איז שוין פיל מענטשן פאַר זיי נמאס געוואָרן צו טאָן.

און סוף־כל־סוף... איצט, אין אַט דעם קילן פאַרנאַכט, וואָס נעמט אַרום די וועלט...

— ערגעץ מוזן דאָך איצט, סוף־כל־סוף, זיין אַזעלכע, וואָס פרווון טאָן עפּעס אַנדערש.

ווען זי איז צוריק אין שטוב אַריינגעגאַנגען, האָט דאָרטן אין עסצימער שוין פון לאַנג דער ענגלאָמפּ געברענט, און ליבקע די רביצין איז שוין דאָרטן פון לאַנג געזעסן, געשמייכלט צו דער שוויגנדיקער גיטעלען און דערביי וועגן איר, מירלען, עפּעס גאָר אַ צינישע ווייבערשע זאַך געזאָגט.

— אַזוי גאָר?...

מירלען איז דערפון געוואָרן שטאַרק עקלדיק און שווער. זי איז אַריינ־געגאַנגען אין איר געוועזענעם חדר, וואָס קעגנאיבער דעם פינצטערן זאַל, זיך אָפּגעשטעלט און אים בײַ דער שיין פון לאָמפּ באַטראַכט. אַלץ איז דאָרטן געווען וואָכעדיק. די טישלעך נישט צוגעדעקט, די לופט קאַלט, גלייך איב־דרויסן וואָלט איצט ווינטער געווען, און מ׳האָט שוין דאָרטן די הרובע פון אַ חודש צייט נישט געהייצט; אין דער ליידיקער שאַפע איז געהאַנגען אירס אַן איבערגעלאָזט קליידל מיט אַן אָפּגעטראָגענעם האַרבסט־רעקל, אַ קורצן און אַף וואַטע. דער געלעגער איז געווען נישט פאַרבעט, נאָר איבערגע־דעקט, אַזוי אַז די קאָפּ־קישנס האָבן פון אונטער דער קאָלדרע גלייך מיט דעם איבערבעט אַרויסגעשטעקט. און געדאַכט האָט זיך איבער עפּעס, אַז

ס׳איז פיל גרינגער אייביק נע־ונד צו זיין, איידער אין אַט דעם בעט זיך נאָכאַמאָל אַריינצולייגן.

ס׳איז איר געווען שווער מער דאָרטן צו בלייבן. איז זי צוריק אין עסצימער אַרויסגעגאַנגען, זיך דאָרטן באַם טיש געזעצט, אונטערגעשפּאַרט מיטביידע הענט דעם קאָפּ, געטראַכט אַ ווײַלע און זיך פּלוצים אָנגעהויבן דערפרעגן וועגן די צוגן, וואָס גייען אָפּ אין כּרך:

— צוויי צוגן גייען, דאַכט זיך, אַהין אָפּ... זי ווייס נישט, מיט וואָסערן ס׳איז פאַר איר גלייכער מאָרגן אַהיים צו פאָרן: מיטן אינדערפרי־ענדיקן, צי מיטן פאַרנאַכטיקן.

גיטעלע האָט צוגעשמייכלט און פאַרוואונדערט עפּעס געפרעגט. די רבי־צין האָט עפּעס צוגעגעבן. מירל האָט נישט געהערט וואָס. די אויגן האָבן באַ איר נאָך אַלץ געקוקט ערגעץ־וווהין פאַר זיך.

— איז, הייסט עס, מאָרגן, צוריק אַהין, אין פאַרשטאָט פון כּרך...

פון אַט דער גאַנצער נסיעה אירער האָט זיך אויסגעלאָזט אַ בוידעם, דאָ, אין שטוב, קען זי שוין קיין איבעריקע שעה נישט בלייבן. זי אַליין מוז שוין געפינען פאַר זיך אַ וועג, ווי אַזוי דאָס אייגענע לעבן צו ראַטעווען. און אויב זי קערט זיך איצט אום צוריק אין פאַרשטאָט, איז דאָס יעדנפאַלס נישט אויף לאַנג... גאָר אויף אַ קורצער צייט קערט זי זיך איצט אַהין אום.

VIII

זי איז אָנגעקומען צוריק אין פאַרשטאָט אויפן דריטן טאָג באַנאַכט, ווען אַלע זענען שוין געשלאָפן. זי האָט אויסגעזען אויפן פּנים שלעכט, ווי נאָך אַ שלאָפקייט, און האָט נישט גערעדט צו קיינעם, געלעגן אָנגעטאָנערהייט אין בעט און איז עטלעכע טעג פון שטוב נישט אַרויסגעגאַנגען. באַ שמואליקן אין קאַבינעט זענען אייניקע ביכער געווען. האָט זי זיי איינציקווייז צו זיך אין שלאָפצימער איבערגעטראָגן, און געוואַלגערט האָבן זיי זיך דורכויס אַרום בעט, וווּ זי איז געלעגן. איצט האָט זי צו שמואליקן גאָרנישט נישט געהאַט, נישט בעסער און נישט ערגער האָט ער איר שוין געקאָנט מאַכן. און אַזוי פּעסט איז שוין באַ איר באַשטימט געווען, אַז זי גייט פון אים אינגיכן אַוועק. זי האָט נאָר נישט געקענט פאַרליידן, וואָס ער דרייט זיך אַמאָל אַרום באַ

איר אין חדר, נישט געקוקט צו אים און אים נישט געענטפערט, אויב ער האָט גערעדט צו איר.

שמואליק האָט געוווּסט, אַז פון דעם פאָטער אירן האָבן זיך די דאָקטוי־רים מייאש געווען, אַברהמל דער רב האָט עס אים אין אַ בריוו געשריבן; די מאַמע זיינע האָט זיך געחידושט דאָרטן בײַ זיך אין שטוב און האָט בשום אופן נישט פאַרשטאַנען:

— וואָס הייסט? אַ פאָטער איז מסוכן שלאָף, ווי זיצט אַ טאָכטער נישט אָפּ בײַ אים כאָטש אַ פּאָר טעג?

ער האָט צום דריטן מאָל געפּרוּווט בײַ מירלען וועגן דעם אַ פרעג־טאָן, איז זי געוואָרן אויפגערעגט און האָט אים די רייד איבערגעריסן:

— זי ווייס נישט... זי ווייס נישט...

דענסטמאָל האָבן זיך בײַ שמואליקן אין די אויגן טרערן געשטעלט, און אַוועקגעגאַנגען איז ער אין עסצימער צום פענצטער, געשטאַנען דאָרטן אַ ווײַלע און האָט מיט אָט די פאַרטרערטע אויגן צום פאַרוואָלקנטן דרויסן אַרויסגעקוקט. ס׳איז אים געווען שלעכט, און קיין געדאַנקען האָט ער אין מוח נישט געהאַט. ער איז פון היסח־הדעת וועגן אַוועקגעגאַנגען צום פאָטער אין דער גרויסער שטוב. האָט מען דאָרטן עפּעס אָף זיין פּנים באַמערקט, און די שוויגער האָט אים בסוד אָן אַ זייט אָפּגערופן:

— וואָס־זשע, שמואליק? שוין ווידער עפּעס אַ נייעס?

נאָר ער האָט דערשלאָגענערהייט געמאַכט אַ פּנים פון אַן ערנסטן מאַנסביל און אַפילו די ברעמען אָנגעברוגזט:

— ניין, ווער זאָגט דען?... ניין... גאָרנישט...

און באַלד איז ער אַוועק צום פאָטער אין קאַבינעט, וווּ ס׳האָבן זיך געפונען דריי מענטשן פון פאַרשידענע אָקסן־שטאַלן און האָבן געשמועסט וועגן גיין מיט אַ נייער פאַרטיע קיין וואַרשע. דער פאָטער האָט דאָרטן בײַ אים וועגן דעם געפרעגט, האָט ער נישט געוווּסט, וואָס מ׳רעדט צו אים, און געענטפערט:

— אַ?

*

חול־המועד סוכות בײַטאָג איז מען בײַ דער שוויגער אין עסצימער געזעסן אַרום לאַנגן ווייס־פאַרשפּרייטן טיש און געטרונקען טיי. כמעט אַלע שטאָט־קרובים זענען דאָרטן צוליב יום־טוב צונויפגעקליבן געווען. מ׳האָט אויסגעזען לוסטיק און בכיוון נישט געוואָלט אין זינען האָבן מירלען. די

שוויגער אַליין האָט נאָר־וואָס אַ טראַכט געטאָן, אַז מיט שמואליקן האָלט שלעכט. נאָר דער קאָפּ איז באַ איר געווען אַזוי טעמפּ, זי האָט באַלד אָן דעם פאַרגעסן און גענומען נאַריש פינקלען מיט די אויגן.

ס'איז דאָ אויך באַם טיש געזעסן די געוועזענע קורסיסטן מרים ליור־באַשיץ און האָט געהאַלטן אַף די הענט איר זעקס־חדשימדיק קינד, אַ בלאָנד מיידעלע מיט אַ הויל קעפּעלע, בלויע גלעזערנע אייגעלעך און אָן אויסגע־צויגן און נאָס אויבערשט ליפּל. אָקאָרשט צוריק מיט אַ פערטל שעה האָבן זיך כמעט אַלע שטוב־מענטשן אַרום אָט דעם קינד געריסן. יעדערער האָט עס צו זיך אַף די הענט געכאַפּט, געטאַנצט מיט דעם, עס געהויבן אין דער לופט, און דאָס קינד האָט אַף אַלץ געקוקט מיט בלוי־גלעזערנע אייגעלעך, זיך געשראָקן און אָפּטמאָל גענומען ברעכן פּיסקלעך. די שוויגער האָט עס צו זיך אַף די הענט גענומען און, פינקלענדיק מיט די אויגן, אָנגעהויבן צו דעם רעדן. האָט דאָס קינד דאָס ערשטע מאָל דאָס קורפּאַטע נעזל שטאַרק פאַרקנייטשט, אַרויסגעשטעקט דאָס צינגעלע און פריילעך צו שמייכלען אָנ־געהויבן. דענסטמאָל זענען אַלע שטאַרק אַנטציקט געוואָרן, און מרים ליור־באַשיץ האָט געזאָגט:

— איר זעט, צי ניין?... ס'האָט שוין ליב די מומע.

איצט איז שוין אין עסצימער געווען שטיל. די קרובים זענען שוין געווען ערגעץ אין זאַל, און דאָס קינד איז שוין באַ מרימען אַף די הענט גע־זעסן. עס האָט מיט ביידע שוואַכע פויסטלעך איבער דער מוטערס פּנים גע־שאַרט, געשפּריצט פּונעם מיילכל און מיט גרויס אימפּעט אויסגעברומט איבערן שטילן עסצימער:

— בבבע!...

גלייך דאָס פּנים וואָלט אַ שויב זיין, און דאָס קינד וואָלט זיך איינגע־שפּאַרט זי אויסצושלאָגן. די מוטער האָט געדרייט דאָס פּנים אָן אַ זייט, ווי מורא האָבנדיק פאַר אַ פּאַטש פון אָט די צוויי קליינע פויסטלעך, און זיך געפּלייסט ענטפערן אַף דער מומעס שאלה:

— וואָס האָט מען דאָ שוין וואָס צו קלערן? פאַר קיין נאַרמאַלן מענטשן קען מען שוין מירלען געוויס נישט רעכענען.

אַרום טיש זענען שוין כמעט אַלע בענקלעך ליידיק געווען, און דאָס יונגוואַרג האָט שוין געפילדערט ערגעץ־ווו אין דריטן חדר. די שוויגער האָט זיך אַרומגעקוקט, צי קיינער הערט נישט אונטער, געהייסן עמעצן פאַר־

מאַכן די טיר, וואָס פירט אין קאָרידאָר, און זיך נענטער צו מרימען צו־גערוקט:

— ווער שמועסט שוין דאָ וועגן „נאָרמאַל"?

און די געוועזענע קורסיסטן איז געבליבן שטיל, געהערט דער שוויגערס טענות און האָט צוזאַמען מיט איר געטראַכט, אַז פון נאָרמאַליטעט איז דאָ שוין נישט שייך צו ריידן:

וואָרעם אָט איז, למשל, זי, מרים ליובאַשיץ. רבונו של עולם... זי לעבט דאָך עפּעס אויך מיט אַ מאַן!

מרים האָט זיך אויפגעהויבן, אָפּגעגעבן דאָס קינד דער אַלטער גויע, דער ניאַנקע, און זיך געלאָזט גיין אַהיים. די שוויגער איז געגאַנגען באַ־גלייטן צום טראַמווי און איבערן וועג נאָך אַלץ דאָס איריקע געטענהט:

— און נאָך אַ זאַך: וואָס וויל זי פון שמואליקן? זי וויל גט? זאָל זי זאָגן, אַז זי וויל גט...

אינדרויסן איז געווען וואָלקנדיק. ס'האָט זיך געלאָזט גיין אַ רעגנדל. און מירל איז איינע אַליין אין פענצטער מיט אַ שאַל אַפן קאָפּ געשטאַנען און האָט זיי נאָכגעקוקט מיט מוטיקע אויגן.

פלוצים האָבן זיי זיך אָפּגעשטעלט און דערזען:

פונעם טראַמווי, וואָס איז נאָר־וואָס פון שטאָט אָנגעקומען, גייט אַראָפּ מאַנטשיק זיידענאָווסקי. ער איז צעטראָגן, טראָגט גרויסע צוויי פּעק ביכער אונטער ביידע פּאַכוועס, גייט דורך פאַרביי און באַמערקט זיי נישט. איין בוך איז פון אונטער זיין לינקער פּאַכווע אַרויסגעפאַלן, און אַ פרעמד ווייבל, וואָס איז געגאַנגען פון הינטן, האָט אים נאָכגעשריען אַפן קול:

— הערט!... זייט־זשע מוחל!... אָט האָט איר פאַרלוירן.

און ער האָט זיך נישט אומגעקוקט און האָט געשווינט געשפּאַנט גלייך צו מירלען אין פליגל.

צוריקוועגס איז די שוויגער אין פליגל אַריינגעגאַנגען און געזען:

אין שטוב איז שטיל און שלעפעריק, און מאַנטשיק דער גרויסער איז שוין דאָרטן נישטאָ. שמואליק שלאָפט אין די ווייסע אַרבל אַף דער קאַנאַפּע, וואָס אין קאַבינעט, און אין שלאָפצימער ליגט מירל אַפן בעט, וואָס איז נאָך פון גאַנצפרי נישט צוגעקליבן, און אַרום איר וואַלגערן זיך פיל נייע און אַלטע ביכער.

*

פון דענסטמאַל אָן האָט די שוויגער אַף מאָנטשיקן אָן אומחן געוואָרפן און אים אין עפּעס חושד זיין אָנגעהויבן.

זי האָט אים גלייך אין פּנים נישט געקענט קוקן.

ווי אַזוי וועגן אָט דעם חשד אירע אייגענע דערציילן, האָט זי נישט געוווּסט. נאָר בכלל, אויב ער איז אָבער געגאַנגען אַף מירלס צד און האָט קיינעם נישט געוואָלט דערציילן, וואָס פאַר אַ שמועסן ער פירט מיט איר, האָט זי, די שוויגער, אים איינמאָל געמעגט אָנכאַפּן באַלד באַ זיין אַריינקומען און אַ פרעג טאָן באַ אים מיט אַ שטאָך:

— אפשר קען ער איר קלאָר מאַכן, וואָס מירל וויל פון שמואליקן? מ׳זאָגט, אַז ער, מאָנטשיק ווייס באַ איר אַלע סודות, באַ מירלען.

מאָנטשיק האָט דענסטמאָל אַף איר אַ פּאָר גרויסע אויגן אויסגעגלאָצט און איר גאָרנישט ניט געענטפערט. ער איז אַף אַ ווײַלע אַריין צום פעטער אין קאַבינעט, ווו ער האָט געלט־געשעפטן געהאַט, און איז באַלד פון דאָרטן צוריק אַרויס און זיך געלאָזט אַהיים גיין, זיך אָפּגעשטעלט לעבן דער פּאַראַד־טיר פון שמואליקס פליגל, נאָר באַלד אַוועק צוריק צום טראַמוויי און אַ טראַכט געטאָן, אַז ער באַדאַרף זיך נעמען אין די הענט:

— וואָס איז דאָס פאַר אַ גאַנג? מ׳קען דאָך באמת מיינען, אַז ער וויל באַ שמואליקן דאָס ווייב צונעמען.

ער האָט אויפגעהערט אַהער אין פאַרשטאָט צו קומען.

IX

שמואליק האָט זיך דערווייל אין אַ געוויינלעכן מיטוואָכדיקן פאַרנאַכט אומגעקערט פונעם ליבעדינער אָקסן־שטאַל, ווו ער האָט אין משך פון צוויי טעג די נייע אָקסן איבערגעשריבן, און האָט געטראָפן מירלס טיר פון אינעווייניק פאַרשלאָסן.

ער איז דאָרטן אַ ווײַלע געשטאַנען און אין טיר אָנגעקלאַפּט, אָפּגעוואַרט און ווידער אָנגעקלאַפּט, ס׳האָט אים פון דאָרטן קיינער נישט געענטפערט. האָט ער גענומען אַרומשפּאַנען אין עסצימער און איבערן קאַבינעט, זיך פון צייט צו צייט אָפּגעשטעלט און אַרויסגעקוקט צום פאַרוואָלקנטן דרויסן. ער האָט געדענקט, אַז מירל האָט שוין צו אים צוויי וואָכן צייט נישט גערעדט; אַז די וועש, וואָס ער טראָגט איצט, איז שוין שטאַרק ברודיק, און ער האָט

נאָך צוריק מיט עטלעכע טעג באַדאַרפט האָבן צו דער שאַפע, וואָס באַ מיר־לען אין חדר; אַז די באַציִונגען פון מירלען צו אים ווערן שוין אַלע מאָל ערגער, און אַז ער, שמואליק, איז אומבאַהילפיק און קען דערצו קיין עצה נישט געפינען.

אין אָוונט איז ער די שטוב זיינע פון דרויסן אַרומגעגאַנגען און איז צוגעקומען ביזן גאָרטן, וווּהין ס׳גייען אַרויס די פענצטער פון מירלס חדר. דער גאָרטן איז געווען אינגאַנצן נאַס. אַ האַרבסט־רעגנדל האָט אין אַלכסון געגאָסן, און אַ ווינטל האָט דאָס רעגנדל געבלאָזן, און די וויינשל־ביימער האָבן זיך געשאָקלט, זיך געגנעצט און שטיל וועגן עפּעס געקלאָגט. אין עק סאָד האָבן זיך עטלעכע אַלטע טאָפּאָלן אין איין שורה געצויגן. זיי האָבן זיך אַלע אין איין זייט מיט זייערע שפּיצן געבויגן און אומעטיק געוווּנקען צום שטאַרק פאַרשוואַרצטן הימל־ווינקל, פון וואַנען דער ווינט טרייבט די וואָלקנס:

— אָט פון דאָרטן... פון דאָרטן קומט דער אומגליק.

די לאָדנס פון מירלס חדר זענען אינעווייניק געשלאָסן געווען, און די שיין פון ברענענדיקן לאָמפּ האָט זיך פון דאָרטן דורך די שפּאַלטן דורכגעשלאָגן, הייסט עס, אַז זי איז נישט געשלאָפן.

ער האָט זיך אומגעקערט צו זיך אין קאַבינעט אַריין און זיך דאָרטן אַף דער קאַנאַפּע אָוועקגעלייגט, נישט געקענט איינשלאָפן, נישט געוווּסט, וואָס צו טאָן, און געקראַצט לעבן זיך די צעראַטע:

— שוין פאַרפאַלן, אַפנים, זיין לעבן... פאַרפאַלן.

ער איז סוף־כל־סוף אַנטשלאָפן געוואָרן אין די קליידער און זיך אויפ־געכאַפּט איינמאָל אַרום איינס אַזייגער באַנאַכט, ווען אין מירלס חדר איז נאָך ליכטיק געווען, און דאָס צווייטע מאָל גאַנץ פרי, ווען דאָס דינסטמיידל האָט נאָך די פּאָדלאָגעס געוואַשן, און דורך די פענצטער האָט ערשט אַריינ־געקוקט דער אָנהייב פון אַ נייעם רעגנדיק־וואָלקנדיקן טאָג.

איצט איז שוין אין מירלס חדר פינצטער געווען, זי איז געשלאָפן.

ער איז אַרויסגעגאַנגען אינדרויסן, אויפגעוועקט דעם פורמאַן, אים געהייסן די פור שפּאַנען און איז אָוועקגעפאָרן אין גוראַלניע.

נאָר אין גוראַלניע האָט ער דערפילט, אַז ער באַדאַרף איצט זיין נישט דאָ, נאָר דאָרטן, באַ זיך אינדערהיים. ער האָט זיך צו גאָרנישט ניט גע־נומען. זיין חדר האָט זיך געפונען צווישן די קופערנע, תמיד זודיקע קעסלען, וואָס אין גרויסן קאָרפּוס. ס׳איז דאָרטן געווען שטאַרק הייס, און די לופט

האָט געשמעקט מיט מאַליאַס, מיט איבערגעברענטן ספּירט און צוגעסמאַלעטן גערשטן. אַרום צווי אַזייגער באַטאָג האָט זיך די זון פון צווישן די פּאַר־וואָלקנטע הימלען דורכגעשלאָגן, און מוראדיק גמאס האָט אין גוראַלניע־הויף אויסגעזען אַלצדינג, אַף וואָס איר קראַנקע זילבערשיין איז געפאַלן. באַם געעפנטן פּאָדוואַל, וואָס לעבן גוראַלניע־טייכל, זענען געשטאַנען פיל פורן מיט אייזערנע פעסער, און געקאָמאַנדעוועט האָט מיט זיי דער אַלטער תמיד שיקורער און תמיד בייזער פּאָדוואַלניק:

— „סטאָי!" *)

— „פּאָדאַוואַי!" **)

— „קודאַ פּאָליעז?!" ***)

ערגעץ פון הינטן, פונעם טאָל, וואָס הינטערן גרויסן קאַרפּוס, האָט אַהער געזעצט אַ פייכטער שלעכט שמעקעדיקער דאַמף, דאָס האָט מען דאָרטן די פרישע בראַהע צום אָקסן־שטאַל געלאָזט און געגומען הייצן אַף דער צווייטער ביינאַכטיקער „סמענע".

דענסטמאָל האָט שמואליק ווידעראַמאָל געהייסן די פור שפּאַנען און איז אַוועקגעפאָרן צוריק אַהיים.

איצט איז שוין ווידער וואָלקנדיק און קיל געוועזן, און קיין רעגן איז נישט געגאַנגען. די לופט איז געווען טונקל, ווי אין אַנהייב בין־השמשות, און פון די נאַסע פעלדער האָט געשמעקט מיט פייכטער איבערגעאַקערטער ערד, מיט פרישן פערדישן מיסט און מיט פוילע דיניעס, וואָס ערגעץ־ווו אַף אַ נישט דערגראָבענעם באַשטאַן.ביידע גרויסע גניאַדע פערד זענען געלאָפן לעבעדיק און דרייסט, בייגנדיק פריילעך די קעפּ צו דער ערד און ענט־פערנדיק אַף יעדן פאַך פונעם פורמאַנס רוט מיט אַ צופרידענעם שפּרונג־אונטער אָדער מיט אַ הילכיקן פערדישן ניסן. די ווייכע רעסאָר־בריטשקע האָט זיך געוויגט און איז גרינג נאָך זיי נאָכגעלאָפן. און שמואליק איז אין איר טיף געזעסן און די גאַנצע צייט געדענקט, אַז דאָס פאָרט ער, שמואליק זיידענאָווסקי, וואָס פאַרמאָגט שוין אייגענעם קאַפּיטאַל מער פון דרייסיק טויזנט רובל, העגגט שוין נישט אָפּ פון קיינעם, פון קיינעם, אַפילו פון זיין פאָטער אַליין, און איילט זיך איצט צו זיך אַהיים. דאָרטן באַ זיך אינדערהיים

*) שטיי!

**) גיב אַהער!

***) ווו קריכסטו?

האָט ער אַ ווייב, וואָס ליגט שוין באַלד צוויי וואָכן באַ זיך אין חדר פאַר־שלאָסן. באַדאַרף ער איצט צו איר אַריינקומען און באַ איר פרעגן:

— מירל, באַדאַרף ער באַ איר פרעגן, זאָג, אפשר בין איך דיר שווער? איך קען דיר דינגען אינמיטן שטאָט צוויי צי דריי צימערן, זאָלסט וווינען באַזונדער. פאַרשטייסט, מירל? איך פאָדער פון דיר גאָרנישט.

טראַכטנדיק וועגן דעם, האָט ער שוין אָף זיך אַליין אַזאַ רחמנות געהאַט, און טרערן זענען אים אין די אויגן געשטאַנען. און דאָך האָט זיך אים גע־דאַכט, אַז ס׳איז שיין אָט דאָס, וואָס ער וועט איר איצט זאָגן, און אַז ער וועט מיט דעם מירלען געפעלן.

ער האָט געוואָלט וואָס גיכער אַהיים קומען.

אָבער, ווי נאָר ער איז מיט דער פור אין פאָטערס הויף אַריינגעקומען, האָט ער זיך מיטאַמאָל דערפילט שלעכט, ווי אין דער נעכטיקער פאַרוואָגל־טער נאַכט. און קלאָר זענען פאַר אים געוואָרן די עלנטע שווערע שעהן, וואָס אים שטייען פאַר הייִנט, מאָרגן און איבערמאָרגן... אינדרויסן איז שוין גע־ווען אָוונטיק טונקל. אינעם פאָטערס גרויסער שטוב זענען כמעט אַלע פענצ־טער צום הויף געווען באַלויכטן, און אין זיין שטוב איז געווען פינצטער. געלויכטן האָט זיך דאָרטן נאָר אין די צוויי פענצטער פון מירלס עקסטן חדר, און די לאָדנס זענען דאָרטן פון אינעווייניק געווען געשלאָסן.

זי איז דאָרטן, אַפּנים, נאָך אַלץ פאַרשפּאַרט געלעגן.

אַראָפּקריכנדיק פון דער בריטשקע, האָט ער זיך דערמאָנט אָן די ברוּ־דיקע וועש, וואָס ער טראָגט, און זיך געלאָזט גיין גלייך צו זיין שטוב.

האָט אים אָבער פלוצים אָפּגעשטעלט זיין פאָטערס דינסטמיידל, וואָס איז אַהער גיך פון דער גרויסער שטוב געגאַנגען:

— מ׳רופט אים, האָט זי צו אים געשרי‎ִען, צום פאָטער אין קאַבינעט רופט מען אים; מ׳האָט געזאָגט, ער זאָל די מינוט אַריינקומען.

— די מינוט?

ער האָט נישט פאַרשטאַנען, וואָס זי איז דאָרטן אַזוי מיטאַמאָל אָנגעקומען, און איז אַהין אַוועק. נאָר באַם פאָטער אין קאַבינעט איז דאָסמאָל געווען אַזוי אָנגערויכערט און הייס. אַלץ האָט דערמאָנט אָן אַן ערנסטן שמועס, וואָס האָט זיך דאָ שעהן־לאַנג וועגן אים מיט מירלען געפירט.

באַם טיש זענען אַקעגן פאָטער געזעסן די מוטער, מרים ליובאַשיץ מיטן יינגערן ליובאַשיץ, דעם סטודענט, און אַלע האָבן געהאַט פאַרפלאַמטע פנימער פון מענטשן, וואָס האָבן לאַנג זייערע מיינונגען אַרויסגעזאָגט און לאַנג עצות

געזוכט. ליובאַשיץ דער יינגערער איז באַלד באַ שמואליקס אַריינקומען פון קאַבינעט אַרויס. ער האָט זיך, אַפּנים, פאַרשעמט און זיך אין עסצימער מיט ריקלען געשטעלט רעדן. דער פאָטער האָט, נישט קוקנדיק צו אים, ווי מורא געהאַט זיך מיט זיינע אויגן באַגעגענען, אַראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ, און אַ נייעם פּאַפּיראָס פאַררויכערט. מרים האָט עפּעס אָפּן טיש מיט אַ פינגער געשאַרט. און נאָר די מוטער האָט זיך צו אים האַלב אויסגעדרייט, געטאָן אַ פּאָר פינקל מיט די אויגן און אים נענטער צום טיש צוגערופן:

— קום נאָר אַהער, שמואליק...

שמואליקן האָט באַלד אָנגעהויבן צו שיסן אין אַ שלייף, און פאַרקרימט האָט ער עטוואָס דעם פּנים, אַזוי נישט אָנגענעם און שווער איז פאַר אים געווען דער שמועס, וואָס די מוטער האָט אָנגעהויבן.

צעטומלטערהייט האָט ער געהערט, ווי זי דערמאָנט זיינע מיט מירלס נעמען. עפּעס האָט זי דערציילט, ווי אַזוי זי, די מוטער, איז אַהין צו מירלען אין חדר אַריינגעקומען און האָט אָנגעהויבן מיט איר צו רעדן, און ווי אַזוי מירל האָט באַלד די רייד איבערגעשלאָגן און איר געענטפערט, ווי אַ מענטש, וואָס איז שוין געוויס נישט באַם קלאָרן זינען:

— אַז איך וויל נישט רעדן, האָט זי איר געענטפערט, אַז איך וויל שווייגן.

און באַלד האָט זיך באַ דער מוטער אין מויל אָנגעהויבן פיל מאָל איבערחזרן דאָס וואָרט „גט".

אים האָט אַזוי צו אַרן אָנגעהויבן, אָט דאָס, וואָס די מוטער חזרט אַזוי־פיל מאָל איבער דאָס וואָרט „גט". ער האָט זיך אָנגעברוגזט און האָט זיך איר אַפּילו עטוואָס נאָכגעקרימט:

— אַ משל: גט, גט... אַ משל.

אין זיבעצן האָבנדיק מירלען, וואָס ליגט איצט באַ זיך אין חדר אָפּן בעט, האָט ער דאָס ברוגז אונטערגעברומט. ער האָט געוואָלט וואָס גיכער אַהין אַוועקגיין און אין טיר אָנקלאַפּן. נאָר דער פאָטער האָט פּלוצים דעם קאָפּ אויפגעהויבן און גענומען רעדן צו אים דאָס זעלבע, וואָס די מוטער:

— וואָס־זשע דען, אַז נישט קיין גט? האָסט אַן אַנדער ברירה?

און מרים ליובאַשיץ האָט זיך פונעם אָרט אויפגעשטעלט און דעם פאָטער אונטערגעהאָלפן:

— מ'קען אייביק אַזוי נישט לעבן.

און די מוטער האָט זיך אויך פונעם אָרט אויפגעשטעלט און צוגעגעבן,

— ס׳איז דאָך נאָך אַזאַ ביישפּיל, זינט די וועלט שטייט, נישט געהערט געוואָרן.

און נאָך אַ ווײַלע שווײַגן זענען זיי, אַלע דרײַ פון קאַבינעט אַרויסגע־גאַנגען און אים דאָ איינעם אַליין געלאָזט, זיי האָבן אים מער וואָס צו זאָגן נישט געהאַט.

די מוטער איז אין עסצימער צום יינגערן ליובאַשיץ דעם סטודענט צו־געגאַנגען און אים דאָרטן אַ שעפּטשע געטאָן:

— גיי אַרײַן אין קאַבינעט, זאָג אים דו... ער האָט דאָך פאַר דיר דרך־ארץ.

איז ער אין קאַבינעט אַרײַנגעקומען, דער יינגערער ליובאַשיץ, גע־קראַצט אַ ווײַלע דעם בלויען געוואַנט פון שרײַבטיש און צולעצט געזאָגט:

— אַז זי האָט דיך פײַנט, מירל... נאָך פון פאַר דער חתונה האָט זי דיך פײַנט. זעסט דאָך, אַז זי וויל מיט דיר נישט לעבן. קענסט דען יענעם בײַטן?

און שמואליק איז צו אים מיט די פּלייצעס געשטאַנען און געהערט:

— הייסט עס, אַז זי האָט אים פײַנט, מירל...

ער האָט נישט געוווּסט פון וואַנען אָט די ווערטער שטאַמען: פון מירלס מויל אַליין, צי נאָר פון ליובאַשיצס השערה. נאָר בכלל... אויב זיי, אַלע איי־גענע זײַנע, פאַרשטייען דאָס, און אויב שואליק זאָגט, אַז זי האָט אים פײַנט, איז דאָס שוין געוויס נישט קיין אויסגעטראַכטע זאַך... שואליק וועט נישט זאָגן גלאַט אַזוי, פון דער העלער הויט. און אויב זי האָט אים טאַקע באמת פײַנט, מירל, קען ער זי שוין געוויס נישט בײַטן, זי זאָל וווינען מיט אים.

אומבאַמערקט פאַר זיך אַליין האָט ער געלאָזט שואליקן אין קאַבינעט און איז אײַנגעהויקערטערהייט אין צווייטן פינצטערן קינדער־חדר אַוועקגע־גאַנגען. דאָס פענצטער איז דאָרטן געווען פון אינעווייניק מיט עפּעס אַ שוואַרצע זאַך פאַרהאַנגען. אַרום און אַרום זענען די קליינע קינדער שוין געשלאָפן אין די בעטלעך, וואָס בײַ די ווענט, און האָבן שטיל געשנאָרכט. ער האָט זיך מיט די אײַנגעהויקערטע פּלייצעס אָן אָט דעם פאַרהאַנגענעם פענצטער אָנגעשפּאַרט און זיך פאַרטראַכט:

— וועט ער זיך, הייסט עס, מיט איר גטן, מיט מירלען.

— און נאָכדעם וועט זי שוין וווינען ערגעץ דאָרטן בײַ איר פאָטער אין שטעטל... און ער, שמואליק... ער וועט צוריק זײַן דאָ... איינער אַליין וועט ער דאָ זײַן.

— און חתונה האָבן וועט ער שוין געוויס נישט... ווער שמועסט שוין

חתונה האָבן?... און דאָס לעבן איז שוין טאַקע באמת פאַרפאַלן... אַף אייביק...

און פלוצים האָט אים דאָ פון רחמנות צו זיך אַליין באַם האַרץ אַ שטאַרק פאַרקלעמט, און דאָרטן אין עסצימער איז מען שטיל געבליבן און דערהערט, ווי ער וויינט אַף אַ קול.

— וועד איז? האָט די מוטער דערשראָקן געפרעגט און האָט ווי פאַר־שטאַרבן צום קינדער־חדר די אויערן אָנגעשטעלט.

ס'איז געווען שטיל, און באַ עמעצן האָט געקלאַפט דאָס האַרץ. פלוצים האָט עמעצער אַ זאָג געטאָן אַפן גאַנצן קול:

— נישקשה, זאָל ער זיך אויסוויינען.

און אַלע האָבן זיך אומגעקוקט און מיט גרויס וווּנדער באַמערקט, אַז געזאָגט האָט עס שמואליקס שוועסטער, ריקל.

זי האָט געוווּסט די גאַנצע מעשה, וואָס איז צווישן מירלען און צווישן נתן העלערן פאָרגעקומען. אירער אַ באַקאַנטער סטודענט האָט דאָס איר דערציילט.

פון גרויס לייטישקייט האָט זי די גאַנצע צייט וועגן דעם געשוויגן, נאָר איצט... איצט האָט זי שוין געמעגט דערציילן, אַז איינמאָל פאַרנאַכט איז זי מיט אָט דעם באַקאַנטן סטודענט אַף נתן העלערס גאַס דורכגעגאַנגען און האָט געזען: מירל קומט אָן פון פאַרשטאָט, איינע אַליין קומט זי פון דאָרטן אָן, פאַרקערעוועט זיך און גייט אַריין צו נתן העלער אין קוואַרטיר.

X

שמואליק איז געזעסן איינער אַליין פאַרשפאַרט אין אַ חדר און פון דאָרטן אַרויסגיין נישט געוואָלט.

מרים ליובאַשיץ האָט זיך אין עסצימער אַרומגעדרייט. די לעצטע טעג האָט זי דאָ געגעכטיקט מיט איר קינד און געהאַט די גאַנצע צייט אַן ערנסט פנים פון אַ געניטער אַקושאַרקע, בשעת איר קינפּעטאָרן גייט אין צווייטן חדר צו קינד. זי האָט וועגן שמואליקן געזאָגט:

— אויב ער האָט שוין באמת געפּועלט באַ זיך אַף גט, נאָך וואָס־זשע זאָל מען אים נאָך אַהין צו מירלען לאָזן?

און אירע רייד האָבן אַזוי געווירקט, מ'האָט זי געפאָלגט און שמואליקן מער צו זיך אין שטוב נישט געלאָזט.

די גאַנצע גרויסע שטוב האָט דאָ באַקומען אַזאַ אויפגערעגטן און צע־טראָגענעם אויסזען, גלייך עמעצער איז אין איר מסוכן שלאַף. אין זאַל איז געווען אָנגעוואָרפן, אָנגעריכערט און ברודיק. מ'האָט זיך דאָרטן גאַנצע נעכט עצות געהאַלטן און געגעסן נישט צו דער צייט. אין עסצימער איז פון צוויי אַזייגער באַטאָג ביז פאַרנאַכט דער טיש געווען געגרייט, און בײַ די קליינע קינדער האָבן די הערצלעך געקלעמט, ווי אין אַ תענית. ס'איז שוין געווען שטאָק־נאַכט, ווען מ'האָט בײַ אָט דעם געגרייטן טיש אָף גיך די קליינע קינדער עסן אָפּגעגעבן, און די גרויסע זענען נאָך אַלץ געזעסן פאַר־שפּאַרט אין זאַל און זיך דאָרטן געסודעט מיטן בנעימותדיקן ייִדן, דעם גוטן פריינט, וואָס מ'האָט אַמאָל צו ר' גדליה הורוויצן אין שטוב אַראָפּגעשיקט און אים דאָרטן געהייסן זאָגן:

— פאָדערן זיי בײַ אייך נישט, די זיידענאָווסקיס, נישט קיין געלט און נישט קיין צוזאָג.

באַנאַכט האָט מען אַהער אָט דעם ייִדן דורך אַ דעפּעש אַרויסגערופן, און איצט איז מען אַלע צוזאַמען אַרום אים געזעסן און אים איבערגעגעבן דעם כּוח־הרשאה:

— איז אויב מירל וועט אָף גט נישט מסכּים זיין, זאָל ער איר בפירוש זאָגן:

— מ'קאָן זי באַוואָרענען: ביז זעקס טויזנט רובל קאָן מען איר פאַרן גט אָפּצאָלן.

שמואליק איז געווען צעטומלט און האָט אין אָט דעם שמועס קיין אָנ־טייל נישט גענומען. זיין גאַנץ פאַרגאַנגען לעבן איז איצט געווען פאַר אים פאַרנעפּלט, ווי אַ חלום, און אַרומגעדרייט האָט ער זיך אָן אַן אויפהער איבער דעם זאַל, נישט געהערט, וואָס מ'רעדט, און געטראַכט וועגן זיין וויטערדיקן לעבן אָן מירלען: ווי אַזוי ער וועט גיין דאַווענען אַלע שבת אין שול, ווו מ'וויל אים פאַר גבאי אויסקלייבן; ווי אַזוי עמעצער וועט שוין דאָרטן צום מזרח־וואַנט אָף אים אָנווייזן:

— נעבעך אַ גרוש אָט דער יונגערמאַן, און נישט געוואָלט האָט זי אים, דאָס ערשטע ווייב זיינס.

ווען אַלע האָבן זיך סוף־כּל־סוף פון די ערטער אויפגעהויבן, און שמו־אליק איז שוין דאָ נישט געווען, איז מרים ליובאַשיץ צוגעגאַנגען גאָר נאָענט צום בנעימותדיקן ייִדן, דעם גוטן פריינט, און האָט אים מיט אַ פינגער־קנעכל אין זיין שטערן אָנגעקלאַפּט:

— אוי, אַ קאָפּ באַ אייך, פעטער! האָט זי אים דערמיט אָף שמואליקן מיט מירלען מרמז געווען, נאָר אייך האָט מען פאַר דעם שידוך צו פאַר־דאַנקען.

דער בנעימותדיקער ייד האָט זיך אַזוי שלעכט געפילט. ער האָט זיך איינגעהויקערט, זיך פאַרטראַכט און מיטביידע הענט צו טענהן אָנגעהויבן:

— וואָס איז שייך? וואָס האָט מען געקאָנט וויסן? דאַכט זיך, געווען אַ וואויל קינד, מירל... זייער אַ וואויל קינד.

און ווען אַלע זענען שוין פון זאַל אַוועקגעגאַנגען, איז ער נאָך דאָ געבליבן, זיך איינער אַליין אַרומגעדרייט, געווען שטאַרק פאַרטראַכט און אַ פּאָר מאָל געזאָגט צו זיך אַליין:

— וואָס איז שייך, וואָס האָט מען געקאָנט וויסן?

*

אַרום צוועלף אַזייגער אינדערפרי האָט דער ליטישער ייד, דער גוטער פריינט, אין מירלס טיר אָנגעקלאַפּט.

ער האָט זיך אַזוי שלעכט דערפילט: אין עסצימער האָט אים דאָס באָר־וועסע דינסטמיידל איבערן גאַנצן חדר באַגלייט און אים צורו נישט געלאָזט:

— הערט, פעטער, פאָלגט מיך, און זאָל זיך אייך איבערגלוסטן אַהין אין טיר אָנקלאַפּן, איר וועט כאַפּן אַ פּסק!

אַריינקומענדיק צו מירלען אין חדר, האָט ער זיך אָפּגעשטעלט און זיך בכבודיק אַ בייג געטאָן, געגעבן אַ פּאָר שפּאַן און זיך ווידער אַ בייג געטאָן. ער איז געווען אָנגעטאָן אין אַ שוואַרצן סורדוט, האָט ער נישט געהאַט, ווו די הענט אַהין צו טאָן, און זיין גוט פּנים האָט שעמעוודיק גע־שמייכלט:

— כ'בין געקומען, האָט ער וועגן זיך אַליין ווי אַ לאַך געטאָן, איבער־רעדן מיט אייך בין איך געקומען.

מירל איז אין שטוב־כאַלאַט און אין די שטעק־שיך אין בעט געלעגן. זי איז געווען אין כעס, וואָס אָט דער ייד האָט זי געצוווּנגען אים די טיר צו עפענען, און האָט צו אים נישט געוואָלט קוקן. פאַר די צוויי וואָכן, וואָס זי איז געלעגן פאַרשפּאַרט באַ זיך אין חדר, איז זי אַזוי שטאַרק פון פּנים אַראָפּ און האָט די גאַנצע צייט אָף צו להכעיס זיך און נאָך עמעצן לחלוטין איינגעהערט צו רעדן.

ס'האָט זי פאַרדראָסן, וואָס מ'דולט איר נאָך אַלץ דעם קאָפּ און מ'שיקט

איר שלוחים אונטער. האָט זי זיך עטוואָס אויפגעהויבן און האָט צום ייִדן געזאָגט:

— גיט, זייט מוחל, איבער דער שוויגער: אויב כ׳וועל האָבן עפּעס נייעס, וועל איך שיקן מודיע זיין.

זי האָט געמיינט, אַז דער ייִד וועט באַלד אַוועקגיין, נאָר יענער האָט נאָר שעמעוודיקער צו שמייכלען אָנגעהויבן.

— פאַרשטייט איר, די מעשה דערפון איז אַזוי...

ס׳איז אים באַפאַלן אַ שווייס, האָט ער פון ערגעץ אַ פאַטשיילע אַרויס־גענומען, זיך אַפּן נאַענטן בענקל אַוועקגעזעצט און האָט אַהין און צוריק דעם שטערן אָפּגעווישט:

— יאָ, איז, הייסט עס, מיר אַליין די גאַנצע מעשה נישט אָנגענעם, נישט אָנגענעם... נאָר, פאַרשטייט איר: יענער האַלט מיך פאַר אַ גוטן פריינט און זאָגט, אַז איך בין אַ ביסל שולדיק... נו... מוז איך.

— אַזוי, אַזוי... יאָ: איז באַ אונדז, ייִדן, זאָג איך, אַז אַ פאַרפאַלק לעבט, חס־ושלום, נישט צופרידן, און קיין קינדער איז אויך נישטאָ... און אָט איז טאַקע, למשל, מיינע אַ טאָכטער, אָט דאָ ערשט מיט אַ יאָר צוריק האָט זי זיך געגט...

מירל איז שוין אַפּן בעט געזעסן. דאָס האַרץ האָט באַ איר קלאַפּן אָנ־געהויבן:

— גט? האָט זי אים פלוצים די רייד איבערגעשלאָגן. גוט, גוט. זאָגט זיי, זייט מוחל, אַז גוט.

דער ייִד איז געווען צעטומלט. ער איז אויפגעשטאַנען פון בענקל און האָט זיך נישט געגלויבט:

— איך גיי, האָט ער צעטראָגענערהייט געזאָגט. כ״גיי זיי זאָגן.

נאָר פאַר דער טיר האָט ער זיך אָפּגעשטעלט, זיך פאַרטראַכט און נאָכאַמאָל צו איר זיין פנים אויסגעדרייט.

— זיי וועלן אייך באַוואָרענען, די שוויגער מיט שמואליקן... זיי האָבן אים טאַקע אַזוי געהייסן זאָגן...

נאָר מירל האָט אים ווידעראַמאָל די רייד איבערגעשלאָגן:

— גוט, גוט...

זי האָט זיך באַלד נאָכן ייִדנס אַוועקגיין צוריק אין בעט איינגעוואָלגערט. איר האָט זיך געדאַכט, אַז ס׳איז גאָרנישט ניט געשען, און זי האָט זיך נאָכ־אַמאָל גענומען צום בוך, וואָס זי האָט פאַרן ייִדנס אַריינקומען געלייענט.

דער בוך איז געווען אַן איינגעבונדענער, אַ גראָבער. ס׳האָט זיך אין אים געהאַנדלט וועגן די פרויען אין מיטלאַלטער און אין די נייע צייטן, און לעזן דאָס פונעם אָנהייב ביזן סוף האָט זי נישט געקאָנט, ס׳איז איר געווען נמאס. האָט זי, ווי איר שטייגער, געהיפּט, געכאַפּט דאָ און דאָרטן אַ האַלב זייטל, און דער מוח האָט געקלערט וועגן דעם, וואָס בײַ דער שוויגער אין שטוב קומט איצט פאָר. צווישן די מיטלאַלטערלעכע שלעסער און דיכטערנס פון ליבע־געדיכטן, וואָס אין בוך, האָט זיך געפלאָנטערט מרים ליובאַשיץ מיט איר קינד, די שוויגער, שמואליק מיט זיין דערהרגעטן פּנים און דער פרעמדער ייד, וואָס איז נאָר־וואָס דאָ אין חדר געווען און איז אַוועקגעגאַנגען מיט די ווערטער:

— איז, הייסט עס, גוט?... יאָ, יאָ, ער גייט, ער גייט זיי זאָגן...

זי האָט צום סוף דעם בוך געמוזט אַוועקלייגן, זיך פאַרטראַכט, און ווידער דערפילט די שטאַרקע קלעפּ פון האַרץ און זיך אָפּן בעט אויפ־געזעצט:

— וואַרט... זי וועט דאָך איצט ווערן צוריק ווי מיידלוויז...

אין איר איז געוואַקסן עפּעס אַ געפיל פון געזונט און כּח. צוזאַמען מיט די האַרץ־קלעפּ פון פרייד איז אָט דאָס געפיל אין איר געוואַקסן.

זי האָט אַ קוויטש געטאָן, דערפילנדיק אין זיך די פאָר צווייאַריקע מירל; סך־הכל איינמאָל אַ קוויטש געטאָן, און מיט אַזאַ פרייד. זי האָט זיך פלוצים דערמאָנט אָן די שנייזיקע פעלדער אַרויס זייער שטעטל, אָן די שניי־קוילן, וואָס זי האָט דאָרטן פאַראַיאָרן אָפּן קרומען סטודענט ליפּקיס גע־וואָרפן, און איר האָט זיך מיטאַמאָל פאַרוואָלט זיך וואַשן אין אַ סך פריש און שטאַרק קאַלט וואַסער.

זי האָט אין הויף דערזען דעם יידן, דעם גוטן פריינט דורכגיין, האָט זי געשווינט דאָס פענצטער אויפגעעפנט און אים צוגערופן:

— זי האָט אים פאַרגעסן איין זאַך צו בעטן: זאָל ער אַזוי גוט זיין און איבערגעבן: זי בעט מ׳זאָל דעם גט מאַכן וואָס גיכער, אָן שום צערעמאָניעס זאָל מען אים מאַכן.

*

דורך דעם אָפענעם פענצטער האָט אַריינגעקוקט דער וואָלקנדיקער דרויסן מיט די אומעטיקע און פיטש־נאַסע ווײַנשל־ביימער.

ס׳האָט געגאַסן אַ שפּעטער און לאַנגער האַרבסט־רעגן. דאָס דינסט־מיידל האָט געכאַפּט די מינוט, ווען מירל איז פון חדר אַרויסגעגאַנגען, צוגע־

קליבן דאָס צעוואָרפענע בעט און צונויפגעלייגט אַף זייער אָרט די ביכער און קליידלעך, וואָס זענען דאָ די גאַנצע צייט אָנגעוואָרפן געווען. איצט איז שוין דער חדר געווען פול מיט קאַלטער לופט און מיטן זאַפטיקן פייכטן דרויסן. און מירל האָט שוין איבער אים אַרומגעשפּאַנט אין די שטייף פּאַר־שנורעוועטע שיך און אינעם שוואַרצן ענג איינגעצויגענעם טאַליע־קליידל, וואָס זי האָט שוין צוויי וואָכן נישט געפּרוווט אָנטאָן. אַ רויִקייט האָט זיך געפילט אין יעדן פּאַמעלעכן שפּאַן, אין דער מיידלשער קראַפט, וואָס דאָס ענג־איינגעצויגענע קאָפּטל האָט געגעבן צו פילן דער באַוועגלעכער ברוסט, און אין די געדאַנקען וועגן דער אייגענער נייער פריהייט, וואָס האָבן פּאַ־מעלעך באַהערשט דעם מוח:

— מ'וואָלט באַדאַרפט אָנשרייבן... וועגן גט וואָלט מען אפשר עמעצן באַדאַרפט אָנשרייבן.

זי האָט געזוכט אַפן טיש פּאַפּיר און דערזען הערצס צוגעשיקטן און נישט צעשניטענעם בוך:

— אָט, ווען זי טעלעגראַפירט איצט, למשל, אים, הערצן, ער וואָלט געקומען.

זי האָט זיך צום בוך נישט צוגערירט און איז פון טיש אַוועקגעגאַנגען. אָט דער געדאַנק איז געווען אַ נאַרישער, אַ זייטיקער... זי, מירל הורוויץ, איז נישט קליין געווען וויכטיקערע געדאַנקען אין קאָפּ צו האָבן.

און נאָכדעם האָט זי איבערן מעת־לעתדיקן גוס־רעגן דעם גאַנצן טאָג פון שטוב נישט געקענט אַרויסגיין, און נאָכדעם האָט זי ביז צוויי אַזייגער באַנאַכט געליינט דעם בוך וועגן דער פרוי אין אַלע צייטן. און נאָכדעם איז זי אַנטשלאָפן געוואָרן און האָט געזען אין חלום, אַז מיטלאַלטער איז אַזאַ מין בין־השמשותדיקע מדינה, ווו אַלע מענטשן שטייען אין דרויסן, שרייען עפּעס אַלע צוזאַמען אַקעגן דער לבנה און ווייסן נישט קיינער, וואָס דער צווייטער וויל. ערגעץ איז זי דאָרטן געגאַנגען איינע אַליין מיטן פעלד צו אַ קלויסטער, ווו ס'האָבן זיך צוזאַמענגעקליבן אַ סך שרייענדיקע מענטשן און האָבן געוואָלטן וויסן:

— די פרוי איז אַ מענטש, צי ניין?

נאָר פּלוצים האָט זי זיך אינמיטן דער נאַכט אויפגעכאַפּט און זיך דער־מאָנט, אַז זי ווערט שוין איינגיכן פון שמואליקן געגט. דאָס האַרץ האָט ווידער באַ איר אַ קלאַפּ געטאָן פון פרייד און פון בענקשאַפט צום מאָרגנדיקן פרייען טאָג. זי איז צוריק אַנטשלאָפן געוואָרן און שוין אין חלום געזען אַרום זיך

אַ מוראַדיקע פינצטערע נאַכט. די נאַכט האָט פּלוצים דורך זיך אַ בליץ דורכגעלאָזט, און זי האָט אין דער בליץ־רגע דערזען אַפּן האָריזאָנט דאָס וויכטיקע און נייע לעבן, וואָס זי זוכט.

ווען זי האָט זיך אויפגעכאַפּט, איז שוין געווען אַרום צען אַזייגער אינדערפרי. זי האָט זיך מיטאַמאָל דערמאָנט אָן דעם, וואָס ס׳איז נעכטן געשען:

— ס׳קען געמאָלט זיין, אַז דער גט זאָל שוין אויסגעפירט ווערן גאָר אינגיכן, אפשר נאָך הייַנטיקע וואָך.

און נאָכדעם איז זי נאָך אַ ווילע געלעגן אין בעט און געטראַכט וועגן דעם.

זי האָט געדענקט דעם לעצטן חלום, און ס׳איז שוין איצט געווען אַזוי צו גלייבן:

— אַ קלייניקייט, דאַכט זיך... סך־הכל איין קלייניקייט באַדאַרף זי נאָך איצט מיטן מוח און מיט די געפילן אָנכאַפּן, און איר וועט ווערן קלאָר דער עיקר פון איר לעבן, וואָס זי זוכט אים שוין אַזוי לאַנג, פון קליינערהייט אָן.

XI

באַטאָג האָבן אויפגעהערט צו רעגענען די נעכטיקע ברודיק־ברוינע וואָלקנס. אַ ברוינע בין־השמשותדיקע שיין איז הענגען געבליבן אין דער לופט און געשפּריט שטילקייט אַרום די נאַסע, פרייליך אָפּגעשווענקטע הייַזער און אַרום די שטייענדיקע קאַלוזשעס, וואָס אין זאַמדיקן עק פּאַרשטאָט.

באַרוועסע שקצימלעך האָבן פון ערגעץ זייערע ווייסע גענדז געטריבן, און אַ יונגערמאַן, אַ פּאַרשטאָט־באַלעבאָס, האָט זיך מיט עמעצן דורכגעשריִען וועגן דעם ניי־איינגעקויפטן פּורל מעבל, וואָס מ׳האָט אים נאַר־וואָס צו דער שטוב צוגעפירט:

— דאָס בופעטל איז דווקא אַ גוט בופעטל; ס׳איז אַ דעמבנס, דאָס בופעטל.

מירל האָט זיך אָנגעטאָן און איז מיט דער קייטן־בריק אַוועקגעגאַנגען צופוס אין שטאָט אַריין.

דאָרטן איז זי געווען אין דער הויפּט־פּאָסט און האָט אָנגעשריבן עטלעכע ווערטער צו הערצן. ס׳האָט זיך געוואָלט כאָטש ווער ס׳איז דערציילן

וועגן דער נייער לאַגע, און שרייבן וועגן דעם אַהיים איז געווען צו פרי און נישט כדאי.

גייענדיק מיט דער צענטראַל־גאַס צוריק פון פּאָסט, האָט זי פון ווייטנס דערזען, ווי מאַנטשיק גייט אַרויס פון איינעם אַ הויז:

— אָט איז מאַנטשיק.

זי האָט פאַרקלענערט די טריט, און דאָס פּנים האָט בײַ איר קוים, קוים שמייכלען אָנגעהויבן.

מאַנטשיק האָט נאָך באַדאַרפט אַרײַנגיין סך־הכל אין איין באַנק, וואָס איז אָפן ביז האַלב פינף אַזייגער. נאָר וואָס פאַר אַ שאלה? אויב אים האָט איצט זיין מזל געשפּילט צו באַגעגענען זיך מיט איר, מירלען, טאָ מעג איצט גיין די באַנק מיט אַלע זיינע געשעפטן צו אַלדי שוואַרצע יאָר. ער האָט זי, מירלען, שוין אַזאַ לאַנגע צייט נישט געזען און וועט זיך איצט מיט גרויס פאַרגעניגן דורכגיין מיט איר אַהין און צוריק איבער דער גאַס. מירל ווייס נישט, וואָס דאָ איז געשען: ער קען דאָך מער אַהין אין פאַרשטאָט נישט קומען, נישט צום פעטער און נישט צו שמואליקן... זיי זענען פּשוט געוואָרן נישט צו דערטראָגן, די זיידענאַוווסקיס... ניין, וואַרט... ס'איז דאָך ממש עפּעס אַ מחיה, וואָס ער האָט זי איצט באַגעגנט. אָט איז היינט אינדערפרי צו אים איינער אָף דער בירזשע צוגעשטאַנען, ער זאָל געבן אָפן נאַציאָנאַל־פאָנד. ער, מאַנטשיק, האָט, פאַרשטייט מען, נישט געוואָלט... ווי האָט ער געקאָנט געבן, אַז ער איז בכלל קעגן ציוניזם? נאָר איצט וועט ער אים אָפּזוכן, אָט דעם פאַרשוין, און וועט אים געבן, אָף זיין ערן־וואָרט.

— אַ גאַנצן פינף־און־צוואַנציקער וועט ער אים געבן.

ער איז איצט געווען אַזוי אויפגערעגט און גליקלעך, אָט דער צעטראָגענער מאַנטשיק, די גרויסע שוואַרצע אויגן זיינע האָבן פון אויפגעלייגט־קייט געגלאַנצט און געלויכטן. פון גליק האָט ער זיך שוין אַפילו עטלעכע מאָל פאַרגעסן, זי אַ פּאָר מאָל געפּרוווט אַ נעם טאָן אונטערן אָרעם און איר אַ דריק געטאָן די האַנט.

קוקנדיק אָף איר מיט אָט די גלעקלעך שמייכלדיקע אויגן, האָט ער זיך צולעצט אָפּגעשטעלט:

— מירל קאָן זיך דען פאַרשטעלן, ווי אים טוט הנאה, וואָס ער האָט זי איצט באַגעגנט?

אַ ווײַלע איז ער אַזוי שטיין געבליבן און האָט געקוקט אָף איר. ער האָט

זיך באַלד דאָ אַפּן אָרט צוריק אַרומערגעבויגן און זיך פונאַנדערגעלאַכט אַפּן קול:

— מירל זעט נישט, ווי אים מאָנטשיקן, איז איצט גוט.

מירל איז פּאַמעלעך געגאַנגען מיט אים, און איר פּנים האָט קוים געשמייכלט. זי האָט געוווּסט, אַז דאָרטן, באַ די ויידעָנאָווסקיס אין שטוב, איז מען נאָך עד־היום איבערצייגט:

— ער איז אין איר פאַרליבט, מאָנטשיק, און וויל זי באַ שמואליקן צונעמען.

נאָר ער, מאָנטשיק אַליין...

ער וועט אפשר קיינמאָל זיינע געפילן צו איר אַפּן מויל נישט אַרויפ־ברענגען, און דאָך איז ער איר עפּעס איבערגעגעבענער פון אַלע אירע אַמאָ־ליקע, וואָס האָבן זיך אַרום איר געדרייט, און איז איר אפשר דער בעסטער גוטער פריינט.

— מאָנטשיק, איר זענט אַ ווויל יינגל?

פּלוצים האָט זי נאָך עטוואָס פּאַמעלעכער צו שפּאַנען אָנגעהויבן און געזאָגט:

— איר ווייסט, מאָנטשיק, איך גט זיך מיט שמואליקן.

מאָנטשיק האָט זיך נישט איינגעהערט. ער האָט זיך אָפּגעשטעלט, באַ־קומען אַ שטאַרק ערנסט פּנים און האָט אַף איר די גרויסע אויגן אויסגע־גלאָצט: פריער אַ ביסל האָט ער געוואָלט באַ איר פרעגן, ווי אַזוי ס׳האָט זיך איר געלעבט פאַר דער צייט, וואָס ער האָט זי נישט געזען, איז אים אָבער אַריין עפּעס אַ נאַרישקייט אין קאָפּ אַריין, און ער האָט זיך פאַר־טראַכט.

צום אָנהייב האָט ער געמיינט, אַז זי טרייבט קאַטאָוועס, און נאָכדעם איז ער אַף אַ וויילע ווי פאַרגליווערט געוואָרן, און די אויסגעגלאָצטע אויגן האָבן שוין נישט געקוקט אַף מירלען, נאָר ערגעץ־וווּהין פאַר זיך.

— ניין, וואָרט... ס׳איז דאָך מאָדנע... ס׳איז דאָך... גאָט ווייס, וואָס איז דאָס.

מירל האָט אים געמוזט אַ ריר טאָן פאַר דער האַנט און אים דערמאָנען, אַז ס׳איז אים שוין געווען צו שטיין אינמיטן טראָטואַר. ער האָט געצויגן מיט די אַקסלען און זיך פון הינטן אין האַלדז און נאַקן געקראַצט, צוגעביסן די אונטערשטע ליפּ און זיך ווידעראַמאָל פאַרטראַכט:

— זאָל אים דער רוח נעמען, אויב ער הייבט זיך אַפילו אָן פאַרצו־

שטעלן, ווי אַזוי אַט דאָס אַלץ איז דאָרטן מיטאַמאָל געוואָרן! ניין, זי זאָגט עס ערנסט, מירל?

ער איז געגאַנגען לעבן איר און האָט געדענקט דעם גט מיט אַט דער נייער לאַגע, וואָס אין איר הייבט מירל איצט אָן זיך צו געפינען. ביידן איז שוין איצט אומעטיק געווען, און ביידע האָבן געטראַכט וועגן די ווערטער, וואָס מירל האָט נאָר־וואָס פון מויל אַרויסגעלאָזט:

— שטעלט אייך פאָר, מאָנטשיק, כ׳ווייס נאָך לחלוטין נישט, וואָס מיט מיר וועט זיין.

זי ווייס אַפילו נישט, וווהין זי וועט נאָכן גט פון שטוב אַוועקגיין. מעג־לעך, אַז זי וועט שוין די ערשטע וואָך נישט האָבן, פון וואַנען אַ טאָג איבער־צוקומען. נאָר זי שרעקט זיך איצט בכלל גאָרנישט. די וועלט, ווייזט זיך איר איצט אויס, איז אַזוי ברייט. נעכטן, נאָך דעם גט־מעקלערס אַוועקגיין, האָט זי אַ קוויטש געטאָן פון פרייד נאָר דערפאַר, וואָס זי האָט זיך דערמאָנט, אַז זי קען זיך וואַשן אין אַ סך, אַ סך קאַלט וואַסער.

— ערגעץ וועט זי שוין פון זיידענאָווסקיס שטוב אַוועקגיין...

די היים אירע, וואָס אין שטעטל... זי איז עפּעס מער נישט, ווי אַ צו להכעיסדיקע נאַרישקייט, אַט די היים. צו דער מוטער ציט נישט, און צום פאָטער... גלייכער איז, וואָס זי מיטן פאָטער לעבן פונדערווייטנס. העלפן איי־נער דעם צווייטן קענען זיי סיי־ווי־סיי נישט.

און וועגן זיך טראַכט זי דאָך פיל; זי איז פון תמיד אָן געוווינט פיל וועגן זיך צו טראַכטן.

אָט האָט זי דאָ נישט לאַנג טורגעניעווס אַ בוך נאָכאַמאָל איבערגעליי־ענט: אַ רוסיש מיידל קאָן מער נישט אויסקומען מיטן לעבן, וואָס אַרום, גייט זי אַוועק אין מאָנאַסטיר, און ס׳ווערט פון איר גאָרנישט. און זי, מירל, זי איז שוין נישט קיין מיידעלע, און דער מאָנאַסטיר איז פון איר אַזוי ווייט און ווייזט איר אויס אַזוי נאַריש. מ׳האָט זי פון קליינערהייט נישט געלערנט זיין רעליגיעז. זי קען מער מיט די אַרומיקע צושטאַנדן נישט אויסקומען, מוז זי אַוועקגיין ווייטער:

— צי זי וועט עפּעס געפינען, ווייס זי נישט, נאָר אַוועקגיין וועט זי.

זיי האָבן שוין געהאַט דערגרייכט דעם אָנהייב פון דער קייטן־בריק און זיך אָפּגעשטעלט. מאָנטשיק האָט ווייטער אַהין אין פאַרשטאָט איבער די זיידענאָווסקיס גיין נישט געקענט. באַ מירלען אין די פאַרחלומטע אויגן האָט געברענט אַן אומעטיק פּייערל, טיף, טיף האָט עס דאָרטן אין טרוים גע־

ברענט און טרוימענדיק געקוקט ערגעץ־וווהין אין אַלכסון פונעם ברייט פּליסנדיקן טייך. איבער די בלויע פלעקן, וואָס אונטער אירע אויגן, האָבן די לאַנגע שוואַרצע ווײַעס אויסגעזען נאָך לענגער און שוואַרצער, ווי געוויינ־לעך, און האָבן עפּעס אַ מאָדנעם חן געוואָרפן אַראָפּ, אַפן תמיד רייצנדיקן שנור־גלייכן מויל, וואָס איז שטרענג געווען געשלאָסן. פּלוצים האָט בײַ איר דאָס פּייערל ווי אַ בליץ אין די אויגן געטאָן:

— כ׳האָב אַ באַקאַנטן העברעיִשן פּאָעט, מאַנטשיק, ער שמייכלט ס׳רוב אָט דער באַקאַנטער אירער, און שווייגט. נאָר איינמאָל האָט ער וועגן איר געזאָגט:

— פון מירלען, האָט ער געזאָגט, וועט שוין קיינמאָל גאָרנישט נישט זיין. זי איז בײַ אונדז מער נישט ווי אַן איבערגאַנגס־פּונקט.

אין די אויגן האָט זיך בײַ איר אָנגעצונדן אַ שמייכל פון אייגענעם חוזק. זי האָט מיט אָט דעם שמייכל אַף מאַנטשיקן אַ קוק געגעבן:

— איך אַליין, זאָגט אָט דער באַקאַנטער מיינער, בין גאָרנישט, און וועל אין ערגעץ נישט אָנקומען. דער עיקר, זאָגט ער, זענען די, וואָס וועלן קומען נאָך מיר.

זי האָט זיך געוואָלט געזעגענען און אַליין ווייטער מיט דער בריק אַוועקגיין. נאָר מאַנטשיק איז געווען פאַרטראָגן. ער האָט זיך אויפגעכאַפּט ווי פון אַ שלאָף:

— וואָס פאַר אַ שאלה? צו די זיידענאָוווסקיס אין שטוב קען ער נישט גיין, אָבער ביזן צווייטן עק בריק קען ער זי דאָך יעדנפאַלס באַגלייטן.

און נאָכדעם איז ער שוין געווען אַזוי פאַרטומלט און נישט געדענקט, ווען ער האָט צוריק אומגעקערט און זיך אין טראַמוויי אַרייַנגעזעצט. בשעת ער האָט דעם קאָנדוקטאָר אַף אַ בילעט געגעבן, איז בײַ אים פון טאַש אַ בייטל מיט פּאַפּירן אַרויסגעפאַלן. אַן אַלטער גענעראַל, וואָס איז אַקעגן אים געזעסן און האָט זיין צעטראָגנקייט באַמערקט, האָט דעם בייטל אויפגעהויבן און אים אָפּגעגעבן. האָט ער דעם גענעראַל גלייך אין די אויגן געקוקט און אים אַפילו קיין דאַנק נישט געזאָגט. אים זענען אַזעלכע נאַרישע געדאַנקען אין קאָפּ אַרייַנגעקראָכן:

— ניין. ס׳איז שוין געוויס אַ זאַך, וואָס ס׳קען נישט זיין, אָט דאָס, וואָס ס׳זאָל כלומרשט געמאָלט זיין, אַז ער, מענטשיק, זאָל כלומרשט קענען חתונה האָבן מיט מירלען. ס׳איז אַזוי נאַריש. און ער קען בשום אופן נישט פאַרשטיין, ווי ס׳קומט, אַז אים, מאַנטשיקן, זאָל אַזאַ „נעכטיקער טאָג“ אין

קאָפּ איינגעפאַלן. ראשית, קען ער זיך קיינמאָל אַזאַ גליק נישט פאָרשטעלן... ס׳איז דאָך עפּעס אַ קאָפּ־מענטש — מירל... און צוויטנס... וואָס? ווער? ווען? זי באַדאַרף אים האָבן, מירל? מירל באַדאַרף עפּעס אַנדערש... וואַרט... ער איז אפשר גערעכט, יענער באַקאַנטער אירער „אַן איבערגאַנגס־פּונקט איז זי", „אַן איבערגאַנגס־פּונקט". נאָר וואַרט... ער, מאַנטשיק, האָט די לעצטע צייט פאַרדינט אַזויפיל געלט, און זי, מירל... זי וועט זיך דאָך נייטיקן... ווי קען דאָס אַנדערש זיין?

— עס וועט דאָך זיין פּשוט אַ חיות, אויב מירל וועט באַשטיין צו נעמען בא אים, וויפל זי באַדאַרף... ראשית, באַדאַרף זי איצט איינע אַליין אַוועק־פאָרן קיין אויסלאַנד... קיין איטאַליע, למשל. ס׳גייט צו ווינטער... זי מוז זיך דאָך נאָך אָט דעם איבערגעלעבטן זומער אָפּרוען. נאָר וואַרט: ווי אַזוי זאָגט מען עס איר? ווי אַרום לייגט מען עס איר, למשל, פאָר?

ווען ער האָט פון אָט דעם טומל דערוואַכט, האָט דער טראַמוויי אים שוין געהאַט פאַרטראָגן ערגעץ אין אַן אַנדער זייט, און ווייטער, ווי ער האָט באַדאַרפט. ער איז צולעצט אַרויסגעגאַנגען און זיך געלאָזט גיין צופוס אַהיים. נאָר דער טומל האָט אים באַלד ווייטער באַהערשט. עפּעס אַן עלעגאַנט גע־קליידטער יונגערמאַן, אַ סוחר, איז געווען שטאַרק צופרידן דערפון, וואָס ער האָט זיך מיט אים דאָ אַף דער גאַס באַגעגנט, אַוועקגעוואָרפן זיינע באַ־קאַנטע, וואָס ער איז געגאַנגען מיט זיי ערגעץ פאַרברענגען, און גענומען רעדן צו אים וועגן געשעפטן:

פּאַדריאַד אַהין, פּאַדריאַד אַהער.

מאַנטשיק איז אַקעגן אים געשטאַנען, געביסן דעם גראָבן פינגער און פאַרחלומטערהייט געקוקט אַרויף צום טראָטואַר. דער עלעגאַנטער יונגער־מאַן האָט געמיינט, אַז ער הערט נישט איבער די טראַמווייען און דראָזשקעס, וואָס רוישן דאָ אַן אַן אויפהער, האָט ער אים אַוועקגעפירט אין אַנהייב פון דער נאָענטער שטילער גאַס און אים דאָרטן אָנגעהויבן דערציילן אַלץ פון־סניי. נאָר מאַנטשיק האָט אַפן יונגנמאַן געקוקט מיט אויסגעגלאָצטע, פאַר־טרוימטע אויגן, אים צולעצט אונטער דער האַנט אָנגענומען און אים קלאָר געמאַכט:

— מענטש איינער, רעדט צו מיר היינט, רעדט צו מיר מאָרגן, אַז איך הער איצט נישט קיין איינציק וואָרט... וואָס זאָלט איר דאָ נישט פאַרשטיין? אַז איך לעב איצט איבער אַ פערזענלעכע זאַך און בין פּשוט נישט אין שטאַנד...

XII

די זיידענאָוועקים האָבן אָפּגעלייגט דעם גט אַף איבעראַכטאָג מיטוואָך און באַשלאָסן אים איבערצוטראָגן אין דער פֿרעמדער שטאָט, וואָס ליגט אַראָפּ טייך.

דער איינפֿאַל האָט געשטאַמט פֿון מרים ליובאַשיץ, וואָס האָט איינמאָל גלאַט אַזוי אַ זאָג געטאָן:

— כ׳פֿאַרשטיין נישט: צוליב וואָס באַדאַרף מען מיטן גט דאָ אין שטאָט אַ גאַנצן טאַרעראַם מאַכן?

און די מומע האָט עס באַלד אונטערגעכאַפּט און איז מיט דעם צום מאַן אין קאַבינעט אַריין:

— כ׳בעט דיך: זי איז דאָך טאַקע גערעכט, מרים...

פֿאַר דער לעצטער צייט האָט זיך דאָ אין שטוב בכלל אָן איר עצה און הסכמה קיין זאַך נישט אָפּגעטאָן. און גענומען האָט מען זי אין שפּאַן אַפֿילו, ווען שמואליק האָט זיך אַף אַ גאַנצן טאָג אין זיין באַזונדער חדר פֿאַרשפּאַרט און קיין עסן צו זיך נישט צוגעלאָזט. עמעצער האָט שוין צו באַכט־צו אַ זאָג געטאָן:

— כ׳בעט אייך: ווו איז מרים? פֿאַרוואָס זאָל זי נישט אַריינגיין צו שמואליקן און זען, ער זאָל עסן?

און מרים איז צו אים אַריינגעגאַנגען, און ער האָט געגעסן.

דער יינגערער ליובאַשיץ איז דאָ געשטאַנען באַ דער זייט. ער האָט, לאַכנדיק פֿון איר, זיך באַ די זייטן געהאַלטן און זיך מיט זיין גאַנצן פֿינף־פֿודיקן קערפּער צו דער ערד געצויגן:

— מרים, וואָס איז פֿון דיר געוואָרן?

פֿאַר דער חתונה, געדענקט ער, איז זי עפּעס געווען, און אין די קרייז־לעך האָט מען באַ יעדער נאַרישקייט איר נאָמען דערמאָנט. און איצט איז דאָך פֿון איר נישט מער ווי אַ פּשוטע ניאַנקע געבליבן. וואָס וועט זי אים דערציילן מעשיות? אַ נפֿקא־מינה איז עמעצן אַ גרויסער, צי זי ניאַנטשעט איר אייגן קינד, צי אַ פֿרעמדס?

מרים איז געווען אויסער זיך און האָט אים אָנגעקוקט ווי אַ משוגענעם.

— כ׳בעט אייך, עמעצער איז אַף אים אַ מבין, אַף שואלקען?

איר קינד האָט באַ ריקלען צו וויינען אָנגעהויבן. האָט זי עס צו זיך אַף די הענט גענומען, דענסטמאָל ווען איר פֿלאַמענדיק פּנים האָט נאָך

אַלץ מיט צאָרן צום יינגערן ליובאַשיץ געקוקט. זי איז געווען גרייט צו־זאָגן אים עפּעס גאָר אַ גראָב וואָרט. נאָר די מומע האָט דעם קינדס וויינען דערהערט און איז פּלוצים צוגעגאַנגען:

— הער, מרים, האָסט עפּעס געטאָן דעם קינד צום מעגל?

האָט זי מיטאַמאָל אָן שואליקן ליובאַשיצעס נאַרישקייטן פֿאַרגעסן און האָט זיך פֿאַר דער מומען צו קלאָגן אָנגעהויבן:

— זי ווייס שוין אַליין נישט, וואָס זי זאָל טאָן. דאָס קינד האָט זיך אַ גאַנצע נאַכט געריסן, און די וואַרעמע קאָמפּרעסן האָבן נישט געהאָלפֿן.

*

אין שטוב אַריין האָט זיך ביסלעוויז אומגעקערט די געוועזענע רויקייט.

אין דער שטילקייט, וואָס אין די שווייגנדיק צוגעראַמטע חדרים, זענען שוין די עלטערע ווידער אַמאָל געשלאָפֿן באַטאָג, און דאָס פּילדערנדיקע קליינוואַרג איז שוין צוריק אינעם ווייטלעכן חדר פֿאַרשפּאַרט געווען. און נאָר שמואליק איז נאָך אַלץ נישט געשלאָפֿן דורך די נעכט, געליטן פֿון שטאַרקן קאַפּווייטיק און האָט געהאַט תּרעומות אויף דער מוטער, וואָס קומט צו אים אַלע ווײַלע די היץ מעסטן:

— וואָס וויל מען פֿון אים מיטן טערמאָמעטער? וואָס לאָזט מען אים נישט לעבן? אַז ער האָט נישט קיין היץ.

מ'איז שוין געווען געוווינט צו דעם, וואָס ער זעט פֿון טאָג צו טאָג אַלץ ערגער אויס, רעדט נישט מיט קיינעם, ליגט פֿאַרשפּאַרט בײַ זיך אין חדר און שפּאַנט דאָרטן אָפֿט גאַנצע שעהן אַרום אַהין און צוריק אין די זאָקן. נאָר איין מאָל באַנאַכט האָט זיך שוין מיט אים גאָר אַן אומגעריכטער צופֿאַל געטראָפֿן, און איבערגעשראָקן אַלע אייגענע, וואָס האָבן נאָר־וואָס די לאָמפּן אויסגעלאָשן און זיך אין די בעטן אַרײַנגעלייגט. אין דער פֿינצטערער שטיל־קייט האָבן זיך פֿון איין חדר אין צווייטן אויפֿגערעגטע קולות געטראָגן:

— וואָס איז געשען?

— וועמען איז נישט גוט?

— זאָל מען גיכער אַ לאָמפּ אָנצינדן.

אַרום דעם לאָמפּ, וואָס מ'האָט בײַ שמואליקן אין חדר אָנגעצונדן, האָבן זיך געשווינט געשטופּט נאַקעטע ווײַבערשע פּלייצעס, אָפּגעדעקטע און בלאַנק־ווײַסע מענערשע גאַטקעס. עמעצער האָט אים דעם קאָפּ אויפֿגעהויבן: אַ צווייטער האָט אויף אים וואַסער געשפּריצט. נאָר ער אַליין האָט שוין פֿאַמע־

לעך געהאַט געעפנט די אויגן און אומעטיק געקוקט אַף די מענטשן, וואָס האָבן אים אַרומגערינגלט און האָבן אייגער דעם צווייטן איבערגעגעבן:

— גאָרנישט, גאָרנישט... ס׳איז אים נישט גוט געוואָרן, שמואליקן; ס׳האָט זיך אים אויסגעוויזן, אַז ער ווערט בלינד.

ער האָט באַלד איינגעדרימלט, זיך אויפגעכאַפּט און ווידער איינגע־דרימלט. האָט מען די טירן פון זיין חדר ברייט פונאַנדערגעעפנט און דעם לאָמפּ געלאָזט ברענען, אַוועקגעשטעלט לעבן זיין בעט אַ בענקל מיט אַן אָפּגעשיילטן מאַראַנץ און זיך ווידער אַמאָל אין די געלעגערס איינגעוואָל־גערט. נאָר שמואליק האָט זיך נאָכדעם נאָכאַמאָל אויפגעכאַפּט און שוין מער שלאָפן נישט געקאָנט. ער האָט גענומען אַרומשפּאַנען איבערן חדר.

ס׳איז געווען אַרום דריי אַזייגער באַנאַכט. פון די אַרומיקע חדרים האָט זיך אַ געשמאַק שנאָרכן געהערט. ער האָט געשפּאַנט אַהין און צוריק און מיט אומגעדולד געוואַרט אַפן מאָרגנדיקן טאָג. מאָרגן וועט ער אַריינגיין אַהין, צו מירלען אין פליגל, און איר זאָגן:

מיטוואָך אינדערפרי, וועט ער איר זאָגן, פאָרט מען אַרויס צום גט... אַלץ איז געענדיקט. וויל ער בעטן נאָר איין זאַך: זאָל זי אַריינגיין מיט אים זיך געזעגענען צו זיין פאָטער און זאָל מיט אים דאָרטן זיצן, נישט מער ווי אַ פערטל שעה... אים וועט זיך אין אָט דעם פערטל שעה אויסווייזן, אַז ס׳איז גאָרנישט ניט געשען, אַז זי איז געקומען מיט אים צום פאָטער צו־גאַסט.

ער האָט געוואָלט, אַז מירל זאָל סוף־כל־סוף וועגן אים אַ טראַכט טאָן:

— ער האָט זיך איינגאַנצן איבערגעביטן, שמואליק... ער איז געוואָרן אַן אַנדער מענטש.

באַטאָג איז ער עטלעכע מאָל אַהין אין פליגל אַריינגעקומען און דאָרטן קיינעם, אַחוץ דער דינסטמיידל, נישט געטראָפן. ער האָט אָפּגעוואַרט, ביז מ׳האָט אָנגעצונדן פייער, און איז אַהין ווידער אַריינגעגאַנגען. איצט איז שוין מירל געווען. זי איז נאָר־וואָס פון שטאָט געקומען. באַ איר אין חדר האָט געברענט אַ לאָמפּ. און פאַר די אָפענע אַלמערס איז געשטאַנען דער גרויסער נדן־קאָרב, וווהין דאָס דינסטמיידל האָט איר אַ גאַנצן פרימאָרגן געהאָלפן די זאַכן פּאַקן. זי איז געלעגן אין בעט מיטן פּנים צו דער טיר. איר פּנים, וואָס האָט נאָך פון דער דרויסנדיקער קעלט געפלאַמט, האָט געקוקט אַף אים עטוואָס נייגעריק און דערשטויגט. ער האָט זיך געשראָקן און האָט די אויגן אַראָפּגעלאָזט.

און נאָכדעם איז ער שוין אַזוי דערשראָקן געזעסן אַקעגן איר אָפּן בענקל, וואָס לעבן בעט, און שוין געהערט לחלוטין נישט דאָס, וואָס ער האָט זיך צוגעהערט:

„ער האָט געטראַכט, אַז אפשר... אפשר וואָלט זי פּאָרט אַריינגעגאַנגען זיך געזעגענען, האָט ער געטראַכט".

ער האָט צו איר נישט געקוקט. פּלוצים האָט ער דערפילט, ווי זי גלעט זיין קני מיט איר ווייכער און גלאַטער האַנט. ער האָט פּאַמעלעך די אויגן אויפגעהויבן און דערזען:

ליגנדיק אָפּן בעט האָט זי זיך נענטער צו אים צוגערוקט. זי האַלט דעם אונטערגעשפּאַרטן קאָפּ אָפּן עלנבויגן און קוקט אים גלייך אין פּנים אַריין.

„שמואליק, פרעגט זי באַ אים, כ'האָב דיר דען שלעכטס געטאָן?"

באַ שמואליקן האָט געקלאַפּט דאָס האַרץ.

„שלעכטס? ניין... ווער זאָגט דען?"

*

מירל האָט באַדאַרפט אויפשטיין גאַנץ פרי און פּאַרפּאַקן די איבעריקע זאַכן. זי האָט אויך באַדאַרפט זיין אינעם שטילן האָטעל, וואָס אַקעגן שפּאָ־ליאַנסקיס וווינונג, דינגען דאָרטן אַ צימער און הייסן צושיקן אַהער נאָך די זאַכן. צען אַזייגער אינדערפרי גייט אָפּ די שיף אין דער שטאָט, וואָס אַראָפּ טייך. פון פינף ביז זעקס באַטאָג וועט דאָרטן פאַרקומען דער גט, און נאָכ־דעם וועט זי זיך שוין אומקערן אַהער מיטן צוג, כדי מיט די זיידענאָווסקיס נישט צו פאָרן, און אָפּן וואָקזאַל וועט אָף איר וואַרטן מאָנטשיק. ער האָט איר צוגעזאָגט. צו אָוונט־צו וועט זי שוין געוויס זיין שטאַרק מיד. זי פילט שוין איצט אַ מידקייט אינעם גאַנצן קערפּער. נאָר ס'איז אַ תירוץ? זי האָט אָף אים איצט עפּעס רחמנות, אָף שמואליקן, און האָט אים צוגעזאָגט. מ'מוז נעמען אָף זיך דעם שאַל און אַריינגיין אָף עטלעכע מינוט אַהין אין דער גרויסער שטוב.

דער שוויגערס דינסטמיידל, וואָס האָט איר דאָרטן די הינטערשטע טיר געעפנט, האָט זיך מיטאַמאָל אַ וואָרף געטאָן צוריק. אַזוי איבערגעשראָקן האָט זי שוין מירלס פּלוצימדיקער אַריינקומען. אין עסצימער איז איבער איר די שטימונג מיטאַמאָל אַ געדריקטע געוואָרן. מ'האָט איר אָפּגעטראָטן דעם בענקל, וואָס לעבן דער שוויגער, און קיינער האָט זיך נישט דערוועגט אָנהייבן צו רעדן. עמעצער האָט אָפּגערופן אָף אַ סוד דאָס פרעמדע ווייבל, די קרובה, וואָס איז דאָרטן באַם טיש געזעסן, מרים ליובאַשיץ האָט גענומען

רעדן אַפן אויער מיט ריקלען און איז מיט איר אויך באַלד אין אַ צווייטן חדר אַוועק. מירלען איז געוואָרן שווער, און חרטה האָט זי געקראַגן, וואָס זי איז איצט אַהער געגאַנגען. זי האָט געטראַכט:

— זי האָט שוין יוצא געווען... זי מעג שוין גיין צוריק.

נאָר די שוויגער האָט פּלוצים אָנגעהויבן צו פּינקלען מיט די אויגן און האָט זיך צו איר נענטער צוגעבויגן. איר איז די לעצטע טעג איינער אַ ווייבערשער חשד פון קאָפּ נישט אַרויס. זי האָט זיך וועגן אים איצט געמוזט באַ מירלען דערפרעגן.

מירל איז פון איר ערשטער שאלה געוואָרן רויט. זי האָט צו איר נישט געקוקט און געענטפערט קורץ און עטוואָס בייז:

— ניין.

— כ׳געדענק נישט.

— שוין לאַנג.

פּלוצים האָט די שוויגער איר נאַרישע פיגור אויסגעגלייכט און האָט באַקומען אַ פּנים פון אַ דערשטוינטער קליינשטעטלדיקער באַבע.

— יאָ, האָט אָט דאָס פּנים געזאָגט, ס׳איז מיר שוין גוט.

זי האָט זיך אַרומגעקוקט. נאָר קיינער איז דאָ, אַחוץ מירלען, נישט געווען. האָט זי זיך נאָכאַמאָל צו איר אויסגעדרייט און זיך פאַרוווּנדערט אַפן קול:

— מירעלע, דו טראָגסט דאָך!...

— וואָס?

איר האָט זיך געדאַכט, אַז די שוויגער איז פון זינען אַראָפּ. זי רעדט פּשוט ווי אַן אידיאָט.

אויף צו להכעיס איז זי באַלד פון אָרט אויפגעשטאַנען און געפרעגט אַפן קול:

— זי פאַרשטייט נישט... און חוץ דעם, וואָס קער זיך עס אָן מיטן גט?

נאָר אַרום איר איז שוין דאָ אין חדר אַזוי גרויס דער טומל געווען, און קיינער האָט זיך צו אירע ווערטער נישט צוגעהערט. עמעצער האָט אַהער שמואליקן גערופן. אַ צווייטער איז מיט דעם נייעס אַוועק צו יעקב יוסלען אין קאַבינעט. און באַ דער טיר איז שוין דאָ ווידער אַמאָל מרים ליובאַשיץ געשטאַנען. די שוויגער האָט איר עפּעס אַף־גיך איבערדערציילט, האָט זי אַהער צו מירלען געקוקט און געשאָקלט מיטן קאָפּ:

— אַוודאי, וואָס פאַר אַ פראַגע?

XIII

באַנאַכט איז מירלען געווען נישט גוט אַף צו ברעכן, און געוועקט האָט זי צוויי מאָל דאָס דינסטמיידל. זי האָט זי געשיקט מיט אַ צעטעלע צו שמואליקן; אין צעטעלע איז געשטאַנען, אַז זי האָט אים נישט ליב און האָט מיט אים נאָך פאַר דער חתונה אויסגענומען דעם תנאי, אַז זי מעג אַוועקגיין פון אים אין יעדער צייט; אַז זי גלייבט נאָך נישט, אַז זי טראָגט, און קען יעדנ־פאַלס מיט אים קיין קינד נישט האָבן; אַז אויב זי טראָגט, איז נאָר ער אַליין אין דעם שולדיק, און מ׳באַדאַרף זוכן דערצו אַן עצה.

שמואליקן האָט מען איינגערעדט, ער זאָל אַוועקפאָרן אין גוראַלניע און זאָל דאָרטן עטלעכע טעג אָפּוואַרטן.

מ׳האָט אים אַרומגעשטעלט אין אַ באַזונדערן חדר, און די שוויגער האָט אים דאָרטן פאַרן אַוועקפאָרן געטרייסט:

— וואָס האָט ער וואָס צו קלערן? איצט איז גאָר אַן אַנדער זאַך. אַז זי וועט האָבן אַ קינד, מירל, וועט זי ווערן לייטישער.

מירל האָט זיך גאַנצע דריי טעג באַ זיך אין חדר אָפּגעמאַטערט, גע־דענקט די גאַנצע צייט דאָס אָרט, וואָס נידעריקער פון דער ברוסט, געפילט צו דעם אַן עקל און צולעצט אַנגעהויבן נאָכאַמאָל גיין צו דער שוויגער אין שטוב.

גייענדיק אַהין, האָט זיך איר געדאַכט, אַז זי מוז דאָרטן עפּעס זאָגן און צו עפּעס אַן עק מאַכן. נאָר יעדעס מאָל, וואָס זי איז אַהין אַריינגעקומען, האָט זי דער ווילן צו זאָגן פאַרלאָזן, און געשטאַרקט האָט זיך אין איר די שנאה צום אָרט, וואָס נידעריקער פון ברוסט. ס׳האָט גענודעט פון דער שוויגערס „זיץ, מירעלע״, פון מרים ליובאַשיץ מיטן קינד, פונעם יינגערן ליובאַשיצס פלאַמענדיקן פּנים און זיינע חקירות. און דער עקל אין איר איז געוואַקסן. און געדאַכט האָט זיך שוין, אַז מ׳קען אים ממש מיט די הענט אָנטאַפּן; אַט וועט זי אים, דאַכט זיך, אַזוי פון זיך מיטאַמאָל אַ ריס טאָן, און איר וועט מיטאַמאָל ווערן נאָכאַמאָל לייכט און גוט.

דענסטמאָל האָט זי די שוויגערס שטוב פאַרלאָזן און איז געגאַנגען אין שטאָט אַריין. געווען צוויי מאָל באַ איר געשוועסטערקינד אידאַ שפּאַליאַנסקי און זי אינדערהיים נישט געטראָפן, זיך נאָכאַמאָל צו זיך אַהיים אומגעקערט, זיך אין בעט געלייגט און זיך באַמיט איינשטילן זיך אַליין:

— ווער ווייס? אפשר איז שוין גלייבער גאָרנישט צו טאָן און לאָזן גיין

אַלץ, ווי ס׳גייט? אפשר איז גלייכער צו ליידן אַלע יאָרן שטיל אין זיך... אָט אַזוי אין בעט ליגנדיק... ליידן און שווייגן.

שמואליקן האָט זי נישט ליב. זי האָט קיינעם נישט ליב. ס׳ציט זי אַמאָל צו נתן העלער, נאָר זי גלייבט דעם געפיל נישט. און מוטערס האָבן דאָך ליב זייערע קינדער. ווער ווייס? מעגלעך, אַז דאָס קינד וועט זי ליב האָבן... זי וועט זיין אַ מאַמע.

און זי האָט עטלעכע טעג געליטן שטיל און איז נישט אַרויסגעגאַנגען פון שטוב. זי האָט זיך אויסגעמאָלט, ווי זי וועט זיין אַ מאַמע.

עמעצער וועט שוין געוויס פון איר, ווי פון מרים ליובאַשיץ, לאַכן. „וואָס איז פון איר געוואָרן? וועט ער זאָגן, אַ ניאַנקע איז פון איר געוואָרן״. נאָר זי וועט זיך נישט אומקוקן און וועט גאָרנישט הערן. איינגעבויגענער־הייט וועט זי נאָר דעם קינד פוס־טריט נאָכגיין און וועט מורא האָבן נאָר פאַר איין זאַך:

— אוי, וויי... דאָס קינד זאָל, חלילה, נישט פאַלן.

*

איז אָבער שוין אינגיכן געווען אַזאַ שיינער פּראַסטיקער זונטיק, און דער שניי האָט אין אים דאָס ערשטע מאָל מיט צוויי מאָל ווייס אָקעגן דער שטראַלנדיקער זון געשווינדלט, און די קליינע זענען אין אים דורכויס צוליבן גוייִשן יום־טוב געווען געשלאָסן.

איבער דער פּראַסטיק ווייסער שטאָט האָבן זיך פול אייגענע און גע־דונגענע שליטלעך געיאָגט. און די מעשה, וואָס דער באַנייטער דרויסן האָט דער אַרומיקער פעלדער־שטילקייט דערציילט, איז באַשטאַנען דורכויס פון אָפּגעשוואַכט וויטן גלעקער־קלאַנג און פון אַ פריילעכן פערדישן ניס, וואָס אַ לויפנדיק שליטל האָט ערגעץ־ווו פאַרלוירן.

מירל איז איינע אַליין אין פענצטער געשטאַנען. קיין ווילן האָט זי שוין אין האַרצן נישט געהאַט, און דער אומעט איז אין איר געווען גרויס. זי האָט געזען, ווי לעבן אַן איזוואָשטשיק, וואָס זיין שליטל איז נאָר־וואָס אויסגעליידיקט געוואָרן, שטייט שוין אַ יונג פּאָרל, און האָט שטאַרק חשק סיי צום שליטל, סיי צום נאַסן פערד, וואָס אַף אים פרירט דער שניי.ביידע, דער בעל־עגלה און דאָס יונגע פּאָרל, לאַכן פון די קליינע געלטער, וואָס זיי קאָנען פאַרן שליטלען זיך פאַרלייגן, און ביידע האָבן הנאה: דער בעל־עגלה — פונעם ביינדל, וואָס ער האָט היינטיקן טאָג אָפּגעלעקט, און דאָס פּאָרל — פונעם ערשטן אויסגעפאַלענעם שניי און פון דעם, וואָס זיי האָבן זיך ליב,

פֿאַמעלעך האָט זיך מירל געגומען אַנטאָן, כדי ערגעץ־וווהין פֿון שטוב אַרויסצוגיין. זי האָט פֿאַמעלעך פֿון שראַנק דעם קאַראַקולענעם סאַק אַרויסגענומען, זיך אָפּגעשטעלט און זיך פֿאַרטראַכט. אַרויפֿגעצויגן אַף זיך דעם סאַק און זיך ווידער פֿאַרטראַכט. זי איז שוין אַפֿילו צו דער טיר געווען צוגעגאַנגען, נאָר דאָרטן האָט זי זיך אָפּגעשטעלט און זיך פֿאַרקוקט אַף דער אייגענער שמאָלער האַנט און אַף די לאַנגע פֿינגער, וואָס מיט זיי האָט זי דאָס הענטל פֿון טיר אָנגענומען. פֿאַר דער לעצטער צייט זענען איר די הענט אַזוי אָפּגעשוואַכט געוואָרן, און אַזעלכע גרין־בלויע אָדערן האָבן זיך שוין פֿון אונטער זייער טויט־בלאַסער הויט אַרויסגעזען. אַ ווײַלע איז זי דאָרטן אַזוי געשטאַנען און אַף דער האַנט געקוקט. און פּלוצים האָט זי זיך פֿאַרקלערט, צוריק אין שלאָפֿצימער אומגעקערט, זיך אויסגעטאָן און זיך צוריק אין בעט אַרײַנגעוואָלגערט. ס'איז שוין געווען אַזוי עקלדיק און שווער און ס'איז שוין געווען אוממעגלעך צו טראָגן ווײַטער אין זיך די אָפּגעשוואַכטקייט מיט דער אונטערטעניקייט פֿון די לעצטע טעג:

— וואָס וויל מען פֿון איר האָבן?... וואָס וויל מען זי פֿאַר אַ מאַמע מאַכן?... אַז זי קען נישט זײַן קיין מאַמע... אַז זי וויל נישט האָבן קיין קינד...

*

אין יענעם זעלבן טאָג איז זי געווען בײַ אידאָן און איז בײַ איר געוואָר געוואָרן, אַז צוויי דאָקטוירים־אַקושאָרן קענען „עס" דאָ אין שטאָט מאַכן:

— איינער איז אַן עלטערער קריסט; ער זאָגט פֿריִער אָפּ צוויי שעה מוסר און הייסט זיך נאָכדעם געבן „דערפֿאַר" נישט ווייניקער פֿון צוויי הונדערט רובל. און דער צווייטער איז אַ ייִד און נאָך אַ יונגער. ער נעמט „דערפֿאַר" נישט מער ווי הונדערט רובל, און מ'זאָגט, אַז ער מאַכט עס אויך גאַנץ גוט.

זי איז אויך געווען בײַם ייִנגערן דאָקטער, דעם ייִד, און האָט מיט אים גערעדט. ענטפֿערנדיק אַף זײַנע אָנפֿראַגן, האָט זי געפֿילט, ווי ער באַלײַדיקט זי מיטן בליק, מיט זײַנע אומרײַנע מחשבות און מיטן טאָן, וואָס אין אים וויל ער איר געבן אָנצוהערן, אַז ער נעמט זיך אונטער „דאָס" צו טאָן, נאָר ער קוקט דאָך אַף איר, ווי אַף אַ זינדיקע און פֿיל נידעריקער פֿון זיך, און חזרט דערפֿאַר נאָכאַמאָל איבער:

— אפֿשר איז זי נאָך אַ פֿרײַלן און וויל דערפֿאַר, אַז קיינער פֿון אירע אייגענע זאָל זיך וועגן דעם נישט דערוויסן? אים איז דאָס, אייגנטלעך, אַלץ־איינס. ער וויל מיט דעם נאָר זאָגן, אַז דאָ אין קאַבינעט איז פֿאַר אים די סכּנה גרעסער, און ער פֿאָדערט דערפֿאַר אַ צווייענדיקן לוין.

ער האָט געזאָגט:

— צוויי וואָכן קענען „מיר" נאָך יעדנפאַלס צוּוואַרטן און פּרוּוון אַ פּאָר מיטלען, וואָס קענען נישט שאַטן.

ס'האָט זי געשניטן פונעם וואָרט „מיר". זי האָט אים פּלוצים די רייד איבערגעשלאָגן און אים געגעבן צו פילן, אַז ער איז אַ שאַרלאַטאַן:

— גוט, ער וועט באַקומען אַ צווייענדיקן לוין.

און נאָכדעם איז זי שוין רויִק בײַ זיך אין עסצימער געלעגן און האָט געציילט די טעג, וואָס זענען נאָך ביז אָט די צוויי וואָכן געבליבן:

— ווען קומט אויס אָט דער טאָג?... מאָנטיק נאָך שבת קומט ער אויס.

און נאָכדעם איז שוין נישט געווען, וועמען צו דערציילן וועגן זיך, וועגן דער נאָענטער סכנה, וואָס שרעקט זי נישט, און וועגן דעם, וואָס איר האָפענונג אויף דעם קומענדיקן לעבן איז שוין געווים מסופקדיק און קליין. און דאָך ציט נאָך ערגעץ דאָס האַרץ, און פאַרשידענע פּלענער קומען נאָך אויפן זינען אַרויף. און ס'טראַכט זיך נאָך וועגן זיך און וועגן נתן העלערס קאָפּיקע־צייטונג, וואָס האָט שוין די לעצטע צייט אָנגעהויבן אַרויסצוגיין און איז שוין אַריינגעדרונגען אַפילו צו שמואליקן אין קאַבינעט:

— אָט איז שוין אַפילו ער, נתן העלער... ער האָט דאָך זיך שוין אויך צו עפּעס דערשלאָגן.

דאָרטן אין קאַבינעט איז שמואליק מיט אָט דער צייטונג אונטערן יאָך פון זיינע יסורים געזעסן; אַריינקוקנדיק אין איר, ווי אין אַבל, האָט ער גאַנצע שעהן געשוויגן, אין זינען געהאַט מירלען און האָט זיך נישט דערוועגט צוגיין און אָנהייבן מיט איר צו רעדן. ער האָט אויסגעזען ווי אַ מענטש, וואָס פאַסט הפסקות. ס'רוב איז ער אין גוראַלניע געזעסן. און איז ער אַהער געקומען, איז ער געשלאָפן באַנאַכט אין קאַבינעט און איז זעלטן־ווען פון דאָרטן אַרויסגעגאַנגען. דער ייִנגערער ליובאַשיץ, דער סטודענט, איז איינמאָל צו אים מיט זיינע ניין מאָס רייד אַריינגעקומען. האָט ער נישט געקענט פאַר־ליידן, וואָס ער, ליובאַשיץ, רעדט אַזוי לוסטיק און הילכיק, בשעת מירל ליגט אין צווייטן חדר אויף דער קאַנאַפּע, און האָט אים בײַ די ערשטע ווער־טער אָפּגעשטעלט.

— שאַ... שטילער אַ ביסל... וואָס איז אויף דיר אַזוינס די שמחה?...

XIV

און דער מאָנטיק איז געקומען.

אַרום עלף אַזייגער אינדערפרי איז שמואליק מיטן טראַמוויי פון שטאָט אָנגעקומען און האָט דערזען פונדערווייטנס:

מירל שטייט לעבן דער טראַמוויי־סטאַנציע אין קאַראַקולענעם סאַק אַקעגן אַ גוי, אַ שטאָט־שליח. זי שיקט מיט אים עמעצן איבער אַ בריוו, און דער גוי, וואָס אין רויטן היטל, שאָקלט צו איר מיטן קאָפּ און הערט אויס די סימנים פונעם מענטשן, וואָס אים באַדאַרף ער דעם בריוו אין האַנט אָפּגעבן.

שמואליק האָט זיך צוליב עפּעס צוריק אין שטאָט אַריין אומגעקערט. ווען ער איז אַרום דריי אַזייגער אַהיים געקומען, איז נאָך מירל נישט געווען. ער האָט זיך אַ ווײַלע דאָרטן איינער אַליין אַרומגעדרייט, אַרויסגעגאַנגען אין הויף און געהייסן די פור שפּאַנען. עמעצער איז צום פּאָטער אין שטוב אַרייַנגעקומען און האָט דאָרטן דערציילט, אַז שמואליק פאָרט ווידער אין גוראַלניע אַוועק, איז דער מוטער זיינער דערפון אַזוי מאָדנע געוואָרן. זי איז צו אים אין שטוב אַריינגעקומען און האָט אים שוין דאָרטן געטראָפן אינעם וועג־פוטער.

— שמואליק, האָט זי באַ אים געפרעגט, דו ביסט דאָך אָקאָרשט נעכטן פון גוראַלנע געקומען?

שמואליק האָט דעם קאָפּ אַראָפּגעלאָזט.

— מאָרגן אינאָוונט, האָט ער געזאָגט, פאַרגייט גרויס חגא; מ׳באַדאַרף זיך פונאַנדערצאָלן מיט די אַרבעטער.

און באַלד האָט ער זיך צום פענצטער אויסגעדרייט און גענומען שווייגנדיק וואַרטן, די געשפּאַנטע פור זאָל וואָס גיכער פון הויף אַרויספאָרן.

*

אין יענעם זעלבן טאָג, ווען אין די טונקעלע הייזער פון פאָרשטאָט האָט מען צו נאַכט־צו לאָמפּן געצונדן, האָט זיך אַ צוויי־פערדיקער שליטן, אַן עקיפּאַזש, לעבן דער פּאַראַד־טיר פון שמואליקס פליגל אָפּגעשטעלט, און אַ גוי, אַ שטאָט־שליח, האָט פון אים מירלען אַראָפּגענומען און זי אונטער דער האַנט אין שטוב אַריינגעפירט, מירל איז געווען צופיל בלאַס און האָט קוים מיט די פיס געפּלאָנטערט. מיט דער הילף פונעם גוי, וואָס אין רויטן היטל, האָט זי זיך אין שלאָפצימער פאַרשלעפּט און זיך דאָרטן אַן כוחות

אין בעט איינגעוואַלגערט. דאָס איבערגעשראָקענע דינסטמיידל, וואָס האָט איינע אַליין די שטוב געהיט, האָט געוואָלט מאַכן אַ גוואַלד און זיך צו דער שוויגער אין שטוב געלאָזט לויפן, נאָר מירל האָט זי שוואַכערהייט אָפּגע־שטעלט און זי צום בעט צוגערופן:

— מ׳באַדאַרף נישט... מ׳באַדאַרף נישט... זאָל זי נעמען דאָס בייטעלע, דעם גוי באַצאָלן און זיך נישט דערוועגן קיינעם וועגן דאָס אַלץ אַ וואָרט צו זאָגן.

ס׳האָט זי געשלעפּערט פון שוואַכקייט און פון ווייטיק, און דאָס פּנים איז באַ איר אַ ביסל פאַרקרימט געווען. זי איז געלעגן אין בעט מיט פאַר־מאַכטע אויגן און זיך אַ גאַנצע נאַכט געפּלאָנטערט צווישן די פיל קרענק־לעכע געשעענישן פונעם איבערגעלעבטן טאָג. ס׳האָט זיך געדענקט דאָס שעהן־לאַנגע וואַרטן באַם דאָקטער אין אויפנאַם־חדר, די יונגע דאַמע אין טרויער, וואָס איז דאָרטן געזעסן, דאָס אויפגערעגטע קליינשטעטלדיקע ווייבל, וואָס איז אַלעמאָל מיט שרעק איבערן חדר אַרומגעלאָפן, דאָס נאַריש שע־מעוודיקע געלעכטער פון דער פריילן מיטן אינטעליגענטישן פּנים, וועמען ס׳האָט אַהין צו פירן געבראַכט אַן עלטערע ייִדענע, אַן אַקושאָרקע. אַלץ האָט זיך געמישט צוזאַמען מיט דער פּראַסטיקער זובען־שיין, וואָס האָט אַהין דורך די צוויי־ענדיקע פענצטער אַריינגעקוקט, און אַלץ איז פאַרשוווּנדן אין יענעם מאָמענט, ווען הינטער איר, מירלען, האָט זיך די טיר פון קאַבינעט פאַר־מאַכט. מיט איר איז עפּעס נאָכדעם אינדרויסן געשען. פון די פיס, האָט זיך איר געדאַכט, וועט זי באַלד אומפאַלן, און דער קאָפּ האָט זיך איר פאַרדרייט, דענסטמאָל ווען זי האָט פונדערווייטנס דעם גוי, דעם שטאָט־שליח, דערזען. נאָר איצט איז שוין אַלץ פאַרביי, און אינדרויסן איז שוין נאַכט, און זי ליגט שוין דאָ אָפּן בעט, ליידט אַ ביסל פון ווייטיק און געדענקט איין זאַך:

— די סכנה פון טראָגן האָט זיך שוין געפּעלט, נאָר איצט שטייט איר פאַר אַ נייע סכנה. און מעגלעך... זייער מעגלעך, זי זאָל שוין מער פון אָט דעם בעט נישט אַראָפּקריכן...

*

אָפּן דריטן טאָג אינדערפרי, ווען שמואליק איז פון גוראַלניע געקומען, האָט שוין באַ איר דעם צווייטן טאָג פון היץ דאָס פּנים געפלאַמט. די ליפּן זענען איר געווען פאַרטריקנט, און אין גאַנצן חדר האָט זיך אַפילו קיין איינציק רפואה־פלעשל נישט געפונען.

מירל האָט אים פאַר דער האַנט געהאַלטן און אים געבעטן, אַז אַלץ זאָל בלייבן בסוד:

— שמואליק, כ׳האָב עס געמוזט טאָן. מיר וואָלטן דאָך ביידע אייביק אומגליקלעך געווען.

האָט ער שטייענדיק לעבן איר באַם בעט דעם קאָפּ אַראָפּגעלאָזן, אויסגעזען שטאַרק דערשלאָגן און דאָך צוגעשאָקלט מיטן קאָפּ:

— גוט... ס׳וועט קיינער וועגן דעם נישט וויסן.

ער האָט זיך בכלל פאַר דער לעצטער צייט אַזוי איבערגעביטן. שמואליק. באַטאָג, ווען די מוטער האָט אים אין באַזונדערן חדר אָפּגערופן און עפּעס וועגן מירלען אָנגעהויבן זאָגן, האָט ער זיך אָנגעברוגזט און זיך שוין אַפילו בייזערן אָנגעהויבן:

— וואָס וויל מען פון מירלען? יעדערער קומט מיט טענות אַקעגן מירלען.

און אַליין איז ער נאָכדעם שעהנווייז איבער זיין שטוב אַרומגעגאַנגען און האָט געקלערט וועגן דעם נייעם פּלאַן, וואָס ער באַדאַרף מירלען פאַרלייגן, און וועגן דעם, וואָס ער קען מיט איר ערגעץ־וווהין אָפּפאָרן אַף עטלעכע טעג און אַרויסלאָזן אַ קול, אַז ער האָט זי געגט.

— ער, שמואליק, וועט שוין סיי־ווי־סיי נישט חתונה האָבן. ס׳טויג אים נישט זיין לעבן מיט די גרויסע געלטער, וואָס ער פאַרדינט — וועט ער כאָטש וויסן איין זאַך: ערגעץ־ווו געפינט זיך מירל, און ער שיקט איר אַרויס אַף צו לעבן... ער איז גרייט איר אַרויסשיקן אויך דעם גט אין יעדער מינוט, וואָס זי וועט אים באַדאַרפן.

אַף מירלס נאָמען זענען דערווייל צום אַלטן זיידענאָווסקין אין שטוב פיל טעלעגראַמעס פון ערגעץ אָנגעקומען. אַלעמאָל האָט מען אַהין אין שטוב שמואליקן גערופן און זיך מיט אים וועגן די טעלעגראַמעס געסודעט. שמואליק איז געווען דערשראָקן, געלייענט יעדע ניי־אָנגעקומענע טעלעגראַם מיט אַ קלאַפּנדיק האַרץ און איז צולעצט ערגעץ אין גרויס איילעניש מיטן שנעלצוג אַוועקגעלאָפן. אין אַ פּאָר טעג אַרום האָט ער זיך צוריק אומגעקערט מיט אַ בלאַס פּנים און מיט שטאַרק רויטע אויגן. ער האָט, אַפּנים, ערגעץ שעהןלאַנג געוויינט. מירל איז דענסטמאָל מיט אַן אָפּגעשוואַכטן פּנים אין בעט געזעסן און קיין היץ האָט זי שוין נישט געהאַט. זי איז געווען פאַרקלערט, געקוקט אין פענצטער און באַ אים גאָרנישט ביט געפרעגט. און ער איז גע־

שטאַנען אַקעגן איר מיט אַ דערשלאָגענעם אויסזען, זיך פּאַר עפּעס געשראָקן און איז געווען גרייט צו זאָגן דעם צוגעגרייטן ליגן:

— כ'בין געווען באַ דער מומע פערל, בין איך געווען. אַ זון האָט זיך, נעבעך, באַ איר געפעלט.

אינאָוונט איז געקומען דער יונגער און ווּקסיקער דאָקטער, דער שאַטען. ער האָט זיך געהיט פאַר אַ פרעמד אויג, אָט דער דאָקטער, דערפאַר איז ער געקומען באַנאַכט, זיך באַם אַריינגאַנג אַרומגעקוקט, ווי אַ גנב, און איז באַ מירלען אין חדר נישט מער ווי אַ מינוט צוויי געזעסן.

— אַלץ איז אין אָרדענונג, האָט ער געזאָגט, מאָרגן וועט מירל מעגן פון בעט אויפשטיין.

ער האָט זיך געאיילט און זיך באַלד אַוועקגיין געלאָזט. שמואליק האָט אים, ווי אַ גוטן ייִדן, פון שטוב אַרויסבאַגלייט און דעם לאָמפּ פון קאַבינעט מיטגעטראָגן. האָט ער אַף אים מיט זיינע דורכגעטריבענע אויגן אַ קוק געטאָן און אים געהייסן דעם לאָמפּ אַוועקשטעלן:

אַ יאָלד אַ מאַן באַ איר, האָט ער וועגן מירלען אַ טראַכט געטאָן, שוין, אַפּנים, גאָר אַ קליינער חכם.

נאָר שמואליק איז געווען פאַרטומלט און האָט שוין גאַנצע פינף־און־צוואַנציק רובל גרייט געהאַלטן. האָט ער מיט איין האַנט די אַסיגנאַציעס באַ אים אַ ריס געטאָן און די צווייטע האַנט אים אַפן אַקסל אַרויפגעלייגט.

— אַ ווייבל באַ אייך, האָט ער אים אין איילעניש אַ חנפה געטאָן, אַ שטאַרקע... הלוואי אַף אַלע ייִדן געזאָגט געוואָרן.

*

צו טאָן איז שוין איצט געבליבן גאָר אַ קלייניקייט:

מ'האָט באַדאַרפט אַריינגיין צו שמואליקן אין קאַבינעט, אים דאָרטן אַף אַ רגע מבטל זיין פון זיינע חשבונות און פּלוצים אָנהייבן צו אים רעדן:

— שמואליק, מאָרגן פאָרן מיר אין שטאָט, וואָס ליגט אַראָפּ טייך.

נאָר אַליין איז זי נאָך אַזוי שוואַך פון דער שלאַפקייט געווען, און שמואליק איז דערצו אין איינעם אַ פאַרטאָג פּלוצים קיין ווארשע אַוועקגעפאָרן און איר געלאָזט באַ דער דינסטמיידל אַ בריוו, וווּ ער האָט איר זיין נייעם פּלאַן פאַרגעלייגט. אַ גאַנצע נאַכט איז ער צוליב אָט דעם בריוו נישט געשלאָפן, אים פיל מאָל איבערגעשריבן און פיל מאָל איבערגעלייענט. ער איז געבליבן פון אים צופרידן, און דערפאַר שוין ביזן פאָרן נישט געקענט

אַנטשלאָפֿן ווערן. און מירל האָט נישט מער ווי די ערשטע עטלעכע שורות דורכגעקוקט און דערשטוינט בײַ דעם דינסטמיידל געפֿרעגט:

— וואָס?

און נאָכדעם האָט זי דעם בריוו צוריק אין קאָנווערט אַרײַנגעלייגט און אים צוריק דעם דינסטמיידל אָפּגעגעבן. געטאָן האָט זי עס אַזוי פּאַמעלעך. זי איז בכלל געווען רויִק און האָט איצט נאָך דער שלאָפֿקייט מער ווי שטענדיק געדולדיק געהאַט. זי האָט זיך פּאַמעלעך צו די קרעפּטן אומגעקערט און רויִק געוואָרט אַף דער צווייטער וואָך, ווען זי וועט זיך שוין אײַנגאַנצן געזונט פֿילן, און שמואליק וועט צוריק פֿון וואַרשע קומען.

אַלע בײַטאָג האָט זי זיך אָנגעטאָן אינעם סאַק מיטן שוואַרצן שאַרף, צו גיין אין שטאָט אַרײַן איז זי נאָך געווען צו שוואַך, איז זי געשטאַנען אינדרויסן לעבן די טרעפּלעך פֿון איר פּאַראַד־טיר, פּאַמעלעך אַרומגעשפּאַנט אַהין און צוריק און אַרויסגערופֿן בענקשאַפֿט בײַ פּאַרמעגלעכע געשעפֿטס־מענטשן, יונגעלייט, וואָס זענען דאָ מיטן וועג אַף זייערע אייגענע און געדונגענע דראָזשקעס דורכגעפֿאָרן. אַלע האָבן אַהער געדרייט די קעפּ און פֿון איר די אויגן נישט געקענט אָפּרייסן, און אַלע האָבן זיך דערבײַ געפֿילט אַזוי מאָדנע, גלײַך זיי וואָלטן נאָך קיינמאָל נישט געזינדיקט, און זי וואָלט זיי יאָרנלאַנג, ווי אַן אומבאַקאַנטע כלה, צו חלום געקומען.

בײַם שווער אין שטוב האָט מען שוין געוווּסט, וואָס זי האָט פֿאַר די לעצטע צוויי וואָכן אָפּגעטאָן. די שוויגער האָט זיך דאָרטן אָפּט אינמיטן העלן טאָג מיט איר מאַן מייחד געווען, געזעסן אַקעגן אים מיט אַ פֿלאַמענדיקן פּנים און פֿאַרדראָסיק אונטערגעקליבענע נאָזלעכער און האָט זיך שיִער נישט געעקט פֿון פֿאַרדראָס און אומבאַהאָלפֿנקייט:

— איך זאָג דיר: אַפֿילו בײַ די גויִים איז שוין זעלטן אַזאַ מין אויסוואָרף.

און זי האָט זיך דענסטמאָל אַרומגעדרייט בײַ זיך אין חדר, געדענקט דעם טראָגן, וואָס זי איז פֿון אים ניצול געוואָרן, און האָט שוין ווידער ווינציק געגלויבט אינעם נײַעם לעבן, וואָס איר שטייט פֿאָר. זי האָט נישט געהאַט וואָס צו טאָן, האָט זי ווידער אָנגעהויבן צו גיין אין שטאָט אַרײַן און איז שוין דאָרטן נאָכאַמאָל אַף גאַנצע אָוונטן פֿאַרפֿאַלן געוואָרן, צום אָנהייב האָט קיינער נישט געוווּסט, וווּהין זי גייט און בײַ וועמען זי פֿאַרברענגט. נאָר סוף־כּל־סוף האָט זי עמעצער פֿון איר מאַנס קרובים באַגעגנט אַף דער גאַס, ווו ס'געפֿינט זיך נתן העלערס קוואַרטיר, און בײַ דער שוויגער אין שטוב האָט מען שוין וועגן דעם גערעדט אָפֿן און קלאָר:

— וואָס פאַר אַ שאלה? אַז יענע איז אַן אויסוואָרף... אַז זי האָט אים נאָך פון מיידלוויַיז ליב, דעם בחור, און זיצט באַ אים איבער גאַנצע אָוונטן.

*

שמואליק האָט זיך אין איינעם פון אָט די טעג פון וואַרשע אומגעקערט, זיך געהייסן איבערטראָגן זיין בעט אין קאַבינעט אַריין, אויפגעהערט צו גיין צום פאָטער אין שטוב און בכלל אָנגעהויבן לעבן, ווי אַ פרוש. אין זיין שטי־לער אויפפירונג און דערשלאָגענעם אויסזען האָט זיך שוין איצט געפילט עפּעס פאַרעקשנטס און שטומס, און געדאַכט האָט זיך, אַז אַרומשפּאַנענדיק באַ זיך אין חדר, געפינט ער זיך גלייכצייטיק ערגעץ ווייט, ווייט, איבער אַ הונדערט־מיילעדיקער שטרעקע. אידאַ שפּאַליאַנסקי האָט אים איינמאָל אין שטאָט באַגעגנט און וועגן גט באַ אים געפרעגט, האָט ער איר געענט־פערט אַזוי קאַלט און שטיל:

— ווער ווייסט?... ס׳קען זיין, ס׳זאָל זיך נאָך איבגאַנצן איבערדרייען.

אידאַ האָט דענסטמאָל דורכן טעלעפאָן מירלען אַרויסגערופן, אַרומ־געגאַנגען מיט איר ביז פאַרנאַכט איבער די שטילע גאַסן און איר עס איבער־דערציילט:

— אָט ווּעסטו זען... איצט גיט איר שוין שמואליק קיין גט נישט.

מיט איר אַבראַמען איז דאָך צוריק מיט פיר יאָר פונקט דאָס זעלבע פאַרגעקומען. אינגאַנצן די צייט איז ער געווען גרייט איר גט צו געבן, נאָר ווען ס׳איז געקומען צו דער רעכטער מינוט, איז ער אַף אַ גאַנצן חודש פון דער היים אַוועקגעפאָרן און האָט איר איבערגעגעבן דורך זיין קלענערן ברודער זיאַמען:

— לעת עתה באַדאַרף נאָך אידאַ דעם גט נישט האָבן, און אַז ער וועט איר נייטיק זיין, וועל איך איר אים אין משך פון צוויי שעה צושטעלן.

*

מירל איז אין יענעם אָוונט מיט אַן אומעטיק און אויסגעמאַטערט פּנים צו העלערן געקומען, געלעגן לענגער, ווי אַלעמאָל, אַף זיין קאַנאַפּע און איז מער, ווי תמיד, פאַרטראַכט געווען. ס׳איז געווען קלאָר: גיין גייט זי אַהער נישט צוליב העלערן, נאָר צוליב זיין שטילן צימער, ווו זי קאָן רויק וועגן איר קומענדיקן לעבן טראַכטן. זעלטן ווען האָט זיך דאָ אין חדר די שטילקייט איבערגעריסן, זיך געהייסן אונטערשפּרייטן איר וויַיס טיכל אַפן קישן, דער־פאַר וואָס העלערס ציכל איז שוין נישט גאָר ריין געווען, זיך צוריק אַוועקגע־לייגט און האָט איינע און די זעלבע ווערטער איבערגעחזרט:

— ס׳איז איר גוט דאָ אין צימער... זי האָט זיך, דאַכט זיך, אין ערגעץ אַזוי גוט נישט געפילט.

און דער עיקר גוט איז איר שוין דאָ, אַפּנים, געווען, נאָר דערפאַר, וואָס ער, העלער, האָט, סוף־כל־סוף, שכל באַקומען און האָט מער וועגן חתונה האָבן מיט איר נישט גערעדט.

זי האָט דערציילט:

— ס׳הייבט זי לחלוטין נישט אָן צו אַרן דאָס, וואָס אידאַ האָט איר איצט דערציילט.

ס׳איז גענוג, זי, מירל, זאָל שמואליקן איין וואָרט זאָגן, און ער וועט איר באַלד געבן גט. ס׳איז מער נישט:

מיט אַנדערהאַלבן חדשים צוריק האָט זי אַזוי קלאָר געוווסט, צוליב וואָס זי באַדאַרף דעם גט האָבן, איז איצט ליגט זי און טראַכט וועגן די מעשים, וואָס זי האָט ביז היינטיקן טאָג אָפּגעטאָן:

אַלץ, וואָס זי האָט ביז היינטיקן טאָג אָפּגעטאָן, איז געווען נישט פון אייגענעם ווילן, נאָר מחמת נייגעריקייט און רחמנות.

זי אַליין האָט אַזוי ווינציק פון איר לעבן הנאה געהאַט, זי וואָלט, בעצם, איצט געמעגט אַלט זיין אַכצן יאָר. נאָר ווען זי וואָלט איצט באמת אַכצן יאָר אַלט געווען, וואָלט איר דאָך קיין נייער שריט אין לעבן נישט פאַרגעשטאַנען, און איר וואָלט ווידעראַמאָל געבליבן נישט מער, ווי רחמנות האָבן אָף איר פאָטער און אָף זיך, חתונה האָבן נאָכאַמאָל מיט שמואליקן, זיך מיט אים גטן און ווידער ליגן און טראַכטן:

— נו, גוט: זי האָט זיך שוין מיט אים געגט. און וואָס וועט זי טאָן ווייטער?

העלער האָט אַריינגעלייגט די הענט אין די הויזנטאַשן און גענומען אַרומשפּאַנען איבערן חדר. ער איז געווען פול מיט דערוואָרגענעם פאַרדראָס:

— ער איז דאָך באַ איר גאָרנישט... קומען קומט זי דאָך אַהער נישט צוליב אים, נאָר צוליב זיין קאַנאַפּע און צוליב זיין שטילן חדר, ווו זי קען רויק וועגן זיך טראַכטן. קיין פרוי האָט זיך נאָך, דאַכט זיך, קיינמאָל מיט קיין מאַנסביל אַזוי נישט געפירט.

ער האָט איר נאָכגעקוקט, בשעת זי האָט זיך אָנגעטאָן, בשעת זי האָט זיך געלאָזט אַוועקגיין, און בשעת ער האָט זי אינדרויסן באַגלייט. זי איז געווען פאַרטראַכט, האָט ער געהאַט פאַר איר דרך־ארץ.

און נאָכדעם האָט ער שוין ווידער געוואַרט אָף איר אַלע אָוונט באַ

זיך איבעם שטילן גרין־באַלויכטענעם חדר און געבענקט נאָך איר ווי מ׳בענקט נאָך אַ פרוי, מיט וועמען מ׳האָט נישט־לאַנג געהאַט כשרע, לאַנג־דערוואַר־טעטע חופה־וקידושין. די לופט האָט דאָ אין חדר מיט איר ריח געשמעקט. ס׳האָט געצויגן צום אָרט, ווו זי איז דאָ געלעגן, און צו איר דערוויטערטן אומעטיקן פּנים, און געדענקט האָט זיך, אַז איבער איר האָט ער אַמאָל דעם גרייטן זיך צום קאָנקורס אָפּגעלאָזן; אַז די געוועזענע כלה זיינע האָט שוין אינגיכן דאָ אין שטאָט חתונה פאַר עפּעס אַ יונגן אַלמן, אַ יוריסט; אַז די געשעפטן זיינע אין דער קאָפּיקע־צייטונג גייען שלעכט, און אין שטאָט רעדט מען שוין וועגן דעם:

— זי האַלט זיך נאָך אויף מיט ניסים, די קאָפּיקע־צייטונג, און וועט זיך שוין אינגיכן אינגאַנצן אָפּשטעלן.

*

נאָר מירל איז שוין צו אים געקומען סך־הכל איין מאָל, און נישט מער, ווי אויף עטלעכע מינוט. זי איז געווען געדריקט און דערשלאָגן, נאָך אַ שטאַרק אומאָנגענעמער סצענע, וואָס איז פריִער אַ ביסל צווישן איר מיטן מאַן צוליבן גט פאָרגעקומען, און האָט נישט געוואָלט וועגן דעם דערציילן. אַ פּאָר מאָל האָט זי זיך נאָר דאָ אין חדר מיט אירע געדאַנקען דורכגעשפּאַנט.

זי האָט נישט גערעדט, די קאַלאָשן מיטן סאַק נישט אויסגעטאָן, און אַז זי האָט אַראָפּגעשלונגען, איז דאָס איר אָנגעקומען שווער, ווי אַ מענטשן, וואָס פאַסט. נישט אומקוקנדיק זיך צו אים, האָט זי זיך באַלד צוריק אַוועק־גיין געלאָזט. ער האָט זי באַגלייט, האָט זי אים געהייסן דאָ אין שטוב בלייבן. ער איז איר דאָך אינדרויסן נאָכגעגאַנגען, זי אָנגעיאָגט באַם נאָענטן קוואַר־טאַל און איר געזאָגט אַ פּאָר ווערטער, וואָס ער אַליין האָט שוין אין זיי נישט געגלויבט:

— איינער וויל באַ אים די קאָפּיקע־צייטונג אָפּקויפן און לייגט אים פּאָר פינף טויזנט רובל... זיי וואָלטן געקענט אַוועקפאָרן קיין אויסלאַנד... ס׳וואָלט אפשר קלעקן, ביז ער וועט דאָרטן אַף אינזשיניער ענדיקן.

זי האָט זיך צו אים ווידער נישט אומגעקוקט, געמאַכט גיכע טריט און נאָר מיט די אַקסלען אַ צי געטאָן. איז ער צולעצט געבליבן שטיין און שוין פונוויטנס געזען, ווי זי זעצט זיך אַריין אין טראַמוויי און פאָרט צוריק צו איר שטוב, וואָס זי האָט פיינט.

אַ צווייטן מאָל האָט ער זי באַגעגנט אין גאַס לעבן גרויסן און רייכן הויז, ווו ס׳וווינט איר מאַנס קרוב מאָנטשיק. זי איז געגאַנגען מיט אַ דאַמע

אַ ברונעטין, וועלכע האָט אויסגעזען מיט אַ פינף, זעקס יאָר עלטער פון איר, אַפּנים, איר געשוועסטערקינד אידאַ שפּאַליאַנסקי איז דאָס געווען. ער האָט זיך אָפּגעשטעלט און האָט דעם הוט אַראָפּגענומען. זי האָט אים באַמערקט, נאָר זי האָט, ווי פריִער, געקוקט צו דער דאַמע, צו איר עפּעס געזאָגט און איז אַזוי גאָר נאָענט פאַרביי אים אַדורכגעגאַנגען. איר פיגור האָט אויסגעוויזן אַזוי פאַרעקשנט און שטרענג, און דערציילט האָט זי אָן לשון וועגן איר, דער בת־יחידיש אומגליקלעכער: זי האָט טאַקע נישט קיין אָרט אין לעבן, נאָר זי איז אין עפּעס איינגעשפּאַרט און האָט נישט קיין רחמנות נישט אַף זיך און נישט אַף קיינעם.

זי האָט זיך פאַרקערעוועט לעבן איינעם אַ קוואַרטאַל און איז דאָרטן צוזאַמען מיט איר באַקאַנטער דאַמע פאַרשוווּנדן געוואָרן. האָט ער דאָ אַף זיין אָרט אַ זיפץ געטאָן, אָנגעטאָן צוריק זיין הוט און גענומען שפּאַנען ווייטער זיין וועג.

ער האָט באַדאַרפט אַריינגיין צו מאָנטשיק זיידענאָוסקי, זיך פּילן לעבן אים שלעכט, ווי לעבן מירלס מאַנס אַ קרוב, און אים דאָרטן זאָגן:

— אפשר קאָן ער פאַרט פאַר זיין קאָפּיקע־צייטונג אַ שותף מיט געלט קריגן?...

XV

מאָנטשיקס שרייבטיש איז אַ נידעריקער, אַ שווערער און אַ ברייטער. אַ חוץ די פאַרשידענע שווערע זאַכן, געפינען זיך אויך אַף אָט דעם טיש די בילדער פון זיין געשטאָרבענעם פאָטער און פון מירלען, וואָס שטייען אין צוויי באַזונדערע לעדערנע רעמלעך און קוקן גלייך צו אים, דעם יונגן באַלעבאָס. פאַרקוקט זיך מאָנטשיק טיילמאָל אָפּן בילד פון דער לעצטער, שפּאַרט אָן דעם קאָפּ אַף אַ האַנט און באַקומט גרויסע אויגן:

— עפּעס טוט זיך מיט מירלען...

נאָכן לעצטן מאָל, וואָס ער האָט זיך מיט איר אין גאַס באַגעגנט און זי איבער דער קייטן־בריק באַגלייט, איז צו אים געקומען אַ שטאָט־שליח מיט אירן אַ בריוו: זי האָט געבעטן, ער זאָל איר צוויי הונדערט רובל אַנט־לייען. און נאָכדעם זענען אים שוין די צוויי הונדערט רובל אָנגעקומען צוזאַמען מיט שמואליקס אַ צעטעלע, וואָס אין אים איז געשטאַנען:

— ש״ב היקר מו״ה מאַנטשיק! חן, חן לך בעבור הג״ת שנתת לרעיתי מירעלע ת׳.

פון עסצימער קומט צו אים אַריין זיין קליין עלף־יאָריק ברודערל, איז ער אים מכבד אַפן קול:

— אַ, ר׳ ליאַליע!... וואָס וועט עפּעס זאָגן אַ ייִד ר׳ ליאַליע?

ליאַליע האָט אינאיינעם מיט אים פיינט די שקצים, וואָס קומען צו דער שוועסטער דער זינגערן, און קען, ווי ער, איר קוויטשעריי נישט פאַר־ליידן. מאַנטשיק האָט אים ליב, דערפאַר וואָס ער איז אַ געשטעלטער און אַן אויסגעדאַרט ייִדעלע, האָט אַ גוטן קאָפּ, כאַפּט אָפּט די שוועסטער אין אַ ליגן און, דער עיקר, דערפאַר, וואָס פון אים, ליאַליען, וועט שוין געוויס עפּעס זיין. ער האָט אים אויך ליב דערפאַר, וואָס מירל האָט אים אַמאָל געזען, אָט דעם ליאַליען, געזאָגט, אַז ער געפעלט איר, און האָט אים איבערן קעפּל אַ גלעט געטאָן. נעמט ער אים אָן פאַרן הענטל, פרעגט באַ אים עפּעס, דענסטמאָל ווען זיינע אויגן קוקן אין אַלכסון אַף מירלס בילד, און דער מוח טראַכט דאָס זעלבע, וואָס פריער:

— עפּעס טוט זיך מיט מירלען.

*

און איינמאָל אַרום דריי אַזייגער באַטאָג איז ער פאַרטראַכט באַ אָט דעם טיש געזעסן און האָט מיט אַ מידן קול געענטפערט אַ „גוטן טאָג" דעם לעצטן פון די פאַר מינים קליענטן, וואָס האָבן זיך באַ אים פון פרימאָרגן אָן געפּראָוועט.

דער קאָפּ איז באַ אים געווען מאַט און פול מיט די טומלדיקע געשעע־נישן פון נעכטיקן איבערגעלעבטן טאָג. דאָרטן, אין פאַרשטאָט, באַם פעטער יעקב־ יוסלען אין שטוב האָט דעם צווייטן טאָג די גאַנצע משפחה זיידענאָוו־סקי געקאָכט און געזאָטן, און מירל איז שוין דאָרטן דעם צווייטן מעת־לעת נישט געווען און האָט שוין געוווינט אין האָטעל, וואָס אויף דער שטילער בולוואַר־גאַס. עלף אַזייגער אינאָוונט האָט מען אַהין די מוטער זיינע, די מומע אסתר, אַרויסגערופן און איר דורכן טעלעפאָן איבערגעגעבן אויפגע־רעגטע ידיעות וועגן דעם, וואָס דאָרטן אין דער איבערגעפולט צעשראָקע־נער שטוב קומט פאָר:

— שמואליק איז פאַרשווונדן... פון נעכטן פאַרנאַכט אָן איז ער פאַר־שווונדן... מ׳האָט אים שוין געזוכט... אומעטום אין שטאָט האָט מען אים שוין געזוכט. אַ?... אין גוראַלניע?... אין גוראַלניע אויך.

מאַנטשיק איז געלעגן אויסגעטאָן אין בעט און האָט ביז דריי אַזייגער אַף דער מוטער געוואַרט. ס׳האָט אים געשאָסן אין קאָפּ, און די גאַנצע שרעק, וואָס דאָרטן באַ די ציידענאַוסקיס אין שטוב, איז דאָ אין אים געווען טיף פאַרגראָבן. ער האָט נישט גערעדט, נאָר באַ אים אין מוח האָט זיך שוין עפּעס געדרייט וועגן דעם, וואָס דאָרטן קומט איצט פאָר און וואָס באַ אַלע קרובים ליגט דאָרטן אַף אים, מאַנטשיקן, אַ חשד, און ס׳איז דאָך נאַריש... ער קען איצט אַהין נישט קומען.

אַרום פיר אַזייגער פאַרטאָג האָט זיך די מוטער פון דאָרטן אומגעקערט. ער האָט איר אַליין אין די אונטערשטע וועש די טיר געעפנט און איז נאָכדעם לאַנג געזעסן באַ איר אָפן בעט. זיין צעטראָגענער מוח איז בשעת־מעשה געווען פול מיט פלינקער אַרבעט, און די מוטער האָט דאָך צייט געהאַט... זי האָט שוין, אַפּנים, אויך געוווּסט וועגן חשד, וואָס פאַלט אַף אים, און האָט שוין גאָר פאַמעלעך די מרה־שחורהדיקע נייעס איבערגעגעבן:

— וואָס בו?... ער איז נישטאָ, שמואליק, און מ׳האָט מורא, אַז ס׳איז מיט אים עפּעס געשען.

...אַז יענער טוט אָפּ אַזעלכע מעשים:

באַלד נאָך „יענערס" אַוועקגיין האָט ער אינדרויסן צוגעקלאַפּט אַ בלעטל, אַז די שטוב פאַרדינגט זיך, און אַז דאָס מעבל פאַרקויפט ער, און אַ בריוו, זאָגט מען, האָט ער צו די פאָטער און מוטער געלאָזט. זיי שעמען זיך, אַ סברה, אָט דעם בריוו צו באַווייזן...

— אידאַ שפּאַליאַנסקיס שוואָגער דערציילט, אַז ער האָט אים נעכטן פאַרנאַכט געזען זיך אַרומדרייען לעבן קראַמאַוסקיס אַפּטייק. איצט האָט עמעצער איבערגעלייענט אין דער אָוונט־צייטונג, אַז אין שפּיטאָל־וועלדל האָט מען אַ געהאַנגענעם געפונען, איז מען אָקאָרשט נאָר וואָס אין אַנאַטאָ־מישן טעאַטער אַוועקגעלאָפן.

מאַנטשיק איז איינגעשלאָפן מיטן טאָג־ליכט, און געחלומט האָט זיך אים, אַז ער וווינט אין דעם זעלבן האָטעל, וואָס מירל, אין צווייטן חדר וווינט ער דאָרטן, און זעט דורכן פענצטער, ווי שמואליק דרייט זיך דאָרטן אַהין און צוריק איבערן טראָטואַר אַרום.

איצט, נאָכן האַלבן טאָג אַרבעט, איז ער שוין געווען אַזוי מיד און פאַרטראָגן. און געדענקט האָט ער שוין, אַז ס׳איז אַ נאַרישקייט, אָט דאָס, וואָס, אויפשטייענדיק פון שלאָף, האָט זיך אים אויסגעוויזן, אַז ער מוז נאָך היינט צו מירלען אין האָטעל אַריינגיין, און אַז מירל וועט מיט זיין קומען

שטאַרק צופרידן ווערן. ער האָט נאָך באַדאַרפט זיין אין די בענק און זיך אָפּן בירזשע־ראָג מיט עטלעכע מענטשן זען. האָט ער אין איילעניש די אָנגעוואָרפענע פּאַפּירן אין פייער־קאַסע פאַרשלאָסן און געכאַפּט אַף זיך דעם פּאַלטאָ. נאָר אינדרויסן באַ דער טיר איז ער פּלוצים אַזוי בלאַס און פאַר־שטיינערט געוואָרן, גלייך ער וואָלט פאַר זיך אַ בלאָנדזשענדיקן מת דערזען: אַקעגן אים אָפּן טראָטואַר איז געשטאַנען שמואליק מיט זיין מאַט געלן ערדישן פּנים; ער האָט נישט געוואָלט זאָגן, ווו ער האָט זיך די לעצטע צוויי נעכט אַרומגעוואַלגערט, און איז איצט אָנגעקומען צו אים, מאַנטשיקן, נאָך אַ טובה:

— צוריק מיט צוויי טעג, האָט ער דערציילט, איז מירל פון שטוב אַוועקגעגאַנגען און האָט באַ אים קיין געלט נישט געוואָלט נעמען... ער האָט זי געבעטן, נאָר זי האָט נישט געוואָלט און איז אַוועקגעגאַנגען... און איצט... אפשר וואָלט איצט מאַנטשיק אַריינגעגאַנגען צו איר און וואָלט זי בעטן, זי זאָל נעמען געלט...

XVI

אין אַ פּאָר וואָכן אַרום איז אַ וווּקסיקער יונגערמאַן אין אַ שוואַרצן האַרבסט־מאַנטל און שטאַרק ברייטן אויסלענדישן הוט אַרויסגעגאַנגען פון אַ הויז מיט מעבלירטע צימערן, וואָס אַף דער צענטראַל־גאַס, און האָט זיך פּאַמעלעך געלאָזט גיין אַראָפּ, צו דער קייטן־בריק פון פאַרשטאָט.

דאָס איז געווען הערץ, דער אַקושאַרקעס באַקאַנטער, הערץ.

זעקס וואָכן נאָכאַנאַנד האָט ער באַ זיך אין פאַרוואָרפענעם שטעטעלע געשמייכלט פון מירלס בריוו, וואָס אין אים האָט זי אים געבעטן קומען, און איצט איז ער שוין אַהער אַראָפּגעפאָרן, ווי אַף אַ ווערטל און גלאַט אַזוי. אַרום צוועלף אַזייגער באַטאָג, ווען ער האָט זיך דאָ אין שטאָט אינעם מעב־לירטן צימער אויפגעכאַפּט, האָט ער זיך מיטאַמאָל דערמאָנט, אַז ער איז נאָך אַ בחור; אַז ער איז שוין אַלט צוויי־און־דרייסיק יאָר, און אים אַליין געפעלן שוין צייטנווייז נישט פיל פון די אייגענע אָנגעשריבענע זאַכן; אַז מירל, וועמען ער האָט פאַרנדיק אַהער, אין זיבען געהאַט, האָט דאָ אין שטאָט אַ מאַן, אַ שטוב מיט אַ גאַנצער משפּחה קרובים. און ס׳קומט אים דאָך... ס׳קומט אים אָט דאָס, וואָס בשעת ער טוט זיך איצט אָן, לאַכט ער אָפּטמאָל אָפּן קול און מאַכט חוזק פון זיך אַליין.

עטלעכע טעג האָט ער זיך דאָ איבער די גאַסן אַרומגעדרייט און האָט געהאַט דערביי אַ שמייכלדיק פּנים.

— וואָס טוט ער דאָ אין שטאָט?

ס׳איז מער נישט: ער איז שוין דאָס ערשטע מאָל אין לעבן אַהער געקומען, איז כדאי געווען באַטראַכטן דעם בוי פון די הייזער און פון טעאַטער, זיך אַראָפּלאָזן צו דער קייטן־בריק, זיך דאָרטן אָפּשטעלן לעבן שקצים, וואָס קייען יאָדערן און צוזאַמען מיט זיי זען, ווי דער אייז פונעם ברייטן טייך איז שוין אַף שטיקער צעשפּאָלטן און וואַרט אין גרויס שטילקייט עפּעס אַף אַ ידיעה פון דער ווייט.

*

און איינמאָל האָט ער זיך דאַך ווייטער פון קייטן־בריק איבער דער פאַרשטאָט געלאָזן גיין און ווידער גענומען שמייכלען פון מירלס בריוו, וואָס ליגט באַ אים אין טאַש.

ס׳איז געווען נאָענט צו פּורים, און דער ליכטיקער טאָג האָט געשפּינט זיין וואַרעמקייט פון גאָרער זונען־שיין און פון זויבערער פאַר־פּסחדיקער לופט. רעדער פון לויפנדיקע דראָזשקעס האָבן הילכיקער, ווי תמיד, אָן די פריש־אָפּגעדעקטע שטיינער געקלאַפּט, און פון דער זון איז שוין צו פאַר־נאַכט־צו אַ טייכל פון צעלאָזטן זילבער געוואָרן און געשטראַלט אַהין צו די נאָענטע און ווייטע בערג, וואָס אַרויס דער שטאָט:

— דער עיקר זענען זיי, די שוואַרצע ערד־פלעקן, וואָס שמעלצן זיך דאָרטן צווישן צעגייענדיקן שניי.

דענסטמאָל זענען אויף די גאַסן־ביימער צוויטשערנדיקע פייגעלעך פון די כּלים אַרויס, און דערציִערנס האָבן זיך מיט זייערע קינדער אַהיים אומגעקערט. און אין דער לופט האָט געגומען שמעקן מיט גרינגן פראָסט, מיט יונג־מיידל און מיט שמחה פון קליינשטעטלדיקע קינדער, וואָס הערן שוין אויף „גיין באַנאַכט“.

הערץ האָט געטראָפן שמואליקס פליגל פאַרשלאָסן און פּוסט און האָט זיך אָפּגעשטעלט. אַ דורכגייענדיקער ייִד האָט אים אָנגעוויזן צו די זיידע־נאָווסקיס אין דער גרויסער שטוב, איז ער אַהין אין פעדער־שטיבל אַריינגעקומען און האָט זיך אַף מירלען נאָכגעפרעגט.

באַ די זיידענאָווסקיס אין עסצימער האָט מען דענסטמאָל געקלעפּט פּורים־גרעט און האָניק־פאַרפל. דער גאַנצער לאַנגער טיש איז דאָרטן געווען פאַרפלייצט מיט שטוב־מענטשן, מיט יונגוואַרג און מיט קרובות. מ׳האָט נישט

געקענט איבערטראָגן פונעם קלײנעם קלײענדיקן ייִנגעלע, וואָס שטופּט די הענט אין די וואַרעמע האָניק־פּאַרפל. און עמעצער האָט דאָרטן אָנגעשריִען אַף אים אַפן קול:

— פע, דו!... וואָס לעקסטו די פינגער?

צום אָנהייב האָט דאָ הערצן אין פעדערשטיבל דאָס דינסטמיידל באַגעגנט. זי האָט נישט געוווּסט, וואָס אים צו ענטפערן, און איז מיט זײן שאלה אין עסצימער אַוועק. און באַלד האָבן זיך אַהער פון עסצימער מער פון אַ מנין מענטשן אַ לאָז געטאָן. זיי האָבן טונקל געמאַכט די שײַן, וואָס אין קלײנעם חדר, און האָבן נײַגעריק אַרומגעשטעלט אים, דעם פרעמדן יונגנמאַן, באַ וועמען דאָ פּנים איז אין יעדער רגע גרייט אַ שמייכל צו טאָן.

איינע אַ פרײלין האָט, קוקנדיק אַף אים, שטאַרק געוואָלט וויסן, ווער ער איז, און האָט אָנגערופן דעם נאָמען פון האָטעל, ווו מירל וווינט:

— אין צווײ צימערן וווינט זי דאָרטן.

אַ צווייטע האָט געוווּסט, אַז מירל וואַרט דאָרטן די גאַנצע צײַט אַף אַ מענטשן, וואָס באַדאַרף צו איר אַהער אין שטאָט קומען. זי האָט צוגעגעבן מיט אַ רמז אַף שמואליקן, וואָס איז צוריק מיט אַ פּאָר טעג דאָרטן אין האָטעל געווען און זיך בשום אופן צו איר נישט געקענט דערשלאָגן:

— זי איז, דאַכט זיך, עפּעס נישט געזונט, מירל... שוין, דאַכט זיך, עטלעכע טעג, זינט זי ליגט צו בעט.

פּלוצים האָט זיך די שוויגער אַליין אַף דער שוועל פון חדר באַוויזן און האָט געענומען פינקלען מיט די קורצזיכטיקע אויגן:

— שאַ!... וואָס האָט מען זיך דאָ אָנגעשטעלט?

מ׳האָט איר אָנגעוויזן אַף אים, דעם פרעמדן בחור, וואָס פרעגט אַף מירלען. האָט זי געטאָן צו אים אַ פּאָר שפּאַן. אַ ווײַלע האָט זי אַף אים אַזוי מיט די צוזאַמענגעצויגענע אויגן געקוקט. און נאָכדעם האָט זי אויסגעשטרעקט איר האַנט צו איר קלײנעם ייִנגעלע און אים אַוועקגענומען פונעם פרעמדן בחור מיט אַזאַ פּאַרזיכטיקייט, גלײַך זי וואָלט מורא האָבן, ער זאָל זיך אָן אָט דעם פרעמדן בחור אָנרירן און זאָל טמא ווערן. זי האָט אויסגעשפּיגן אָן אַ זײַט, ווי מען שפּייט, בשעת מ׳דערמאָנט עמעצנס אַ שלעכטע חולאת און האָט שוין געזאָגט מיט אַ מינע פון אַ מענטשן, וואָס קער זיך לחלוטין מיט אָט דעם בחור נישט אָן:

— נו, יאָ... זי וווינט דאָרטן... אין האָטעל וווינט זי.

פערטער טייל

I

דאָס איז געווען אין די פּראָסטיקע שטורעם־שנייען, וואָס צווישן גרויס־חגא און צווישן גויִישן ניי־יאָר.

מיט אַ רויט פּנים פון קעלט איז וועלוול בורנעס געשטאַנען באַ זיין פאָטער אין עסצימער. ער איז נאָר־וואָס אָנגעקומען פון זיין פּאַלוואַרק און האָט נישט געקענט תופס זיין, וואָס אַרום אים קומט פאָר. כמעט אַלע שטוב־מענטשן זענען מיט אומעטיקע פּנימער געשטאַנען אַרום אַ ייִדן אַ משולח און געהערט, ווי ער דערציילט:

— ער האַלט באַם עק, ר׳ גדליה... דער דאָקטער פון קרייז־שטאָט האָט געזאָגט, אַז ער האָט דאָ נישט וואָס צו טאָן. זיין שוועסטער פון אויסלאַנד איז שוין געקומען... און די טאָכטער... די טאָכטער, זאָגט מען, איז שלאָף... אַ סברה, אַז דאָרטן, באַ איר שווער אין שטוב, באַהאַלט מען פון איר די טעלעגראַמעס, וואָס מ׳שיקט פון דאַנען כמעט אַלע שעה.

ס׳איז געווען שטיל, און דורך די צווייענדיקע פענצטער האָט שווייגנ־דיק אַריינגעקוקט דער גרויער ווינטערדיקער פאַרנאַכט; ער האָט געשפּרייט זיין פאַרכטיקן אומעט אין אַלע פאַרפינצטערטע חדר־ווינקלען, און דער גרוי־סער און שוואַרצער בופעט איז שוין אין אים איינגעוויקלט געווען און האָט מיט שטומען מוסר אַרויסגעקוקט צו די מענטשנס מרה־שחורהדיקע פנימער:

— האָט איר אים דאָ צוויי יאָר צייט געשאָלטן, ר׳ גדליהן... און איצט ליגט ער שוין אַפן טויטן־בעט, און די תלמוד־תורה־ייִנגלעך גייען שוין פון זיינעטוועגן תהילים זאָגן.

עמעצער האָט אַף די תּלמוד־תּורה־ייִנגלעך אינדרויסן אַרויס אָנגעוויזן, און אַלע האָבן באַלאַגערט די פֿענצטער און געזען:

דאָרטן, ביי ר׳ גדליהן אין שטוב, לייכטן, ווי צו גסיסה, די פֿרי־אָנגע־צונדענע לאָמפּן — נישט פֿריילעך איז שוין דאָרטן אין די חדרים. און דאָ, מיט דער טונקעלער גאַס, וואָס פֿאַר דער שטוב, גייען אין אָפּגעריסענע טולופּלעך מער ווי פֿערציק תּלמוד־תּורה־קינדער, קריכן מיט די פֿיסלעך טיף איבעם אָנגעפּאַלענעם שניי און פֿאָלגן די צוויי מלמדים, וואָס ווייזן זיי דעם וועג אין אַסאַטענער קלויז.

ס׳איז אַריינגעקומען דער אָרטיקער אָנגענומענער שוחט, יענער זעל־בער שוחט, וועמען מ׳האָט אַמאָל, בשעתן אָפּלאָזן די תּנאים, פֿאַר אַ בורר צו ר׳ גדליהן געשיקט. ער האָט דערציילט:

— דאָס גייט ער פֿון דאָרטן... מ׳האָט נאָר־וואָס די צוואה איבערגעשריבן און צעטיילט די אַכצן טויזנט רובל ריווח, וואָס די סוחרים פֿון קרייז־שטאָט גיבן פֿאַרן חלק אין גרויסן קאַשפּעריוּוקער וואַלד. צוועלף טויזנט זיבן הונ־דערט טרעפֿן אָן די איבערגעבליבענע חובות, דרייצן הונדערט רובל אַף עולמות.

באַם שוחט איז געווען אַן אומעטיקער באַשעפּטיקטער פּנים, און אויס־געזען האָט ער געהייליקט און אָפּגעשיידט פֿון עולם־הזה, ווי באַלד נאָך טבילה, בשעת ער נעמט זיך טאָן אַ גאָטספּאָרכטיקע זאַך.

אַברהם משה בורנעס אַליין איז דאָ לעבן אים געשטאַנען און פֿיל פּאַ־פּיראָסן געררויכערט, אים צולעצט אָפּגערופֿן אין קאַבינעט און זיך גענומען מיט אים מיישב זיין:

— ווי קלערט ער? אפשר וואָלט ער, אַברהם משה, איצט באַדאַרפֿט צו ר׳ גדליהן אַריינגיין?

און וועלוול איז אַהין אין קאַבינעט נאָכגעגאַנגען און זיין אויער צו־געלייגט. דער שוחט האָט פֿאַרקנייטשט דעם שטערן:

— וואָס האָט מען דאָ וואָס צו קלערן? ס׳וואָלט אַוודאי גלייך געווען.

דענסטמאָל איז אים, וועלוולען, פֿיל גרינגער געוואָרן, און גנבען האָט ער זיך אָנגעהויבן אין פֿינצטערן קאָרידאָר, ווו עס איז געהאַנגען זיין בריי־טער וועג־פּוטער. ער האָט זיך דאָרטן בגנבה אָנגעטאָן און זיך שטיל איב־דרויסן אַרויסגערוקט.

*

ער האָט זיך געגנבעט מיט די הינטער־געסלעך אַראָפּ צו ר׳ גדליהס שטוב. זיינע פיס זענען געקראָכן טיף אינעם ניי־אויסגעפאַלענעם שניי, און די עקן פונעם לאַנגן און ברייטן פוטער האָבן זיך נאָכגעשלעפּט און געלאָזט דורכויס סימנים. ס׳איז געווען שטיל פון נאָכן שניי־שטורעם. אַלץ, פון דער בלאָסער שווייגנדיקער נאַכט ביז די שיטערע ערגעץ־ווו באַלויכטענע שטיב־לעך, האָט אויסגעזען מאָדנע וואַרטנדיק און שטום, ווי אין דער בלאָסער חשכות פון אַ חלום. פון ערגעץ אַ זייטן־געסל האָט אַהער אַ שטאַרקער קלאַפּ פון אַ הויז־טיר דערגרייכט, און אַ ייִדענע, וואָס איז פון דאָרטן אַרויסגע־גאַנגען האָט אויסגעשריִען צו איר שכנה אָפן קול:

— גאָט קען אים נאָך העלפן, ר׳ גדליהן!... ער האָט אוודאי פּאַרדינט.

ער האָט באַמערקט ר׳ גדליהס קרוב, דעם געוועזענעם קאַסיר, וואָס האָט זיך פון ערגעץ אויף גיך צו ר׳ גדליהן אין שטוב אומגעקערט. ער האָט אים אָנגעיאָגט:

— איין וואָרט... וואָס הערט זיך? נישט גוט, אַ?

דער קאַסיר האָט זיך אָפּגעשטעלט און האָט אַ זיפץ געטאָן:

— וואָס זאָל זיך הערן? אוודאי נישט גוט.

ר׳ גדליהס קרוב האָט זיך נישט געחידושט, וואָס ער, וועלוול, דרייט זיך דאָ אַרום; ער האָט אים געענטפערט, ווי ר׳ גדליהס אַ גוטן פריינט. איז ער געגאַנגען ווייטער צו דער שטוב. אַ בינטל ייִדן זענען דאָ אַרום ר׳ גדליהס אַ געוועזענעם משולח געשטאַנען און האָבן געהערט, ווי ער דערציילט וועגן גיטעלען, וואָס ליידט שוין דעם דריטן מעת־לעת פון שטאַרקן קאָפּווייטיק:

— ר׳ גדליהס שוועסטער זיצט דאָרטן לעבן איר אין פינצטערן שלאָפ־צימער; זי לאָזט גיטעלען פון בעט נישט אויפשטיין.

ער האָט דאָס בינטל אויסגעפּעלט, אַרומגעגאַנגען די שטוב פון דער צווייטער זייט און זיך אָפּגעשטעלט לעבן באַלויכטענעם פענצטער פון מירלס חדר:

— אַפּנים, דאָ ליגט ער, ר׳ גדליה.

אַן אַלטיטשקער ייִד, אַ קראַנקער, אַ הוסטנדיקער און אַ למדן, איז אַהער אָנגעקומען מיטן שמאָלן געסל, וואָס פירט פון אַסאַטענער קלויז. דער ייִד האָט זיך קרעכצנדיק אָפּגעשטעלט, אים מיט זיינע קאַליע אויגן אין פּנים אַריינגעקוקט און, קרעכצנדיק, זיך דערפרעגט:

— ווער איז?... אוי... אוי... וועלוול?

דער אַלטיטשקער האָט זיך געקלאָגט אַף דער עלטער, אָפן לעבן און

אָפּן טויט. ווערלוול האָט איבערגעוואַרט, ביז דער ייִד איז אָפּ ר׳ גדליהס גאַניק פאַרשווונדן, און האָט זיך בענטער צום פענצטער צוגערוקט. איצט האָט ער שוין געזען אַלץ, וואָס דאָרטן אין חדר איז פאָרגעקומען. ס׳האָט זיך געמאָלט, ווי ס׳שמעקט דאָרטן מיט רפואות, מיטן גערוך פון שלאָפן און פון נאָענטן טויט, און געדאַכט האָט זיך, אַז ס׳איז דאָרטן שטיל, אומגעווייניגלעך שטיל. באַם טישל, ווו ס׳האָט אונטער אַ בלויען אַבאַזשור דער לאָמפּ געברענט, איז געזעסן דער אָרטיקער אַנגענומענער פעלדשער. ער איז שוין עטלעכע נעכט נישט געשלאָפן, איז באַ אים דאָס פּנים אומעטיק געווען, און געקוקט האָט ער גלייך אַהין צום שלאָפנס בעט, וווהין ס׳איז פון אונטערן אַבאַזשור די אַראָפּגעזעצטע בלויע שיין געפאַלן. אַברהמל דער רב האָט זיך דאָרטן אַהין און צוריק צוזאַמען מיט זיין שאָטן, ווי אַף די שפּיץ־פינגער, ארומגעדרייט און דערביי געהאַט אַ שטאַרק אומגליקלעכן און צעטראָגענעם אויסזען; דער רעכטער אונטערגעהויבענער אַקסל האָט באַ אים געשטאַרצט אין דער הויך, און פונעם צווייטן אַקסל, פונעם אַראָפּגעלאָזטן, איז אַראָפּגעהאַנגען די לינקע האַנט מאָדנע, ווי אַ געליימטע, זיך אינגאַנצן באַהאַלטן אינעם אַרבל און זיך, ווי פון זיך אַליין, אַהין און צוריק געשאָקלט. און דאָרטן, אָפּן בעט, וואָס באַ דער וואַנט, איז דער שלאָפער, אַפּנים, פאַרטראָגן געלעגן. דער קאָפּ איז באַ אים געווען אָפּגעגאָלט צוליב די פּיאַווקעס, וואָס מ׳האָט אים נאָכן דאָקטערס אָוועקפאָרן געשטעלט, האָבן זיך דערפאַר די פּיאות מיט דער באָרד געדאַכט צופיל גרויס און צופיל שוואַרץ, און דאָס פּנים — צופיל אויסגעדאַרט און צופיל קליין. אָט האָט זיך דאָרטן זיין קאָפּ פּאַמעלעך, פּאַמעלעך אַהין און צוריק אַ ריר געטאָן. די מענטשן, וואָס אין חדר, זענען נעענטער צום בעט צוגעגאַנגען. ווערלוול האָט זיך דאָ אַף די שפּיץ־פינגער אויפגעשטעלט און געזען, ווי מ׳פּאָלגט אים, ר׳ גדליהן, און מ׳זעצט אים אויף; ווי מ׳טוט אים אויס נאַקעט און מ׳ציט אָפּ אים אַרויף אַ ווייס העמד, אַ נייס און אַ בלאַנקנדיקס, וואָס אין דעם זעט ער, ר׳ גדליה, אויס געהייליקט און ריין, ווי אום יום־כיפור פאַרנאַכט, נאָך אַ מעת־לעת פאַסטן. פּאַמעלעך, פּאַמעלעך האָט מען אים צוריק אָפּן קישן אַראָפּגעלאָזן און זיך איינגעבויגן הערן, וואָס ער זאָגט. עמעצער האָט אַהער אין צימער מירלס בילד אַרייגעטראָגן און עס הינטן־אַרום אַברהמל דעם רב באַוויזן. אַברהמל האָט ברוגז צו יענעם מיט דער האַנט געמאַכט:

— מ׳באַדאַרף נישט. מ׳באַדאַרף נישט.

דאָס האָט, אַפּנים, ר׳ גדליה וועגן דער טאָכטער זיינער געפרעגט.

און ווידער האָט מען זיך איינגעבויגן צו אים און געהערט, וואָס ער זאָגט. אַפּנים, פון זיינע רייד האָט באַם האַרצן פאַרקלעמט. די שוועסטער זיינע האָט זיך אין אַ זייט אָוועקגעדרייט און גענומען כליפּען און ווישן די אויגן. פלוצים האָט ער דערזען, ווי דער פעלדשער ראַמט עפּעס דעם רב אַפּן אויער, און דער רב שאָקלט מיטן קאָפּ און לאָזט זיך פונעם צימער אַרויס. ער האָט דאָס פענצטער פאַרלאָזן און זיך געלאָזט צום גאַניק. אַ ייִד, אַ משולח, האָט דאָרטן געזוכט אַ פור, כדי אין נאָענטן דאָרף נאָך פּיאַווקעס צו פאָרן. האָט ער, וועלוול, אָט דעם ייִדן באַם אַרבל אָנגענומען און אים גענומען פירן צו זיין פאָטער אַהיים:

— אָט איז מיין פור. זי איז געשפּאַנט... הייסט אים שמייסן, דעם פורמאַן.

*

אַרום צוועלף אַזייגער באַנאַכט, האָט זיך פונדרויסן צו בורנעסן אין עסצימער אַ געלויפעריי מיט קולות דערהערט.ביידע מיידלעך זענען, זיצנדיק באַם טיש, געוואָרן טויט. עמעצער פון זיי האָט זיך פאַרן האַרצן אַ כאַפּ געטאָן. אַ צווייטער האָט אַ קוק געגעבן אינדרויסן אַרויס דורכן צווייענדיקן פענצטער, דערזען דאָרטן די מענטשן, וואָס דרייען זיך אין דער בלאָסער נאַכט־חשכות, און זיך מיט שרעק צוריק צום טיש אויסגעדרייט:

— אוי וויי!... זיך שוין, אַפּנים, געפּעלט ר׳ גדליה.

איינס פון די צוויי קינדער, וואָס זענען אין אָנטאָן אַף דער קאַנאַפּע געשלאָפן, האָט זיך אויפגעכאַפּט מיט אַ דערשראָקענעם געוויין; די מיידלעך האָבן מורא געהאַט אַליין אין שטוב צו בלייבן, און וועלוול האָט אַף זיך געשווינט דעם פוטער געכאַפּט און איז מיט אַ קלאַפּנדיק האַרץ ווידעראַמאָל אינדרויסן אַרויסגעלאָפן. איצט האָט ער זיך שוין נישט געגנבעט הינטן אַרום, נאָר געגאַנגען גלייך מיט דער ברייטער גאַס, וווּ אינעם רוב הייזער האָט זיך נאָך געלויכטן. אין מאַרק זענען געשטאַנען פיל ייִדן אין אַ ביגטל און האָבן גערעדט אַלע צוזאַמען, ווי צו קידוש־לבנה. עמעצער האָט דאָרטן געשריִען אַפּן קול:

— וואָס מיר נושא־המיטה...

— האָב צייט!

דאָס גאַנצע שטעטל איז געווען וואַך. מענטשן זענען געגאַנגען אַראָפּ, צו ר׳ גדליהס שטוב. פון אַלע עקן שטאָט זענען זיי אַהין געגאַנגען, און ער, וועלוול, איז געגאַנגען צוזאַמען מיט זיי און זיך צוזאַמען מיט זיי דאָרטן אין

שטוב פון איין איבערגעפילטן חדר אין צווייטן געשטופּט. אינעם באַלעגערטן עסצימער האָט ער זיין וווקסיקן פּאָטער דערזען; יענער איז אָפּגעזונדערט פון אַלעמען געשטאַנען אָנגעשפּאַרט אָן אַלמער און מרה־שחורהדיק געריבערט פון זיין זילבערנעם ציגאַרשפּיץ. און דער איינגאַנג אין דריטן חדר איז שוין אַזוי געווען; אַ סך ליכט האָבן דאָרטן געברענט, און פיל וויינענדיקע קולות האָבן זיך פונדאָרטן געטראָגן. אים, וועלוולען, האָט מען דאָרטן גע־שטופּט פון אַלע זייטן. עמעצער האָט הינטער זיינע פּלייצעס אָנגעוויזן אַהין, אַף ר׳ גדליהס איידעם, וועלכער איז נאָר־וואָס פון וואָקזאַל געקומען. און ווען ער האָט זיך דערמאָנט, אַז ער באַדאַרף ווייטער נישט גיין, האָט ער זיך שוין געפונען אינעווייניק, אינעם חדר מיט די פיל אָנגעצונדענע ליכט, און קיינער האָט זיך שוין אַרום אים נישט געשטופּט. לינקס פון אים, אין איין שורה מיט גיטעלען און מיט דער אויסלענדישער שוועסטער, איז דער נאָר־וואָס געקומענער איידעם געווען אָנגעבויגן איבערן מת, און אַקעגן אים מיט אַ פאַרקרימט פּנים געשטאַנען אַברהמל דער רב און געקוקט צו אים אַזוי מאָדנע; ער האָט געוואָלט, אַז ער, וועלוול, זאָל זען, אַז ער איז טאַקע באמת ר׳ גדליהס אַ גוטער פריינט געווען, און אַז פון זיינע רבנישע אויגן גיסן זיך איצט טרערן.

*

מיטן גרויען טאָג־ליכט האָט מען די מיטה מיטן מת פון שטוב אַרויס־געטראָגן. שמואל און קורץ איז אָט די מיטה געווען און אויסגעזען האָט זי, ווי אַ קינדערשע. מ׳איז מיט איר געלאָפן, ווי מיט עפּעס אַ זאַך, וואָס מ׳באַדאַרף וואָס גיכער פון מענטשן באַהאַלטן. געטראָגן האָבן זי אַף די אַקסלען דער רב מיטן דיין, ביידע שוחטים, דער איידעם און נאָך עפּעס אַ פּשוטער יונ־גערמאַן, וואָס פלעגט באַ ר׳ גדליהן אין מיל אַלע וואָך צוויי פורלעך מעל קויפן. עמעצער האָט אים, וועלוולען, נענטער צו דער מיטה צוגערוקט און אַוועקגעשטופּט דעם פּשוטן יונגנמאַן:

— לאָז, לאָז, ס׳איז וועלוול בורנעס.

און וועלוול האָט זיין אַקסל אונטערגערוקט און האָט צוזאַמען מיטן איידעם געטראָגן ווייט, ווייט ביזן בית־עולם. ווען ער האָט די מיטה אָפּגע־לאָזט, איז ער שוין אַזוי צעטומלט און פאַרנעפּלט געווען. דער פּשוטער יונ־גערמאַן האָט זיך געפילט צו אים נאָענט, דערפאַר וואָס ער האָט אים זיין אָרט באַ דער מיטה אָפּגעטרעטן, צוגעגאַנגען צו אים און געזאָגט:

— גרינג, ר׳ גדליה, אַ? אויסגעדאַרט...

און ער האָט דעם יונגמאַן אין פּנים געקוקט און זיך נישט געקענט דערמאָנען, ווי אַזוי מ׳רופט אים, און ווו ער האָט אים געזען.

II

גיטעלע מיט ר׳ גדליהס שוועסטער זענען דאָרטן אין שטוב שבעה אָפּגעזעסן, און אַברהמל דער רב האָט אַהין פון גאַס צוויי מאָל אין טאָג אַ מנין געשלעפּט. ער האָט קיין איינציקן מענטשן נישט דורכגעלאָזט:

— נישקשה... ר׳ גדליה האָט באַ אייך פאַרדינט.

יידן האָבן געפאָלגט און זענען געגאַנגען אַהין צו מנין, געזען ווי אין שטוב איז פּוסט און שטיל, און ווי דאָרטן אין זאָל זיצט גיטעלע לעבן ר׳ גדליהס שוועסטער אַף דער ערד, קוקט אַראָפּ אַף דער פּאָדלאָגע און שווייגט.

ר׳ גדליהס שוועסטער האָט געוואָלט, אַז גיטעלע זאָל מיט איר פאָרן צו איר קיין אויסלאַנד. ווען קיינער איז דאָ אין שטוב נישט געווען, האָט זי זיצנדיק לעבן גיטעלען אַף דער ערד, געטענהט פאַרן קרוב דעם קאַסיר און פאַר אַברהמל דעם רב:

— כ׳מיין, ווען האָט זי דאָ, גיטעלע?... כ׳מיין, וואָס וועט זי דאָ זיצן?

— און אַף אַ שטיקל צייט... אַף אַ שטיקל צייט מעג זי דאָך, לכל הפּחות, צו מיר צופאָרן.

דער רב מיטן קאַסיר האָבן דערויף וואָס צו זאָגן נישט געהאַט, און די שוועסטער אַליין האָט שוין אין דער ערנסטקייט פון איר אייגענעם קול נישט געגלויבט. גיטעלע האָט איר קאָפּ נישט אויפגעהויבן, און אין חדר איז געווען שטיל, און אַ פּוסטקייט פון נאָך אַלעמען האָט זיך געקלאַפּט צו די ווענט און צום באַלקן און דערמאָנט, אַז ר׳ גדליה איז שוין טויט, און אַז גיטעלע האָט שוין אין ערגעץ קיין אָרט נישט.

מ׳האָט געזוכט אַ קונה אַף ר׳ גדליהס שטוב און נישט געפונען. דאָס מעבל האָט מען אויספאַרקויפט הינטן־אַרום, אַז גיטעלעס וויסן, און אַ סטאָליער האָט מען שוין אינעם טאָג פון אַוועקפאָרן געדונגען און אים געהייסן פונדרויסן מיט ברעטלעך די פענצטער פאַרשלאָגן.

געזעגענען זיך זענען געקומען אַברהמל דער רב, דער געוועזענער קאַסיר מיט זיין ווייב, ליבקע די רביצין, און נאָך עפּעס אַן אַלטע קרעכצנדיקע

ייִדענע, אַן אַלמנה, וואָס פלעגט באַ גיטעלען נעמען אַלע פרייטיק אַ חלה צוליב אַן אָרעמען שוסטער, אַ מטופל. זי האָט איצט מער ווי תמיד געהאַלטן אין איין זיפצן, אַט די ייִדענע, און איבער עפּעס נישט אויפגעהערט דער־ציילן וועגן איר עלטערער געשטאָרבענער טאָכטער:

— האָט זי זיך געהאַלטן אין איין בעטן באַם רבונו של עולם: רבונו של עולם, וואָס טויג דיר מיין טאָכטער? נעם בעסער מיך...

גיטעלע איז געווען צופיל אַנגעפּעלצט און צופיל פאַרבונדן, אַזוי אַז מ׳האָט איר פּנים נישט אַרויסגעזען. זי האָט אויסגעזען, ווי פאַרשטיינערט, געזעסן אַף איין אָרט און נישט גערעדט. פון שטוב איז זי אַרויסגעגאַנגען צולעצט. נאָר בשעת זי האָט זיך אַפן שליטן געוואָלט אַרויפזעצן, איז מיט איר עפּעס געשען. דער קאָפּ האָט זיך איר פאַרדרייט, און געדאַכט האָט זיך, אַז זי פאַלט אום. מ׳האָט זי געוואָלט אונטערהאַלטן און אַפן שליטן אַוועק־זעצן, נאָר זי האָט זיך נישט געלאָזט און זיך באַפרייט, אַרויפגעגאַנגען נאָכ־אַמאָל אַף די טרעפּלעך און געגעבן אַ קוש די מזוזה.

און אין שטאָט האָט מען נאָך דערציילט, אַז וועלוול בורנעס איז אין יענעם טאָג אַפן וואָקזאַל געווען, אַז ער איז דאָרטן צו גיטעלען צוגעגאַנגען און איר געזאָגט:

— זייט געזונט, האָט ער איר געזאָגט.

און זי, גיטעלע, האָט זיך אויפגעשטעלט פונעם בענקל, וואָס אין צווייטן קלאַס, און האָט אים געענטפערט:

— גאָט קאָן אים נאָך העלפן, האָט זי אים געענטפערט.

*

אינעם לעצטן וואָרעמען שבת, וואָס פאַר פסח, זענען אַ שטיק פינף אָרטיקע שניידער־יונגען געגאַנגען מיט דער פריש־אויסגעטרעטענער סטעזש־קע, וואָס אַראָפּ דעם שטעטל. זיי זענען געווען צופרידן פון דער בלאָטע, וואָס טריקנט, און פון דער פּסחדיקער רו, וואָס איז שוין נאָענט, זיך געוווערטלט און נישט דורכגעלאָזט פונוויטנס קיין איינציק אויסגערוט דינסטמיידל.

ס׳איז זיי געפעלן געוואָרן דער גאַניק פון ר׳ גדליהס פאַרלאָזטער שטוב, האָבן זיי זיך אַף אים געשטעלט וואָרעמען קעגן דער זון, זיך סוף־כל־סוף גענומען ראַנגלען און אומגערן אויסגעזעצט אַ פּאָר שויבן פון די פאָרנטיקע פענצטער.

דאָס האָט דערזען אַן עלטערער ייִד, אַ שטאָט־באַלעבאָס, וואָס איז פאַר־

ביי צו מנחה געגאַנגען. ער האָט זיך אָפּגעשטעלט און האָט אַף די שניידער־יונגען אָנגעשריִען:

— אַראָפּ, שקצים, פון גאַניק... אַ רוח אין אייערע ביינער, קיין דרך־ארץ האָט עס נישט.

די שניידער־יונגען האָבן געפאָלגט און זענען פון גאַניק אַראָפּ. און די שויבן זענען שוין אַזוי אויסגעשלאָגן געבליבן און האָבן בלינדערהייט דערמאָנט אָן פאַרשטאָט פון ווייטן כרך און אָן ר׳ גדליהס טאָכטער, וואָס איז אַהער נאָכן פאָטערס טויט אפילו אַ קוק טאָן נישט אַראָפּגעקומען. ייִדן האָבן אַף איר געקוקט, אַף אָט דער שטוב, וואָס שטייט פּוסט און האָט קיין יורש נישט:

— טאָקע געשטאָרבן ר׳ גדליה, אַ? נישטאָ.

און אַברהמל דער רב האָט ערגעץ קהליש געלט דערטאַפּט און דערפאַר געבויט אַ שטיבל אַף זיין קבר. שטאָט־באַלעבאַטים האָבן געפונען, אַז ס׳איז קרום, האָט ער זיך מיט זיי געקריגט און איז געבליבן באַ זיינס:

— נישקשה, נישקשה... שיין אַזוי: ר׳ גדליה האָט געלאָזט קהל דרייצן הונדערט רובל, און קהל שטעלט אים אַ שטיבל אַפן קבר; איינס מיטן צווייטן קער זיך נישט אָן.

ער איז דענסטמאָל גאַנצע טעג פון שטוב נישט אַרויסגעגאַנגען און האָט געלערנט משניות. ווען דאָס שטיבל איז אַפן קבר פאַרטיק געוואָרן, האָט ער שוין געהאַלטן באַ אַ סיום, אַרויפגעגאַנגען אַפן בית־עולם מיט אַ פאָר מנינים ייִדן און האָט אַף ר׳ גדליהס קבר די לעצטע פרקים מסיים געווען און קדיש אָפּגעזאָגט. אין דער אַלטער אָסאַטענער קלויז האָט זיך אין יענעם פרימאָרגן לענגער, ווי אַלעמאָל, די צוועלף־אַזייגערדיקע שעה געצויגן, און אַברהמל דער רב איז דאָרטן מיט די צוריקגעקומענע פאָר מנינים ייִדן געשטאַנען. מ׳האָט געהאַט פאַרחלשטע הערצער און גענומען אַ קאָפּ בראָנפן פאַר ר׳ גדליהס עליית־נשמה.

אין קלויז איז געווען וואָכעדיק און שטיל. דער ערשטער פּסחדיקער שטויב איז געלעגן אַף די שטענדערס און אַף די בענק, און דער שמש האָט שוין געהאַט געגעסן אָנבייסן ערגעץ־ווו באַ זיך אינדערהיים. מ׳האָט גע־שמועסט וועגן דעם ווייסן העמד, וואָס ר׳ גדליה האָט זיך געהייסן אָנטאָן פאַרן טויט:

— איז אַ סברה, אַז דאָס העמד איז אים געבליבן בירושה פון זיינעם אַן עלטער־עלטער־זיידן.

דער רב האָט געהאַלטן דעם קעלישעק בראָנפן אין האַנט און האָט דערציילט דעם עולם וועגן ר׳ גדליהן ז״ל:

— איז דאָס געווען... שוין גאָר באַם לעצט איז דאָס געווען. טוט ער צו מיר אַ זאָג: אַברהמל, טוט ער מיר אַ זאָג, — וואָס וויינסטו?... נאָר איינער, ווען איך פיל, אַז איך לאָז עמעצן איבער נאָך זיך, וואָלט איך געגאַנגען אַהין, ווי צום טאַנץ.

דער עולם האָט געהערט און געשוויגן, און נאָר איינער אַ ייִד, אַ פּועל בטל, אַן איבערגעשראָקענער, אַן אויסגעדאַרטער און אַ חניפהניק, האָט זיך צוגערוקט צו עמעצן הינטן אַרום און נאַריש געשמייכלט פונעם אויסגעטרונקענעם קעלישעק בראָנפן. ער האָט געוואָלט מרמז זיין אַף די בחורים, וואָס מירל האָט פון תמיד אָן איבערן שטעטל נאָכגעשלעפּט נאָך זיך, און אַף דעם, וואָס זי איז נאָך זיין טויט אַהער נישט אַראָפּגעקומען, און האָט אַ שכל אויפגעטאָן:

— ר׳ גדליה האָט זי, אַפּנים, געקענט, די טאָכטער זיינע, אַ? ער האָט, אַפּנים, געוווסט, ווער זי איז.

אָקאָרשט אַף די אַנדערע טעג פּסח זענען פון דער גובערניע־שטאָט צו טאַראַבייען אין דאָרף די קינדער געקומען, און העלערס חבר, דער פּאָליטעכניק, איז אויך מיט זיי געווען. ער האָט זיך דאָרטן באַגעגנט מיט דער אַקושאָרקע שאַץ, וואָס האָט שוין ביי דער צוקער־פּאַבריק געוווינט, און האָט איר אין העלערס נאָמען דערציילט, אין וואָס מירלס חולאת איז באַשטאַנען דאָרטן אין שטאָט, בשעת ר׳ גדליה איז דאָ אַפּן טויטן־בעט געלעגן.

באַ אַברהם משה בורנעס אין שטוב איז מען דענסטמאָל געוואָר געוואָרן, אַז מירל וווינט שוין נישט מיטן מאַן, נאָר באַזונדער, אין איין האָטעל מיט דער אַקושאָרקעס באַקאַנטן, הערצן; אַז זי איז עפּעס יאָ געגט און נישט געגט; אַז זי לאָזט צו זיך קיינעם פון איר מאַנס קרובים נישט צו, אַ חוץ איינעם אַ געשוועסטערקינד זיינעם, וואָס איז נאָך אַ בחור און האָט, זאָגט מען, שטאַרק־רייכע געשעפטן. אין אַ זונטיקדיקן באַטאָג האָט מען דאָרטן אין עסצימער געהאַט אָנגעהויבן וועגן דעם צו רעדן:

— וואָס האָט מען, וואָס צו קלערן? ווועלוול מעג אַוודאי דאַנקען און לויבן גאָט, וואָס ער איז ניצול געוואָרן.

נאָר וועלוול איז פּלוצים אָנגעקומען אַהין פונעם פּאָטערס קאַבינעט, איז מען מיטאַמאָל שטיל געבליבן, זיך דערפילט שלעכט און אים אין פּנים נישט געקענט קוקן. ביידע מיידלעך האָבן זיך איינציקווייז פון עסצימער

אַרויסגעגליטשט, און נאָר די מוטער האָט זיך דאָרטן באַקוועמער און מיט אַלע פיר אַף דער קאַנאַפּע אַרויפגעזעצט.

— ס׳איז געוואָרן שטיל.

— וועלוול, האָט די מוטער געפרעגט, ווען וועט שוין אַמאָל נעמען אַן עק, וועלוול?... ווען וועט שוין אַמאָל קומען די גוטע שעה?

וועלוול האָט זיך צו איר מיט אַ פאַרקרימטן פּנים אַ בייג־געטאָן:

— אַ?...

און באַלד האָט ער זיך ברוגזדיק אַוועקגעדרייט צום פענצטער און גענומען אַרויסקוקן אינדרויסן. ער האָט נישט געוווּסט וואָס מ׳וויל פון אים און וואָס מען דולט אים דעם קאָפּ, און האָט געקוקט צו דער שטוב פון ר׳ גדליהס קרוב, דעם קאַסיר, און צום מעבל, וואָס מ׳טראָגט פון דאָרטן אַרויס און מ׳לייגט אַרויף אַף די צוויי גרויסע אָנגעלאָדענע פורן:

— אַט פאָרט שוין ר׳ גדליהס קרוב אויך אין קרייז־שטאָט אַרויס, און קיינער וועט שוין דאָ אין שטעטל נישט בלייבן...

טעג וועלן זיך שוין דאָ אין שטעטל ציִען אַזעלכע לאַנגע, הייסע און זומערדיק נודנע. אין שטעטל וועט זיין פוסט, און קיין דרך־ארץ וועט שוין נישט זיין, פאַר וועמען דאָ צו האָבן. און ער, וועלוול בורנעס... יאָ, די נייע דריי הונדערט דעסיאַטין שוואַרצע ערד, וואָס מלייגט אים פאַר אָרום מי־ראַטאָווס טייך:

— ער וואָלט זיי באַדאַרפט נעמען אין אַרענדע, אָט די נייע דריי הונדערט דעסיאַטין.

III

פונעם קרומען סטודענט ליפקיסן איז באַלד נאָך שבועות אָנגעקומען אַ בריוו:

ער האָט זיך געמאַכט אַן אָפּעראַציע אַפן פוס, און די אָפּעראַציע איז געלונגען.

פרייטיק־צו־נאַכט נאָכן דאַוונען האָט מען וועגן דעם גערעדט אין אַסאַטענער קלויז:

— וואָס־זשע, ס׳איז אַ נייעס?... נאָר די אַדערן זענען באַ אים געווען

צונויפגעצויגן, און ס׳איז אַ סברה, ער זאָל אָנהייבן גיין גלייך, ווי אַלע מענטשן.

מ׳איז דאָרטן אויך געשטאַנען אַרום אַ מזרח־באַלעבאָס, וואָס איז אָקאָרשט פאַרנאַכט פון גובערניע־שטאָט אָנגעקומען, און געהערט, ווי ער דערציילט וועגן די זיידענאָווסקיס, וואָס וווינען דאָרטן אין פּאָרשטאָט, און וועגן זייער קרובֿ, מיט וועמען ער אַליין האָט דאָרטן גערעדט:

— זי וווינט נאָך אַלץ אין האָטעל, מירל, און ס׳איז אַ ליגן, וואָס מ׳זאָגט, אַז דער מאַן אירער האָט זי כלומרשט געגט.

און נאָכדעם האָט זיך שוין דאָ אין שטעטל אַזוי לאַנגווייליק די זומער־דיקע וואָך געצויגן, און געקומען איז אייבער אַ פּריטיק, אַ פּאַרנער און אַ נודנער, ווי די איינציקע אויסגעליידיקטע גוייִשע פֿור, וואָס איז פֿון גאַנץ פֿרי אין פּוסטן מאַרק פאַרבליבן.

אַרום צוועלף אַזייגער באַטאָג האָט זיך נאָך געדענקט, וויפל ווייבער האָבן זיך מיט זון־אויפגאַנג אַרום עטלעכע פֿורן מיט גרינס געריסן, און דורך אָפענע טיר און פענצטער האָבן זיך נאָך פֿון ערגעץ אַרויסגעשפּאַרט גיכע פאַרשפּעטיקטע קלעפּ, וואָס פאַלן אָפן פיש־ברעטל, און זענען אויסגע־מישט געוואָרן מיט די ווערטער, וואָס איין שכנה האָט צו דער צווייטער אין שטוב אַריינגעשריִען. אַ ייִד אַ קרעמער האָט עמעצן אָף גיך אַ גמילות־חסד אָפּגעטראָגן, און דער פּראָוויזאָר־געהילף סאַפּיאַן האָט זיך פֿון ערגעץ צו זיך אין אַפּטייק אומגעקערט, נישט געקענט פאַרליידן דעם רויך, וואָס שלאָגט שווער און נידעריק פֿון די קוימענס, און איז געווען ברוגז אָפן שטעטל:

— ווייסט זיי דער רוח, מיט וואָס פאַר אַן אומריינעם מיסט זיי הייצן דאָרטן אָף טשאָלנט.

פּלוצים האָבן זיך דערהערט קלאַנגען פֿון אַ פּאָר פרעמדע וועג־גלעקער, און אַ פּריש־געקומענער וואָקזאַל־בעל־עגלה האָט זיך מיטאַמאָל געטאָן אַ לאָז אַראָפּ איבערן שטעטל, איבערגעשראָקן אַ האָן מיט עטלעכע הינער, זיך פאַרקערעוועט און איז שטיין געבליבן פאַר די טרעפּלעך פֿון אַברהמל דעם רבס שטוב.

ס׳איז געווען אַזוי מאָדנע:

אָף דער פֿור איז איינע אַליין געזעסן מירל הורוויץ, דער קאָפּ מיטן שטרויענעם היטעלע אין ווייסן טול פאַרבונדן, און אַליין האָט זי צוגעשאָקלט מיטן קאָפּ און פריינטלעך געשמייכלט צו דער אָקעגנקומענדיקער רביצין ליבקע.

ליבקע די רביצין האָט זי געחנפעט נאָר לפנים:

— וואָס פאַר אַ שאלה?... דאָס מיידעלע אירס, חנהקען, וועט זי איבער־נעמען צו זיך אין שלאָפצימער, און מירל וועט קענען זיין טאַקע דאָרטן אין חנקעס חדר.

און זי איז מיט איר האַנט באַ האַנט אין שטוב אַריינגעגאַנגען, נישט אויפגעהערט צו שמייכלען און האָט עס אָנגענומען פאַר אַן אמת:

— יאָ, זי האָט פריער געוווסט, אַז זי וועט דאָ קענען וווינען אַ פּאָר וואָכן, יעדנפאַלס נישט מער ווי אַ פּאָר וואָכן.

*

שבת באַטאָג האָבן זיך אויסגעפּוצטע מיידלעך פונעם שפּאַציר אומגע־קערט, אָנגעלייגט וועג און בכיוון דורכגעגאַנגען דאָס זייטיקע הינטערגעסל, וואָס שפּיגלט זיך אינגאַנצן אין אַברהמל דעם רבס שטוב.

אין געסל איז געווען אויפגעראַמט און שטיל. הייזער האָבן פון זיך שבתדיקע שאָטנס אָפּגעוואָרפן און זיך איבערגענומען:

— מיין שאָטן איז גרעסער.

— און מיינער נאָך גרעסער.

דורך דער אָפענער טיר האָט זיך אַרויסגעשפּאַרט דער נאַריש־ברענענ־דיקער ניגון, מיט וועלכן אַברהמל דער רב האָט געלערנט. אַף די טרעפּלעך האָט אין רויטן פאַריק געגענעצט ליבע די רביצן, געהאַט אַ פאַרשלאָפן פנים און, נישט אומקוקנדיק זיך, גערעדט אין שטוב אַריין צו איר עלף־יאָריקער מיידעלע:

— חנהקע, וויז נאָר אַהער די אויבסן, חנהקע! דאָרטן אין שראַנק אין אַ טעלער, חנהקע!

און לעבן איר איז געזעסן מירל, געקוקט אומעטיק אַפן געסל און דער קאָפּ איז באַ איר אויף די הענט געווען אונטערגעשפּאַרט.

— יאָ, האָט זי געזאָגט, איר, מירלען, טוט שוין געוויס באַנג, וואָס אַפילו ער, זייער געוועזענער קאַסיר, דער קרוב, האָט זיך שוין אויך פון דאַנען אין קרייז־שטאָט אַרויסגעקליבן.

אין שטעטל האָט מען געוווסט, אַז עפּעס אַ סקאַנדאַל איז דאָרטן אין קאָרידאָר פון האָטעל צווישן איר מיט איר מאַן פאָרגעקומען, און פון דער גובערניע־שטאָט האָט זי געמוזט אַנטלויפן.

ער, נתן העלער, מיט וועמען זי האָט זיך אַמאָל דאָ אין שטעטל אַרומ־געשלעפּט, האָט שוין צו יענער צייט זיין גאַנצע ירושה באַם קאָפּיקע־בלעטל

געהאַט געפּטרט. ער האָט שוין פּאַר זעכציק רובל אַ חודש געדינט ערגעץ אין דער היגער געגנט און האָט שוין ווידער גערעדט אַף איר אַלדאָס בייז. איינמאָל האָט ער דאָרטן דעם פֿאָטאָגראַף רויזענבוים דערטאַפּט און האָט אים באַוויזן שוין גאָר אַ מיאוס צעטעלע, וואָס מירל האָט אים ווינטער דורך אַ שטאָט־שליח צוגעשיקט. און דער פֿאָטאָגראַף רויזנבוים, אַ קרעפּ־טיק דאַרער יונג מיט אַן אָפּגעבערענט פאַרגווייַשט פּנים און מיט אַ ברייט אויסגעצייַט העמד, האָט זיך נאָכדעם אַהער אַהיים אומגעקערט און האָט דאָ אַלע פֿאַרנאַכט געקיצלט דעם אַנגעברוגזטן סאָפּיאַנען אונטער ביידע פּאַכוועס:

— מ׳קען דאָך נישט וויסן, פֿון וועמען מירל האָט געטראָגן... סאָפּיאַנ־טשיק!...

*

איינמאָל אין מיטן העלן טאָג, איז צו איר פּלוצים פֿון דער גובערניע־שטאָט מאָנטשיק אַראָפּגעקומען און האָט זיך דאָ אָפּגעזאַמט נישט מער ווי פֿון איין צוג צום צווייטן.

אין שטעטל איז מען באַלד געוואָר געוואָרן, אַז כאָטש ער, מאָנטשיק אַליין, איז שוין צו מירלען לחלוטין נישט גלייכגילטיק, איז ער דאָך איצט אַהער אַראָפּגעקומען נישט צוליב זיך, נאָר צוליב איר מאַן, זיין געשוועס־טערקינד, וואָס בעט, זי זאָל זיך צו אים אומקערן; אַז ער, מאָנטשיק, איז אַ רייכער בחור, און אַז בכלל:

— ער איז, זאָגט מען, בכלל, אַ לייטישער מענטש, אָט דער מאָנטשיק.

ליבקע די רביצין איז געשטאַנען הינטער דער טיר, בשעת מאָנטשיק האָט מיט מירלען אין אַ באַזונדער חדר גערעדט. זי האָט געהערט, ווי מירל האָט אים דאָרטן קאַטעגאָריש געענטפֿערט.

— ס׳וועט קיינמאָל נישט זיין... איר הערט, מאָנטשיק?... קיינמאָל!

און נאָכדעם זענען זיי שוין ביידע געזעסן אין עסצימער. מאָנטשיק איז געווען פֿאַרטראָגן, געקוקט פּאַר זיך מיט גרויסע אויסגעגלאָצטע אויגן און האָט עטלעכע מאָל מיט דער האַנט אָוועקגעמאַכט:

— מער רעדט ער נישט... קיין איינציק וואָרט וועט ער וועגן דעם מער נישט זאָגן.

באַ מירלען אין די אויגן האָט געברענט דאָס אומעטיקע, טיף־טרויִ־מענדיקע פּייערל; איר פּנים איז געווען פֿאַרפּלאַמט, און געביסן האָט זי די אונטערשטע ליפּ. זי האָט זיך פּלוצים דערמאָנט, אַז מאָנטשיק איז אַכצן שעה מיט דער באַן געפֿאָרן, נישט געגלויבט, אַז ער איז נישט הונגעריק, און

גענומען שמייכלען, און אַליין דאָ באַם טיש פון זיינעטוועגן אייער געפּרעגלט.

ליבקע די רביצן האָט שוין טאַקע דעמסטמאָל דערוויזן, אַז זי קען נאָך מיט וועלטלעכע מענטשן פאַרברענגען. זי איז געזעסן לייטיש באַם טיש און האָט געפרעגט בא מאָנטשיקן אַפן לשון, וואָס מ׳רעדט אין וואַרשע:

— זיי זענען גאָר קיין בעלן נישט אויסקוקן אונדזער שטעטל?

און מאָנטשיק האָט זיך צעטראָגענערהייט פון בענקל אויפגעכאַפּט און האָט אַף מירלען אַ קוק געטאָן:

— יאָ, געוויס... דאָס ערשטע מאָל אין לעבן זעט ער דאָך איצט אַ ייִדיש שטעטל.

*

אין שטעטל איז מען געשטאַנען באַ די טירן און געקוקט, ווי ער מיט מירלען גייען ביידע איבער דער גאַס: ער — אין אַ נייעם ליכטיקן אָנצוג מיט גרויסשטעטיקע בלאַנק־ווייסע קראַגן און מאַנזשעטן, און זי — אין אַ לייכט, ווייס און גלאַט אויפגעבייט קלייד און אָן אַ שאַרף אַפן קאָפּ. זי האָט אים פונווייטנס אָנגעוויזן אַף אַברהם משה בורנעסעס וווינונג, אים צוגעפירט צו איר פאָטערס פוסטער שטוב און אים באַוויזן:

— אָט דאָס איז געווען מיין צימער.

אַפן גאַניק האָבן זיי זיך אָפּגעשטעלט און האָבן ביידע דורך די אויס־געשלאָגענע שויבן אינעווייניק די קעפּ אַריינגערוקט. מירל האָט אויפגע־הויבן ביידע הענט אַרויף צוליב אַ קעמעלע, וואָס האָט זיך פון אירע האָר אָנגעהויבן אַרויסגליטשן. דאָס קעמל איז דאָך אַף דער ערד אַראָפּגעפאַלן, און ווען מאָנטשיק האָט אים איר דערלאַנגט, האָט זי אים אַזוי פאַמעלעך פון זיין האַנט גענומען; זיי זענען אַ ווײַלע אַזוי געשטאַנען און שמייכלענדיק איינער דעם צווייטן אין פּנים געקוקט.

ס׳האָט אָנגעהויבן נאַכט צו ווערן, און זי האָט זיך מיט אים נאָך אַלץ צווישן די געסלעך אַרומגעפירט. ס׳איז געוואָרן קיל. מאָנטשיק האָט געזאָגט:

— ס׳איז מאָדנע אומעטיק... פון אינגאַנצן, פון אינגאַנצן איז שוין אַזוי אומעטיק, און דאָך... ווער ווייס? אפשר איז שוין צוליב דער איצטיקער מינוט אַליין געווען כדאי, וואָס ער, מאָנטשיק, לעבט שוין זעקס־און־צוואַנציק יאָר אַף דער וועלט.

און מירל האָט אַף אים אַ קוק געטאָן און האָט אים אויסגעשטרעקט די קאַלטע פינגער פון איר לינקער האַנט, ער זאָל זיי אַ דריק טאָן.

ס׳איז שוין געווען אינגאַנצן פינצטער און זומערדיק קיל. איבערן רבס הינטער־געסל איז אַרויסגעשווומען אַ יונגע לבנה, אַ פרישע, אַ קיילעכדיקע און אַ בלאַסע. מיידלעך האָבן דאָרטן מער, ווי אַלע אָוונט, אַרומגעשפּאַצירט, און דער וואָקזאַל־בעל־עגלה איז שוין דאָרטן פאַרן רבס אָפענער טיר גע־שטאַנען, יענער זעלבער וואָקזאַל־בעל־עגלה, מיט וועמען מאַנטשיק איז אָקאָרשט צוריק מיט עטלעכע שעה אַהער אין שטאָט געקומען. און די רביצין האָט נאָך דאָרטן אין שטוב דעם לאָמפּ אַפן פענצטער אַוועקגעשטעלט און האָט דערמיט נאָך גרעסער דעם יום־טוב אין געסל געמאַכט.

מירל האָט אַף גיך מאַנטשיקס האַנט־רענצל פאַרפּאַקט.

— מאַנטשיק, טוט אַ קוק... ס׳איז, דאַכט זיך, אייער האַנטעך, מאַנטשיק?

מאַנטשיק איז געווען צעטראָגן און האָט קוים געהערט, וואָס מ׳רעדט צו אים. פון דער תלמוד־תורה זענען צו אים צוויי יונגעלייט נאָך אַ נדבה געקומען. האָט ער פינף גילדענע מטבעות אַרויסגענומען און האָט אַ פּאָר פרעגנדיקע אויגן אַף מירלען אַנגעשטעלט, ער האָט געמיינט, אַז ס׳איז קאַרג.

מירל האָט אים אַף גיך פון שטוב אַרויסבאַגלייט און מורא געהאַט, ער זאָל דעם צוג נישט אָנווערן.

— ער האָט נישט באַדאַרפט אַהער קומען, האָט זי געזאָגט, איר טוט ער איצט אַזוי מאָדנע ווי, מאַנטשיק, אָט דאָ באַם האַרץ טוט ער איר ווי. נאָך אַ ביסל, און זי וועט זיין פעיק צו טאָן אַ נאַרישקייט און וועט אים אַוועקפאָרן נישט לאָזן.

זי האָט אים פאַר ביידע הענט נענטער צו דער פור צוגעפירט, געבליבן דאָרטן שטיין מיט ליבקע דער רביצין און געקוקט, ווי דער בעל־עגלה צע־שמייסט מיטאַמאָל די פערד, פאַרקערעוועט מיטאַמאָל, ווי אַף איבערצוקערן, און שמייסט געשווינט אַוועק מיטן וועג צום וואָקזאַל.

— מאָרגן, האָט זי געזאָגט, וועט ער שוין זיין אינדערהיים. אַזויפיל געשעפטן האָט ער דאָרטן... גלייכער אַזוי.

און זי האָט נאָך אַ ווילע געקוקט אַהין, וווּ די פור איז פאַרשוונדן. און, אַפּנים, געטראַכט וועגן דעם, וואָס ס׳איז גלייכער אַזוי.

אַפן דריטן טאָג נאָך מאַנטשיקס אַוועקפאָרן זענען איר פון פאַרשטאָט מיטאַמאָל צוויי טעלעגראַמעס אָנגעקומען. די טעלעגראַמעס האָבן פאַרחתמע־טערהייט דערציילט וועגן דעם, וואָס מאַנטשיק איז שוין ווידער באַ זיך אינדערהיים, געדענקט דאָרטן לאַנג דעם טאָג, וואָס ער האָט מיט איר דאָ פאַרבראַכט, און אַרבעט שוין ווידער אין די בענק און אַף דער בירזשע; וועגן

דעם, וואָס שמואליק איז שוין דאָרטן, באַ אים אינדערהיים, געווען און אויסגעהערט דעם קאַטעגאָרישן ענטפער, וואָס זי האָט אים דורך מאַנטשיקן איבערגעגעבן. ליבקע די רביצין האָט שוין אַזוי שטאַרק געוואָלט וויסן, וואָס אין אָט די טעלעגראַמעס שטייט. און מירל האָט נאָר אַ קוק געגעבן, פונוואַנען די טעלעגראַמעס גייען, און האָט זיי פאַרחתמעטערהייט צוריק דעם פאָסט־טרעגער אָפּגעגעבן:

— זאָל מען ענטפערן, האָט זי געזאָגט, אַז זי האָט זיי נישט געוואָלט אָפּנעמען, די טעלעגראַמעס; פשוט, אַז זי האָט זיי נישט געוואָלט אָפּנעמען.

און אַליין איז זי נאָך דאָ אין שטעטל געבליבן און האָט געגעסן קעסט באַ דער רביצין ליבקען. מ׳האָט איר נאָכגעקוקט, בשעת זי איז אַלע טאָג אין פאָסט געגאַנגען און האָט עמעצן פון דאָרטן פיל טעלעגראַמעס מיט בריוו געשיקט, עפּעס אַ מענטש, וואָס האָט אין ערגעץ קיין היים נישט. און אַ שם האָט זי שוין אויך דעם אמתן אַ דאַנק נתן העלער, וואָס הערט נישט אויף צו רעדן אַף איר איבער דער גאַנצער געגנט. סאַפּיאַן דער פּראָוויזאָר־געהילף האָט זי געזען דורכגיין, בשעת ער איז געשטאַנען באַ זיך אין אַפּטייק און האָט מיט אַן ערנסטן פּנים אָנגעטאָן פּאַפּירלעך אַף די באַשטעלטע רעצעפּטן; ער האָט וועגן איר גערעדט פאַר אַ קונה אַן איגנטעליגענט:

— אָט זאָל מען זיין אַזויפיל גוט און זי אָנקוקן... ליידיק גייערס מעגן זיך אַראָפּנעמען אַ מוסר. און בכלל, עמעצער קען אים בכלל זאָגן, צוליב וואָס אַזאַ פאַרשוין דרייט זיך נאָך אַרום אַף דער וועלט?

און פּשוטע ייִדן, אַן היטלען, האָבן געהערט און געשוויגן: זיי האָבן אַ ווײַלע פאַרגעסן אַן די קינדער, וואָס זענען ביי זיי אינדערהיים חרוב, און געהאַט דרך־ארץ פאַר אים, סאַפּיאַנען, וואָס פאַרשפּרייט אַרום זיך דעם אַפּטייק־ריח, באַטראַכט ערנסט די רעצעפּטן, איידער ער לאָזט זיי פון די הענט אַרויס, און קען קיין ליידיקגייערס נישט פאַרליידן.

IV

מירל האָט אַף אירע טעלעגראַמעס און בריוו קיין ענטפער נישט באַ־קומען.

זי האָט איינע אַליין אַרומגעבלאָנקעט איבערן שטעטל און איז געוואָרן אומעטיקער און געפאַלענער פון טאָג צו טאָג.

מענטשן האָבן זיך דאָ פון איר אָפּן דערווייטערט, קיין כבוד איז זי דאָ דאָך שוין קיינעם נישט געווען; און זי האָט עס געוווסט און האָט וועגן דעם קיינמאָל נישט גערעדט. נאָר איינמאָל אינאָוונט, ווען זי האָט זיך אַ שטאַרק אומעטיקע לענגער, ווי אַלעמאָל, איבער דער פּאַרנטיקער גאַס אַרומגעדרייט, האָט זי אָפּגעשטעלט אַברהם משה בורנעסעס בײדע מיידלעך, זיך באַ זיי נאָכגעפרעגט אַף יעדן פון זייער משפחה און געמאַכט מיט זיי אַ שמועס וועגן וועלוולען, וואָס האָט איבער איר אויפגעהערט פון זיין פּאָלוואַרק אַהיים צו קומען:

— ס׳איז שוין פּשוט שווער צו פאַרשטיין, פאַרוואָס וועלוול באַהאַלט זיך אויס פון איר. סיי ווי סיי ווייסט זי, אַז ער איז איר דער בעסטער גוטער פריינט, זי ווייס אַפילו, אַז ער איז בכיוון געפאָרן אַפּן וואָקזאַל, זיך מיט איר געזעגענען.

און אַ צווייטן מאָל האָט זי זיך מיט בורנעסעס מיידלעך באַגעגנט, זיך מיט זיי פריינטלעך געגריסט און געפרעגט:

— זיי וואָלטן נישט חשק געהאַט באַשטעלן אַף מאָרגן אַ בעל־עגלה און זיך דורכפאָרן אַזוי זיך, אַ וויאָרסט אַכט־צען פון שטעטל?

געווען איז דאָס אין אַ הייסן זונטיק אַרום דריי אַזייגער באַטאָג, ווען וועלוולס מוטער איז נאָר־וואָס צוליב איר אַסטמאַ־פּעלער קיין אויסלאַנד געווען אָפּגעפאָרן, און לעבן בורנעסעס גאַניק איז נאָך געשטאַנען די פור פון פאָלוואַרק, וואָס וועלוול איז אין איר צוריק מיט אַ פּאָר שעה געקומען, זיך מיט דער מוטער געזעגענען.

שטייט זיך דענסטמאָל אַזוי אַברהם משה בורנעסעס שטוב מיט דורכויס אָפענע פענצטער, קוקט עטוואָס אומעטיק אַף די יונגע ביימלעך, וואָס וואַקסן פאַר איר אין איין שורה, און טרייסט זיך:

— באַ יעדן אויפגעקומענעם גביר זענען שוין, אַפּנים, יונג און קליין די ביימלעך, וואָס פאַר די פענצטער.

אין די חדרים איז שטיל און קיל. ס׳הערט זיך, ווי נאָגנדיק און שטיל ס׳רוישן אינדרויסן די בלעטלעך, און ס׳פילט זיך, אַז די באַלעבאָסטע איז נאָר־וואָס אַף אַ היפּשער צייט אַוועקגעפאָרן; אַז די שטוב וועלן איצט פירן בײדע מיידלעך, וואָס געדענקען נישט, ווהין זיי לייגן אַוועק די שליסעלעך, און דערפאַר וועט דאָ שוין זיין פריילעכער און פרייער, ווי תמיד, און געסט וועלן זיך באַ די קינדער ביז שפּעט אין דער נאַכט פאַרזיצן, און אַז אַ קליין קינד וועט זיך עפּעס איינשפּאַרן און וועט וויינען, וועט שוין נישט זיין, ווער

ס'זאָל אַף דעם אָנשרייען, און מ'וועט עס מוזן געבן פינף קאָפּיקעס, ס'זאָל שווייגן.

באַ זיך אין קאַבינעט איז אַברהם משה בורנעס אַרומגעגאַנגען, געבלאָזן פּאַפּיראָסן־רויך, געהאַט, ווי שטענדיק, אַ פאַרקנייטשטן שטערן מיט אַן עם־הארציש אומעטיק פּנים. און אַקעגן אים לעבן שרייב־טיש איז גע־שטאַנען וועלוול, געהאַלטן דעם פּלאַן פון די גייע דריי הונדערט דעסיאַטין ערד, וואָס ער האָט נישט לאַנג אָפּגעדונגען, און זיך מיישב געווען, וואָס אַף אַט דער נייער ערד צו פאַרזייען:

— אַט דאָ אַראָפּ באַ דער בערע, וואָלט אפשר גלייכער געווען צו פאַר־זייען פּראָסע?

פּלוצים קומט אַריין דאָס עלטערע מיידל און דערציילט, אַז מירל איז דאָ אין שטוב און זיצט דאָרט, אין דעם קליינעם זאַל. דאָס מיידל פילט זיך אַזוי שולדיק און פאַרענטפערט זיך:

— אַ משל... ווי האָט מען געקענט זיין אַזוי גראָב?... אַז יענע הייבט אָן אַריינצוקוקן פון דרויסן דורך די אָפענע פענצטער און פרעגט: מ'קען צו אייך אַריינגיין? פרעגט זי.

דאָס מיידל איז באַלד צוריק אין זאַל אַוועק און איבערגעלאָזט דאָ דעם פאָטער מיטן זון אין אַזאַ מיאוסער לאַגע, אַז זיי האָבן איינער דעם צווייטן אין פּנים אַריין נישט געקענט קוקן. ס'האָט זיך געדאַכט: אָט־אָט עפנט מירל די טיר און שטעלט אַהער אין קאַבינעט אַ פוס אַריין. וועלוול איז געווען בלאַס און האָט געעטעמט מיט אַזעלכע גיכע און קורצע אָטעמס, גלייך ער האָט נאָר־וואָס באַוויזן אַ קונץ און האָט מיטאַמאָל צען פּוד משא אויפגע־הויבן. ער האָט געקוקט דעם פאָטער אין פּנים אַריין און געוואַרט, וואָס ער וועט טאָן, נאָר דעם פאָטערס פּנים איז שוין געווען אַזוי פאַרשוואַרצט, פאַר־רויכערט און פאַרשטאַלט, קיין שינוי האָט מען שוין אַף אים קיינמאָל באַ־מערקן נישט געקענט. ער האָט נאָר נאָכמער דעם עם־הארצישן שטערן פאַרקנייטשט און מער רויך פונעם מויל געבלאָזן; סוף־כל־סוף האָט ער, דער פאָטער, זיך פאַמעלעך און אָן ווערטער דורך דער הינטער־טיר פון שטוב אַרויסגערוקט, זיך דאָרטן אויפגעזעצט אַף וועלוולס געשפּאַנטער פור און געהייסן דעם פורמאַן פאָרן אין ציגל־פאַבריק, ווו ער האָט געשעפט געהאַט.

נאָך אים האָט זיך דורך דער זעלבער הינטער־טיר אַרויסגערוקט וועלוול

און אַוועקגעשפּאַנט מיט די הינטער־געסלעך אין מאַנאַפּאָל, ווו ער האָט געלט באַדאַרפט אויסבייטן.

אין זאַל איז מען דערווייל געזעסן און גערעדט וועגן דעם, וואָס אַ גראַמאַפאָן זינגט אַ ביסל אונטער דער נאָז און דערעסט באַלד, אַז מ׳קען שטאַרבן; וועגן דעם, וואָס דער קליינער זיאַמקע ווייסט, ווער טאָלסטאָי איז, נאָר ער שעמט זיך איצט און וויל נישט זאָגן, און וועגן דעם, וואָס די פאַר־אָרעמטע פּריצה פון דאָרף פּריטשעפּאַ, אַ פערציק־יאָריקע מויד, איז שוין ווידער אַמאָל פון זינען אַראָפּ; זי האָט זיך פאַר דעם לעצטן געלט אַן אויטאָ־מאָביל געקויפט און זאָגט, אַז ס׳וועט זי נעמען דעם היגן גראַפס בן־יחיד.

אַ חוץ מירלען מיט וועלוולס שוועסטער איז דאָ אויף די סאַמעטענע שטולן געזעסן דער יונגער קרוב, דער עקסטערן, וואָס לערנט מיט די קינ־דער העברעיִש, דער אַלמנה פון איינפאָר־הויז פרעמדע קרובה, אַ מיידל, וואָס לערנט אויף צאָן־דאָקטער און זעט אויס נישט קיין שטאַרק גרויסער בר־הבנה, און געשטאַנען איז די גאַנצע צייט שווייגנדיק באַ דער זייט דער יונגער נישט לאַנג אַראָפּגעבראַכטער סטודענט, וואָס האָט געשטאַמט פון די טיף־רוסישע גובערניעס און האָט דאָך קליינערהייט ערגעץ אין אַ ישיבה געלערנט. מירלען האָט ער, דער סטודענט, איצט דעם ערשטן מאָל פון נאָענט געזען. ער האָט שוין אָבער געוווּסט אַלץ, וואָס מיט איר האָט פּאַ־סירט, און נישט קענענדיק זי אין פּנים, זיך אָפטמאָל געקריגט פאַר איר מיט ביידע בורנעסעס מיידלעך און מיטן פּראָוויזאָר־געהילף סאַפּיאַן:

— וואָס דערציילן זיי באָבע־מעשיות? ווערליק זיי אַליין מאָלן אים אויס מירלען, שטעלט זיך אים פאָר, אַז זי איז אינטערעסאַנט, און אַז ס׳מוז אין איר עפּעס זיין.

איצט האָט אויף אים געווירקט איר יונגער, עטוואָס מידער פּנים, און גלייכגילטיק איז ער שוין נישט געווען צו איר שמייכל, צו דעם, וואָס, זיצנדיק אויפן רויט־סאַמעטענעם דיוואַן, האָלט זי דעם קאָפּ הויך אַרונטער־געוואָרפן, און צו איר קול, וואָס קלינגט מיט אָפּגעשוואַכטע טענער פון אַ מענטשן, וואָס האָט פיל איבערגעלעבט און איז נאָך אַלץ געבליבן אין עפּעס פאַרעקשנט און רעכנט זיך נישט מיט קיינעמס מיינונג. ער האָט טאַקע דערפאַר די גאַנצע צייט געשוויגן און געטראַכט וועגן איר, ווי אַ חתן. אַלע־מאָל האָט ער פאַרגעסן, אַז דער יונגער קרוב, דער עקסטערן, רויכערט נישט, און איז אַלעמאָל צוגעגאַנגען צו אים מיט אַן אויסגעשטרעקטער האַנט און מיט אַ מינע פון אַ בעטלער:

— גיט מיר, זייט מוחל, אַ פּאַפּיראָס.

װעלװלס עלטערע שװעסטער האָט די ערשטע דערהערט, װי די פּור פּאָרט אָפּ פון שטוב, זיך פאַרגעסן, אויסגעצויגן דעם האַלדז, װי אַ הון, בשעת ס׳דאַכט זיך איר, אַז עמעצער גייט איר נאָך אויף די שפּיץ־פינגער, און נאַריש אָנגעשטרענגט די אויערן. און מירל האָט געװוסט, אַז אין קאַבינעט איז שוין קיינער נישטאָ, און צוליב עפּעס באָם קרוב, דעם עקסטערן, אַ בליישטיפט מיט אַ שטיקל פּאַפּיר געבעטן.

זי האָט דאַכט זיך, מיט אַט דעם שרייב־געצייג גאָרנישט געטאָן, גע־האַלטן דעם בליישטיפט אין איין האַנט און דאָס שטיקל פּאַפּיר אין דער צווייטער האַנט, געשמייכלט און זיך אָװעקגיין געגרייט. און דאָך האָט נאָכ־דעם װעלװל אין טאַש פון זיין פאַר־כאַלאַט אַט דאָס שטיקל פּאַפּיר געפונען. ס׳איז דערויף מיט מירלס האַנט געװען אָנגעשריבן:

„טי כאַראָשי״ *).

ער האָט עס געלייענט איבערן גאַנצן װעג אַהיים, עס עטלעכע טעג אַרומגעטראָגן אין זיין טייסטער צווישן די אַסיגנאַציעס און עס צום לעצט באַהאַלטן אין אַ באַזונדער שופלעדל, װאָס בא אים אין פייער קאַסע.

*

מירלען האָט זיך פאָרט איינגעגעבן דאָ אין שטעטל איר פּלאַן דורכ־צופירן.

אין איינעם אַ פרימאָרגן האָט זי אומגעריכט באַקומען דעם ענטפער, אויף װעלכן זי האָט די גאַנצע צייט געװאַרט, און איז מיט אים אַזוי צופרידן געװען. גייענדיק מיטן ענטפער צוריק פון פּאָסט, האָט זי אָפּגעשטעלט אין מיטן גאַס דעם פּראָװיזאָר־געהילף סאַפּיאַנען, אים געזאָגט, אַז צו זיין פּנים פּאַסן זייער די נייע ביינערנע ברילן, און זיך געשװוירן, אַז ער באַדאַרף חתונה האָבן:

— זאָל איר סאַפּיאַן גלייבן, אַז זי מיינט עס באמת: אַ פּראָפעסיע האָט ער, װאָס װעט ער זיך אַזוי איינער אַליין אַרומװאַלגערן?

בא סאַפּיאַנען האָבן פון זיך אַליין אָנגעהויבן נערװעז אונטערשפּרינגען די לינקע זייט נאָז מיט די ליפּן. ער האָט װעגן חתונה האָבן אַ באַזונדער מיינונג געהאַט, און טאַקע װעגן דעם האָט ער געװאָלט אָנהייבן צו רעדן.

*) דו ביסט אַ גוטער.

נאָר זי האָט אים באַלד איבערגעשלאָגן און זיך דערפרעגט, ווען ס'פאַלט אויס דער ניינצנטער:

— זי דאַרף עס זייער נייטיק וויסן... אין איצטיקן חודש דער ניינצנטער.

V

דער ניינצנטער איז אויסגעפאַלן פונקט אום ראש־חודש אָב, און פאַר־שטאַרקט האָט זיך אין אים די היץ פון די צופיל ליכטיקע זומער־שעהן.

אַפן שטעטל איז די מרה־שחורה פון די נאָענטע ניין טעג געלעגן, זענען מאַנסבילן געשלאָפן באַטאָג, כדי זיי זאָלן זי נישט פילן, און הענער האָבן געקרייט בטעות, צי גלאַט אַזוי פון פוסטקייט. און אַ ייִדענע האָט נישט געוווסט, וואָס דאָס איז אָט דער אומעטיקער געפיל, וואָס לאָזט זי רויִק איר זאַך נישט אַרבעטן און טרייבט זי מיט אים פון איר אייגענעם פידאַשעק צום פידאַשעק פון איר שכנה.

אָקאָרשט אַרום דריי אַזייגער באַטאָג האָט זיך אַ וואָקזאַל־בעל־עגלה מיט זיין פור לעבן איינפאָר־הויז, וואָס אין אָנהייב מאַרק, אָפּגעשטעלט, און אַראָפּגעקראָכן איז פון איר אַ וווקסיקער יונגערמאַן, אַ גלות, בײַ וועמען דער האַלדז איז מיט וואַטע און מיט פיל וויקל־שנורן פאַרבונדן געווען.

מ'האָט זיך אין אים איינגעקוקט און אים דערקענט:

— דאָס איז געווען הערץ, דער אַקושאָרקעס באַקאַנטער, הערץ.

מירלען האָט זיך טאַקע סוף־כל־סוף איינגעגעבן, ער זאָל אַהער אַראָפּ־קומען.

פון די אַרומיקע הייזער האָט מען געקוקט צו איר אַהין, צום גאַניק פון רבס שטוב, וווּ זי האָט זיך לעבן ליבקע דער רביצן געגודעט. מ'האָט פון איר ליצנות געמאַכט:

— זי האָט אָבער געוווסט, ווען אים אַראָפּצוברענגען... פונקט צו תשעה־באָב צו האָט זי אים געוווסט אַראָפּצוברענגען.

און זי איז נאָך ערגעץ געוואָרן, אַז בײַ הערצן איז אַנגינע. זי האָט דאָ אינעם רבס הינטער־געסל דעם אָרטיקן פעלדשער אָפּגעשטעלט און האָט אים וועגן חולה דערציילט:

— ער איז שוין געווים אַזאַ מענטש, וואָס קען גיכער שטאַרבן, איידער זיך מודה זיין, אַז אים טוט עפּעס וויי. נאָר ווען דער פעלדשער גייט איצט

צו אים אומגערופן אַריין, וואָלט ער זיך שוין אַוודאי געלאָזט צום האַלדז עפּעס כאַפּן.

דער פעלדשער האָט געפּאָלגט און איז אין איינפאָר־הויז אַוועקגעגאַנגען.

און זי האָט זיך אומגעקערט צום גאַניק פון רבס שטוב און זיך דאָרטן לעבן ליבקע דער רביצין געגנודעט. זי האָט געהאַט אַן אומעטיק פּנים און האָט זיך געקלאָגט פאַר דער רביצן אָפּן טאָג, וואָס ציט זיך אומגעווייגלעך לאַנג:

— תמיד, ווען דער שטוב־שאָטן דערגרייכט דעם וועג פון מיטן געסל, האַלט שוין דער זייגער אַרום זעקס, און איצט... עפּעס אַ מין לאַנגער טאָג, ס'איז נאָך, דאַכט זיך, דעם גאַנצן זומער אַזאַ לאַנגער טאָג נישט געווען.

שפּעטער, ווען אָט דער שטוב־שאָטן האָט זיך מיט די שאָטנס פון די אַרומיקע הייזער אַנגעהויבן פלעכטן, האָט זי דעם גאַניק פאַרלאָזן און איז אַוועקגעגאַנגען מיטן וועג, וואָס פירט אַרויף צו דער פּאָסט. דאָרטן האָט זי באַגעגנט אַברהם משה בורנעסעס ביידע מיידלעך, וואָס האָבן מיט זייער לערער, דעם סטודענט, אַרומגעשפּאַצירט. זי האָט זיך אַקעגן זיי מיט איר אומעטיקן פּנים אָפּגעשטעלט, זיך דערפרעגט וועגן קורצן וועג, וואָס פירט מיט די פעלדער צו דער רעלסן־שנור, און וועגן עפּעס אַ פאַרמעגלעך מיידל, אַ יתומה פון היגן קאַנט, וואָס האָט שוין יאָרנלאַנג אַ חתן, און האָט נאָך ביז היינט פאַר אים נישט חתונה געהאַט:

— זיי געדענקען נישט? אַמאָל פלעגט מען וועגן אָט דעם מיידל פיל מעשיות דערציילן.

ביידע בורנעסעס מיידלעך האָבן, קוקנדיק אָף איר, אין זינען געהאַט זייער עלטערן ברודער, וואָס איז איבער איר פאַרזעסן, און האָבן געוווּסט, אַז הערץ איז איצט אַראָפּגעקומען צוליב איר. זיי האָבן געענטפערט: „ניין, זיי געדענקען נישט“:

— זיי האָבן, דאַכט זיך, קיינמאָל וועגן אַזאַ מין מיידל נישט געהערט.

דער סטודענט איז געווען צופיל אויפגערעגט פון אָט דער אומגעריכ־טער באַגעגעניש און איז געווען גרייט זיך דורכגיין מיט מירלען אָפּן גרויס־שטאָטיקן שטייגער אַהין און צוריק איבער דער גאַס; ער האָט צוליב דעם אָנגעהויבן ווייטער דעם זעלבן שמועס פירן:

— יעדנפאַלס... די מעשה מיטן מיידל מוז שיין, יעדנפאַלס, זיין אינ־טערעסאַנט.

נאָך מירל האָט עס ווי נישט איינגעהערט און זיך באַלד מיט די מייד־

לעך אָפּגעזעגנט. זי איז אַוועקגעגאַנגען אַרויס דעם שטעטל און האָט זיך דאָרטן דעם גאַנצן פֿאַרנאַכט איינע אַליין אַרומגעדרייט.

*

אין אָוונט, ווען אין די הייזער פון שטעטל האָט מען זיך צו די גע־גרייטע טישן געזעצט, און אַ מענטשנס פּנים איז שוין אַף דער פֿינצטערער און פוסטער גאַס שווער געווען צו דערקענען, האָט זי זיך דאָך אַריינגעכאַפּט אין איינפֿאָר־הויז, וואָס אין אָנהייב מאַרק, און איז דאָרטן אַ היפּשע צייט בײַ הערצן אין חדר געבליבן.

די רויטע פֿאָרהענגלעך, וואָס אַף הערצס באַלויכטענעם פענצטער, זענען געווען אַראָפּגעלאָזט, און אינדרויסן האָט זיך קיינער נישט אַרומגעדרייט, אַחוץ דאָס מיידל, דער צאָן־דאָקטאָרן, ווען די אַלמנה פון איינפֿאָר־הויז האָט אָן אייגענע מומע אָנגעקערט. ס'האָט זיך איר געוואָלט וויסן, וועגן וואָס הערץ און מירל רעדן דאָרטן, איז זי שטילערהייט אַריינגעגאַנגען אין צווייטן פוסטן חדר, זיך אָפּגעשטעלט לעבן שפּאַלט, וואָס צווישן די אויסגעקרימטע און צעלעכערטע פֿאָר טירן און האָט געהערט, ווי זיי טרעטן זיך דאָרטן אָן אַף די אַלטע ווונדן:

— הערץ, — האָט דאָרטן מירל געזאָגט, — כ'האָב דאָ אַף דיר אַזויפיל גע־וואַרט; קיינער האָט נאָך געוויס קיינמאָל אַף דיר אַזויפיל נישט געוואַרט.

אין חדר איז געווען שטיל. הערץ איז געווען ברוגז און האָט נישט געענטפערט.

— הערץ, — האָט מירל ווייטער געזאָגט, — איך פֿאַרשטיי שוין די לעצטע צייט אַזוי ווינציק, וואָס מיט מיר טוט זיך; איך ווייס נישט, פֿאַרוואָס איך האָב וועגן דיר אַזויפיל געטראַכט, איך ווייס שוין אַפילו נישט, צוליב וואָס איך בין אַהער אין שטעטל אַראָפּגעקומען.

זי האָט זיך פֿאַרטראַכט און האָט צוגעגעבן:

— איר האָט זיך געדאַכט, אַז דאָ אין שטעטל וועט איר זיין בעסער. איר דאַכט זיך נאָך אַלץ, אַז „ערגעץ־ווו“ וועט איר זיין בעסער.

הערץ האָט געקלונגען מיט אַ גלאָז און מיט אַ לעפעלע און האָט זיך צוליבן האַלדז פֿאַרקאָכט באַרוואָסער פון זודיקן סאַמאָוואַר.

— גוט, — האָט ער איר איבערגעשלאָגן, — אָבער נאָך וואָס האָט זי זיך באַדאַרפט איינעקשענען, ער זאָל אַראָפּקומען צו איר דווקא אַהער אין שטעטל, ווו אַלע קענען זי און ווו פון אַלע הייזער שטעלט מען אויס אַף אים די אויגן? דאָ בײַ דער זייט געפינט זיך די אַקושאַרקע שאָץ... ער אַליין פילט

זיך איצט, ווי עפּעס אַ נאַרישער קליינשטעטלדיקער חתן, ער האָט פאַר דעם אַלץ צו דאַנקען אַזאַ וויכטיקער נאַרישקייט, ווי אירע בת־יחידה־קאַפּריזן.

מירל האָט אים נישט געענטפערט; איר קול האָט נאָר נאָך מידער צו קלינגען אָנגעהויבן, און געדאַכט האָט זיך, אַז זי איז געקומען צו אים בעטן אַ נדבה:

— הערץ, מיר דאַכט זיך נאָך אַלץ, אַז דו ווייסט עפּעס מער פון מיר.

איר דאַכט זיך נאָך בכלל, אַז ערגעץ־ווו זענען נאָך פאַראַן אַזעלכע איינציקע, וואָס ווייסן „עפּעס" און האַלטן „עס" בסוד... זאָל איר הערץ מוחל זיין, וואָס זי האָט אים אַזהער אַרויסגערופן... איר איז שוין געבליבן אין לעבן אַזוי ווינציק, אַ חוץ דעם, וואָס איר דאַכט זיך. און איצט זיצט זי דאָ אין שטעטל... זי נודעט זיך און טראַכט וועגן דעם. גאַנצע פאַרנאַכטן זיצט זי לעבן ליבקע דער רביצין אַפן גאַניק און קוקט קיין מערב צום ברענענדיק רויטן הימל. און איינמאָל פאַרנאַכט האָט זיך איר שוין געדאַכט, אַז פון דאָרטן, פונעם רויטן עק הימל, קוקט צו איר אַרויס אַ צווייטע פייערדיקע מירל און ווינקט צו איר פונדערווייט: — קיינער, ווינקט זי צו איר, ווייס נישט, צוליב וואָס ס'בלאָנדזשעט אַרום מירל הורוויץ. און איך, מירל, וואָס איך ברען אין פייערדיקן עק הימל אַפן האָריזאָנט, כ'האָב שוין אַמאָל אויך אַרומגעבלאָנדזשעט און האָב אויך נישט געוווּסט, צוליב וואָס.

הערץ האָט נישט געוווּסט, וואָס זי וויל, און דאָס איראָנישע פּנים האָט בײַ אים קוים געשמייכלט. די גאַנצע צייט, וואָס זי האָט גערעדט, האָט ער אַזוי געשמייכלט. ער איז פון דעם שמועס נישט צופרידן געווען און האָט איר צום סוף די רייד איבערגעשלאָגן:

— יאָ, אָבער נאָך וואָס טויג שוין דעם ערשטן אָוונט רעדן וועגן אַזעלכע הויכע זאַכן?

אָט קען ער איר דערציילן, ווי צו אים אין האָטעל איז איינמאָל געקומען מיט אַ ווײַט איר מײַנס געשוועסטערקינד מאָנטשיק... אין אַ שוואַרצן סורדעט איז ער צו אים געקומען. יאָ, און דער מאַן אַליין:

— אים האָט מען אין האָטעל דערציילט, אַז דער מאַן אירער האָט זיך אַף אים צוויי מאָל נאָכגעפרעגט.

דענסטמאָל האָט מירל אַף אים אַ קוק געטאָן און שוין מער גאָרנישט נישט געזאָגט. אַזוי באַליידיקט האָבן זי שוין זיינע לעצטע ווערטער. איר פּנים איז געוואָרן בלאַס, און זי האָט אים קיין „גוטע נאַכט" נישט געזאָגט. אין פינצטערן הויז פון איינפאָר האָט זי זיך נאָך אָפּגעשטעלט און זיך וועגן

עפּעס באַשליסן נישט געקענט. נאָר צוריק האָט זי זיך טאַקע נישט אומגעקערט. זי האָט נאָר אָפּ זיך דעם שאַרף צורעכטגעמאַכט און איז באַלד פאַרשוווּנדן אין פינצטערן דרויסן.

ווען דאָס מיידל, וואָס לערנט אָפּ צאָן־דאָקטער, איז אין הויז אַרויס, איז שוין הערך געשטאַנען באַ דער געעפנטער טיר פון זיין באַלויכטענעם חדר און האָט געבעטן טינט און פעדער מיט נאָך אַ לאָמפּ קעראָסין. דאָס מיידל איז זיך אינדרויסן פאַרביי דעם איינפאַר־הויז דורכגעגאַנגען און זיך איינגעקוקט אין דער גאַס. ס׳איז געווען אַ פינצטערע און קילע נאַכט; דאָס שטעטל איז געשלאָפן, און מירל איז שוין דאָרטן נישט געווען. אוממעגלעך איז געווען צו וויסן, וווהין זי איז אַוועק: לינקס, צו דער רביצין ליבקעס שטוב, צי גאָר רעכטס, מיטן וועג, וואָס פירט צו דער פּאָסט און צו די פעלדער אַרויס דעם שטעטל.

שפּעט נאָך האַלבער נאַכט האָט ליבקע די רביצין אין דער פינצטער ־עם קאָפּ פונעם קישן אויפגעהויבן, זיך אַ ביסל צוגעבויגן צום צווייטן בעט, ווו איר מאַן איז געשלאָפן, און אים גענומען וועקן מיט אַ פאַרדומפּענעם און שלעפעריקן קול:

— אַברהמל? !... אַברהמל? !... שלאָפסט, אַברהמל?

אין דער גאַנצער שטוב איז געווען אַזוי אומעטיק, פינצטער און שטיל. די נאַכט האָט זי אַרומגענומען פון אַלע פיר עקן, זיך געצויגן אַרום און אַרום איבערן גאַנצן אויסגעלאָשענעם שטעטל, און ווייטער — איבער די אַרומיקע פעלדער, ווו דער אומעט פון די שלאָפנדיקע האָט זיך שטיל אָן דער ערד געקלאָפּט.

דער רב האָט זיך אַ קליינעם וואָרף געטאָן און זיך אויפגעכאַפּט מיט אַ פאַרשלאָפענער שרעק און מיט אַ שטילן האַלב־דערוואָרגענעם וואָרט:

— אַ ? ! . . .

און נאָכדעם זענען זיי שוין ביידע האַלב־וואַכנדיקע אין די בעטן געלעגן, געהויבן די קעפּ אין דער פינצטער און געהערט, ווי מירל ווײנט דאָרטן קעגנאיבער דער וואַנט מיט דער געשלאָסענער טיר. איר קול איז געווען אַן איינגעהאַלטנס, אַ נאַגנדיקס און אַ האַלב־דערוואָרגנס. אַלעמאָל האָט עס זיך געשטאַרקט מיט אַ ניי־צוגעקומענעם שטראָם פון ווײנענדיקן כליפּען און דערמאָנט אָן אירע קינדערשע בית־יחידה־יאָרן. דענסטמאָל האָט זיך געהערט, ווי אונטער איר טרייסלענדיקן קערפּער סקריפּעט דאָס

בעט, און געדאַכט האָט זיך, אַז עמעצער שטייט דאָרטן אָנגעבויגן איבער איר קאָפּ, וואַרגט זי פֿאַרן האַלדז און דערמאָנט איר:

— האָסט עס אומגעבראַכט דיין לעבן... און פֿאַרפֿאַלן איז דאָס שוין, אַף אייביק פֿאַרפֿאַלן...

פֿאַרשלאָפֿענערהייט האָט זיך די רביצין אַפֿן בעט אויפֿגעזעצט און האָט אַף זיך דעם טשיפּעק צורעכט־געמאַכט.

— זי איז באַ אים געווען, האָט זי צום איינפֿאָר־הויז אַף הערצן מרמז געווען, אַ גאַנצן אָוונט איז זי באַ אים געווען.

און נאָכדעם האָט זי שטילערהייט אַ לאָדן געעפֿנט און געזען:

אַפֿן שטעטל רוקט זיך שוין דער גרויער אָנהייב טאָג; אין אַלע הייזער שלאָפֿט מען, און נאָר דאָרטן אין אָנהייב מאַרק, לייכט זיך נאָך אַלץ אין הערצס צימער, וואָס אין איינפֿאָר־הויז, און די רויטע פֿאַרהענגלעך זענען אַראָפּגעלאָזן און פֿאַרשטעלן אים מיט זיין באַנאַכטיקער שרייבערישער אַרבעט.

VI

אין דער נאַכט, וואָס פֿאַר ערב תשעה־באָב, האָט געגאָסן אַ לאַנגער רעגלמעסיקער רעגן. ער האָט געקלאַפּט אין פֿאַרשלאָפֿענע דעכער און זיי דערוועקן נישט געקענט, געגעצט אַן איינזאַמע פֿויערישע פֿור, וואָס האָט זיך פּאַמעלעך איבערן בלאָטיקן שטעטל געשלעפּט און איר אָנגעוויזן אַהין, צום איינציקן אומרויִק־באַלויכטענעם פֿענצטער, וואָס גייט אַרויס פֿונעם רבס נאָסן הינטער־געסל.

מיט מירלען איז דענסטמאָל ווידער עפּעס אומרויִקס פֿאַרגעקומען, און די רביצין איז דערפֿאַר שלעכט געשלאָפֿן באַ זיך אין שלאָפֿצימער און האָט געדענקט, אַז אין שטעטל גאַפֿט מען שוין, וואָס זיי דערלאָזן עס, אָט דאָס, וואָס, ווינענדיק באַ אַ רב אין שטוב, האַלט זי זיך אַ בחור דאָ אין איינפֿאָר־הויז. זי האָט נישט געוווּסט, פֿאַרוואָס אָט די צרות קומען איר, און האָט אַלעמאָל געעפֿנט די אויגן און אָפּגעזיפֿצט צו איר מאַן אַף אַ קול, כדי מירל זאָל עס באַ זיך אין חדר דערהערן:

— אַזאַ מין אָנשיקעניש... און ווי אַזוי זאָגט מען טאַקע יענעם: נעם כאָר אָוועק?

דער פרימאָרגן איז נאָכדעם געווען אַ הייסער, אַ פּאַרנער און אַ נודנער. ס׳האָבן צוזאַמען מיט אַ שטיקל גלאָז צופיל געבלישטשעט אַקעגן דער זון די נאַסע רעגן־גריבלעך, וואָס צווישן די צוגעדאַרטע הרודעס, און די אָפּגע־שווענקטע הייזער האָבן זיך געשווינט צו תשעה־באָב־צו געטריקנט און נישט געוווסט, צי דער רעגן וועט זיי שוין מער נישט נעצן.

קעגנאיבער דער געשלאָסענער טיר פון מירלס חדר האָבן זיך נאָך אַלץ די באַנאַכטיקע אומרויִקע טריט געהערט.

אַרום עלף אַזייגער איז זי פון דאָרטן אַף גיך אַרויסגעגאַנגען און זיך אַוועקגעלאָ׳ן גלייך צום איינפאָר־הויז, ווו אַף הערצן האָט שוין די באַשטעלטע פור געוואַרט. אונטער די אויגן איז בא איר געווען שטאַרק בלוי, ווי אונ־טערגעשלאָגן, און די פּלייצעס האָבן דערמאָנט, אַז די לאַגע אירע דאָ אין שטעט־ל און אומעטום איז שוין אומבאַהילפיק און פאַרלאָרן, און עס מוז שוין אין גיכן נעמען אַן עק. זי האָט געקוקט גלייך אַהין צו דער פור, וואָס לעבן איינפאָר־הויז, און דער מוח האָט בא איר פון דער שלאָפלאָזיקער נאַכט געאַרבעט צופיל אָנגעשטרענגט און צו גיך.

זי האָט אים נאָך עפּעס באַדאַרפט דערמאָנען, הערצן.

אָבער אויסגלייכנדיק זיך מיט דער פאַרנטיקער וואָנט פון אַברהם משה בורנעסעס שטוב, האָט זי פלוצים דערויף חרטה געקראָגן און זיך אָפּגעשטעלט:

— סיי ווי סיי איז עס שוין געווען נישט מער, ווי נאַרישער פּיזעם, אָט דאָס, וואָס זי האָט זיך די גאַנצע צייט געוואָלט אָפּנאַרן, אַז זי וועט קענען זיין מיט אים ערגעץ־ווו אין אויסלאַנד.

לעבן גאַניק פון בורנעסעס שטוב האָט זי דערזען וועלוולס קלענערע שוועסטער און זיך צו איר אויסגעדרייט:

— ברכה קען איר נישט זאָגן, דער וויפלטער אין חודש ס׳איז היינט?... זי, מירל, איז זיך באמת צופיל דאָ אין שטעטל פאַרזעסן.

זי האָט דעם צעשראָקענעם מיידל איבערגעלאָזט אַן אָנדענק פון אַ פּאַס־נדיק אויסגעמאַטערטן פּנים מיט בלויע אונטערגעשלאָגענע אויגן, אַוועק־געשפּאַנט אַף גיך איבער די צוגעטריקנטע הרודעס אין פּאָסט צו עמעצן אַ טעלעגראַם פאַרזאָרגן, און שוין פון הינטער די פּלייצעס געהערט, ווי די פור רוקט זיך מיטאַמאָל פון אָרט אָפּ, און ווי דער בעל־עגלה צעשמייסט אין געשמאַקער איילעניש זיינע פערד:

— וויאָ!... אַף קינות צוריק אַהיים.

באַם רב אין עסצימער האָט אַף איר געוואָרט ליבקע די רביצין און זי אָפּגעשטעלט:

— יאָ... זי מיט אַברהמלען האָבן איר דאָ געוואָלט זאָגן... אַוודאי איז באַ זיי די גאַנצע צייט אָנגעלייגט געווען, האָבן זיי איר געוואָלט זאָגן...

באַ דער רביצין זענען די הענט נאַריש צונויפגעלייגט אַפן בויך, און אירע אויגן האָבן דערביי מאָדנע געפינקלט. מירל האָט נישט געוואָלט הערן, וואָס זי זאָגט:

— זי ווייסט, זי ווייסט... מאָרגן וועט זי, מירל, דאָ שוין נישט זיין.

און באַלד איז זי צו זיך אין חדר אַריין, פאַרקייטלט נאָך זיך די טיר און פון אינעווייניק צוגעשלאָסן דעם דרויסנדיקן לאָדן.

זי האָט באַדאַרפט איינשלאָפן כאָטש אַף אַ פּאָר שעה, נייטיק האָט זי עס באַדאַרפט, אַז נישט — האָט זיך שוין צופיל געשפּאָלטן דער קאָפּ, און דער מוח האָט שוין צופיל געדאַרט און געוואָלט וויסן, וואָס זי וועט טאָן אין עטלעכע שעה אַרום. ס'איז געווען איבעריק וועגן דעם צו קלערן. אויב דאָ אין חדר האָט געשטערט צו שלאָפן דער שמאָלער פּאַס פון דעם נודנע ברי‍ִענדיקן זונען־שיין, וואָס האָט דורכן צוגעטריקנטן לאָדן אַף צווייען די טונקלקייט געשפּאָלטן, האָט מען, ליגנדיק אין בעט, געקענט פון זיך געשווינט דאָס קאָפּטל אַראָפּציִען, פאַרוואָרפן די גלי‍ִענדיק־נאַקעטע הענט אַרויף צום ברענענדיקן קאָפּ און זיך אויסמאָלן, אַז דער אויסגאַנג פון אירע פוסטע פיר־און־צוואַנציק יאָר לעבן איז נאָך נישט אינגאַנצן פאַרלאָרן... ס'איז דער־פון געוואָרן אַ ביסל גרינגער, און ס'האָט אַף אַ רגע אויפגעהערט צו אַרן דער מאָרגנדיקער טאָג מיט דעם, וואָס אין אים וועט זי שוין אין ערגעץ קיין אָרט נישט האָבן. צווישן תהו־ובהו פון אַנהייב שווערן שלאָף האָט זיך געדאַכט, אַז ס'איז שוין אַזוי ווייט און לאַנג, אַט דאָס, וואָס זי האָט אַמאָל דאָ אין שטעטל אַ טאָטן גדליה הורוויץ געהאַט. און דעם מידן דרימלענדיקן מוח האָט זיך שוין געמאָלט אַ האַלב־פאַרגעסענער פרייטיק פאַרנאַכט פון זיבן, אַכט יאָר צוריק: אינדרויסן איז ראָז־רויטלעך און וואַרעם, און ס'זעצט זיך די זון. און אין שטוב באַם פענצטער שטייט גיטעלע, די מוטער אירע, שוין אַף שבת אָנגעטאָן, זי קוקט צום וועג פון קרייז־שטאָט, וואָס פירט אַהער אין שטעטל, און האָט יסורים, ווי אַלע פרייטיק:

— זע נאָר: שוין אַזוי שפּעט, און מ'זעט אים נאָך נישט פאָרן, גדליהן!

*

אינדערפרי, אינעם ערשטן טאָג, וואָס נאָך תּשעה־באָב, איז זי פון שטוב אַוועקגעגאַנגען און האָט זיך מער אינעם רבס געסל נישט אומגעקערט.

באַטאָג האָט מען זי געזען זיך אַרומדרייען אַפן לײדיקן שפּאַציר־פּלאַץ, וואָס לעבן דער פּאָסט, און אַפן וועג, וואָס אַרויס דעם שטעטל. זי האָט דאָרטן באַגעגנט דעם יונגנמאַן, וואָס פלעגט אַמאָל באַ ר׳ גדליהן אין מיל פּודנוויז מעל קויפן, און אים געבעטן, ער זאָל איר איז שטעטל אַ בעל־עגלה צום וואָקזאַל באַשטעלן און זאָל זאָגן באַם רב אין שטוב, מ׳זאָל אים אירע זאַכן אַרויסגעבן.

זי האָט זיך אַזוי געאײַלט, בשעת דער בעל־עגלה איז צו איר שוין פּאָר זון־זעצן חוצן שטעטל אַרויסגעקומען. אָבער נאָך די ערשטע עטלעכע ווייאָרסט האָט זי אים שוין גאָרנישט נישט געזאָגט דערויף, וואָס ער פאַר־קלענערט אַלץ מער דעם טרייב, און געהייסן האָט זי אים שוין נאָכדעם פאַרפאָרן נישט גלייך צום וואָקזאַל, נאָר אַ ביסל אין אַ זײַט, צום אײַנזאַמען ייִדישן אײַנפאָר־הויז, וואָס לאַנגוויילט זיך אונטער זײַן רויטן דאָך אַ ביסל ווייטער פון די וואָקזאַל־דינערס פּאַרוואָקסענע שטיבלעך און וואַרט טאָג און נאַכט, אַז אַ חתן־כלה זאָלן זיך צונויפפאָרן.

מער ווי אַ וואָך צייט איז זי דאָרטן אָפּגעשטאַנען און האָט אַף עמעצן געוואָרט.

ייִדן פון שטעטל האָבן זי געזען, בשעת זי איז פיר מאָל אַ טאָג מיט איר אומעטיקן פּנים צום וואָקזאַל געקומען. זי האָט זיך אַרומגעדרייט איבער דער גאַנצער לענג פון שטייענדיקן צוג. זי האָט אין יעדן וואַגאָן אַרייַנגע־קוקט, צו קיינעם אַ וואָרט נישט אויסגערעדט און זיך מיט איר אומעטיקן פּנים צוריק אין אײַנפאָר־הויז אומגעקערט. איז מען געשטאַנען אין אַ רעדל אין עק פּלאַטפאָרם און איר נאָכגעקוקט אין די פּלייצעס:

— טאַקע, נעבעך, געפאַלן מירל, אַ?

זי איז סוף־כל־סוף אַוועקגעפאָרן פון דאַנען אײנע אַליין מיטן צוג, וואָס פירט צו דער גרענעץ.

מ׳האָט וועגן דעם איבערגעגעבן אין שטאָט, און ס׳איז נישט געווען צו וויסן, וווהין זי האָט זיך אַוועקגעלאָזן.

VII

איינמאָל אין אַ וואָכעדיקן דאָנערשטיק, ווען איר געביין איז שוין לאַנג אַפּן וואָקזאַל נישט געווען, איז וועלוול בורנעס אַהין, נאָכן אָפּגיין פון די צוגן, פון זיין פּאָלוואַרק געקומען און איז פאַרפאָרן גלייך אינעם איינפאָר־הויז, וואָס אונטערן גרויסן רויטן דאַך.

ער איז אונטערן פאָר־כאַלאַט געווען אויסגעפוצט אין אַ נייעם שוואַרצן אָנצוג און אין ווייסע, נאָך ניט קיין געניצטע וועש, זיך געהייסן אַ צימער צוגרייטן און האָט די פור אַהיים אָפּגעשיקט:

— דער פורמאַן זאָל נאָך אים אַהער קומען מאָרגן צוועלף אַזייגער, ער הערט? נישט פריער, ווי צוועלף אַזייגער.

אין איינפאָר־הויז זענען אַלע חדרים געווען ליידיק, און קיין הייזער זענען נאָענט נישט געווען. האָט זיך אַ שטילע פוסטקייט אַרום־און־אַרום צ אם אין צימער געצויגן, און די מינוטן זענען געווען לענגער און פאַרטראַכטער, ווי אינדערהיים. ער איז דאָרטן געזעסן אַף דער ציצענער קאַנאַפּע, זיך אַרומגעדרייט איבער דער פרעמדער רויטער פּאָדלאָגע, זיך אָפּגעשטעלט בײַם פענצטער און אַרויסגעקוקט צו די געגנדן, וואָס פּאַשען זיך דאָרטן אַפּן גראָז.

בײַ דער פּלאַטפאָרם איז ער געווען צוויי מאָל: פאַרנאַכט, נאָכן אָפּגיין פון ביידע משא־צוגן, און גאַנץ פרי, ווען דער גאַנצער פוסטער וואָקזאַל איז נאָך געשלאָפן, און געבלישעט האָבן נאָך אַקעגן דער אויפגייענדיקער זון דאָס רויטע אויג פונעם ווייטלעכן ווייס־געפאַרבטן שלאַגבוים מיטן ערשטן פּלאַטפאָרמע־לאַמטערן, לעבן וועלכן מ'האָט נעכטן דעם לייטער פאַרגעסן.

ער האָט זיך אויך אַוועקגעלאָזן פון איינפאָר־הויז מיט דער סטעזשקע, וואָס פירט צום גאָר נאָענטן וועלדל, און איז דאָרטן געשטאַנען אַפּן הויכן פריש־צורעכט־געמאַכטן גראָבן.

אין וועלדל איז געווען שטיל. די צווייגן האָבן אינדערהויך קוים, קוים געראַוישט, און אַ בלעטל, אַן אָפּגעפאַלן געלס, האָט זיך פון זיי צייטנווייז פּאַמעלעך מיט דער לופט אַראָפּגעלאָזן, און די שטילעביימער האָבן עפּעס געווּסט: זיי זענען זיך אַזוי מיט זייערע ווּקסיקע אַרומגערייניקטע שטאַמען אַרום און אַרום געשטאַנען, געהערט דעם קוים מערקזאַמען גערויש פון זייערע אייגענע צווייגן און געטראַכט וועגן מירלען, וואָס האָט מער ווי אַ יאָר צייט אין נאָענטן איינפאָר־הויז געוווינט:

— יאָ... זי איז דאָ אַמאָל באַטאָג אַרומגעגאַנגען, מירל... זי האָט דאָ צו קיינעם נישט גערעדט, נאָר צווישן אונדז, יונגע ביימער־שטאַמען, איז זי שוין אַמאָל, אָן אַ שום באַדערפעניש, פּאַמעלעך אַרומגעגאַנגען.

*

שפּעט צו אלול צו האָט זיך דער אויסגעגלייכטער סטודענט ליפּקיס אַהיים אומגעקערט און איז נאָך אַפן וועג בײַם בעל־עגלה געוואָר געוואָרן:

— עט, עט, עט! שוין אַוודאי אַ חודש, זינט זי איז שוין בײַ אונדז נישטאָ, מירל.

ער איז בײַ זיין מוטער אין שטוב אָפּגעשלאָפן די גאַנצע נאַכט, דעם פרימאָרגן מיטן באַטאָג, וואָס נאָך איר, און שוין נישט געהאַט צוליב וואָס אויפצושטיין. ער האָט געשנאָרכעט געשמאַק, און דער שמאַרק־פאַרשלאָפענער מוח האָט דאָך געדענקט, אַז מירל איז שוין דאָ נישטאָ; אַז ער האָט זי אין זיבען געהאַט, ווען מ׳האָט אים צו דער אָפּעראַציע כלאָראָפאָרמירט, די גאַנצע צייט, וואָס ער איז צוף זיין זומערדיקער קאָנדיציע צו די כוחות געקומען; און נאָכדעם, ווען ער איז שוין צוהער אַהיים געפאָרן און האָט זיך אַלעמאָל אַריינגעכאַפּט אין קאָרידאָר פון וואַגאָן, כדי נאָכאַמאָל צו באַקוקן דעם געזונטן פוס, וואָס ער פירט איר.

פאַרנאַכט האָט ער זיך שוין אַרומגעדרייט אין פוסטן שטעטל גלאַט אַזוי, מיט אַ שטימונג פון פאַרשפּעטיקטער אויס־חתונה, און נישט געהאַט, וועמען צו דערציילן, ווי אַזוי ער איז מירלען צוריק אַ גוטער פרייַנט געוואָרן, ווי אַזוי ער פלעגט זומער מיטן מאָרגנשטערן צו זיינע מעדיצינישע לימודים אויפשטיין און צוזאַמען מיט דעם, וואָס אין בוך שטייט, חזרן:

— איך בין איר קיין שונא נישט, מירלען... קיין שונא נישט, קיין שונא נישט.

ער האָט זיך אָפּגעשטעלט לעבן ר׳ גדליהס פאַרלאָזטער שטוב און זי באַטראַכט, דורכגעגאַנגען פּאַמעלעך דעם רבס ברייטע זייט־געסל און געקוקט פונוויטנס אַפן רבס שטוב. ס׳איז געווען מאָדנע פריש און ניי צו זעמע־צושפּאַצירן פּאַמעלעך און גלייך איבער די זעלבע גאַסן, ווו ער האָט זעקס־און־צוואַנציק יאָר כסדר בשעתן גיין מיט די קלובעס אין יידע זייטן געוואָרפן, און ווו ער האָט בײַ יעדן שפּאַן זיך געבויגן מיטן גאַנצן גוף אין אַלכסון, ווי אַן אונטער־שמש צו שמונה־עשרה.

די רביצין האָט אים דאָרטן דערזען פון איר גאַניק, ווו זי איז געזעסן, און האָט צו אים אַקעגן פּאַמעלעך שפּאַנען אָנגעהויבן:

— אַזוי, אַזוי... וואָס־זשע דען? געזונט, קיין עין־הרע, ווי אַלע מענטשן.

זי האָט זיך מיט אים צעשמועסט וועגן דער אָפּעראַציע, וועגן זיין ברודער, וואָס מ׳זאָגט, אַז ס׳האָט אים אָנגעהויבן צו גיין גוט און ער ווערט אַ גביר, און וועגן דעם, וואָס איר מיידל חנהקע האָט שוין אַוודאי געמוזט פאַרגעסן, וואָס זי האָט בײַ אים אַמאָל אַ קאַרג יאָר געלערנט. זי וואָלט אומיסטן אַ בײַלן זיין, ער זאָל אַ קוק טאָן, ליפּקיס:

— זי קען נאָך עפּעס שרייבן דיקטאָווקע, חנהקע?

און ליפּקיס איז אַריינגעגאַנגען אין שטוב און געפּרוווט, צי זי קען נאָך עפּעס, חנהקע.

ס׳איז געווען שטיל, און די רביצין איז שוין לעבן אים נישט געווען. חנהקע איז געזעסן בײַם טיש און געשריבן, ער איז אַרומגעגאַנגען, דיקטירנדיק פּאַמעלעך, און האָט געקוקט אויפן בײַלקן, צו די ווענט פונעם חדר, וווּ ס׳האָט זעקס וואָכן צייט געוווינט מירל. אינעם אָפּענעם שראַנק האָבן זיך געוואַלגערט עטלעכע זאַכן, וואָס זי האָט דאָ איבערגעלאָזט, און צווישן זיי — עפּעס אַ קליינער צונויפגעקנייטשטער און האַלב־באַשריבענער פּאַפּיר. ליפּקיס האָט דאָס פּאַפּיר אַרויסגעשלעפּט און געזען, אַז ס׳איז מירלס אַן אָנגעהייבענער און נישט־פאַרענדיקטער בריוו. ס׳איז אין אים געשטאַנען:

„פון דעם, וואָס איך האָב געטראַכט, מאַנטשיק, איז ווידער גאָרנישט נישט געוואָרן. שטענדיק ווערט גאָרנישט פון דעם, וואָס איך טראַכט. דאָס הערץ איז בײַנגע צו מיר אַזוי אומגערעכט. פריער האָט עס מיך געצאַרט: איך רעד צו אים וועגן דעם, וואָס מיר טוט וויי, און ער ענטפערט מיר וועגן עפּעס אַ גאַנצן שיריים־דור, וואָס האָט שוין נישט קיין אָרט אין לעבן. נאָר איצט איז שוין דאָס אויך אַריבער, און מיר איז שווער וועגן דעם צו רעדן. דאָ, וווּ איך בין, קען איך מער נישט בלייבן. איך ווייס נישט, וווּהין מ׳גייט, נאָר אַוועקגיין פון דאַנען מוז איך. ס׳פאַלן שוין געלע בלעטער פון די ביימער, און אויך אַזוי איז בײַ מיר אין האַרץ. איך לעב איבער מיין האַרבסט, מאַנטשיק, פון מיין געבוירן אָן לעב איך אים איבער, און קיין פרילינג האָב איך קיינמאָל נישט געהאַט. עמיצער האָט אים פאַר מיר איבערגעלעבט, אָט דעם פרילינג, און מיר ווערט דאָס שוין פון טאָג צו טאָג קלערער: נאָך איידער איך בין געבוירן געוואָרן, האָט עמעץ מיין פרילינג איבערגעלעבט“.

פאַרטייטשונג פון העבּרעיִזמען

אוויר (אַוויר) — לופט.

א״ה — פאַרקירצונג פון אם ירצה השם (אים יירצע האַשעם) — אַז גאָט וועט וועלן.

אשמורה (אשמורע) — טייל פון דער נאַכט.

בקי (באָקי) — קלאָר, אויסגעבונדן אין אַ געוויסן ענין.

ברואים (ברואים) — באַשעפענישן.

בדחילא ורחימא — (בעדכילע אורכימע) — מיט רעספּעקט און ליבע.

בנעימות (בענימעס) — געלאַסן.

בן השמשות (ביין האַשמאָשעס) — פאַרנאַכט־צו.

בשתיקה (בעשטיקע) — שטילערהייט.

בכורה (בכוירע) — פאָרצוג.

דברים־אַחרים (דוואָרים אַכיירים) — חזירים.

היסח־הרעת (העסעך האַדאַאַס) — פאַרגעסן זיך.

המצאה (האַמצאָע) — אַן איינפאַל

הש״ית — פאַרקירצונג פון השם יתברך (האַשעם ייסבאָראַך) — גאָט זאָל געבענטשט זיין.

חגא (כאָגע) — קריסטלעכער יום־טוב.

חשבות (כאַשכעס) — פינצטערניש.

חילוק (כילעק) — אונטערשיד.

חקירות (כקירעס) — גריבלענישן.

חסר דעה (כאָסער דייע) — אַן אָ געדאַנק, משוגע.

טחינה (טכינע) — אַ מיל.

טרחה (טירכע) — מי.

יורד (יוירעד) — אַ געפאַלענער גביר.

יקרן (יאַקרען) — וואָס נעמט טייער.

יבש (יאַוואָש) — טרוקן, אַן געלט.

כרך (קראַך) — גרויסע שטאָט.

למען השם (לעמאַן האַשעם) — אומבאַדינגט.

לע״ע — פאַרקירצונג פון לעת עתה (לייסאַטע) — דערווייל.

מחשבה (מאַכשאָווע) — געדאַנק.

מהפכה (מהאַפּייכע) — איבערקערעניש.

מכירה (מכירע) — פאַרקויף.

מקח (מעקאָך) — פּרייז.

מתן בסתר (מאַטאַן בעסייסער) — געבן אַ נדבה באַהאַלטענערהייט.

מבושם (מעוווסעם) — באַטרונקען.

מטושטש (מעטושטעש) — בלאַס, אומדייטלעך.

מוסיף זיין (מויסיף) — צוגעבן.

מרמז זיין (מעראַמעז) — אָנדייטן.

מיתה (מייטע) — ברעט אויף וועלכער מ׳טראָגט אַ טויטן.

נאמן (נעעמען) — אַ פאַרטרויענס־מענטש.

נשרפים (ניסראָפים) — אָפּגעברענטע.

נמאס (נימעס) — דערעסן.

סברה (סוואָרע) — אַ מיינונג.

ספק (סאָפעק) — צווייפל.

עולם התוהו (אוילעם האַטויו) — היגער־פלעט, כאַאָס, צעטומלעניש.

עד היום (אַדהאַיעם) — ביז היינט צו טאָג.

שוכן עפר (שויכען אָפאָר) — אַ געשטאָרבענער.

שתקן (שאָטקן) — שווייגער.

שיפּועים (שיפּועים) — באַרג־אַראָפּ, אָנגעבויגענע ליניעס.

שכיב מרע (שכיוו מערע) — געפערלעך קראַנקער.

תחילת (טכילאַס) — אָנהייב.

תשבורת (טישבוירעס) — ברוכצאָל אין אַריפמעטיק.

תחיה (טיכיע) — זאָל לעבן.

תופס זיין (טויפעס) — באַנעמען.

אינהאַלט:

	זייט
פון פארלאג	7
ביאָ־ביבליאָגראפישע דאטן וועגן בערגעלסאָנען	8
ארום וואָקזאל	15
נאָך אלעמען, ערשטער טייל	95
„ „ צווייטער טייל	117
„ „ דריטער טייל	249
„ „ פערטער טייל	347
פארטײַטשונגען פון העברעיִזמען	380

Este libro
se terminó de imprimir
el día 14 de abril de 1961
en los
Talleres Gráficos OPTIMUS S.R.L.,
Valentín Gómez 2755 - Buenos Aires